INDOKOLÁS A MAGYAR ÁLTALÁNOS POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV TERVEZETÉHEZ

KÖTELMI JOG

(VII-XVI. CZIM)

Hungary

PRINTED IN HUNGARY

INDOKOLÁS

A MAGYAR ÁLTALÁNOS

POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV

TERVEZETÉHEZ

*

NEGYEDIK KÖTET

KÖTELMI JOG.

(VII—XVI. CZIM.)

BUDAPEST
GRILL KÁROLY CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVKERESKEDÉSE
1902

NEGYEDIK RÉSZ.

Kötelmi jog.

HETEDIK CZIM.

Kölcsön. Haszonkölcsön. Letét.

ELSŐ FEJEZET.

Kölcsön.*)

1360. §.

A T. a kölcsönszerződésből származó kötelmi jogviszonyt — a kölcsön kötelmét — a következő általános szempontok szerint szabályozza:

1. A kölcsön kötelme (kölcsönkötelem, obligatio ex mutuo), vagyis a kötelezettség, valamely dolgot mint kölcsönadottat, mint kölcsönkapottat (tantundem ejusdem generis) visszaszolgáltatni, csak akkor és annyiban jön létre, ha és a mennyiben az, a kit a kölcsönkötelem terhel, a kölcsönkapottként visszaszolgáltatandó dolgot valósággal, tényleg megkapta. A kölcsönkötelem létrehozására irányzott szerződés, a kölcsönszerződés, e szerint nem a felek puszta megegyezésének, nem a visszaszolgáltatás puszta igéretének erejénél fogva szüli a kölcsönkötelmet, hanem a kölcsönkapottként visszaszolgáltatandó dolog megkapásának külső, realis tényéhez füződő megegyezésnek, s illetőleg a visszaszolgáltatás — e tényhez füződő, vele s benne megnyilatkozó igéretének

*) V. ö. 1868: XXXI. t.-cz., 1877: VIII. t.-cz.; O. 983—1001., 936. P. L. R. 1. r. 11. cz 653—868., C. 1892—1914., Ol. 1819—1834., S. 1740., 1753—1875., Z. 1108—1124, Sv. 329—337., Sz. 1067—1081., H. 132. s köv., B. 619—639., D. 523—537., N. 607—610., Apáthy terv. 440—455.

erejénél fogva. A kölcsönkapottként visszaszolgáltatandó dolognak valóságos, tényleges megkapása tehát nem akkép viszonylik a visszaszolgáltatás kötelezettségéhez, mint viszonylik más — u. n. kölcsönös, viszonos, a T. 1158. s köv. §-aiban ugynevezett kétoldalu szerződéseknél (pl. a vételnél, a bérletnél, a munkaszerződéseknél) a szolgáltatás a kikötött viszonos teljesitéshez; vagyis a kölcsönkapottként visszaszolgáltatandó dolognak valóságos, tényleges megkapása a visszaszolgáltatás kötelezettségének nem egyszerüen corollariuma, nem pusztán reciprocuma, mint a mely — ellenkövetelésképp, ellenjogkép — csupán a szerződés be nem töltésének kifogásával, az u. n. exceptio non adimpleti contractus-szal volna érvényesithető; hanem — épen megforditva — a kölcsönkapottként visszaszolgáltatandó dolognak valóságos, tényleges megkapása a visszaszolgáltatás kötelezettségének egyenesen a fogalmi előfeltétele, a constitutiv eleme, az u. n. causa debendi-je, a mely mint ilyen nem esik, de a joglogika szerint nem is eshetik a felek anyagi jogi rendelkezése, valamely ilyes dispositiv actusa alá.

Szóval: a kölcsönszerződés — a T. elvi felfogása szerint — nem kölcsönös, viszonos, kétoldalu szerződés, nem u. n. consensualis szerződés, hanem szigoruan egyoldalu szerződés, u. n. realszerződés, az ujabb jogelméletnek megfelően, a szerződések egy specifikus, typikus faja. (1360. §. 1. bek.)

A T. eme felfogása teljesen egyezik a külföldi codificatiók és codificationalis munkálatok tulnyomó többségének álláspontjával. (v. ö. P. L. R. 1. r. 11. cz. 653., O. 983., N. 607., C. 1892., Sz. 1067., Z. 1108., H. 132., B. 619.) Ugyancsak az egyoldalu, szigoru reálszerződés alapján állanak összes régibb és ujabb hazai jogtudósaink (Kelemen II. 301. §., Frank I. 330. §., Kövy 584—85. §§., Zlinszky-Reiner 659. s köv. lapok, Fodor-Kiss Mór III. 587. s köv. lapok), valamint hazai joggyakorlatunk is. Csakis a svájczi szöv. tv. 329. czikke, a drezdai javaslat 523. czikke s nyilván nyomukon az Apáthy-féle terv. 440. §-a, vallják egyenesen a kölcsönszerződést oly egyszerü, közönséges (bonae fidei) consensualis szerződésnek, mint akár a vételt, a bérleti szerződést stb. (Sv. 329.: „Le prèt de consommation est un contrat par lequel le prêteur s'oblige à transférer à l'emprunteur la propriété d'une somme d'argent ou d'autres choses fongibles, à charge par ce dernier de lui en

rendre autant de même espèce et qualité"; D. 523.: „Durch den Darlehensvertrag wird der Darleiher dem Erborger (Anleiher) zur Übertragung des Eigenthums an den als Darlehen versprochenen vertretbaren Sachen, der Erborger dagegen dem Darleiher verplichtet, die Sachen, welche er von Letzterem als Darlehen erhalten hat, durch Sachen der nämlichen Art in gleicher Menge und Güte zurückzuerstatten"; Apáthy tervezet 440.: „A kölcsönszerződésnél fogva a kölcsönadó helyettesithető dolgoknak tulajdonul átengedésére; a kölcsönvevő pedig ugyanazon nembeli dolgoknak, hasonló minőségben és mennyiségben visszaadására köteleztetik."

A reálszerződés álláspontja — minden egyébtől eltekintve — szükségképeni kiegészitését képezi a hitelezés visszaélései ellen irányuló törvényeinknek. Akár az u. n. alaki, akár az u. n. anyagi uzsora rendszabályozása forogjon is szóban, a consensualis szerződés álláspontja nem nyujt elég hatályos oltalmat — jelesül az uzsoráskodás elpalástolásának lehető fondorlatai ellen. Mert ha a kölcsönkapottként visszaszolgáltatandó dolognak a megkapását csak olybá vesszük, mint csupán az exceptio non adimpleti contractus-szal érvényesithető ellenkövetelést, ellenjogot, ugy az mint ilyen — a hogy rendszerint minden követelés, minden jog, — önként a felek anyagi jogi dispositiv actusainak hatalmi körébe is esvén, a hitelező nemcsak hogy a kölcsönvevőt eleve nyiltan, egyenesen lemondathatja róla, de elérheti ezt az eredményt magával szemben még jóval simábban, t. i. egyszerüen — az ellenkövetelés, az ellenjog előző átengedményeztetésének kerülő utján is. A reálszerződés álláspontja már ab ovo teljességgel kizárja legalább annak a lehetőségét, hogy az uzsoráskodni akaró hitelező a kölcsönkötelem causa debendi-jének bizonyitása s igy a történtek egész valóságának felderitése alól valami nagyon is könnyü szerrel eleve szabadulhasson. De még a kamatvétel szabadságát miben sem korlátozó jogrendszer sem nélkülözheti teljesen a reálszerződés álláspontját mindaddig, a mig nevezetesen az ajándékozási szerződést különleges, részben közjogi természetü jogszabályok uralma alá helyezi, mert a consensualis szerződés álláspontja, a mint igen alkalmas expediens az uzsoráskodás, ugy nem kevésbbé alkalmas expediens a szerződés visszteher nélküliségének elpalástolására. Mindenesetre pedig az oly jogrendszer keretében, a mely a

tartozás elismerést minden lényegesebb megnehezitések nélkül az önálló kötelmi jogalapok sorába veszi fel, — a mint ezt a T. is a maga helyén kifejtendő egyéb elutasithatatlan okoknál fogva tenni kénytelen, — a kölcsönszerződésnek reálszerződéses jogi természete nyilván a megkivánható minimalis védfal az elismerő szerződés közelfekvő visszaélései, jelesül a kötelező szándékkal való elismerés insinuatiójának inhaerens veszélye ellen.

2. A kölcsönkapottként visszaszolgáltatandó dolog valóságos, tényleges megkapásának lényeges kellékétől a T. annyiban mégis eltér, hogy — összhangzásban e részben is a codificatiók és codificationális munkálatok tulnyomó többségével — megengedi (az 1360. §. második bekezdésében) a kölcsönkötelemnek — valamely más jogalapu kötelem átváltoztatása, u. n. conversiója utján való létrehozását is, olybá véve azt, a mivel valaki más jogalapon adós ugyan, de a mit a hitelező beleegyezésével kölcsön jogalapján megtarthat, mintha realiter megkapta volna. Teszi a T. ezt — már a kérdéses transactio gyakoriságára való tekintettel is, minthogy e gyakoriságban egymagában is a transactio kétségtelen forgalmi szükségessége és mellőzhetetlensége nyilvánul. Annak megengedése azonban, hogy a felek valamely más jogalapu kötelmi jogviszonyukat a tulajdonképeni kölcsönszerződésből származó kötelmi jogviszony, a tulajdonképeni kölcsönkötelem specifikus jogszabályainak (egyben esetleg pl. a hosszabb elévülési határidőnek is) vethessék alá, a legtávolabbról sem akarja azt jelenteni, mintha a T. a conversio utján létrehozott kölcsönkötelem tekintetében a reálszerződés álláspontjáról teljesen lelépni kivánna. Mert hisz a conversio — a mint a T. azt contemplálja s a mint ez az 1360. §. szóban forgó második bekezdéséből nyilván ki is tünik — csak akkor s annyiban hozza létre a kölcsönkötelmet, ha és a mennyiben az alapul fekvő kötelem: egy mindenkép érvényes, és kifogásmentes kötelem. Csak az alapul fekvő kötelem emez érvényessége, eme kifogásmentessége az, a mit a T. a különben megkivántató valóságos, tényleges megkapással, a realis datio-val egyenértékünek, egyhatályunak venni kiván. A hogy tehát a valóságos, tényleges megkapás az 1360. §. első bekezdése értelmében létrehozott kölcsönkötelemnek egyenesen a causa debendi-je, ugy az alapul

fekvő kötelem érvényessége és kifogásmentessége viszont az 1360. §. második bekezdése értelmében létrehozott kölcsönkötelemnek egyenesen a causa debendije. Azzal a különbséggel mégis, hogy mig a valóságos, tényleges megkapás mint causa debendi tekintetében a kölcsönadót terheli a bizonyitás kötelezettsége, addig az alapul fekvő kötelem érvényessége és kifogásmentessége mint causa debendi tekintetében — legalább a T. igy contemplálja — a kölcsönvevőre száll át ellenbizonyitás jogakép a bizonyitás terhe; ugy hogy az alapul fekvő kötelem érvényességének és kifogásmentességének causa debendisége itt voltakép csak abban nyilvánul, hogy a kölcsönvevőt az ellenbizonyitás e jogától semmiféle előző anyagi jogi dispositiv actusok utján elütni nem lehet. Épen a bizonyitási tehernek ez az átháramlása, a causa debendi szabályozta rendes megosztástól való ez az eltérése, egyik legfőbb rugója annak, hogy a felek a kérdéses transactióhoz oly gyakran fordulnak; semmi okszerüség sem kivánná meg, hogy e rugótól a törvényes sanctiót megtagadjuk, ha csak a reálszerződés álláspontja különben óva marad, a minthogy csakugyan az marad.

Lehet ugyan az is, hogy valamely adott esetben a felek ennél még többet akarnak; hogy t. i. az alapul fekvő kötelmet nemcsak kölcsönkötelemmé átváltoztatni, hanem egyuttal — egyenesen a tartozáselismerés jogszabályainak védszárnyai alá is kivánják juttatni, ugy hogy az alapul fekvő kötelemből meritett kifogásokkal az adós többé egyáltalán elő ne állhasson. Nyilvánvaló azonban, hogy — a mennyiben a felek szándéka ennyire megy — a kérdéses transactio megszülheti ugyan az elismerő szerződés önálló jogalapját mint ilyet, a tartozáselismerés jogszabályainak az alkalmazhatóságával, de semmi esetre sem szüli meg a tulajdonképeni kölcsönkötelmet, és nem szolgálhat okul a tulajdonképeni kölcsönkötelem specifikus jogszabályainak az alkalmazhatóságára. Mert ha az 1360. §. második bekezdésében engedett conversionak az a szélesebb jelentősége is lenne, hogy t. i. a conversio megengedésével meg volna egyuttal engedve a kölcsönkötelemmé való átváltoztatásnak — az elismerő szerződéssel mint ilyennel való combinálhatása is, ugy annak, hogy a T. az 1360. §. első bekezdésében a reálszerződés álláspontjára annyira helyezkedik, voltakép semmi komolyabb hordereje sem lenne, mert hiszen akkor misem

volna könnyebb, mint az 1360. §. első bekezdését egyszerüen — ugyan e szakasz 2. bekezdésének segélyével — kijátszani; a mi végeredményben oda vezethetne s bizonyára oda fogna is vezetni, hogy a gyakorlat a valutakellék alapelvét a practikus normák sorából előbb-utóbb teljesen, a kölcsönkötelem egész területén kiküszöbölné.

1361. §.

Az 1361. §. első bekezdése eltérést akar statuálni az alaptalan gazdagodás kötelmének (condictio sine causa) általános elvei (1762—1774. §§.) alól, mint a melyek különben e bekezdés feltételezte tényállás esetén egész terjedelmükben alkalmazást nyernének. Mig ugyanis — a T. idevágó 1771. és 1772. §-a alkalmazása esetén — a kölcsönvevő a kárveszélyt a feltett tényállás esetén az átvétel időpontjától fogva csak akkor viselné, ha az érvénytelenség szóban forgó okáról (pl. a kölcsönadó kiskoruságáról) már az átvétel időpontjában tudomással birt (még az sem lenne elegendő, hogy: tudomással birhatott volna): addig a T. — fokozott oltalomban óhajtván részesiteni jelesül a kiskoru, a gyámság alá helyezett, a tévedő kölcsönadókat — az 1361. §. első bekezdésével a veszély viselését a feltett tényállás esetén feltétlenül vagyis a nélkül háritja át a kölcsönvevőre, hogy ezt a — különben is mindig csak vajmi nehezen bizonyitható — tudomás benső mozzanatától tenné függővé. Azellenkező álláspont az intra possessionem levő, ellenőrizetlen, gyakran alig is ellenőrizhető kölcsönvevő részéről könnyedén — kiváltkép könnyedén, ha pl. kiskoru kölcsönadóval állna szemben — a kárveszély simulatiójára is vezethetne.

Az 1361. §. második bekezdése a T.-nek — első sorban a vételre vonatkozó, de különben is singularis jellegü 1401. §-át a kölcsönre is megfelelően alkalmazandónak nyilvánitja. Mert mindaz, a mi az 1401. §. ilyetén jellegü rendelkezéseit a vételkötelem tekintetében törvényhozásilag indokolja, a kölcsönszerződésnek reálszerződéses jogi természete daczára, még kényszeritőbben szól e rendelkezéseknek a kölcsönkötelemre is analog kiterjesztése mellett, tekintettel különösen a kamattalan kölcsönök eseteire.

1362. §.

A félévenkinti kamatfizetés subsidarius szabálya, a melyet az 1362. §. első bekezdése statuál, eltér ugyan a codificatiók és codificationalis munkálatok csaknem valamennyijének (N. 608., P. L. R. 1. r. 11. cz. 823., O. 997., Sz. 1080., H. 149., B. 634., D. 535., Apáthy terv. 452.) az évenkénti kamatfizetés subsidiarius szabályát követő álláspontjától, — de a T. álláspontja jobban felel meg hazai viszonyainknak és hazai hitelforgalmunk gyakorlatának, a mire már fennálló jogunknak az 1877 : VIII. törvényczikk 5. §-ában lerakott szabálya is következtetni enged. Közgazdaságilag pedig kétségtelenül okadatoltabb az adóst mentől gyakrabbi, mentől rövidebb időközökben ismétlődő, az egyes alkalmakkor vállaira mentől csekélyebb összegekben nehezedő kamatfizetésekre szoritani, mint neki e tekintetben valami nagyobb, esetleg végzetessé válható latitude-öt engedni.

Az 1362. §. második bekezdése teljesen megfelel fennálló jogunknak, jelesül az 1877 : VIII. törvényczikk idézett 5. §-ának, de különben is a kölcsönszerződés reálszerződéses jogi természetének okszerü folyománya.

1363. §.

Az 1363. §-nak mind az első, mind a második bekezdése nélkülözhetetlen kiegészitését képezi a T. 1135. §-ának. Nélkülök e §-nak a kamattaksát megszabó rendelkezése az u. n. contractus mohatrae-szerü ügyletekkel a lehető legegyszerübben, legkönnyebben meghiusittathatnék. Az 1363. §. második bekezdése egyébként teljesen egyezik az 1877 : VIII. t.-czikk 6. §-ával. E §. alapgondolatára tekintettel — követte joggyakorlatunk mindenha az 1363. §. első bekezdésének rendelkezését is. Az Apáthy-féle terv. 448. §-a idevágólag — nyilván a szász ptkönyv 1067. §-a s a dresdai javasl. 531. czikke nyomán — csak egyszerü magyarázati szabályt tartalmazván, nem állana semmi szerves összefüggésben, semmi palliativ kapcsolatban mai kamatjogunkkal és a 1135. §-nak jelzett rendelkezésével.

Sokkal közelebb áll hozzá a svájczi szöv. törv. 333.; még közelebb a bajor javasl. 625. czikke.

Csak óvatosságból emelendő ki, hogy az 1363. §. nem intentionálván egyebet, mint egyes egyedül a kamattaksa elpalástolására irányuló fondorlatok meggátlását, e szakasznak jelesül az 1. bek. nem akarja érinteni a hitelre kötött, de egyenesen kölcsönkötelemmé nem convertált vételügyletet, habár a hitelezett vételár s a kérdéses valódi érték közötti különbözet a kamattaksát bármenynyire meghaladja is, minthogy a hitelezésnek idetartozó viszszaélései ellen csakis az u. n. anyagi uzsorát rendszabályozó törvény (nálunk most az 1883 : XXV. törvényczikk) van hivatva oltalmat nyujtani. De nem akarja érinteni e bekezdés még az egyenesen kölcsönkötelemmé convertált vételügyletet sem annyiban, a mennyiben a kölcsönösszeg s a kérdéses valódi érték közötti különbözet, habár a kamattaksát bármennyire meghaladja is, az eset individualis körülményeihez képest — valóságos kamatnak, használati dijnak nem tekinthető (hanem pl. csak annak az ellenértéke, hogy a kölcsönadó a szóban forgó dologról kisebb árért nem mond le, mert például később áremelkedésre számit). Végül nem akarja érinteni az 1363. §-nak jelesül a második bekezdése azt az esetet, a mikor a kölcsönvevő a kapottnál ugyan többnek visszaszolgáltatására kötelezi magát, de a többlettel — a mint az individualis körülmények stringenter igazolják — nem a kamattaksát meghaladó használati dijat mint ilyent akar fizetni, hanem — mondjuk — animus donandi vagy más ilyes czélzat vezérli.

De épen azért, mert a T. 1363. §-a egyes egyedül a kamattaksa elpalástolása ellen irányul, nem is szoritkozik jelesül első bekezdésében, a mint ezt a fennebb idézett svájczi szöv. törv. 333. s a fennebb idézett bajor javasl. 625. czikke teszik, csupán a tulajdonképeni helyettesithető dolgokra; tekintve ugyanis, hogy — a mint egyrészt abból egymagában, hogy a convertált vétel tárgya helyettesithető dolog, még nem szükségképen folyik az elpalástolás czélzata, ugy másrészt megint — egymagában az a körülmény, hogy a convertált vétel tárgya voltakép helyettesithetetlen dolog, még legkevésbbé sem zárja ki, hogy a felek a kérdéses müvelettel egyenesen elpalástolást czéloztak.

1364. §.

A §. összhangzásban marad eddigi joggyakorlatunk (M. E. H. 12462.) idevágó eme kijelentésével: „Az értékpapirban kapott kölcsön, ellenkező megállapodás hiányában, ugyanolyan értékpapirban lévén visszafizetendő, ebből kifolyólag a természetben vissza nem szolgáltatható értékpapir egyenértékének megállapitásánál nem az értékpapirnak a kölcsönadás napján volt árfolyama, hanem a készpénzbeli visszatéritési kötelezettség beálltának idejében volt értéke az irányadó“, tehát a mennyiben a kölcsönadott értékpapir időközben beváltatott, beváltási ára. Ugyanezt az elvet vallják a dresdai javasl. 530. czikke, valamint az Apáthy-féle terv. 447. §-a. A beváltási ár irányadóul vételének ezt az álláspontját igazolja jelesül az, hogy — a mennyiben a természetben kölcsönadott értékpapir a lejáratkor természetben vissza nem szolgáltatható, az ebben hibátlan kölcsönvevő igazság és méltányosság szerint csak arra kötelezhető, hogy a kölcsönadónak annyit téritsen vissza pénzben, a mennyivel ez birna, ha neki a lejáratkor az értékpapir természetben szolgáltattatnék vissza. Ugyde, ha az értékpapir időközben a forgalomból kivétetett, a kölcsönadó a papir kiállitójától mást, mint a papir beváltási árát nem követelhetne; meg kell tehát elégednie ezzel akkor is, ha a papir árát nem a kiállitótól, hanem a kölcsönvevőtől kapja meg.

A természetben vissza nem szolgáltatható értékpapir névértékének irányadóul vétele, a mely álláspont a bajor javasl. 624. czikkében található, az egyes esetben a lehető legigazságtalanabb eredményre vezethetne, mert megeshetik hogy az illető értékpapir nem beváltás következtében, hanem ép azért tünt el a forgalomból, mivel teljesen értéktelenné vált, a mi előfordulhat például egy csődbejutott részvénytársaság részvényei vagy elsőbbségi kötvényei tekintetében.

Jóval igazságosabb, méltányosabb volna ugyan a természetben vissza nem szolgáltatható értékpapir amaz árfolyamának irányadóul vétele, a melylyel a kölcsönadás idejében birt, — a mi a porosz A. L. R. 1. r. 11. cz. 794—95. §-ainak, valamint az osztrák ptkönyv helyesen értelmezett 990. §-ának az álláspontja, — de ez az álláspont nyilván csak akkor lenne indokolható,

ha az értékpapirkölcsön különben is in dubio készpénzkölcsönnek volna tekintendő; ilyes magyarázati szabályt azonban a T. — eltérve e részben jelesül a szász ptkönyv 1067. §-ának, a svájczi szöv. törv. 333. czikkének aligha helyeselhető felfogásától — nem ismer.

1365. 1366. §§.

A T. 1365. §-a a kamattalan kölcsönt, jelesül tehát a szivességi, a baráti kölcsönt, — eltérve a német ptkönyv 609. §-ának ellenkező álláspontjától, — hacsak a felek (kifejezetten, vagy akár csak hallgatólag is) másban meg nem állapodtak, nemcsak a kölcsönvevőre, hanem a kölcsönadóra nézve is kiveszi a felmondás terhe, a felmondási határidő kényszermoratoriuma alól, különösen azért, mert hazai közfelfogásunk szerint az ilyen természetü kölcsön valósággal a vista, a piacere, à première réquisition tisztázandó. Ez a rendelkezés összhangzásban van a T. 1114. §-ának a kötelmek teljesitési idejére vonatkozó általános szabályával. Ettől — tekintve, hogy a kölcsönkötelem a T. alapfelfogása szerint is voltakép obligatio stricti juris akar lenni — annyiban mégis eltér, hogy mig az 1114. §. csak egyszerü magyarázati szabályt állít fel (a mely tehát csak kétség esetében nyer alkalmazást), addig az 1365. §. — idevágó részében — egyenesen dispositiv jogszabály akar lenni (a melynek az alkalmazhatóságát tehát nem zárhatja ki már a körülményekből vont következtetés is, hanem csupán a felek ellenkező, habár hallgatólagos megállapodása). Tekintettel arra, hogy az egészséges forgalomban nem valami nagyon sürüen fordul elő a kamattalan kölcsönadás olyan esete, hogy még egy hallgatólagosan kikötött határidő sem volna benne egyáltalában felismerhető, alig kell attól tartani, hogy az 1365. §. jogszabálya szerint — a mit pl. a barát szivességből barátjának az egyik kezével kölcsönöz, azt a másik kezével azonnal visszakövetelhetné.

A felmondás kényszerét, melyet a kamatozó kölcsönre nézve (mint dispositiv jogszabályt) az 1366. §. első bekezdése (lényegeben ugy, mint N. 609., P. L. R. 1. r. 11. cz. 761. s köv., Sv. 336.) statuál, igazolja jelesül az, hogy a kamatozó kölcsönviszony a mo-

dern forgalmi élet felfogása szerint valóságos tőkebérlet számba megy, a mely — mikép a közönséges dologbérlet — az esetek tulnyomó többségében nem szokott időre köttetni, hanem — a felek szembeötlő szándékához képest — felmondásra, ugy hogy a felmondás kényszerének törvénybe iktatása s vele kapcsolatban a törvényes felmondási határidő suppletorius rendezése valamint a bérleti jogviszonyra nézve, ugy nem kevésbbé a kölcsönkötelemre nézve is — hazai jogéletünk egyik legégetőbb követelménye; a mire világosan mutat ama perek egész serege, a melyek nálunk ép a teljesitési idő controversiáinak nyomában támadnak.

Az, hogy a törvényes felmondási határidő a kölcsön öszszegéhez képest bifurkáltatik, s az, hogy a T.-ben javasolt határidők terjedelmileg ugy a kölcsönadó, mint a kölcsönvevő jogos érdekeinek kellő szem előtt tartásával vannak megszabva, aligha szorul bővebb megokolásra.

Az 1366. §. második bekezdése a „quod uni justum, alteri aequum" elutasithatatlan szempontján sarkal. E ratióból nyilván folyik az oly megállapodás hatálytalansága is, a mely a felmondás jogát kizárólag a kölcsönadónak akarná fentartani.

Az 1366. §. harmadik bekezdésének ama — első tekintetre főfontosságunak jelentkező rendelkezése, mely (jus cogens erejével) a kölcsönvevőnek feltétlen felmondási jogot kiván biztositani minden kamatozó kölcsönnel szemben, ha a kölcsönszerződés létrejötte óta tiz év már eltelt, ugyanazokban a socialis szempontokban leli magyarázatát, a melyek a német ptkönyv 247. §-ának megalkotására vezettek és magát a T.-et az 1136. §-ban foglalt rendelkezések felvételére inditották.

Az 1366. kérdéses bekezdése részint tovább megy eme rendelkezéseknél, részint nem megy annyira. Tovább megy: a mennyiben — tekintve, hogy a mai hitelviszonyok távolról sem oly természetüek, hogy bármely magasságu kamatláb tiz évnél hosszabb oltalmi időre számot tarthatna — a kamatláb magasságára való tekintet nélkül adja meg a kölcsönvevőnek a felmondás jogát. Nem megy annyira: a mennyiben — ép azért, mert a felmondás jogát a kamatláb magasságától függetleniti — a felmondást csak a fennebb jelzett hosszabb idő elteltével engedi meg.

A polgári törvénykönyvet életbeléptető törvénynek, avagy specialis törvényhozásunknak lesz esetleg feladata: az indokolt kivételeket megtenni.

1367., 1368. §§.

Mig a német ptkönyv 610. §-a a kölcsönadás iránti igéret, az u. n. kölcsönelőszerződés (pactum de mutuo dando) kötelező erejét csak ahhoz köti, hogy a másik félnek: az igéretvevőnek vagyoni viszonyai utólag ne rosszabbodjanak a kölcsön visszafizetését veszélyeztető módon (tehát csak az u. n. clausula rebus sic stantibus-t szentesiti), addig a T. 1367. §-a — ennél jóval tovább menve, de összhangzásban a svájczi szöv. törv. 332. czikkével, valamint magának a T.-nek 1159. §-ában lerakott általános szabálylyal — megengedi a kölcsönadás iránt tett igéret teljesitésének a megtagadását már a szerződés megkötésekor fenforgott vagyoni ziláltság okából is, hacsak az igérettevő e ziláltságot nem ismerte vagy ismerhette. Teszi ezt különösen azért, mert a kölcsönadás iránti igéretnek tévedés vagy megtévesztés czimén az általános szabályok szerint való megtámadhatósága az e részben felmerülhető, a jogérzetet, mélyen bántó injuriás esetekre elegendő oltalmat épenséggel nem nyujt.

A lehető rövidre szabott elévülési határidőt, a melyet a T. 1368. §-a — a szász ptkönyv 1069. §-ának, a dresdai javaslat 524. s a svájczi szöv. törv. 331. czikkének példájára — felállit, igazolja jelesül az, hogy a viszonyok jelen gyors átalakulása mellett, a kölcsönelőszerződésből eredő jogokat bizonyos rövidebb időn tul alig lehetne ama feltevések mellett érvényesíteni, a melyek voltakép a feleket a szerződés megkötésére inditották.

MÁSODIK FEJEZET.

Haszonkölcsön.*)

1369. §.

A haszonkölcsön-szerződésből származó kötelmi jogviszonyt — a haszonkölcsön kötelmét — a T. a következő általános szempontok szerint szabályozza:

*) V. ö. O. 971—982., P. L. R. 1. r. 21. cz. 229—257., C. 1874—1891., Ol. 1805—1818., S. 1741—1752., Z. 1125—1136., Sv. 321—328., Sz. 1173—1186., H. 248 265., B. 640—658., D. 598—613., N. 598—606., Apáthy terv. 456—470.

1. A minő értelemben s a mily okoknál fogva a T. a tulajdonképeni kölcsönszerződést (mutuum) u. n. reálszerződésnek tekinti, hasonló értelemben s ugyanazoknál az okoknál fogva sorozza az 1369. §. első bekezdése e specificus szerződési alakzat körébe a haszonkölcsön-szerződést, a római jog commodatum-át is. (V. ö. a T. 1360. §-a kapcsán felhozottakat).

A haszonkölcsön-szerződés ez egyoldalu reálszerződéses jogi természetét nem rontja le a T. 1369. §-ának második bekezdése sem, mert habár e bekezdés kifejezetten kötelességévé teszi is a haszonkölcsönadónak, hogy a haszonkölcsönvevőt a szerződés tartama alatt az átadott dolog szerződésszerü használatában meghagyja (azaz: ne gátolja, ne háborgassa, sem maga, sem más által, sem physikai, sem jogi ténykedéssel), ez a (pusztán negativ) kötelesség nem tekinthető a haszonkölcsönvevőt terhelő ama kötelezettséggel — valamely dolgot mint ingyenes használatra kapottat a szerződésszerü használat befejeztével (in eadem specie) visszaadni — oly viszonyban állónak, mint a hogy szolgáltatás és ellenszolgáltatás egymáshoz különben viszonylanak, t. i. érték viszonyában állónak, ugy, hogy a haszonkölcsön-szerződés jogi természetéből (e szerződés szükségképeni ingyenességénél fogva) az igazi kétoldaluság (viszonosság, kölcsönösség) jellege, mint a melyet épen az érték és ellenérték szerves relatiója alkot meg, — a használatban való meghagyás bár külön hangsulyozott, de mégis inkább csak folyományszerü kötelessége daczára — fogalmilag kizártnak tekintendő. Épugy nem vetkőztetik ki a haszonkölcsönszerződést egyoldalu reálszerződéses jogi természetéből a T. 1370. és 1371. §-ai sem, mert a szavatosság, a mely a haszonkölcsönadót az idézett 1370. §. értelmében a dolog physikai és jogi hiányaiért terheli, valamint a dologra forditott költekezés megtéritésének a haszonkölcsönadót az idézett 1371. §. értelmében terhelő kötelessége nem már a haszonkölcsön-szerződésből mint ilyenből folyó szükségképeni (essentialis) kötelezettségek, hanem egészen önálló kötelmi alapokon nyugvó (ugymint: a — bármily uton-módon nyilvánuló rosszhiszemü — avagy ilyennek tekintett — károsítás megengedhetetlenségének, illetőleg a negotiorum gestio-nak alapgondolatján sarkaló) esetleges (accidentalis) kötelezettségek. A miképen a római jog actio commodati contrariá-ja magában véve még nem fosztá

meg a római jog commodatum-át az egyoldaluság jellegétől, ép oly kevéssé teszik ezt magukban véve — akár a használatban való meghagyás iránti ellenigény, akár a T. hivatkozott 1370. és 1371. §-ain gyökerező ellenkövetelések — a T. haszonkölcsönkötelmére nézve.

Valamint a tulajdonképeni kölcsönszerződés tekintetében, ugy a haszonkölcsön kötelmére vonatkozóan is az egyoldalu reálszerződés álláspontját vallja — többé-kevésbbé határozott formulázással — a miként a T. itt szóban forgó 1369. §-a, ugy a külföldi törvényhozások és törvényhozási munkálatok tulnyomó többsége is ; (v. ö. P. L. R. I. r. 21. cz. 229., O. 971., C. 1875—76., Sz. 1173—74., Z. 1125., H. 248., B. 640., N. 598. s ez utóbbira nézve Planck : Commentár 335. lap ; Endemann : Lehrbuch I. k. 829. lap). Ugyancsak ezt a tiszta reálszerződéses elméletet tanitják régibb és ujabb hazai jogtudósaink (pl. Kelemen, II. 294., Frank, I. 328. ; Kövy, 589. §. ; Zlinszky-Reiner 664. s kv. l. ; Fodor-Kiss, III. 599. s kv. lap) is. Csakis a svájczi szöv. tv. 321. czikke, a dresdai javasl. 598. czikke s nyilván nyomukon az Apáthy terv. 456. §-a, helyezkedtek egyenesen — a mint a tulajdonképeni kölcsönszerződés, ugy a haszonkölcsön kötelme tekintetében is — az egyszerü, közönséges u. n. consensualis szerződés alapjára.

Az u. n. pactum de commodando, vagyis : az ingyenes használat leendő átengedésének elfogadott előzetes igérete, a melyre a T. 1381. §-a vonatkozik, magában véve még nem a tulajdonképeni haszonkölcsönszerződés maga, hanem ennek csak az u. n. előszerződése, a mely — mint ilyen — a szerződések általános jogszabályainak értelmében szül, teljes hatályu kötelmet.

2. A T. a haszonkölcsön-szerződést mint szigoruan egyoldalu reálszerződést construálván — a haszonkölcsön-szerződés specificus szabályozásának keretéből következetesen mellőz minden oly rendelkezést, a mely csak akkor illenék ide, ha ez a szabályozás épen az ellenkező elvi alapról, t. i. a consensualis szerződéses jellegü haszonkölcsön-kötelemből indulna ki, mi különben nyilván csakis az általános elvek keretébe valónak jelentkezik. Mellőzi ennélfogva a T. jelesül az Apáthy-féle terv. 457. §-ának azt a rendelkezését, hogy „a kölcsönadó köteles a dolgot a kölcsönvevőnek használat végett átadni, kivéve, ha arra, előre nem látott eset miatt, magának szüksége van“, vala-

mint azt a rendelkezését is, hogy „a kölcsönvevő a dolog átvételére csak akkor van kötelezve, ha a szerződés a kölcsönadó érdekében is köttetett", — mellőzi annyival is inkább, mert a T. általános elveinek helyes alkalmazása s a T. 1376. §-ának 3. pontjában foglalt idevágó rendelkezés analog kiterjesztése, ezeket a tételeket amugyis önként eredményezi.

3. Az átadott dolog szerződésszerü használatában való meghagyás kötelessége, a melylyel az 1369. §. második bekezdése a haszonkölcsönadót terheli, nem azt akarja jelenteni, hogy a haszonkölcsönadó e kötelmének voltaképeni tárgya csak a háboritás okozta netaláni kárért való szavatosság, hanem egyenesen azt jelenti, hogy a haszonkölcsönadó e kötelmének tárgya közvetlenül maga a nem-háboritás, mint negativ szolgáltatás ugy, hogy — ebből kifolyólag — háboritás esetében a haszonkölcsönadót nemcsak — a mennyiben az 1370. § első bekezdésének feltételei fenforognak -- kártérités, hanem minden tekintet nélkül e feltételek fenforgására, sőt arra is, hogy forog-e fenn egyáltalán kárositás, — abbanhagyás illetőleg az akadály eltávolitása s a további háboritástól való eltiltása iránt is lehet megperelni.

4. A T. a haszonkölcsön-szerződés tárgyainak körét — összhangzásban a külföldi törvényhozási és törvényelőkészitő munkálatok csaknem valamennyijével, de összhangzásban kétségtelen hazai joggyakorlatunkkal, valamint hazai iróink tulnyomó többségének tanitásával is (lásd régebbi iróink közül: Kelemen II. 566. lap; ujabbi iróink közül: Zlinszky-Reiner 664. lap) kiterjeszti az ingatlan dolgokra is, bár ezt kifejezetten kimondani, mint a szász ptkönyv 1173. §-a, a dresdai javaslát 598. czikke, az Apáthy-féle tervezet 456. §-a teszik, — tekintettel a T. 485. §-ának (a közelebbi jelző nélkül használt „dolog" kifejezése terminologikus határait teljes kétségtelenséggel feltüntető) szabályaira, valamint arra is, hogy „lege non distinguente nec nostrum est distinguere" — épenséggel nem látja szükségesnek.

A T. a haszonkölcsön-szerződés tárgyainak köréből — a mint ez az 1369. §. egész összefüggéséből nyilván kitünik, az u. n. elhasználható dolgokat sem zárja ki — feltéve természetesen, hogy az in concreto szándékolt használat az illető dolognak in eadem specie való visszaadását (mint a mi a haszonkölcsönkö-

telem egyik leglényegesebb kriteriuma) ne tegye lehetetlenné (V. ö. B. 641., D. 599., Apáthy terv. 456. II. a hol az elhasználható dolgok kifejezetten meg vannak említve, N. 598., a mely nem tartalmaz az elhasználható dolgokat kizáró rendelkezést). Az e fajtáju kölcsönzések megengedése tekintetében lásd a bajor javaslat fennebb idézett idevágó czikkének megokolását: „Derartige Verleihungen erfolgen zwar mitunter zu verwerflichen Zwecken (um Kredit zu erschleichen, Ansässigmachungen u. s. w. zu erlangen) oder aus blosser Prahlerei; hierin liegt jedoch kein genügender Grund, sie im Allgemeinen für unzulässig zu erklären, weil denn doch auch Fälle vorkommen, wo in redlicher Weise eine solche Gebrauchsüberlassung ohne die Absicht, das Eigenthum zu übertragen, eingegangen wird (Geld zum Deponiren bei Einzeichnungen und dgl.)".

Ellenben kizárja a T. a haszonkölcsön-szerződés tárgyainak köréből az u. n. testetlen dolgokat, vagyis a jogokat mint ilyeneket. Kitünik ez abból, hogy a T. itt szóban forgó fejezete (1369—1381. §§.) mindvégig csak dologról szól, továbbá, hogy a T. mindenütt, a hol különben a dolgokon kivül a jogokról is kiván intézkedni, ezeket vagy külön felemliti (lásd például az 1582. §. I.), vagy a „tárgy" szó általánosabb, belterjesebb terminus technicus-a alá fogja (lásd például az idézett 1582. §. II.). A T.-nek ez az álláspontja eltér jelesül a szász ptkönyv 1186. §-ától, a mely kimondja, hogy a haszonkölcsönre vonatkozó szabályok megfelelően alkalmazandók, ha a kölcsönzés tárgyát valamely jog gyakorlásának átengedése képezi, — de összhangzásban áll a külföldi codificatiók és codificationális munkálatok tulnyomó többségének, különösen pedig a német ptkönyv 598. §-ának is e részbeni felfogásával, valamint összhangzásban marad fennálló hazai jogunk, szakadatlan hazai joggyakorlatunk felfogásával is (lásd e tekintetben Fodor-Kiss III. k. 601. lap, 9. j.). — A T. álláspontjának igazolásául szolgáljon kiváltképen az a tekintet, hogy a feleknek a jogokra vonatkozó haszonkölcsönszerü megállapodásait helyesen, valódi akaratuknak megfelelően subsumálni — tekintettel az ilyes megállapodások körül előfordulható czélok, érdekek eleve áttekinthetetlen sokféleségére — csak in concreto lehet. (V. ö. Motive II. k., 444. l.: „Die Frage, welche Grundsätze anzu-

wenden sind, wenn ein Recht Gegenstand der Verleihung ist, eignet sich nicht zu einer allgemeinen Entscheidung durch das Gesetz, sondern die Verträge, welche hier in Frage kommen, müssen konkret geprüft werden. In vielen Fällen wird sich dabei die Verleihung einer Sache herausstellen; in anderen eine Veräusserung oder auch eine Schenkung anzunehmen sein; in anderen ein Vertrag sich ergeben, der eine Auslegung gestattet, welche zu einer analogen Anwendung der für die Gebrauchsleihe geltenden Rechtsnormen führt.")

5. A római jog u. n. precarium-ának esetét, vagyis azt az esetet, a mikor a kölcsönadó a kölcsönadott dolog tetszés szerinti visszavonásának lehetőségét magának egyenesen fentartja, a T. ugyancsak nem tekinti másnak, mint csupán a közönséges, rendes haszonkölcsönkötelem egyik esetének, a nélkül azonban, hogy épenséggel szükségesnek látná, ezt az álláspontját különösen is kifejezésre juttatni. A T.-nek ez az álláspontja, ha a haszonkölcsön-kötelemnek az 1369. §-ban felállitotta criteriumait az 1375. §-nak a tetszés szerinti visszavonás legalis lehetőségét statuáló második bekezdésével egybevetjük, amugyis első tekintetre szembeötlik. (A német ptköny sem tartotta szükségesnek az Entwurf 558. §-ának a precarium és a haszonkölcsön azonosságát declaráló rendelkezését fölvennie). A haszonkölcsön-kötelmet és a fennebb jelzett értelmü precariumot teljesen egybeolvasztja egyébiránt a külföldi törvényhozási és törvényelőkészitő munkálatok csaknem mindenike. Csak a porosz A. L. R. (1. r. 21. cz. 222—234.), meg az osztrák polgári törvénykönyv (971., 974.) közösitik ki a rendes, közönséges haszonkölcsön-kötelem fogalmi köréből a precariumnak — szerintök — „kötelező erő nélküli ügyletét", a nélkül azonban, hogy akár az egyik, akár a másik törvényben ennek a kiközösitésnek voltakép valamelyes, csak félig meddig is kézzelfogható gyakorlati hordereje, a pusztán nomenclatoricus megkülönböztetésnél bármivel is nyomósabb jelentősége volna.

1370. §.

A T. 1370. §-a a haszonkölcsönadó felelősségét irja körül; még pedig az 1370. §. első bekezdése a haszonkölcsönadónak

magából a szerződésből folyó, a haszonkölcsönbe adott dolog szerződésszerü használatában való meghagyás kötelességének nem teljesitése miatti felelősségét, az 1370. §. második bekezdése meg a haszonkölcsönadónak a haszonkölcsönbe adott dolog physikai és jogi hiányaiért való felelősségét, szavatosságát. A haszonkölcsönadó felelőssége mindkét irányban — a kötelmi felelősség mértékének a T. 1162. §-ában felállitott általános szabályától eltérőleg — csak a szándékos avagy a sulyos gondatlanságból eredő kárositás esetére van korlátozva.

Az 1370. §. első bekezdésének a nem teljesités jogkövetkezményére vonatkozó rendelkezése azon a felfogáson alapszik, hogy attól, a ki ingyenes jogügylettel enged át valamely vagyoni előnyt másnak, nem lehet a gondosságnak azt a mértékét megkövetelni, a melyre más adós kötelezve van; azt tehát méltányosságból, s a liberalitási ügyletek favorizálásának érdekében, (hogy t. i. minél szaporábban essék meg ilyes ügylet), fel kell menteni a csekélyebb gondatlanságért való felelősség alól. A T.-nek ez az álláspontja fellelhető már a római jogban (L. 17. §. 3. D. Comm. 13. 6.), és egyezik az a német polgári törvénykönyv idevágó 599. §-ának felfogásával is.

Ugyancsak az ingyenesség szempontja irányadó a dolog hiányaiért való szavatosság kérdésében is. A liberalitási ügyletek favorizálásának már hangsulyozott érdeke a szavatosság tekintetében is kivánja, hogy a felelősség mértéke mentől szükebb körre szoruljon; a mihez az egyszerü következetesség elutasithatatlanul hozzáteszi, hogy a megszoritás erősségi foka egyöntetü legyen az ingyenes jogügyletek minden fajára nézve. A T. e tekintetben annak a felfogásnak hódol, hogy csakis a szándékosan elhallgatott vagy sulyos gondatlanságból nem közölt hiányokért s csakis az ilyes jogfogyatékosság miatt szavatoljon az, a ki ingyenesen, visszteher nélkül szolgáltat. Ez a felfogása legpraegnansabbul az ajándékozási szerződésből származó kötelmi jogviszonynál jut kifejezésre, jelesül az 1501. és 1502. §-okban. Az e §-ok kapcsán felhozottakon kivül e helyütt felemlitendő, hogy mig a szavatosság ezen restrictiója tekintetében a külföldi törvényhozási és törvényelőkészitő munkálatok csaknem valamennyije a római jog álláspontján van (l. a már idézett L. 17. §. 3. és L. 18. §. 3. D. Comm. 13., 6.) és elvileg egyetért (N. 600., C. 1891., H. 251., 252., B. 643., 664., Apáthy-terv. 458.), a restrictio

mértékére nézve mégis elég nagy köztük a különbség. Legmesszebb megy a megszoritásban a német ptkönyv, amelynek ép most emlitett 600. §-a a haszonkölcsönadót csak arra az esetre teszi felelőssé, ha csalárdul („arglistig", azaz: nemcsak szándékosan — tudvaakarva, — de gonosz szándékból — cum dolo malo, egyenesen a károsítás czélzatával) hallgat el valamelyes physikai vagy jogi hiányt. A német törvény első tervezete tudvalevőleg a szavatosság megalapitásához még csak az egyszerü szándékosságot, a tudva-elhallgatást kivánta volt meg (Entwurf 551. §.); azonban az ajándékozási szerződésből eredő szavatosság mértékére vonatkozó párhuzamos rendelkezés restrictiv megváltoztatása (v. ö. e részben a német törvény első tervezetének 443. és 444. §-ait egyfelől s magának a német codexnek 523. és 524. §-ait másfelől) a törvényalkotás belső összhangjának szempontjából elkerülhetetlenül szükségessé tette, hogy az ingyen szolgáltatónak szavatossága, a dolog physikai és jogi hiányaiért való felelőssége az egész vonalon végig a csalárdság, a ravasz fondorlat, szóval a qualificált dolus („Arglist") esetére szállittassék le. A T. 1370. §-ának itt szóban forgó második bekezdése épenséggel nem megy ilyen messzire, hanem szavatossággal terheli a haszonkölcsönadót már az esetre is, ha szándékosan — bár dolus malus nélkül — elhallgatta, avagy sulyos gondatlanságból nem közölte a physikai vagy jogi hiányokat a haszonkölcsönvevővel. Irányadó volt azonban itt is ugyanaz a szempont, a mely a német törvényhozást vonatkozó, eredetileg szigorubb intézkedéseinek megmásitására birta: tudniillik az ajándékozó szavatosságával való egyöntetü szabályozás logikai szükségessége. Sőt voltakép: ha már az ajándékozót indokoltnak találja a T. nem csupán „Arglist", hanem egyszerü szándékos elhallgatás, mi több sulyos gondatlanság miatt is szavatossággal terhelni, annál inkább kell hasonló rendelkezést statuálnia a haszonkölcsön esetére, a mely ügylet nyilván kettős irányban tartalmaz csekélyebb liberalitást, mint maga az igazi donatio, a tulajdonképeni ajándékozási szerződés. Először is: a haszonkölcsönadó csak ideiglenes használatát engedi át a dolognak, s nem annak állagát, tulajdonát, mint az ajándékozó; másodszor pedig: az esetek nagy számában a haszonkölcsön pusztán csak formai, jogtechnikai szempontból ingyenes; valójában, gazdasági lényegében véve azonban visszterhes ügylet, a mennyiben ugyanis a

haszonkölcsönadó az ügylet folyományakép szabadul a sokszor igen tetemes fentartási költségektől (lásd alább a T. 1371. §-ának rendjén felhozottakat). Az igazságosság és a méltányosság e szerint ha megkövetelné is, hogy a puszta liberalitásból szolgáltató felet a szolgáltatott dolog hiányaiért ne terhelje felelősség, csak a legsulyosabb esetekben, ez a követelmény a haszonkölcsönnél mindenesetre csak gyengitett alakban volna támasztható, mert hisz, a mint ép láttuk, a haszonkölcsön jóval gyöngébb liberalitási ügylet, mint a sajátlagos ajándékozás. Ha tehát az ajándékozási szerződésre vonatkozólag még talán kétséges lenne is, hogy a T. szigorubb szavatossága helyesebb-e a német codex enyhébb szavatosságánál, a haszonkölcsön kötelmére nézve még ekkor sem volna ajánlatos a hiányokért való szavatosság tárgyában a német codex álláspontjának adoptálása, mivel mindazok az okok, melyek a szavatosság ilyetén enyhébb szabályozása ellen szólnak a tulajdonképeni donatio területén, mindazok kétségtelenül fokozott mértékben követelik a felelősség tágabb körü megszabását a haszonkölcsön itt szóban forgó kötelmére vonatkozólag.

Az 1370. §. harmadik bekezdésének rendelkezése különösen — minden kételyt ab ovo kizárandó — azt kivánja jelezni, hogy a sulyosabb szavatosság szerződéses elvállalásának a haszonkölcsön-kötelem ingyenes természetéből folyó elvi akadálya nincs; hogy tehát a szavatosság ilyes kiterjesztése in concreto — a haszonkölcsön-szerződést még magában véve épenséggel nem fosztja meg lényegétől.

1371. §.

A haszonkölcsönbe adott dologra forditott rendes fentartási költség viselése tekintetében az 1371. §. első bekezdésében javasolt szabály a külföldi törvényhozási és törvényelőkészitő munkálatok valamennyijében kivétel nélkül megvan, mint az igazságosság, a méltányos distributio elutasithatatlan követelménye. Egy részük az egyéb költekezés tárgyában is tartalmaz az 1371. §. második bekezdésével lényegileg azonos rendelkezést, (N. 600. II., Sz. 1179., B. 648.) mig a másik részük (C. 1890., Sv. 323. P. L. R. 1. r. 21. cz. 242., 244.), de még a római jog is (L. 18. §. 2. D. comm. 13. 6., L. 59. D. de furt. 47. 2.) a haszon-

kölcsönvevőnek megtéritési igényt ad ugyan a rendkivüli szükséges kiadások tekintetében, de egyébként ezt az igényt megtagadja. A T. a haszonkölcsönadót nem tekinti arra kötelezettnek, hogy a haszonkölcsönbe adott dolog fentartásáról gondoskodjék; ép ezért nem is jogosithatta fel a haszonkölcsönvevőt feltétlenül arra, hogy a dologra forditott rendkivüli szükséges költségei megtéritését a haszonkölcsönadótól követelje, hanem ugy ezen, valamint a hasznos költségek megtéritésének kérdésében a megbizás nélküli ügyvitel szabályaira (1682—1686. §-ok) utal.

Az u. n. szerelvényekre nézve a német codex fennebb idézett 601. §-ának 2. bekezdése a haszonkölcsönvevőnek egyszerüen u. n. elviteli jogot, jus tollendi-t ad. A T. 1371. §-ának harmadik bekezdése ellenben e tekintetben a T. 1565. §-ára utal, a melynek megfelelő alkalmazása folytán a haszonkölcsönvevő azon dolgokat, melyek a haszonkölcsönbe adott dolog alkotó részeivé váltak, csak akkor választhatja el attól, ha a haszonkölcsönadó azt az értéket, a melylyel azok az elválasztás után birnának, meg nem tériti neki. Kiváló gazdasági érdek, hogy az egyesités folytán tökéletesbitett javak lehetőleg e tökéletesebb alakjukban megtartassanak, hogy egyáltalán a jog ne vezessen rombolásra, devastatióra. Ezért nyilván helyesebb a jus tollendi eme — egyébként a haszonkölcsönvevőre nézve is teljesen méltányos — megszoritó szabályozása amannál a szabályozásnál, a mely azt korlátlanul megengedi.

1372. §.

Az 1372. §. intézkedése abból következik, hogy a haszonkölcsönadó a dolog bizonyos használatát a haszonkölcsönvevőnek maga megengedte; ha tehát ennek következtében a dolog elváltozik vagy rosszabbodik: „de se quaeri debet“, saját tényének róhatja azt csak fel. Nem kell külön kiemelni, hogy szerződésszerü használat alatt a dolog lehető kiemelésével történő használat értendő (v. ö. a T. 1107. §-át is). Ugyanigy intézkedik egyébként a német ptkönyv 602. §-a is.

1373. §.

A szerződésellenes használat egy absolut esetéről emlékszik meg az 1373. §. második mondata — a legtöbb külföldi codificatió és codificationalis munkálat példájára (O. 928., 965., (N. 603., P. L. R. 1. r. 21. cz. 237., Sz. 1176., Sv. 322., B. 647., D. 603.).

1374. §.

A mely okok igazolják azt az értesitési kötelezettséget, a melyet a T. 1539. §-ának első bekezdése a bérlőre (s illetőleg a T. 1582. §-ának harmadik bekezdése a haszonbérlőre) ró, ugyanazok az okok igazolják, sőt fokozott mértékben igazolják azt az értesitési kötelezettséget is, a melyet a T. itt szóban forgó 1374. §-a a haszonkölcsönvevőre hárit, mert ha a kérdéses értesitési kötelezettség igazságos, méltányos a bérlőre s a haszonbérlőre nézve, a kik a bérelt, haszonbérelt idegen dolog használatát visszteher mellett élvezik, ugy logikailag hatványozott mértékben igazságos, méltányos ez az értesitési kötelezettség a haszonkölcsönvevőre nézve is, a ki a haszonkölcsönbe kapott idegen dolog használatát minden visszteher nélkül, a rendes fentartási költégtől eltekintve, ingyenesen élvezi. A hivatkozott 1539. §. illetőleg 1582. §-ok rendjén tüzetesebben kifejtettek tehát itt is állanak.

Mig azonban a T. 1539. §-ának második bekezdése a bérlőre (s illetőleg a T. 1582. §-ának harmadik bekezdése a haszonbérlőre) nézve a kérdéses értesitési kötelezettség megsértését egyenesen jogvesztéssel, t. i. a physikai avagy jogi hiányok miatt őt különben megillető bizonyos jogok elvesztésével sutja, addig az 1374. §. ennek az értesitési kötelezettségnek megsértését csak a kártéritési kötelem terhe alá helyezi, nevezetesen azért, mert a haszonkölcsönadó szavatossága amugyis csak a szándékosság és a sulyos gondatlanság eseteire szoritkozik s ezért vele szemben nem lenne igazságos és méltányos az értesitési kötelezettség megsértését feltétlenül — az értesités elmulasztásának concret károsságára való minden tekintet nélkül — jogvesztéssel sujtani.

1375. §.

Az, hogy a haszonkölcsönvevő a határozott czélra haszonkölcsönbe kapott dolgot visszaadni köteles, még mielőtt a dolognak a kérdéses czélra de facto hasznát vette, ha annyi idő letelt, hogy e czélra hasznát már vehette volna, a felek józanul felteendő akaratának megfelel ugyan, de azért mégis — a német ptkönyv 604. §-ának második bekezdésével egyezőleg — kifejezetten kiemelendő volt. Ezt azért sem lehet magától értetődőnek tekinteni, mert a késlekedés vétkessége legkevésbbé sem tételeztetik fel.

Az 1375. §. második bekezdése — a T. 1365. §-ának analogiájához képest — előzetes felmondást nem kiván; netaláni visszaélés ellen oltalmat nyujt a T. 1079. §-ának általános gondoskodása.

1376. §.

A T. 1376. §-a a haszonkölcsönadónak jogot ad arra, hogy a haszonkölcsönbe adott dolgot a szakasz 1—3. pontjaiban megjelölt esetekben a kikötött idő eltelte előtt is visszakövetelhesse, vagyis a haszonkölcsön-szerződést a jövőre nézve egyoldaluan rögtöni hatálylyal (felmondás előrebocsátása, felmondási idő betartása nélkül) felbonthassa.

A szakasz első pontja ugyanazon a ratión alapul, mint a T.-nek megfelelő a bérletre, s illetőleg az 1582. §. harmadik bekezdésénél fogva a haszonbérletre vonatkozó 1554. §-ának 1. pontja, t. i. hatályosabb oltalmat kiván a haszonkölcsönadónak a használat netaláni szerződésellenességével szemben nyujtani, mint a milyent nyujtana neki - tekintve nevezetesen költséges és bizonytalan érvényesithetőségét — az egyszerü kártéritési követelés. Az 1554. §. hivatkozott 1. pontjának restrictiv megkivántatóságai azonban (jelesül az előzetes megintés, valamint a jelentékeny sérelem megkivántatósága) e helyütt mellőzvék, mert a haszonkölcsön ingyenes természeténél fogva ide nem illenek. Ugyancsak nem adja meg a T. itt szóban forgó rendelkezéseinek keretében a haszonkölcsönadónak — mint megadja 1544. §-ában a bérbeadónak (s illetőleg 1582. §-ának harmadik bekezdésében a haszonbérbeadónak) — az ab-

banhagyás (a szerződésellenes használattól való eltiltás) iránti közvetlen kereseti jogot, mivel a haszonkölcsönadót e részben egyfelől a kártéritési igénynyel (1380. §.), másfelől a dolog időelőtti rögtönös visszakövetelhetésének jogával elég hatályosan megvédettnek tekinti.

A szakasz második pontja, mely — a római, a porosz s alapjában a franczia jogtól (C. 1879.) is eltérőleg, de a többi külföldi codificatió és codificationális munkálat (jelesül pedig a német ptkönyv 605. §-a 3. pontjának) idevágó álláspontjával egyezőleg — a haszonkölcsönadónak megadja a dolog időelőtti, rögtönös visszakövetelhetésének jogát, ha a haszonkölcsönvevő meghal, nyilván elutasithatatlan logikai folyománya az 1373. §. második mondatának, a melyben a T. már — ugyan csak inter vivos — állást foglalt ama felfogás mellett, hogy a haszonkölcsön legalább a haszonkölcsönvevő részéről stricte személyhez kötött — mert merőben személyes szivességen, személyes bizalom sarkaló — kötelmi jogviszony — nem tehetvén e tekintetben okszerüen különbséget, hogy egy egészen idegen harmadik személynek avagy a haszonkölcsönvevő örökösének substituálása jön-e kérdésbe.

A szakasz harmadik pontja tekintetében a T. közvetitő álláspontot foglal el a német és az osztrák ptkönyv rendelkezései között. Utóbbi ugyanis a dolog időelőtti rögtönös visszakövetelhetésének jogát azon a czimen, hogy előre nem látott körülménynél fogva a haszonkölcsönadónak magának van reá szüksége, a 976. §-ban különös nyomatékkal kizárja; előbbi a 605. §. 1. pontjában épen ellenkezőleg megadja egész határozottan a haszonkölcsönadónak ezt az ugyszólván — szükségjogot, — egyezőleg a többi külföldi törvényhozási és törvényelőkészitő munkálatok csaknem mindannyijával (jelesül: P. L. R. 1. r. 21. cz. 235., 236., C. 1889., Sz. 1174., D. 609.). Tekintettel különösen a haszonkölcsön lényegileg ingyenes természetére s ebből folyólag a méltányosság követelményére: a T. a német codex álláspontját adoptálja; de csak elvileg, mert a részletekben hozzáteszi, hogy a haszonkölcsönadó tartozik ez esetben a haszonkölcsönvevőnek megtériteni azt a kárt, melyet ez az által szenved, hogy a dolognak az egész szerződési időn át való megtarthatásában megbizott. (A német törvény szerint ilyen joga a haszonkölcsönvevőnek nincsen v. ö. Planck, ad §. 605. 3. j.: „Schadenser-

satz kann der Entleiher von dem Verleiher auch dann nicht fordern, wenn die Kündigung auf Grund des §. 605. Nr. 1. erfolgt".) A T. ezen középutját igazolja nevezetesen annak a megfontolása, hogy a visszakövetelhetés jogának minden kártérités nélkül való megengedése végelemzésében egyszerü szerződésszegésre jogositaná fel a haszonkölcsönadót, mivel ama feltételnek, melyhez e joga egyedül kötve van — hogy t. i. magának kell a dolog — bizonyitása annyira relativ s annyira puszta indiciumokon felépülő, hogy misem volna könnyebb, mint hogy a T. 1376. §-ának itt szóban forgó 3. pontja egyszerü ürügygyé nőné ki magát arra nézve, hogy a haszonkölcsön időtartama a haszonkölcsönadó puszta tetszésétől, teljes önkényétől tétethessék függővé; mig hogy ha a haszonkölcsönadót a kérdéses esetben kártéritésre kötelezzük, akkor a visszakövetelhetés jogával bizonyára csakis komoly, urgens szükség esetében fog élni, nevezetesen csak akkor, a mikor a saját eventualis károsodása az adandó kártéritést tulhaladja, avagy csak akkor a mikor abból a haszonkölcsönvevőnek egyáltalán kára nincs (ugy hogy csak őt fenyegetné esetleges károsodás). A mi pedig a megtéritendő kár mértékét illeti: ez az u. n. „negativ szerződési érdek"; többre (t. i.: a szerződés nemteljesitéséből eredő kárának megtéritésére, positiv érdekkiegyenlitésre) a haszonkölcsönvevőnek szemben a lényegileg ingyen szolgáltató haszonkölcsönadóval nem lehet igazságos, méltányos igénye; ilyes igénye nyilván csak arra lehet, hogy az a vagyoni helyzet álljon ujra vissza, a melyben lenne, hogy ha a commodatum megkötése, a szivességben való bizalom nem irányozta volna ténykedéseit.

1377. §.

A T. 1377. §-ának megfelelő specialis rendelkezést a német ptkönyv nem ismer, mert nincs is voltakép ilyes specialis rendelkezésre szüksége, levén idevágólag már általánosságban az a szabálya, hogy az adós kétség esetében a kikötött idő eltelte előtt is teljesithet (N. 271. II.). A T. vonatkozó 1115. §-ának ellenben az levén erészben az általános szabálya, hogy az adós a kikötött idő eltelte előtt csak az esetben teljesithet, ha a határidő kizárólag az ő érdekében van megállapitva, a specialis intézkedés nyilván nem mellőzhető, ha a haszonkölcsönvevőnek a bizonyi-

tási teher tekintetében kedvezni kivánunk, a mint ezt a T. — tekintettel jelesül arra, hogy az esetek tulnyomó többségében a haszonkölcsön jogviszonya csakugyan kizárólag a haszonkölcsönvevő érdekében szokott létesittetni — contemplálja is. Eme kedvezésben azonban nem megy tovább, mint hogy a haszonkölcsönvevő érdekében az itt szóban forgó 1377. §-ban egy egyszerü u. n. magyarázati szabályt állit fel; nem megy tehát épenséggel annyira, hogy a bizonyitás contemplált könnyitését mint u. n. dispositiv szabályt avagy egyenesen mint vélelmet (praesumtiót technikai értelemben) construálná; ugy hogy a T. 1377. §-ának magyarázati szabályával szemben a haszonkölcsönadó nemcsak ellenkező megállapodásos akaratot, hanem a körülményekből pusztán csak következtethető akaratot is bizonyithat maga mellett.

A T. 1377. §-ának lényegileg megfelelő specialis rendelkezést tartalmaz a drezdai javaslat 606. §-ának második bekezdése, valamint (helyesen értelmezve) az osztrák ptkönyv 977. §-a is.

1378—1380. §§.

A mely okok igazolják a T. 1562., 1563. és 1566. §-ainak a bérletre (s illetőleg az 1582. §. 3. bekezdésénél fogva a haszonbérletre is) vonatkozó rendelkezéseit, ugyanazok az okok igazolják, sőt fokozott mértékben igazolják a T. itt szóban forgó 1378., 1379. és 1380. §-ainak a haszonkölcsönre nézve proponált — teljesen azonos tartalmu — rendelkezéseit is, mert ha a kérdéses rendelkezések (jelesül: a saját tulajdonnal való védekezés s a visszatartási jog korlátozása, a személyes restitutionalis igénynek harmadik személy elleni kiterjesztése, az elévülési idő megszükitése) igazságosak és méltányosak a bérlőre vagy a haszonbérlőre nézve, a kik a bérelt, illetőleg haszonbérelt idegen dolog használatát vissztehér mellett élvezték, ugy nyilván fokozott mértékben igazságosak és méltányosak e rendelkezések a haszonkölcsönvevőre nézve is, a ki a haszonkölcsönbe kapott idegen dolog használatát minden vissztehér nélkül, legalább a rendes fentartási költségektől eltekintve ingyenesen élvezte. A hivatkozott 1562., 1563. és 1566. §-ok rendjén tüzetesebben kifejtettek tehát itt is állanak.

1381. §.

A T. 1367. és 1368. §-ainak rendjén felhozottak — már a tulajdonképeni kölcsön — s az itt szóban forgó haszonkölcsönszerződés analog jogi természeténél fogva is — ide ugyancsak illenek.

HARMADIK FEJEZET.

Letét.*)

1382. §.

A letéti szerződésből származó kötelmi jogviszonyt — a letét kötelmét — a T. a következő általános szempontok szerint szabályozza:

1. A minő értelemben s a mely okoknál fogva a T. a tulajdonképeni kölcsönszerződést, valamint a haszonkölcsönszerződést, u. n. reálszerződéseknek tekinti, ugyanabban az értelemben s ugyanazoknál az okoknál fogva sorozza a T. 1382. §-a a reálszerződés mint különleges szerződési alakzat körébe a letéti szerződést is. (V. ö. a T. 1360. és 1369. §-ai kapcsán felhozottakat.)

A letéti szerződés emez egyoldalu reálszerződéses jogi természetét, a mint nem rontják le, jelesül a T. 1369. §-nak rendjén kifejtetteknél fogva a letéteményesnek a T. 1387., 1388. és 1389. §-aiban gyökerező merőben accidentalis ellenkövetelései (t. i. a költekezés, a kár megtéritése, a dolog visszavétele iránti ellenigényei): épugy nem rontja le azt az a körülmény sem, hogy a letéteményesnek szerződéses szolgálatáért, a dolog megőrzéseért, esetleg — (a T. 1383. §-ának eseteiben) — jutalom (dij) jár, mert a T. 1392. §-ának második bekezdéséből nyilván kitünik, hogy ez a jutalom nem lévén fix, elvonhatlan igény tárgya — a 1158. és köv. §-ai alá eső viszonos teljesités-nek, a szerződést igazi (technikai érte-

*) V. ö. O. 957—970., P. L. R. 1. r. 14. cz. 9—108., C. 1915—1963., Ol. 1835—1877., S. 1760—1789., Z. 1137—1155., Sv. 475—488, Sz. 1260—1279., H. 321—342., B. 659—678., 682—684, D. 732—753., N. 688—700. Apáthy terv. 628—648.

lemben vett) kétoldalu, kölcsönös szerződéssé tevő ellenszolgáltatásnak épenséggel nem tekinthető.

Valamint a kölcsön- s a haszonkölcsön-szerződés tekintetében, ugy a letét kötelmére vonatkozóan is, a reálszerződés álláspontját vallja, többé-kevésbbé határozott formulázással, a miként a T. itt szóban forgó 1382. §-a, ugy a külföldi törvényhozási és törvényelőkészitő munkálatok tulnyomó többsége is (P. L. R. 1. r. 14. cz. 9., 10., O. 957., C. 1919., 1921., Sz. 1260., 1261., Z. 1137., H. 321., B. 659., N. 688.). Ugyancsak ezt a tiszta reálszerződéses elméletet tanitják összes régibb és ujabb hazai tudósaink (pl. Kelemen II. 295. §.; Frank I. 329. §.; Kövy 581. §.; Zlinszky-Reiner 699. s köv.; Fodor-Kiss III. 607. s köv. l.) is. Csakis a svájczi szöv. tv. 475. czikke, a drezdai javasl. 732. czikke és nyilván nyomukon az Apáthy-féle terv. 628. §-a helyezkedtek egyenesen — a mint a kölcsön és haszonkölcsönszerződés, ugy a letét kötelme tekintetében is — az egyszerü, közönséges u. n. consensualis szerződés alapjára.

2. Letéti szerződés mint ilyen, a T. értelmében csak akkor áll elő, ha valamely szerződés in concreto kizáróan vagy legalább is főképen valamely dolognak a megőrzésére irányul. Ha az őrzés kötelessége csak valamely más szerződéses kötelezettséggel kapcsolatban terhel valakit (pl. szolgálati vagy vállalkozási szerződésből eredő kötelezettséggel kapcsolatban, mint csupán mellesleg elvállalt kötelezettség), vagy ha az őrzés kötelessége csak valamely más szerződéses kötelezettségnek a szükségszerü, constitutiv folyománya mint pl. a haszonkölcsön kötelménél: letéti szerződés a T. értelmében — fogalmilag — nem jöhet létre, minthogy ezekben az esetekben az egész jogviszony jellegét, specificus sajátságát épen ama másik kötelezettség — mint a tulajdonképeni principalis kötelezettség — adja meg. Ezt azonban kifejezetten is kimondani — a mint ezt nevezetesen a szász ptk. 1262. §-a s a drezdai javaslat 749. czikke teszi — nemcsak egyenesen felesleges, de nyilván nem is igen ajánlatos, mert ezzel voltaképen csak egy sokkal általánosabb horderejü jogdogmatikai tétel nyerne singularis, esetszerü kijelentést, a mi által pedig kétségtelenül ennek a tételnek épen az általánosabb horderejе könnyen elhomályosulna.

3. A letéti szerződés tárgya a T. 1382. §-a szerint — egye-

zőleg a külföldi codificatiók és codificationális munkálatok tulnyomó többségének e részbeni álláspontjával (C. 1918., Sz. 1260., Z. 1260., Sv. 475., H. 321., B. 659., D. 732., N. 688.) csak ingó dolog lehet. Csakis az osztrák ptkönyv 960. §-a, valamint a porosz A. L. R. 1. r. 14. cz. 90. és 91. §-ai helyezkedtek az ellenkező álláspontra. Nincs azonban nyoma sem annak, hogy az osztr. ptkönyv szabálya hazánkban visszhangra talált volna; mind régibb, mind ujabb hazai jogtudósaink (Kelemen II. 295. §-a; Frank I. 329. §.; Kövy 581. §.; az ujabbak közül különösen Fodor-Kiss III. 608. lap, 3. j.) a dolog ingó minőségét nélkülözhetetlen criteriumként emelik ki. A T. álláspontja mellett harczol tehát nálunk már a jogfolytonosság szempontja is; de ezenkivül főleg az, hogy ha ingatlan dolgot egyáltalában pusztán csak őrizetbe, s nem egyuttal kezelésbe adunk, az ily ügylet már azért is inkább mint tulajdonképeni szolgálati vagy vállalkozási szerződés, avagy esetleg mint egyszerü megbizás fog jelentkezni, mivel fogalmilag nélkülözi a letéti szerződés mögött rejtőző azt az ügyleti alapgondolatot, hogy a letett dolog voltakép egyenesen a letéteményes „helyiségeiben" lesz őrizendő.

4. Nem határozza meg közelebbről a T. itt szóban forgó §-a, hogy a letéteményes megőrzési kötelessége in specie mit foglal magában; egyszerüen csak annyit mond ez alapvető helyen, hogy a letéteményes a letétbe vett ingó dolgot „megőrizni" tartozik. E kötelezettség közelebbi kifejtését azonban a következő §§. (1384., 1385., 1386. §§.) implicite tartalmazzák. E §-okból pedig, nevezetesen az 1385. §-ból nyilván kitünik, hogy a letéteményes szerződéses kötelezettsége, obligatorius szolgáltatása nem merül ki puszta negativumban, t. i. merőben annak türésében, hogy a dolog az ő helyiségében lehessen (v. ö. Motive II. k. 571. l.: „Kein Hinterlegungsvertrag, sondern ein besonderer, der Regelung nicht bedürfender Vertrag wäre es, wenn nur die Verpflichtung übernommen würde, das Sichbefinden einer fremden Sache an dem der ausschliesslichen Verfügung des Gestattenden unterliegenden Orte ohne Übernahme irgend welcher Obhut zu dulden"), hanem a megőrzési kötelesség jóval továbbmenőleg megkövetel tőle egy bizonyos foku positiv tevékenységet, gondozást, (custodia-t), sőt szükség esetén egyenesen költekezést (1387. §.)

is. E tevékenységnek módja, mértéke, iránya azonban annyira az esetek különös természetétől függ, hogy annak minden esetet átfogó, törvényes szabályozása teljességgel lehetetlen, ugy hogy a doctrina és a gyakorlat feladata lesz a „megőrzés“ csak elvileg statuált kötelességének megadni a casuistikus tartalmat.

1383. §.

Az a kérdés, vajjon a letéti szerződés szükségképen ingyenes legyen-e vagy esetleg visszterhes is lehessen-e, az idő folyamán gyökeres változáson ment keresztül. A Gemeines Recht régebbi doctrinája, támaszkodva nevezetesen a L. 1. §. 9. D. depositi vel contra 16. 3-ra („si quidem merces intervenit custodiae, puto esse actionem adversus pistrinarium ex conducto, si vero mercedem accipiebam ego pro hoc servo, quem in pistrinum accipiebat, ex locato me agere posse“), lényeges ismérvként állította fel a megőrzés ingyenes elvállalását, szigoruan ragaszkodván ahhoz, hogy ha a letevő a letéteményesnek az őrizetért bármelyes ellenértéket, jutalmat vagy dijat ad vagy igér, nem letét, mint ilyen, hanem a körülményekhez képest valamely más ügylet, más szerződési typus áll elő (v. ö. Windscheid 377. §. 2. j.). De már a Gemeines Recht területére nézve is megtámadta az uralkodó felfogást Baron, (Pandekten 299. §.), kimutatván, hogy a római jog szerint is az ingyenesség ugyan rendszerinti, de épenséggel nem constitutiv tulajdonsága a tulajdonképeni letét jogviszonyának. S csakugyan a modern törvényhozások és törvényhozási munkálatok közt alig van egyetlen egy is, a mely elvileg a legkevésbbé is ragaszkodnék többé ahhoz, hogy nem valóságos, igazi letéti szerződés az, a melynél a letéteményes részére ellenérték, jatalom vagy dij van — akár kifejezetten, akár concludenter – kikötve (P. L. R. I. r. 14. cz. 9., 17., 48., 76., O. 957., 969., Sv. 475. II., H. 322., B. 660., D. 733., a württembergi L. R. II. r. 3. cz. 2. §., Z. 1153., Sz. 1260., 1263., az Apáthy-féle terv. 628. II., N. 689.) Ugyanez fennálló hazai jogunk álláspontja is (V. ö. Fodor-Kiss III. köt. 610. lap.). Egyedül a Code civil az, a mely 1917. czikkében kimondja ugyan: „le dépòt proprement dit est un contrat essentiellement gratuit“, de tudvalevőleg ennek daczára a franczia törvényma-

gyarázat egyértelmüleg oda hajlik, hogy az ellenérték accidentalis kikötése magában véve a letéti szerződés lényegét még épenséggel meg nem változtatja. Ehhez képest ma már általánosan elfogadottnak tekinthető, hogy a letéti szerződésnek nem kell szükségképen ingyenesnek lennie, hanem hogy az esetleg visszterhes is lehet. Erre az álláspontra helyezkedett a T. is annál inkább, mert az 1660. §. szerint — eltérőleg e részben a német ptkönyv 662. §-ának elvi alapjától — még a tulajdonképeni mandatum, a megbizási szerződés is keletkezhetik ellenérték (jutalom, tiszteletdij) kikötése mellett. Már pedig a letét kötelmére nézve e tekintetben következetesen ugyanannak az elvnek kell zsinórmértékül szolgálnia, mint a megbizás kötelmére nézve, minthogy a letét voltakép aligha egyéb, mint a tulajdonképeni generalis alakzatnak: a megbizási szerződésnek, egy válfaja, egy sajátos (bár ép e jellegénél fogva több más tekintetben különszerü jogi szabályozást igénylő) esete (mandatum de custodiendo).

A jutalom nemcsak kifejezetten, hanem hallgatólag is kiköthető. A második bekezdés utmutatást ad arra nézve, hogy különösen mely esetben tartandó a jutalom hallgatólag kikötöttnek (v. ö. N. 689.); a harmadik bekezdés a jutalom mennyisége tekintetében állit fel szerződéspótló szabályt (hasonló szabályok a szolgálati szerződésnél és a megbizásnál, 1601. §., 1660. §. I.).

1384. §.

A letett dolog fenmaradása, tehát egyenesen magának a letevőnek érdekében szükséges egy bizonyos latitude-öt engedni a letéteményesnek, a melylyel ez az őrizetnek — eleve vagy utóbb — megállapitott módjától szükség esetén eltérhessen. A T. 1384. §-a ennek az eltérhetésnek feltételeit, módozatait, határait — a német ptkönyv idevágó 692. §-ával egyezően — ugy szabja meg, a mint ezt teszi a T. 1662. §. 2. bek. a megbizási jogviszonyra vonatkozólag, a dolog természetéből önként folyó azzal a különbséggel mégis, hogy mig a T. 1662. §-a szerint a megbizott az ügy ellátásában elvileg a megbizónak minden, habár egyoldalu, vagy csak utólag adott utasitását követni tartozik, ad-

dig az 1384. §. szerint a letéteményes elvileg csak az őrizetnek a szerződés megkötésekor, vagy utólag bár, de mindannyiszor kölcsönösen megállapitott módjához van kötve.

1385—1388. §§.

Annál a viszonynál fogva is, a melyben, miként az 1383. §. kapcsán jelezve volt, a megbizási szerződés és a letét kötelme egymáshoz állanak, a T. 1385—1388. §-ai csaknem azonosak a megbizásból eredő kötelmi jogviszonyra vonatkozó 1664., 1665., 1670. és 1671. §-aival, minthogy nem forog fenn semmi olyan különszerü szempont, a mely a letétre, mint speciesre nézve az itt szóban forgó kérdésekben (ugymint a letevő és a letéteményes felelőssége mértékének, a letéteményes helyettesitési jogának, költekezési megtéritésének kérdésében) a megbizás mint a genus szabályaitól eltérő jogi rendezést igényelne. A megbizás tekintetében e részben felhozottak tehát itt is állanak.

1389. §.

Mind az 1389. §. első bekezdése, mely a letevőnek a letett dologra nézve a visszakövetelés (a visszaadás követelhetésének) jogát feltétlenül, korlátlanul, u. m. minden okadatolás kényszere nélkül, határozott időtartamu, sőt visszterhes letéti szerződés esetére is biztositja, — mind a §. második bekezdése, mely a letéteményesnek a letett dologra nézve a visszaadás (a visszavétel követelhetésének) jogát — bizonytalan időtartamu letéti szerződés esetére ugyan szintén feltétlenül és korlátlanul, de határozott időtartamu letéti szerződés esetére már csak ex causa justa (pl., mert előre nem látott körülmény következtében abba a helyzetbe jutott, hogy a dolgot többé biztosan, vagy saját hátránya nélkül meg nem őrizhetné) adja meg: a letéti szerződésnek alapgondolatában kétségtelenül főleg fiduciarius természetéből folyik és megfelel ugy a gyakorlati élet nyilvánvaló követelményének, mint csaknem valamennyi modern törvényhozás és törvényhozási munkálat e részbeni álláspontjának (P. L. R. 1. r. 14. cz. 54., 55., illetőleg 46. és 47., O. 962., 963., D. 1944., Sz.

1267., 1268., Sv. 478., 479., H. 328., B. 667., 668., D. 747., Apáthy terv. 640., 642., N. 695., 696.). Sőt hazai jogunkra nézve is már Frank (II. köt. 652. lap) az itt szóban forgó mind a két irányban oda nyilatkozott, hogy: „a letett jószágot a kikötött idő lejárta előtt visszaadni csak akkor lehet, ha talán a vállalkozó sorsa véletlenül oda fordult volna, hogy maga kára vagy veszélye nélkül meg nem tarthatja. Ha pedig az időt meg nem határozták, ugy szivességét az őriző bármikor felmondhatja." (Ugyanigy ujabb iróink közül különösen Fodor-Kiss III. k. 618. lap).

A letett dolog visszakövetelése, illetőleg visszavételének követelése a T. felfogása szerint nem akar (miként a T. 1673. §-a szerint a megbizó, illetőleg a megbizott analog joga) technikai értelemben vett és a T. 1070. és köv. §-ai alá eső felmondás lenni; ugy hogy e szerint a letéti szerződésből eredő kötelmi jogviszony, mint ilyen, az itt szóban forgó esetekben nem már a visszakövetelés, illetőleg a a visszavétel követelése iránt tett nyilatkozat megkapásával (1071. §.), hanem csak a letett dolog tényleges visszaadásával szünik meg.

A clausula salvificatoria-t, a mely a svájczi szöv. tv. 478., a dresdai javasl. 747. czikkében, a szász ptk. 1267., az osztrák ptkönyv 962., az Apáthy terv. 640. §-ában foglaltatik, a mely szerint t. i. a letéteményes a dolog időelőtti visszakövetelése esetén az őrizet kikötött időtartamára való tekintettel tett netaláni költekezésének megtéritését is követelheti, a T., minthogy az már az 1387., illetőleg 1670. §-ának rendelkezéseiből is önként folyik, mellőzi.

Az időelőtti visszakövetelés, illetőleg az időelőtti visszaadás jogáról való előzetes lemondás nem zárja ki, már a T. 1673. §-ának (különösen e §. harmadik bekezdésének) analogiájánál fogva sem az 1389. §. szabályainak alkalmazhatóságát.

1390. §.

A §-nak az a rendelkezése, mely szerint a letett dolog visszaadásakor nem a letéteményes köteles azt a letevőhöz visszavinni, visszavitetni, hanem a letevő köteles azt a letéteményestől elvinni, elvitetni, ugy hogy a letéteményes restitu-

tionalis kötelessége az elméletben u. n. Holschuld és nem u. n. Bringschuld legyen: a letéti szerződésnek az eddigiekben már többször kiemelt főképeni fiduciarius természetéből folyik. Ebből a rendelkezésből nyilván önként következik a §-nak az a principális rendelkezése, mely szerint a letéteményes restitutionalis kötelezettségének teljesitési helye — a T. 1111—1113. §-aira tekintet nélkül — az őrzés szerződéses helye, a hol a letett dolgot őrizni kellett vagy kellett volna. Épen nem volna igazságos és méltányos, ha a letevőt nem csak az elvivés, elvitetés kötelezettségével terhelnők, hanem a terhét még a teljesitési hely általános szabályainak alkalmazásával is sulyosbitanók. A § mindkét rendelkezése csakugyan fel is lelhető a legtöbb modern törvényhozási müben (P. L. R. 1. r. 14. cz. 46., 47.; O. 962., 963., Sz. 1268., Sv. 479., H. 328. I. és II., B. 667., D. 747. II., N. 697.).

1391., 1392. §§.

Az 1391., 1392. §-ok rendelkezései a T. correspondeáló 1668. és 1672. §-ainak rendjén nyerik megokolásukat. (L. erre nézve az 1385—1388. §-ok kapcsán mondottakat is).

1393. §.

Azt, hogy az u. n. letéti előszerződésre (a római jog u. n. pactum de deponendo-jára) nézve az itt szóban forgó 1393. §. csak az 1368. §-t allegálja s nem egyuttal az 1367. §-t is, már az 1389. §. első bekezdésének analogiája is igazolja. A most hivatkozott 1389. §. kapcsán az u. n. clausula salvificatoriára vonatkozólag tett megjegyzés egyébként ide is vág; valamint nem szenvedhet kétséget, hogy a §. második bekezdése már az „ubi eadem legis ratio, ibi eadem eius dispositio“ elvénél fogva is erre a letéti előszerződésre ugyancsak kiterjesztést nyer.

A T. 1380. §-ának és az 1378. §. első bekezdésének e helyütt való allegálása tekintetében l. a fennebbi 1378—1380. §-ok kapcsán tett megjegyzést, illetőleg a T. idevágó 1562. és 1566. §-ainak rendjén tüzetesebben kifejtetteket.

1394. §.

A T. 1394. §-a az u. n. szabályellenes letét (depositum irregulare) esetét szabályozza — lényegileg a német ptkönyv 700. §-ának rendelkezésével egyezően.

A T. elvi felfogása szerint a depositum irregulare tényálladéka nem u. n. negotium purum, vagyis sem nem tisztán kölcsön, sem nem tisztán letét; hanem u. n. negotium mixtum vagyis részint kölcsön, részint letét, még pedig jogdogmatice kölcsön, gazdasági lényében letét. Jogdogmatice kölcsön s nem letét, mert nélkülözi a letét leglényegesebb ügyleti elemét, a mennyiben a letéteményes ily esetben a dolgot nem in eadem specie, hanem csak tantundem eiusdem generis tartozik visszaszolgáltatni. Gazdasági lényében letét és nem kölcsön, mert az ügylet tulajdonképeni gazdasági czélja korántsem az, hogy a letéteményes a dolgot a maga czéljaira felhasználhassa, hanem miként a szabályos, rendes letét esetében, ugy itt is voltaképen az, hogy a letevő a dolog megőrzésének gondjától szabaduljon. Ez nem kevésbbé áll még akkor is, ha a letéteményes a dolog használatáért a letevőnek kamatot (rendszerint a szokásnál alacsonyabbat) fizet, a mennyiben ez nem a tőke elvonásának avagy a koczkázatnak kiegyenlitése, hanem csak a használat hozadékának méltányos megosztása akar lenni.

Ebből az elvi felfogásból kiindulva egyfelől, másfelől azonban a jogdogmatikai elemre kivánván mégis a fősulyt helyezni: a T. ennek a §-ban azzal ad kifejezést, hogy a depositum irregulare tényálladékát, habár kifejezetten nem minősiti is egyenesen kölcsönnek, ép mivel elvi felfogása szerint negotium mixtumot lát benne fenforogni, általánosságban és szabályként mégis a tulajdonképeni kölcsön jogtételeinek veti alá. Gazdasági lényét pedig méltatja azzal, hogy az őrzési alapeszméből legközvetlenebbül folyó jégtételekre nézve, ugy mint a visszaszolgáltatás idejét és helyét szabályozó, valamint a beszámitás kifogását korlátozó jogtételek tekintetében a szabályos, rendes letét jogtételeit mondja ki kétség esetében irányadóknak. A mi jelesül a beszámitás kifogását illeti, azt a szabályos rendes letétre vonatkozólag az 1311. §. második bekezdése korlátozza oly értelemben, hogy letétbe adott dolog visszaadására vagy értékének megtéritésére irányuló követelésbe csak oly ellenkövetelés számitható be, mely ugyanazon jogalapból ered. Ezt a korlátozást a depositum irregulare-ra vonatkozólag különösen még az a körülmény is igazolja, hogy a kereskedelmi forgalom gyakorlatában a beszámitás kifogásának olyas korlátozása, a minőt a T. contemplál, rendszerint, legalább hallgatólag ki is szokott köttetni. (v. ö. Planck 700. §. 1. f. jegyzet).

A T. 1394. §-a nem köti, miként ezt a német ptkönyv fentebb hivatkozott 700. §-a teszi, a depositum irregulare iránti megállapodás érvényét a helyettesithető dolgok egyik faja, t. i. az értékpapirok tekintetében a felek kifejezett megállapodásához, mert az az ok, a melylyel a német törvény indokolása ezt a megkülönböztetést főleg támogatja, hogy t. i. a tőzsdei forgalom idevágó sulyos kinövései, nevezetesen dépot-k elkezelését, az u. n. Depotfixen-t czélozza gátolni, megfelelő méltánylásra voltaképp nem az általános, hanem csakis a specialis törvényhozás terén tarthat számot.

A depositum irregulare iránti feltételes megállapodás, t. i. a letéteményes későbbi tetszésétől függővé tett használati engedély esetében az igazság és a méltányosság ugy kivánja, hogy a kölcsön szabályainak alkalmazhatósága, jelesül pedig a veszélynek a letéteményesre áthárulása ne már kezdetben, az ügylet létrejöttével, hanem csak a feltétel teljesültével kezdődjék, ha t. i. a letéteményes a nyert használati engedélylyel tényleg él. Ezen a szemponton alapszik a §. második bekezdése.

NYOLCZADIK CZIM.

Vétel és csere.

ELSŐ FEJEZET.

Vétel. Általános szabályok. *)

1395. §.

A T., midőn a jelen §-ban a vételből eredő viszonos kötelezettségeket meghatározza, ezzel implicite a vétel fogalom meghatározását adja s egyuttal eldönti, hogy vételi szerződésnek mi lehet a tárgya.

---

*) V. ö. K. T. 336—345., 351—358., O. 429., 934, 935., 1047—1051., 1053—1066., 1267., 1275., 1276., P. L. R. 1. r. 11. cz. 1—134., 207—271., 527—594., 981—987., C. 1582—1624., 1650—1658., 1674—1685., Ol. 1447—1480., 1507—1514., 1529—1537., S. 1445—1473., 1500—1525., Belga Avant-projet de révision 1629. s köv., Z. 1383—1403., 1427—1444., 1454., 1455., Sv. 204., 229—234., 260—266., Sz. 204., 292., 701., 864., 867., 869., 1082—1100., H. IV. 2. Art 1., 7., s köv., B. 264—297., 370—373., D. 422—438., 466., 467., N. 433., 446—458. Apáthy terv. 353—368., 384., 385.

Az eladó e szerződésnél fogva köteles az eladott dolgot a vevő tulajdonába bocsátani és neki átadni, az eladott jogot a vevőre átruházni (I. bek.); adásvétel tárgyai tehát a T. szempontjából csak dolgok és jogok lehetnek. Oly szerződésre, a melylyel valaki egyéb, tényleges előnynek — például valamely titoknak, nem szabadalmazott találmánynak, üzleti clientelának — ellenérték fejében való átengedésére kötelezi magát, a jelen czimben foglalt szabályok közvetlenül nem vonatkoznak; nincs azonban kizárva, hogy azok, a mennyiben ily kötelemre illenek, arra analogia utján alkalmaztassanak.

Az eladónak az első bekezdésben meghatározott kötelezettségéből önként következik, hogy forgalmon kivül helyezett dolgokat és át nem ruházható jogokat eladni nem lehet. Az ilyen tárgy iránt kötött adásvételi szerződés mint lehetetlen szolgáltatásra irányuló a 952. §. értelmében semmis. Ugyanez áll, ha oly dolog a vétel tárgya, a mely már ugyis a vevőé, tehát reája át nem ruházható; hacsak a felek azzal a szándékkal nem kötötték meg a szerződést, hogy a vevő a vételárnak nevezett ellenértéket nem a dolog tulajdonának megszerzéséért, hanem a puszta birtok visszabocsátása fejében fizeti. Ellenben az a körülmény, hogy az eladott dolog nem az eladóé, hanem másé, a szerződés érvényét rendszerint nem érinti (lásd Ind. III. k. 98. l.; másként a francia jogban: C. 1599.). Hogy jövőben keletkezendő, továbbá peres dolgok és jogok is eladhatók (B. 269. II.), az eléggé kitünik már abból, hogy a T. nem mondja ki az ellenkezőt.

A jelen §. első bekezdésében kimondott az a szabály, hogy az eladó az eladott dolgot a vevő tulajdonába tartozik bocsátani, fennálló jogunkban is el van ismerve s a szász ptkönyv kivételével az ujabb törvényhozásokban általánosan el van fogadva (v. ö. O. 1053., P. L. R. I. r. 11. cz. 1., C. 1583., Z. 1383., 1398., Sv. 229., B. 264., D. 422., N. 433., Apáthy terv. 353. I.). A római jog álláspontja tudvalevőleg eltérő: az eladó ezen jogrendszerben csak azért felel, hogy a vevő a megvett dolgot birhatja és megtarthatja (praestatio emtori rem habere licere), de külön kikötés nélkül nem köteles a vevőt a dolog tulajdonosává tenni (hasonlóan: Sz. 1082.). A mai jogi felfogásnak s a modern forgalom követelményeinek az ily szabályozás nem felel meg; manapság magától értetődőnek tekintetik, hogy a vevő a meg-

vett dolgon tulajdont akar szerezni; azért, ha nincs is külön kikötve, az adásvételi szerződésből önként folyik, hogy az eladót a tulajdonjog átruházásának kötelezettsége terheli. E kötelezettségénél fogva az eladó tartozik megtenni mindazon jognyilatkozatokat és véghezvinni mindazon jogcselekményeket, a melyek a dologjog szabályai szerint szükségesek, hogy a vevő a megvett dolgon tulajdonjogot szerezhessen; ingatlan eladása esetében tehát nemcsak kiállitani a vevő részére a bekeblezési engedélyt, hanem oly állapotba hozni a telekkönyvet, hogy a vevő tulajdonjoga akadálytalanul be legyen keblezhető (lásd: Curia 2845/94. M. E. H. 12607.). A jelen §-t kiegészitik s az eladó jogátruházási kötelezettségét közelebbről meghatározzák az 1416. §. rendelkezései, a melyek szerint az eladó az eladott dolgot vagy jogot tehermentesen tartozik a vevőre átruházni.

De nemcsak a dolog feletti jogi uralmat, hanem a tényleges uralmat is köteles az eladó a vevőnek megszerezni: átadni is tartozik a dolgot. Ezt is általánosan kimondják a törvényhozások (v. ö. O. 1052., 1061., P. L. R. I. r. 11. cz. 76., 77., C. 1582., Z. 1398., Sv. 229., D. 422., N. 433., Apáthy terv. 355. I.). Oly esetben ugyan, midőn a tulajdonátruházás a dolog tényleges átadása által megy végbe (625. §.), a két kötelezettség egybeesik; önálló jelentősége van azonban az átadás kötelezettségének ingatlanoknál, ingóknál pedig annyiban, a menynyiben a tulajdonátruházás nem tényleges átadás által, hanem a 626., 627. §-okban meghatározott módokon megy végbe.

Ha a vétel tárgya jog, az eladó köteles a jogot a vevőre átruházni, tehát megtenni mindazt, a mi az eladott jog természetéhez képest szükséges, hogy az a vevőre átszálljon.

E jogátruházási kötelezettség az eladott jog fennállásáért való szavatosságot is magában foglalja (1254. §. I., 1266. §.); jog iránt és dolog iránt kötött adásvételi szerződések között tehát az a lényeges különbség van, hogy mig az utóbbiak a 952. §. szerint semmisek, ha az eladott dolog a szerződés megkötésekor nem létezik s az eladó a 953. §. előfeltételei mellett is csak a vevő negativ szerződési érdekeért felel, az előbbiek érvényét nem érinti az a körülmény, hogy az eladott jog nem létezik, és az eladó ez esetben rendszerint vétkességre való tekintet nélkül felel a vevő egész positiv szerződési érdekeért. Hogy oly jog eladása esetében, melynek gyakorlása valamely

dolog birtokát feltételezi, az eladó eme dolog átadására is kötelezve van (N. 433. I[2].), ez már a jogátruházási kötelezettségből következik.

A vevő viszonos kötelezettségeit a jelen §. II. bekezdése határozza meg: a vevő köteles a megállapitott vételárt az eladónak megfizetni s a megvett dolgot átvenni. A vételár fizetéséről a következő §-nál lesz szó. Az átvételi kötelezettség, melyet a T. más törvényhozások (O. 1062., P. L. R. 1. r. 11. cz. 215., Sv. 260., D. 433., N. 433. II., Apáthy terv. 365. I.) és különösen keresk. törvénykönyvünk 345. §-ának példájára megállapit, főleg ingók eladásánál bir gyakorlati jelentőséggel; az eladó megkövetelheti, hogy a vevő őt a megvett dolog tényleges átvétele által felmentse azon teher alól, a melylyel a dolognak saját helyiségeiben való elhelyezése (péld. raktáron tartása) é smegőrzése reá nézve jár. Az átvételre a vevő magától érthetőleg csak akkor van kötelezve, ha az átadás a szerződésnek megfelelően ajánltatik fel. A vevő, a ki az ekként felajánlott dolog átvételét elmulasztja, a T. szerint nemcsak elfogadási, hanem teljesitési késedelembe is esik.

A jelen §-ban meghatározott viszonos kötelezettségeken kivül a feleket szerződési kikötésnél fogva vagy az 1107. §-ból folyólag egyéb kötelezettségek is terhelhetik. Hogy az eladó a vétel tárgya tekintetében custodiára van kötelezve (v. ö. K. T. 342. §., O. 1061., Sz. 1093.) az 1162. §-ból következik. Az 1107. §-ból adott esetben levezethető a vevőnek az a kötelezettsége is, hogy a más helyről kapott árut, ha elfogadhatónak nem találja, ideiglenesen gondozása alá vegye, a mig az eladó arról maga nem gondoskodhatik (v. ö. K. T. 347. I.).

Az eladó és vevő viszonos kötelezettségeinek teljesitésére nézve az 1158—1160. §-ok általános határozatai irányadók; specialis rendelkezések tehát, minőket e tekintetben egyes törvényhozások a vételnél felállitanak (v. ö. O. 1062., 1066., 1052., P. L. R. 92., 94., 221., C. 1612., 1613., Sz. 1098., 1099., Sv. 230., B. 294., D. 426., 427., 436., Apáthy terv. 358., 367.) mellőzhetők.

A teljesités helyére és idejére nézve is az általános szabályok állanak. Abból, hogy az eladó az 1111. §. értelmében rendszerint csak a saját lakóhelyén köteles teljesiteni, az 1158. §. szerint pedig a vételár egyidejü fizetésétől teheti függővé a

teljesitést, azt kell következtetni, hogy készpénzvételnél a vevő az eladóra nézve irányadó teljesitési helyen köteles a vételárt fizetni. Ennek külön kimondása (v. ö. P. L. R. 1 r. 11. cz. 93., C. 1651., D. 433. I[1]., Apáthy terv. 365. II.) feleslegesnek látszik.

A T. kötelmi szerződésként fogja fel a vételt akkor is, ha a jelen §-ban emlitett viszonos szolgáltatások a szerződés megkötésekor nyomban megtörténtek; nem csatlakozik tehát ahhoz a nézethez, mely a kölcsönös kötelezettségeket megalapitó kötelmi vételtől az u. n. reálvételt megkülönbözteti. Sem elméleti, sem gyakorlati okok nem indokolják ezt a megkülönböztetést. Nemcsak a vételnél, hanem más kötelmi szerződésnél is előfordulhat, hogy a belőle eredő kötelezettség a szerződés megkötésekor nyomban teljesittetik, hogy tehát a szerződés megkötésének és teljesitésének időpontja egybeesik, a nélkül, hogy ezért külön ügyleti kategoriákat kellene felállitani. A gyakorlati következmények pedig, a melyekre a reálvétel elmélete vezet, a forgalom biztonságára több veszélylyel, mint haszonnal járnak. A vevő, a ki azzal védekezik, hogy a vételárt a szerződés megkötésekor nyomban megfizette, ezen elmélet szerint nem jogszüntető tényt állit, melyet ő tartoznék bizonyitani, hanem a kereset jogalapját tagadja, mely tagadásával szemben az eladó köteles a hitelvételt bizonyitani (igy kereskedelmi judicaturánk is; v. ö. Legf. itélőszék 214/81. Dtár rf. XXVII. 192., Bpesti tábla 3171/85. M. E. H. I. 582. l.). Azonban a vevő, a ki készpénzfizetés mellett vásárol, nem szorul arra, hogy rajta a bizonyitási teher eme megforditása által segitsünk, mert az igazi készpénzügyletek a legritkább esetekben válnak peresekké, nagyobb fizetésről pedig készpénzügyletnél is nyugtatványt lehet és szokás venni. Másrészt a bizonyitási teher ilyetén szabályozása komolyan veszélyezteti az eladót, mert e szerint bármely vevő azon puszta ráfogással, hogy az árut azonnali készpénzfizetés mellett vette, az eladót azon negativumnak bizonyitására kényszerithetné, hogy a vevő a vételárt a szerződés megkötésekor nem fizette meg. Hogy különben, még ha az u. n. reálvételt a kötelmi vételtől különböző jogügyletnek kellene is tekinteni, arra legalább a szavatosságra vonatkozó szabályokat minden esetre alkalmazni kellene, tehát kötelmi joghatások ily vételből is származnának, az iránt az ellenkező nézet álláspontjáról sem lehet kétség.

Az u. n. szállitási szerződésről a T. — az 1415. §-ban foglalt szabálytól eltekintve — nem rendelkezik. A törvénykönyvek közül csak a porosz Landrecht (1. r. 11. cz., 981—987.) foglalkozik eme szerződéssel tüzetesen s azt lényegileg akként szabályozza, hogy a szállitás megtörténte után a vételre vonatkozó szabályok alkalmazandók reája; de mielőtt a szállitó a szállitandó dolgot egészben vagy részben megszerezte, a megrendelő a szállitó kártalanitása mellett felbonthatja a szerződést, ha változott körülmények miatt a szállitás arra a czélra, a melyre ki volt kötve, feleslegessé vagy hasznavehetetlenné válik. A többi törvénykönyvek és tervezetek vagy hallgatnak e szerződésről, vagy — mint a K. T. 337. §-a — a vételre vonatkozó szabályok alkalmazását irják elő. Hogy a szállitási szerződést a T. is a vétel fogalma alá vonja, az 1415. §-ból tünik ki. Mennyiben tekintendő kikötöttnek, hogy a vevőt bizonyos körülmények beálltával elállási vagy felmondási jog illesse, a felek szándéka szerint elbirálandó ténykérdés.

A törvényhozások egy része külön rendelkezéseket tartalmaz a reményvételre nézve, megkülönböztetve a feltételes reményvételt — emtio rei speratae — s a feltétlent — emtio spei (v. ö. O. 1267., 1268., P. L. R. 1. r. 11. cz. 527—545., 582—594., Sz. 1083., B. 268., 269., D. 434., Apáthy terv. 368.). A T. idevonatkozó szabályok felvételét szükségtelennek tartotta. Hogy ily vétel lehetséges, az iránt nincs kétség, miután jövőbeli dolog is lehet a vétel tárgya; a vételből folyó kötelezettségek azonban ez esetben módosulnak azon aleatorius elemre való tekintettel, a mely a vételhez járul. A vevő ugyanis kisebb vagy nagyobb terjedelemben magára vállalja a dolog nem-keletkezésének koczkázatát; vagy csak azt a koczkázatot, hogy a dolog a reménylettnél csekélyebb mennyiségben vagy rosszabb minőségben fog keletkezni, ugy hogy ez esetben is köteles a teljes vételárt megfizetni, de nem köteles akkor, ha a reménylett dolog egyáltalán nem keletkezik; vagy magára vállalja ez utóbbi koczkázatot is, tehát meg tartozik fizetni a vételárt, akár keletkezik a dolog, akár nem. Minthogy e szerint a felek szándéka határoz arra nézve, hogy a vételre vonatkozó általános szabályok a reményvételnél mennyiben módosulnak, törvényhozási rendelkezés szüksége fenn nem forog.

A vételnek a jelen §-ban meghatározott joghatásai irány-

adók ezen ügyletnek más ügylettypusoktól való elhatárolására nézve. Hogy jus in re-ként megállapitott használati jognak pénzbeli ellenérték fejében való elidegenitése a vétel fogalma alá esik, elvben szintoly kevéssé kétes, minthogy a bérlet és haszonbérlet ide nem tartozik; a bérbe vagy haszonbérbe adó nem elidegenitésre kötelezi magát, hanem folytonos tevékenységre, arra t. i. hogy a bérlet vagy haszonbérlet tárgyát a viszony egész tartama alatt a bérlő, illetőleg haszonbérlő használatára használható állapotban tartja. A gyakorlatban azonban a vétel és haszonbérlet közötti határvonal nem ritkán bizonytalan. Valamely dolognak — péld. kőfejtőnek, bányának, erdőnek — bizonyos időn belül várható hozadéka haszonbérlet tárgya szintugy lehet, mint vételé; csak a szerződés határozmányainak összessége alapján lesz adott esetben eldönthető, hogy az egyik vagy a másik forog-e fenn. A vállalkozási szerződéstől a vétel az 1646. §. szabályai által van elhatárolva.

1396. §.

A vétel lényegéhez tartozik, hogy a vevő által szolgáltatandó ellenérték — a vételár — készpénzben legyen megállapitva. Ebben megegyeznek a törvényhozások (O. 1054[2]., P. L. R. 1. r. 11. cz. 46., C. 1582., Sz. 1086[1]., Sv. 229., B. 264., D. 423., Apáthy terv. 353. II.[1]); a T. e tételt a jelen § első mondatában mondja ki. Nem lényeges, hogy a vételár belföldi vagy külföldi pénzértékben van-e megállapitva. Nem lényeges az sem, hogy a készpénzben megállapitott vételár a felek megállapodása szerint effectiv készpénzfizetés által vagy más módon egyenlitendő-e ki. Vétel forog fenn akkor is, ha a felek eleve megállapodnak abban, hogy a vevő a vételári tartozását részben vagy egészben a vételárba betudandó másnemü szolgáltatással, péld. fizetés fejében adott értékpapirokkal vagy a vétel tárgyán fekvő terhek átvállalásával fogja kiegyenliteni. Az ily megállapodás nem egyéb, mint a vételhez csatlakozó s annak lényegét nem érintő pactum de in solutum dando.

Megállapitottnak a vételár magától érthetőleg nemcsak akkor tekintendő, ha összege a szerződésben számszerüen van meghatározva, hanem akkor is, ha az a szerződés határoz-

mányai alapján meghatározható. Nem szenved kétséget, hogy a megállapitás hallgatólag is történhetik; nem mutatkozik tehát szükségesnek kimondani, hogy ha rendes forgalmi árral biró áru az árra vonatkozó külön kikötés nélkül rendeltetik, a forgalmi ár tekintendő vételárként kikötöttnek (Curia 104/87., 891/91., M. E. H. I. 580. l., III. 163. l.; v. ö. Sv. 261.). A vételár megállapitása a szerződés tartalma szerint az eladóra vagy a vevőre vagy harmadik személyre is lehet bizva; ez esetben a 964—968. §-ok szabályai nyernek alkalmazást (v. ö. O. 1056—1057., P. L. R. 1 r. 11. cz. 47—57.).

A vétel természetével nem ellenkezik, ha a vevő a készpénzbeli vételáron kivül még egyéb, nem-pénzbeli mellékszolgáltatásokra kötelezi magát. A gyakorlatban azonban nem ritkán kétségessé válhatik, hogy melyik szolgáltatás tekintendő fő-, melyik mellékszolgáltatásnak, s hogy e szerint a szerződés vétel-e vagy másnemü szerződés. Ha a nem-pénzbeli szolgáltatás dolog adásában vagy jog átruházásában áll, a feleknek egymás közötti viszonyában gyakorlatilag ugyan közömbös lesz, vételnek vagy cserének tekintetik-e az ügylet, mert a cserére az 1497. §. értelmében általában a vételre vonatkozó szabályok alkalmazandók. Vannak azonban esetek, a melyekben harmadik személyeknek jogai függenek attól, hogy a felek között létrejött ügylet miként minősittetik. Igy az 1482. §. értelmében az elővásárlási jog gyakorolható, ha a kötelezett azt a tárgyat, a melyre e jog vonatkozik, eladja, de nem akkor is, ha más módon idegeniti el, pl. elcseréli. Törvényes rendelkezés hiányában kétséges lehetne, mi tekintendő ily esetben döntőnek: az-e, hogy a szerződő felek hogyan nevezték el a szerződést? illetőleg hogy ők egymásközötti viszonyukban a vételre vonatkozó szabályok alkalmazását kivánták-e? avagy pedig objectiv körülmények, nevezetesen a nem-pénzbeli szolgáltatásnak a pénzbeli vételárhoz való értékviszonya? A T. a jogalkalmazás megkönnyitése érdekében czélszerünek vélte e kérdést eldönteni; ugyanazért a jelen § második mondatában, más törvényhozásokkal (O. 1055., Sz. 1086², B. 266., D. 423², Apáthy terv. 353. II².) egyezően kimondja, hogy ha az egyéb szolgáltatások értéke a pénzbeli vételárt meghaladja, a szerződés vételnek nem tekintetik. Értékegyenlőség esetében tehát az ügylet vételnek minősitendő. Ez helyesebbnek látszik, mint a K. T. 338. §-ának rendelkezése,

mely szerint az ügylet már akkor sem tekintetik vételnek, ha a nem-pénzbeli szolgáltatások értéke a pénzbeli vételárral egyenlő.

A vetelnek mint kölcsönös szolgáltatások kicserélésére irányuló szerződésnek fogalmából következik, hogy a feleknek a vételárt az eladott vagyontárgy egyenértékéül kell megállapitániok. Hogy a vételár objective is megfeleljen az eladott vagyontárgy értékének, nem szükséges.

A szolgáltatások közötti aránytalanság magában véve a T. szerint akkor sem ok az adásvételi szerződés megtámadására vagy felbontására, ha az egyik fél a fele értékét sem kapja meg a saját szolgáltatásának. A T. tehát e részben eltér a római jogtól, mely laesio enormis miatt az eladónak megengedi a szerződés felbontását, ha a vételár az eladott vagyontárgy valódi értékének még felét sem üti meg (l. 2. C. de rescind. vend. 4., 44., l. 8. C. eod., Windscheid II. §. 396.); s a régibb törvénykönyvektől: a porosz Landrechttől, a Code civiltől és az oszt. ptkönyvtől, a melyek — bár különböző alakban és terjedelemben — ezt a jogorvoslatot átvették (csak ingatlan eladójának adja meg: C. 1674—1685.; csak a vevőnek: P. L. R. 1. r. 11. cz. 58—69.; kétoldalu szerződéseknél általában mindegyik félnek: O. 1060., 934., 935.). Hazai magánjogunk a vételnek laesio enormis miatti felbontását nem ismeri; kereskedelmi törvényünk (280. §.) kifejezetten kizárja. Az ujabb külföldi codificatiók is vagy kifejezetten (mint Sz. 864.), vagy hallgatólag (mint a svájczi kötelmi jogi törvény s a német ptkönyv) elejtik. A T. nem talált okot arra, hogy ezt az idegen intézményt, mely elvileg indokolhatatlan és önkényszerü, a gyakorlatban pedig sehol sem vált be, hazai jogunkba átültesse. A törvényhozásnak igenis feladata oly szabályokról gondoskodni, a melyek kizárják, hogy az erősebb vagy ügyesebb fél a gyengébbet vagy járatlanabbat gazdaságilag kizsákmányolhassa; de ezt a czélt oly mechanikus szabály által, mely a szerződés hatályát vagy hatálytalanságát kizárólag a szolgáltatásoknak bizonyos értékviszonylata szerint dönti el és minden egyébtől, nevezetesen a szerződéskötés körülményeitől s a szerződésből hasznot huzó fél jó-, vagy rosszhiszemüségétől eltekint, elérni nem lehet. A T. rendszerében pedig a laesio enormis miatti megtámadási jogra egyáltalán nincs szükség; a 957. §. szabálya sokkal ha-

tályosabban védi meg azt, a kinek tapasztalatlanságával, könynyelmüségével vagy szorult helyzetével a másik fél a szerződés megkötésekor visszaélt, mint a mily védelmet ama megtámadási jog nyujthatna neki.

1397., 1398. §§.

A szerződőképesség tekintetében a T. a vételnél nem állit fel külön szabályokat; jelesül nem veszi át azokat a vételi tilalmakat, a melyek a római jogból (l. 34. §. 7. D. de contr. emt. 18., 1.; l. 46. D. eod.) egyes ujabb törvényhozásokba átmentek. Oly általános rendelkezés, hogy a ki hivatalos állásánál vagy megbizatásánál fogva, péld. mint gyám, gondnok, község vagy nyilvános intézet vagyonkezelője, idegen javak kezelésével vagy eladásával meg van bizva, e javakat nem veheti meg önmaga (v. ö. P. L. R. 1. r. 11. cz. 20., C. 1596., Ol. 1457., S. 1459.), az 1011. §. szabálya mellett szükségtelen. A mi pedig azt a specialis tilalmat illeti, hogy végrehajtási és másnak rovására eszközölt egyéb eladásoknál az eladás foganatositásával megbizott s az annál segédként közremüködő személyeknek az ekként eladásra kerülő javakat sem a maguk részére, sem másnak részére megvenniök vagy megvétetniök nem szabad (v. ö. P. L. R. id. cz. 21., 22., N. 456—458.), azt helyesebbnek látszik a végrehajtási törvényben, mint a polgári törvénykönyvben kimondani.

Egyes törvényhozások (C. 1595., Ol. 1456., Sv. 1458.) a házastársakra vonatkozólag is korlátozó szabályokat állitanak fel és csak meghatározott esetekben engedik meg, hogy egymással adásvételi szerződést köthessenek. A T. ily korlátozást nem ismer; a házastársak közötti adásvételi szerződések csak azon formakelléknek vannak alávetve, a melyet a 106. §. a házastársak közötti jogügyletekre nézve általában előir.

A vételi szerződések megkötését illetőleg a T. a 932—944. §-okban foglalt általános szabályoknak sem módositását, sem kiegészitését nem találta szükségesnek. Ellenben a 945. §. első bekezdésének szabálya alól, mely szerint szerződést rendszerint bármilyen alakban lehet kötni, az 1397., 1398. §-okban több irányban kivételeket állit fel.

Nevezetesen közokirati alakot követel meg az olyan szerződés érvényéhez, a melylyel valaki egész vagyonát vagy annak hányadrészét adja el (1397. §. I.); s e szabályt kiterjeszti arra az esetre is, midőn valaki egész vagyonát vagy annak hányadrészét egyéb czimen — akár visszteher fejében, akár ingyen — kötelezi el másnak, vagy egész vagyonán vagy annak hányadrészén másnak bármi czimen haszonélvezetet kötelez (1397. §. II. bek., melynek szövegében e szavak „ruházza át másra vagy" és „enged vagy" törlendők). Az „egész vagyon" alatt magától érthetőleg az egész *jelenlegi*, meglevő vagyon értendő, mert oly szerződés, a melylyel valaki jövőbeli vagyonának vagy e vagyon hányadrészének átruházására vagy haszonélvezetül átengedésére kötelezi magát, a 958. §. szerint semmis (v. ö. N. 310., 311.). A gyakorlatilag legfontosabb szerződések, a melyek az egész vagyont tárgyazó vételen kivül az 1397. §. alá esnek: az egész vagyont tárgyazó ajándékozási szerződés s azok a szerződések, a melyekkel az egyik fél életjáradék, tartás vagy bizonyos kikötmények fejében kötelezi magát egész vagyonának a másik félre való átruházására. Ide tartoznak különösen azok a gyakori szerződések, a melyekkel elaggott földmüvesek vagyonukat életfogytiglani tartás vagy bizonyos kikötmények fejében gyermekeikre vagy azok egyikére átruházzák. Az egész vagyon elidegenitésére irányuló szerződések nagy fontossága s az a körülmény, hogy azok sok esetben anticipált öröklést foglalnak magukban, kivánatossá teszi, hogy érvényük — jelenlegi jogunktól eltérően — a közokirati alakhoz köttessék s az átruházó ekként az elhamarkodott szerződéskötésből származható hátrányok ellen biztosittassék.

Az 1397. §-ban meghatározott formakellék csak a kötelmi szerződésre vonatkozik; az annak alapján eszközölt teljesitési (dologi) ügyletek, a mennyiben más szabály által nincsenek formakelléknek alávetve, alakszerütlenül is megtörténhetnek. Ellenben, ha a kötelmi szerződés a formakellék hiánya miatt semmis, a teljesitési ügyletek sem állhatnak meg; azok, a mennyiben causalis ügyletek, szintén semmisek, a mennyiben abstract ügyletek, a szolgáltatás a condictiók szabályai szerint visszakövetelhető. A mi különösen az egész vagyon vagy annak hányadrésze iránt kötött ajándékozási szerződést illeti, e tekintetben megjegyzendő, hogy az 1397. §. II. bekezdése sze-

rint a formakellék nemcsak — mint egyéb ajándékozásoknál az 1499. §. I. bekezdése szerint — az ajándékozó fél igéretére, hanem a megajándékozottnak elfogadási nyilatkozatára is elő van irva; az ajándékozási szerződés tehát semmis, ha a megajándékozott a közokiratban tett ajándékozási igéretet nem ugyanilyen alakban fogadta el. Mig továbbá egyéb ajándékozásnál az ajándékozási igéret érvényére nézve előirt alaki kellék hiányát a teljesités pótolja (1499. §. I.), ez a jelen §. esetében nem áll; csak ha megállapítható, hogy az ajándékozó az egész vagyonra vagy annak hányadrészére irányuló érvénytelen ajándékozási igéret mellett a tényleg szolgáltatott egyes tárgyra vonatkozó külön ajándékozási igéretet is tett, vagy hogy eme tárgy szolgáltatása által az átvevőt a megelőző ajándékozási igéretre való vonatkozás nélkül közvetlenül akarta megajándékozni, lesz az ajándékozás a tényleg szolgáltatott vagyontárgy tekintetében az 1499. §. I. bekezdése alapján érvényes.

Ingatlanok iránt kötött adásvételi szerződésekre nézve is szükségesnek tartotta a T. alaki kelléket előirni, de kevésbbé szigorut, mint az 1397. §. eseteiben; az 1398. §. első bekezdése megelégszik azzal, hogy ingatlan dolog vételének érvényéhez, a mennyiben a törvény — mint péld. a 106. §. esetében — mást nem rendel, az egyszerü irásbeli - okirati - alakot követeli meg. Fennálló jogunk szerint az ingatlanok átruházása iránt kötött szerződésekre nézve is áll a formaszabadság elve, a magyar jogterületen szintugy, mint az osztrák jog területén; az osztrák ptkönyv 434. §-a is előirja ugyan, hogy az ingatlanokra vonatkozó szerzési ügyletről okirat szerkesztendő, de itt az okirat csak a telekkönyvi bejegyzés kieszközölhetése végett szükséges és hiánya a kötelmi ügylet érvényét nem érinti. A T. 1398. §-a tehát innovatiót tartalmaz, mely indokolását a földbirtok socialis jelentőségében és főleg abban találja, hogy a földmüves osztályra nézve, a melynek létele egyenesen a földbirtoktól függ, ennek meggondolatlan eladása vagy egyébkénti elidegenitése sokkal nagyobb veszélyeket rejt magában, mint más vagyontárgy elidegenitése az elidegenitőre. Az okirat kiállitása komolyságra, meggondolásra inti az eladót; az okirati kellék előirása elejét veszi annak a veszélynek, hogy a tulajdonos könnyedén odavetett, kellően meg nem fontolt szóbeli nyilatkozat alapján essék el földbirtokától.

Hasonló indokokból egyes törvényhozások, ujabban kivált a német ptkönyv, még szigorubb alakot: a közokirati alakot tartották szükségesnek előirni minden szerződésre, a melylyel az egyik fél ingatlan tulajdonának átruházására kötelezi magát (N. 313.). A. T. nem követte ezt a példát. Bizonyára nem kivánatos, hogy a földbirtok nagyon is mobilizáltassék; másrészt azonban az sem lehet a törvényhozás czélja, hogy tulságosan szigoru alak előirása által az ingatlanok forgalmát megbénitsa vagy épen gyakorlatilag lehetetlenné tegye s a földmüves osztályt ily módon ismét röghöz kösse. A közjegyzői állásokat nem lehet annyira szaporitani, hogy azok mindenkire nézve könnyen hozzáférhetők legyenek. A közokirati kellék előirása tehát mindenesetre megdrágitaná az ingatlanok forgalmát s ezzel épen a legszegényebb parasztosztályt sujtaná, mert minél több költséggel jár a vevőre nézve a vétel, annál kisebb lesz természetesen az eladó által elérhető vételár. Továbbá, minél nehezebbé tétetik a telekkönyvi tulajdon megszerzése, annál nagyobb a veszély, hogy a törvény nem megy át az életbe s a köztudatba, s hogy nagy számmal jönnek létre oly szerződések, a melyek a törvényes alakot nélkülözik; minthogy pedig azok semmisek volnának, egész nemzedékek során át meg volna zavarva a jogbiztonság. A telekkönyv mellett ismét egy azzal ellenkező tényleges birtokállapot fejlődnék ki, s az az óriási munka és pénzáldozat, a melybe a telekkönyvek rendezése s a tényleges birtokállapottal összhangzásba hozatala került s még folyton kerül, hiába való volna. Ezek az érvek oly nyomatékkal esnek a latba, hogy a T. kénytelen volt az egyszerü irásbeli alakkal megelégedni (v. ö. P. L. R. 1. r. 5. cz. 135., 146., 11. cz. 1065., 1066., Sz. 822., 824.); sőt az 1398. §. I. bekezdésének ide vágó rendelkezését még azzal enyhiteni, hogy az ingatlan eladását tárgyazó szóbeli szerződés is hatályossá válik, ha az eladó annak alapján az eladott ingatlant a vevőnek tényleg átadja (I. bek. 2-ik mondata). Minthogy az eladási nyilatkozat megfontoltságát itt egy másik tény — az átadás — tanusitja, az okirat hiányától el lehet tekinteni. De csak a „tényleges átadás" (508., 509. §-ok) pótolja e hiányt, mert csak ez teszi az átruházás tényét külsőleg is szemlélhetővé, csak ez biztositja tehát, hogy az eladó az átruházási nyilatkozat jelentőségét kellően megfontolta. A tényleges átadásnak az

1398. §. I. bek.-ben meghatározott hatályával ugyanazért nemcsak a constitutum possessorium s a dolog kiadása iránti követelés átengedése, de még a brevi manu traditio sem bir.

Az 1398. §. II. bekezdése annyiban, a mennyiben az első bekezdés szabályait arra az esetre is kiterjeszti, ha valaki egyéb czimen kötelezi magát ingatlannak átruházására, az előadottak után bővebb indokolásra nem szorul. Az ingatlant tárgyazó ajándékozási szerződések is e rendelkezés alá esnek, a minek — szemben az 1499. §. I. bekezdésével — az a jelentősége van, hogy ingatlan ajándékozása esetében nemcsak az ajándékozási fél igéretének, hanem az egész szerződésnek, tehát a megajándékozott elfogadási nyilatkozatának érvényéhez is okirat szükséges.

Kétségesebb lehet, vajjon szükséges-e az első bekezdés szabályait azokra a szerződésekre is kiterjeszteni, a melyekkel az egyik fél — akár visszteher fejében, akár ingyen — ingatlant terhelő jognak megalapitására vagy átruházására kötelezi magát. Minthogy azonban a dologi jog megszerzéséhez ily esetben különben is okirat (bejegyzési engedély) szükséges, az okirati kelléknek a kötelmi ügyletre nézve való előirása nem jár a forgalomnak számba vehető megterhelésével; másrészt pedig azzal az előnynyel jár, hogy az a körülmény, vajjon valóban dologi jog megalapitása vagy átruházása volt-e szándékolva, biztosabban megállapitható.

1399. §.

A törvénykönyvek és tervezetek többnyire kiemelik, hogy a vétel tárgya növedékestül és tartozékostul adandó át a vevőnek (v. ö. O. 1061., 1047., P. L. R. 1 r. 11. cz. 78—91., C. 1615., Ol. 1471., Sz. 1090[1]., Z. 1398., B. 292., 293., D. 425. I., Apáthy terv. 355.). A T. a növedék fogalmát elejti; a mit az alatt szokták érteni, az vagy alkató rész, vagy termény, illetőleg gyümölcs (lásd: Ind. II. k. 28. l.). Az alkotó részekre nézve a kérdéses tételt kimondani felesleges; a gyümölcsökről az 1400. §. I. bekezdése rendelkezik. A tartozékra vonatkozólag azonban a gyakorlatban, kivált ingatlanok eladása esetében, nem ritkán kétség merül fel, hogy a fődologgal együtt az is el van-e adva

(l. péld. Curia I. G. 6/896. M. E. H. VII. 12612.); czélszerünek látszott tehát más törvényhozások példájára s a felek rendszerinti szándékának megfelelően a jelen §-ban azt az értelmezési szabályt felállitani, hogy a dologgal együtt kétség esetében a tartozéka is eladottnak tekintetik. Hasonló értelmezési szabályt állit fel a tulajdonátruházási (dologi) szerződésre nézve a 653. §. II. bekezdése, a hagyományokra nézve az 1897. §. I. bekezdése. A szabály, mint a szövegezésből kitünik, a dolognak eladásakori tartozékára vonatkozik; az eladó tehát a dolgot azzal a tartozékával együtt köteles a vevőnek szolgáltatni, a melylyel az az adásvételi szerződés megkötésekor volt ellátva, hacsak a feleknek az a szándéka nem állapitható meg, hogy a tartozék minősége és mennyisége tekintetében más időpont, például az átadás időpontja, legyen irányadó.

A jelen §. közvetlenül csak a vételre, s az 1497. §-ban foglalt kiterjesztés alapján a cserére nyer alkalmazást. A végleges szövegezésre marad fentartva annak megfontolása, hogy szükséges-e a benne kimondott értelmezési szabályt a német ptkönyv 314. §-nak mintájára általánositani és minden kötelmi szerződésre, mely valamely dolognak elidegenitésére vagy megterhelésére irányul, különösen az ingyenesekre is kiterjeszteni.

A franczia jog szerint a dolog eladásával a vevőre átruházottnak tekintetik minden követelés, a melylyel az eladó a dologra vonatkozólag harmadik személy ellen bir; igy különösen a szavatosság alapján támasztható követelések (v. ö. Laurent, Principes XXIV. k. No. 186., 229., 230.) Hasonlóan rendelkezik az Apáthy-féle terv. 355. §. II. bekezdése: „Ha az eladott dolog tekintetében az eladót egy harmadik ellen követelések illetik, ezek a vevőre mennek át.“ A T. nem csatlakozott a franczia jognak ezen álláspontjához, mely a szavatosságnak a T.-ben elfogadott szabályozásával meg nem egyeztethető. A T. szerint az ilyen követelések csak abban az esetben fogják megilletni a vevőt, ha a vételi szerződés a felek akarata szerint azokra is kiterjed. Hogy ez esetben már a vételi szerződés megkötésével tekintendők-e átruházottaknak avagy az eladó a szerződésnél fogva csak kötelezve van-e azokat a vevőre átruházni; hogy tehát a szerződés e tekintetben cessio vagy csak pactum de cedendo jelentőségével bir-e, az a felek szándéka szerint esetről-esetre megoldandó ténykérdés; nem forog fenn szüksége

annak, hogy a törvény — a drezdai javaslat 425. §. III. bekezdésének mintájára — ezt a kérdést szerződést pótló szabálylyal döntse el.

1400—1402. §§.

A fenti §-ok azzal a két egymással kapcsolatban levő kérdéssel foglalkoznak, hogy mely időponttól fogva illetik a vevőt az eladott dolgok hasznai s terhei, és hogy mely időponttól fogva viseli ő az eladott dolog tekintetében a kárveszélyt. A törvényhozások e két kérdést általában egyöntetüen döntik el: a mely időpont a kárveszély átszállására nézve irányadó, ugyanattól az időponttól fogva juttatják a vevőnek a megvett dolog hasznait. Csakugyan semmi sem felelhet meg inkább a természetes jogérzetnek, mint az a tétel, hogy: et commodum ejus esse debet cujus periculum est (l. 3. I. de emt. et vend. 3., 23.). Ehhez képest azok a jogrendszerek, a melyek szerint a kárveszély már a szerződés megkötésével száll át a vevőre, ugyanettől az időponttól fogva ismerik el a vevőt a hasznok huzására jogosultnak. (V. ö. C. 1583., 1614., Sv. 204.); mig ott, a hol a kárveszély átszállásának kérdésében az átadás időpontja dönt, ugyanez az időpont határoz a hasznok huzására s a terhek viselésére nézve is. A T. fennálló jogunkkal s az ujabb törvényhozások nagyobb részével egyezően, az utóbbi nézethez csatlakozott: az 1400. §. szerint az eladott dolog hasznai és terhei az átadás időpontjától fogva illetik a vevőt (I. bek.) és ugyanezen időponttól fogva viseli ő a kárveszélyt (II. bek.).

A hasznokat illetőleg már azért is leghelyesebbnek látszik az átadás időpontját fogadni el irányadóul, mert a vevő csak az átadással jut abba a helyzetbe, hogy a dologgal tényleg rendelkezzék s annak hasznait huzza; s mert a felek szándéka is, ha az átadásra bizonyos időpontot határoznak meg, rendszerint oda irányul, hogy a vevőt a hasznok csak ettől az időponttól illessék meg. Az 1400. §. első bekezdésében mindazonáltal az átadás alatt nem csak a tényleges átadás és a brevi manu traditio (625. §.), hanem az átadást pótló jogügyletek (626., 627 §§.) is értendők. Hogy oly esetben, midőn az eladó a dolog átadásával késedelembe esik, a hasznok nemcsak a tényleges átadás, hanem már a késedelembe-esés időpontjától illetik meg

a vevőt, azt a jelen §. ugyan nem emeli ki, de az már az 1181. §-ból következik. A mennyiben az átadás időpontjában a dolognak oly természetes gyümölcsei vannak, a melyek még nem váltak önálló dolgokká, vagy oly polgári gyümölcsei, a melyek még nem jártak le, azoknak az eladó s a vevő közötti megosztására nézve, ha a szerződés mást nem határoz, az 501. §. szabályai irányadók.

A mi a veszély átszállásának időpontját illeti, e tekintetben különböző jogrendszerekben különböző elvekkel találkozunk. A római jog tudvalevőleg a „periculum est emtoris" elvét követi; a veszély rendszerint már a szerződés megkötésének időpontjában száll át a vevőre, s ehhez képest, ha az eladott dolog az átadás előtt, az eladó hibáján kivül, elpusztul vagy rosszabbodik is, a vevő mégis az egész vételárt köteles az eladónak megfizetni. E szabály alól mindazonáltal kivétel is van; ha a szerződés halasztó feltétel alatt köttetett, a vétel csak a feltétel teljesülésével, ha nagyobb tömegből kiválasztandó quantitások adattak el, csak a kiválasztással, és ha a vételár a mennyiség szerint van meghatározva, csak a mennyiség megállapitásával tekintetik perfectnek, s a veszély csak a szerződés eme perfectté váltának időpontjában száll át a vevőre. Az ujabb törvényhozások egy része, igy nevezetesen a szász és zürichi ptkönyv, a franczia Code civil, a németalföldi és spanyol ptkönyv és a svájczi kötelmi jogi törvény, bár eltérésekkel a részletekben, lényegileg a római jogot követi. A porosz Landrecht a „casum sentit dominus" elvén alapul s a veszélyt attól az időponttól fogva háritja a vevőre, a melyben ez a megvett dolog tulajdonát megszerzi; minthogy pedig ez a porosz Landrecht szerint az átadással következik be, ezen jogrendszerben általában az átadás időpontja a döntő. Ugyancsak az átadáshoz kötik a veszély átszállását az osztrák ptkönyv és hazai jogunk; továbbá a német ptkönyv, ez azonban az ingatlanokra nézve azzal a módositással, hogy ha az átadást a tulajdonjog bekeblezése megelőzi, ennek időpontja határoz.

A T. fennálló jogunkhoz csatlakozik, midőn szabályként kimondja, hogy a kárveszély az átadás időponjától fogva illeti a vevőt. A római jogi elv mellett fel lehet ugyan hozni azt a méltányossági szempontot, hogy mivel az eladó a szerződés megkötése után minden, bármily kedvező ajánlatot visszautasi-

tani kénytelen, melyet harmadik oldalról tesznek neki, s e szerint a kárveszélyt többé nem háríthatja át harmadik személyre, a vevő legyen köteles azt viselni; hogy továbbá az eladott dolognak a szerződés megkötése utáni javulása, a mennyiben nem olyan költekezés eredménye, a melyért az eladó az 1404. §. szerint megtérítést követelhet, a vevő javára esik, méltányosabb tehát, hogy a dolog rosszabbodása vagy elpusztulása is annak essék terhére. Ezeket az érveket azonban nem lehet döntőknek elismerni. A kétoldalu szerződések, legalább a mai felfogás szerint, nem kötelezettségeknek, hanem értékeknek kicserélésére irányulnak; a kétoldalu szerződés természetével tehát ellenkeznék, ha az egyik fél annak ellenére, hogy a szerződésileg kikötött szolgáltatást nem kapja meg, annak ellenértékét mégis szolgáltatni tartoznék. A T. ugyanazért az 1173. §-ban általános szabályképen kimondotta azt a tételt, hogy az a fél, a ki kétoldalu szerződésből folyó kötelezettségét oly körülmény miatt nem teljesitheti, a melyért egyik fél sem tehető felelőssé, az ellenszolgáltatáshoz való jogát elveszti. Nagyon nyomatékos méltányossági vagy czélszerüségi oknak kellene fenforognia, hogy a T. ezt az általános szabályt épen a kétoldalu szerződések egyik legfontosabbikánál: a vételnél törje át. Ily ok azonban tényleg nem létezik.

Az 1400. §. második bekezdésének szabálya azonban, habár lényegileg az 1173. §-ban kifejezett gondolaton alapszik, e §. rendelkezését egyuttal részben módositja. Az 1173. §. szabálya szerint a kárveszély csak az eladót terhelő kötelezettségek teljesitésével szállana át a vevőre. Ily kötelezettség, nem emlitve az esetleg a szerződés által megállapitott egyéb kötelezettségeket, az 1395. §. szerint kettő van: az átadás és a tulajdonátruházás kötelezettsége. Az 1173. §. szempontjából az a kérdés merül fel, hogy az eladó mindkét kötelezettségének teljesitve kell-e lennie a végett, hogy a veszély a vevőre átszálljon, vagy melyik kötelezettség az, a melynek teljesitéséhez a veszély átszállása füződik? Az 1400. §. második bekezdése e kérdést akként oldja meg, hogy az átadás a döntő; az átadással a kárveszély abban az esetben is átszáll a vevőre, ha az eladó a tulajdonátruházási kötelezettségét még nem teljesitette, illetőleg a vevő az átadás folytán még tulajdont nem szerez.

A T. e szabály alól, a német ptkönyvtől eltérően, ingat-

lanoknál sem tesz kivételt; itt is az átadás időponja — és csak ez — irányadó; nem a telekkönyvi bekeblezésé, nem a bekeblezési engedély kiszolgáltatásáé. Ha a felek abban állapodnak meg, hogy az ingatlan ne a tulajdonjogi bekeblezéssel egyidejüleg, hanem később fog a vevőnek átadatni, szándékuk rendszerint az, hogy az átadás időpontjáig az ingatlan hasznai és terhei még az eladót illessék; ezzel pedig a kárviselési kötelezettségnek correspondeálnia kell. Ezen döntő szempont mellett mellékesen még az a szempont is figyelmet érdemel, hogy a vevőnek, a mig az ingatlan neki át nem adatott, nincs is módjában a dolog őrizetéről gondoskodni s az esetleges kár keletkezésének ily módon elejét venni. A német ptkönyv 446. §. második bekezdésében foglalt kivételes rendelkezés továbbá arra a türhetetlen eredményre vezet, hogy ha az eladó egymásután két vevőnek adja el az ingatlant, az egyiknek átadja, a másikra telekkönyvileg átruházza s ezután a dolog elpusztul, az eladó az elpusztult dolog vételárát mind a két vevőtől követelheti.

A osztrák ptkönyv (1049.) és némely más törvényhozás külön szabályozza azt az esetet, ha több dolog egyre-másra, „átalánylag“ (in Pausch und Bogen) adatik el, s a kárveszély viselésére vonatkozó általános szabályt ez esetben akként módositja, hogy bizonyos korlátok között a veszély már a szerződés megkötésével száll át a vevőre. A T. e tekintetben nem állit fel kivételes szabályt, elvileg tehát az átalányban eladott dolgokra nézve is az 1400. §. második bekezdésében kimondott szabály áll. Ha azonban a felek szándéka oda irányult — a mi a körülményekből gyakran meg lesz állapitható, — hogy a vevő az átalányban eladott dolgokat egyes darabok esetleges elpusztulására vagy rosszabbodására való tekintet nélkül legyen köteles átvenni s azokért az egész vételárt megfizetni, az adott esetben az 1400. §. második bekezdésének szabálya a felek megállapodása szerint módosul.

E szabály ugyanis szintugy, mint az első bekezdésé, csak dispositiv; a feleknek szabadságukban áll a hasznok és terhek tekintetében szintugy, mint a kárveszély átszállását illetőleg eltérően rendelkezni; s ha az egyik irányban másként rendelkeztek, rendszerint az lesz felteendő, hogy ezáltal a törvény dispositiv szabályát a másik irányban is meg akarták változtatni.

A törvényhozások nagyobb része külön szabályokat állit

fel arra az esetre, ha ingó dolog eladásával kapcsolatosan az eladó arra kötelezi magát, hogy a dolgot a vevő részére más helyre küldi. Az irányzat ily esetben általában az, hogy az eladó a fuvarozás veszélyének terhétől mentesittessék. Az osztr. és a szász ptkönyv s a porosz Landrecht ezt az által érik el, hogy az elküldést a traditio szempontja alá vonják (P. L. R. 1. r. 11. cz. 128., O. 429., Sz. 204.). Más törvényhozások önállóan, azaz tekintet nélkül arra, hogy mikor szerez a vevő a dolgon birtokot, szabályozzák azt a kérdést, hogy a fuvarozás veszélyét melyik fél viseli (Z. 1444., Sv. 204., régi német keresk. törv. 345., B. 296., D. 430., N. 447., magyar K. T. 344., Apáthy terv. 360.). A T. az utóbbiakhoz csatlakozik, és lényegileg a keresk. törvényt követve, az 1401. §. első bekezdésében azt határozza, hogy oly esetben, midőn az eladott ingó dolog a vevő kivánatára a teljesitési helytől különböző helyre küldetik, a veszély már az elküldés időpontjában száll át a vevőre.

A T. tehát ily esetben a veszély átszállását nem teszi függővé attól, hogy a vevő már az elküldés által megszerezte-e a dolog birtokát vagy sem. Lehet, hogy megszerezte, ha t. i. a fuvarozást eszközlő személy vagy vállalat a dolognak a vevő nevében való átvételére fel van hatalmazva; de ez esetről-esetre eldöntendő ténykérdés. Rendszerint a szállitmányozó vagy a fuvarozó nem lesz erre felhatalmazva s ily esetben a vevő csak akkor fogja a dolog birtokát megszerezni, a mikor a szállitmányozó vagy fuvarozó a dolgot neki kiszolgáltatja, vagy a mikor az eladó az áruról kiállitott rakjegyet vagy hajós-elismervényt neki átadja. Mégis a kárveszélyt ebben az esetben is már az elküldés időpontjától fogva viseli.

Az 1401. §. első bekezdésének szabálya csak arra az esetre áll, ha a dolog a teljesitési helytől különböző helyre küldetik. Ha az a hely, a hova küldetik, teljesitési helyképen van kikötve, az eladó a saját érdekében küldi a dolgot oda, hogy teljesitési kötelezettségének megfelelhessen; a szállitás tehát a saját veszélyére történik s a kárveszély az általános szabályhoz képest csak a dolognak a teljesitési helyen való átadásával száll át a vevőre (1400. §. II.). Ha azonban a hely, a hová a dolog küldendő, nem a teljesitési hely, akkor az eladó azáltal, hogy a dolognak odaküldésére vállalkozik, egy a vételi szerződésből nem folyó, hanem ahhoz csatlakozó külön

kötelezettséget vállal magára és kérdés támad, hogy ezáltal a vételi szerződésből folyó átadási kötelezettsége és az a szabály, hogy az átadásig ő viseli a veszélyt, mennyiben módosul. Ez a kérdés a törvényben szükségképen eldöntendő, a forgalom érdeke pedig megköveteli, hogy az a fentebb kiemelt értelemben döntessék el.

Az 1401. §. első bekezdése általános szóhangzása szerint egyaránt áll, akár egyedileg meghatározott dolog iránt köttetett a szerződés, akár csak faj szerint (minemüsége szerint) van az eladott dolog meghatározva; voltaképen azonban a szabály kimondására e helyütt csak az egyedileg meghatározott dolgok tekintetében volt szükség (v. ö. D. 430.), mert a csak minemüségük szerint meghatározott dolgokra nézve e szabály már az 1128. §. első bekezdésében van kimondva. Annak második bekezdése egyuttal tüzetesen meghatározza, hogy mi értendő elküldés alatt: az elküldés megtörténtnek tekintetik, mihelyt a dolog a fuvarozónak, szállitmányozónak vagy tovaszállitással megbizott egyéb személynek vagy vállalatnak e czélra átadatott.

Hogy az eladó az elküldés körül a rendes ember gondosságával tartozik eljárni, az már az 1162. §-ból következik, külön kimondásra tehát (mint: B. 295., D. 431., K. T. 343., Apáthy terv. 361.) nem szorul. Az általános szabályokból következik az is, hogy ha az eladó az elküldés után a dolog szállitását kötelességellenesen félbeszakitja s a dologban a szállitás eme késleltetése folytán kár esik, ezért az eladó felelős. A T. azonban szükségesnek látta tovább menni és oly esetben is, midőn a szállitás nem ugyan az eladó hibájából, de az eladó személyében fekvő okból, pl. mert a dolog az eladóval szemben lefoglaltatik vagy zár alá vétetik, félbeszakad, a félbeszakitás ideje alatt a dolgot érő kár veszélyét az eladóra háritani. (1401. §.I.[2]).

Ha a vevő az elküldésre nézve utasitást adott s az eladó attól eltért, az a kérdés merül fel, van-e ennek és mily befolyása a veszély átszállására. A törvényhozásokban e tekintetben két nézet van képviselve: egyrészük szerint a veszély ily esetben nem száll át az elküldéssel a vevőre (P. L. R. 1. r. 11. cz. 129—133., D. 430.); más részük szerint ily esetben is átszáll, de az utasitás megsértése az eladót, ha sürgős ok nélkül tért el tőle, kártéritésre kötelezi (K. T. 344., N. 447., Apáthy terv.

360.). A T. fennálló jogunkat követve, az utóbbi nézethez csatlakozott. (1401. §. II.).

Az 1401. §. kifejezetten csak a kárveszély átszállásáról szól, s nem érinti azt a kérdést, hogy oly esetben, midőn a veszély már az átadás előtt száll át a vevőre, a dolog hasznai és terhei is ettől a korábbi időponttól fogva illetik-e őt? Az a szempont, hogy haszonnak és kárnak együtt kell járnia, ezen — a szövegben tüzetesen el nem döntött — kérdésnek igenlő értelemben való eldöntése mellett szól. (lásd az 1128. §. indokolását, III. kötet, 335. lap).

A kárveszély kérdése nincs befolyással a vevő azon jogaira, a melyek őt, ha a küldött áru szerződésellenes minőségü, ez alapon megilletik. A vevő tehát ily esetben akkor is megtagadhatja a vételár megfizetését, ha az elküldött áru a szállitás alatt elpusztult.

Azokat a szabályokat, a melyeket az 1400. és 1401. §-ok a kárveszély viselésére nézve felállitanak, a T. még az 1402. §-ban foglaltakkal egésziti ki. Ha feltételes vétel esetében az eladott dolog a feltétel függőben léte alatt a vevőnek átadatott, s a feltétel utóbb teljesül, kérdés lehet, hogy az átadás s a feltétel teljesülése közötti időben a dolgot érő kár melyik fél terhére esik? A kérdésnek törvényi eldöntése különösen a halasztó feltétel alatt kötött vételre vonatkozólag látszik kivánatosnak, mert mig egyrészt a 969. §. első bekezdésében kimondott abból a szabályból, hogy halasztó feltétel alatt kötött szerződés hatálya a feltétel teljesülésével kezdődik, retrotractionak tehát nincs helye, az következik, hogy a feltétel teljesülése előtt történt kárt az eladó viseli, másrészt az 1400. §. második bekezdéséből azt lehetne következtetni, hogy ez ama szabályt módositja s hogy az átadás időpontjától fogva a vevő a kár veszélyét akkor is viseli, ha a dolog a halasztó feltétel teljesülése előtt adatott neki át. A T. ezen esetleg felmerülhető kétségnek az 1402. §. első bekezdésében kimondott szabály által veszi elejét: a kár, ha a feltétel halasztó, a 969. §. első bekezdésében kimondott általános szabálynak megfelelően az eladót, ha bontó, a vevőt éri. A kárveszély kérdésének itt is, mint általában, az ellenszolgáltatás szempontjából van jelentősége. A vevő tehát, ha a neki átadott dolog a halasztó feltétel teljesülése előtt elpusztul, a vételárt nem köteles megfizetni és ha már

megfizette, az 1173. §. negyedik bekezdése szerint visszakövetelheti. Bontó feltételtől függő vételnél ellenben a vevő a feltétel teljesülése, tehát a vétel felbomlása esetében, ha a dolog időközben véletlen eset folytán elpusztult, felszabadul ugyan az 1167. §-hoz képest a visszaadás kötelezettsége alól, de másrészt az 1173. §. értelmében a dologért fizetett vételár visszafizetését sem követelheti. Az 1402. §. első bekezdésében foglalt rendelkezés tehát nem bir azzal az értelemmel, mintha a bontó feltétel teljesülése esetében a vevő, a kinek birtokában a dolog véletlen eset folytán elpusztult, annak értékéért az eladónak felelős volna.

Az 1402. §. második bekezdésében foglalt rendelkezés a 970. §. általános szabályának felel meg.

1403., 1404. §§.

Általános szabály, hogy az adós azokat a költségeket, a melyek a teljesités eszközölhetése végett szükségesek, maga tartozik viselni. Ebből folyólag kétoldalu szerződés alapján a felek mindegyikét azok a költségek terhelik, a melyek saját kötelezettségének teljesitésével járnak. A T. ezt a szabályt a vételi szerződésre alkalmazva, az 1403. §-ban egyes költségekre nézve, a melyek tekintetében kétség merülhetne fel, különösen kimondja, melyik fél által viselendők. Az e tekintetben felvett rendelkezések lényegileg megfelelnek a fennálló jognak és több kevesebb eltéréssel a többi törvényhozásokban is előfordulnak. Hogy ingatlannak vagy ingatlant terhelő jognak eladása esetében a szerződés kiállitásával s a vevő jogának telekkönyvi bejegyzésével járó költség a vevőre van háritva, az túlmegy ugyan a fent kiemelt elvi szabályon, de indokolását abban találja, hogy a forgalmi szokásnak s a felek rendszerinti szándékának megfelel.

Egy másik, bár az előbbivel némileg rokon kérdést dönt el az 1404. §., azt t. i. hogy az eladó, ha a szerződés megkötése után, de az átadás előtt a dologra költekezett, mennyiben követelheti ebbeli költségének megtéritését a vevőtől?

Az ujabb törvényhozások közül csak a szász és a német ptkönyv tartalmaz ide vonatkozó rendelkezést. Az előbbi, a

pandekta joggal lényegileg megegyezően, a vevőt arra kötelezi, hogy az eladó által az eladás után a dologra forditott szükséges és hasznos költségeket téritse meg (1096. §.) Ez tul messze megy. A veszély átszállásának időpontjáig felmerülő szükséges költségeket az eladónak megtérités követelhetése nélkül magának kell viselnie, mert ezeket a költségeket nem a vevő érdekében, hanem a saját érdekében forditja a dologra. Csak ha a veszély már az átadás előtt szállt át a vevőre, a mi az 1401. §. esetében, valamint akkor fordulhat elő, ha ez külön ki van kötve, vagy a vevő átvételi késedelemben van, támadhat kétség az iránt, hogy a veszély átszállásának időpontja s az átadás közötti időben felmerült szükséges költségeket az eladónak vagy a vevőnek kell-e viselnie? Minthogy az eladó ez esetben is egész az átadásig a dolog megőrzéséről gondoskodni köteles, az a nézet merülhetne fel, hogy a dolog fentartásához szükséges költséget eddig az időpontig a magáéból kell viselnie (v. ö. Motive II. k. 325. l.). A T. ezt méltánytalannak tartván, az 1404. §. első bekezdésében a német ptkönyv 450. §-ának példájára akként rendelkezik, hogy az eladó ezen szükséges költségek megtéritését a vevőtől akként követelheti, mintha a dolog kezelésével meg lett volna bizva. Az eladó megtéritési követelésére nézve e szerint az 1670. §. szabálya irányadó, a mely szerint a megtéritési követelés nem függ attól, hogy a költekezés objective szükséges volt-e, hanem hogy a megbizott — ez esetben az eladó — azt a körülményekhez képest józanul szükségesnek tarthatta-e. Az eladó és vevő közötti viszonyban azonkivül az 1662., 1666. és 1669. §-ok szabályai is megfelelően alkalmazandók lesznek.

Hogy a dologra forditott hasznos költségekért az eladó mennyiben követelhet megtéritést, arra nézve, ha a törvény külön nem irná is elő, csak a megbizás nélküli ügyvitel szabályai lehetnek irányadók. A T. midőn az 1404. §. második bekezdésében azokra kifejezetten utal, csak azt a félreértést akarja elkerülni, mintha az első bekezdésben meghatározottakon kivül egyéb költségek megtéritését egyáltalán nem lehetne követelni. A megbizás nélküli ügyvitel szabályainak alkalmazása oda vezet, hogy az eladó azon hasznos költségekért, a melyeket a szerződés megkötése s az átadás közötti időben a dologra forditott, csak az 1682—1684. §-okban meghatározott előfeltételek mellett, azok hiányában pedig az 1686. §-hoz ké-

pest csak annyiban követelhet a vevőtől megtéritést, a mennyiben ez azok folytán gazdagodott. Minden esetben pedig ki van zárva a megtéritési követelés az 1687. §-hoz képest, ha az eladó azzal a szándékkal költekezett a dologra, hogy költsége megtéritését nem követeli a vevőtől.

1405. §.

E §., mely dolog birtokával járó jog eladása esetében az 1400—1402., 1404. §-ok s az 1403. §. első bekezdése szabályainak megfelelő alkalmazását irja elő, külön indokolásra nem szorul. (v. ö. N. 451.)

1406. §.

Más törvényhozásoknak és keresk. törvényünknek példájára, a T. is szükségesnek tartotta értelmezési szabályt felállitani arra az esetre, ha vételárként közelebbi meghatározás nélkül a piaczi ár van kikötve, vagy ha a vételár suly szerint van meghatározva, annak közelebbi megjelölése nélkül, hogy az elegysuly vagy a tiszta suly értendő-e.

Az első esetre nézve az 1406. §. első bekezdése a keresk. törvény 339. §. első bekezdésének megfelelően akként rendelkezik, hogy kétség esetében az a piaczi ár értendő, a mely a teljesitési időben (tehát nem, mint a porosz Landrecht rendeli, a szerződés megkötésekor) a teljesitési helyen, vagy ha ott nincs árjegyzés, a legközelebbi piaczon jegyeztetik. (v. ö. O. 1058., Sz. 1087., Sv. 261., D. 424., Apáthy terv. 354.). Minthogy csak értelmezési szabályról van szó, a T. természetesen nem zárja ki, hogy egy távolabb eső piacz ára tekintessék kikötöttnek, ha a szerződő felek felteendő szándékának ez felel meg. Különösen oly esetben lesz a szerződő feleknek ily eltérő szándéka megállapitható, ha a szerződés tárgyára nézve a teljesitési helyen az árviszonyok nem a legközelebbi, hanem egy távolabb eső piacz árai szerint igazodnak. (v. ö. N. 453.)

Az 1406. §. második bekezdése, a mely szerint, ha a vételár suly szerint van meghatározva, kétség esetén a tiszta suly értendő, a keresk. törv. 340. §-ából van átvéve (hasonlóan Sv.

262.) s az e tekintetben uralkodó forgalmi szokásban találja igazolását.

1407—1409. §§.

A fenti §-ok a vevő vételár fizetési kötelezettségére nézve, jelesül a fizetési időre s a vételár kamatoztatására nézve tartartalmaznak közelebbi rendelkezéseket.

Az 1407. §. első bekezdése, a mely szerint a vételár nyomban fizetendő, a mint az eladó saját kötelezettségének megfelel, az 1158. §-ban a kétoldalu szerződésekre nézve kimondott általános szabálynak felel meg. A vevő tehát függővé teheti a vételár lefizetését attól, hogy az eladó saját kötelezettségét, — és pedig nem csak az átadást, hanem a tulajdon átruházást és az esetleges tehermentesitést illetőleg is — egyidejüleg és egészben teljesitse és csak az 1158. §. harmadik bekezdésében meghatározott előfeltételek mellett szoritható részszolgáltatás fejében részfizetésre. Ha a T. az általános szabályokból is következő azt a tételt, hogy a vételár követelhetése az eladó saját kötelezettségének teljesitésétől függ, az 1407. §. első bekezdésében még külön kiemeli, ezt főleg azért teszi, hogy ezáltal kizárja a joggyakorlatunkban is képviselt azt a nézetet, mintha a vevő a vételárnak birói kézhez való fizetésére az eladott ingatlan átadása után abban az esetben is szoritható volna, ha a tulajdonjog átruházása és a tehermentesités iránti kötelezettségének még nem felelt meg, jelesül ha az ingatlan telekkönyvét még nem hozta oly állapotba, hogy a vevő tulajdonjoga akadály nélkül be volna kebelezhető (igy: Curia 7428/92. M. E. H. VII. 12617·; ellenkező értelemben: Curia I. G. 348/96. F. C. H. II. 312. eset). E nézet a mellett, hogy elvileg tarthatatlan, gyakorlati szempontból sem helyeselhető; egyrészt, mert a vételár fizetésének megtagadhatása a leghatásosabb fegyver a vevő kezében, melylyel az eladót a telekkönyv rendbehozása iránti kötelezettségének teljesitésére szorithatja; másrészt, mert a vételárnak birói kézhez való letétele csak complicatiókat okoz, de semmivel sem mozditja elő a telekkönyv rendbehozását; gyakran épen megakadályozná a vevőt abban, hogy az eladó költségén önmaga gondoskodhassék a telekkönyv rendbehozásáról. A mennyiben pedig e nézet azt akarja elkerülni, hogy a

vevő ne használhassa egyidejüen a megvett dolgon kivül a vételárt is, erről az 1409. §. szabálya gondoskodik. Hogy menynyiben szenved mégis az 1158. §., s ezzel kapcsolatban az 1407. §. első bekezdése is módosulást abban az esetben, ha az eladó csak a tehermentesitési kötelezettségének nem tett még eleget, az 1425. §-ból tünik ki.

Minthogy az 1407. §. első bekezdése a viszonos teljesitésre vonatkozó szabályokat nem akarja megváltoztatni, önként következik, hogy a vételár iránti kereset nem utasitható el azon az alapon, hogy az eladó még nem felelt meg saját kötelezettségének; hanem az 1160. §. szerint a vevő marasztalása az eladó kötelezettségének egyidejü teljesitésétől feltételezetten mondandó ki.

Az 1407. §. első bekezdése magától érthetőleg csak dispositiv szabály; a felek mást állapithatnak meg, nevezetesen kiköthetik, hogy a vevő még a dolog átadása vagy a tulajdonjog bekeblezése előtt legyen köteles fizetni, vagy hogy ellenkezőleg az eladó nem azonnal, mihelyt saját kötelezettségének megfelel, hanem csak később legyen jogositva a vételárt követelni. A szabály, a melyet az 1407. §. második bekezdése ily esetre vonatkozólag a bizonyitási teher tekintetében felállit, fennálló joggyakorlatunkat követi. Ha a szerződés értelmében az eladónak kell a teljesitéssel előljárnia, a vételár fizetésére meghatározott idő előtt a vevő ellen teljesitést követelő keresettel fel nem léphet; nem akkor sem, ha a vevő a szerződés létrejöttét vagy érvényét tagadja, vagy a dolognak köteles átvételét eleve megtagadja. A joggyakorlatunkban egy időben követett, de uralkodóvá nem vált az a nézet, mintha az eladó ily esetben a kikötött lejáratra való tekintet nélkül a vételár azonnali megfizetését követelhetné (l. Curia 942/87., 1028/92., M. E. H. I., 605. l., VIII. 13629.; ellenkező: Curia 235/89., 1025/94. M. E. H. I. 605. l., VIII. 13632.), elvileg tarthatatlan és gyakorlatilag sem indokolható. Az eladó érdeke eléggé meg van óva az által, hogy a szerződés létrejöttét vagy érvényét már a vételár lejárta előtt praejudicialis keresettel megállapittathatja, a vevő által el nem fogadott dologra nézve pedig az 1289. és köv. §-ok szerint járhat el.

Ellenben joggyakorlatunkból vette át a T. az 1408. §. szabályát, a mely szerint, ha ki van kötve, hogy a vevő a hitele-

zett vételárról váltót adjon, az eladó a vételár azonnali megfizetését követelheti, mihelyt a vevő a váltó átadásával késedelembe esik (Legf. itélőszék 482/77., 324/81. Dtár r. f. XIX. 9., XXVII. 196.; C. 92/82., 1025/94., M. E. H. I. 185. l., VIII. 13632. stb.). Elvi megokolását e szabály abban találja, hogy a felek, ha váltófedezetben állapodtak meg, a váltó átadását rendszerint a hitelezés feltételéül tekintik; ha tehát a feltétel a váltó át nem adása folytán meghiusul, a vételár nyomban követelhetővé válik. Gyakorlati szempontból az szól e szabály mellett, hogy felette visszás volna, ha az eladónak előbb a váltó kiállitására és kiadására kellene a vevőt perelnie és csak azután követelhetne a váltó alapján fizetést. A T. szerint a vételár azonnali követelhetése attól az előfeltételtől függ, hogy a vevő a váltó átadásával késedelembe essék. Hogy mikor áll be ez az időpont, az 1177. s köv. §-ok szerint birálandó el.

A mit a T. arra az esetre rendel, ha a felek váltófedezetben állapodtak meg, azt a jogi helyzet hasonlóságánál fogva arra az esetre is kiterjeszti, ha ki van kötve, hogy a vevő a vételárra nézve biztositékot adjon.

Hogy a vevő, ha a vételár megfizetésével késedelembe esik, ennek tartama alatt az eladónak késedelmi kamatot tartozik fizetni, az már az 1180. §. általános szabályából következik. Az 1409. §. azonban a vevőt késedelem esetén kivül is arra kötelezi, hogy a mennyiben fizetési haladékot nem kapott, attól az időponttól fogva, a mely óta a vétel tárgyának hasznait huzza, az eladónak a vételártól kamatot fizessen. E szabály alapja a méltányosság; a vevő ne használhassa az eladó akarata ellenére a dolgot s a vételárt egyszerre (v. ö. P. L. R. 1. r. 11. cz. 109.). A vételár kamatoztatásának kötelezettsége csakugyan majdnem általánosan el van ismerve a törvényhozásokban, bár azok egy részében csak gyümölcsöt hozó dolgok tekintetében (v. ö. a Pandektajogra nézve Windscheid Pand. §. 389. Note 18. L. 13. §. 20., 21. D. de act. emti et vend. 19. 1; továbbá P. L. R. 1. r. 11. cz. 109—116., 227., C. 1652., Ol. 1509., S. 1051., Z. 1433—34., Sv. 266., Sz. 1095., B. 283., D. 435., N. 452., Apáthy terv. 366.). A T. a német ptkönyvvel egyezően, nem tesz különbséget, hogy dolog vagy jog-e a vétel tárgya s hogy ez gyümölcsöket vagy egyéb jövedelmeket hoz-e vagy sem, hanem az 1409. §-ban foglalt szabályt arra való

tekintettel, hogy a puszta használatnak is meg van a maga értéke, általánosan mondja ki. Nem tesz kivételt a kicsiben való forgalomra nézve sem (mint: Z. 1434.). Minthogy azonban a szabály dispositiv természetü, a felek mást határozhatnak, s ily ellenkező megállapodás akkor is fel lesz ismerhető, ha a forgalmi szokás az eladotthoz hasonló dolgok eladásánál a vételár kamatoztatását kizártnak tekinti s a felek e szokás alapján szerződtek.

A kamat az 1409. §. szerint az eladónak nem attól az időponttól fogva jár, a melytől fogva a vevőt a megvett tárgy hasznai illetik (mint N. 452. szerint), hanem attól fogva, a mely óta a vétel tárgyának hasznait huzza; azaz a melyben az eladó őt abba a helyzetbe hozta, hogy a vétel tárgyának tetszése szerint hasznát veheti. Ha a vevő az eladó mulasztásából tényleg nem volt abban a helyzetben, hogy a vétel tárgyának hasznait huzhatta volna (pl. mert az eladó az eladott dolgot kellő időre nem adta neki át), a vevőnek jogában fog ugyan állani, hogy az időközi hasznok kiadását vagy megtéritését az 1181. §. értelmében az eladótól követelje, s a mennyiben ezt teszi, az 1409. §. alapján viszont ő is köteles lesz erre az időre a vételár kamatát az eladónak megfizetni; de ő el is tekinthet az 1181. §-ban meghatározott követelése érvényesitésétől s e helyett azzal kárpótolhatja magát, hogy ő viszont a vételártól kamatot nem fizet.

A vételár kamatoztatása az 1409. §. szerint csak annyiban van kizárva, a mennyiben a vevő fizetési haladékot kapott: mihelyt tehát a haladék ideje lejárt, a kamatfizetési kötelezettség azonnal ismét beáll, a nélkül, hogy a teljesitési késedelem előfeltételeinek fenn kellene forogniok, tehát különösen a nélkül, hogy a vevő megintése szükséges volna.

Minthogy az 1409. §. alapján követelhető kamat nem késedelmi kamat, a T.-nek azon intézkedései, a melyek a késedelemből eredő jogokra vonatkoznak, igy jelesül az 1191. §. szabálya, arra nem nyernek alkalmazást.

Az 1409. §. rendelkezésének még az ad különösebb jelentőséget, hogy az itt meghatározott kamatot az eladó nemcsak a vételári tőkével együtt, hanem külön és oly esetben is követelheti, midőn a vevő abból az okból, mert az eladó az átadáson kivül őt terhelő egyéb kötelezettségeinek még nem tett eleget,

a tőke megfizetésére nem kötelezhető (hasonlóan: Curia I. G. 348/96. F C. H. II. 312. eset). A kamatfizetési kötelezettség beállta ugyanis a T. szerint egyedül ahhoz az előfeltételhez van kötve, hogy a vevő a vétel tárgyának tényleges használatát már megszerezte légyen, anélkül hogy különbséget tenne, vajjon az eladó egyéb kötelezettségeinek is már megfelelt-e. Feltételeztetik azonban magától érthetőleg, hogy a vevő a huzott hasznokat meg is tarthassa. Ha tehát harmadik személynek a vétel tárgyán a vevő ellen is érvényesithető joga van, a melynek alapján a vevővel szemben birtokra jogosult, ez utóbbi csak annyiban lesz kamatfizetésre kötelezhető, a mennyiben a hasznokat a harmadiknak nem köteles kiadni vagy megtériteni (v. ö. 663., 665. §§.).

1410. §.

Az általános szabályok szerint az eladó a szerződéstől elállhatna: 1. az 1184. §. alapján, ha a vevő a vételár lefizetésével késedelembe esik és fizetési kötelezettségének az eladó által neki kitüzött záros határidő alatt sem tesz eleget; sőt határidő kitüzése nélkül is, ha az 1185. §. első és második bekezdésében meghatározott előfeltételek valamelyike fenforog; 2. az 1176. §. alapján, ha a vételár megfizetésében jogerősen elmarasztalt vevő kötelezettségének sem az itéletben kitüzött határidő alatt, sem az eladó által ennek eltelte után neki kitüzött záros határidőn belül nem tesz eleget. Egyik esetben sem tenne különbséget, hogy az eladó a maga részéről kötelezettségének már megfelelt-e.

Az általános szabályokból folyó ezt az elállási jogot a jelen §. a német ptkönyv 454. §-ának példájára, a vevő érdekében akként korlátozza, hogy az eladót e jog nem illeti, ha a szerződést a maga részéről már teljesitette s a vételárt a vevőnek hitelezte.

A korlátozásnak tehát kettős előfeltétele van:

1. szükséges, hogy az eladó a szerződésből folyó saját kötelezettségét már teljesitette légyen és pedig egészben; dolog eladása esetében tehát kell, hogy a vevő necsak az átadási, hanem a tulajdon átruházási és esetleges tehermentesitési kötelezettségének is már megfelelt légyen;

2. szükséges, hogy a vételár hitelezve legyen, vagyis hogy a felek abban állapodtak legyen meg, hogy a vételár nem az eladó kötelezettségeinek teljesitésével egyidejüleg, hanem utóbb fizetendő. Ha a vételárnak csak egy része van hitelezve, az eladó nem állhat el a szerződéstől a vételár hitelezett részének, de elállhat a nem-hitelezett résznek meg nem fizetése okából. (l. Planck Commentárja a 454. §-nál).

A jelen szakasz szabálya, mint a szöveg különösen kiemeli, csak a törvényes elállási jogra áll, nem a szerződésileg kikötöttre. Ez utóbbira nézve lásd az 1060. §. második bekezdését.

Az eladónak az általános szabályokból folyó azt a jogát, hogy a szerződés teljesitését, tehát a vételárnak és késedelmi kamatának megfizetését s az 1187. §. előfeltételei alatt a késedelemből eredő egyéb kárának megtéritését is követelje, a jelen §. nem érinti. Elvben érintetlen marad az eladónak az a joga is, hogy nem-teljesités miatt kártéritést követeljen; ez azonban nem practikus, mert a nem-teljesités miatt szenvedett kár ez esetben nem más, mint a fizetetlen vételár s a fizetési késedelemből származott kár együttvéve.

1411. §.

A római jog szerint a megvett dolog tulajdona nem szállt át a vevőre, a mig a vételár ki nem fizettetett, ha csak az eladó a vételárt a vevőnek nem hitelezte. E tétel, melynek jelentősége és értelme a római jogban is vitás, az ujabb törvényhozások egyikébe sem ment át; a törvénykönyvek és tervezetek egy része hallgatólag, másrésze (mint: O. 1063., Sz. 1094., D. 428., Apáthy terv. 357.) kifejezetten mellőzi.

Hazai jogunk sem ismeri, és nem is forog fenn ok, mely ezen a forgalom érdekével szintugy, mint a dologjog elveivel ellentétben álló tétel felvételét javasolná. A franczia Code civil a római jog eme szabályát azzal helyettesiti, hogy az eladónak az el- és átadott dolgon a fizetetlen vételár tekintetében törvényes zálogjogot ad (C. 2102., 2103.). A T. a törvényes zálogjogok szaporitását a forgalom biztonságának érdekében nem tartván kivánatosnak, ezen szabály átvételétől is tartózkodott.

Más kérdés az, hogy az eladó ne tarthassa-e fenn magának az eladott dolog tulajdonát a vételár kifizetéséig annak ellenére, hogy a dolgot már a vételár kifizetése előtt a vevőnek átadja. A kérdésnek csak ingó dolog tekintetében van jelentősége, mert ingatlanok tulajdonát a vevő nem az átadás, hanem csak a telekkönyvi bekebelezés által szerzi meg. A pactum reservati dominii jelentősége és hatálya tekintetében a pandektajog doktrinájában és praxisában nagyon szétágazók a nézetek, s az ujabb törvénykönyvek és tervezetek is visszatükrözik ezen nézeteltéréseket. A régibb theoria a tulajdonjog fentartásában rendszerint, vagy legalább akkor, ha a fentartásból a vételár biztositásának czélja tünt ki, zálogjog fentartását látta. Ezen felfogásnak megfelelően rendeli a szász ptkönyv 292. §-a, hogy a tulajdonjog fentartása, ha valamely követelés biztositását czélozza, a zálog fentartásául tekintendő, melynek keletkezése az erre nézve fennálló szabályok szerint itélendő meg; minthogy pedig ama törvénykönyv 466. §-a szerint kézi zálogjog csak ugy keletkezhetik, ha a dolog a hitelezőnek vagy az ő részére másnak átadatik, sőt a 467. §. különösen kimondja, hogy zálogjog nem keletkezik, ha a dolgot megállapodás szerint az elzálogositónak kell a záloghitelező részére birlalnia, a szász ptkönyv szerint a tulajdonjog fentartása azon leggyakoribb és legfontosabb esetben, ha az a vételár biztositását czélozza, hatálytalan. Más törvények a fentartást ingóknál általában érvénytelennek jelentik ki (pl. az 1825. évi württembergi zálogjogi törvény 25. czikke). A pandektajog ujabb doktrinájában a pactumban feltétel kikötését látják, de hol magát a kötelmi szerződést, hol csak az annak alapján végbemenő dologi ügyletet — a tulajdonátruházást — tekintik feltételhez kötöttnek. Vitás különösen, hogy a fentartás kétség esetében bontó vagy halasztó feltétel jelentőségével bir-e? (az előbbi nézet mellett: P. L. R. 1. r. 11. cz. 266., B. 370., D. 466., Apáthy terv. 384.; az utóbbi mellett: N. 455.) E mellett vitás, hogy az eladó visszakövetelheti-e a dolgot a fentartás alapján ugy, hogy a fizetett vételári részleteket megtartja.

Joggyakorlatunk sokáig érvénytelennek tartotta a tulajdonjog fentartását; ujabban azonban az ellenkező nézethez csatlakozott s a tulajdon fentartása esetében a vételár megfizetését a tulajdonátruházás halasztó feltételéül tekinti (Curia 1391/95.,

4678/94., M. E. H. VII. 12631., 12633., G. 269/96., G. 428/96., G. 433/96. F. C. H. II. 277., 369., 376. eset.). Csakugyan nem is forog fenn ok arra, hogy a tulajdonjog fentartása érvénytelennek jelentessék ki. Ha ingó dolog tulajdonát általában lehet halasztó feltétel alatt átruházni, a mint azt a 628. §. kifejezetten megengedi, a vételár megfizetését is lehet halasztó feltételként kikötni. Az eladónak legitim érdeke füződik ahhoz, hogy ő az eladott dolog tulajdonát el ne veszitse, a mig a kikötött ellenértéket meg nem kapja. A vételügyletek nagy része, igy különösen a szegényebb néposztályokra nézve oly nagy fontosságu részletügyletek létre sem jöhetnének, ha a törvény az eladó elől elzárná azt az egyetlen utat, a melyen a vételár hitelezése esetében a vevő fizetésképtelenségéből reája háramolható kár ellen némileg biztosithatja magát, t. i. azt, hogy a vételár fizetéséig az eladott dolog tulajdonát magának fentartja. A. T. tehát, jelenlegi joggyakorlatunknak megfelelően, a tulajdonjog fentartását hatályosnak ismeri el, s e fentartás tekintetében a német ptkönyv 455. §. példájára a jelen §-ban azt az értelmezési szabályt állitja fel, hogy az ily kikötés kétség esetében a tulajdon átruházás halasztó feltételéül tekintendő s az eladót elállásra jogositja, ha a vevő a vételár fizetésével késedelembe esik.

Nem a kötelmi szerződés tekintendő tehát ez esetben feltételesnek, a feltétel csak a tulajdonátruházásra vonatkozik; a kötelmi szerződésre a fentartás csak annyiban hat ki, a menynyiben kétség esetében ugy magyarázandó, hogy az eladó azzal a vételár késedelmes fizetése esetére az elállási jogot is fentartotta magának. Csak értelmezési szabályról lévén szó, a biró adott esetben a fenforgó körülményekből megállapithatja, hogy a felek a fentartást más értelemben, pld. bontó feltétel értelmében vették.

A tulajdonjog fentartásából önként következik, hogy az eladó, ha az eladott dolog a vevő valamely hitelezője által lefoglaltatik, igénykeresettel annak a zár alól való felmentését követelheti. Ellenben tulajdonjoga alapján rendszerint nem lesz jogositva arra, hogy a dolgot a vételár fizetésével késedelmes vevőtől visszavegye, hacsak a vételi szerződéstől egyidejüleg el nem áll. A dolognak a vevő birtokába való bocsátása által a szerződést részben már teljesitette és e részteljesitést nem követelheti vissza, ha a szerződésnél meg akar maradni. Az el-

adott dolognak a fentartott tulajdonjog alapján való visszavétele tehát a T. szempontjából rendszerint az elállási jog gyakorlatának lesz tekintendő, hacsak ki nincs kötve, hogy az eladó a szerződéstől való elállás nélkül vehesse vissza a dolgot a saját birtokába.

A tulajdonjog fentartásával kapcsolatosan sokszor ki szokott köttetni, hogy a vevő a fizetés elmulasztása esetében nem csak a dolgot köteles visszaadni, hanem az addig teljesitett részfizetések is az eladó javára odavesznek. Az ily kikötésre az 1054. §. rendelkezései nyernek alkalmazást.

Tekintettel arra, hogy a tulajdonjog fentartása nemcsak a vevőre nézve vonhat súlyos, esetleg büntetőjogi következéseket maga után, ha a megvett dologgal a fentartás ellenére rendelkezik, hanem harmadik személyek érdekét is érinti, a jelen §. második bekezdése ezen fentartás hatályához megköveteli az irásbeli alakot és azt, hogy az okiratban a vételár fizetésének határideje naptár szerint legyen meghatározva. A fentartás, mely ezen kellékeknek meg nem felel, nemcsak harmadik személyekkel, pld. a vevő foglaltató, vagy csőd-hitelezőivel szemben, hanem a feleknek egymás közötti viszonyában is hatálytalan.

1412 1414. §§.

Ha az eladó nem teljesiti vagy késedelmesen teljesiti kötelezettségét, a vevő jogaira nézve az általános szabályok (1173—1175., 1184., 1185., 1188. §§.) irányadók, azokkal az eltérésekkel, a melyek a jogátruházási kötelezettség nem-teljesitése vagy nem kellő teljesitése esetében az 1421. és köv. §-okban vannak meghatározva. A fenti §-ok e szabályokon nem változtatnak; csak megkönnyitik a vevőnek a késedelem vagy nem-teljesités által szenvedett kárának érvényesitését azáltal, hogy bizonyos előfeltételek mellett az u. n. abstract kárfelszámitást engedik meg neki, vagyis arra jogositják fel, hogy azon concret ténykörülmények kimutatása helyett, a melyekből kárának valósága és mennyisége kitünik, egyszerüen a bizonyos időpontokban mutatkozó árkülönbözetet vehesse kárképen követelésbe.

A kárfelszámitásnak ezt a módját a vevő az 1412. §. értelmében csak akkor veheti alkalmazásba, ha az eladott dolog

piaczi vagy tőzsdei árral bir; ellenben nem tesz különbséget, hogy a vétel záros határidőre van-e kötve (fix ügylet, 1185. §. II.) vagy sem (hasonlóan a K. T. 356. §-a alapján kifejlődött joggyakorlat; l. Curia 229/93., M. E. H. V. 1564.). Piaczi vagy tőzsdei árral nem biró áruknál a T. szerint abstract kárszámitásnak nincs helye; a vevő ilyen áruknál is felszámithatja ugyan azt a kárát, a melyet az által szenvedett, hogy az áruk tovább eladásából várható nyereségétől elesett; de ez esetben ki kell mutatnia azokat a concret ténykörülményeket, a melyekből kára kitünik, jelesül tehát azt, hogy a továbbadás szándékolva és lehetséges, a nyereség pedig valószinü volt (1138. §. I).

A T. annyiban tulmegy a keresk. törvény szabályain, hogy az abstract kárfelszámitást nem csak a nem-teljesités, hanem a teljesitési késedelem által szenvedett kárra nézve is megengedi. Az 1413. §. első bekezdése szerint a vevő a késedelemből eredő kára fejében azt a különbözetet számithatja fel, a melylyel az árunak a késedelem beálltakor fennállott piaczi vagy tőzsdei ára annak a teljesitéskori árát meghaladja. A szolgáltatás ennyivel csekélyebb értékü, mintsem lett volna, ha az eladó kellő időben teljesiti kötelezettségét; az árkülönbözet tehát már magában a késedelem által okozott kárként jelentkezik, a nélkül, hogy a vevőtől a kár kimutatása vagy valószinüvé tétele czéljából további adatok előterjesztését kellene követelni. Ha az áru piaczi vagy tőzsdei ára a késedelem beállta s a teljesités között eltelt időszaknak valamely időpontjában még magasabb volt, mint a késedelem kezdetekor, az a kérdés merül fel, nem kell-e megengedni a vevőnek, hogy ezt a magasabb árt vehesse kárfelszámitása alapjául. A T. ezt általában nem tartotta megengedhetőnek, mert a vevő számithatott ugyan arra, hogy az árut a szerződésszerü időben fogja megkapni és értékesithetni, de annak feltevésére, hogy az áru értékesitését épen azon — előre biztosan nem tudható — időpontban vette volna foganatba, a melyben annak piaczi vagy tőzsdei ára a legmagasabb, nincs kellő alap. Az 1413. §. második bekezdése szerint ugyanazért ez a magasabb ár csak ugy vehető a kárfelszámitás alapjául, ha a tett előkészületek szerint vagy egyéb körülményeknél fogva valószinü, hogy a vevő az árut kellő időben való szolgáltatás esetében eme magasabb árban értékesitette volna. Minthogy

továbbá teljesitési késedelem esetében az abstract kárfelszámitás azon a feltevésen alapszik, hogy a vevő, ha kellő időben kapja meg az árut, azt az akkori árban értékesitette volna és igy a késedelem folytán az áru csereértékében beállott csökkenés öszszegével károsodott, az 1413. §. harmadik bekezdése ezt a kárfelszámitási módot egyáltalán kizárja, ha az eladó bizonyitja, hogy a vevő a dolgot nem továbbeladás czéljára vette, illetőleg kellő időben való szolgáltatás esetében is megtartotta volna azon időpontig, a melyben azt neki tényleg szolgáltatta; mert ebben az esetben a vevő a dolog csereértékének időközi csökkenése által kárt nem szenvedett.

Hogy a vevő a késedelemből eredő kárát az 1413. §-ban meghatározott módon akarja-e felszámitani, az tőle függ; jogában áll árkülönbözeti követelés érvényesitése helyett a késedelem folytán szenvedett tényleges kárának megtéritését követelni, mely esetben azokat a concret ténykörülményeket lesz köteles előadni és bizonyitani, a melyekből a kár valósága és mennyisége megállapitható (igy pl., hogy a késedelem folytán szerződési birságot volt kénytelen fizetni harmadik személynek, a kinek ő a dolgot már előre tovább eladta volt s a kinek irányában az eladó késedelme folytán saját kötelezettségét nem teljesithette). A concret kárfelszámitásra van a vevő utalva akkor, ha tényleges kára az 1413. §. alapján követelhető árkülönbözetet meghaladja; megjegyzendő azonban, hogy ha a kár oly rendkivüli, hogy annak felmerülhetésére az eladó nem gondolhatott, az 1141. §. első bekezdésének rendelkezése fog alkalmazásba jönni, hacsak a vevő az eladót a kár felmerülhetésére idejekorán nem figyelmeztette.

Ha az eladó egyáltalán nem teljesiti kötelezettségét, a vevő az 1412. §-ban meghatározott előfeltételek alatt szintén abstract módon számithatja fel kárát; az árkülönbözet azonban ez esetben nem a szerint számitandó, hogy az árunak két különböző időpontban mi volt a piaczi vagy tőzsdei ára, hanem a szerint, hogy bizonyos időpontban hogyan viszonylott az áruk piaczi vagy tőzsdei ára a szerződési árhoz. A mi ezt az időpontot illeti, a T. különbséget tesz, hogy a teljesitésnek záros határidőben kellett-e történnie, vagy sem. Első esetben (1185. §. II.) a vevő az 1414. §. első bekezdése szerint azt a különbözetet számithatja fel, a melylyel a dolognak a szerződésileg megállapitott teljesi-

tési időben volt piaczi vagy tőzsdei ára a szerződési árt meghaladja. Minthogy a vevő ily esetben a teljesitési idő elteltével azonnal jogositva van nem-teljesités miatt kártéritést követelni, az abstract kárszámitásnál ennek az időpontnak kell irányadónak lennie (ugyanigy K. T. 356. §. 2. pontja.). A vevő nincs ugyan arra kötelezve, hogy a teljesitési idő elteltével azonnal nyilatkozzék, hogy a törvényben meghatározott jogainak melyikét akarja gyakorolni, de a nyilatkozás késleltetése által a vevő rovására nem spekulálhat. Nagyobb árkülönbözetet tehát, mint a mely a teljesitési időben mutatkozott, akkor sem követelhet, ha abban az időben, a melyben kijelenti, hogy nem-teljesités miatt kártéritést követel, az árunak piaczi vagy tőzsdei ára magasabb. Az 1414. §. első bekezdése azonban nem zárja ki, hogy a vevő utólagos teljesitést követeljen s e mellett a teljesitési késedelemből eredő kárát az 1413. §-hoz képest számitsa fel.

Ha a teljesités nem volt záros határidőhöz kötve, a vevő az 1188. §. második bekezdése értelmében nem azonnal, hanem csak akkor követelhet nem-teljesités miatt kártéritést, ha az eladónak előbb az 1184. §. értelmében megfelelő véghatáridőt tüzött ki azzal a kijelentéssel, hogy annak eltelte után a szolgáltatást többé nem fogadja el. Erre való tekintettel az 1414. §. második bekezdése azt határozza, hogy a vevő a nem-teljesités miatt követelhető árkülönbözetet az eladót megilletett utólagos teljesitési idő lejártának időpontja szerint számithatja. Minthogy azonban a nem-teljesités miatt követelhető kártérités nem lehet csekélyebb annál, a melyet az eladó, ha kötelezettségének az utólagos teljesitési időben megfelel, késedelem miatt lett volna köteles fizetni, a T. tekintettel az 1413. §. első bekezdésének rendelkezésére, választást enged a vevőnek, hogy a különbözetet a késedelem beálltának vagy az utólagos teljesitési idő lejártának időpontja szerint akarja-e számitani. Hogy közbeeső más időpontot csak az 1413. §. második bekezdésének előfeltételei mellett vehet kárfelszámitásának alapjául, az a fentebb mondottak után további magyarázatra nem szorul.

Valamint a késedelemből eredő kárát, ugy a nem-teljesitésből eredőt sem kell a vevőnek abstract módon felszámitania; az 1414. §. nem zárja ki, hogy a nem-teljesités által szenvedett s az árkülönbözetet esetleg meghaladó concret kárát ne köve-

telje. Igy jogositva lesz különösen, ha az eladó által nem szállitott árut fedezeti vétel utján máshonnan szerezte be, az e körül felmerült költségét és többlet-kiadását kárképen felszámitani. Hogy a fedezeti vétel hol, mikor és miként eszközlendő, arról a T. nem rendelkezik; magától értetődik azonban, hogy a fedezeti vétel csak ugy lesz a kárfelszámitás alapjául vehető, ha a vevő annak eszközlésénél az eladó érdekeire is kellő tekintettel volt.

Az abstract kárfelszámitást a T. csak a vevőnek engedi meg; az eladónak, ha az általános szabályokhoz képest nemteljesités miatt kártéritést követel, kárát concretizálnia kell. Fennálló kereskedelmi jogunk sem engedi meg, hogy az eladó az áru megtartása mellett árkülönbözetet követeljen; az eladónak, ha teljesités helyett kártéritést akar követelni, a kereskedelmi törvény 352. §-a, illetőleg a 356. §. 1. pontja értelmében az árut a vevő rovására el kell adatnia. Ha a törvény az eladónak megengedné, hogy puszta árkülönbözetet követelhessen, arra nyitna utat, hogy az eladó a vevő kárával nyerészkedjék, mert árkülönbözetet érvényesithetne oly esetben is, midőn az árut tényleg minden veszteség nélkül sikerült másutt értékesitenie. Az eladónak tehát, ha még nem szolgáltatta a vevőnek a dolgot s ennek késedelme miatt teljesités helyett kártéritést akar követelni, a kárt concret adatokkal kell kimutatnia. A kárkövetelést alapithatja arra, hogy a vevő által át nem vett árut másnak adta el és ezen eladásnál csak csekélyebb árt sikerült elérnie, mint a melynek fizetésére a vevő kötelezte magát. A vevő rovására eszközölhető ezen eladásra nézve a T. külön alakszerüségeket elő nem ir, jelesül nem követeli meg, mint a kereskedelmi törvény 352., 347. §-ai, hogy az eladás hiteles személy közbenjöttével nyilvános árverésen történjék. A biró, valamint a kár fenforgát általában szabad belátása szerint állapitja meg, ugy azt is az eset körülményei szerint fogja mérlegelni, hogy az eladás mennyiben tekinthető a vevő rovására történtnek. Mindenesetre csak oly eladás lesz a kárfelszámitás alapjául vehető, a mely jóhiszemüen s a vevő érdekeire való kellő figyelemmel történt.

Az eladó azonban lényegileg ugyanezt az eredményt biztosithatja magának, ha a helyett, hogy az árut a vevő rovására ő maga szabad kézből eladja és azután kártéritést követel, a

vevő által át nem vett áru tekintetében az 1300., 1301., 1303. §-ok szerint jár el, vagyis az árunak nyilvános árverésen való birói eladását s a befolyó vételárnak birói letétbe helyezését kéri, e mellett pedig a vevő ellen vételári követelését érvényesiti. Az eladó ez esetben vételári követelésének az árverési vételárból való kielégitését az által biztosithatja magának, hogy a dolgot az 1293. §-ban meghatározott kikötéssel bocsátja nyilvános árverésre; az árverési vételár s a szerződési ár közötti különbözetet pedig, ha az utóbbi az előbbit meghaladja, ez esetben is követelheti. A különbség azonban az, hogy a különbözetet ez esetben nem kártéritésképen, hanem, miután ő az árunak az 1300. §. szerinti elárvereztetése és a vételárnak birói letétbe helyezése által az 1289. §. végbekezdése szerint saját kötelezettségének megfelelt és ennek fejében viszont teljesitést követelhet, egyszerüen hátralékos vételárképen követeli. Ezen elvi különbségnek megfelelően a két eljárás előfeltételei is mások: a dolognak birói uton való elárverezését az eladó az 1303. §-hoz képest kérheti, mihelyt a vevő elfogadási késedelembe esett, a mihez a vevő vétkessége nem szükséges; ellenben nem-teljesités miatt kártéritést csak ugy követelhet az eladó s ehhez képest a dolgot a vevő rovására szabad kézből csak ugy adhatja el, ha a vevő késedelme menthetetlen. Biztosabb is az eladóra nézve az előbbi eljárás, mert annál felelőssége arra szoritkozik, hogy ezen eljárásnak az 1303. §-ban előirt előfeltételei fenforogjanak és előirt alakszerüségei megtartassanak; mig szabad kézből való eladás esetében gondosságának arra is ki kell terjednie, hogy az eladásnál a vevő érdekeit lehetőleg megóvja.

1415. §.

Joggyakorlatunk időnkénti ingadozást mutat abban a kérdésben, hogy az u. n. különbözeti ügyletekből származik-e birói uton érvényesithető követelés, s illetőleg mely esetben esnek a különbözeti ügyletek a játéküggyletek fogalma alá. Mig régebbi judicaturánk gyakran oly esetben is megtagadta már a birói segélyt, a midőn a felek szándéka csak eventualiter volt az árkülönbözet megnyerésére irányozva, későbbi kereskedelmi judicaturánkban az nézet emelkedett túlsúlyra, hogy a különbözeti

ügylet csak akkor tekintendő játékügyletnek, ha az effectiv teljesités követelhetése a szerződés tartalma szerint ki van zárva (tiszta különbözeti ügylet; igy: Curia 593/84. M. E. H. 615. l.). Ujabb judicaturánk ezen ismét tágitott, s a követelés érvényesitését már akkor sem engedi meg, ha a szerződés tartalma ugyan nem zárja ki az effectiv teljesitést, de a felek szándéka a szerződés megkötésekor mégis az volt, hogy effectiv szállitás nem fog történni, hanem az ügylet egyedül különbözet fizetése által fog lebonyolittatni. (l. Curia I. G. 204/96.; F. C. H. II. 248.).

A T. az ujabb joggyakorlatunk által követett nyomon halad, midőn a jelen §-ban a német ptkönyv 764. §-ának példájára játékügyletnek jelenti ki az áruk vagy értékpapirok szállitására szóló szerződést, ha a felek azt azzal a szándékkal kötötték meg, hogy a szállitás nem fog megtörténni, hanem ahhoz képest, a mint a teljesitési időben fennálló piaczi vagy tőzsdei ár a szerződési árnál magasabb vagy alacsonyabb, az eladó vagy a vevő a különbözetet fogja a másik félnek megfizetni. Ahhoz, hogy az ügyletet játékügyletnek lehessen minősiteni, e szerint nem elegendő, hogy a felek szándéka eventualiter, másodsorban irányul az árkülönbözetre; ennyiben minden kereskedelmi ügylet árkülönbözetre irányul, mert a nyereség, a melyet a kereskedő el akar érni, épen az árkülönbözetben találja kifejezését. A jelen §. alá eső különbözeti ügylet azonban a legitim kereskedelmi ügylettől épen abban különbözik, hogy a felek szándéka első sorban és közvetlenül az árkülönbözet megnyerésére van irányozva. A legitim ügyletnél az a fél, a kinek az ügylet lebonyolitásából haszna van, a különbözetet azon tevékenységének jutalmaképen nyeri, hogy a másik félnek valamely gazdasági szükségletét kielégitette vagy kielégiteni igyekezett; a különbözeti ügyletnél ellenben eleve tudja, hogy a másik félnek ily szükséglete nincs; a nyereség tehát, a melyre a piaczi vagy tőzsdei ár jövőbeni alakulásához képest számit, gazdaságilag szintoly igazolatlan, mint a játéknyereség. Tekintettel azon gazdasági hátrányokra, a melyek az ilyen ügyletekből a felekre és közvetve általában a gazdasági életre hárulnak, szükségesnek látszik, hogy a törvény a különbözeti ügyletből eredő követelésektől a birói segélyt megtagadja. Nem volna azonban elegendő, csak a tiszta különbözeti ügyle-

teket jelenteni ki játékügyleteknek, mert ilyenek a gyakorlatban alig fordulnak elő. Ha a felek a jelen §-ban körülirt szándékkal kötötték meg a szerződést, az játékügyletnek tekintendő, bár szándékuk a szerződésben magában szerződési kikötés alakjában nem nyert is kifejezést. Sőt a T. azt sem kivánja meg, hogy a szándék mind a két félben meg lett légyen; a jelen §. második bekezdése szerint elegendő, ha csak az egyik fél szándéka irányult is egyenesen és első sorban a különbözetre, feltéve, hogy a másik fél ezt a szerződés megkötésekor tudta, vagy felismerhette (saját hibájából nem tudta). A szándék mint internum legtöbbször természetesen csak indiciumok alapján lesz megállapitható, a minők: az illető fél polgári állása és foglalkozása, az effectiv teljesitésre való képtelensége, az adott fedezet csekélysége stb.

Az a körülmény, hogy a szállitási ügylet a jelen §-ban meghatározott szándékkal köttetett, hivatalból veendő figyelembe; ha azonban, mint rendszerint, külsőleg érvényes szállitási szerződésként jelentkezik, a kötelezettségétől szabadulni kivánó félen fog állani, hogy előterjeszsze s a szükséghez képest bizonyitsa azokat az adatokat, a melyek a szerződést a jelen §. szerint játékügyletté minősitik.

Abból, hogy a T. a jelen §. alá eső ügyleteket játékügyleteknek jelenti ki, következik, hogy azokra a 960., 961. §-ok szabályai alkalmazandók. Egyik félnek sem származik tehát ily ügyletből birói uton érvényesithető követelése, de az ügylet nem semmis: a mit egyik a másiknak az ügylet alapján effective szolgáltatott, jogalap hiánya miatt vissza nem követelheti. Ez az előre teljesitett szolgáltatások tekintetében szintugy áll, mint az ügylet lebonyolitása után teljesitett fizetésekre nézve (960. §. III. bek.), s az effectiv szolgáltatás fogalma alá esik a különbözeti ügyletre adott fedezet is, a mennyiben a másik fél abból birói közbenjövetel nélkül elégitheti ki magát. Birói segélyt azonban a nyertes fél a kapott biztositék realizálása végett szintoly kevéssé kérhet, mint a különbözeti ügyletből eredő követelésének egyébkénti érvényesitése czéljából, a miből következik, hogy a különbözeti követelés biztositására engedett jelzálogjog hatálytalan.

Mennyiben szükséges bizonyos foglalkozásu személyekre, pld. bejegyzett kereskedőkre vagy rendes tőzsdelátogatókra

nézve a jelen §. szabálya alól kivételt tenni oly irányban, hogy a jelen §-ra ne hivatkozhassanak, az külön megfontolásnak marad fentartva s esetleg a kereskedelmi törvény reviziójánál lesz figyelembe veendő. A jelen §. a közpolgári forgalomban való alkalmazásra van számitva.

MÁSODIK FEJEZET.

Szavatosság.

a) *Szavatosság a jogért.**)

1416. §.

A T. az osztrák ptkönyvtől s a porosz Landrechttől ugyan eltérően, de a többi törvényhozásokkal egyezően, a jogért való szavatosságot s a dolog hiányaiért való szavatosságot külön szabályozza, amazt az 1416–1430. §-okban, emezt az 1431—1468. §-okban. A két intézmény lényege sokkal különbözőbb, semhogy egységes szabályozásuk helyes volna.

A jelen §. első bekezdése a jogért való szavatosság alaptételét fejezi ki, midőn kimondja, hogy az eladó szavatol a vevőnek azért, hogy harmadik személynek nincs a vétel tárgyán oly joga, mely a vevő ellen érvényesithető. E szavatosság az 1395. §. első bekezdésében kimondott jogátruházási kötelezettség szükségképi folyománya; a jogátruházás nem teljes, hacsak az eladó a vétel tárgyát harmadik személyek jogától mentesen nem szolgáltatja a vevőnek.

Az első bekezdésben emlitett azon jogok közé, a melyektől a vétel tárgyának mentnek kell lennie, tartoznak mindenekelőtt a dologi jogok: az eladónak szavatolnia kell, hogy az eladott dolgon harmadik személynek sem tulajdona, sem dolgot terhelő joga nincs. Ide tartoznak azonban a kötelmi jogok is, a

---

*) V. ö. O. 922., 923., 928—933., P. L. R. 1. r. 5. cz. 317., 318., 323., 324., 333—348., 1. r. 11. cz. 135—191., 222., 223., C. 1625—1640., 689., Ol. 1481—1497., S. 1461., 1474–1483., Z. 1404—1413., Sv. 235—242., Sz. 930—952., H. 149—163., B. 298—316., 335—338., D. 156–171., N. 434—445., Apáthy terv. 145—154.

mennyiben telekkönyvi bejegyzés folytán vagy esetleg e nélkül is a vevő mint harmadik személy ellen érvényesithetők (pl. a visszavásárlási jog az 1478. §., az elővásárlási jog az 1490. §., a bérleti és haszonbérleti jog az1567—1569. §§. és 1582. §. III. bek. szerint); továbbá elidegenitési tilalom által biztositott jogok, a mennyiben a vevő részére történt elidegenités ezen tilalom folytán azzal szemben, a kinek jogát a tilalom óvja, hatálytalan (563—565.).

Az eladó nemcsak annyiban felelős a vevőnek a jogátruházás teljes hatályu eszközléseért, a mennyiben ennek elmulasztása neki vétkességül számitható be,hanem felel vétkességre való tekintet nélkül feltétlenül. A jogért való szavatolás tehát a jótállás (garantia) jelentőségével bir; az eladónak a szavatosságból folyó kötelezettségét nem szünteti meg az a körülmény, hogy a megigért jognak a vevőre való teljes hatályu (tehermentes) átruházása kezdettől fogva lehetetlen, vagy későbben válik azzá. Hogy ez a törvényes garantia kötelezettség mindazonáltal enyhébb a szerződésileg vállaltnál, az 1419. §-nak a 952. §. második bekezdésével való egybevetéséből tünik ki.

Minthogy a telekkönyvi előjegyzés által a jogositott az igazolástól feltételezett dologi jogot szerez, már az első bekezdésből következik, hogy ingatlannak vagy ingatlant terhelő jognak eladása esetében az eladónak azért is kell szavatolnia, hogy az ingatlanon vagy telekkönyvi jogon másnak valamely joga előjegyezve sincs. A második bekezdés azonban tovább megy, kimondván, hogy ingatlannak vagy ingatlant terhelő jognak eladója különösen azért is szavatol, hogy a vevőre átruházott jog bekeblezésének telekkönyvi akadály nem áll utjában s hogy az eladott ingatlan vagy jog tehermentes. E rendelkezés az eladónak az első bekezdésből folyó szavatosságát két irányban kiterjeszti. 1. Az eladó felel nemcsak azért, hogy a vevőre átruházott jog bekeblezését harmadik személy joga nem gátolja, hanem azért is, hogy annak telekkönyvi akadály sem áll utjában. Az eladó tehát felel azért, hogy a vevőre átruházott jogra nézve a bejegyezhetésnek az 533. §-ban meghatározott előfeltételei fenforognak; vagyis hogy az eladó tulajdonjoga vagy az átruházott jog tekintetében való jogosultsága már be van keblezve, vagy egyidejüleg bekeblezhető; hogy továbbá oly feljegyzés sincs a telekkönyvben, mely — mint pl. a

kiskoruság, csőd vagy zárlat feljegyzése — a vevő jogának bejegyzését akadályozná. Ha ily feljegyzés a telekkönyvben előfordul, de a tényleges állapotnak meg nem felel (pl. mert az eladó már teljeskoru, a csőd vagy zárlat már meg van szüntetve), az eladónak a szavatosságból folyólag kötelessége az ily feljegyzést saját költségén töröltetni. 2. Az eladó nemcsak azért szavatol, hogy az eladott ingatlant vagy telekkönyvi jogot harmadik személy joga nem terheli, hanem azért is, hogy az ingatlan, illetőleg telekkönyvi jog, telekkönyvi értelemben tehermentes. A szavatosság tehát kiterjed arra is, hogy oly tehertételek sincsenek a vétel tárgyán, a melyek valóban fenn nem állanak, akár azért, mert a bejegyzett jog valósággal sohasem keletkezett, akár azért, mert már megszünt vagy elévült. A szavatosság eme kiterjesztésének törvényhozási oka nyilvánvaló: a tényleg fenn nem álló tehertételek is veszélyeztethetik a vevőt, mindenesetre pedig megakadályozzák őt, főleg a jelzálogi hitel szempontjából, a megvett ingatlannak vagy ingatlant terhelő jognak teljes kihasználásában. A tényleg fenn nem álló tehertételeket az eladó a jelen §. második bekezdésében meghatározott szavatossági kötelezettségéből kifolyólag szintén saját költségén köteles töröltetni (v. ö. N. 435.).

Csak egy tekintetben korlátozza a T. az ingatlan eladójának a második bekezdésben meghatározott szavatosságát: szembeszökő szolgalmakért nem szavatol az eladó, hacsak szolgalomtól mentesnek nem állitotta az ingatlant. Szembeszökő szolgalmak alatt a T. itt azokat a telki szolgalmakat érti, a melyek a helyszinén a tényleges viszonyokból, különösen a gyakorlásuk czéljaira szolgáló berendezésekből önként szembe tünnek („servitudes apparentes", v. ö. C. 689., 1638.) A T. abból indulván ki, hogy senki sem vesz ingatlant látatlanba, az ilyen szolgalmakat általában a vevő által ismerteknek tekinti. A törvényes szavatosságot tehát azokra ki nem terjeszti, hanem az eladót ily szolgalmakért csak az esetben teszi felelőssé, ha a szavatosságot külön elvállalta, vagy, a mi azzal egyértelmü, ha az eladás alkalmával az ingatlant szolgalomtól mentesnek állitotta.

Joggyakorlatunkban az osztrák ptkönyv 443. s 928. §-ai alapján az a nézet van elterjedve, hogy ingatlan eladója az ingatlannak szolgalomtól való mentességéért abban az esetben sem

szavatol, ha a szolgalom a telekkönyvbe be van jegyezve, (Dtár. XVI. 299.). A T. szerint az a körülmény, hogy vala mely szolgalom be van jegyezve, az eladó szavatosságát nem zárja ki. (L. az 1419. §. indokolását.).

1417—1420. §§.

Az eladónak az 1416. §-ban meghatározott törvényes szavatosságát a fenti §-ok több irányban korlátozzák.

Az 1417. §. szerint az eladó közadókért és egyéb közterhekért csak annyiban szavatol, a mennyiben korábbi időre járnak, mint a mely időtől fogva a vevő a vétel tárgyának hasznát huzza. Arra nézve, hogy mi tekintendő közteheruek, a közjog szabályai irányadók. Minthogy a rendelkezés törvényhozási oka az, hogy a közterhek általánosan ismerteknek tartandók, az nem csak ingatlanok eladására szoritkozik, mint a német ptkönyvnek megfelelő 436. §-a, hanem általánosan van kimondva; a mennyiben tehát ingó dolgot, pl. hajót, terhel közadó, vagy valamely közteher, az ingó dolog eladója azért szintén csak az 1417. §. korlátai között szavatol. Magától értetik különben, hogy e §. csak a törvényből folyó szavatosságra vonatkozik. Külön kikötésnél fogva annak tartalmához képest szavatol az eladó; ha pedig a vétel tárgyát terhelő közadók vagy egyéb közterhek tekintetében a vevőt csalárdul megtévesztette, a tiltott cselekményekre vonatkozó szabályok szerint fog felelőssé válni.

Az 1418. §. kizárja a szavatosságot végrehajtási uton eladott vagyontárgyak tekintetében. A szöveg ugyan nem fejezi ki, de a §-nak a jelen fejezet *a*) alatti részében való elhelyezése mutatja, hogy a T. itt csak a jogért való szavatosságot érti. A dolog hiányaiért való szavatosságról az 1433. §-ban külön és részben eltérően rendelkezik. A rendelkezés azon a felfogáson alapszik, hogy végrehajtási eladás esetében a vevő az eladott dolog tulajdonát, illetve az eladott jogot, minden esetben megszerzi és pedig, ha az eladáskor az ellenkező ki nem köttetett, tehermentesen; megszerzi tehát akkor is, ha az eladott vagyontárgy nem volt a végrehajtást szenvedőé (v. ö. 1881. évi LX. t.-cz. 110. §. III. bek; 129. §. VII. bek.; 182. §.). Ily szabályozás mellett a szavatosságra szükség nincs (l. német polgári

perrendtartás 806. §-a és 1897. évi márczius 24-iki végrehajtási törvény 56. §-a). A jelen §. magától érthetőleg nem zárja ki, hogy az a harmadik személy, a kinek dolga vagy joga a végrehajtást szenvedő tartozása fejében végrehajtási uton eladatott, a végrehajtást szenvedőtől az alaptalan gazdagodás megtérítésére vonatkozó szabályok szerint megtéritést követeljen.

Az 1418. §-ban kimondott szabály nincs kiterjesztve arra az esetre, ha a dolog törvényes rendelkezésnél fogva, pl. a keresk. törv. 347., 352. §-ai alapján, végrehajtási eljáráson kivül másnak rovására nyilvánosan eladatik. Az ily eladásnak nem lehet helyesen azt a hatályt tulajdonitani, hogy harmadik személynek a dolgon levő joga ipso jure megszünjék; a vevő csak annyiban lesz védve, a mennyiben a törvény általában a jóhiszemü szerzőt védi (629—632. §§.). Ép ezért ily esetben a szavatosságot nem lehet kizárni. Hogy az abból eredő követelés az ellen érvényesitendő-e, a ki a dolgot másnak rovására eladatta, vagy az ellen, a kinek rovására eladatta, azt a T. nyilt kérdésnek hagyja fenn.

Az 1418. §., mint általános szóhangzása mutatja, nem csak dolgokra, hanem végrehajtási uton eladott egyéb vagyontárgyakra, tehát jogokra és különösen követelésekre is vonatkozik. E szerint végrehajtási uton eladott követelések fennállásáért és keresettel való érvényesithetéseért (1254. §.) sem szavatol a vevőnek, sem a végrehajtást szenvedő, sem a végrehajtató. De csak az eladás alapján és az 1254. §. rendelkezései szerint nem szavatol; mennyiben válik a végrehajtató a vevőnek tiltott cselekmény miatt felelőssé, ha tudva fenn nem álló követelést adatott el végrehajtási uton, az külön kérdés, mely az 1077., 1079. §-ok szerint birálandó el.

A jelen §. nem csak végrehajtási árverésen eladott, hanem általában „végrehajtási uton" eladott vagyontárgyak tekintetében zárja ki a szavatosságot. A szabály tehát a birói kiküldött által a végrehajtási törvény értelmében szabad kézből eszközölt eladásokra (1881. évi LX. t.-cz. 121. §.) is áll.

Az 1417. és 1418. §-ok rendelkezéseinél általánosabb jelentőségü az 1419. §. első mondatában kimondott az a szabály, hogy törvényes szavatosságnak nincs helye, ha a vevő a szerződés megkötésekor a harmadik személynek a vétel tárgyán fennálló jogát ismerte. A vevőről, a ki ily esetben nem köti ki,

hogy az eladó a vétel tárgyát a harmadik személy jogától mentesitse, azt kell tartani, hogy a következményekkel eleve számolt és arra az esetre, ha a vétel tárgyától a harmadik személy joga alapján elesik, az 1427. §-ban meghatározott jogon kivül egyéb jogot az eladó ellen magának fentartani nem akart. Másként áll a dolog, ha az eladó szerződésileg külön elvállalta a szavatosságot (jótállást) azért, hogy a vétel tárgyát harmadik személy jogától mentesen fogja szolgáltatni. Ily esetben az eladó a 952. §. második bekezdéséhez képest csak ugy fog kötelezettségétől szabadulni, ha a vevő nemcsak a harmadik személy jogát ismerte, hanem azt is tudta, hogy a vétel tárgyát e jogtól mentesiteni, illetőleg a harmadik személy jogát megszüntetni vagy megváltani lehetetlen.

Hogy mi uton szerzett a vevő a harmadik személy jogáról tudomást, az az 1419. §. első mondatában meghatározott jogkövetkezmény szempontjából közömbös; elég, ha a szerződés megkötésekor tudott róla. De csak a tényleges tudomás határoz, nem az a körülmény, hogy a vevő kellő gondosság mellett, pl. a telekkönyv megtekintése által, a harmadik személy jogáról tudomást szerezhetett volna. A vevő nincs kötelezve arra, hogy a telekkönyvet megtekintse; ellenben az eladó a T. felfogása szerint kötelezve van arra, hogy azokat a jogokat, a melyekkel harmadik személyek a vétel tárgyán birnak, a vevővel közölje. A T. e tekintetben egyezik a német ptkönyvvel (439.), ellenben eltér az osztrák ptkönyvtől, a mely a telekkönyvből megtudható jogok tekintetében a szavatosságot rendszerint kizárja. (928.).

Az 1419. §. első mondatában kifejezett szabály alól a második mondat kivételt állit fel a zálog- és jelzálogokra nézve: ezektől az eladó a vétel tárgyát ellenkező megállapodás hiányában abban az esetben is mentesiteni köteles, ha a vevő a szerződés megkötésekor e jogokról tudott (hasonlóan: N. 439. II.; O. 928.[2]). A közforgalomban annyira magától értetődőnek tekintetik, hogy az eladó a vétel tárgyát az azt terhelő zálog- vagy jelzálogjogoktól, hacsak a vevő át nem vállalta, mentesiteni tartozik, hogy ez külön kikötés nélkül is a szerződő felek által akartnak veendő. A mit a T. a zálog- és jelzálogjogokra nézve rendel, az a 908. §. rendelkezésénél fogva a telki teher alapján járó és hátralékban levő szolgáltatásokról is áll.

Mig az 1419. §. az 1416. §. első bekezdésével, addig az 1420. §. annak második bekezdésével áll kapcsolatban. E. §. azt az esetet tartja szem előtt, ha ingatlannak vagy ingatlant terhelő jognak vételénél a vevő tudja ugyan, hogy joga bekebelezésének telekkönyvi akadály áll utjában, de abban a feltevésben köti meg a szerződést, hogy a telekkönyvi állapot a valóságos jogállapotnak meg nem felel, s hogy az ő jogszerzését akadályozó telekkönyvi bejegyzések és feljegyzések helytelenek vagy hatálytalanithatók. Ebben az esetben az eladó törvényes szavatossága nincs kizárva, mint az 1419. §. esetében; csak korlátozva van oly értelemben, hogy nem köteles a vevőnek a jogátruházás lehetővé tételéért feltétlenül helyt állani, hanem csak tőle telhetően gondoskodni az akadály elháritásáról. Ha minden igyekezete mellett nem képes az akadályokat elháritani, az 1424. §-on tul rendszerint nem lesz felelős. Ez azonban csak a törvényes szavatosságról áll; másként áll a dolog, ha szerződésileg szigorubb kötelezettséget vállalt, nevezetesen, ha az akadály elháritásáért egyenesen jót állott (garantiát vállalt), mely esetben a vevő egész érdekéért felelős lesz, hacsak ez a szerződés megkötésekor a fennálló telekkönyvi akadályon kivül azt is nem tudta, hogy az akadály elháríthatatlan (952. §. II. bek.). Ha pedig az eladó vétkesen járt el a szerződés megkötésénél, nevezetesen, ha a vevőt az akadály elháríthatása tekintetében csalárdul vagy gondatlanul megtévesztette, eme vétkessége alapján fog neki kártéritéssel tartozni. A T., hogy az 1420. §. szabályát félreértések ellen biztositsa, az eladó szigorubb felelősségét megállapitó eme körülményeket a szövegben különösen kiemeli.

1421—1428. §§.

A tehermentes jogátruházás kötelezettsége az eladónak a vételből mint kétoldalu szerződésből folyó kötelezettsége lévén, annak mikénti teljesitésére szintugy, mint a késedelmes teljesités és nem-teljesités következményeire nézve, a mennyiben a törvény mást nem állapit meg, azok az általános szabályok nyernek alkalmazást, a melyek e tekintetben a kétoldalu szerződésekre nézve az 1158–1160., 1173—1175., 1184., 1185. és 1188. §-okban foglaltatnak. A T. azonban szükségesnek tartotta

e szabályokat a jogért való szavatosság tekintetében részben módositani s e módositásokat az 1422—1428. §-okba foglalta össze. Az 1421. §., a mely e módositásokra utal, annyiban nem egészen szabatos szövegezésü, a mennyiben a következő §-ok által nemcsak a különösen kiemelt 1173—1175. §-ok, hanem a viszonos teljesités módját meghatározó 1158. és 1160. §-ok, valamint, a késedelmes teljesités következményeit meghatározó 1184., 1185. és 1188. §-ok is részben módositva vannak.

A T., mint az 1422. §-ból kitünik, mindenekelőtt különbséget tesz a szerint, hogy a harmadiknak a vétel tárgyán fennálló joga oly jog-e, a mely őt a vevővel szemben birtokra jogositja — mint: tulajdon, épületjog, személyes szolgalom, özvegyi jog, zálog, bérlet vagy haszonbérlet; — vagy pedig nem ilyen. Az előbbi eset természetesen csak akkor fordulhat elő, ha a vétel tárgya dolog vagy oly jog, melynek gyakorlása dolog birtokával jár. Itt ismét különbség van a szerint, hogy az átadás már megtörtént-e vagy sem.

A mig az átadás meg nem történt, az általános szabályok az irányadók. A vevő visszautasithatja a dolgot, ha az eladó az átadással egyidejüleg a tulajdonjogot is át nem ruházza reá s a dolgot nem tehermentesen ajánlja fel neki. A puszta átadás a tulajdonjog átruházása nélkül, vagy a tulajdonjog átruházása a dolgon fekvő terhek egyidejü megszüntetése nélkül csak részteljesités volna, melyet a vevő az 1108. §. első mondata értelmében elfogadni nem köteles. A teljesitésül felajánlott dolog tehermentességét s a tulajdon átruházására való képességét a vevő kifogásával szemben az eladónak kell bizonyitania. Nem-teljesités és késedelmes teljesités esetében egészben az általános szabályok nyernek alkalmazást.

Az átadás megtörténtével ez a T. szerint részben változik. Az 1428. §. értelmében ily esetben mindenekelőtt megfordul a bizonyitás terhe; azontul — az 1277. §-ban kimondott szabálynak megfelelően — a vevőt terheli annak bizonyitása, hogy a jogátruházás fogyatékos, vagyis hogy a dolgon harmadik személynek oly joga áll fenn, mely a vevő ellen érvényesithető. A bizonyitást a második bekezdés könnyiti meg neki: az itélet, a mely a harmadik személynek a vétel tárgyán fennálló jogát a vevővel szemben elismeri, az eladóval szemben is hatályos, ha ez a törvénykezési rendtartás szabályai szerint perbe volt

hiva, vagy a perbe önként belépett. A perbehivás elmulasztása azonban nem vonja maga után a szavatosságból folyó jogok elvesztését, mint a pandekta jog szempontjából vitatják és némely törvényhozás (péld. S. 1481.) kimondja; következménye csak az, hogy a vevő az ő ellene hozott itélet jogerejére az eladóval szemben nem hivatkozhatik, hanem a harmadiknak jogát önállóan köteles bizonyitani; az eladó pedig vele szemben felhozhat minden kifogást, melyet a harmadiknak ellenvethetett volna.

Az eladónak a szerződésből származtatott követelésével, jelesül vételári követelésével szemben a vevőt az átadás után is megilleti az 1158. §-on alapuló kifogás — az exceptio non adimpleti contractus, — ha a megvett dolgon harmadik személynek oly joga áll fenn, a melynek alapján ez a vevővel szemben birtokra jogosult; csakhogy miután e kifogás tekintetében a bizonyitás terhe most már a vevőn van, az 1160. §. szabálya is módosul, a mennyiben a bizonyitás nem sikerülése esetében a vevő nem az ellenkötelezettség egyidejü teljesitésétől feltételezetten, hanem feltétlenül lesz elmarasztalandó.

Ellenben a vevőnek az általános szabályokból (1175., 1188. §§.) folyó az a joga, hogy nem-teljesités miatt kártéritést követeljen, az átadás megtörténte után az 1422. §. I. bekezdése által lényegesen korlátozva van. Minthogy az eladó, a ki az eladott dolgot a vevőnek már átadta, de tulajdonába még nem bocsátotta, vagy nem tehermentesitette, a szerződés alapján részszolgáltatást teljesitett, az általános szabályok szerint pedig a hitelezőnek szabadságában áll a részszolgáltatás megtartása mellett csak a teljesitetlen részre nézve követelni nem-teljesités miatt kártéritést: a vevőnek módjában állana fogyatékos jogátruházás miatt kártéritést követelni s e mellett a dolgot is megtartani és használni, tehát az eladó kárával gazdagodni. Ennek lehetőségét a T. szükségesnek tartotta kizárni, és pedig nemcsak ingó dolog eladása esetében (mint a német ptkönyv 440. §-a szerint), hanem épugy akkor is, ha a vétel tárgya ingatlan. A mig a dolog a vevő birtokában és használatában van s a vevő részére esetleg még az elbirtoklás lehetősége is fennáll, addig különben sincs biztos alap annak megállapitására, hogy a vevő a fogyatékos jogátruházás folytán szenvedett-e és minő kárt. Másrészt a T. a pandekta jognak s a törvényhozások többségének álláspontját sem tartott a elfogadhatónak, a mely szerint a

vevő a szavatosság alapján csak akkor léphet fel az eladó ellen, ha a dolog tőle elpereltetik. Ez egyrészt ellenkezik azzal az alapgondolattal, hogy az eladó nemcsak a dolog birhatását és használhatását tartozik a vevőnek garantirozni, hanem a dolgot tehermentesen a vevő tulajdonába köteles bocsátani; másrészt a forgalom érdekeinek sem felel meg. A vevő türhetetlen módon meg volna bénitva a dologgal való szabad rendelkezésben, annak kihasználásában, befektetések eszközlésében stb., ha határozatlan időn át összetett kézzel nyugodtan be kellene várnia, hogy a harmadik fogja-e érvényesiteni a maga jogát és el fogja-e tőle perelni a dolgot vagy sem. A T. azért, hogy egyrészt az evictio rendszerének hátrányait, másrészt az általános szabályokból folyó visszás következményeket elkerülje, az 1422. §. első bekezdésében azt a szabályt állitja fel, hogy az átadás megtörténte után a vevő, azon az alapon, hogy a megvett dolgon harmadik személyt oly jog illet, a melynek alapján ez vele szemben birtokra jogosult, csak ugy követelhet az eladótól nemteljesités miatt kártéritést, ha a dolgot a jogosult harmadik személynek kiszolgáltatja, vagy az eladónak visszaadja, vagy ha a dolog elpusztult. A részletekre nézve itt még a következők jegyzendők meg:

A T. nem tesz különbséget, hogy a vevő a jogosult harmadiknak birói itélet folytán, vagy per nélkül adja-e ki a dolgot, s már ennyiben tul megy az evictio rendszerén alapuló törvényhozásokon. A leglényegesebb eltérés azonban az, hogy a vevőnek a kártéritési követelés érvényesitése abban az esetben is lehetővé tétetik, ha a dolgot az eladónak visszaadja. E rendelkezésnek főleg akkor van gyakorlati jelentősége, ha a dolognak a jogosult személy kezéhez való kiadása nehézségekbe ütközik (pl. mert a jogosult távol van, vagy ismeretlen, vagy bizonytalan, hogy akarja-e jogát érvényesiteni). A dolog visszaadása itt természetesen nem bir a szerződéstől való elállás jelentőségével; a vevő a dolgot csak mint a szerződésnek meg nem felelő szolgáltatást adja vissza, fentartván azt a jogát, hogy a szerződés nem-teljesitése miatt kártéritést követeljen. A szöveg ugyan nem fejezi ki, de a rendelkezés törvényhozási okát tekintve, alig lehet kétség, hogy a vevő kártéritési követelését abban az esetben is érvényesitheti, ha nem ő, hanem az a személy, a kire ő a dolgot átruházta, szolgáltatja ki a dolgot a

jogosult harmadiknak, vagy adja azt vissza az eladónak. Ha a dolog elpusztult, akkor megszűnt az az ok, a mely a kártéritési követelés korlátozását indokolja: az eladó kárára való nyerészkedés lehetősége. Hogy mi okból pusztult el, véletlen eset folytán-e, vagy valamelyik fél hibájából, az e tekintetben közömbös. A dologra vonatkozó kárveszély az átadással átszállt ugyan a vevőre, de az eladónak a szavatosságból folyó kötelezettsége ettől független: a szavatosságnak nincs köze a veszély átszállásához. Csak ha a tulajdon átruházását egyedül és kizáróan a dolog véletlen elpusztulása tette lehetetlenné, szünik meg az eladó szavatossága, mert ez esetben a szavatossági kötelezettség nem teljesithetése oly véletlen eset következménye, melynek veszélyét az 1400. §. második bekezdése szerint a vevő viseli (v. ö. Cosack: Lehrb. des deutschen bürg. Rechts I. 416. l.). Ha a dolog elpusztulását a vevő hibája okozta, akkor, a menynyiben az imént emlitett kivételes eset nem forog fenn, a vevőnek a szavatosság alapján támasztható kártéritési követelése ugyan fenmarad, de az eladónak a vevő vétkességéből kifolyólag ugyancsak kártéritésre irányuló ellenkövetelése támad, mely amabba beszámitható.

Ha a harmadik a vevőnek vagy ez a harmadiknak örököse lett, vagy ha a vevő a harmadiknak jogát egyébként megszerzi vagy megváltja, a helyzet lényegileg olyan, mint ha a harmadik a maga jogát érvényesitette volna; az 1422. §. második bekezdése azért kimondja, hogy ezek az esetek a dolog kiszolgáltatásával egyenlő hatályuak.

A harmadik bekezdés megkönnyiti a vevőnek kártéritési követelése érvényesitését arra az esetre, ha a vevő nincs a dolog tényleges birtokában, de a tényleges birtokostól akár jogügylet alapján (pl., mert letétbe adta neki), akár törvénynél fogva (pl., mert ellopták tőle), annak kiszolgáltatását követelheti. A dolog visszaadását ez esetben a tényleges birtokos ellen a dolog kiszolgáltatása iránt támasztható követelés átengedése helyettesiti. Feltételeztetik — a mit a szöveg ugyan nem fejez ki — hogy a követelés feltétlen és lejárt.

A negyedik bekezdés, mely az előző bekezdések szabályait arra az esetre is kiterjeszti, ha oly dolgot terhelő jog a vétel tárgya, a melynek gyakorlása a dolog birtokával jár (pl. meg-

alapitandó haszonélvezet, vagy záloggal biztositott követelés) bővebb indokolásra nem szorul. (v. ö. N. 441.).

Az 1422. §-ban meghatározott eltérésekkel a nem-teljesités miatti kártéritési követelésre is az általános szabályok nyernek alkalmazást; igy különösen abból a szempontból, hogy a vevő azonnal vagy csak utólagos teljesitési határidő kitüzése s annak eredménytelen eltelte után érvényesitheti-e ebbeli követelését. Azokat a többi jogokat, a melyek a vevőt a jogátruházási kötelezettség nem teljesitése, vagy az eladó teljesitési késedelme folytán az általános szabályok szerint megilletik, az 1422. §. nem érinti. A vevő követelheti az 1188. §. második bekezdése értelmében az utólagos teljesitést — a tulajdon vagy egyéb jog átruházását s a vételtárgynak tehermentesitését — s e mellett a késedelemből eredő kárának megtéritését. Ha a teljesités nem lehetséges, az 1175. §. értelmében az 1173. §-ban meghatározott jogokat gyakorolhatja, vagyis felmentetheti magát a vételár megfizetése alól abban az arányban, a melyben a dolog a harmadik személynek a dolgon fennálló joga folytán kevesebbet ér, mintsem különben érne. Végre szabadságában áll az 1175. §. vagy az 1188. §. második bekezdése értelmében a szerződéstől elállani. Az elállási jog tekintetében az általános szabályok módositására szükség nincs; elállani ugyan lehet részben is a szerződéstől, de csak a szerződés tárgyának — az eladott dolognak vagy jognak — egy részére, nem a szerződésből folyó egyes kötelezettségre nézve. A vevő tehát már az általános szabályok szerint sem gyakorolhatja az elállási jogát akként, hogy az átadott dolog megtartása mellett csak annyiban állana el a szerződéstől, a mennyiben az az eladót a tulajdon átruházására is kötelezi.

Az 1423. §. egy hézagot akar kitölteni, a mely az 1422. §-ban foglalt rendelkezések mellett különben előállana. Ha a vevő a megvett dolgot, mielőtt a harmadik személy jogáról tudomást szerzett, elidegenitette, akkor mindaddig, a mig a dolgot a megszerzőtől vissza nem szerzi, vagy a dolog el nem pusztul, vagy a megszerző személyében az 1422. §. I—III. bekezdéseiben meghatározott előfeltételek valamelyike be nem áll, az eladótól nem-teljesités miatt kártéritést nem követelhet. Követelhet ugyan teljesitést, de ha az eladó erre képtelen, e követeléssel nem ér el semmit. Az elállási jogot az 1059. §. második

pontjára s az 1061. §-ra tekintettel sikerrel nem érvényesitheti. Másrészt az egész elévülési idő alatt ki van téve annak a veszélynek, hogy az, a kinek ő a dolgot elidegenitette, a szavatosság alapján fellép ellene. A T. tehát, hogy a vevőt az ezen helyzetből reá háramló hátránytól megóvja, az 1423. §-ban megadja neki azt a jogot, hogy az eladótól biztositékot követelhessen arra a kárra nézve, a mely őt a jogátruházás fogyatékossága miatt érheti.

Mig az 1422. §. a vevőnek azt a jogát, hogy nem-teljesités miatt kártéritést követeljen, csak korlátozza, az 1424. §. e jogot teljesen kizárja az 1420. §. esetében, ha a vevő jogszerzésének utjában álló telekkönyvi akadály elháritása az eladónak fel nem róható okból lehetetlen. Minthogy az eladó felelőssége oly esetben, midőn a vevő a telekkönyvi akadályt a szerződés megkötésekor ismerte, arra szoritkozik, hogy az akadály elháritásáról tőle telhetően gondoskodni fog, ő nem-teljesités miatt csak abban az esetben kötelezhető kártéritésre, ha az akadály elháritása tekintetében a kellő gondosságot elmulasztotta. De ha az akadály elháritása az eladó hibáján kivül lehetetlennek bizonyul is, a vevőtől azt a jogot, hogy a jogátruházási kötelezettség nem-teljesitése miatt a szerződéstől elálljon, megvonni nem lehet. A ki abban a feltevésben köti meg a szerződést, hogy a joga bekeblezésének utjában álló akadály csak formális, a telekkönyvi állapot rendezetlenségéből ered s annak rendbehozatalával elháritható, az nem vonható helyesen ugyanazon elbánás alá, mint az, a ki tudta, hogy jogszerzésének harmadik személynek valóban fennálló joga áll utjában (az 1419. §. esete). Mig tehát az utóbbi szavatosságból eredő jogot egyáltalán nem érvényesithet, az előbbi részére a T., joggyakorlatunkkal egyezően, fentartja az elállás jogát arra az esetre, ha a telekkönyvi akadály el nem háritható. Minthogy pedig a vevőt az 1420. §. esetében sem lehet arra kötelezni, hogy az akadály elháritására határozatlan ideig várjon, az 1424. §. második bekezdése e jogot arra az esetre is biztositja neki, ha az eladó az elháritható akadályt a körülményekhez mért megfelelő határidő alatt el nem háritja.

Joggyakorlatunk szerint a vevő az eladót vagylagosan perelheti a tulajdonjog átirásának lehetővé tételére, vagy a vételár visszafizetésére, s az eladó ily esetben vagylagosan szo-

kott elmarasztaltatni (Legf. itélőszék 7066/73., 19/75., 2122/75. Curia 7518/82., M. E. H. I. 343. lap). A T. szerint ily vagylagos marasztalásnak helye nincs; a vevő, a ki az átirás lehetővé tételét, tehát a szerződés teljesitését követeli, nem követelheti egyidejüleg — ha vagylagosan is — a vételár visszafizetését, mert ezt csak elállása alapján követelhetné, az elállást pedig határozottan kell kijelenteni; az nem lehet sem feltételes, sem eventualis. De gyakorlati szükség sem forog fenn ily vagylagos kérelem megengedésére, mert a T. lehetővé teszi a vevőnek, hogy az eladó előzetes perlése és elmarasztaltatása nélkül gyakorolja elállási jogát.

A vevő jogainak az 1424. §-ban kimondott korlátozása magától érthetőleg nem áll be akkor, ha az eladó a telekkönyvi akadály elháritásáért külön szavatosságot vállalt, vagy a szerződés megkötésénél vétkesen járt el (1420. §.).

Ha a vétel tárgyát harmadik személynek oly joga terheli, mely nem esik az 1422. §. alá, azaz, a melynek alapján a harmadik nincs a vevővel szemben a dolog birtokára jogositva (telki szolgalmak, jelzálogjogok, telki terhek), a vevőnek a szavatosságból folyó jogai még nagyobb mértékben vannak korlátozva. Ily esetben a vevőnek az 1158. §-ból folyó az a joga, hogy a tehermentesités megtörténtéig a vételár megfizetését megtagadhatja, nemcsak az idézett §. harmadik bekezdésében foglalt rendelkezés által van korlátozva, hanem a vevő az 1425. §. első bekezdése értelmében a vételárból általában csak annyit tarthat vissza, a mennyi a tehermentesités költségeire szükséges. E szabály, mely fennálló joggyakorlatunkat követi, abban találja indokolását, hogy a vevőnek a tehermentesités körüli érdeke rendszerint teljesen ki van elégitve, ha a tehermentesités költségeire megfelelő fedezet van kezében s ha ő e szerint abban a helyzetben van, hogy a tehermentesitést önmaga eszközölheti. Joggyakorlatunk az exceptio non adimpleti contractus megszoritásában még tovább megy: a Curia 39. számu teljesülési döntvénye szerint „bizonyos körülmények között, nevezetesen akkor, midőn a vevő a zálogjoggal terhelt ingatlant már birtokolja, követelheti az eladó a vételárnak birói kézhez való letételét és a biró, a fenforgó viszonyok tekintetbe vételével, kötelezheti a vevőt, hogy a vételárt mind a mellett, hogy a zálogjog fennáll, birói kézhez fizesse le." Az okok, a melyek

miatt a T. ezt az álláspontot nem tartotta elfogadhatónak, lényegileg ugyanazok, a melyek az 1407. §. indokolásánál már felhozattak. A vételárnak birói kézhez való letétele is a teljesitésnek egy neme; az eladó pedig, ki kötelezettségét még csak részben teljesitette, a vevőtől legfeljebb a teljesitett rész arányában követelhet teljesitést, de semmi esetre sem egészben. Gyakorlati szempontból pedig czélszerütlen a vevőt az egész vételár birói letétbe helyezésére kötelezni, mert ezzel meggátoltatnék a vevő, hogy a tehermentesitést, ha az eladó kellő időben ki nem eszközli, a vissza tartott vételárból önmaga eszközölje.

Az 1425. §. első bekezdése továbbá oly esetben, midőn a vétel tárgyát harmadik személynek az 1422. §. alá nem eső joga terheli, a vevőt az 1175. §-ban, illetőleg az 1188. §. második bekezdésében meghatározott vagylagos jogainak gyakorlatában is korlátolja, még pedig akként, hogy a vevő első sorban csak tehermentesitést, tehát teljesitést követelhet. Az itt tekintetbe jövő jogok nem veszélyeztetik a vevőt oly közvetlenül, hogy a szerződéstől való elállást vagy a nem-teljesités miatti kártérités követelhetését a vevőnek azonnal meg kellene engedni. A vevő érdekének megóvására elegendőnek látszik az 1425. §-nak az a rendelkezése, hogy a vevő a tehermentesités eszközlésére az eladónak megfelelő határidőt tüzhet ki és annak eredménytelen eltelte után a tehermentesitést az eladó veszélyére és költségére maga eszközölheti. Hogy mi értendő megfelelő határidő alatt, az a körülményektől függ. A határidő természetesen egészen más lesz, ha a vevő a szerződés megkötésekor a teherről nem tudott, mint akkor, ha tudott róla; más lesz, ha a tehermentesités késleltetése őt veszélyezteti vagy czélba vett rendelkezéseiben (pl. az ingatlan elidegenitésében, kölcsön felvételében) akadályozza, mint akkor, ha a tehermentesitésnek korábban vagy későbben való bekövetkezése érdekeire nézve közömbös. Ha a tehermentesités eszközlésére már a szerződésben záros határidő van megállapitva, az 1425. §. szerinti felhivás és határidő tüzés nem szükséges, hanem a vevő a szerződésben meghatározott határidő eredménytelen eltelte után azonnal az 1425. §. második bekezdése értelmében járhat el. Kétség esetében azonban az ily határidő nem tekintendő zárosnak, (v. ö. Curia 199/90., M. E. H. I. 399. l.), tehát nem is menti fel a vevőt az első bekezdés szabályának megtartása alól.

A határidő eredménytelen eltelte után a vevő a tehermentesitést maga eszközölheti, és pedig, mint az 1425. §. második bekezdése kijelenti, az eladó veszélyére és költségére. Ezzel ki van mondva, hogy a vételárnak visszatartott részét a tehermentesités költségére fordithatja, s a mennyiben a sajátjából költekezett e czélra, költségeinek megtéritését követelheti; hogy továbbá az eladó nem vetheti neki ellen, hogy ő a tehermentesitést (pl. mert a bekebelezett követelés részben már fenn nem állott vagy beszámitható ellenkövetelése volt) kevesebb költséggel is kieszközölhette volna.

Ha a tehermentesités egyáltalán nem vagy csak aránytalan költséggel volna eszközölhető, az 1425. §. alkalmazhatósága megszünik; az 1426. §. ily esetre három vagylagos jogot biztosit a vevőnek, mely jogok lényegileg megfelelnek az 1175. §-ban meghatározottaknak: a vevő vagy elállhat a szerződéstől, vagy a dolog visszaadása mellett nem-teljesités miatt kártéritést vagy végre a teher átvállalása mellett megfelelő kárpótlást követelhet. A két előbbi jogra nézve az általános szabályok irányadók. A kárpótlást, a mely a vevőt a teher átvállalása fejében megilleti, a biróság az eset körülményeire való tekintettel és különösen figyelemmel arra, hogy a dolog értéke vagy a vevő czéljaira való használhatósága a teher folytán mennyiben csökkent, méltányosság szerint állapitja meg. E jogok között a vevő rendszerint szabadon választhat. Ha azonban a vétel tárgyán fekvő teher (pl. egy telki szolgalom) oly csekély jelentőségü, hogy a dolog értékét vagy a vevő czéljaira való használhatóságát csak jelentéktelen mértékben csökkenti, a két előbbi jog gyakorlása ki van zárva, s a vevő a teher átvállalása fejében követelhető megfelelő kárpótlásra van utalva.

Az 1426. §. első bekezdésében foglalt szabályokat a második bekezdés kiterjeszti arra az esetre, midőn az eladó a tehermentesitést, bár aránytalan költség nélkül lehetséges volna, a neki e végre kitüzött megfelelő határidő alatt nem eszközli, a vevő pedig annak költségeire nézve fedezettel nem bir. A vevő nem kötelezhető arra, hogy a tehermentesitésre a sajátjából költekezzék; sem arra, hogy előbb hosszadalmas per utján szoritsa az eladót a tehermentesités keresztülvitelére és mindaddig, a mig a végrehajtás folyamán az eladónak a tehermentesitésre való képtelensége ki nem tünik, az eladó hibájából fennálló

bizonytalan jogállapot hátrányait türje. A vevőnek azonban az 1426. §. második bekezdése esetében csak joga van arra, hogy az első bekezdésben meghatározott módon járjon el. Szabadságában áll az ott meghatározott jogok gyakorlása helyett megmaradni a teljesités iránti követelése mellett, s az eladót itéletileg arra kötelezteti, hogy a terhet saját költségén töröltesse, illetőleg a tehermentesitésre szükséges költséget e czélra a vevőnek rendelkezésére bocsássa.

Az 1419. §. szerint törvényből folyó szavatosságnak nincs helye, ha a vevő a szerződés megkötésekor a harmadik személynek a vétel tárgyán fennálló jogát ismerte. A vevő tehát ily esetben sem teljesitést, vagyis a vétel tárgyának a harmadik személy jogától való mentesitését, sem nem-teljesités miatt kártéritést nèm követelhet, sem a szerződéstől el nem állhat. Kérdés azonban, vajjon nem követelheti-e legalább a fizetett vételár visszafizetését, ha a vétel tárgya a jogosult harmadik személy által tőle tényleg elpereltetik? E kérdésre felel meg az 1427. §. szabálya. Az 1419. §. esetében a felek, hacsak egyenesen a harmadik személy jogának kijátszását nem czélozták, mely esetben a szerződés mint erkölcstelen egészben semmis, a szerződést többféle értelemben köthették meg. Lehetséges, hogy a vevő magára vállalta azon kár koczkázatát, a mely őt a harmadik személy jogának érvényesitése esetében a megvett dolog elperlése folytán érheti; ez esetben voltaképen nem is a dolog maga a vétel tárgya, hanem az eladónak az a jogi positiója, a mely őt a dolog tekintetében illeti s az a kilátása, hogy a harmadik személy jogának nem érvényesitése esetében a dolgot megtarthatja. A vevő tehát ezt a bizonytalan esélyt vásárolván meg, a dolog elperlése esetében semmit sem követelhet vissza, sőt a mennyiben a vételár még fizetetlen, azt a dolog elperlése ellenére is megfizetni köteles. A felek azonban abban az értelemben is köthetik a szerződést, hogy annak hatálya egy vagy más módon a harmadik jogának nem érvényesitésétől tétetik függővé: vagy akként, hogy e jog érvényesitését a szerződés bontó feltételéül kötik ki, vagy akként, hogy a vevő javára e jog érvényesitése esetére elállási jogot kötnek ki, vagy végre akként, hogy az eladó, minden egyéb kötelezettség nélkül, pusztán a vételár erejéig vállal visszatéritési kötelezettséget arra az esetre, ha a dolog a vevőtől elpereltetik. A T. azt tartván, hogy hasonló

esetekben legtöbbször az utóbbi szándékkal köttetik a szerződés, az 1427. §-ban ily tartalmu dispositiv szabályt állit fel (hasonló C. 1629.). E §. esetében tehát az elállásra vonatkozó szabályok egyebekben nem nyernek alkalmazást; az eladó nem követelheti az időközi hasznoknak, sem a vevő a vételár időközi kamatainak megtéritését. A vevő nem követelhet mást, mint a vételárnak, vagy ha a dolog csak részben pereltetik el, a vételár aránylagos részének visszatéritését és ezt sem előbb, mint a mikor a dolog tőle tényleg elpereltetik.

Az 1428. §. már fentebb az 1421. §-nál van megindokolva.

1429. §.

Az eladónak az előző §-okban meghatározott törvényes szavatossága szerződés által módositható, és pedig akár az eladó, akár a vevő javára. E szerződési szabadságnak a jelen §. korlátot szab annyiban, a mennyiben az eladó szavatosságát kizáró vagy korlátozó kikötést hatálytalannak jelenti ki, ha az eladó jogának fogyatékos voltát, vagyis a harmadik személynek a vétel tárgyán fennálló jogát vagy a vevő jogszerzésének utjában álló telekkönyvi akadályt ismerte és a vevő előtt rosszhiszemüen, azaz megtévesztési szándékkal, elhallgatta. A rendelkezés annyiban tul megy az általános szabályokon, a mennyiben a csalárd megtévesztés a megállapodást a 991. §-hoz képest csak megtámadhatóvá tenné, az a kérdés pedig, hogy az eladó szavatosságát kizáró vagy korlátozó kikötés megtámadása folytán a vételi szerződés egyéb részében mennyiben maradna hatályban, az 1005., illetőleg 983. §. szabályainak megfelelő alkalmazásával volna esetről-esetre eldöntendő. A T. e helyett a német ptkönyv 443. §-ának példájára a kikötést egyszerüen hatálytalannak tekinti, egyéb részében pedig a szerződés hatályát érintetlenül hagyja.

1430. §.

Az eladónak a jelen §-ban megállapitott az a kötelezettsége, hogy a vevőnek a vétel tárgyát illető jogviszonyokról a szükséges felvilágositást megadni s az átruházott jog bizonyitá-

sára szolgáló okiratokat, a mennyiben birtokában vannak, neki eredetben, esetleg (II. bek.) hiteles másolatban, kiszolgáltatni köteles, a szavatosság körén kivül esik ugyan; de eme rendelkezés, mely lényegében a német ptkönyv 444. §-ában kimondott hasonló szabálynak felel meg (v. ö. különben Sz. 1090., D. 425. II., Apáthy terv. 355. I.), mint a szavatosságra vonatkozó szabályok kiegészitése legczélszerübben itt volt elhelyezhető.

Az eladónak ez a kötelezettsége közvetlenül a szerződésből folyik; a vevő tehát, ha az eladó nem teljesiti, az exceptio non adimpleti contractus kifogásával élhet vagy önálló keresettel követelheti a teljesitést. Hasonló kötelezettséget állapit meg az engedményező terhére az 1253. §. első bekezdése.

b) *Szavatosság a dolog hiányaiért.**)

1431. §.

Valamint a vételből folyó kölcsönös kötelezettségek általában, ugy az eladót az eladott dolog hiányai miatt terhelő szavatosságot s különösen annak előfeltételeit és terjedelmét is első sorban maguk a felek határozhatják meg. Törvényes rendelkezés szükséges azonban arra az esetre, ha a felek a szerződésben ez iránt nem rendelkeztek. A T. az 1431. és köv. §-okban ád ide vonatkozó szerződéspótló szabályokat s a dolog hiányaiért való szavatosságot nagyjában a pandekta jog nyomán és különösen a német ptkönyvre való figyelemmel szabályozza.

Az 1431. §. két esetet különböztet meg: azt az esetet, midőn a vételi szerződés az eladott dologban feltételezett tulajdonságokra nézve közelebbi rendelkezést nem tartalmaz és azt, midőn az eladott dolognak bizonyos positiv vagy negativ tulajdonsága különösen ki van kötve.

Az előbbi esetben az eladó szavatol a vevőnek, hogy az eladott dolog nem szenved oly hiányban, mely értékét vagy

---

*) V. ö. K. T. 346—350., O. 922—933., P. L. R. 1. r. 5. cz. 317—322., 325—332., 337—348., 1. r. 11. cz. 135., 192—214., 344., C. 1617—1623., 1625., 1641—1649., Ol. 1481., 1498—1506., S. 1461., 1474, 1484 1499., Z. 1414—1426. Sv. 243—259., Sz. 899 929., 947—952, 1097., H 164—183., B 287—291., 317—338., D. 172—202., 437., 438., N. 459—493., Apáthy terv. 155—179.

rendeltetésének megfelelő használhatóságát kizárja, vagy számbavehetően csökkenti.

Hiány alatt itt, mint törvényeinkben egyebütt is, (v. ö. K. T. 346., 347., 349.), a dolog valamely kikötött vagy feltételezett tulajdonságának hiánya (hibája) van értve. E kifejezés tehát nem jelenti a puszta mennyiségi hiányt, hacsak az az adott esetben a dolog tulajdonságait befolyásoló minőségi hiányképen is nem jelentkezik. Nem minden ily hiányért szavatol az eladó külön kikötés nélkül, hanem csak olyanért, mely a dolognak vagy értékét vagy rendeltetésének megfelelő használhatóságát érinti. Ha a dolog a hiány miatt értékében csökkent, akkor közömbös, hogy ez a dolog használhatóságára is kihat-e; kereskedelmi árunál pld. a külső kiállitásra vonatkozó s a kelendőségre befolyással biró hiány az eladó felelősségét abban az esetben is megállapitja, ha az az áru használhatóságára befolyással nincs. A dolog használhatósága a szerint itélendő meg, hogy mennyiben felel meg rendeltetésének. Itt is magától érthetőleg első sorban az az irányadó, hogy a szerződés maga minő rendeltetést jelöl ki a dolognak. Ha a szerződésből nem tünik ki, hogy a dolognak a felek szándéka szerint mi a rendeltetése, irányadó az, hogy a forgalomban a közfelfogás szerint minő czélra szokott használtatni. De az oly hiány is, mely a dolog értékére vagy használhatóságára befolyással van, csak ugy vétetik az 1431. §. első bekezdése értelmében figyelembe, ha az értéket vagy használhatóságot kizárja vagy számbavehetően csökkenti; jelentéktelen hiányokra a törvényes szavatosság nem terjed ki.

Ha a felek között külön ki van kötve, hogy az eladott dolognak bizonyos tulajdonsággal birnia kell, az eladó szavatossága szigorubb. A jelen §. második bekezdése értelmében az eladó ily esetben általában szavatol azért, hogy a dolog a kikötött tulajdonsággal bir, a nélkül, hogy kérdés tárgya lehetne, hogy e tulajdonság hiánya érinti-e a dolog értékét vagy használhatóságát vagy sem és hogy a hiány jelentékeny-e vagy jelentéktelen. Hogy ily esetben az eladónak a szavatosságból folyó kötelezettsége tartalmilag is sulyosabb, az 1432. §. második bekezdéséből s az 1435. §-ból tünik ki.

Kikötöttnek minden tulajdonság tekintendő, a melynek az eladott dologban való meglétéről az eladó a vevőt biztositotta.

Nem szükséges azonban, hogy az eladó épen a szerződés kötéskor jelentette légyen ki, hogy a dolog ama tulajdonsággal bir; elég ha a tárgyalások folyamán a dolognak kérdéses tulajdonságára nézve oly komoly kijelentést tett, a melyről tudnia kellett, hogy a vevő arra épit s a vételt arra való tekintettel köti meg. Ellenben az árunak az eladó által való földicsérése magában véve nem lesz elegendő annak megállapitására, hogy az eladó ez által a jelen §. első bekezdésén tulmenő szavatosságot akart volna elvállalni. Másrészt a dolog tulajdonságára vonatkozó kikötésnek nem kell szükségképen kifejezettnek lennie; a tulajdonság kikötése következhetik implicite abból, hogy az eladó a dolgot mint egy bizonyos czélra alkalmasat adta el. Igy pld. a ki vetőmagnak ad el gabonát vagy egyéb magvakat, azzal implicite kijelenti, hogy az eladott mag elvetésre alkalmas vagyis termőképes; s há nem olyan, e hiányért, mint kikötött tulajdonság hiányáért fog szavatolni. A tulajdonság különben, a mely külön ki van kötve, akár positiv akár negativ lehet; a jelen §. második bekezdése arra az esetre is vonatkozik, ha az eladó külön megigéri, hogy a dolog bizonyos hibától vagy hibáktól ment.

Sem az első, sem a második bekezdés esetében nem függ a szavatosság attól, hogy az eladót terheli-e vétkesség; vagyis hogy a szerződés megkötésekor tudott-e, illetőleg tudhatott-e a hiányról, vagy ha a hiány a szerződés megkötése után támadt, az ő vétkessége idézte-e az elő? A forgalom érdeke megköveteli, hogy a vevő az eladó azon kijelentésében, hogy a dolog bizonyos tulajdonsággal bir, feltétlenül megbizhassék s hogy az eladó oly esetben is, midőn a szerződés erre nézve külön kikötést nem tartalmaz, azon tulajdonságok hiányáért, a melyeket a vevő a közfelfogás szerint jogositva volt a dologban feltételezni, ha nem is a vevő egész érdeke erejéig, de legalább az 1434. §-ban meghatározott korlátok között vétkességre való tekintet nélkül feleljen.

A pandekta jogban az eladó szavatossága egyedileg meghatározott dolog eladásánál arra vonatkozik, hogy a dolog a szerződés megkötésekor nem szenved szavatossági hiányban (hasonlóan: Sz. 900. s a franczia jog). A T., a német ptkönyvet követve és összhangzásban azon állásponttal, a melyet a veszély átszállásának kérdésében az 1400. és 1401. §-ok szerint elfoglal,

a szavatosságra vonatkozólag nem a szerződés megkötésének, hanem a veszély átszállásának időpontját jelenti ki irányadónak (v. ö. O. 922., 924., B. 317., D. 172., Apáthy terv. 155.). Az eladó tehát szavatol a vevőnek akkor is, ha a dolog a szerződés megkötésekor ugyan a feltételezett vagy külön kikötött tulajdonságokkal birt, de a szerződés megkötése s az átadás, illetve elküldés közötti időben hiány támad benne.

1432, 1433. §§.

Az előbbi §-ban meghatározott szavatosságot a fenti §-ok több irányban korlátozzák.

Az 1431. §. szerint a szavatosságnak ugyan nem előfeltétele, hogy a hiány rejtett legyen; a vevő tehát, ha szavatosság alapján az eladó ellen követelést akar támasztani, nem köteles kimutatni, hogy a hiányt a szerződés megkötésekor nem ismerte és fel nem ismerhette. Lényegileg azonban a szavatosság a T. szerint is csak rejtett hiányokra vonatkozik, a mennyiben az a körülmény, hogy a vevő a hiányt a szerződés megkötésekor ismerte, az eladó szavatosságát az 1432. §. első bekezdése értelmében kizárja. Az 1432. §. eme szabálya nemcsak az 1431. §. első bekezdésében, hanem a második bekezdésben meghatározott szavatosságra is vonatkozik; az eladó, a ki külön kijelentette, hogy a dolog bizonyos tulajdonsággal bir, sem felel a dolog hiányossága miatt, ha a vevő a hiányt a szerződés megkötésekor ismerte. Ha ily esetben az eladó a vevővel szemben azt a kötelezettséget vállalta, hogy a hiányt helyre fogja hozni, akkor ahhoz képest, hogy az eredményért jótállott-e vagy sem, eme kötelezettsége teljesitéséért az általános szabályok szerint szigorubban vagy kevésbbé szigoruan felelni fog; de a szavatosságra vonatkozó különös szabályok nem lesznek alkalmazhatók, mert azok csak oly adósokra vonatkoznak, a kik ad dandum, nem olyanokra, a kik ad faciendum vannak kötelezve.

Mig az 1432. §. első bek. a törvényből folyó általános s a tulajdonságok külön kikötéséből folyó minősitett szavatosság között nem tesz különbséget, a második bekezdés a kettő között lényeges különbséget állit fel. Ha ugyanis a felek a dolog tulajdonságaira nézve külön megállapodásra nem léptek, az eladó

szavatosságát már az a körülmény is kizárja, hogy a vevő, bár nem ismerte a hiányt a szerződés megkötésekor, de közönséges figyelem mellett felismerhette volna; vagyis saját, és pedig sulyos gondatlanságán mult, hogy nem ismerte föl. Ellenben az 1431. §. második bekezdésén alapuló szavatosságot csak az a körülmény zárja ki, hogy a vevő a hiányt tényleg ismerte, nem az, hogy felismerhette volna. Ha bizonyos tulajdonság külön ki van köte, vagy ha az eladó a dolog hibátlan voltát külön megigérte (azért jót állott), a vevő jogositva van megbizni az eladó szavában és nem köteles annak vizsgálatába bocsátkozni, hogy az eladó előadása a dolog tulajdonságát illetőleg megfelel-e a valóságnak.

Az 1431. §. első bekezdésén alapuló szavatosság sincs kizárva a T. szerint, ha a vevő közönséges figyelem mellett ugyan felismerhette volna a hiányt, de az eladó azt rosszhiszemüen elhallgatta előtte. A vevőnek — bár sulyos — gondatlanságát, ily esetben az eladó dolusa absorbeálja. Rosszhiszemüen elhallgatottnak a T. akkor tekinti a hiányt, ha az eladó nemcsak maga ismeri, de azt is tudja, hogy a vevő nem ismeri és hogy ha ismerné, ez akarata elhatározására befolyással birna; ha tehát a hiányt azért hallgatja el, hogy az a vevőnek tudomására ne jusson és annak akaratelhatározására befolyással ne birhasson. Ellenben nem szükséges a rosszhiszemü elhallgatás fogalmához, hogy az eladó a hiány felismerését valami positiv cselekményével a vevőre nézve lehetetlenné tegye vagy megnehezitse, vagy a vevőt a dolog megvizsgálásától csalárdul visszatartsa. E fogalom tehát jelentékenyen tágabb, mint a K. T. 350. §-ban emlitett „csalás"-nak a kereskedelmi judicaturában elfogadott fogalma.

Más irányban korlátozza a szavatosságot az 1433. §., midőn az első bekezdésben kimondja, hogy végrehajtási uton eladott dolgok tekintetében szavatosságnak nincs helye, s e szabályt a második bekezdésben azokra az esetekre is kiterjeszti, midőn valamely dolog végrehajtási eljáráson kivül nyilvános árverésen adatik el másnak rovására. A T. e tekintetben lényegileg a fennálló jogot vette át (lásd: Curia 1549/92. M. E. H. VIII. 13649.); hasonló rendelkezések különben egyéb törvényhozásokban is előfordulnak (v. ö. C. 1649., Ol. 1506., N. 461., német

polg. perrendtartás 806. 1897. márczius 24-iki német ingatlan árverési törvény 56.).

Az első bekezdéshez megjegyzendő, hogy végrehajtási uton eladott dolgok tekintetében akkor sincs helye a szavatosságnak, ha az eladás nem árverésen, hanem a végrehajtási törvény által megengedett esetekben a birói kiküldött által szabad kézből történt. Ellenben a végrehajtási eljáráson kivül másnak rovására történő eladásoknál szükségesnek látszott a német ptkönyv 461. §-ával egyezően a szavatosság kizárását arra az esetre korlátozni, ha az eladás nyilvános árverésen történik. Másrészt az 1433. §. második bekezdése annyiban tulmegy a német ptkönyv idézett §-án, hogy a szavatosságot nem csak oly esetben zárja ki, midőn a dolog zálogjog érvényesitése végett árvereztetik el, hanem általában minden esetben, a melyben annak árverési eladása törvényes rendelkezés alapján másnak rovására történik; a 823. §. első bekezdésének esetén kivül tehát ide tartoznak az 1300., 1303. §-oknak, továbbá a keresk. törvény 347., 351., 352. §-ainak esesetei is.

1434., 1435. §§.

E szakaszok meghatározzák azokat a jogokat, a melyeket a vevő a szavatosság alapján az eladó ellen érvényesithet. E jogok közül az 1434. §. első bekezdésében emlitettek mindig megilletik a vevőt, valahányszor szavatossági hiány fenforog, mig az 1434. §. második bekezdésében s az 1435. §-ban meghatározottak még egyéb előfeltételekhez vannak kötve.

Szavatossági hiány miatt a vevő általában a szerződés felbontását vagy a vételár leszállitását követelheti. Ezt a két vagylagos jogot a római jog nyomán az ujabb törvényhozások általában megadják a vevőnek és ugyanigy rendelkezik a keresk. törvény 348. §-a. A pandekta jogban egy régibb nézet azt tartotta, hogy a vétel felbontásának — az actio redhibitoriának — csak nagyobb, lényegesebb hiányok miatt van helye, és hogy csekélyebb hiányok miatt csak árleszállitás követelhető. Ezen ujabban általában elhagyott nézet elfogadása nem volna indokolt; csak a vevő saját érdeke lehet döntő abban a kérdésben, hogy a dolog hiányos voltából őt érő hátrány árleszállitás által

kiegyenlithető-e vagy sem; csak ő maga határozhatja meg, hogy érdeke mit kiván. Ez okból a svájczi kötelmi jogi törvény 250. czikke sem látszik utánzásra méltónak, mely feljogositja a birót, hogy belátása szerint a vételnek keresetileg követelt felbontása helyett a vételár leszállitását mondja ki, ha a vétel felbontását igazolatlannak találja.

Szavatossági hiány alatt az 1434. §. első bekezdésében az a hiány van értve, a melyért az eladónak az 1431. §. értelmében szavatolnia kell, tehát oly hiány, a melyben a dolog a veszély átszállásának időpontjában szenved. Ebből következik, hogy a szavatosságból eredő követelések csak azon időponttól fogva illetik meg a vevőt, a melyben az eladott dologra vonatkozó kárveszély ő reá átszállott (1400., 1401. §§.). A mig a dolog neki át nem adatott, illetőleg részére el nem küldetett, addig a dolog hiányossága esetében nem a szavatosságra vonatkozó különös határozatok, hanem a teljesitésre, illetőleg a nem-teljesités vagy késedelmes teljesités következményeire vonatkozó általános szabályok nyernek alkalmazást.

A vevőnek azt a jogát, hogy szavatossági hiány miatt a szerződés felbontását vagy a vételár leszállitását kieszközölhesse, a T. a német ptkönyvvel egyezően, követelésként construálja. Nem elegendő tehát a vevőnek az az egyoldalu akaratkijelentése, hogy a szerződést felbontja, vagy a vételár leszállitásának jogát gyakorlatba veszi; ő csak követelheti az eladótól, hogy az a szerződés felbontásába vagy a vételár leszállitásába egyezzék bele, vagyis hogy vele ez iránt szerződést kössön. Az eladó beleegyezését ez esetben is, mint más esetekben, melyekben a jogosult a kötelezettől valamely jognyilatkozat megtételét követelheti, a birói itélet pótolja. Eltekintve attól, hogy már a jog egyöntetüsége érdekében is czélszerünek látszott az 1434. §. első bekezdésében meghatározott jogokat követelésekként construálni s ekként a második bekezdésben s az 1435. §-ban meghatározott jogokkal hasonló természetüekké tenni, ezt főkép két körülmény indokolja; egyrészt lehetségessé válik ezáltal az elévülési szabályoknak e jogokra való alkalmazása; másrészt lehetővé teszi ez a constructio, hogy a vevőnek az 1434. és 1435. §-ban meghatározott jogokra nézve az 1437. §-ban meghatározott időpontig jus variandi biztosittassék.

A pandekta jogban vitás, hogy az aedilisi keresetek a vevőt

akkor is megilletik-e, ha az eladott dolog csak faj szerint van meghatározva, vagy a vevő ily esetben csak arra van-e jogositva, hogy a hiányos dolog helyett hibátlannak szolgáltatását követelje. A T. e kérdést az 1434. §. második bekezdésében akként dönti el, hogy a vevő ily esetben akár a szerződés felbontását, akár a vételár leszállitását, akár a hiányos dolog helyett hibátlannak szolgáltatását követelheti. Csak faj szerint meghatározott dolog vevőjének tehát szavatossági hiány esetében három vagylagos jog áll rendelkezésére, a melyek között tetszése szerint választhat s a melyeknek mindegyike független attól, hogy az eladót terheli-e vétkesség.

Még egy jogot biztosit az 1435. §. a vevőnek, és pedig tekintet nélkül arra, hogy az eladott dolog egyedileg vagy csak faj szerint van-e meghatározva; követelhet nem-teljesités miatt kártéritést, de ezt csak az alatt a feltétel alatt, ha kikötött tulajdonság hiányzik, vagy az eladó a dolog hibátlan voltáért jót állott, vagy a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta. Az eladónak ez a sulyosabb felelőssége az első két esetben abban találja indokolását, hogy a dolog tulajdonságai, illetve hibátlan volta tekintetében tett külön igéret a garantia-igéret minőségével bir, a melynek alapján az eladónak feltétlenül felelnie kell azért, hogy a dolog a veszély átszállásának időpontjában a kikötött positiv vagy negativ tulajdonságokkal bir. A hiány rosszhiszemü elhallgatása esetében az eladó szigorubb felelőssége az őt terhelő dolusnak önként értetődő következése. Hogy mit ért a T. rosszhiszemü elhallgatás alatt, az már az 1432. §-nál volt megemlitve. Az ott mondottakból kitünik, hogy rosszhiszemü elhallgatás esetében a szerződés rendszerint csalárd megtévesztés miatt meg lesz támadható és egyuttal tiltott cselekmény miatt kártérités lesz követelhető. Hogy ezen concurráló jogai közül a vevő melyiket akarja érvényesiteni, az tőle függ.

Az 1435. §. második bekezdése az első bekezdésen tulmenve akként rendelkezik, hogy az ott meghatározott eseteken kivül is felelős az iparos vagy kereskedő, a ki üzlete köréhez tartozó árukat ad el, a vevőnek azon káráért, a mely az áru rendeltetésszerü használata mellett annak hiányos minőségéből származik. Már a római jog megengedte a vevőnek, (legalább van nézet, mely ezt tartja), hogy az actio redhibitoriával a dolog hiányos minősége által okozott kárának megté-

ritését is követelhesse a vevőtől, és pedig arra való tekintet nélkül, hogy ezt terheli-e vétkesség; az eladó azonban a kártérités kötelezettsége alól menekült, ha a dolgot a vevőnek átengedte (l. 23. §. 8.; l. 29. §. 3. D. de aed. edicto et redh. 21., 1; Windscheid II. 394. §. 9. jegyz.). Az emlitett korlátozás nélkül kötelezik az eladót a vétel felbontása esetében eme kár megtéritésére a szász ptkönyv (913.) és a svájczi kötelmi jogi törv. (253.). A T. általánosságban nem tartotta elfogadhatónak azt a nézetet, hogy az eladó ezért a kárért — bár csak a dologra vagy annak értékére korlátoltan is — vétkességre való tekintet nélkül feleljen; a T. rendszerében, mely a kártéritési kötelezettséget szabályként nem az objectiv károkozásból, hanem a kár okozása körüli vétkességből eredteti, ily rendelkezés minden esetre kivételként jelentkeznék, és pedig oly kivételként, mely gyakorlati szempontból sem látszik eléggé indokoltnak. Csak azok terhére indokolt, de a forgalom biztonsága érdekében szükséges is ilyen feltétlen, tehát a rendesnél szigorubb felelősséget megállapitani, a kik ingó dolgoknak forgalomba hozásával iparszerüen foglalkoznak, a kikre nézve tehát eme felelősség az üzleti haszon által fedezett üzleti risicoként jelentkezik, melyet annál könnyebben viselhetnek, mert az általuk forgalomba hozott dolgok tekintetében szakértők. Ez a szempont indokolja az 1435. §. második bekezdésének szabályát, mely az iparosok és kereskedők terhére vevőikkel szemben törvényes garantia-kötelezettséget állapit meg, nem ugyan abban a terjedelemben, mint a jótállás külön elvállalása esetében (I. bek.), de legalább arra nézve, hogy az üzletkörükben elárusitott áru rendeltetésszerü használat mellett veszély nélkül használható.

A mi az 1435. §. második bekezdésén alapuló kártéritési követelésnek az 1434. §-ban meghatározott egyéb követelésekhez való viszonyát illeti, a T. ezt a kártéritési követelést, a római jogtól s a fentebb emlitett törvénykönyvektől eltérően, önálló jogként adja a vevőnek, a melyet tehát érvényesithet a nélkül, hogy a vétel felbontását kellene kérnie. Másrészt azonban e jog a szavatosságból folyó többi jogok mellett nem oly értelemben vagylagos, hogy ki volna zárva, ha a vevő a vétel felbontását kéri. A vevő ugyanis az 1068. §. szerint, mely az 1440. §. első bekezdése értelmében megfelelően alkalmazandó, a vétel felbontása esetében a negativ szerződési

érdek megtéritését is követelheti, ha az eladót vétkesség terheli, minthogy pedig az 1435. §. második bekezdése a dolog hiányos minősége által okozott kár tekintetében, mely szintén a negativ érdek fogalma alá vonható, a vétkesség előfeltételétől eltekint, e §-ok egybevetéséből az következik, hogy ez a kárkövetelés, a mennyiben annak egyéb előfeltételei fenforognak, a vétel felbontása iránti követeléssel kapcsolatosan is érvényesithető. Ellenben az 1434. §-ban emlitett többi követelésekkel e kártéritési követelés nem cumulálható.

1436. §.

Az 1277. §. indokolásánál már meg volt emlitve, hogy a T. a kereskedelmi törvény 346. §-ának azt a szabályát, a mely a vevőt a más helyről kapott áru haladéktalan megvizsgálására s a felfedezett hiánynak az eladóval való azonnali közlésére az áru szerződésszerüsége fictiójának, tehát a szavatosságból folyó jogok elvesztésének terhe alatt kötelezi, az általános magánjog szempontjából tulszigorunak tartotta és ez okból attól eltért.

Ha a vevő az eladót annyi idő alatt, a mennyi a körülményekhez képest az átvett dolog hiányos voltának felismeréséhez szükséges, a hiányról nem értesiti, e mulasztása az 1277. §-hoz képest csak a bizonyitási teher megfordulását vonja maga után, a mennyiben azontul a vevőn áll azt bizonyitani, hogy az áru hiányos. Másrészt a T. azt a czélt, hogy az eladó a hiányról mielőbb értesüljön, közvetve az által igyekszik elérni, hogy az eladó értesitéséhez az 1454. §-ban meghatározott előnyt kapcsolja.

Ha a vevő ismerve a hiányt, a hiányos dolgot teljesitésül mégis elfogadja, ebben a cselekményében rendszerint azt az akaratkijelentését kell felismerni, hogy a szavatosságból folyó jogairól lemond. A jelen szakasz ennélfogva kimondja, hogy ily esetben a szavatosság alapján csak ugy támaszthat követelést, ha ehhez való jogát a dolog elfogadásakor fentartotta. Hogy a vevő a dolgot teljesitésül elfogadta és akkor a hiányt már ismerte, azt az eladónak, ellenben az elfogadáskor nyilvánitott jogfentartást a vevőnek kell bizonyitania.

A jelen §., mint az 1432. §-szal való egybevetésből kitünik,

csak abban az esetben nyerhet alkalmazást, ha a vevő a hiányt a szerződés megkötésekor még nem ismerte, mert ellenkező esetben a szavatosság az 1432. §. első bekezdése értelmében már kezdettől fogva ki van zárva.

1437. §.

Az 1434. §-ban s az 1435. §. első bekezdésében meghatározott jogok a vevőt vagylagosan illetik meg. A vagylagos kötelmekre vonatkozó szabályok (1130. §.) szerint a vevő választási joga ki volna meritve, mihelyt kijelentette az eladónak, hogy melyik jogát akarja érvényesiteni. Ez az eredmény gyakorlatilag nem látszik megfelelőnek. Ha az eladó a szavatossági hiány fenforgását el nem ismeri s a vevő által a szavatosság alapján támasztott követelésnek ellent mond, rendszerint hosszabb ideig tart, mig a vevő ebbeli követelésének per utján érvényt szerezhet. Időközben azok a viszonyok, a melyek fenforogtak akkor, mikor választási jogát gyakorolta és a melyek befolyással voltak az ő akkori akaratelhatározására, lényegesen megváltozhatnak. Lehet, hogy az a hiány, a melynek alapján ő eredetileg árleszállitást követelt, utólag oly tetemesnek bizonyul, hogy az árleszállitás a belőle eredő hátrány kiegyenlitésére elégtelen. Lehet, hogy az eladó időközben csőd alá került, vagy fizetésképtelenné lett, ugy hogy a vétel felbontásának keresztülvitele a vevőnek még nagyobb kárt okozna, mint a mennyit a dolog hiányossága folytán szenved. Kivánatosnak látszik tehát, hogy a vevő ne legyen kötve az először kijelentett választásához, a mig az eladó ki nem jelenti hozzájárulását, vagy a mig a vevő keresete értelmében jogerős itélet nem hozatik. Az 1437. §. azért kifejezetten megengedi a vevőnek, hogy a mig ez meg nem történik, választásától ismét eltérjen.

Az 1434. §-nak az 1437. §-al való egybevetéséből tehát kitünik, hogy a vevőnek az eladóhoz intézett az a nyilatkozata, hogy a vétel felbontását vagy az ár leszállitását, esetleg a hiányos dolog helyett hibátlannak szolgáltatását követeli, szerződési ajánlat jelentőségével bir s hogy a vétel felbontottnak, a vételár leszállitottnak, a dolognak hibátlan más dologgal való kicserélése elhatározottnak ezen ajánlat alapján csak akkor lesz tekin-

tendő, ha az eladó azt hozzájárulásának kijelentésével elfogadja, vagy ha ebbeli kijelentését jogerős itélet pótolja. Az 1437. §-nak abból a kijelentéséből azonban, hogy a vevő mindaddig eltérhet választásától, a mig az eladó ki nem jelenti hozzájárulását, viszont következik, hogy az eladó joghatályosan kijelentheti hozzájárulását, a mig a vevő az eredeti választásától való eltérését az eladónak ki nem jelentette. Ebből tehát látszik, hogy habár a vevőnek az a nyilatkozata, a melylyel az eladót értesiti, hogy az 1434. §-ban meghatározott jogai közül melyiket kivánja gyakorolni, ajánlatnak tekintendő is, ezen ajánlatra a 933. és köv. §-okban foglalt határozatok nem minden tekintetben alkalmazandók. Egyrészt a vevő nincs kötve ajánlatához a 935. §. második bekezdésében meghatározott időpontig, hanem azt visszavonhatja, a mig az eladó hozzájárulási nyilalkozatát meg nem tette, illetőleg el nem küldötte. Másrészt az ajánlat nem is veszti hatályát az által, hogy az eladó azt a 935. §-ban meghatározott idő alatt el nem fogadja, hanem hatályosan elfogadható mindaddig, mig az eladó meg nem kapja a vevőnek abbeli nyilatkozatát, hogy előzőleg kijelentett választásától eltér.

Minthogy az 1434. és 1437. §-okból láthatólag a vétel felbontása s az ár leszállitása voltaképen szerződés utján jön létre, a melynek megkötésére azonban az eladó kötelezve van és a melyet szükség esetén a birói itélet pótol, az 1437. §-ban emlitett keresetnek első sorban arra kell irányulnia, hogy az eladó a vételnek a vevő által kivánt felbontásába, illetőleg a vételár leszállitásába egyezzék bele. Ez azonban nem zárja ki, hogy a vevő ebbeli kérelmével azt a kérelmet is összekapcsolhassa, hogy az eladó a vétel felbontásából, illetőleg az ár leszállitásából folyólag őt terhelő kötelezettségeknek teljesitésére, pld. a vételárnak vagy a vételár tulfizetett részének visszafizetésére, egyben itélettel köteleztessék.

Habár a §. nem mondja ki kifejezetten, implicite következik belőle, hogy a vevő az ott meghatározott időpontig a vétel felbontása iránt kifejezett kivánatát egyszerüen oly értelemben is visszavonhatja, hogy a szerződés mellett megmarad s a szavatosság alapján követelést nem támaszt. Az eladó ugyanis a vevő azon kijelentése alapján, a melylyel az 1434. §-ban meghatározott jogai valamelyikét választja, önálló jogot csak az 1437. §-ban meghatározott időpontban szerez. Ha azonban a fel-

bontáshoz való hozzájárulását már kijelentette, vagy ez már jogerős itélettel ki van mondva, az eladó a T. szerint, a pandekta jogtól eltérően, a felbontásból folyó jogokat abban az esetben is érvényesitheti a vevő ellen, ha ez a felbontás joghatályától utólag el akarna állani.

1438. §.

A vevőt rendszerint nem illeti meg az a jog, hogy a dolog hiányainak helyrehozását, illetőleg a dolog kijavitását követelje. Ily jogot csak az esetben gyakorolhat, ha az eladó erre kötelezte magát. Más kérdés, hogy az eladónak nem engedendő-e meg, hogy a hiány önkéntes kijavitása által a szavatosságból támasztható követeléseknek és különösen a vétel felbontásának elejét vehesse. Ha ez nem engedtetik meg neki, akkor közel fekszik a veszély, hogy a vevő, a ki utólag megbánta a szerződést, egy nem nagy jelentőségü és könnyen helyrehozható hiányt ürügyül fog felhasználni arra, hogy az 1434. §-ban biztositott joga alapján a szerződéstől szabaduljon. Igaz ugyan, hogy miután az 1107. §. értelmében minden kötelmi jogviszonyban a jóhiszemüség követelményei figyelembe veendők, a biróság adott esetben esetleg e §-nak segitségül vételével is megállapithatná, hogy a vevő a hiány utólagos helyrehozását jóhiszemüen nem gátolhatja meg. Mégis czélszerünek mutatkozott az eladó részére ezt a jogot a vevőnek a vétel felbontására irányuló követelésével szemben kifejezetten fentartani.

A jelen §. első bekezdése ennek folytán kimondja, hogy ha még nem telt el az az idő, a mely alatt az eladónak joga van teljesiteni, az eladó elejét veheti a vétel felbontásának az által, hogy ezen idő eltelte előtt a fenforgó hiányt helyrehozza. Azon idő alatt, a mely alatt az eladónak joga van teljesiteni, a T. nem csak a szerződésileg kikötött, vagy az 1114. §-ban emlitett teljesitési időt érti, hanem érti azt a további időt is, a melyet a vevő az eladónak az 1184., 1185. §-ok értelmében esetleg az utólagos teljesitésre engedni köteles. Ezen idő eltelte előtt az eladó a teljesitéshez való jogától akkor sem esnék el, ha e végett még semmi lépést sem tett volna; nem lehetne tehát helyes okát adni: miért essék el a teljesités lehetőségétől azon

körülmény folytán, hogy a teljesitést megkisérlette oly dolog szolgáltatásával, melyről utóbb kitünt, hogy nem szerződésszerü minőségü. Csak ha a teljesités megkisérlése körül dolose járt el, indokolt a vevőnek az az ellenvetése, hogy ő ily ellenféllel szemben további teljesitési kisérletekbe bocsátkozni nem köteles. A jelen §. harmadik bekezdése azért kivételt is tesz arra az esetre, ha az eladó a hiányt a vevő előtt rosszhiszemüen elhallgatta. Ellenben ha az eladót rosszhiszemüség nem terheli, akkor helyesen nem lehet tőle megtagadni azt a jogot, hogy azon időn belül, a mely alatt teljesiteni egyáltalán jogositva volt, a szerződésellenes szolgáltatást szerződésszerüvel pótolhassa.

A vétel felbontásának azonban az eladó csak ugy veheti elejét, ha az emlitett idő eltelte előtt a fenforgó hiányt tényleg helyrehozza. Ha ez nem sikerül, a vétel felbontását nem akadályozhatja az a körülmény, hogy a hiány helyrehozása végett minden gondosságot kifejtett és hogy csak tőle nem függő véletlen eset gátolta meg igyekezetének sikerét. Oly esetben természetesen, midőn maga a vevő akadályozza őt meg a hiánynak idejekorán való helyrehozásában, a jelen §-ban biztositott joga sértetlen marad.

A mit az első bekezdés előmondata arra az esetre rendel, midőn egyedileg meghatározott dolog a vétel tárgya, az utómondat megfelelően kiterjeszti arra az esetre, ha a szolgáltatandó dolog csak faj szerint van meghatározva. Ily esetben is megilleti az eladót az a jog, hogy a fentebb emlitett idő elteltéig a szolgáltatott dolgon észlelt hiányt, ha helyrehozható, helyrehozza. A dolog faji tulajdonságaiban mutatkozó hiány azonban ritkán helyrehozható s azért a T. az eladónak azt a gyakorlatilag fontosabb jogot is biztositja, hogy a vétel felbontásának megelőzése czéljából azon idő eltelte előtt, a mely neki a teljesitésre nyitva állott, a hiányos dolog helyett hibátlant szolgáltasson. (v. ö. Sv. 252. II.). Eme szolgáltatásnak azonban a saját veszélyére és költségére kell mennie abban az esetben is, ha az első szolgáltatás veszélyét és költségét a vevő viselte, mert azon jog gyakorlata folytán, a melyet a jelen §. az eladónak méltányosságból enged, a vevő helyzetének nem szabad rosszabbodnia.

Ugyanez a szempont indokolja a második bekezdésben foglalt rendelkezést, a mely szerint az eladó, ha már késedelemben van, az első bekezdésben emlitett mindkét esetben, azaz

akár a hiány helyrehozása, akár más hibátlan dolog szolgáltatása által kivánja a vétel felbontásának elejét venni, a késedelemből eredő kárt is köteles a vevőnek megtériteni. Az általános szabályok szerint (1187. §. I. bek.) az adós a késedelemből eredő kárért csak ugy felelős, ha a késedelmet az ő vétkessége vagy egyéb neki felrovandó körülmény okozta. A jelen §. második bekezdése ezen tulmegy; az eladó, a ki a vevőnek a vétel felbontásához való jogát utólagos szerződésszerü teljesités által eliminálni akarja, a vevőnek a késedelemből eredő kárát abban az esetben is megtériteni köteles, ha késedelme menthető volt; mert a vétel felbontásához a vevőnek az eladó vétkességére való tekintet nélkül joga van, s ezen jogától nem eshetik el, hacsak a teljesitési késedelemből eredő kára is meg nem térittetik (v. ö. Sv. 252. II.).

1439. §.

A vevőnek az a joga, hogy az elévülési időn belül a szavatosságból folyó jogai között tetszés szerint választhat és választásától az 1437. §-ban meghatározott korlátok között el is térhet, az eladóra nézve azt a veszélyt rejti magában, hogy a vevő huzamosabb időn át az ő terhére spekulálhat és a vétel felbontása iránti követelésének érvényesitését vagy nem érvényesitését attól teszi függővé, hogy az elévülési időn belül a conjuncturák hogyan alakulnak, nevezetesen leszáll-e, vagy emelkedik-e a dolog piaczi ára. Ezen veszély ellen akarja őt a jelen §. szabálya megvédeni, a mely a német ptkönyv 466. §-ának példájára ugy rendelkezik, hogy ha a vevő szavatossági hiány fenforgását állitja, az eladó a vétel felbontásának felajánlása mellett felhivhatja őt: nyilatkozzék megfelelő határidő alatt, vajjon kivánja-e a felbontást. Ez esetben a vétel felbontása csak a határidő elteltéig követelhető.

Kérdés lehet ugyan, vajjon az 1440. §-al szemben, a mely a vétel felbontására a törvényes elállási jogot tárgyazó szabályoknak, s azok között az 1067. §-nak is, megfelelő alkalmazását irja elő, szükség van-e a jelen §-ra. Az 1067. §. szerint ugyanis az elállásra jogosult felet (itt a vevőt) a másik fél (az eladó) megfelelő határidő kitüzése mellett nyilatkozatra hivhatja föl az iránt, akar-e elállani; s ki van mondva, hogy ez esetben

az elállási jog csak a határidő elteltéig gyakorolható. A jelen §. felvétele mindazonáltal kivánatosnak látszott azért, mert az eladó, a ki az 1067. §. alapján intéz felhivást a vevőhöz, ezzel a szavatossági hiányt és illetőleg a vevőnek a vétel felbontására való jogát implicite elismeri. Már pedig kivánatosnak látszott az eladónak lehetségessé tenni, hogy a vétel felbontásának felajánlása mellett a vevőnek a szerződés felbontása iránti állitólagos követelésének érvényesitésére abban az esetben is záros határidőt tüzhessen, ha a szavatossági hiányt el nem ismeri, és ebbeli álláspontjának arra az esetre, ha a vétel felbontása a kitüzött határidő alatt nem jön létre, praejudicálni nem akar. Egyébként az 1067. §-nak s a jelen §-nak előfeltételei sem azonosak. A jelen §. alapján az eladó csak akkor léphet fel, ha a vevő vele szemben szavatossági hiány fenforgását állitotta. Az 1067. §. alapján felléphet akkor is, ha a vevő vele szemben ily nyilatkozatot nem tett.

Az eladónak a jelen §. szerinti felhivást a vétel felbontásának felajánlása mellett kell a vevőhöz intéznie, különben a felhivás hatálytalan. A felhivás tehát a felbontási szerződés megkötésére vonatkozó ajánlat jelentőségével bir, a mely a kitüzött határidő elteltéig az eladót köti s a melynek alapján a vétel felbontását tárgyazó szerződés a vevőnek a határidőn belül tett azon perenkivüli nyilatkozatával, hogy a vétel felbontását kivánja, azonnal létre jön.

A kitüzött határidő eredménytelen elteltével a vevőnek az a joga, hogy a vétel felbontását követelhesse, a második bekezdés értelmében praecludálva van, de fenmarad árleszállitási követelése és fenmaradnak azon követelései, a melyek őt esetleg az 1435. §. alapján illetik.

Minthogy a jelen §. szabálya az 1449. §. szerint ki van terjesztve arra a követelésre, a melyet csak faj szerint meghatározott dolog vevője az 1434. §. második bekezdése alapján támaszthat az eladó ellen, e követelés ugyanazon előfeltételek alatt és ugyanazon módon praecludálható, a mint azt a jelen §. a vétel felbontása iránti követelésre vonatkozólag rendeli.

1440. §.

A vétel felbontására vonatkozólag a T. e helyen csak néhány külön szabályt állit fel, egyebekben pedig a törvényes el-

állási jogot tárgyazó szabályok megfelelő alkalmazását irja elő (a szövegben az „alkalmazandók" szó előtt pótlandó ez a szó „megfelelően"). A törvény oekonomiájával ellenkeznék, ha a vétel felbontására nézve külön szabályok állittatnának fel, holott a törvényes elállási jogot tárgyazó szabályok a vétel felbontására is illenek. Az 1065. §. értelmében az 1055 1059., 1061. és 1062. §-okban foglalt szabályok jönnek itt tekintetbe azokkal az eltérésekkel, a melyek az 1066- 1069. §-okban vannak megállapitva. E szabályoknak a vétel felbontására való megfelelő alkalmazása a következő eredményekre vezet.

A vétel felbontását az 1066. §-hoz képest nem zárja ki az a körülmény, hogy az eladott dolog véletlen eset folytán egészben vagy tetemes részben elpusztult, vagy lényegesen roszszabbodott, s hogy e szerint a vevő a dolgot vagy egyáltalán nem képes visszaadni, vagy legalább nem abban az állapotban, a melyben átvette. Ez a római jognak s az ujabb törvényhozásoknak álláspontja; a franczia és porosz jognak ezzel ellenkező álláspontja (C. 1647. II., Ol. 1504. II., P. L. R. 1. r. 5. cz. 327.) nem helyeselhető. A szavatossági hiányban szenvedő dolog nem szerződésszerü szolgáltatás; nem lehet átlátni, hogy a vevő miért legyen köteles azt szerződésszerünek elfogadni és miért veszitse el a szavatosság alapján őt megillető jogát azon véletlen eset következtében, hogy a hiányos dolog az ő hibáján kivül elpusztult vagy rosszabbodott. A vétel felbontása magától érthetőleg még kevésbbé van kizárva, ha a dolog elpusztulását vagy rosszabbodását nem valami véletlenül beállott külső körülmény, hanem éppen a benne rejlő szavatossági hiba okozta; hogy nincs kizárva akkor, ha az eladó saját hibája okozta, az már az 1059. §. 1. pontjából következik. Ellenben nincs helye a vétel felbontásának, ha a dolognak egészben vagy tetemes részben való elpusztulását vagy lényeges rosszabbodását a vevőnek vagy oly személynek vétkessége idézte elő, a kiért a vevő az 1164. §. szerint felelős. Az 1059. §. második pontja értelmében a dolognak a vevő által történt elidegenitése vagy megterhelése sem zárja ki a vétel felbontását, ha a vevő a dolgot vissza tudja szerezni, vagy azon jogtól, a melylyel megterhelte, ismét mentesiteni; ellenkező esetben a vétel felbontásának nincs helye. Hasonlóképen ki van zárva a vétel felbontása az 1059. §. 1. pontja értelmében, ha a dolog időközben feldolgozás által átalakittatott.

A végleges szövegezésnél meg lesz fontolandó, hogy nem kell-e e szabály alól kivételt engedni arra az esetre, ha a hiány csak a feldolgozás közben, vagy az átalakitás utánt tünt ki.

Mihelyt a vevő a vétel felbontását kieszközölte, azaz mihelyt az eladó a felbontáshoz hozzájárult, vagy erre jogerős itélettel köteleztetett, a vételi szerződésből folyó kölcsönös kötelezettségek, a mennyiben még nincsenek teljesitve, megszünnek. Ez a felbontásnak, mint megszüntető szerződésnek természetéből s az 1322. §. rendelkezéseiből következik. A felbontásból tehát nem pusztán kifogása származik mindegyik félnek a másiknak teljesitést követelő keresetével szemben. A mennyiben a vételi szerződés már teljesitve volt, a felbontás folytán a szerződő felek az 1056. §. értelmében a szerződés előtti állapot helyreállitására vannak egymás irányában kötelezve. A vevő nevezetesen köteles a dolgot az eladónak visszaszolgáltatni, s ha ezen kötelezettsége alól a dolognak véletlen vagy az eladó hibájából történt elpusztulása folytán felszabadult, de az elpusztult dologért harmadik személytől törvénynél vagy szerződésnél fogva kárpótlást kapott vagy követelhet, köteles a kárpótlást, vagy az ez iránti követelést, pld. a biztositási szerződés alapján kapott vagy követelhető kártéritési összeget, az 1171. §. értelmében az eladónak átengedni. Ha a dolog a vevő hibájából ugyan, de nem oly mértékben rosszabbodott, hogy ennek folytán a felbontás követelhetése ki volna zárva, az eladónak az 1057. §. második bekezdése értelmében kártéritéssel tartozik. Hasonlóan kártéritéssel tartozik az általános szabályok szerint, ha a dolog az ő hibájából azon időpont után pusztult el vagy rosszabbodott, a melyben a vétel felbontása az 1437. §. szerint hatályossá vált. A vevő továbbá köteles az eladónak kiadni, illetőleg megtériteni azokat a hasznokat, a melyeket a dologból időközben huzott, vagy kellő gondossággal huzhatott volna (1056. §. II.).

Az eladó viszont köteles visszafizetni a vételárt és megtériteni annak a felvétel napjától számitandó törvényes kamatát (1056. §. II. és III.), továbbá megtériteni a vevőnek a dologra forditott s az 1057. §. első bekezdése szerint követelhető költségeit. Ezenkivül a jelen §. második bekezdésében foglalt külön rendelkezésnél fogva köteles a vevőnek a szerződés megkötésének s a dolog átvételének költségeit, tehát a mennyiben

a dolog a teljesitési helytől különböző helyre küldetett, a szállitási költséget is megtériteni. A szerződés megkötéséből eredő egyéb kárának (a negativ érdeknek) megtéritését a vevő a vétel felbontása esetében az 1068. §. értelmében rendszerint csak ugy követelheti, ha az eladót vétkesség terheli; a dolog hiányos minősége által okozott kárának megtéritését azonban kivételesen e nélkül is, ha arra nézve az 1435. §. második bekezdésének előfeltételei fenforognak.

A vevőnek és az eladónak a vétel felbontásából eredő eme kölcsönös kötelezettségei az 1058. §. értelmében egyidejüen, a viszonos szolgáltatásokra vonatkozó szabályok szerint teljesitendők. A mi a teljesitési helyet illeti, e tekintetben az 1111. §-ban foglalt szabály alkalmazása arra az eredményre vezet, hogy a vevő a hiányos dolgot ott tartozik visszaszolgáltatni, a hol a felbontási szerződés megkötésekor (1437. §.) van; nem köteles tehát a dolgot, ha az átadás helyéről más helyre szállittatta volt, az eladóhoz vagy az átadási helyre visszaszállittatni. Hogy azonban a hiány felismerése után nem szabad a dolgot helyes ok nélkül oly helyre szállittatnia, a hol annak visszavétele az eladóra terhesebb, az az 1107. §-ban kimondott szabályból önként következik.

Ha a vevő a vétel felbontásából folyó visszatéritési kötelezettségére nézve késedelembe esik, az eladó az 1061. §. értelmében megfelelő véghatáridőt tüzhet ki neki, azzal a joghatálylyal, hogy ha mulasztását ezen határidő alatt sem teszi jóvá, a vételnek az 1437. §. értelmében már kieszközölt felbontása ismét hatálytalanná válik. Ily esetben nem csak a vevőnek a felbontáshoz való joga van végleg eliminálva, hanem a szavatosságból folyó egyéb jogai, a melyektől a felbontás kieszközlése által már elesett, sem élednek fel ujból. A jus variandi, mely őt az 1437. §. értelmében megillette, megszünt azáltal, hogy az eladó a felbontáshoz hozzájárult, vagy hogy a biróság a felbontást jogerős itélettel kimondta; az a saját mulasztása, hogy a felbontásból folyó kötelezettségeit nem teljesitette, ezt a megszünt jogát nem élesztheti fel ismét.

Az 1062. §-nak a felbontási jogra való megfelelő alkalmazása nehézséggel nem jár.

1441—1443. §§.

A fenti §-ok közelebbi rendelkezéseket tartalmaznak a vétel felbontására nézve,

Az 1441. §. nevezetesen korlátozza a vevőnek ezt a jogát abban az esetben, ha a vétel tárgya ingatlan, a melyet az eladó bizonyos térfogatban adott el. A térmérték megjelölése ingatlan eladásánál különböző értelemmel birhat. Lehet, hogy a felek azzal csak az ingatlan körülirását vagy a telekkönyvi adatokkal egyező megjelölését szándékolták, a nélkül, hogy arra sulyt akartak volna helyezni, hogy az ingatlan a szerződésben kitett térmértékkel valósággal bir-e. Ily esetben az eladó a kitett térmérték valóságáért magától érthetőleg nem felelős. A jelen §. arra az esetre vonatkozik, ha az eladó az ingatlant bizonyos térfogatban adja el, azaz ha kötelezőleg megigéri, hogy az eladott és egyedileg meghatározott ingatlan bizonyos térfogattal bir. Ily esetben az eladónak a megigért térfogatért mint kikötött tulajdonságért kell szavatolnia; a térfogatbeli hiány tehát nem pusztán mint mennyiségi, hanem mint minőségi hiány jön tekintetbe. A vevő azonban e hiány miatt a vétel felbontását csak abban az esetben követelheti, ha az ingatlan e miatt arra a czélra, a melyre vette, pld. a szándékolt épitkezés czéljára, használhatatlan. A német ptkönyv 468. §-ából átvett ez a szabály indokolását abban találja, hogy ingatlannál a térfogatbeli hiány rendszerint nem tartatik oly lényegesnek, hogy a vételár aránylagos leszállitása által nem volna kiegyenlithető.

Ha nem egyedileg meghatározott ingatlan a vétel tárgya, hanem ha az eladó csak generice egy nagyobb ingatlanból kihasitandó bizonyos térmértékü területnek átruházására kötelezi magát, s a teljesitésül átengedett terület a kötelezett térmértéket meg nem üti, a jelen §. nem fog alkalmazást nyerhetni. Ily esetben nem minőségi, hanem mennyiségi hiányról, illetőleg részleges teljesitésről van szó s az ide vonatkozó szabályok lesznek alkalmazandók.

Az 1442. §. arra az esetre rendelkezik, ha több dolog együtt adatott el, s azok közül csak az egyik vagy néhány hiányos. Ily esetben a szabály az, hogy a vétel felbontása csak a hiányos dologra vagy dolgokra nézve kérhető (I. bek.). Ettől eltérő-

leg az egész vétel felbontásának csak azon kettős előfeltétel alatt van helye, ha a dolgok mint együvé tartozók adattak el s ha külön választásuk a vevőnek vagy az eladónak érdekével ellenkezik. Hogy mikor állitható, hogy a dolgok mint együvé tartozók adattak el, az esetről-esetre megoldandó ténykérdés. Az 1442 §. ebben a tekintetben csak annyit mond, hogy egymagában abból a körülményből, hogy összvételár van megállapitva, a feleknek arra a szándékára, hogy a dolgok együvé tartozóknak tekintessenek, még következtetést vonni nem lehet. Legtöbbször a közfelfogás lesz döntő arra nézve, hogy mely dolgok tekintendők együvé tartozóknak; fogat eladásánál pld. az a körülmény, hogy az egyik ló hibás, annak párjára nézve is a vétel felbontását fogja indokolni.

A T. azonban nem rendeli el kötelezően, hogy a fentebb említett kettős előfeltétel alatt a felbontás az egész vételre kiterjesztendő, hanem arra a félre, a kinek érdekével a dolgok különválasztása ellenkezik, bizza, hogy a felbontásnak az egész vételre való kiterjesztését kérje. Ha ez a fél a vevő, tőle függ, hogy csak a hiányos dolgokra, vagy a többiekre nézve is kéri-e a felbontást. Ha a dolgok különválasztása az eladó érdekével ellenkezik, a vevőnek a hiányos dolgokra korlátozott felbontási kérelmével szemben az eladó jogositva van követelni, hogy e kérelem a többi dolgokra is kiterjesztessék, mit ha a vevő meg nem tesz, felbontási kérelmével elutasitandó.

A német ptkönyv 470. §-a külön rendelkezik arról az esetről, ha fődolog és mellékdolog (pl. tartozék) adatott el együtt s ezek egyike szenved szavatossági hibában. Ide vonatkozó szabályok felvétele szükségtelennek látszott; a fődolognak és mellékdolognak egymáshoz való viszonyából külön törvényes rendelkezés hiányában is, már az 1442. §. alapján, levezethető az a tétel, hogy a fődolog hiányossága esetében a felbontás rendszerint a mellékdologra is kiterjesztendő, de nem megfordítva.

Ha több dolog összárban adatott el s a vétel az előző §. értelmében csak egyes dologra vagy dolgokra nézve bontatik fel, akkor szükség van oly szabályra, mely irányadóul szolgál arra nézve, mily része a vételárnak számittassék azokra a dolgokra, a melyek tekintetében a vétel fenmarad. Az 1443. §. a német ptkönyv 471. §-a nyomán erre az esetre azt rendeli, hogy az összvételár abban az arányban mérséklendő, a melyben

ha valamennyi dolog hibátlan volna, azoknak eladáskori összértéke a nem kifogásolt dolgok ugyanakkori értékéhez állana. A szabály további indokolásra nem szorul.

1444—1446. §§.

A fenti §-okban a T. a vevő árleszállitási követelésére vonatkozó közelebbi szabályokat adja, és pedig az 1444. §-ban mindenekelőtt azt a főelvet fejezi ki, a mely szerint az árleszállitás eszközlendő. A törvényhozásokban és a doktrinában az árleszállitásnak két módja ismeretes: az absolut és a relativ. Az előbbi szerint, mely a szász ptkönyvben (919.) van elfogadva, a vételár arra az összegre szállittatnék le, a mennyit a dolog hiányos állapotában megér. Az utóbbi szerint, a melyet a törvényhozások többsége s igy jelesül a német ptkönyv 472. §-a is elfogadott, a vételár abban az arányban szállitandó le, a melyben a dolognak a szerződés megkötésekor hibátlan állapotban való értéke a tényleges értékéhez állott volna. A két számitási mód oly esetben, midőn a vételár összege a dolog értékével egyező, ugyanazon eredményre vezet; ellenben lényegesen különböző eredményekre vezet olyankor, a mikor a dolog értékén felül vagy értékén alul adatott el. Az absolut számitási mód az első esetben a vevőt, a másodikban az eladót kedvezményezi. Ha pld. a vevő, mert másképen meg nem kaphatta, 20.000 k.-ért vette meg a dolgot, mely hibátlan állapotban valósággal csak 10.000 k.-t ért volna, s ha azután oly hiány tünik ki, mely a dolog értékét 20%-el vagyis 2000 k.-val csökkenti, az emlitett számitási mód szerint a vételár 8000 k.-ra, mint azon összegre volna leszállitandó, a mennyit a dolog hiányos állapotában megér; az eladó tehát a 2000 k. értékcsökkenés miatt a vételárból 12.000 k.-t veszitene, holott nyilvánvaló, hogy ő sohasem lett volna hajlandó, az ingatlant a vevőnek ezért az árért átengedni. Ha viszont oly dolog, mely hibátlan állapotában 20.000 k.-t érne, 10.000 k.-ért adatott el, és utólag 50%-nyi értékcsökkenést eredményező hiba tünik ki, a vételárból semmi sem vonatnék le, mert a dolog hibás állapotában is még megér 10.000 k.-t; a vevőnek az a sérelme tehát, hogy a dolog 50%-al roszszabb minőségü, mintsem a szerződés szerint lennie kellene,

orvoslást egyáltalában nem nyerne. Az absolut számitási mód helytelensége e példákból eléggé felismerhető. Az árleszállitás a vevőnek azt a hátrányát van hivatva kiegyenliteni, hogy a dolog rosszabb minőségü, mint a minőnek a szerződés szerint lennie kellene; de nincs hivatva arra, hogy a szerződés megcorrigálására szolgáljon eszközül, s hogy a szerződő felek közül azt, a kire nézve a vételár megállapitása hátrányos, ettől a hátránytól mentesitse. A T. tehát az 1444. §-ban az aránylagos árleszállitás elvét fogadta el, a melynek alkalmazásával a vételár a fentebb felhozott első példában 20%-al vagyis 4000 k.-val a második példában 50%-al vagyis 5000 k.-val mérséklendő, illetőleg az előbbi esetben 16.000 k.-ra az utóbbiban 5000 k.-ra szállitandó le.

Annak megállapitásánál, hogy minő értékkel birna a dolog hibátlan állapotában és minővel bir tényleg, rendszerint a szerződés megkötésének időpontja szolgál irányadóul (igy általában a német ptkönyv 472. I. bek. szerint); ha azonban a vételár egy későbbi időpont szerint határoztatik meg, pld. ha vételárként a teljesitési időben fennálló piaczi ár van kikötve, ez a későbbi időpont.

Az 1445. §. meghatározza, hogy miként eszközlendő az árleszállitás, ha több dolog összvételárért adatott el és azok közül csak az egyik vagy egynehány hiányos. Az első bekezdés a német ptkönyv 472. §. második bekezdésével egyezően kimondja, hogy az árleszállitás valamennyi dolog értékének alapul vételével történik. Nem az lesz tehát kutatandó, hogy az összevételárból mennyi esik külön-külön a hiányos dolgokra és nem az ekként megállapitott külön vételár lesz az értékcsökkenés arányában leszállitandó, hanem meg lesz állapitandó, hogy az előző §. szerint irányadó időpontban mennyit ért volna valamennyi dolog hibátlan állapotban együttvéve, és mennyit ért tényleg, s abban az arányban, a melyben az utóbbi összeg az előbbivel áll, lesz az összvételár mérséklendő.

A második bekezdés a német ptkönyvön tulmenve, az első bekezdésben kimondott szabályt arra az esetre is kiterjeszti, ha több dolog külön-külön vételárért ugyan, de mint együvé tartozó adatott el s az egyiknek vagy egyeseknek hiányos volta a többiek értékét is csökkenti. Nyilvánvalóan helytelen volna, ha ily esetben csak a hiányos dologért igért külön vételár vétetnék

az árleszállitás alapjául és az az értékcsökkenés, a melyet a hozzátartozó dolog (pld. egy mütárgy pendantja) ezáltal közvetve szenved, figyelmen kivül maradna.

Az árleszállitás keresztülvitele nehézségbe ütközik oly esetben, midőn a pénzbeli vételár mellett egyéb szolgáltatások is vannak kikötve. Az 1446. §. utmutatást ad arra nézve, hogy ily esetben az árleszállitás miként eszközlendő. Első sorban a pénzbeli vételár mellett kötelezett egyéb szolgáltatások pénzbeli egyenértéke állapitandó meg azon időpont szerint, a melyet az 1444. §. irányadóul megjelöl. Ez az egyenértékösszeg a pénzbeli vételárral együtt veendő az árleszállitás alapjául s azután az 1444. §. értelmében megállapitandó az az összeg, a melylyel az mérséklendő. Ez az összeg a pénzbeli vételárból vonandó le, ha pedig ennél nagyobb, az eladó a különbözetet a vevőnek készpénzben megtériteni köteles. A vevő által kötelezett nem pénzbeli szolgáltatások változatlanul maradnak. A jog egyszerüsége érdekében a T. e szabály felállitásánál nem különböztet, hogy a pénzbeli vételár mellett kötelezett egyéb szolgáltatás helyettesithető dolgokban, vagy egyéb dologban, helyettesithető szolgálatokban (pld. napszám munkában, vagy bizonyos mennyiségü fuvarban) vagy másnemü szolgáltatásban áll-e (részben eltérő: N. 473.)

A jelen §-nak az ad különösebb jelentőséget, hogy a cserénél s az 1173. §. esetében is megfelelően alkalmazandó.

1447—1448. §§.

Az árleszállitási követelésnek a vétel felbontása iránti követeléshez való viszonyát a fenti §-ok két irányban közelebbről meghatározzák.

Az 1447. §. első bekezdése azt a kérdést, hogy az árleszállitási követelés osztható-e, vagyis hogy több vevő közül mindegyik külön-külön is kérhet-e, és több eladó közül mindegyiktől külön-külön is kérhetni-e árleszállitást, a német ptkönyv 474. §. első bekezdésével egyezően igenlően dönti el. A vétel felbontása iránti követelésre nézve e kérdés az 1062. §. első bekezdése által, mely az 1440. §. első bekezdése értelmében megfelelően alkalmazandó, ellenkező értelemben, vagyis ak-

ként van eldöntve, hogy több vevő a vétel felbontását csak együttesen kérheti s ha több az eladó, az valamennyivel szemben együttesen kérendő.

Az 1447. §. második bekezdése e szabály folyományát mondja ki, midőn ugy rendelkezik, hogy a vétel felbontása ki van zárva, ha valamelyik vevő valamely eladóval szemben ahhoz való jogát elvesztette. Voltaképen ez a tétel is már benfoglaltatik az 1062. §-ban: annak e helyen való külön kimondása azonban egyrészt azért látszik czélszerünek, hogy az ellentét, a mely e tekintetben az árleszállitási s a vétel felbontása iránti követelés között fenforog, élesen szembe tünjék: másrészt azért, mert a második bekezdés különösen arra az esetre is vonatkozik, ha több vevő közül az egyik, vagy ha a vevő több eladó közül az egyikkel szemben, azért vesztette el a vétel felbontásához való jogát, mert az 1437. §-hoz képest már árleszállitást eszközölt ki. Az egyik vevő által vagy az egyik eladó ellen kieszközölt árleszállitás tehát a vétel felbontása iránti követelést a többi vevőre nézve s a többi eladóval szemben is kizárja. (N. 474. II.)

Az 1448. §. azt a másik kérdést dönti el: mennyiben érinti az a körülmény, hogy a vevő valamely hiány miatt már árleszállitást eszközölt ki, azt a jogát, hogy más hiány miatt ujabb árleszállitást vagy a vétel felbontását kérhesse. Hogy e jogait mindaddig szabadon gyakorolhatja, a mig az eladó az előbb kért árleszállitáshoz hozzá nem járult vagy erre jogerős itélettel nem köteleztetett, az már az 1437. §-ból következik. Az 1448. §. azonban fentartja számára ezeket a jogokat az emlitett időn tul is, feltéve, hogy a másik hiányt csak az előbbi hiány miatt kért árleszállitás kieszközlése után ismerte fel.

A német ptkönyv 475. §-ának még tovább menő szabályát, mely e jogot részére arra való tekintet nélkül tartja fenn, hogy a másik hiányt mikor ismerte fel, nem látszik czélszerünek követni. Ha a vevő már ismeri mind a két hiányt, mikor az eladó ellen a szavatosság alapján fellép, akkor a jogviszony mielőbbi tisztázása érdekében meg lehet tőle várni, hogy a hiányok alapján támasztani kivánt követeléseit egyszerre és együttesen érvényesitse. Ha ily esetben csak az egyik hiány alapján követel árleszállitást, arról a jogáról, hogy a másik alapján még utóbb akár szintén árleszállitást, akár a vétel felbontását követelhesse, lemondottnak tekintendő.

1449. §.

Minthogy a T. a vevőnek azt a jogát, hogy genus-vétel esetében a hiányos dolog helyett hibátlannak szolgáltatását követelheti, — habár az lényegében nem más, mint a szerződés teljesitésének követelése — a szavatosságból eredő követelésként fogja fel, önként következik, hogy a jelen fejezet azon §-ai, a melyek a szavatosságból eredő követelésekre általában vonatkoznak, mint az 1436., 1437. és 1450. §-ok, erre a követelésre is alkalmazandók. E mellett azonban czélszerünek látszott egyes szabályokat, a melyek közvetlenül csak a vétel felbontása iránti követelésre vonatkozólag vannak kimondva, a jelen §. által az itt szóban forgó követelésre is kiterjeszteni. Ily szabályokképen a jelen §. azokat jelöli meg, a melyek az 1439., 1442., 1448. §-okban, az 1440. §. első bekezdésében s az 1447. §. második bekezdésében foglaltatnak. Ezek megfelelő alkalmazása a következő eredményre vezet:

Az 1439. §. szerint az eladó, ha a vevő szavatossági hiány fenforgását állitja, a dolog kicserélésének felajánlása mellett felhivhatja őt: nyilatkozzék megfelelő határidő alatt, vajjon kivánja-e, hogy az eladó neki a hiányos dolog helyett hibátlant szolgáltasson? Ha a vevő a határidő alatt nem nyilatkozik, ebbeli követelésével praecludálva van. Az eladó megteheti az is, hogy egyidejüleg a vevő választása szerint vagy uj dolog szolgáltatására, vagy a vétel felbontására nyilatkozik késznek, és mind a két követelés tekintetében a vevőnek megfelelő nyilatkozási határidőt szab, mely esetben a vevő a nyilatkozás elmulasztása által mind a két jogától el fog esni.

A vevő, a ki a hiányos dolog helyett hibátlannak szolgáltatását követeli, az előbbit magától érthetőleg vissza tartozik szolgáltatni. Ezen visszaszolgáltatási kötelezettségére az 1440. §. első bekezdése értelmében ugyanazok a szabályok alkalmazandók, a melyek a vétel felbontásából folyó visszaszolgáltatási kötelezettségre vonatkoznak; e tekintetben tehát ugyanaz áll, a mi a vevő eme kötelezettségéről ez 1440. §. indokolásánál mondatott. Ugyanazok a körülmények, a melyek az 1059., 1066. §-ok szerint a vétel felbontása iránti követelést kizárják, ezen követelés érvényesitésének is utját állják. A vevőnek az 1056.

1057. §-okból folyó kötelezettségei s az eladónak az a kötelezettsége, hogy hibátlan dolgot szolgáltasson, az 1058. §. értelmében egyidejüen, a viszonos szolgáltatásokra vonatkozó szabályok szerint teljesitendők. Az 1061. §. értelmében a hiányos dolog kicserélése iránt létrejött megállapodás vagy az eladót erre kötelező jogerős itélet ismét hatálytalanná válik, ha a vevő visszatéritési kötelezettségére nézve késedelembe esik és mulasztását az eladó által kitüzött megfelelő határidő alatt sem teszi jóvá. Az 1062. §. értelmében a vevőnek itt szóban levő követelése szintugy oszthatatlan, mint a vétel felbontása iránti követelése. Az 1442., 1448. §-oknak és az 1447. §. második bekezdésének megfelelő alkalmazása nehézséget nem okoz. Ellenben az 1064., 1068. és 1069. §-ok alkalmazására itt a dolog természete szerint nem nyilik tér.

Mihelyt az eladó a vevőnek a dolog kicserélése iránti követeléséhoz hozzájárult, vagy erre jogerős itélettel köteleztetett, a maga részéről önálló jogot szerez arra, hogy a hiányos dolog visszaszolgáltatását s az 1056., 1057. §-ok szerint a vevőt terhelő egyéb kötelezettségek teljesitését követelje. Az eladó tehát, ha a vevő ebbeli kötelezettsége teljesitésével késik, nincs az 1061. §. szerinti eljárásra utalva, hanem a vevőt per utján szorithatja kötelezettségei teljesitésére.

Minthogy a vevő, a ki az itt szóban levő követelését érvényesiti, voltaképen teljesitést követel, e mellett a késedelemből eredő kárának megtéritését is követelheti, a mennyiben e kárkövetelésnek az 1186., 1187. §-okban meghatározott általános előfeltételei fenforognak.

1450. §.

Már emlitve volt, hogy az eladónak a dolog hiányai miatti szavatosságát a felek a törvénytől eltérően szabályozhatják: szigorithatják, enyhithetik vagy egészen ki is zárhatják. A szerződési szabadságot azonban ebben a tekintetben épugy korlátozza a jelen §., mint a jogért való szavatosság tekintetében a vele correspondeáló 1429. §.: az eladó szavatosságát kizáró vagy korlátozó kikötés hatálytalan, ha az eladó a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta. (v. ö. N. 476.).

1451—1454. §§.

Az aedilisi keresetekre nézve már a római jog rövid elévülési időt állapitott meg, — az actio redhibitoriára nézve 6 hónapit, az actio quanti minorisra nézve egy évit. Az ujabb törvényhozások eme keresetekre nézve szintén a rendesnél rövidebb, de mind a két keresetre nézve egyforma határidőt szokták megállapitani, ellenben különböztetnek a szerint, hogy a vétel tárgya ingatlan-e vagy ingó. Igy az osztrák ptkönyv 933. §-a szerint a szavatossági igény, ha ingatlanokat érdekel, három év alatt, ha ingókat illet, hat hónap alatt érvényesitendő. A porosz Landrecht szerint (I. r. 5. cz. 343.) a vevőnek a szavatosságból folyó jogait mezei jószágnál három év alatt, városi ingatlannál egy év alatt, ingóknál hat hó alatt kell érvényesitenie. Hazai jogunk csak a kereskedelmi ügyletekre nézve gondoskodik rövidebb elévülési időről, a mennyiben a kereskedelmi törvény 349. §-a szerint a vevőnek a hiányokra alapitott kereseti joga az eladó ellen az átvételtől számitandó hat hó alatt évül el. Ellenben általános magánjogunk a hiány-szavatosságból folyó követelések tekintetében is csak a rendes — 32 évi — elévülést ismeri.

A T. a forgalom biztonsága érdekében mellőzhetetlennek tartja, hogy a dolog hiányai miatti szavatosságból eredő követelések rövid elévülésnek vettessenek alá; ugyanazért az 1451. §. első bekezdésében akként rendelkezik, hogy a szavatossági hiány miatt támasztható követelések ingó dolognál hat hónap alatt, ingatlannál egy év alatt évülnek el. Hasonló tartamban állapitják meg az elévülési időt a szász (923.) és német (477.) ptkönyv, az ingók tekintetében pedig a kereskedelmi törvénynek már idézett 349. §-a.

Mint a rendelkezés általános szóhangzásából és az 1434. és 1435. §-ok felhivásából kitünik, eme rövid elévülésnek nem csak a vétel felbontása s az árleszállitás iránti követelés, hanem az 1434. §. második bekezdése értelmében hibátlan más dolgoknak szolgáltatása iránt támasztható követelés és az 1435. §-on alapuló kártéritési követelés is alá van vetve. A T. tehát e tekintetben eltér a római jogtól, a mely szerint, ha a dolognak valamely külön kikötött tulajdonsága hiányzott, a vevőnek ez

alapon támasztható kártéritési követelése csak a rendes elévülési idő alatt évült el.

Csak abban az esetben nincs helye az 1451. §. első bekezdésében meghatározott rövid elévülésnek, ha az eladó a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta volt. Ily esetben a szavatosságból eredő követelések, az 1434. §-ban emlitettek szintugy, mint az 1435. §. szerinti kártéritési követelés, csak a rendes — tiz évi — elévülési idő alatt évülnek el. Megjegyzendő azonban, hogy a hiány rosszhiszemü elhallgatása rendszerint tiltott cselekménynek is lesz minősitendő. Ez esetben a szavatosságból folyó követelésekkel a tiltott cselekményből eredő kártéritési követelés concurrál, mely önállóan évül el (1330. §.).

Az 1451. §. második bekezdése meghatározza az első bekezdésben megállapitott elévülési időnek kezdőpontját és pedig a német ptkönyv 477. §-ával egyezően — akként, hogy a határidő ingóknál a kiszolgáltatás, ingatlanoknál az átadás időpontjától számitandó. A két kifejezés nem azonos értelmü. Jogilag átadottnak tekintendő a dolog akkor is, ha annak tulajdona a dolog kiadása iránti követelés átengedése (626. §.), vagy constitutum possessorium (627. §.) által ruháztatott át a vevőre; vagy ha a dolog helyett a róla kiállitott közraktári jegy, rakjegy, vagy hajós elismervény adatott át a vevőnek. Ezek a cselekmények azonban, habár jogilag az átadást helyettesitik, még nem hozzák a vevőt abba a helyzetbe, hogy a dologról tényleg rendelkezhetnék, jelesül azt megvizsgálhatná. Már pedig a szavatosságból folyó követelések elévülése helyesen csak attól az időponttól számitható, a melyben a vevő részére a dolog megvizsgálásának lehetősége megnyilt. Ez ingóknál a kiszolgáltatás időpontja, vagyis az az időpont, a melyben az eladó a dolgot őrizete és rendelkezése alól kibocsátja s a vevő részére megnyilik az a lehetőség, hogy annak tényleges birtokába helyezkedjék. A kiszolgáltatás, ha nem esik egybe a jogi átadással, rendszerint később következik be, de kivételesen meg is előzheti az átadást. Ez utóbbi esetben is a kiszolgáltatás időpontja irányadó az elévülés kezdetére nézve, feltéve természetesen, hogy a kiszolgáltatás a vételi szerződés alapján történt; mert ha a vevő, mielőtt a vételt megkötötte, már más czimen, pld. mint bérlő, letéteményes vagy záloghitelező volt a dolog tényleges birtokában, az elévülési idő csak a vétel megkötésétől

számitható. Ingatlanoknál nem forog fenn gyakorlati szükség, hogy a tényleges kiszolgáltatás s az átadás között a fent kifejtett módon különbség tétessék; mert ingatlant nem szokás előzetes megtekintés és megvizsgálás nélkül megvenni. Itt tehát általában az átadás időpontját jelenti ki a T. az elévülési idő kezdetéül; a miből következik, hogy a tényleges átadást ebben a tekintetben nemcsak a brevi manu traditio (625. §. II. bek.), hanem a constitutum possessorium is helyettesiti.

Az a körülmény, hogy a vevő mikor ismerte fel a hiányt, és hogy az az 1451. §-ban meghatározott idő alatt egyáltalán fel volt-e ismerhető, az elévülésre befolyással nincs. Ha a törvény a szavatosság miatt támasztható követelések elévülését, mint a franczia joggyakorlat tartja (v. ö. Laurent, Principes XXIV. k. No 302.), a hiány felismerésének időpontjától számitaná, az a jogpolitikai czél, a melyet a rövid elévülés által el akar érni, nagyrészt illusoriussá válnék.

A T. az 1358. §-tól részben eltérően megengedi a jelen §-ban meghatározott elévülési időnek szerződési meghosszabbitását, de csak a rendes elévülési idő tartamáig, tehát tiz évre. Annak megengedése, hogy az még ezen határon tul is meghosszabbittathassék, oly anomal rendelkezés volna, a melyre gyakorlati szükség nincs, mert az elévülési idő kiterjesztése által elérni óhajtott czélt a felek külön szavatossági idő megállapitása által (l. a következő §-t) is elérhetik.

A gyakorlati jogéletben gyakran fordul elő, hogy a felek a vétel megkötésekor külön szavatossági (jótállási, garantia) időben állapodnak meg. Ily esetben nem ritkán kétség merül fel az iránt, hogy mily értelemben állapitották meg a szavatossági időt: oly értelemben-e, hogy az a törvényes elévülési idő helyébe lépjen, s a vevőnek a szavatosságra alapitott követelését a szavatossági időn belől keresettel kelljen érvényesitenie: vagy oly értelemben, hogy az elévülési idő csak a garantia-idő elteltével vegye kezdetét. A T. czélszerünek tartotta az 1452. §-ban idevonatkozólag értelmezési szabályt állitani fel. A felek rendszerint felteendő szándékának megfelelően, a szavatossági időnek azt a jelentőséget tulajdonitja, hogy az eladónak ezen időn belül a hiányról értesitést kell vennie, az eladó tehát nem szavatol oly hiányért, a melyről a szavatossági időn belül nem értesittetett. Másrészt a vevő jogának fentartására az értesités

elegendő; az 1451. §-ban meghatározott elévülési idő ily esetben csak a szavatossági idő lejártával veszi kezdetét.

A szavatossági idő kikötése különben tartalmilag nem változtatja meg az eladó kötelezettségét: az 1452. §. azon hiányok alatt, a melyekért az eladónak szavatolnia kell, nem bármely hiányt, hanem csak az 1431. §. értelmében a szavatossági kötelezettséget megállapitó hiányokat érti. Oly hiány miatt tehát, mely csak azon időpont után keletkezett, a melyben a dologra vonatkozó kárveszély a vevőre átszállott, a jelen §. alapján sem lehet az eladó ellen követelést támasztani. Szintoly kevéssé akarja e §. a dolog hiányos volta tekintetében a bizonyitási terhet megváltoztatni.

Az 1453. §. a szavatosságból eredő követelések tekintetében kiegésziti az elévülés félbeszakitására és nyugvására vonatkozó általános szabályokat.

Az első bekezdés nevezetesen félbeszakitó hatályt tulajdonit a hiány megállapitása végett az előleges bizonyitási eljárás elrendelése iránt előterjesztett kérelemnek is, tekintettel arra, hogy a vevő sokszor csak a szakértői vizsgálatból nyer teljes tudomást a hiány mibenlétéről, s hogy nem látszik czélszerünek őt keresetinditásra kényszeriteni, mielőtt a hiány mibenléte és különösen az a kérdés, hogy az a veszély átszállásának időpontjában már fenforgott-e vagy később keletkezett-e, fel van deritve. A T. ugyan nem mondja ki, hogy az előleges bizonyitási eljárás elrendelése iránti kérelemre az 1343. és 1344. §. rendelkezései megfelelően alkalmazandók (v. ö. N. 477. II.); azoknak analog alkalmazása azonban ily külön szabály nélkül is indokolt lesz.

Az 1453. §. második bekezdésének az a rendelkezése, hogy ha az elévülés az ugyanazon szavatossági hiány miatt támasztható követelések bármelyike tekintetében nyugszik vagy félbeszakad, ez a többi követelésekre is kihat, folyománya az 1437. §-ban kimondott annak az elvnek, hogy a vevőt mindaddig, a mig az eladó az általa támasztott követeléshez hozzá nem járul, vagy annak értelmében jogerősen el nem marasztaltatik, jus variandi illeti (v. ö. N. 477. III.).

Az általános szabályok szerint elévült követelés kifogás utján sem érvényesithető. Az 1454. §. a szavatosságból eredő követelések tekintetében e szabály alól — a keresk. törvény

349. §. példájára — kivételt állit fel, a mennyiben bizonyos előfeltételek alatt az 1434., 1435. §-okban emlitett követelések elévülése után is fentartja a vevő részére azt a jogot, hogy az eladó által a vételi szerződés alapján ellene támasztott követeléssel szemben, a dolog hiányos voltára kifogásként hivatkozhassék.

A vevőnek, hogy ebbeli kifogása az elévülési időn túl is fenmaradjon, annak eltelte előtt a következő cselekmények valamelyikét kell véghez vinnie:

1. Értesitenie kell az eladót a hiányról; e tekintetben azonban, ha az eladó távol van, az értesités elküldése elegendő; (külön szavatossági idő megállapitása esetében ez az 1452. §. első bekezdéséből láthatólag akként módosul, hogy az értesitésnek a szavatossági időn belül kell megtörténnie); vagy

2. a hiány megállapitása végett előleges bizonyitási eljárást kell kérnie; vagy

3. oly perben, a mely közötte s a dolog később megszerzője között a hiány miatt foly, az eladót perbe kell hivnia. Az általános szabályok (1340. §. II. bek.) szerint a perbehivásnak az elévülésre nézve félbeszakitó hatálya van, ha az adós abba a perbe hivatik, a melynek kimenetelétől az ő ellen támasztott követelés függ. Az a per, a mely a vevő és a dolog későbbi megszerzője között a hiány miatt foly, nem ily természetü. Minthogy azonban gyakorlati szempontból kivánatos, hogy a perbehivás által a vevő a hiány miatti kifogását fentarthassa, ennek külön kimondása volt szükséges.

Minden további előfeltétel nélkül fenmarad a vevő kifogása, ha az eladó a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta. Eme rendelkezés összhangzásban van az 1094. §. szabályával, a mely szerint az adós, a kit a hitelező tiltott cselekmény által birt rá a kötelezettség elvállalására, ennek teljesitését abban az esetben is megtagadhatja, ha a tiltott cselekmény alapján a hitelező ellen támasztható saját követelése már elévült.

A kifogás, mely a vevőt a jelen §. szerint illeti, magától érthetőleg nem hatályosabb, mint elévült követelése volt. Az egész vételár megfizetését tehát a vevő csak ugy fogja megtagadhatni, ha nem forog fenn olyan körülmény, a mely a vétel felbontása, vagy hibátlan más dolog szolgáltatása iránti követelését kizárja. Minden esetre megtagadhatja a vételár azon

részének megfizetését, a melylyel, ha árleszállitási követelése még nem évült volna el, annak alapján a vételárt leszállittathatta volna (v. ö. N. 478.; s ehhez Planck commentárja a 478. §-nál).

Ha a vevő az 435. §. alapján nem-teljesités miatt kártéritést követel, a vételár megfizetése alól nem szabadul fel; csak az a joga van, hogy ártéritési követeltésétée az eladó vételári követelésébe beszámitsa. (Indokolás III. kötet 416. l.). Ha kártéritési követelése már elévült, az a kérdés, hogy az mennyiben használható még beszámitásra, az 1357. §. szerint volna elbirálandó. E szerint az elévült kártéritési követelés csak abban az esetben, de akkor minden további előfeltétel nélkül, volna beszámitható, ha akkor, mikor a beszámitás lehetősége megnyilt, még nem volt elévülve. Az 1454. §. ezen változtat, s a vevő beszámitási jogának fenmaradását ugyanazon előfeltételekhez köti, a melyektől a szavatossági hiánymiatt emelhető kifogás fenmaradása függ (v. ö. N. 479.). Az 1357. §. szabálya ez által két irányban van módositva. Egyrészt korlátozva van a beszámitási jog, a mennyiben a vevő abban az esetben is, ha a vételári követelés kártéritési követelésének elévülése előtt már lejárt, vagy lejárta előtt teljesithető volt, az elévült kártéritési követelést csak ugy használhatja beszámitásra, ha az eladót az elévülés beállta előtt a hiányról értesitette, vagy az értesitéssel egyenlő hatályu valamely cselekményt vitt véghez. A beszámitási jognak ez a korlátozása abban találja indokolását, hogy ellenkező esetben a rövid elévülési idő felállitása által elérni kivánt gyakorlati czél — az a czél t. i., hogy a jogviszony mielőbb tisztáztassék — meghiusulna. Más irányban viszont a jelen §. rendelkezése kiterjeszti a beszámitás lehetőségét az 1357. §-ban megvont határon tul. Azon kivételes esetekben ugyanis, a melyekben a vételári követelés csak a vevő kártéritési követelésének elévülése után jár le, és lejárat előtt nem egyenlithető ki, a melyekben tehát a kártéritési követelés elévülése előtt a beszámitás lehetősége az 1305. §. értelmében nem nyilt meg s igy ezen elévült követelés az általános szabály szerint már beszámitásra sem volna használható, a jelen §. ezt mégis megengedi, ha a vevő az elévülési idő eltelte előtt az 1454. §-ban meghatározott cselekmények valamelyikét véghez vitte.

Emez előfeltételek nélkül is fenmarad a vevő beszámitási

joga a második bekezdés értelmében, ha az eladó a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta volt. (A II. bek. szövegében e szó után „kifogása“ pótlandó: „és beszámitási joga“).

1455. §.*)

Az 1455—1468. §-ok a dolog hiányaiért való szavatosság általános szabályai alól több tekintetben kivételeket állapitanak meg azokra az adásvételi ügyletekre nézve, a melyek bizonyos nemü háziállatok iránt köttetnek. Kérdés tehát mindenekelőtt, vajjon szükséges-e a vételi ügyletek ezen nemére nézve különleges szabályokat felállitani.

Az állatszavatosság tekintetében tudvalevőleg három főbb rendszer fordul elő a törvényhozásokban: a római jogi, a német jogi és az ugynevezett vegyes. A római jog szerint az aedilisi edictumon alapuló az a szabály, hogy az eladó a vevőnek az eladott dolognak minden rejtett hiányáért szavatol, mely értékét vagy használhatóságát megszünteti, vagy jelentékeny mértékben csökkenti, egyaránt áll, akár házi állat, akár más dolog a vétel tárgya. Hogy a mutatkozó hiba jelentékeny-e vagy sem, azt a biró esetről esetre dönti el; hogy az eladáskor már meg volt az állatban, azt a vevő tartozik bizonyitani. Eltérő álláspontot foglal el a német jog. A vevő e szerint külön kikötés és dolus esetén kivül csak taxative felsorolt bizonyos főhibákért és azok-

---

*) V. ö. az 1431. §-nál felsorolt tkönyveken és tervezeteken kivül különösen a következő állatszavatossági törvényeket: 1838. máj. 28-ki, 1884. aug. 2-ki és 1895. jul. 31-ki franczia, 1850. jan. 28-ki és 1885. aug. 25-ki belga, 1851. ápr. 18-ki és 1870. decz. 15-ki luxemburgi, 1836. ápr. 19-ki waldecki, 1839. márcz. 2-ki szász-weimári, 1844, jul. 6-ki, 1865. jun. 10-ki és 1885. jul. 1-jei szász meiningeni, 1853 márcz. 11-ki szász-gothai, 1864. jul. 7-ki kóburgi, 1859. márcz. 26-ki bajor, 1861. decz. 26-ki württembergi, 1859. ápr. 23-ki és 1882. aug. 16-ki badeni, 1863. jun. 5-ki hohenzollerni, 1858. jul. 15-ki hesseni, 1864. márcz. 15-ki hessen-homburgi, 1865. okt. 23-ki kur-hesseni 1864. decz. 9-ki frankfurti, 1864. márcz. 9-ki oldenburgi, a Rheinpreussen számára kibocsátott 1859. máj. 3-ki s az ehrenbreitsteini kerület számára kibocsátott 1865. márcz. 27-ki porosz törvényeket; továbbá az állatszavatosság tárgyában Aargau, Bern, Freiburg, Neuchatel, Zug és Zürich svájczi kantonok között 1853. ápr. 22-én létrejött concordatumot. Az 1867. szept. 16-ki luzerni törvény állatok eladása esetében a törvényes szavatosságot egyáltalán kizárja.

ért is csak abban az esetben szavatol, ha meghatározott rövid időn — a törvényes szavatossági időn — belül mutatkoznak; más részt azonban a szavatossági időn belül mutatkozó főhibáról az vélelmeztetik, hogy már az átadáskor létezett. A legtöbb ujabb törvény az állatszavatosság tárgyában ezt a rendszert követi. Egyes törvényhozások (igy különösen az osztrák ptkönyv s a porosz Landrecht) közvetitő álláspontra helyezkednek és u. n. vegyes rendszert követnek, a mely azonban lényegében nem más, mint a római jogi rendszer, a bizonyitási teherre vonatkozó részbeli módositással. Az eladó e jogok szerint az állatnak minden jelentékeny s az átadáskor már meg volt rejtett hibájáért szavatol; de ha bizonyos főhibák bizonyos időn belül mutatkoznak, vagy ha az állat az átvétel után 24 óra alatt betegszik meg vagy hull el, a törvény azt a vélelmet állitja fel, hogy a hiba már az átadáskor létezett (P. L. R. I. r. 11. cz. 199—206., O. 922—932., Sz. 924—929.). Nem a szavatosság, hanem a vélelem van tehát itt bizonyos főhibákra és bizonyos határidőkre korlátozva. Az eladó a vélelmi időn túl mutatkozó főhibáért s a a főhibák közé föl nem vett egyéb jelentékeny hibáért is szavatol, ha a vevő bizonyitja, hogy az átadáskor már meg volt az állatban. Ez utóbbi álláspónton van hazai jogunk is, a mennyiben a joggyakorlat az ország azon részében is, hol az osztrák ptkönyv nincs hatályban, annak idevágó szabályait, különösen a 924., 925. §-aiban foglalt vélelmeket, elfogadta.

A T. ezzel ellentétben a német jogi rendszerhez csatlakozik, a melyet azonban, mint az 1458, 1459. §-okból kitünik, két irányban módosit. Az elvont igazságosság ugyan a római rendszer mellett szólana. Ha az eladó szabályként minden nem egészen jelentéktelen rejtett hibáért szavatol, a melyben a dolog a veszély átszállásának időpontjában szenved, miért ne szavatoljon ugyanigy akkor is, ha az adásvétel tárgya élő háziállat? A vevőnek az a jogos érdeke, hogy az állatot arra a czélra, a melyre vette, akadálytalanul használhassa, egyaránt meg van sértve, akárminő hiány miatt nem veheti hasznát. A szavatosságnak bizonyos főhibákra való korlátozása tehát önkényszerünek látszik. E mellett sok oldalról kétségbe is vonják, hogy a szavatossági hibákat és vélelmi időket lehetséges volna egyszer s midenkorra taxative akként megállapitani, hogy a megállapitás helyes, kimeritő és mind a két félre nézve igazságos legyen.

Ámde túlnyomó gyakorlati okok mégis a mellett szólanak, hogy az állatszavatosság kérdésében a korlátolt szavatosság elve fogadtassék el a szabályozás alapjául. A római jogi elv, bármi helyesnek látszik is elméletileg, az alkalmazásban vele járó nehézségeknél fogva a gyakorlati jogéletben oly bizonytalanságra vezet, mely az eladóknak és vevőknek jól felforgott érdekeivel egyaránt ellenkezik. Az állatkereskedésnek élő, tehát folytonos átalakulásban levő organizmusokkal van dolga, a melyeknél ép ez okból különösen nehéz visszafelé megállapitani azt, hogy egy bizonyos elmult időpontban milyen állapotban voltak. Ha itt a biró teljesen a szakértőként eljáró állatorvos subjectiv véleményére van utalva, az itélkezésnek szükségkép ingadozónak, a szavatossági perek kimenetelének bizonytalannak kell lennie. Már pedig állattenyésztésünknek és állatkereskedésünknek fontos érdeke, hogy az a kérdés: mely hibákért és mennyi ideig kell az eladónak szavatolnia, és mely körülmények közt vélelmezhető, hogy a mutatkozó baj már az átadáskor létezett, ne esetről esetre, ingadozó és változékony subjectiv nézetek szerint, hanem a törvény szilárd alapján egyöntetüen döntessék el. A római jogi elvvel járó bizonytalanság hátrányát főleg az eladók éreznék, a kik sohasem tudhatnák biztosan, mely hibákért kell szavatolniok. De a vevőre is hátrányos a római jogi rendszer, mert bár elvben minden jelentékeny hiba miatt keresete van az eladó ellen, az tényleg akárhány esetben hajótörést szenved a bizonyitás nehézségein. Arra a kérdésre ugyanis, hogy a baj már az eladáskor létezett-e, sokszor a legügyesebb állatorvos sem adhat kétségtelen választ, kivált ha a vizsgálatot élő állaton kell eszközölnie. A jog bizonytalansága természetszerüen a perek szaporodását idézi elő, s azon fölülvéleményezések folytán, a melyek sok esetben szükségesek, a szavatossági perek nem csak hosszadalmasokká, hanem szerfelett költségesekké is válnak. Ennek csak a szavatossági hibák és határidők taxativ megállapitása és megfelelő vélelmi határidők meghatározása által lehet elejét venni. Ha a törvény a vevőt a mellékhibák tekintetében védtelenül hagyja, ezért azáltal kárpótolja őt, hogy viszont a főhibák tekintetében intensivebb jogvédelemben részesiti.

A mi az u. n. vegyes rendszert illeti, mely az eladónak a római jogból átvett korlátlan szavatosságát a német jognak a vevő javára szóló vélelmeivel combinálja, ennek elfogadása szin-

tén nem ajánlatos. Igaz, hogy e rendszer a jogalkalmazást a főhibák tekintetében megkönnyiti, de ezt az eredményt a vevő egyoldalu kedvezményezése által éri el. Minthogy a vélelmi idő meghatározásánál természetszerüen a bajnak nem a minimalis, hanem az átlagos lappangási ideje van alapul véve, s e szerint a bajnak a vélelmi időn belül való keletkezése nincs kizárva, az eladó részére e tekintetben fentartott ellenbizonyitás pedig felette nehéz, az eladó kétségkivül ki van téve annak a veszélynek, hogy az ellenbizonyitás nem sikerülése esetében esetleg oly hibáért kell szavatolnia, a mely az átadáskor valójában nem is létezett még, hanem csak később keletkezett. Ezt a hátrányt a német jogi rendszer azzal ellensulyozza, hogy az eladót a mellékhibákért való felelősség alól felmenti; a vegyes rendszer ellenben az eladót ezért semmivel sem kárpótolja. A mi pedig azt a jogpolitikai czélt illeti, hogy az állatszavatosság terén a jogbizonytalanságnak lehetőleg eleje vétessék, az a vegyes rendszer mellett sem érhető el; mert hogy a törvényes főhibákon kivül mely egyéb hiba fog adott esetben még jelentékenynek találtatni, az ezen rendszer szerint is esetről esetre a biróság megitélésétől, és minthogy a biróság e kérdésben majdnem kizárólag az állatorvos véleményére van utalva, lényegileg ennek subjectiv nézetétől függ.

Ezek a szempontok voltak a T.-re nézve irányadók, midőn az állatszavatosság kérdésében a német jogi rendszerhez csatlakozott. Mennyiben és minő okokból tartotta mégis a német jogi elv ridegségét enyhitendőnek, az 1458, 1459. §-ok indokolásából tünik ki.

Az állatszavatosságnak az 1456—1468. §-okban meghatározott különleges szabályai csak a jelen §-ban felsorolt állatfajokra szoritkoznak, mint a melyek a mezőgazdaságra s az állatkereskedésre nézve kiválóan fontosak. Ha másnemü házi állatok, pld. kecskék, kutyák, szárnyasok, vagy ha vadállatok képezik a vétel tárgyát, nem az állatszavatosság különleges szabályai, hanem kizárólag az 1431—1454. §-okban foglalt szabályok nyernek alkalmazást. Az ilyen állatok iránt kötött adásvételi ügyletek sokkal csekélyebb gyakorlati jelentőséggel birnak, semhogy külön szabályok felállitása szükséges volna; másrészt a legtöbb állatfaj tekintetében elegendő tapasztalati adatok sem állanak rendelkezésre, a melyek alapján a főhibákat és szavatossági határidőket meg lehetne állapitani.

1456., 1457. §§.

Az 1456. §. első bekezdése mondja ki az állatszavatosságnak a T.-ben elfogadott főelvét, azt t. i., hogy az eladó rendszerint csak meghatározott főhibákért és azokért is csak abban az esetben szavatol, ha meghatározott időn belül mutatkoznak. E főhibákat és az azokra vonatkozó szavatossági határidőket a T. nem határozza meg, hanem azok meghatározását külön törvénynek tartja fenn. Bármily gonddal készüljön is a főhibák és vélelmi idők katalogusa, az az állatorvosi tudomány haladásához és az időközben, pld. uj állatjárványok felmerülése folytán, szerzett tapasztalatokhoz képest időnként okvetlenül revisióra fog szorulni. A polgári tvkönyvbe pedig nem czélszerü oly határozatokat fölvenni, a melyek esetleg már rövid idő mulva változásnak lehetnek alávetve. Az osztrák ptkönyv e tekintetben intő például szolgál, mert annak a főhibákra és a vélelmi időkre vonatkozó rendelkezései állatorvosi szempontból teljesen elavultak s tarthatatlanok (l. dr. Hutyra Ferencz: „A szavatosság az állatkereskedésben“). Ebből az okból a német ptkönyv 482. §-a a főhibák és szavatossági határidők meghatározását s e katalogus időnkénti módositását a szövetségtanács hozzájárulásával kibocsátandó császári rendeletnek, az 1850. és 1885. évi belga állatszavatossági törvények pedig királyi rendeletnek tartották fenn. Tekintve azonban, hogy e kérdés fontos magánjogokat érint, a főhibák és szavatossági határidők meghatározását helyesebbnek látszik a törvényhozásnak fentartani.

Az 1456. §. első bekezdése, bár két irányban lényegesen korlátozza az eladónak az 1431. §. első bekezdése szerinti törvényes szavatosságát, egyéb tekintetben az 1431. §. rendelkezéseit érintetlenül hagyja. Az eladónak eme korlátolt szavatossága tehát az 1431. §. első bekezdése értelmében szintén arra vonatkozik, hogy az eladott állat a veszély átszállása időpontjában nem szenved szavatossági főhibában. Az eladónak valamely külön kikötött tulajdonság hiányából folyó szavatosságát (1431. §. II. bek.) pedig a jelen §. egyáltalán nem érinti. Ugyszintén az állatszavatosságnál is alkalmazást nyernek az 1432., 1433. és 1436. §-ok rendelkezései; itt is ki van tehát zárva a szavatosság, ha a vevő a szerződés megkötésekor az állatban meglevő főhibát

ismerte, vagy ha saját sulyos gondatlansága folytán nem ismerte fel; és itt is elveszti a vevő a szavatosság alapján támasztható követelését, ha a szerződés megkötésekor ugyan nem, de az állat elfogadásakor a főhibát már ismerte és ekkor jogfentartással nem élt.

A törvényes szavatossági határidők czélját tekintve kétség merülhetne fel, hogy azok a felek dispositiója által megváltoztathatók-e. Az 1456. §. III. bekezdése, hogy e kétségnek elejét vegye, kimondja, hogy azok szerződés által akár meghosszabbithatók, akár megrövidithetők. Minthogy házi állatok eladásánál sem lehet a feleket elzárni attól, hogy a szavatosságot teljesen kizárják, nincs elegendő ok arra, hogy a törvényes szavatossági határidők megröviditése megtiltassék. Ha azonban az eladó rosszhiszemüen, illetőleg azzal a czélzattal kötötte ki a törvényesnél rövidebb szavatossági időt, hogy a vevőnek a hiba felismerését s a szavatosságból folyó jogai érvényesitését lehetetlenné tegye, az általános szabályok (956., 991. §§.) lesznek irányadók arra nézve, hogy a határidőre vonatkozó megállapodás e körülménynél fogva mennyiben lesz semmis vagy megtámadható.

A szerződésileg meghatározott határidő minden tekintetben, igy jelesül az 1457. §. II. bekezdésében kimondott vélelem, és az 1460. §. első bekezdése szerint a vevőt terhelő értesitési kötelezettség szempontjából is, a törvényes szavatossági idő helyébe lép (v. ö. N. 486.).

Az 1457. §. első bekezdése a szavatossági idő kezdőpontját határozza meg, és pedig, minthogy az eladó szavatossága általában arra vonatkozik, hogy az állat a veszély átszállása időpontjában nem szenved szavatossági főhibában, ezzel összhangzásban akként, hogy a szavatossági határidő azon nap elteltével kezdődik, a mely napon az eladott állatra nézve a kárveszély a vevőre száll át. Hogy e nap a határidőbe nem számittatik be, hanem a határidő csak annak elteltével kezdődik az 1120. §. általános szabályának felel meg.

A második bekezdés, mely kimondja, hogy a határidőn belül mutatkozó főhibáról az ellenkezőnek bizonyitásáig az vélelmezendő, hogy már a veszély átszállása időpontjában meg volt az állatban, az 1455. §-nál mondottakban találja indokolását. Az eladónak fenn van tartva a vélelemmel szemben az ellen-

bizonyitás abban az irányban, hogy a határidőn belül mulatkozott főhiba az adott esetben a veszély átszállásának időpontja után keletkezett, hogy tehát a szavatosság arra ki nem terjed.

1458., 1459. §§.

Az alól a szabály alól, hogy az eladó csak a meghatározott főhibákért szavatol, az 1458. §. kivételt tesz arra az esetre, ha az állat a főhibákhoz nem tartozó oly baj miatt, a mely a veszély átszállásának idejében bebizonyithatóan már létezett, ez időponttól számitott rövid idő — 8 nap — alatt elhull, vagy ezen időn belül levágatván, a hiány miatt hatóságilag elkoboztatik. Más szóval: oly baj, mely rövid időn belül az állat elhullására vagy elkobzására vezet, szavatossági hibának tekintetik akkor is, ha a törvény nem nyilvánitja kifejezetten annak; csakhogy ez esetben a vevő mellett vélelem nem harczol: a vevő köteles bizonyitani, hogy a baj már a veszély átszállásának időpontjában meg volt az állatban.

A rendelkezés czélja arról gondoskodni, hogy ha a törvényes főhibák katalogusa utólag hézagosnak bizonyul, a vevő legalább a legfontosabb és legeklatánsabb esetekben ne maradjon törvényes védelem nélkül. Oly hibát, mely rövid idő alatt az állat elhullását okozza, a törvény nem tekinthet nem fontosnak, hacsak a közfelfogással ellentétbe nem akar helyezkedni. Azt a jogpolitikai czélt pedig, a melyet a törvény a korlátolt szavatosság elvének elfogadása által el akar érni, a javasolt rendelkezés nem veszélyezteti. A szavatosság beállta ugyanis nem szakértők subjectiv nézetétől függ, hanem határozott ténykörülményekhez, a milyen az állatnak bizonyos határidőn belüli elhullása vagy hatósági elkobzása, van kötve; annak megállapitása pedig, hogy a betegség már létezett-e az erre nézve döntő időpontban, az elhullott vagy leölt állat felbonczolása által sokkal biztosabban eszközölhető, mintsem az élő állaton lehetséges volna. A javasolt rendelkezésnek továbbá az az előnye is van, hogy lehetségessé teszi a főhibák számának reductióját. Azokat az állatbetegségeket, a melyek rövid idő alatt vagy gyógyulásra vagy elhullásra vezetnek s a melyeknek keletkezési ideje bonczolás utján könnyen megállapitható, eme rendelkezésre való

tekintettel a főhibák sorából ki lehet hagyni, miáltal a törvény egyszerübbé válik (v. ö. dr. Hutyra Ferencz: „A szavatosság az állatkereskedésben"). Analog rendelkezések külföldi törvényhozásokban is előfordulnak. Kivételesen a régibb német jog is megállapitotta az eladó szavatosságát a főhibákhoz nem tartozó betegség miatt, ha a megvett állat az átvétel után 24 órán belül betegedett meg vagy hullott el (az u. n. „Nachtkrankheiten"). Az 1889. évi spanyol ptkönyv pedig, mely különben a vétel felbontását csak a törvény vagy helyi szokás által meghatározott hibák miatt engedi meg (1496. cz.), oly esetben, midőn az állat a vételtől számitott három napon belül hull el és szakértők által bizonyittatik, hogy a betegség már a vétel megkötése előtt létezett, a betegség minőségére való tekintet nélkül megállapitja az eladó felelősségét (1497. cz.).

Más irányban tágitja az eladó szavatosságának terjedelmét az 1459. §.: az 1456. és 1458. §-okban foglalt korlátozások nélkül kell az eladónak szavatolnia az állatnak minden jelentékeny hiányáért, a melyet az eladáskor, tehát az adásvételi szerződés megkötésekor, ismert s a vevő előtt rosszhiszemüen elhallgatott. Ily esetben tehát a főhibák miatt helye van a szavatosságnak akkor is, ha azok a szavatossági idő eltelte után mutatkoznak és egyéb jelentékeny hiány miatt akkor is, ha az nem vezet 8 napon belül az állat elhullására vagy hatósági elkobzására. A vevőnek azonban, a ki a jelen §. alapján az eladó ellen fel akar lépni, nem csak azt kell bizonyitania, hogy a hiány az 1431. §. első bekezdése értelmében jelentékeny és hogy az állat abban a veszély átszállása időpontjában szenvedett; hanem bizonyitania kell azt is, hogy már meg volt az adásvételi szerződés megkötésekor s hogy az eladó azt akkor ismerte, s a vevő előtt rosszhiszemüen elhallgatta.

A T.-et e rendelkezés felvételénél az a szempont vezette, hogy a törvény nem veheti pártfogásába a dolust. Bármi fontos érdek a perek egyszerüsitése, az erkölcsi szempontot még sem lehet neki alárendelni. Ha az eladó ismerte a hibát és tudva azt, hogy a vevő nem ismeri, és nem kötné meg az ügyletet, ha ismerné, azt a vevő előtt mégis elhallgatta, akkor nincs semmi helyes ok, a miért az eladót a szavatosság alól mégis fel kellene menteni. Ez nem csak a jogérzetet sértené, hanem a közerkölcsiség szempontjából is káros volna s az üzleti inso-

liditást mozditaná elő. A T. által e tekintetben elfoglalt álláspont támogatására szolgálhat, hogy hasonló rendelkezés — egyes német állatszavatossági törvényen kivül — a szász ptkönyvben (927.) s a drezdai javaslatban (197.) is foglaltatik.

1460. §.

A T. a keresk. törvény 346. §-ától eltérően a vevőnek általában nem teszi kötelességévé, hogy a dolgot haladéktalanul megvizsgálja s a felfedezett hiányról a vevőt azonnal értesitse s még kevésbbé füzi a megvizsgálás és értesités elmulasztásához azt a következményt, hogy a szavatosságból folyó jogait ennek folytán elvesztené. A T.-nek az állatszavatosság kérdésében elfoglalt álláspontja azonban szükségessé teszi, hogy itt a vevő értesitési kötelezettsége kivételképen megállapittassék. Ha ugyanis a törvény a főhibáknál a vevő javára vélelmet állit fel, s azzal szemben az eladót kötelezi annak bizonyitására, hogy a hiba a veszély átszállásának időpontja után keletkezett, akkor gondoskodnia kell arról is, hogy az eladónak ez a bizonyitás lehetővé tétessék. Vagy arra kellene tehát kötelezni a vevőt, hogy rövid záros határidő alatt ő maga szakértők által állapittassa meg a hibát (mint azt a francia és egyes más állatszavatossági törvény teszi), vagy legalább azt kell előirni, hogy a vevő értesiteni tartozik az eladót.

A T. más törvények példájára, és főleg a német ptkönyvet (485.) követve, a vevő terhére ezt az utóbbi kötelezettséget, mint rá nézve enyhébbet irja elő.

Az értesitésnek a jelen §. első bekezdése szerint rendszerint a szavatossági időn belül vagy annak lejártától számitott 3 nap alatt kell megtörténnie. Kérdés lehet, nem kellene-e a vevő értesitési kötelezettségét a keresk. törvény 346. §-ának példájára akként szigoritani, hogy a hiba felismerése után azonnal legyen köteles az eladót értesiteni. Az eladó érdekének csakugyan az felel meg legjobban, ha a mutatkozó hibáról minél előbb értesül. Gyakorlati szempontból mindazonáltal, nevezetesen a perek egyszerüsitése s számuk csökkentése érdekében, a T.-ben elfogadott szabály látszik czélszerübbnek. Annak pontos megállapitása, hogy mely időben ismerte fel a vevő a szavatossági

hibát, minden esetben hosszadalmas bizonyitási eljárást tenne szükségessé, sokszor majdnem lehetetlen volna. Azon állatbetegségeknek, a melyek főhibákul meg szoktak jelöltetni, épen az a természetük, hogy rögtön nem ismerhetők fel, hanem hoszszabb megfigyelést tesznek szükségessé. A vevő, ha felismeri is a betegségnek valamely jelenségét, egyelőre rendszerint csak azt tudja, hogy az állatnak valami baja van; de a jelenség okával és különösen azzal, hogy oly baja van-e, a mely szavatossági hiba, csak a legritkább esetekben lesz azonnal tisztában. Az állatorvos is, a kihez fordul, néha kénytelen lesz az állatot ismételten megvizsgálni, és az első vizsgálat után véleményét talán csak fentartással, feltételesen fogja nyilvánithatni. Ily esetekben a vevő sokszor maga sem lesz képes magának számot adni, hogy mely időpontban szerzett ő a bajról határozott tudomást; annál kevésbbé lesz az az időpont külső jelekből biztosan megállapitható. Már pedig ily nehezen megállapitható és bizonytalan időpontot annál kevésbbé tanácsos irányadóul elfogadni, minél sulyosabbak azon jogkövetkezmények, a melyeket a törvény az értesitési kötelezettség elmulasztásához füz. A javasolt rendelkezés mellett ezek a nehézségek elesnek. A szavatossági idő tudva lévén, minden esetben nehézség nélkül megállapitható, hogy az értesités kellő időben történt-e vagy sem. Különben is csak természetes, ha az értesitési határidő a szavatossági idővel hozatik kapcsolatba, mert az utóbbinak meghatározásánál éppen az szolgál irányadóul, hogy mennyi idő szükséges rendszerint a baj felismeréséhez. Az esetek többségében tehát a baj ugy is csak a határidő vége felé szokott felismertetni. Minthogy azonban a baj esetleg a határidő utolsó pillanatában is mutatkozhatik, annak lejárta után is kell még a vevőnek néhány — a T. szerint 3 — napot engedni az értesitésre. Másként áll a dolog, ha az állat még a szavatossági idő eltelte előtt elhull vagy levágatik. Ez esetben a baj bonczolás utján azonnal megállapitható, másrészt az értesités késleltetése az eladót megfosztaná az ellenbizonyitás lehetőségétől. Ezekben az esetekben tehát a T. nem engedi meg az eladónak, hogy az értesitést a szavatossági idő lejártáig elhalaszthassa, hanem megköveteli (I. bek.), hogy az eladót haladéktalanul, illetőleg az állat elhullásától vagy leölésétől számitott 3 nap alatt értesitse. Ugyanezen okok-

ból az értesitésnek az 1458. §. eseteiben is az állat elhullását vagy elkobzását követő 3 nap alatt kell történnie (II. bek.).

Nagy fontosságu kérdés, hogy az értesités elmulasztásának mi legyen a következménye. A törvényhozások egy része, igy különösen az osztrák ptkönyv (926., 927.), megelégesznek azzal, hogy erre az esetre a vélelem előnyének elvesztését irják elő. Más törvényhozások, igy különösen a német ptkönyv 485. §-a szerint a mulasztás a szavatosságból folyó jogok elvesztésével jár. Vannak egyes oly törvények is, a melyek a mulasztás következményeit nem határozzák meg, a melyek szerint tehát a vevő az általános szabályokhoz képest csak kártéritésre kötelezhető, ha az értesitést vétkesen mulasztotta el. A T. a keresk. törv. 346. §-át követi, midőn az értesitést jogvesztés terhe alatt irja elő. Az eladónak ugyanis nem csak arra kell módot nyujtani, hogy a vélelemmel szemben bizonyithasson, hanem arra is, hogy a vevő esetleges bizonyitékaival szemben az ellenbizonyitás jogával élhessen; már pedig ha idejében nem értesittetik a hibáról, ellenbizonyitékokról nem gondoskodhatik. Ha továbbá az értesitési kötelezettség elmulasztása nem járna egyéb hátránynyal, mint a vélelem előnyének elvesztésével, akkor az a jogpolitikai czél, a melyet a törvény a korlátolt szavatosság rendszerének elfogadásával el akar érni — hogy t. i. a jogviszony minél előbb és minél egyszerübb módon tisztázódjék és bizonytalan kimenetelü perek lehetőleg elkerültessenek — többé kevésbbé meghiusulna. Az eladó esetleg az egész elévülési idő alatt bizonytalanságban maradna az iránt: mutatkozott-e szavatossági hiba és fel fog-e bontatni az ügylet vagy sem. A vevő ezen egész idő alatt az eladó rovására spekulálhatna, az eladó pedig, a ki talán megóvhatta volna magát a kártól, ha kellő időben értesittetik, meg volna gátolva abban, hogy evégre a szükséges lépéseket idejében megtehesse. Lehet, hogy az eladónak a hiba alapján viszont a saját előzője ellen volt szavatosságból folyó követelése, a mely azért évült el, mert a vevő őt nem értesitette kellő időben a hibáról. Ily esetben a mulasztás következménye semmi esetre sem lehet pusztán a vélelem előnyének elvesztése, hanem a vevő kártéritési kötelezettségét is meg kellene állapitani. Azonban bizonytalan kimenetelü kártéritési perek felidézése helyett czélszerübb, ha a törvény az eladó

értesitését rendelő határozatának a jogvesztés sanctiója álta szerez foganatot.

Minthogy az értesités által a vevő csak egy őt különben érő joghátrányt távoztat el magától, itt is, mint az 1454. §. esetében, a jogfentartáshoz elegendő, ha az értesitést a távol levő eladó czimére elküldi (III. bek.); az értesitő irat elveszésének vagy késedelmes érkezésének veszélyét az eladó viseli.

A negyedik bekezdés az értesitéssel egyenlő hatályuaknak jelenti ki azokat a jogcselekményeket, a melyek az 1454. §. szempontjából is azzal egyenlő jogi hatálylyal birnak: a pers behivást és az előleges bizonyitási eljárás kérelmezését. A dolog természete szerint itt még a keresetinditás járul hozzá (v. ö. N. 485.).

Valamint az 1454. §. szerint a vevő kifogásai az ott meghatározott előfeltételek nélkül is fenmaradnak, ha az eladó a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta, ugy a jelen §. szerint is ugyanaz áll ebben az esetben a szavatosságból folyó jogok tekintetében (V. bek.). A vevő tehát, a ki nem képes kimutatni, hogy az első és negyedik bekezdésben előirt jogcselekmények valamelyikét a záros határidő alatt véghez vitte, a jogvesztés hátrányát elháríthatja magáról annak bizonyitása által, hogy az eladó a hiányt ismerte s előtte rosszhiszemüen elhallgatta.

1461. §.

Az 1434. első bekezdésének szabályától a T. lényegesen eltér abban, hogy az állatszavatosságnál az árleszállitási követelést kizárja (jelen szakasz első mondata).

A törvényhozások e kérdésben különbözően rendelkeznek. Mig a régiebbek — a porosz Landrecht, az osztrák ptkönyv s a code civil —, az ujabbak közül pedig a spanyol ptkönyv, a vevőnek háziállat vétele esetében csak ugy, mint más vételnél a két kereset között szabad választást enged, az ujabb törvények többsége háziállat iránt kötött ügyletnél az árleszállitási keresetet vagy korlátozza vagy egészen kizárja.

A T. ezen utóbbi álláspontra helyezkedik. Azok a becslések, a melyeket az árleszállitási követelés érvényesitése minden esetben szükségessé tesz, élőállatoknál a köztapasztalat szerint

felette ingadozók és bizonytalanok. Az árak itt nagy mértékben subjectiv körülmények, mint a vevő izlése által befolyásoltatnak, ugy hogy harmadik személyre nézve sok esetben nagyon nehéz meghatározni: mi tekintendő az állat valódi rendés forgalmi értékének és mily arányban csökkenti azt a felfedezett hiba. A becslések ingatag volta természetszerüen bizonytalanná teszi az árleszállitási perek kimenetelét. Ez pedig számos visszaélésre, az eladók zaklatására és kárositására nyujt alkalmat. Mig a vétel felbontását rendszerint csak akkor követeli a vevő, ha az állat ellen komoly kifogása van, az árleszállitási keresetet, a melynél a perköltségen kivül egyebet nem koczkáztat, nem egyszer — kivált ha az árak időközben hanyatlottak vagy spekulátiójában egyébként csalódott — arra használja fel eszközül, hogy az az eladótól minden törvényes alap nélkül elengedést csikarjon ki. A vevő, kivált ha szakértő, talán fel is ismerte a hiányt a vételkor, s a vételárt már erre való tekintettel ajánlotta meg. Mégis, ha ez nem bizonyitható, ujabb elengedésre kényszeritheti az eladót, s az állatot megtartván, vagy esetleg még haszonnal tovább eladván, az eladó rovására kétszeresen nyerészkedik. Ily visszaéléseknek az 1884. évi francia törvény (3. czikk) az által akarja elejét venni, hogy az árleszállitásnak nem ad helyt, ha az eladó a vételár visszafizetése s a vevő felmerült költségeinek megtéritése mellett késznek nyilatkozik az állat visszavételére. Ez a rendelkezés azonban az eladó védelmére elégtelennek látszik, mert ha az eladó a vevő árleszállitási keresetével szemben csak addig követelheti a maga részéről az ügylet felbontását, a mig a tényleges redhibitio lehetséges, a vevő mindenkor illusoriussá teheti ebbeli jogát az által, hogy az állatot leöleti, vagy elidegeniti s csak azután lép föl árleszállitási követelésével.

Még abban a korlátolt terjedelemben sem látszik szükségesnek az árleszállitási követelést fentartani, a melyben azt a szász ptkönyv s a német particularis állatszavatossági törvények nagyobb része, azok nyomán pedig a drezdai javaslat (198. czikk) s az Apáthy-féle terv. (175.) fentartották; arra az esetre t. i. ha a hiba az állat levágása után mutatkozik. Ha az árleszállitás ily esetben az 1444. §-ban meghatározott módon viendő keresztül, ugyanazon becslési nehézségek merülnek fel, a melyek általában az árleszállitási követelés kizárása mellett szólnak; ugyanis az állat leölése után volna meghatározandó,

hogy a szerződés megkötésekor, tehát egy elmult időpontban, mennyi lett volna az élő állatnak értéke hibátlan állapotban és mennyi volt tényleg hibás állapotában. Ha pedig ezen nehézség elkerülése végett a bajor és más állatszavatossági törvények s a drezdai javaslat példájára az a szabály vétetik fel, hogy a vevő árleszállitás helyett azon kárának megtéritését követelheti, a melyet az állat husának vagy egyéb részeinek nem értékesithetése vagy csekélyebb értéke által szenved, akkor az árleszállitási követelés denaturáltatik, mert az ily követelés valójában nem árleszállitási, hanem a vételár összegére korlátolt kártéritési követelés, mely adott esetben az egész teljesitési érdeket — az elmaradt nyereséget is — magában foglalhatja. Ha a vevő 100 koronán oly állatot vett, a melynek husát stb. hibátlan állapotban 200 k.-ért értékesithette volna, a levágás után felismert hiba miatt pedig csak 150 k.-ért értékesitheti, akkor bár még igy is jó üzletet csinált, az emlitett rendelkezés szerint az eladótól 50 k. elmaradt nyereségének megtéritését s illetőleg ennek beszámitásával a vételárnak 50 k.-ra leszállitását követelheti, holott, ha a hibát levágás előtt ismeri fel, csak a vételnek (érdekében nem álló) felbontását, s az 1444. §. általános szabálya szerint is a vételárnak csak 75 k.-ra mérséklését követelhette volna. A T. azonban nem tartotta indokolhatónak, hogy egy merőben esetleges körülmény, t. i. az, hogy a hiba az állat levágása előtt vagy után mutatkozott-e, határozzon az eladó kötelezettségének tartalma és terjedelme felett. Ha általában az a szabály áll, hogy az eladó szavatossági hiba miatt a teljesitési érdek megtéritésére csak dolusa vagy külön kikötés esetében kötelezhető, ennek akkor is kell állania, ha a vevő a hibát csak az állat leölése után ismeri fel.

Ezek az okok vezették a T.-et, midőn a német ptkönyv 487. §-ával egyezően, az 1455. és köv. §-ok alá eső vételügyleteknél a vevő árleszállitási követelését teljesen kizárja. Ez a rendelkezése azonban viszont szükségessé tette, hogy a vétel felbontása oly esetekben is megengedtessék, a melyekben az különben az 1066. és 1059. §-ok szerint ki van zárva. Az a körülmény ugyan, hogy az állat épen a szavatossági hiba miatt, vagy egyéb véletlen eset folytán pusztul el, e §-ok szerint sem zárná ki a vétel felbontását. Az árleszállitási követelés kizárására való tekintettel azonban ezen túl kellett menni és kimondani, hogy a

vétel felbontását általában nem zárja ki az a körülmény, hogy az állat — bármi okból — már vissza nem adható (jelen §. II. mondata.) A vevő tehát nem veszti el a vétel felbontásához való jogát akkor sem, ha az állatot a saját ténye következtében (pld. mert leölette vagy visszaszerezhetetlenül elidegenitette), vagy a saját hibájából (pld. mert gondatlansága miatt elpusztult) nem adhatja vissza. A vissza nem adhatás oka csak azon kötelezettségek szempontjából bir jelentőséggel, a melyek a vétel felbontásából folyólag a vevőre hárulnak s az 1462. §. I—III. bekezdésében tüzetesebben meg vannak határozva. Hogy a vétel felbontásának nem áll utjában az sem, ha az állat, bár a vevő hibájából, lényegesen rosszabbodott, az a jelen §. rendelkezéséből önként következik, de az 1462. §. negyedik bekezdése által implicite ki is van mondva.

A mi a 1434. §. második bekezdésében s az 1435. §-ban meghatározott jogokat illeti, ezek a vevőt az 1455. §. alá eső vételügyleteknél is megilletik; a kártéritéshez való jog különösen nem csak akkor, ha az eladó valami főhibát, hanem akkor is, ha valamely egyéb jelentékeny hiányt hallgatott el előtte rosszhiszemüen.

1462—1465. §§.

A vétel felbontására vonatkozó általános szabályok a fenti §-ok által több tekintetben részint módositva, részint kiegészitve vannak.

Hogy a vevő oly esetben, midőn az állat a szavatossági hiba következtében vagy véletlen eset folytán pusztul el, ezért nem felelős, az már az 1066. §. szabályából következik; az 1462. §. első bekezdése tehát, a mely szerint a vevő ily esetben a vétel felbontásából kifolyóan csak az állatnak netán fenmaradt használható részeit tartozik visszaszolgáltatni, az általános szabálylyal egyezik, s csak azt kivánja kétségtelenné tenni, hogy az állat elpusztulása ily esetben sem menti fel a vevőt a használható részek megőrzése, illetőleg értékesitése tekintetében a gondosság kötelessége alól.

Ha az állat visszaadását a vevő maga tette lehetetlenné, nevezetesen azáltal, hogy azt leölette vagy elidegenitette, az 1175. §.

általános szabályához képest felelős volna az eladónak a nemteljesitésből eredő egész káráért. Ily messze menő felelősség az állatkereskedés érdekeinek nem felelne meg, mert tulságosan sujtaná a vevőt oly esetben, midőn az állat visszaadását oly rendelkezése által tette lehetetlenné, mely még a szavatossági hiba felismerése előtt történt, vagy azután ugyan, de a rendes gazda gondosságának megfelel (pld. elidegenitette vagy leölette az állatot, hogy további elértéktelenülésének elejét vegye). A T. azért az 1462. §. második bekezdésében a vevő felelősségét az állat valóságos értékére, vagyis arra az értékre korlátozza, a melylyel az állat a hiány figyelembe vételével birt, s ezen érték megállapitásánál — a német első Entwurf 404. §-ával egyezően - azt az időpontot jelenti ki irányadónak, a melyben az állat visszaadását lehetetlenné tevő cselekmény véghez vitetett. A német ptkönyv 487. §-a az irányadó időpontot nem határozza meg, hanem e tekintetben szabad kezet akart hagyni a magyarázatnak; ennek folytán vitás, hogy az imént emlitett időpont avagy az a későbbi időpont veendő-e irányadóul, a melyben a vétel felbontása az eladó hozzájárulása, vagy jogerős elmarasztaltatása által foganatba megy (v. ö. egyrészt Dernburg „Bürgerliches Recht" II. k. II. r. 78. lap; másrészt Planck commentárja a 487. §-nál). A T. czélszerübbnek vélte, ha az érték meghatározására nézve irányadó időpontot a törvény határozza meg, s az e tekintetben szóba jöhető két időpont közül a jog egyszerüsége és practicabilitása érdekében a szövegben kiemeltet tartotta irányadóul elfogadandónak.

Csak arra az esetre, ha a vevő a hiány felismerése után oly cselekménye vagy mulasztása által tette lehetetlenné az állat visszaadását, mely a rendes gazda gondosságának meg nem felel, tartja fenn az 1462. §. harmadik bekezdése — a német ptkönyvtől eltérően — az 1175. §. általános szabályát: ily esetben a vevő az eladónak az állat értékét meghaladó kárát is, vagyis az állat visszaadása körüli egész érdekét meg tartozik tériteni. Nem forog fenn ok arra, hogy a vevő felelőssége ily esetben is, pld. ha a szavatossági hiba felismerése után az állaton szükség nélkül túlad vagy gondatlansága által annak elpusztulását okozza, az érték megtéritésére korlátoztassék.

A negyedik bekezdés, mely az előző bekezdésben foglalt szabályokat a vevő okozta értékcsökkenésre is kiterjeszti, bő-

vebb indokolásra nem szorul. Alkalmazása szempontjából nem tesz különbséget: lényeges-e az értékcsökkenés, vagy lényegtelen; nemcsak az 1059. §. első pontja módosul tehát, hanem az 1057. §. második bekezdése is.

Megjegyzendő, hogy az 1462. §. rendelkezései, a mennyiben a vevő felelősségét az állat értékének vagy értékcsökkenésének megtéritésére korlátozzák, csak azon cselekményeire és mulasztásaira vonatkoznak, a melyeket a vétel felbontásának kieszközlése előtt vagyis előbb követett el, mintsem az eladó a felbontáshoz hozzájárult vagy erre jogerős itélettel köteleztetett. Ha ez után visz véghez oly cselekményt vagy követ el oly mulasztást, mely az állat visszaadását lehetetlenné teszi vagy értékét csökkenti, ennek következményei az általános szabályok szerint itélendők meg.

Az állatszavatossági törvények részben külön rendelkeznek arra az esetre, ha több állat mint együvé tartozó adatott el, pld. egész nyáj, egy fogat, anyaállat fiastul stb. Idevonatkozó szabályok felvételét szükségtelenné teszi az 1442. §., mely ezeket az eseteket is fedezi. Csak egy irányban látszott szükségesnek az emlitett §. rendelkezésein túlmenni s az eladó szavatosságát tágitani: ha több hasonnemü állat, pld. egy nyáj együtt adatott el s az állatok közül az egyiken vagy egyeseken a szavatossági időn belül szavatossági hibát megállapitó fertőző betegség mutatkozik, akkor oly esetben is, mikor az 1442. §. második bekezdésének előfeltételei nem forognak fenn, meg kell engedni a vevőnek, hogy ne csak azokra az állatokra nézve követelhesse a vétel felbontását, a melyeken a betegség a szavatossági idő alatt mutatkozott, illetőleg a melyekre nézve az 1458. §. előfeltételei az ott megszabott határidő alatt állottak be, hanem azokra nézve is, a melyekre a betegség amazokról ragadt el. Az 1463. §-ban kimondott ez a szabály joggyakorlatunkban ma is el van ismerve (L. Curia I. G. 3/896., F. C. H. I. köt. 152. eset) és több külföldi állatszavatossági törvényben ki van mondva. Ily szabály hiányában a vevőnek csak a tiltott cselekmény miatt támasztható kártéritési követelése volna az eladó ellen, ha ez az eladott állatok fertőzött voltát az eladáskor ismerte, vagy gondatlanságból nem ismerte. Ez azonban nem látszik elegendőnek; a ki fertőzött nyájat ad el, az a ragályban tényleg elhullott állatokért, akár

a szavatossági időn belül, akár azon túl tört ki rajtok a baj, akkor se követelhessen vételárt, ha őt vétkesség nem terheli.

A kivétel, a melyet a T. az 1463. §-ban kimondott szabály alól tesz, igazolását önmagában találja; ha a ragály elterjedését a vevő saját gondatlansága okozta, a szavatossági időn túl megbetegedett állatoknál már nem lehet szó szavatossági hibáról, mely a vevőt ezen állatok tekintetében is a vétel felbontására jogositaná. Ez esetben a vevő a tiltott cselekmény miatt esetleg támasztható kártéritési követelésre van utalva, s az a körülmény, hogy a saját gondatlansága mennyiben csökkenti vagy zárja ki a kártéritéshez való jogát, az 1141. §. szerint lesz megitélendő.

Az 1056. §. második bekezdése szerint a vevő a vétel felbontása esetében nem csak azokat a hasznokat tartozik az eladónak megtériteni, a melyeket a dologból tényleg huzott, hanem azokat is, a melyeket kellő gondossággal huzhatott volna. E szabály az 1455. §. alá eső ügyleteknél nem látszik megfelelőnek, mert a szavatossági hibában szenvedő állat használata többnyire nehézséggel, sokszor veszélylyel jár, a vevő pedig nem kötelezhető helyesen arra, hogy az eladó érdekében, a kinek javára az állat időközi hasznai a vétel felbontásánál számba vétetnek, ennek a nehézségnek és veszélynek kitegye magát. Az 1464. §. első bekezdése tehát, az 1056. §. második bekezdésétől részben eltérően, az időközi hasznok megtéritésére csak annyiban kötelezi a vevőt, a mennyiben az állatnak tényleg hasznát vette, vagy veszély és nehézség nélkül hasznát vehette volna. A német ptkönyvnek még tovább menő az a szabálya, mely a vevő megtéritési kötelezettségét kizárólag a tényleg huzott hasznokra szoritja (487. IV.) túlszigorunak látszik; a veszély és nehézség nélkül, tehát a vevő minden megterheltetése nélkül, lehetséges használat elhanyagolása rendszerint a jóhiszemüség követelményeivel sem volna megegyeztethető.

Az 1464. §. második bekezdése viszont arra kötelezi az eladót, hogy az állat tartásának, ápolásának, állatorvosi megvizsgálásának és kezelésének s a mennyiben leölése és eltakaritása vált szükségessé, ennek költségeit is a vevőnek megtéritse. Az általános szabályok (1057. §. I. bek.) szerint a vevő eme költségeinek megtéritését csak annyiban követelhetné az eladótól, amennyiben azok a dologra forditott szükséges költségeknek tekinthetők, s ez esetben is csak a megbizás nélküli ügyvitelt

tárgyazó szabályok szerint. Minthogy ezek a költségek az állatszavatosságból felmerülő perekben igen jelentékeny szerepet játszanak, s a vétel felbontása a vevőre nézve sokszor értéktelen volna, ha azok megtéritésére bizton nem számithatna, a T. a német ptkönyv 488. §-ával egyezően akként módositja az általános szabályokat, hogy a vevő a vétel felbontása esetében e költségek megtéritését az eladótól feltétlenül követelheti.

Joggyakorlatunk túlnyomóan azon nézethez hajol, hogy a tartási költség az állat hasznaival kiegyenlitettnek tekintendő (L. Curia 7157/90., 866/89. M. E. H. I. köt. 338. lap). Ez az álláspont a vevővel szemben méltánytalannak látszik. A beteg állat tartása rendszerint sokkal többe kerül, mint a mennyit a használata megér. A T. szerint az eladó azon az alapon, hogy a vevő az állatnak időközben hasznát vette, vagy vehette volna, a tartási költség megtéritését nem tagadhatja meg; csak arra van jogositva, hogy az 1464. §. első bekezdése alapján érvényesithető követelését a második bekezdés szerinti tartozásába beszámitsa.

Joggyakorlatunknak imént emlitett iránya azon törekvésből magyarázható, hogy a tartásdij aránytalan felszaporodásának eleje vétessék. Ezt a czélt a T. más uton, t. i. az 1465. §-ban kimondott azzal a szabálylyal akarja elérni, hogy a vétel felbontása iránt inditott per folyama alatt bármelyik fél kérheti az állat elárverezését, mihelyt megszemlélésére többé nincs szükség. Az eladó tehát, ha a tartási költségek felszaporodásától tart, ennek elejét veheti az által, hogy az 1465. §-ban meghatározott jogával él. Az állat elárverezése esetében az árverési vételár az állat helyébe lép; ha tehát a vétel felbontatik, az eladó az őt terhelő kötelezettségek teljesitése ellenében a birói letétbe helyezett árverési vételár kiadását követelheti.

1466. §.

Hogy csak faj szerint meghatározott állat vevője a szavatossági hibában szenvedő állat helyett hibátlannak szolgáltatását is követelheti (N. 491.), az már az 1434. §. második bekezdéséből következik, mely állatok iránt kötött vételügyleteknél is alkalmazást nyer. A jelen §., mely ezen követelés érvényesitése esetében az 1464. és 1465. §-ok szabályainak megfelelő

alkalmazását irja elő, indokolását abban találja, hogy a visszaadandó állat időközi hasznai s a tartási költség stb. tekintetében itt is ugyanazon szempontok irányadók, a melyek a vétel felbontására vonatkozó szabályoknak eme §-ok általi módositását és kiegészitését tették szükségessé.

1467. §.

A szerződő feleknek háziállat iránt kötött vételnél is szabadságukban áll a szavatosságot szerződés által akár a vevő, akár — az 1450. §-ban meghatározott korlátozással — az eladó előnyére módositani. A törvényes szavatosság terjedelme nevezetesen módosul, ha az eladó a főhibák közé nem tartozó valamely hiányért a szavatosságot külön elvállalja vagy ha az állatnak valamely tulajdonsága külön kiköttetik. Az 1461—1466. §-okban foglalt szabályok alkalmazása ez utóbb emlitett esetekben is indokoltnak látszik; ugyanazért a jelen §. ezekre az esetekre nézve azok megfelelő alkalmazását irja elő. Ugyanaz áll az 1457. és 1460. §-ok szabályairól, a melyek szavatossági időt feltételeznek, ha a felek külön szavatossági időt is állapitottak meg.

Nem ritkán előfordul, hogy az eladó a szerződés megkötésekor kijelenti, hogy az eladott állat minden esetleges hibájáért szavatol. Hogy az ily általános kijelentésnek minő értelem tulajdonitandó, az esetről-esetre eldöntendő ténykérdés. Ha a nyilatkozat komolyan és kötelező szándékkal tétetett, rendszerint az az értelem lesz neki tulajdonitandó, hogy az eladó nem csupán a főhibákért, hanem az állatnak minden jelentékeny hibájáért szavatol (igy fogja fel a joggyakorlat is; v. ö. Curia 2553/95.; M. E. H. VII. köt. 12629.) Semmi esetre sem volna helyes akár imperative, akár értelmezési szabályképen azt mondani ki — mint a német tervezetek tették, — hogy az ily szavatossági nyilatkozat csak a főhibákra értendő.

1468. §.

A jelen §. az állatszavatosság alapján támasztható követelésekre vonatkozólag az 1451. §. rendelkezéseit két irányban

módositja: egyrészt az elévülési idő tartamára nézve, melyet hat hétre szállit le (I. bek.); másrészt ez elévülési idő kezdetére nézve (II. bek.).

A külföldi törvényhozások példája azt mutatja, hogy az állatszavatosság alapján támasztható követelésekre nézve ujabban általában szükségesnek tartják vagy megröviditeni az elévülési határidőt, vagy rövid záros határidőt szabni azok érvényesitésére. A franczia, belga, luxemburgi állatszavatossági törvények szerint a keresetnek a szavatossági időn belül, tehát legtöbb esetben az átadástól számitott 9 nap alatt kell megindittatnia, mely határidő a franczia és belga jog szerint, ha az állat az eladó lakhelyétől különböző helyre szállittatott, a távolsághoz képest minden 5 myriaméter után egy nappal megtoldatik. Az olasz ptkönyv 1505. czikke szerint a redhibitorius kereset, ha csak a szokás hosszabb vagy rövidebb határidőt nem állapit meg, állatoknál az átadástól számitott 40 nap alatt inditandó meg. Szintugy rendelkezik a spanyol polgári törvénykönyv, a mely azonban e szabályt az árleszállitási keresetre is kiterjeszti (1496., 1499. czikk). A Németországban hatályban volt particularis állatszavatossági törvények szerint a határidő 14 nap és 90 nap között váltakozott. Az uj német ptkönyv 490. §-a az elévülési időt 6 hétben állapitja meg, mely a szavatossági idő lejártától számitandó.

A T. is azt tartotta, hogy a forgalom biztonságának érdeke itt megköveteli az 1451. §-ban meghatározott 6 havi elévülési idő megröviditését s annak tartamát ugyanazért, a német ptkönyvvel egyezően, 6 hétben állapitja meg. Az állatok egészségi állapota tekintetében a tényállás sokszor már rövid idő alatt anynyira elhomályosul, hogy többé biztosan meg nem állapitható. Ehhez járul, hogy az állat tartásának és ápolásának költsége könnyen oly összegre szaparodhatik, a mely az állat értékét meghaladja. A törvénynek tehát, ha valahol, itt kell odahatnia, hogy a vitás kérdés mielőbb tisztáztassék, s ezt a czélt leginkább az elévülési idő megröviditése által érheti el. Ellenben nem látszott szükségesnek, hogy a törvény itt az elévülesi időt rövid záros határidővel helyettesitse, mint a hogy némely külföldi törvény teszi; vagy hogy az elévülési idő még 6 hétnél is rövidebb időben (pld. a drezdai javaslat s az Apáthy-féle tervezet példájára, 2 hétben) állapittassék meg. Ily messze menő szigor

a T. szempontjából annál kevésbbé volna indokolt, mert az eladó érdekéről részben már a vevőnek az 1460. §-ban meghatározott értesitési kötelezettsége s az ahhoz füzött sanctió által is gondoskodott.

A 6 heti elévülésnek alá van vetve minden követelés, a mely az állatszavatosság alapján támasztható, a törvényes főhiba vagy az 1458. §-ban meghatározott hiba miatt támasztható követélések szintugy, mint a külön elvállalt szavatosságon alapulók, a vétel felbontására irányuló követelés szintugy, mint a vevőnek az a követelése, hogy az eladó hibátlan más állatot szolgáltasson neki, vagy a nem-teljesitésből eredő kárát téritse meg. Csak ha az eladó a hiányt — legyen bár az főhiba vagy egyéb hiba — rosszhiszemüen elhallgatta, van a szavatosság alapján támasztható követelés, bármire irányul is, a jelen §-ban megállapitott elévülés alól kivéve s a rendes — tiz éves — elévülésnek alávetve.

A második bekezdés az elévülési idő kezdete tekintetében akként módositja az 1451. §-t, hogy ez az idő a szavatossági határidőnek, illetőleg az 1458. §. esetében, az ott meghatározott időnek lejártától számitandó. Ez az eltérés abban találja indokolását, hogy a szavatossági határidők előre láthatólag különböző tartamuak lesznek; ha tehát a törvény az elévülési idő számitásánál a szavatossági idők különbözőségére nem volna tekintettel, az az aránytalanság állana elő, hogy a vevőnek az egyik esetben talán 5 hete, a másik esetben csak 2 hete maradna a kereset meginditására. A szavatossági idő lejártától számitandó az elévülési idő a második bekezdés értelmében akkor is, ha az szerződésileg van kikötve. Csak ha az 1467. §. esetében szerződésileg kikötött szavatossági idő nincs, számitandó az elévülés az 1451. §. második bekezdése szerint általánosan irányadó időponttól t. i. az állat kiszolgáltatásának időpontjától.

c) *A szavatosságra vonatkozó szabályok kiterjesztése.*

1469. §.

A fenti §. az eladó szavatosságára vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazását irja elő azokra az egyéb szerződésekre,

a melyek valamely tárgynak ellenérték fejében való elidegenitésére vagy megterhelésére irányulnak. A rendelkezés, mint általános szóhangzásából s a §-nak a jelen fejezetben való elhelyezéséből kitünik, a jogért és a dolog hiányaiért való szavatosságra egyaránt vonatkozik (v. ö. N. 445., 493.).

A §-ban emlitett szerződések közé tartoznék mindenekelőtt a csere; minthogy azonban arra már az 1497. §. általános rendelkezésénél fogva a vételre vonatkozó szabályok nyernek megfelelő alkalmazást, a jelen §. a cserére nézve nem bir jelentőséggel. Ugyanaz áll azokról a szerződésekről, a melyekre vonatkozólag a T. külön kijelenti, hogy az egyik fél a másiknak eladóként szavatol (1278. §. II. bek., 1646. §. I. bek., 1744. §.). Gyakorlati jelentősége van azonban a jelen §-nak az egyezségnél és azoknál a szerződéseknél, a melyeknél az egyik fél által szolgáltatott dolognak vagy egyéb tárgynak ellenértéke a másik félnek valamely cselekményében — tevésében vagy nem tevésében — áll. A terhelésre irányuló szerződések közül főleg az elzálogositási szerződés tartozik ide, a mennyiben visszterhes.

Az ingyenes elidegenitési vagy terhelési szerződések nem esnek a jelen §. rendelkezése alá. Az ajándékozásból folyó szavatosság az 1501., 1502. §-okban külön van szabályozva.

HARMADIK FEJEZET.

A vétel különös nemei.

a) *Próbára való vétel.**) *Mustra szerinti vétel.***)

1470., 1471. §§.

A próbára való vételnél a gyakorlati életben uralkodó felfogás szerint kikötöttnek tekintetik, hogy az eladó kötelezve legyen, az eladott dolgot szolgáltatni, ha a vevő akarja; a vevőnek azon-

*) V. ö. K. T. 359—361., P. L. R. 1. r. 11. cz. 333—369., O. 1067., 1080—1082., C. 1587., 1588., Ol. 1452., 1453., S. 1453., Sv. 269—271., Sz, 1101—1106., B. 352., 353., D. 450—456., N. 495. 496., Apáthy terv. 369—373.

**) V. ö. K. T. 362., 363., Z. 1445—1449., Sv. 267., 268., Sz. 907., B. 354., 355., D. 449., N. 494., Apáthy terv. 374., 375. Nem rendelkeznek: P. L. R., O., C., Ol., S., H.

ban szabad tetszésétől függjön, hogy a dolgot megtekintése vagy megpróbálása után elakarja-e fogadni. E jogügylet jogi természete tudvalevőleg felette controvers. Elméleti szempontból csakugyan kétségesnek látszik, vajjon lehet-e oly jogügyletet, melyből csak az egyik félre — a praesumtiv eladóra — származik feltételes kötelezettség, mig a másik — a praesumtiv vevő — egyelőre egyáltalán nincs kötelezve, a vételnek vagyis egy fogalmilag kétoldalu szerződésnek categoriája alá vonni; s nem kell-e azt inkább ugy tekinteni, mint a próbaidő elteltéig kötelező eladási ajánlatot, melynek alapján a vételi szerződés csak a vevőnek a dolgot helyeslő nyilatkozata által jön létre; vagy mint egyoldaluan kötelező előszerződést, melynek alapján a praesumtiv vevő a praesumtiv eladótól a vételi szerződés megkötését követelheti. Ha az emlitett jogügyletet vételi szerződésnek tekintjük, az a további kérdés támad, hogy a dolog helyeslésének fentartása minő jelentőséggel bir és mennyiben érinti a szerződés hatályát, hogy nevezetesen a helyeslés (a dolog elfogadása) a szerződés halasztó feltételéül vagy a nem helyeslés (a dolog visszautasitása) annak bontó feltételéül tekintessék-e, vagy végre nemhelyeslés esetén a vevő részére csak obligatorius hatályu elállási jog tekintendő-e kikötöttnek?

A T. ezen kérdésekhez, a melyek gyakorlati fontosságuknál fogva megoldást követelnek, az 1470. §. I. bekezdésében foglal állást, s a forgalomban uralkodó felfogással, a törvényhozások tulnyomó részével és kereskedelmi törvénykönyvünkkel (359.) egyezően a próbára kötött vételt valóságos vételnek, de a vevő akaratától függő azon feltétel alatt kötöttnek tekinti, ha ez a megvett dolgot elfogadja (helyesli). Egyuttal azt az értelmezési szabályt állitja fel, hogy az elfogadás kétség esetében a vétel halasztó feltételéül tekintendő (v. ö. O. 1080., 1081., C. 1588., Ol. 1453., S. 1453., Sz. 1101[1]., B. 352. I., D. 450., N. 495. I., Apáthy terv. 369.). A vétel tárgyaként a T. az 1470, 1471. §-okban csak dolgot emlit, mert ily vétel csak dolgok iránt szokott köttetni; ezzel azonban magától érthetőleg nem akarja kizárni, hogy a felállitott szabályok azon kivételes esetekben is megfelelően alkalmaztassanak, a melyekben jog adatik el próbára.

Ezen szabályozás szerint tehát, mely az ellene felhozható elméleti aggályokkal szemben a forgalom érdekeiben találja igazolását, a feltételesen kötött vétel a 969. §. I. bek.-hez képest

mind a két félre nézve hatályossá válik a vevőnek azon egyoldalu nyilatkozatával, hogy a megvett dolgot elfogadja (helyesli). E nyilatkozat nem hozza létre a szerződést, mert az feltételesen már meg van kötve, hanem a vétel halasztó feltételének teljesülését foglalja magában.

Habár a feltétel teljesülése a T. szerint nem bir visszaható erővel s igy a próbára kötött vétel az itt elfogadott szabályozás szerint is csak a vevő helyeslő nyilatkozatának időpontjától fogva hatályos, mégis nem csekély gyakorlati jelentősége van azon elvi külömbségnek, mely a próbára kötött vétel s a bizonyos próbaidőn át kötelező puszta eladási ajánlat között fenforog. Mig az utóbbi a 939. §. I. bekezdése szerint kétség esetében hatálytalanná válik, ha az, a kihez intézve van, az elfogadási nyilatkozat előtt meghal vagy szerződőképességét elveszti, a próbára kötött vétel érvényét a vevő személyében a helyeslő nyilatkozat előtt beálló ily körülmény nem érinti. A próbára kötött vétel alaki és személyi kellékei a 971. §. értelmében a megkötés, és nem a helyeslő nyilatkozat időpontja szerint itélendők meg, holott az utóbbi időpont az irányadó, ha az eladási ajánlat csak ezzel a nyilatkozattal fogadtatik el. Ha továbbá a vételre bizonyos alak van előirva, mint az 1398. §. eseteiben, a próbára való vétel érvényéhez elegendő, ha az eredeti — feltételes — megállapodás jött létre ebben az alakban, mig a helyeslő nyilatkozat alakszerütlen is lehet; holott, ha a szerződés csak a helyeslő nyilatkozattal jön létre, e nyilatkozatnak is az előirt alakban kell megtétetnie.

A próbára való vétel lényegéhez tartozik a T. szerint, hogy a vevő a megvett dolog el vagy el nem fogadására szabad tetszése szerint határozhassa el magát. Ha a dolog megpróbálása oly értelemben van kikötve, hogy ebben a tekintetben a dolognak a próba folytán kiderülő objectiv minősége vagy a vevő czéljaira való használhatósága legyen döntő, a szerződés nem esik az 1470., 1471., §-ok rendelkezései alá. Szintoly kevéssé lesznek e §-ok közvetlenül alkalmazhatók, ha a vevő a megállapodás szerint nem a neki nem tetsző áru egyszerü visszautasitására, hanem csak arra van jogositva, hogy annak az eladó által szolgáltatandó más áruval való kicserélését követelhesse. Mennyiben alkalmazhatók ily esetben analogia utján, az eset körülményeitől függ.

Azt a tételt, hogy a dolog elfogadása a vétel halasztó feltételéül tekintendő, a T. csak mint értelmezési szabályt mondja ki; az tehát elesik, ha a kikötés a felek kifejezett vagy felteendő szándéka szerint bontó feltételként vagy az elállási jog fentartásaként jelentkezik. Azon körülmények között, a melyekből a feleknek ily eltérő szándékára következtetni lehet, az is figyelembe jöhet, hogy a vevő a vételárt a dolog megtekintése vagy megpróbálása előtt előre kifizette. E körülményre mindazonáltal a T. nem vet döntő sulyt, mint az osztrák ptkönyv (1081.), a mely szerint a vevő, ha a vételárt előre lefizette, azonnal tulajdonossá lesz, de a próbaidő lefolyta előtt a vételtől elállhat. A vételár lefizetése mellett is lehetséges, hogy a felek az áru elfogadását a szerződés halasztó feltételéül akarták tekinteni.

Ahhoz képest, a mint a felek a kikötést halasztó vagy bontó feltételnek vagy elállási jog fentartásának értelmében vették, magától érthetőleg más-más jogszabályok nyernek alkalmazást. Különösen a veszély átszállásának kérdésében válik e külömbség gyakorlativá. A rendes esetben, vagyis midőn a vétel halasztó feltétel alatt kötöttnek tekintendő, a vevőnek átadott dologban a helyeslő nyilatkozat megtétele előtt történt kár az 1402. §-ban kimondott szabályhoz képest az eladót éri (v. ö. Sz. 1101[2]., D. 456., Apáthy terv. 373.), mig bontó feltétel esetében a vevőre hárul. A mi a próbára eladott dolog tulajdonát illeti, az annak folytán, hogy a dolog a próba megejtése végett a vevőnek átadatik, magától érthetőleg még nem száll át a vevőre, az 1470. §. I. bekezdésében feltételezett rendes esetben azonban az átadás a felek felteendő szándéka szerint rendszerint egyuttal feltételes tulajdonátruházást is fog magában foglalni arra az esetre, ha a vevő a dolgot elfogadja, ugy hogy ily esetben a vevő helyeslő nyilatkozatával a tulajdonjog a 625. és 628. §-ok értelmében az eladó ujabb jognyilatkozata nélkül ipso jure át fog szállani a vevőre (v. ö. O. 1080.).

A nyilatkozat, a melylyel a vevő a vétel tárgyát elfogadja s ez által a vételt magára nézve is kötelezőnek elismeri, lehet akár kifejezett, akár hallgatólagos; rendszerint az sem szükséges, hogy az eladóval szemben tétessék meg. Némely törvénykönyvek és tervezetek különösen kiemelnek egyes cselekményeket, a melyek a hallgatólagos elfogadás jelentőségével birnak;

igy, ha a vevő a vételárt fentartás nélkül egészben vagy részben kifizeti, vagy ha a dologgal mint sajátjával, illetőleg a próba czélját tulhaladó módon rendelkezik, nevezetesen, ha elhasználja vagy elidegeniti (v. ö. P. L. R. 1. r. 11. cz. 334., Sz. 1106., Sv. 271. II., H. 48. II., B. 353., D. 454., Apáthy terv. 370. II.). A T. nem követte e példát, mert nem tartotta czélszerünek a birót az eset körülményeinek szabad méltatásában ily szabályok felállitása által korlátozni. Hogy a kiemelt cselekményekben az eset körülményei szerint a vétel tárgyának hallgatólagos elfogadása foglaltathatik, az külömben is világos. Szintoly kevéssé szükséges kimondani a törvényben, hogy a dolog el nem fogadottnak tekintendő, ha a vevő a próbaidőn belül közelebbi akaratkijelentés nélkül az eladónak visszaadja (v. ö. Sz. 1106., Sv. 271. I., D. 455., Apáthy terv. 372.). Kifejezett elfogadási nyilatkozat csak akkor lesz szükséges, ha az eladó ilyet kivánt, nevezetesen, ha a vevőt az 1471. §. értelmében nyilatkozatra felhivta. Ily esetben arra a máshoz intézendő egyoldalu jognyilatkozatok általános szabályai (lásd a 934. §. indokolását) lesznek alkalmazandók; a nyilatkozat tehát abban az időpontban fog hatályossá válni, a melyben az eladó megkapja; a miből következik, hogy hatálytalan marad, ha kellő időben küldetett ugyan el, de az eladóhoz egyáltalán nem vagy csak a nyilatkozási határidő (1471. §.) eltelte után érkezett meg. Ellenben az el nem fogadás kijelentése, ha az ebbeli nyilatkozat kellő időben küldetett el, a 937. §. végbekezdésének analogiája szerint hatályos lesz, bár a nyilatkozat a vevőtől nem függő okból nem érkezett is kellő időben rendeltetése helyére. A vevő az el nem fogadás kijelentése által nem jogváltozást akar létrehozni, hanem csak a hallgatáshoz füződő jogkövetkezményeket akarja magáról elháritani; elégnek kell tehát lennie, ha a maga részéről mindent megtett, a mi az eladó értesitéséhez szükséges.

Minthogy a próbára kötött vétel czélja az, hogy a vevő a dolog megvizsgálása (megpróbálása) után s az ez uton szerzett tapasztalatai alapján határozhassa el magát: elfogadja-e a dolgot vagy sem, az eladót az a kötelezettség terheli, hogy a vevőnek engedje meg a dolog megvizsgálását. A T. czélszerünek tartotta ezt a szász s a német ptkönyv példájára (Sz. 1102., N. 495. II.) az 1470. §. II. bekezdésében világosan kimondani, nehogy az a körülmény, hogy a vétel a dolog elfogadásának

kijelentése előtt még nem hatályos, kétséget támaszszon arra nézve, vajjon van-e a vevőnek ebben a tekintetben már előbb is kereseti joga az eladó ellen. A mig az eladó ebbeli kötelezettségének nem tesz eleget, a nyilatkozási határidő nem fog a vevő terhére folyni. A dolog megvizsgálása azonban a vevőnek csak joga, nem kötelessége; szabadságában áll a dolgot megtekintés nélkül is akár elfogadottnak kijelenteni, akár visszautasitani.

Hogy a dolog megvizsgálásának az eladónál kell-e történnie, vagy hogy a dolog e végett átadandó-e a vevőnek, erre nézve csak a feleknek kifejezett vagy felteendő akarata lehet irányadó. Az átadás nem változtat az 1470. §. I. bek.-ben felállitott értelmezési szabályon. Minthogy a vevő az átvett dolgot, ha nem fogadja el, az eladónak visszaszolgáltatni köteles, az általános szabályok (1162. és köv. §-ok) szerint pedig minden hibáért felelős, mely ebbeli kötelezettsége teljesitését lehetetlenné teszi, annak külön kimondása, hogy a vevő a dolog megőrzése, kezelése és kipróbálása körül a rendes ember gondosságával köteles eljárni s e gondosság elmulasztása esetében az ebből eredő kárt megtériteni tartozik (v. ö. P. L. R. id. cz. 338., 339. H. 50.), felesleges. A bajor javaslatnak (353. II.) azt a tisztán tételes természetü rendelkezését sem tartotta a T. átveendőnek, mely szerint a dolog elfogadottnak tekintendő, ha a vevő tetemesen megrongálja; a vevőnek az általános szabályokból folyó kártéritési kötelezettsége az eladó védelmére ez esetben is elegendő. Ugyancsak az általános szabályokból (1170. §.) következik, hogy ha a vevő a próbára átvett dolgot nem képes vagy csak rosszabbodott állapotban képes visszaadni, ő rajta áll, hogy magát e tekintetben exculpálja.

Minthogy a próbára kötött vétel csak a dolog elfogadásával válik hatályossá, azok a jogszabályok, melyek a vétel hatályosságát feltételezik, csak ettől az időponttól fogva alkalmazandók. Ez áll különösen a szavatosságra vonatkozó jogszabályokról. A dolog elfogadása (helyeslése) nem zárja ki feltétlenül, hogy a vevő az 1431. §-ba ütköző minőségi hiány miatt a szavatosságból folyó jogokat ne érvényesitse; ezt azonban, minthogy a próbaidő alatt módjában volt a dolgot megvizsgálni, az 1432., 1436. §-ok értelmében rendszerint csak akkor fogja tehetni, ha a hiány a próbaidő alatt felismerhető nem volt. Az

ilyen hiány miatt támasztható követelésnek az 1451. §-ban meghatározott elévülési ideje nem attól az időponttól számitandó, a melyben a dolog a vevőnek a próba megejtése végett átadatott, hanem csak attól az időponttól, a melyben a vétel a vevő elfogadási nyilatkozata folytán feltétlenné vált, mert a követelés csak ebben az időpontban keletkezett (lásd az 1451. §. indokolását).

Az a kérdés, hogy a vevő el fogja-e fogadni a vétel tárgyát vagy sem, a dolog természete szerint nem maradhat bizonytalan ideig függőbben. Első sorban itt is a szerződés határoz; ha ez „próbaidőt" állapit meg, a megállapodásnak rendszerint az az értelem lesz tulajdonitandó, hogy nemcsak a vevőnek a dolog megvizsgálására való joga van a próbaidőre korlátozva, hanem hogy a dolog el vagy el nem fogadása iránti nyilatkozat is csak ezen időn belül tehető meg hatályosan. Kereskedelmi törvényünk és egyes más törvénykönyvek és tervezetek szerződésileg kikötött határidő hiányában a szokásos határidőt jelentik ki irányadónak (K. T. 360., 361., Sv. 270., 271., B. 352., D. 452., 453., Apáthy terv. 370. I., 371.) A T. nem utal a szokásra, mert ha a felek a hasonló ügyletekre nézve a próbaidő tekintetében uralkodó tényleges gyakorlatot ismerve, annak alapján szerződtek, a szokásos határidő egyuttal szerződésileg kikötöttnek tekintendő; ha nem ekként szerződtek, nincs kellő alap arra, hogy az ilyen tényleges gyakorlat rájuk nézve kötelezőnek jelentessék ki.

Ha a határidő a szerződésben sem közvetlenül, sem közvetve nincs meghatározva, a törvénynek kell gondoskodnia arról, hogy az eladó kötöttsége bizonyos idő elteltével véget érjen. Ez történhetik vagy az által, hogy maga a törvény állapit meg subsidiarius határidőt, mint az osztrák ptkönyv, melynek 1082. §-a szerint a próbaidő, ha szerződésileg nincs meghatározva, ingó dolgoknál 3 nap, ingatlanoknál 1 év, vagy az által, hogy az eladó jogosittatik fel arra, hogy a határidőt a biróság által tüzesse ki (P. L. R. id. cz. 337., H. 49.), vagy közvetlenül maga tüzze ki (v. ö. K. T. 360., 361. Sz. 1104., mely azonban az eladó által kitüzhető határnapot 14 napban határozza meg; Sv. 270., 271., B. 352. IV., D. 452., 453., N. 496., Apáthy terv. 370. I., 371.) A T. a törvényhozások nagyobb részének példáját követi és lényegileg fennálló kereskedelmi jogunkhoz csatlakozik, midőn az

1471. §. I. bek.-ben foglalt rendelkezésével az eladóra bizza, hogy a vevőhöz intézett felhivással közvetlenül maga vessen véget a bizonytalanságnak. Mig azonban kereskedelmi törvénykönyvünk különbséget tesz a szerint, hogy az áru már át van-e adva vagy sem, s előbbi esetben bármikor, utóbbi esetben] csak a körülményekhez mért idő lefolyása után engedi meg az eladónak, hogy a vevőt nyilatkozatra szólitsa fel, mindkét esetben pedig a vevőt azonnali nyilatkozatra kötelezi, a T. egyszerübbnek és czélszerübbnek tartotta a német ptkönyv 496.§-a nyomán általában azt határozni, hogy az eladó szerződésileg megállapitott határidő hiányában a vevőnek az elfogadás iránti nyilatkozásra megfelelő határidőt szabhat. Annak megitélésénél, hogy a kitüzött határidő mennyiben volt megfelelő, természetesen az a körülmény is figyelembe lesz veendő, hogy mennyi időt engedett az eladó a vevőnek tényleg a nyilatkozásra, még mielőtt a felhivást hozzája intézte. A kitüzött határidő elégtelensége esetében felmerülő kérdésekre nézve lásd az analog rendelkezést tartartalmazó 1184. §. indokolását (III. k. 424. l.).

Ha a vevő a szerződésileg vagy az eladó által az 1471. §. I. bekezdése szerint kitüzött határidő alatt akár elfogadólag, akár visszautasitólag nyilatkozik, a vételi ügylet sorsa el van döntve. Rendelkezés szükséges azonban arra az esetre, ha a határidő alatt nem nyilatkozik. A T. a K. T. 360., 361. §-aival s a külföldi törvényhozásokkal egyezően a hallgatás következményét az 1471. §. II. bekezdésében akként határozza meg, hogy a nyilatkozás elmulasztása oly esetben, midőn a dolog a vevőnek megpróbálás vagy megtekintés végett átadatott, elfogadásnak, ellenkező esetben az elfogadás megtagadásának vétetik (v. ö. P. L. R. id. cz. 336., Sz. 1103., 1105., Sv. 270., 271., H. 49., B. 352., 353. I., D. 451., 453., N. 496., Apáthy terv. 370. I., 371.).

1472., 1473. §§.

A mustra szerinti vétel feltétlen vétel, a melynél azonban kikötöttnek tekintetik, hogy a szolgáltatandó dolog a mustra tulajdonságaival birjon. E tételt, habár vitán kivül áll, gyakorlati fontosságánál fogva czélszerünek látszott az 1472. §. I. bekezdésében kimondani (hasonlóan: K. T. 362., Z. 1445., Sv. 267., Sz.

907., B. 354., D. 449., N. 494., Apáthy terv. 374.). Mustra szerinti vétel magától érthetőleg nem forog fenn, ha az ügylet megkötése előtt valamely mustra csak a végett mutattatott fel, hogy a vevő az eladó árujának vagy gyártmányának minőségéről általánosságban tájékozódjék, s nem oly értelemben, hogy az eladó a szolgáltatandó árunak a mustrával való megegyezéséért felelősséget vállal.

A mustra csak positiv irányban szabályozza a szolgáltatandó dolog minőségét, a mennyiben ugyanis ennek a mustra tulajdonságaival kell birnia; nem negativ irányban is vagyis oly oly értelemben, mintha a mustra által feltüntetett tulajdonságokon kivül más tulajdonságok nem lehetnének kikötve. Az 1472. §. II. bekezdése ezen esetleges félreértésnek kivánja elejét venni. Ha például vetőmag adatik el mustra szerint, a mustra által feltüntetett tulajdonságok mellett még külön kikötöttnek tekintendő, hogy a mag elvetésre alkalmas, tehát termőképes legyen; s ha a szolgáltatott áru nem ilyen, az eladó hiába hivatkoznék arra, hogy a mustrául adott mag sem birt termőképességgel. Lehet az is, hogy az adott mustra csak egy bizonyos irányban, pld. az eladott szövetnek csak szövési módjára nézve irányadó, mig más tekintetben más tulajdonságok vannak kikötve.

Az a körülmény, hogy a vétel mustra szerint köttetett, magában véve nem változtatja meg a bizonyitási terhet az áru szerződésszerü minősége tekintetében; mustra szerinti vételnél is, ugy mint más vételnél, az mindaddig az eladón nyugszik, a mig a vevő az árut a szerződés teljesitéséül el nem fogadja (1277. §). Ha azonban a mustra, mint rendesen, a vevőnek adatott át, a vevő ebből folyólag kötelezve van a mustra megőrzésére és szükség esetén felmutatására, hogy az áru szerződésszerü volta megállapitható legyen. Ebből magában véve csak annyi következnék, hogy ha ebbeli kötelezettségét neki felrovandó okból, különösen tehát szándékosan vagy gondatlanságból nem teljesiti s ez által az eladóra nézve lehetetlenné teszi vagy megneheziti a bizonyitást, kártéritésül ő tartozik magára vállalni az áru nem szerződésszerü voltának bizonyitását. A T. azonban tovább megy, és tekintet nélkül arra, hogy a mustra felmutatását a vevő hibája vagy hibáján kivül beállott körülmény tette-e lehetetlenné, az 1473. §. I. bekezdésében általánosan az áru szerződésszerüségének vélelmét állapitja meg arra

az esetre, ha a vevő a neki átadott mustrát nem képes felmutatni (v. ö. K. T. 363., Z. 1447., Sv., 268., B. 355. III., Apáthy terv. 375.). A T. tehát a vevőre hárítja az átvett mustra véletlen megsemmisülése vagy elveszése tekintetében a kárveszélyt; teszi pedig ezt azért, mert méltánytalannak tartja, hogy az eladó helyzete oly körülmény folytán sulyosbodjék, mely bár a vevő hibáján kivül, de a vevőnél, tehát az ő személyében vagy érdekkörében állott be s a melynek beállta ellen az eladó nem biztosithatta magát. A mustra fel nem mutatása az áru szerződésszerü voltának nem fictióját, hanem csak vélelmét alapitja meg; a vevőnek tehát fennmarad az a joga, hogy a kapott mustrának az árutól eltérő voltát s igy az utóbbinak szerződés ellenes minőségét egyéb bizonyitékokkal bizonyitsa.

A tudományban szintugy, mint a joggyakorlatban vitás, hogy melyik félnek kell a mustra azonosságát és sértetlenségét bizonyitania, ha ez iránt vita támad. Mig az egyik nézet azt tartja, hogy az eladó, a ki a mustrát a vevőre bizza, ezzel implicite kijelenti, hogy megbizik benne, s hogy az általa annak idején felmutatandó mustrát az igazinak el fogja ismerni (Dernburg, Bürg. Recht II. 85 l.), a másik nézet a vevőnek a mustra megőrzése és felmutatása iránti kötelezettségéből azt a következményt vezeti le, hogy a felmutatott mustrának a kapottal való azonosságát is neki kell bizonyitania. Joggyakorlatunk a két nézet között ingadozik, bár ujabban az utóbbihoz látszik hajolni (lásd egyrészt: C. 621/82., másrészt: C. 780/85., 325/85., 431/87., M. E. H. I. 620, 621. l.). A kérdés gyakorlati fontosságára való tekintettel annak törvény általi eldöntése kivánatos. A T. az 1473. §. II. bekezdésében akként dönti el, hogy a mustra azonosságát és sértetlenségét, ha e felől kétség van, a felmutató félnek, ellenfele kérelmére, esküvel kell megerősitenie (v. ö. Z. 1448., Sv. 267.). Ezzel tehát a T. a vevőt jelenti ugyan ki bizonyitásra kötelezettnek, de egyuttal megkönnyiti neki a bizonyitást az által, hogy saját tanuságtételét (esküjét) a mustra azonosságára, illetve sértetlenségére nézve elégséges bizonyitéknak fogadja el. Az eladónak az ellenbizonyitáshoz való joga természetesen fennmarad.

A törvénykönyvek és tervezetek egy része *a jobb vevő fenntartásával* (in diem addictio) kötött vételt is külön szabályozza (lásd: P. L. R. I. r. 11. cz. 272 -294., O. 1083—1085., Sz. 1111—1117., Z. 1450., 1451., H. 51. s köv., B. 356—364., D. 468—474., német ptkönyv első tervezete 474., 475., Apáthy terv. 386—394.). A vételnek ez az alakulata mai jogéletünkben oly ritka, hogy szabályozására nincs szükség; a T. azért, követve e tekintetben a Code civilt, a svájczi kötelmi jogi törvényt s a német ptkönyvet, hallgatással mellőzi. Ha ilyen ügylet kivételesen mégis előfordulna, arra a szerint a mint a felek a jobb vevő ajánlatát a vétel halasztó vagy bontó feltételéül kivánták kikötni, vagy — a mi legtöbbször fel lesz teendő — ily ajánlat esetére az eladónak elállási jogot akartak biztositani, a T.-nek vonatkozó szabályai lesznek alkalmazandók.

Az *elállási jog fentartásával* kötött vétel (K. T. 364—367., P. L. R. I. r. 11. cz. 331., 332., Z. 1452., 1453., Sz. 1107—1110., B. 374—376., D. 457—465., Apáthy terv. 376—383.) külön szabályozására sincs szükség, mert ebben a tekintetben már a szerződésileg fentartott elállási jogot tárgyazó általános szabályok — 1055. és köv. §-ok — gondoskodnak, a melyek a vételre nehézség nélkül alkalmazhatók. A *jogvesztés kikötésével* kötött vételre nézve (B. 365—369.) lásd az 1053. §-t.

A törvényhozások egy része külön szabályozás tárgyává teszi az u. n. *eladási bizományt* is (contractus aestimatorius, Trödelvertrag), vagyis azt a szerződést, a melynél fogva az egyik fél valamely ingó dolgot elárusitás végett meghatározott árban azzal a kötelezettséggel vesz át, hogy vagy megfizeti az árt, vagy visszaadja a dolgot (v. ö. O. 1086—1088., P. L. R. I r. 11. cz. 511—526., Sz. 1291—1294., B. 396—403., D. 727—731., Apáthy terv. 612—616.). Más törvényhozások, igy nevezetesen a franczia Code civil, a svájczi kötelmi jogi törvény s a német ptkönyv, eme szerződés szabályozásától tartózkodnak. A T. ez utóbbiakhoz csatlakozott, mert a gyakorlati életben ilyen szerződések oly sokféle változatban fordulnak elő, s a forgalmi szokások az ekként eladásra kerülő áruk különbözőségéhez képest annyira különbözők, hogy alig látszik lehetségesnek ezen szerződés tekintetében általánosan kielégitő dispositiv szabályokat felállitani.

b.) *Visszavásárlás.**

1474. §.

A visszavásárlási jog fentartásával kötött vételügyletek, habár nem épen sürüen fordulnak elő a gyakorlati jogéletben, nem is oly kivételesek, hogy a törvény az ezen fentartásból eredő jogviszony szabályozásától eltekinthetne. A T. a szükségesnek látszó szabályokat az 1474—1481. §-okban adja, de azokban kizárólag a gyakorlati szempontból fontos kérdések eldöntésére szoritkozik és nem foglal állást a jogi constructio kérdésében. Az ugyan nyilvánvaló a T.-ben foglalt rendelkezésekből, hogy a visszavásárlási jog fentartása sem bontó feltételnek, mint a franczia jogban, sem az eladó javára kikötött elállási jognak, sem végre pactum de contrahendo-nak nem tekinthető. A vétel a visszavásárlási jog gyakorlása folytán nem bomlik fel ipso jure és dologi hatálylyal, mint bontó feltétel teljesülése esetében. A szerződő felek nincsenek is egymás irányában a szerződés előtti állapot helyreállitására kötelezve, mint az elállási jog gyakorlása esetében; jelesül nem kötelesek egymásnak megtériteni azokat az időközi hasznokat, a melyeket a vevő a vétel tárgyából, az eladó a vételárból időközben húzott vagy húzhatott volna. Másrészt az eladónak nem is származik pusztán követelési joga a vevő ellen arra nézve, hogy ez vele visszeladási szerződést kössön. A jelen §. értelmében a visszavásárlási ügylet létrejön az eladónak azon egyoldalu nyilatkozatával, hogy visszavásárlási jogával él; mihelyt ez a nyilatkozat joghatályosan megtörtént, távollevők között tehát, mihelyt a vevő az eladónak ebbeli nyilatkozatát megkapta, a visszavásárlási ügylet meg van kötve és többé egyoldaluan fel nem bontható. Hogy eme joghatás abból magyarázandó-e, hogy a visszavásárlási jog fentartása a vevőnek egy visszeladási ajánlatát foglalja magában, a melyhez a vevő az 1481. §-ban meghatározott időpontig kötve van, s a mely az eladónak a jelen §. szerinti nyilatkozatával elfogadtatik; vagy abból, hogy a visszavásárlási jog fentartása által már maga a visszavásárlási szerződés is megkötöttnek tekintendő, csakhogy

* V. ö. O. 1067—1071., P. L. R. 1 r. 11. cz. 296—330., 332., C. 1658—1673., Ol. 1514—1528., S. 1506—1525., Z. 1461—1467., Sz. 1131—1137., B. 377—383., D. 487 - 495., N. 497—503., Apáthy terv. 406—413.

azon halasztó feltétel alatt, ha az eladó az 1481. §-ban meghatározott idő alatt a visszavásárlási foganatba menetele iránti kivánatát ki fogja fejezni; vagy végre abból, hogy itt az eladónak egyoldalu jognyilatkozata a törvény specialis rendeleténél fogva azokat a joghatásokat hozza létre, mintha a felek a visszavásárlás iránt szerződést kötöttek volna, az mint tulnyomóan elméleti érdekü kérdés, e helyütt eldöntésre nem szorul.

Minthogy a visszavásárlási jog fentartásából a vevőre az az esetleges kötelezettség hárul, hogy a vétel tárgyát az eladóra ismét visszaruházza, e fentartás érvényéhez, ha a vétel tárgya ingatlan, az 1398. §. értelmében okirat szükséges. Szóbeli fentartás csak akkor fog hatályossá válni, ha a visszeladásra kötelezett vevő az ingatlant a visszavásárlásra jogosult eladónak tényleg visszaadja. Ellenben minthogy a vevő visszeladási kötelezettségét már az a szerződés megállapitja, a melylyel a visszavásárlási jog fentartatott, az eladó azon nyilatkozatának, hogy e jogával él, nem kell a szerződésre nézve előirt alakban történnie, hanem joghatályosan történhetik alakszerütlenül is (v. ö. N. 497. I.[2]).

A szerződés, a melylyel a visszavásárlási jog az eladónak biztosittatik, rendszerint az eladáskor, az adásvételi szerződéssel egyidejüleg szokott megköttetni; ezen rendszerinti esetre való tekintettel beszél a T. e jog fentartásáról. Ezzel azonban nem akarja kizárni azt, hogy e jog az eladó javára még utólag is joghatályosan megállapittathassék.

A T.-ben szabályozott visszavásárlási jog csak kötelmi joghatásokat von maga után, tehát kötelmi természetü. Hogy mindazonáltal egyes esetekben, igy különösen ha telekkönyvileg be van jegyezve, harmadik személyek ellen is gyakorolható, az 1478., 1479. §-okból tünik ki. A T. e jogot nem fogja fel legszemélyesebb jogképen; gyakorolhatja nemcsak az eladó maga, hanem esetleg törvényes képviselője; átszáll a jogosult örököseire, és ha csak az ellenkezője ki nincs kötve, élők között vagy halál esetére átruházható.

A visszavásárlási jog fentartásával kötött vétel nem ritkán kölcsön vagy egyéb hitelezési ügyletet palástol. A 957. §. általános rendelkezéséből kétségtelen, hogy a hitelezési ügyletnek ily alakba burkolása nem háritja el a semmisséget, ha az ügylet a 957. §-hoz képest uzsorás szerződésként jelentkezik.

A visszavásárlási jog ellenképe a visszeladási jog, a mely a vevő javára lehet kikötve (v. ö. O. 1071, P. L. R. 1. r. 11. cz. 327., 328., Sz. 1136., B. 383., D. 495., Apáthy terv. 413.); ez azonban a gyakorlati jogéletben oly ritka, hogy törvény általi szabályozására szükség nincs.

1475. §.

A fenti §. első bekezdése meghatározza az eladó egyoldalu jognyilatkozata által létrejött visszavásárlási ügylet tartalmát, midőn kimondja, hogy a vevő a megvett dolgot tartozékával együtt az eladónak a visszavásárlási ár megfizetése ellenében visszaszolgáltatni köteles. A visszavásárlási jog gyakorlata folytán tehát a felek között vétel jön létre, a melynél fogva a vevő most már mint eladó a vétel tárgyát a korábbi eladónak mint vevőnek ismét visszaszolgáltatni, az utóbbi pedig a kikötött visszavásárlási árt mint vételárt az előbbinek megfizetni köteles. Erre a vételre általában ugyanazon jogszabályok nyernek alkalmazást, mint a felek között előbb kötött adásvételi szerződésre; A T. különösen kiemeli, hogy a vevő a megvett dolgot tartozékával együtt tartozik visszaszolgáltatni, értvén ez alatt a dolognak azt a tartozékát, a melylyel a visszavásárlási ügylet létrejöttekor el van látva. Ha akkor több a tartozéka, mint az eladáskor volt, a vevő az 1476. §. második bekezdése értelmében az értékemelkedés megtéritését követelheti.

A visszavásárlási árt a felek szabadon állapithatják meg kiköthetnek tehát a 957. §. korlátai között az eladási árnál magasabb visszavásárlási árt; kiköthetik, mint az 1476. §. harmadik bekezdéséből kitünik, azt is, hogy a dolognak visszavásárláskori becsértéke képezze a visszavásárlási árt. Kétség esetében azonban az 1475. §. második bekezdése, a német ptkönyv 497. §. második bekezdésével egyezően, azt az értelmezési szabályt állitja fel, hogy az eladási ár visszavásárlási árképen is kikötöttnek tartandó.

1476., 1477. §§.

A visszavásárlási jog szerződési kikötése a vevőt a dolog természete szerint arra kötelezi, hogy azon időn belül, a mely

alatt e jog gyakorolható, a vétel tárgyának őrizetére és fentartására kellő gondot forditson, egyszersmind pedig e tárgy tekintetében minden olyan tényleges vagy jogi rendelkezéstől tartózkodjék, a mely a kikötés czéljával ellenkezik s az eladó visszavásárlási jogát meghiusitaná. Ha a visszavásárlási jog fentartását ugy tekintjük, mint az eladott tárgy visszavásárlása iránt halasztó feltétel alatt kötött szerződést, akkor már a 972. §-ból folyik, hogy a vevő a visszavásárlási jogát gyakorló eladónak kártéritéssel tartozik, ha ennek feltételes jogát a feltétel függőben léte alatt vétkesen meghiusitotta vagy csorbitotta. Tekintve azonban, hogy a T. a constructio kérdésében nem foglal állást, az 1476. §. első bekezdésében czélszerünek mutatkozott külön kimondani, hogy a vevő, ha a saját hibájából vagy neki felrovandó egyéb okból, pl. oly személy hibájából, a kiért ő felelős, nem képes a dolgot abban az állapotban visszaszolgáltatni, a melyben átvette, az eladónak ebből eredő káráért felelős. Ily felelősség tehát főleg akkor terheli őt, ha szándékosan vagy gondatlanságból a megvett dolog elpusztulását, elveszését, rosszabbodását vagy egyébkénti oly elváltozását okozta, a mely a visszavásárlási jogát gyakorló eladóra hátrányos.

A T. nem rendelkezik arra az esetre, ha a most emlitett körülmények valamelyike a vevőnek fel nem róható okból, tehát véletlenül vagy épen az eladó saját hibájából áll be. Az általános szabályokat e tekintetben nem látszik szükségesnek sem módositani, sem kiegésziteni. Ha a vétel tárgya időközben a vevőnek fel nem róható okból elpusztult, a visszavásárlási jog gyakorlása a dolog természete szerint ki van zárva, mert a visszavásárlásnak többé nincs tárgya; ha az eladó a dolognak időközben történt elpusztulásáról nem tudva, az 1474. §-ban emlitett nyilatkozatát megteszi is, a visszavásárlási ügylet a szolgáltatás lehetetlensége miatt a 952. §. első bekezdése értelmében semmis. Ha a dolog időközben véletlen eset folytán rosszabbodott vagy az eladó hátrányára elváltozott, a vevő azért nem lesz ugyan felelős, de az 1173. §. második bekezdése értelmében köteles lesz türni, hogy a visszavásárlási ár az 1444—1446. §-ok szerint aránylagosan leszállittassék (részben eltérő: N. 498. II.[2]). Ha a dolog rosszabbodását vagy az eladó hátrányára való elváltozását oly körülmény okozta, a melyért az eladó

maga felelős, a vevő az 1174. §. értelmében az ott meghatározott betudással az egész visszavásárlási árt követelheti.

Attól az időponttól kezdve, a melyben a visszavásárlási ügylet az 1474. §. értelmében létrejön, a teljesités lehetetlensége tekintetében már nem az 1476. §. első bekezdésének szabálya, hanem egészben az általános szabályok (1173—1175. §§.) nyernek alkalmazást.

Az 1476. §. második bekezdése azzal a kérdéssel foglalkozik: mennyiben követelheti a vevő a visszavásárlási ügylet létrejötte előtt a dologra forditott költekezésének megtéritését az eladótól. Minthogy az első bekezdés értelmében a vevőnek kötelessége gondoskodni arról, hogy a dolog abban az állapotban, a melyben átvette, fentartassék, az e czélra szükséges költségeket magától érthetőleg magának kell viselnie. Csak a dologra forditott hasznos költségek jönnek tehát itt tekintetbe, s ezekre vonatkozólag a T., a német ptkönyv 500. §-ával egyezően, akként rendelkezik, hogy azokat az eladó a visszavásárlás idejében még meglevő értékemelkedés erejéig a vevőnek megtériteni köteles. Minthogy a vevő a vétel tárgyát tartozékostul köteles az eladónak visszaszolgáltatni, a tartozékra forditott és annak értékemelkedését eredményező hasznos költségekre eme szabály hasonlóképen áll. Ha a vevő azon időpont után költekezett a dologra, a melyben a visszavásárlási ügylet az 1474. §. szerint létrejött, eme költségeinek megtéritésére nézve már nem az 1476. §. második bekezdésének különleges rendelkezése, hanem az 1404. §. általános szabálya áll.

Ha visszavásárlási árként a dolognak visszavásárláskori becsértéke van megállapitva, akkor az 1476. §. első és második bekezdésének rendelkezései a harmadik bekezdés értelmében akként módosulnak, hogy a vevő egyrészt nem felelős a dolognak — bár hibájából bekövetkezett — rosszabbodásáért, másrészt nem követelheti a dologra forditott költségeinek megtéritését. E módositás abban találja indokolását, hogy ily esetben a tárgy rosszabbodása vagy a reá forditott költség folytán előállott értékemelkedés a becsérték meghatározásánál már figyelembe vétetik. Azonban csak a dolog rosszabbodásáért való felelősség s a költségek megtéritése tekintetében vannak az előző bekezdések rendelkezései módositva; ha a vevő vétkesen lehetetlenné teszi a dolog visszaszolgáltatását, vagy ha vétkesen a dolognak oly

elváltozását idézi elő, mely, bár objective rosszabodásnak nem tekinthető, az eladóra hátrányos, az első bekezdésben meghatározott felelőssége érintetlen marad (részben eltérő: N. 501.). Ha pedig szándékosan és abból a czélból rongálná a dolgot, hogy ezáltal az eladónak kárt okozzon, a tiltott cselekmény miatt támasztható kártéritési követelés az 1476. §. harmadik bekezdése által nincs kizárva.

Megjegyzendő, hogy habár az 1476. §. közvetlenül csak azt a rendszerinti esetet tartja szem előtt, midőn a visszavásárlási jognak tárgya dolog, a benne foglalt szabályok megfelelően alkalmazandók lesznek abban az esetben is, ha az eladónak visszaszolgáltatandó vagyontárgy nem dolog, hanem jog.

A vevő mindaddig, mig el nem dől, hogy az eladó fogja-e visszavásárlási jogát gyakorolni, a vétel tárgyára vonatkozó jogi rendelkezésektől, a mennyiben az eladó jogát meghiusitanák, tartózkodni köteles. Ezen felfogáson alapul az 1477. §. szabálya, a mely szerint a vevő, ha az ő jogán időközben harmadik személy szerzett jogot a vétel tárgyán, e tárgyat a harmadik személytől visszaszerezni, vagy ennek jogától mentesiteni köteles. A T. itt első sorban azt az esetet tartja szem előtt, midőn a vevő a vétel tárgyát harmadik személynek elidegeniti, vagy harmadik személy javára megterheli. (v. ö. N. 499.[1]). Minthogy a vevő időközben csak a saját felelősségére rendelkezhetik a vétel tárgyáról, az 1477. §-ban meghatározott kötelezettsége alól nem szabadul abban az esetben sem, ha hibáján kivül képtelen a tárgyat a harmadik személytől visszaszerezni vagy az ennek engedett jogtól mentesiteni. Az 1477. §. azonban, mint általános szóhangzásából kitünik, nem csak arra az esetre vonatkozik, midőn a harmadik a vevőnek valamely jogügylete alapján szerzett a vétel tárgyán jogot, hanem fedezi azt az esetet is, midőn a harmadik a vevő jogán más uton, jelesül végrehajtás utján vagy a vevő ellen elrendelt csőd folyamán szerzett ily jogot (N. 499.[2]). A vevőnek tehát a T. felfogása szerint általában szavatolnia kell azért, hogy harmadik személy az ő jogán időközben a vétel tárgyán jogot nem szerez.

1478., 1479. §§.

Az eladó visszavásárlási joga csak elégtelenül volna biztositva, ha ő a vevőnek a vétel tárgyára vonatkozó időközi rendel-

kezéseivel szemben kizárólag az 1477. §. alapján a vevő ellen támasztható, a tárgy visszaszerzésére vagy tehermentesitésre, esetleg kártéritésre irányuló követelésre volna utalva. Az 1104. §. védelmet nyujt ugyan neki az ott meghatározott előfeltételek mellett oly elidegenitésekkel szemben, a melyek a visszavásárlási jog gyakorlása után, de nem olyanokkal szemben, a melyek előbb történtek (lásd az 1104. §. indokolását), már pedig gyakorlati szempontból kivánatosnak látszik, hogy az eladó bizonyos előfelételek mellett visszavásárlási jogát oly harmadik személy ellen is gyakorolhassa, a ki időközben, az az mielőtt még a vevőnek a tárgy visszaszolgáltatására való kötelezettsége az 1474., 1475. §-okhoz képest beállott, szereztek a vétel tárgyán jogot. A T. ugyanazért, a német ptkönyvtől ugyan eltérően, de más törvényhozásokkal összhangzásban (v. ö. P. L. R. 1. r. 11. cz. 311., 264., 265., Sz. 1134., D. 494. II., Apáthy terv. 410.), ugy rendelkezik, hogy e jog harmadik személy ellen is gyakorolható, a ki a vevővel kötött ügylet alapján a vétel tárgyán időközben jogot szerzett, ha az a visszavásárlási jogot a szerzés idejében ismerte. Sőt tovább megy: megengedi e jog gyakorlatát harmadik személylyel szemben akkor is, ha szerzése ingyenes; fontosabb érdeknek tekinti ugyanis, hogy a visszavásárlásra jogosult ebbeli jogában sérelmet ne szenvedjen, mint hogy a harmadik az ingyen szerzett nyereségét megtarthassa. Hogy mindazonáltal az ingyenes szerző jogi helyzete nem minden tekintetben azonos a rosszhiszemü szerzőével, az alábbiakból tünik ki.

Különösen ha a visszavásárlási jog ingatlanra vonatkozik, mutatkozik szükségesnek a jogosultnak lehetővé tenni, hogy jogát harmadik személyekkel szemben is érvényesithesse. Az 1478. §. második bekezdése ezért megengedi, hogy a visszavásárlási jog telekkönyvileg bejegyeztessék, még pedig az 548. §. második bekezdésének hatályával, vagyis azzal a hatálylyal, hogy senki sem érvényesitheti a maga javára azt, hogy e jogot nem ismerte.

A T. azonban nem minden harmadik személylyel szemben, a ki a vétel tárgyán rosszhiszemben vagy ingyenesen szerzett jogot, engedi meg a visszavásárlási jog gyakorlását, hanem csak olyannal szemben, a ki „a vevővel kötött ügylet alapján" szerzett azon jogot. E korlátozás az 1478. §. második bekezdésének esetére szintugy vonatkozik, mint az első bekezdés eseteire. A

visszavásárlási jog tehát nem gyakorolható oly harmadikkal szemben, a ki bár e jogról tudva, a vétel tárgyát végrehajtási uton vagy a vevő csődbe jutása esetében a tömeggondnoktól szerezte, vagy a ki a vétel tárgyán ily uton egyéb jogot, nevezetesen végrehajtási zálogjogot szerzett. Minthogy a visszavásárlási jog telekkönyvi bejegyzése, mint már emlitve volt, csak az 548. §. második bekezdésének hatályával bir, az magától érthetőleg nem áll utjában annak, hogy az ingatlan a vevő ellen elrendelt végrehajtás folyamán elárvereztessék; sem arra nem szolgálhat alapul, hogy a jogosult az ingatlan elárvereztetése esetében a visszavásárlási jog nem gyakorolhatása által szenvedett kárára nézve az árverési vételárból a bejegyzés rangsorozatában kártéritést követeljen.

Ha azzal a harmadikkal szemben, a ki a vétel tárgyát a vevőtől közvetlenül szerezte, az 1478. §. előfeltételei nem forognak fenn, a visszavásárlási jog a tárgy további átruházása esetében a későbbi szerző ellen akkor sem gyakorolható, ha ez a szerzés idejében e jogról tudomással birt, vagy ha szerzése ingyenes. Ellenben ha az első szerzővel szemben a visszavásárlási jog az 1478. §. értelmében gyakorolható volt s ez oly személyre ruházza át a vétel tárgyát, a kivel szemben e §. előfeltételei hasonlóan fenforognak, az a kérdés támad, hogy a visszavásárlási jog a második szerzővel szemben gyakorolható-e? A §. szövegezése arra látszik mutatni, hogy nem; mert e szerint harmadik személy ellen csak ugy gyakorolható e jog, ha az „a vevővel" kötött ügylet alapján szerezte meg a vétel tárgyát. A „vevő" szóra azonban itt különös sulyt helyezni nem szabad, mert a T. a vevővel kötött ügyletet csak mint a végrehajtási uton vagy csőd folyamán bekövetkező eladás ellentétét emeli ki. Az 1478. §-ban foglalt rendelkezések legislativ indoka minden esetre a mellett szól, hogy ha az első rosszhiszemü vagy ingyenes szerző a vétel tárgyát egy szintén rosszhiszemü vagy ingyenes második szerzőre átruházza, az eladó a visszavásárlási jogot ez utóbbival szemben is gyakorolhassa; s a T. ezt az idézett passzus által nem is akarta kizárni. Különösen a bejegyzett visszavásárlási jog tekintetében nem foroghat fenn kétség az iránt, hogy az nem csak az első, hanem bármely későbbi szerzővel szemben érvényesithető, a ki nem árverési uton, vagy a tulajdonos csődtömeggondnokától szerezte meg az ingatlant. A mon-

dottak megfelelően állanak, ha harmadik személy nem magát a vétel tárgyát szerezte meg, hanem azt terhelő jogot.

Azzal, hogy az 1478. §. a visszavásárlási jogot az ott meghatározott előfeltételek mellett harmadik személy ellen is gyakorolhatónak jelenti ki, implicite ki van mondva, hogy e jog gyakorlásának harmadik személylyel szemben is az 1474. §-ban meghatározott módon, vagyis a harmadik személyhez intézett nyilatkozattal kell történnie. Ha az eladó a harmadik személy ellen akar fordulni, nem elég az 1474. §-ban emlitett nyilatkozatát csak a vevőhöz intéznie; az eladó és a harmadik között az 1475. §-ban meghatározott joghatások csak abban az időpontban állanak be, a melyben a harmadik megkapja az eladónak azt a nyilatkozatát, hogy visszavásárlási jogával vele szemben él. Ha az eladó ily nyilatkozatot a harmadikkal szemben az 1481. §-ban meghatározott időn belül nem tesz, a harmadikkal szemben a visszavásárlási jog gyakorolhatása meg fog szünni, habár a vevővel szemben a nyilatkozatot kellő időben tette is meg. Ha azonban a harmadik a vétel tárgyának vagy az azt terhelő jognak megszerzésekor tudta, hogy az eladó azzal szemben, a kitől ő a jogát szerezte, az 1474. §. szerinti nyilatkozatot már megtette, az eladó ily harmadikkal szemben az 1104. §. rendelkezéseiben fog védelmet találni.

A mi a harmadikkal szemben gyakorolt visszavásárlási jog hatályát illeti, az természetesen különböző a szerint, hogy a harmadik magát a vétel tárgyát szerezte-e meg vagy azt terhelő jogot. Előbbi esetben az 1474. §. szerinti nyilatkozat által a visszavásárlási ügylet közvetlenül az eladó és a harmadik között jön létre, s a harmadikra ebből folyólag az a kötelezettség hárul, hogy a vétel tárgyát a visszavásárlási ár megfizetése ellenében az eladónak szolgáltassa vissza. Utóbbi esetben a harmadik arra lesz kötelezve, hogy a vétel tárgyának az ő jogától való mentesitésébe egyezzék bele. Az 1479. §. értelmében a harmadik ily esetben a vétel tárgyán időközben szerzett jogát csak a visszavásárlási árra nézve érvényesitheti, a miből következik, hogy az eladónak a visszavásárlási árt, ha e tekintetben az érdekelt felek közt más megállapodás nem jön létre, birói letétbe kell helyeznie.

Hogy az eladó a harmadik ellen, a kivel szemben az 1478. §. előfeltételei fenforognak, akarja-e gyakorolni jogát, az tőle függ;

szabadságában áll egyszerüen a vevőhöz tartani magát s az 1477. §. értelmében tőle követelni, hogy szerezze neki vissza a vétel tárgyát, vagy mentesitse azt a harmadik személyek által azon időközben szerzett jogoktól. Nincs is arra utalva, hogy a kettő között válaszszon, hanem gyakorolhatja jogát mindkettő ellen. Ez esetben a vevő s a harmadik egyetemlegesen fog neki felelni a vétel tárgyának visszaszerzéséért vagy tehermentesitéséért. Lehet azonban az is, hogy a harmadik csak szükebb terjedelemben köteles felelni, mint a vevő; igy különösen, ha jóhiszemü ingyenes szerző.

A T. nem dönti el kifejezetten azt a kérdést, hogy a harmadik, kivel szemben a visszavásárlási jog gyakorolható, menynyiben felelős, ha a dolog időközben az ő hibájából elpusztult, rosszabbodott stb., vagy ha a vétel tárgyán harmadik személynek jogot engedett; és viszont mennyiben követelheti a dologra forditott költségeinek megtéritését. A kérdés az 1476., 1477. §-ok analogiája s az általános szabályok alapján lesz eldöntendő. Roszhisszemü és annak tekintete alá eső szerző az 1476. §. első bekezdésében s az 1477. §-ban meghatározott felelősség szempontjából ugyanazon elbirálás alá fog esni, mint a vevő; ingyenes szerző azonban csak attól az időponttól fogva, a melyben az eladó visszavásárlási jogáról tudomást szerez; mert előbb a dolognak — bár gondatlanságból vagy szándékosan előidézett — rosszabbodása vagy elpusztulása vagy a vétel tárgyának elidegenitése vagy megterhelése neki az eladóval szemben hibául fel nem róható.

1480. §.

A visszavásárlási jogot a T. szintugy, mint az elállási jogot s a vétel felbontásának jogát (1062. §. I., 1440. §. I.) oszthatatlannak tekinti; a jelen §. első bekezdése kimondja, hogy többeket közösen megillető visszavásárlási jog csak egészben gyakorolható. A szabály indoka itt is a felek vélelmezendő akarata, a melynek meg nem felelne, ha a visszavásárlási jog részbeli gyakorlása folytán a vétel tárgyára nézve az eladók s a vevő között közösség keletkeznék.

Ha a jogosultak valamelyike nem él jogával, vagy attól

elesett, a jelen §. második bekezdése azt rendeli, hogy a többiek a jogot egészben gyakorolhatják. A T. itt eltér attól az állásponttól, a melyet ezen esetre nézve az elállási jognál s a vétel felbontásának jogánál elfoglal, mert eme jogok megszünnek minden jogosultra nézve, ha egyikükre nézve megszünnek (1062. §. II., 1447. §. II.). Az eltérés tárgyilag indokolt; a ki elállási jogától, vagy a vétel felbontásának jogától elesik, annak még mindig fenmaradnak a szerződésből folyó egyéb jogai; ellenben a visszavásárlási jogtól való elesés merő jogvesztés. Méltánytalan volna tehát a jogosultak egyikét vagy egy részét csak azért sujtani ezzel a hátránynyal, mert a jogosultak valamelyike lemondott jogáról, vagy elmulasztotta gyakorlásának határidejét, vagy jogával élni nem akar.

1481. §.

A visszavásárlási jog nem követelés, tehát nincs alávetve elévülésnek. Gyakorlati szempontból azonban szükséges, hogy a visszavásárlási jog gyakorlása is időbeli korláthoz köttessék, mert az a bizonytalanság, hogy fog-e gyakoroltatni vagy sem, a vevőt a vétel tárgyával való rendelkezésben, ingatlanoknál különösen befektetéseknek és javitásoknak eszközlésében, tetemesen korlátozza és igy közgazdasági hátrányokkal is jár. A jelen §. azért a visszavásárlási jog gyakorlására záros határidőt állapit meg, és pedig ingatlanoknál az eladástól számitott tiz évit, egyéb tárgyaknál három évit; s e határidőknek csak megröviditését engedi meg a feleknek, de meghosszabbitását nem. A német ptkönyv 503. §-a teljesen szabad kezet enged a feleknek a határidő megállapitására nézve és külön kikötés hiányában a határidőt ingatlanoknál 30 évben állapitja meg. A T. eltérő rendelkezését az a törekvés indokolja, hogy a már emlitett bizonytalanságnak mielőbb vége szakadjon. A többi törvénykönyvekben és tervezetekben részben még rövidebb határidők vannak megállapitva (Sz. 1133. szerint 1 és 10. év; C. 1660—1663. szerint öt év; B. 377., 357. szerint három hó és öt év; D. 488. szerint hat hó, három év; határidőt nem állapit meg: O., P. L. R.).

A visszavásárlási jog gyakorlása, a melyre a záros határ-

idő vonatkozik, az 1474. §. szerinti nyilatkozat megtételében áll; nem szükséges tehát, hogy az eladó a visszavásárlásból eredő követeléseit a határidőn belül keresettel érvényesitse. Eme követelések csak a visszavásárlási ügylet létrejöttével, tehát az eladónak azon nyilatkozatával, hogy visszavásárlási jogával él, keletkeznek, s az ezen időponttól számitott rendes — tiz évi — elévülési idő alatt évülnek el.

c) *Elővásárlás.*

1482. §.

Azok az okok, a melyek miatt a T. a dologi elővásárlási jog felvételétől tartózkodott, az Indokolás II. köt. 15—22. lapjain már elő vannak adva. E helyen a T. a kötelmi elővásárlási jogot szabályozza, de a visszavásárlási jog hasonlatosságára azt is ugy, hogy bizonyos esetekben, igy különösen akkor, ha telekkönyvileg be van jegyezve, nemcsak a közvetlenül kötelezett személy ellen, hanem harmadik személylyel szemben is érvényesithető.

A szabályok, a melyeket a T. az elővásárlási jog tekintetében felállit, a mennyiben külön törvény mást nem rendel, épugy alkalmazandók a törvényen alapuló, mint a szerződésileg kikötött elővásárlási jogra. Legtöbbször e jog természetesen szerződésen alapul, s ily uton azt nemcsak — mint a visszavásárlási jogot — egy megelőző adásvételi szerződésre való vonatkozással az eladó javára, hanem bárki javára lehet megalapitani. Minthogy az oly szerződés, a melylyel az egyik fél a másiknak valamely vagyontárgyra nézve elővásárlási jogot enged, ezt a felet az elővásárlási jog gyakorlása esetére az illető tárgy elidegenitésére kötelezi, e szerződésnek oly esetben, midőn az elővásárlási jog ingatlanra vagy ingatlant terhelő jogra nézve állapittatik meg, az 1398. §-ban meghatározott alaki kellékkel kell birnia.

Az elővásárlás joga annyiban jóval csekélyebb hatályu, mint

---

* V. ö. O. 1072—1079., P. L. R. 1. r. 20 cz. 568—649., Z. 1456—1460., Sz. 1118—1130., B. 384—389., D. 475—486., N. 504—514., 1094—1104., Apáthy terv. 395—405.

a visszavásárlás joga, amennyiben annak gyakorlása nem függ kizárólag a jogosult tetszésétől. Ha a kötelezett, vagyis az a fél, a kit az elővásárlási jog terhel, az illető vagyontárgyat nem akarja elidegeniteni, a jogosultnak nincs módjában őt erre szoritani. Lehetséges tehát, hogy a jogosult azon időn belül, a melynek elteltével joga az 1496. §. szerint megszünik, nem is jut abba a helyzetbe, hogy jogát gyakorolhatná. Ha pedig a kötelezett elidegeniti ugyan az illető vagyontárgyat, de nem adásvétel utján, az elővásárlási jog nem gyakorolható, sőt az elidegenitéssel megszünik. Mig továbbá a visszavásárlási jognál ogva a jogosult azt követelheti, hogy az illető vagyontárgy abban az állapotban ruháztassék vissza reája, a melyben a visszavásárlási jogot megalapitó szerződés megkötésekor volt, az elővásárlásra jogosult a tárgyat abban az állapotban köteles elfogadni, a melyben az elővásárlási jog gyakorlásakor van.

A jelen §. első bekezdése mindenek előtt meghatározza e jog gyakorlásának előfeltételeit. Gyakorolható 2 esetben: 1. ha a kötelezett a tárgyat, a melyre az elővásárlási jog vonatkozik, másnak eladta; 2. ha még nem adta ugyan el, de a mástól kapott vételi ajánlatot az elővásárlás iránti nyilatkozás végett a jogosulttal közli.

A mi az első esetet illeti, e tekintetben a T. a német ptkönyv 504. §-ával egyezik. Mihelyt a kötelezett az elővásárlás tárgya iránt egy harmadik személylyel adásvételi szerződést kötött, a jogosultra nézve megnyilt az elővásárlás lehetősége, tekintet nélkül arra, hogy a kötelezett vagy a harmadik vevő értesitette-e őt, vagy az eladásról való tudomását máshonnan szerezte-e. Hogy azonban a jogosultnak alkalma legyen elővásárlási jogát gyakorolnia, a második bekezdés kötelességévé teszi a kötelezettnek, hogy a mással kötött adásvételi szerződést a jogosulttal haladéktalanul közölje. A közlésnek, a melynek elmulasztása az általános szabályok értelmében kártéritési kötelezettséget von maga után, magától érthetőleg teljesnek kell lennie, tehát, habár a szerződésnek szószerinti ismertetése nem szükséges is, a szerződés egész tartalmára kell kiterjednie. Minthogy a jogosult s a harmadik vevő között esetleg szintén jogviszony keletkezhetik (1490. §.), a harmadik vevő neve is közlendő a jogosulttal. Az elővásárlási jog gyakorlásának ez esetben, mint már emlitve volt, előfeltétele, hogy a kötelezett a

dolgot másnak *eladta* légyen, vagyis hogy a harmadikkal kötött szerződés az 1395., 1396. §-ok szerint adásvételi szerződésként jelentkezzék. Ha más módon idegeniti el, pl. elcseréli vagy elajándékozza, az elővásárlási jog gyakorlásának helye nincs s a jogosult a miatt, hogy e jogától az elővásárlás tárgyának más módon való elidegenitése által végkép elesett, kártéritést sem követelhet.

A német ptkönyv szerint a kötelmi elővásárlási jog csak abban az esetben gyakorolható, ha a kötelezett az elővásárlás tárgyát harmadik személynek már tényleg eladta; a mig a harmadikkal az eladás iránt még csak tárgyal, sem a jogosult nem gyakorolhatja ezt a jogát, sem a kötelezett nem követelhet tőle joghatályosan nyilatkozatot az iránt: kivánja-e elővásárlási jogát gyakorolni. Ebben a tekintetben a T. eltér a német ptkönyvtől. A forgalom jelentékenyen meg volna nehezitve, ha azt a kérdést, hogy az elővásárlási jog fog-e gyakoroltatni, csak akkor lehetne tisztába hozni, ha az elővásárlás tárgya már másnak el van adva. Az eladó azt, hacsak kártéritési kötelezettségnek nem akarja magát kitenni, csak azzal a fentartással adhatná el, hogy e jog gyakorlása esetében a vétel meg nem kötöttnek tekintessék vagy őt elállási jog illesse; a harmadik azonban sok esetben nem lesz hajlandó magát a szerződéskötéssel járó költségeknek kitenni, a mig nem bizonyos a felől, hogy számithat-e a szerződés foganatba menetelére, vagy attól kell-e tartania, hogy a jogosult élni fog elővásárlási jogával. Ez utóbbi eshetőséggel a harmadiknak annál inkább számolnia kell, mert a T. szerint az elővásárlási jog az 1490. §. előfeltételei alatt ő ellene is érvényesithető. A T. azért, hogy a kötelezettnek megkönnyitse az elővásárlás tárgyával való rendelkezést, azt határozza, hogy az elővásárlási jog akkor is gyakorolható — és az 1489. §-ban meghatározott joghátrány terhe alatt gyakorlandó is — ha a kötelezett a mástól kapott vételi ajánlatot az elővásárlás iránti nyilatkozás végett a jogosulttal közli. Harmadik személylyel a tárgy eladása iránt folytatott általános tárgyalások és alkudozások a T. szerint sem elegendők arra, hogy az elővásárlási jog gyakoroltathassék; hanem szükséges, hogy a harmadik concret és határozott vételi ajánlatot tett légyen a kötelezettnek s hogy a kötelezett azt a jogosulttal nyilatkozás végett közölje. A mig e közlés meg nem történt, a jogosult nem

léphet fel elővásárlási joga alapján, bár az ajánlatról más oldalról értesült volna is. Másrészt a nyilatkozás elmulasztása az elővásárlási jog elvesztését csak abban az esetben vonja maga után, ha a kötelezett azon ajánlat alapján, a melyet a jogosulttal közölt volt, a harmadikkal a vételi szerződést tényleg meg is köti (1489. §. II.).

1483. §.

A jelen §. az elővásárlási jog gyakorlásának módját és hatályát határozza meg, és pedig lényegileg szintugy, a mint az a visszavásárlási jogra nézve az 1474. §-ban történt. A constructio kérdésében a T. itt sem foglal állást. Az elővásárlási jog gyakoroltatik a jogosultnak a kötelezetthez intézett azon egyoldalu és visszavonhatatlan nyilatkozatával, hogy jogával él. E nyilatkozat érvénye nincs kötve formakellékhez (v. ö. N. 505. I.[2]); megtörténhetik alakszerütlenül abban az esetben is, ha az elővásárlási jog ingatlanra vonatkozik, mert az 1398. §. rendelkezései csak azon szerződésre vonatkoznak, a melylyel a kötelezett a jogosultnak elővásárlási jogot engedett és igy magát eventualiter az ingatlan átruházására kötelezte, nem a jogosultnak azon egyoldalu nyilatkozatára, mely ezt az eventualis kötelezettséget ténylegessé változtatja.

Az elővásárlásra jogosult fél azon nyilatkozatának, hogy jogával él, itt is, mint az 1474. §. analog esetében, az a hatása, hogy a vétel a kötelezett és a jogosult között a nyilatkozat hatályossá váltának időpontjában (934. §. I.) ipso jure létre jön. És pedig létrejön ugyanazon határozmányok mellett, a melyek a harmadik személy vételi ajánlatában vagy a vele kötött szerződésben foglaltatnak. A jogosult nem lép be a harmadik személy ajánlatába, vagy az azzal kötött szerződésbe, hanem önálló szerződést köt a kötelezettel; csakhogy e szerződés tartalmilag azonos azzal a szerződéssel, a melyet a harmadik a kötelezettel kötött vagy kötni akart.

Az elővásárlási jog alapján létrejött vételre a kétoldalu szerződésekre vonatkozó általános szabályok s a vételnek a jelen czimben meghatározott szabályai alkalmazandók. A kötelezett mint eladó tehát az elővásárlás tárgyát, ha dolog, az elővásár-

lási vevő tulajdonába bocsátani és neki átadni, ha jog, reája átruházni köteles; az utóbbi viszont köteles azt a vételárt, a melyet a harmadik megajánlott vagy kötelezett, az eladónak megfizetni s ha az elővásárlás tárgya dolog, azt átvenni (1395. §.). A kötelezettnek mint eladónak a jogért s a dolog hiányai miatt való szavatossága a második fejezetben foglalt szabályok szerint igazodik.

1484—1487. §.

Az a szabály, hogy az elővásárlási vétel ugyanazon határozmányok mellett jön létre, a melyek a harmadik személy vételi ajánlatában vagy a vele kötött szerződésben foglaltatnak (1483. §. II.), több tekintetben módosulást szenved.

Mindenekelőtt nyilvánvaló, hogy ha a kötelezett a harmadik vevővel abban állapodott meg — a mint az rendszerint történni szokott, — hogy a közöttük létrejött szerződés hatálya az elővásárlási jog nem gyakorlásától függjön vagy hogy gyakorlása esetére a kötelezettet elállási jog illesse, az ily megállapodás a kötelezett s jogositott között létrejövő elővásárlási vételre át nem vihető. Az 1484. §. arra való tekintettel, hogy az ily megállapodás az elővásárlási jog gyakorlásának lehetőségét meghiusitaná, azt — a német ptkönyv 506. §-ával egyezően — az elővásárlásra jogosulttal szemben hatálytalannak jelenti ki. A kötelezett és a harmadik vevő közötti viszonyban a megállapodás hatálya érintetlen marad.

Ha a harmadik személy a pénzbeli vételáron fölül oly mellékszolgáltatást is ajánl vagy kötelez, a melyre az elővásárlásra jogosult fél képtelen, az a kérdés merül fel, hogy az elővásárlási vétel ez esetben, mint részben lehetetlen szolgálatra irányuló, a 952. §. első bekezdése értelmében semmis-e, vagy az elővásárlási vevő az általa nem teljesithető mellékszolgáltatás helyett valamely más, ezt pótló szolgáltatásra, jelesül értékmegtéritésre vagy teljes kártéritésre van-e kötelezve. A T. e kérdést az 1485. §-ban dönti el, még pedig a német ptkönyv 507. §-ától részben eltérően; különbséget tesz ugyanis, vajjon a körülmények szerint okszerüen felteendő-e, hogy a kötelezettnek a mellékszolgáltatás körüli érdeke megfelelő pénzösszeggel kiegyenlithető vagy sem. Utóbbi esetben az elővásárlási jog gyakorlása ki van

zárva; előbbi esetben a mellékszolgáltatást a megfelelő pénzösszeg helyettesiti, a mely azonban nem csak a mellékszolgáltatás objectiv egyenértékében, hanem a kötelezett egész érdekének figyelembe vételével állapitandó meg. A kötelezett ugyanis, ha a mellékszolgáltatás körüli egész érdeke meg nem térittetnék, nem kapná meg azt, a mit a harmadik vevő neki ajánlott vagy kötelezett; az elővásárlási jog gyakorlásából pedig a kötelezettre nem szabad hátránynak hárulnia.

Az elővásárlási jog akkor is gyakorolható, ha nem az egész tárgy, hanem annak csak egy része vagy hányadrésze adatik el harmadik személynek, de ez esetben magától érthetőleg csak ezen rész vagy hányadrész tekintetében. Ezt külön kimondani nem látszott szükségesnek. Kérdés lehet azonban, vajjon gyakorolható-e és mi módon akkor, ha az elővásárlási jog tárgya más tárgyakkal együtt összvételárért adatik el, vagy ha harmadik személy azt ekként ajánlkozik megvenni. A T. az 1486. §-ban, a német ptkönyv 508. §-ával egyezően, ugy rendelkezik, hogy az elővásárlásra jogosult ily esetben is gyakorolhatja jogát arra a tárgyra, a melyre az vonatkozik, és vételárképen az összvételár aránylagos részét köteles megfizetni; a kötelezett azonban kivánhatja, hogy az elővásárlás azokra a többi tárgyakra is kiterjesztessék, a melyek érdekeinek sérelme nélkül az elővásárlási jog tárgyától el nem különithetők. E szabály is, mint az előbbi §-ban foglalt, abban a megfontolásban találja indokát, hogy az elővásárlási jog gyakorlásának nem szabad a kötelezett kárositására vezetnie. A kötelezettnek nemcsak kifogása van az 1486. §. második bekezdése alapján a jogosultnak követelésével szemben, ha ez jogát a kötelezett érdekeinek sérelmével kizárólag az elővásárlási jog tárgyára akarná érvényesiteni, hanem mihelyt a jogositott az 1483. §. első bekezdésében emlitett nyilatkozatot megtette, keresettel is érvényesithető követelése van arra nézve, hogy az elővásárlás az 1486. §. második bekezdésében meghatározott többi tárgyakra is kiterjesztessék.

Ha a harmadik személy javára, a ki a kötelezettnek vételi ajánlatot tett vagy az elővásárlás tárgyát már megvette, az ajánlatban vagy a szerződésben fizetési haladék van kikötve, az elővásárlásra jogosult fél erre a haladékra nem tarthat feltétlenül számot, mert az a harmadik iránti személyes bizalmon ala-

pul. Az 1487. §. ugyanazért kimondja, hogy az ily fizetési haladék az elővásárlásra jogosultat csak abban az esetben illeti meg, ha a hitelezett összegre nézve dologi biztositékot (1550. §.) ad. A biztositék megfelelő volta az 1151–1155. §-ok szerint birálandó el. Ez akkor is áll, ha a harmadikkal kötött szerződés a hitelezett összeg mikénti biztositásáról rendelkezik és e tekintetben kevésbbé szigoru előfeltételeket ir elő; mert ha a kötelezett a harmadik személy iránti személyes bizalmánál fogva vele szemben csekélyebb biztositékkal elégedett meg, ebből nem következik, hogy e csekélyebb biztositékkal abban az esetben is be kell érnie, ha a szerződést mással köti meg. E szempontból arra az esetre sem látszott indokoltnak kivételt tenni, ha a harmadikkal kötött szerződésben a hitelezett vételárnak az eladott ingatlanon való jelzálogi biztositása van kikötve; mert tekintettel arra, hogy a vételár az ingatlan objectiv értékét meghaladhatja, s hogy az ingatlan értéke időközben csökkenhetik, a vevő személyes hitele ez esetben is szerepet játszik (eltérően N. 509. II.). Ha az elővásárlásra jogosult megfelelő dologi biztositékot adni nem képes, az elővásárlási ügylet nem válik ugyan hatálytalanná, de a kötelezett mint eladó a vételár azonnali megfizetését követelheti.

1488. §.

Minthogy az elővásárlási jog gyakorlásának az 1482. §. szerint előfeltétele, hogy harmadik személy a kötelezettnek az elővásárlás tárgyára nézve vételi ajánlatot tett vagy vele ez iránt adásvételi szerződést kötött légyen, ebből az következnék, hogy az elővásárlási ügylet hatálytalan, ha a harmadiknak ajánlata, vagy a vele kötött szerződés semmis volt vagy megtámadás folytán hatályát vesztette. Ez az eredmény aggálytalan oly esetben, midőn az elővásárlásra jogosult azon az alapon, hogy a kötelezett a tárgyat másnak eladta, elővásárlási jogát önként, vagyis a nélkül gyakorolja, hogy a kötelezett őt a harmadikkal kötött szerződés közlése által az elővásárlás iránti nyilatkozatra felhivta volna. De ha az elővásárlásra jogosult a kötelezettnek saját felhivása alapján teszi meg az elővásárlási jog gyakorlása iránti nyilatkozatát, akkor már nem látszik helyesnek, hogy az

elővásárlási ügylet érvénye a harmadik személy által tett ajánlat vagy a harmadikkal kötött szerződés érvényétől függjön. A felhivás a jogosultat abba a kényszerhelyzetbe juttatja, hogy az elővásárlási jog gyakorlása iránt az 1489. §-ban meghatározott rövid záros határidő alatt kell nyilatkoznia; ebbeli akaratelhatározásánál pedig ő a dolog természete szerint csak azt veheti irányadónak, a mit a kötelezett vele közölt. Azokról a körülményekről, a melyek miatt a harmadiknak ajánlata vagy az azzal kötött szerződés semmis vagy megtámadható, ő - rendszerint legalább — tudomással nem birhat. A méltányosság követelményének látszik tehát, hogy ha a kötelezett a jogosultat az ajánlat vagy a harmadikkal kötött szerződés közlése által az elővásárlási jog gyakorlása iránti nyilatkozatra szoritja, viszont garantirozza neki azt, hogy a közölt ajánlat vagy szerződés esetleges érvényességi hibái miatt saját elővásárlási nyilatkozata nem fog megdőlni. Ezen a felfogáson alapszik a jelen §-ban kimondott szabály. Csak ha a kötelezettnek az a jognyilatkozata, a melylyel a jogosultat az ajánlat vagy szerződés közlésével nyilatkozásra felhivta, maga is érvénytelen vagy megtámadás folytán hatályát veszti, fog a közölt ajánlat vagy a szerződés érvénytelensége az elővásárlási ügyletre is kihatni.

A jelen §. csak a kötelezettet zárja el attól, hogy a jogosulttal szemben a harmadik személy vételi ajánlatának vagy a harmadikkal kötött szerződésnek semmisségére vagy megtámadható voltára hivatkozhassék. A jogosult nincs elzárva attól, hogy ily esetben az elővásárlási ügyletet tévedés vagy megtévesztés okából az általános szabályok szerint megtámadja.

Az 1488. §. szabálya nincs kiterjesztve arra az esetre, ha az ajánlat, a melyről a kötelezett a jogosultat értesiti, egyáltalán nem tétetett meg, vagy az értesitésben állitott szerződés egyáltalán nem köttetett meg, ha tehát az értesités merőben valótlan tartalmu. Ily esetben az elővásárlás az 1482. §-ban meghatározott előfeltételek hiányában ugyan létre nem jöhet, de a jogosultnak az elővásárlási jog gyakorlata iránti nyilatkozata azért nem szükségképen hatálytalan. A kötelezettnek hozzája intézett felhivása sok esetben önálló eladási ajánlatnak lesz tekintendő, melyet a jogosult az 1483. §. első bekezdése szerinti nyilatkozatával elfogad; a vétel tehát, ha nem is mint elővá-

sárlási vétel, de mint közönséges vétel fenn lesz tartandó, feltéve, hogy azon esetekben, a melyekben a vétel érvényéhez külön alak szükséges, a felek nyilatkozatai az előirt alakban tétettek meg. Minden esetre felelni fog a kötelezett a tiltott cselekményekre vonatkozó szabályok szerint, ha valótlan tartalmu nyilatkozata által a jogosultnak szándékosan vagy gondatlanságból kárt okozott.

Hogy a kötelezett s a harmadik, a ki a kötelezettől az elővásárlás tárgyát megvette, a szerződés megkötése után hogyan viselkednek egymással szemben, az a jogositottra nézve közömbös; az elővásárlási ügylet érvényét nem érinti az a körülmény, hogy a harmadik a vételtől eláll, vagy az 1434. §. értelmében annak felbontását eszközli ki.

1489. §.

A mig a kötelezett a harmadik személytől kapott vételi ajánlatot vagy a harmadikkal kötött szerződést a jogosulttal nem közli, ez utóbbinak elővásárlási joga az 1496. §-ban meghatározott időn belül nemgyakorlás által meg nem szünik. A jogosult gyakorolhatja elővásárlási jogát, mihelyt e jog tárgya másnak eladatott, de hogy az 1496. §-ban meghatározott időn belül mikor akarja gyakorolni, az mindaddig a saját tetszésétől függ, a mig a kötelezett által nyilatkozatra fel nem hivatik. Mihelyt ez megtörtént, a jogosult a kötelezettet nem hagyhatja többé határozatlan ideig bizonytalanságban az iránt: fogja-e elővásárlási jogát gyakorolni vagy sem. Ha a felek között megállapodás van az iránt, hogy a nyilatkozatnak mennyi idő alatt kell megtörténnie, ez a megállapodás irányadó; ilyennek hiányában a törvénynek kell ily záros határidőt előirnia. A T. a jelen §. első bekezdésében a határidőt ingatlanoknál a közlés vételétől számitott harmincz napban, egyéb tárgyaknál ugyanazon időponttól számitott nyolcz napban állapitja meg. A közlésnek a kötelezettől kell erednie, hogy e határidők alkalmazást nyerhessenek; a német ptkönyvnek azt a rendelkezését, hogy a kötelezettől eredő közlést a harmadiknak közlése helyettesiti (510. I.[2]), a T. nem vette át. A jogosult a harmadikkal az 1483. §. szerinti nyilatkozat megtétele előtt jogviszonyban nem

áll és nem terhelhető azzal, hogy a harmadiktól kapott értesités valóságát a saját veszélyére kelljen vizsgálnia. A harmadik kikötheti a kötelezettel szemben, hogy ez a neki tett ajánlatot még a szerződés megkötése előtt közölje a jogosulttal, s ha a szerződést a jogosult előzetes értesitése nélkül kötötte meg a kötelezettel, követelheti tőle e szerződés alapján, hogy a jogosultat az elővásárlási jog gyakorlása iránt hivja fel haladéktalanul nyilatkozatra.

A nyilatkozási határidő elteltével az elővásárlási jog, hacsak azon belül az 1483. §-nak megfelelően nem gyakoroltatott, megszünik. E következmény azonban nem állhat be, ha a jogosulttal közölt ajánlat vagy szerződés semmis vagy megtámadás folytán hatályát vesztette; érvénytelen ajánlat vagy szerződés alapján a jogosultat elővásárlási jogával praecludálni nem lehet. T. ezt, habár már az 1482. §. első bekezdéséből következik, a jelen §. második bek.-ben kifejezetten kimondja, nehogy az 1488. §. szabályából az ellenkezőt lehessen következtetni. Ha továbbá a harmadik személy vételi ajánlata eleve közöltetett a jogosulttal, az elővásárlási jog praeclusioja magától érthetőleg csak ugy állhat be, ha a kötelezett ezt az ajánlatot a jogosultnak kitüzött nyilatkozási határidő eredménytelen lejárta után megfelelő határidő alatt elfogadja. Az 1489. §. második bekezdése ugyanazért a kötelezettnek e végre ingatlanoknál harmincz napi, egyéb tárgyaknál nyolcz napi határidőt enged az első bekezdésben emlitett határidő lejártától, és kimondja, hogy az elővásárlási jog nem szünik meg, ha a szerződés ezen határidőkön belül az ajánlatnak megfelelően meg nem köttetik.

1490—1493. §§.

Valamint a visszavásárlási, ugy az elővásárlási jog is gyakorolható a T. szerint bizonyos esetekben harmadik személyek ellen; de e személyek köre itt az elővásárlási jognak az 1482. §. indokolásával már kiemelt eltérő természeténél fogva jelentékenyen szükebb. Minthogy e jog a kötelezettel szemben is csak az 1482. §. első bekezdésében meghatározott esetekben gyakorolható, az magától érthetőleg nem gyakorolható oly harmadik személy ellen, a ki az elővásárlási jog tárgyát a kötelezettől

ugyan, de nem vétel utján, szerezte. Minthogy az elővásárlási jognál fogva a kötelezett maga sincs kötelezve arra, hogy a tárgyat változatlan állapotban fentartsa és megterhelésétől tartózkodjék, az elővásárlásra jogosult még kevésbbé léphet fel azon harmadik személyek ellen, a kiknek javára a kötelezett az elővásárlási jog tárgyát megterhelte. E jognak harmadik személy ellen való gyakorlása tehát csak annyiban jöhet kérdésbe, a mennyiben a kötelezett az elővásárlási jog tárgyát a harmadikra adásvétel utján átruházta. Ily harmadik személy ellen az elővásárlási jog az 1490. §. első bekezdése szerint (melynek szövegében az „átruházta" szó előtt pótlandók e szavak: „vétel utján") az 1478. §-ban meghatározott esetekben, tehát akkor gyakorolható, ha az e ogot a szerzés idejében ismerte vagy ha szerzése ingyenes. E rendelkezés indokai lényegileg ugyanazok, a melyek az 1478. §-nál már elő vannak adva.

Az elővásárlás jogát is, szintugy mint a visszavásárlás jogát, telekkönyvileg be lehet jegyezni (1490. §. II.); a bejegyzés hatálya azonban részben eltérő. A visszavásárlás jogának telekkönyvi bejegyzése csak az 548. §. második bekezdésében meghatározott hatálylyal bir; harmadik személyek tehát nincsenek e bejegyzés által korlátozva abban, hogy a visszavásárolható ingatlanon dologi jogot szerezzenek. Az elővásárlási jog bejegyzésének ennél tovább menő hatálya van. Az 1491. §. első bekezdése szerint harmadik vevő tulajdonjoga, hacsak az elővásárlásra jogosult fél beleegyezése ki nincs mutatva, csak azzal a fentartással jegyezhető be, hogy a bejegyzés hatálytalan, ha a jogosult a bejegyzést rendelő végzés vételétől számitott harmincz nap alatt a telekkönyvi hatóságnak bejelenti, hogy elővásárlási jogát gyakorolja. A bejegyzett elővásárlási jog e szerint kizárja azt, hogy harmadik személy az elővásárlási joggal terhelt ingatlanon vétel utján a jogosultnak sérelmével tulajdont szerezhessen. A T. ezen rendelkezésével elejét akarja venni azon bonyodalmaknak, a melyek előállanának, ha ismérelt tulajdonváltozás esetében a jogosultnak mindegyik szerző ellen csak személyes követelési joga volna. Az 1491. §. idézett rendelkezése folytán a bejegyzett elővásárlási jogra vonatkozólag az 1489. §. szabályai is módosulnak: a kötelezettnek közlését helyettesiti a bejegyzést rendelő végzésnek a jogosult kezéhez való kézbesitése; a nyilatkozási határidő nemcsak más meg-

állapodás hiányában, hanem kötelezően harmincz nap; végre a jogosultnak az a nyilatkozata, hogy elővásárlási jogát gyakorolja, nem a kötelezetthez intézendő, hanem a telekkönyvi hatóságnál teendő meg. E rendelkezés mellett egyszerüen és biztosan megállapitható minden érdekelttel szemben, hogy a jogosult élt-e kellő időben elővásárlási jogával, a mi ismét lehetővé teszi, hogy abban az esetben, ha a bejelentés a telekkönyvi hatóságnál kellő időben meg nem történt, a bejegyzett elővásárlási jog hivatalból kitöröltessék. Ha ellenben a jogosult a határidőn belül bejelenti, hogy elővásárlási jogát gyakorolja, az elővásárlási ügyletből folyó kötelezettségeinek teljesitése ellenében a harmadik javára eszközölt bejegyzésnek s az ennek alapján történt további bejegyzéseknek törlését és saját tulajdonjogának bekeblezését követelheti. Ezt természetesen, ha a telekkönyvileg érdekeltek ebbe bele nem egyeznek, csak per utján.

Az 1491. §. rendelkezései, mint a szövegezésből kitünik, csak arra az esetre vonatkoznak, ha az elővásárlási joggal terhelt ingatlanra harmadik személy vételi szerződés alapján kéri tulajdonjoga bekeblezését. Ha más szerződéssel, pl. csere vagy ajándékozási szerződéssel, szerezte meg az ingatlant, az 1491. §. szabályai nem nyernek alkalmazást s a harmadik szerző tulajdonjoga nemcsak fentartás nélkül be lesz jegyzendő, hanem az elővásárlási jog egyszersmindenkorra megszünik. A bejegyzett elővásárlási jog e tekintetben nem más természetü, mint a be nem jegyzett; az 1482. §. első bekezdésében kimondott szabályhoz képest az is csak abban az esetben gyakorolható, ha a kötelezett maga adja el vagy készül eladni az ingatlant; nem abban az esetben, ha a kötelezett más czimen idegeniti el, a harmadik szerző pedig vagy annak valamely utódja később eladja.

Oly harmadik személy ellen sem gyakorolható az elővásárlási jog, a ki nem tulajdonul szerzi meg az ingatlant, hanem azon, bár vételi szerződéssel, egyéb jogot, pl. szolgalmat vagy jelzálogjogot szerez. A kötelezett, mint már emlitve volt, nincs törvénynél fogva kötelezve arra, hogy az elővásárlás tárgyát tehermentes állapotban szolgáltassa a jogosultnak, hanem azt csak annyiban tartozik tehermentesiteni, a mennyiben a harmadikkal kötött szerződés alapján vagy a harmadiknak vételi ajánlata értelmében erre kötelezve volna. Ebből önként következik, hogy az elővásárlási jog bejegyzése nem állhatja utját annak,

hogy az ingatlan teherlapján a kötelezettel szemben további bejegyzések történjenek.

A mit az 1491. §. arra az esetre rendel, ha a kötelezett az elővásárlási joggal terhelt ingatlant harmadik személynek már eladta s ez utóbbi a szerződés alapján tulajdonjoga bejegyzését kéri, azt az 1492. §. a megfelelő módositásokkal kiterjeszti arra az esetre, ha a kötelezett az ingatlanra vonatkozó vételi ajánlatot kapott és annak elfogadása előtt akar megbizonyosodni arról, hogy a jogosult akarja-e elővásárlási jogát gyakorolni. Különösen telekkönyvileg bejegyzett elővásárlási jognál látszik szükségesnek, módot nyujtani arra, hogy ez a kérdés még a harmadikkal való szerződéskötés előtt tisztáztathassék; mert különben az elővásárlási jog bejegyzése az ingatlanok forgalmát túlságosan megnehezitené. Az 1492. §-ban foglalt rendelkezések ezt a gyakorlati czélt tartják szem előtt.

Az 1493. §., mely az előző két §. szabályainak megfelelő alkalmazását irja elő arra az esetre, ha ingatlant terhelő jogra vonatkozó elővásárlási jog van a telekkönyvbe bejegyezve, bővebb indokolásra nem szorul.

1494. §.

Valamint a visszavásárlási jog, ugy az elővásárlási jog sem gyakorolható, ha az a tárgy a melyre e jog vonatkozik, végrehajtási úton vagy a kötelezett elleni csődeljárás folyamán adatik el. A T. e szabályt az elővásárlási jogra nézve az 1494. §-ban külön kimondja. A §. szövegezése nem hagy fenn kétséget az iránt, hogy e szabály a be nem jegyzett és a bejegyzett elővásárlási jogra egyaránt áll; hogy továbbá nem csak akkor áll, ha a tárgy árverésen, hanem akkor is, ha a birói kiküldött, illetőleg a tömeggondnok által szabadkézből adatik el.

A német ptkönyv (511.) az elővásárlási jog gyakorlását u. n. Kindskauf esetében, vagyis akkor is kizárja, ha a kötelezett a tárgyat leendő törvényes örökösének annak majdani öröklési jogára való tekintettel adja el. A kivételt azzal indokolják, hogy ily eladás anticipált öröklést szokott magában foglalni. A T. ily tartalmu szabály felvételét nem tartotta szükségesnek; ha anticipált öröklés van szándékolva, vétel nem forog fenn, s

az elővásárlás gyakorlását már az 1482. §. első bekezdésének szabálya zárja ki.

1495. §.

E §., mely a visszavásárlási jogra nézve az 1480. §-ban kimondott hasonló szabálynak felel meg, az ott mondottakban találja indokolását.

1496. §.

Az elővásárlási jog nem követelés, s igy elévülésnek nem vethető alá. Másrészt időbeli korlátozása gyakorlati szempontból szükséges, mert habár az elővásárlási jog a tulajdonost szabad rendelkezésében nem korlátozza is annyira mint a visszavásárlási jog, mégis korlátozza, és nem kivánatos, hogy e korlátozás határozatlan ideig álljon fenn. A T. erre való tekintettel a jelen §. első bekezdésében azt határozza, hogy az elővásárlási jog csak a jogosultnak élete fogytáig, vagy 32 évet meg nem haladó időre állapitható meg; ha hosszabb időre van megállapitva, 32 év elteltével, ha határozatlan időre, a jogosultnak halálával megszünik. A jognak átruházását a második bekezdés feltétlenül kizárja; az örökösre való átszállást csak abban az esetben engedi meg, ha határozott időre van megállapitva; ez esetben azonban a német ptkönyvvel egyezően (514.[2]) egyuttal azt az értelmezési szabályt állitja fel, hogy kétség esetében az örökösökre való átszállása kikötöttnek tekintendő.

NEGYEDIK FEJEZET.

Csere.*

1497. §.

A csere fogalmát a T. nem határozza meg, hanem azt mint ismertet feltételezi. A csereszerződés nem arra irányul, mint a

* V. ö. O. 1045–1052., P. L. R. 1 r. 11 cz. 363–375., C. 1702–1707., Ol. 1549–1555., S. 1538–1541., Z. 1480–1482., Sv. 272., 273.; Sz. 1138., B. 390—395., D. 496., N. 515., Apáthy terv. 414., 415.

vétel, hogy javak készpénzzel, hanem arra, hogy javak javakkal cseréltessenek ki. E szerződés azonban ezen elvi különbség mellett is annyira rokon a vétellel, hogy külön szabályozása indokolatlan volna; a T. más törvényhozásokkal és különösen a német ptkönyvvel egyezően megelégszik azzal, hogy a jelen §-ban a vételre vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazását irja elő. A megfelelő alkalmazásnak önként érthetőleg abból a szempontból kell történnie, hogy mindegyik fél az általa igért szolgáltatás tekintetében eladónak, a neki igért szolgáltatásra nézve pedig vevőnek tekintendő.

Az 1395. §. megfelelő alkalmazásából következik, hogy csere tárgya mind az lehet, a mi vételé, tehát nem csak dolgok, hanem jogok is. Mindegyik fél köteles az általa igért cseretárgyat, ha dolog, a másik félnek átadni és tehermentesen tulajdonába bocsátani, ha jog, a másik félre tehermentesen átruházni. Az a fél, a kinek dolgot kell cserébe kapnia, épugy kötelezve van annak átvételére, mint vétel esetén a vevő. A vevő vételár fizetési kötelezettségét itt a viszonos cseretárgy szolgáltatásának kötelezettsége helyettesiti; csak azok a szabályok, a melyek a vételárnak készpénzben való fizetését feltételezik (pl. 1408. §.), lesznek itt magától érthetőleg alkalmazhatatlanok.

A megfelelően alkalmazandó szabályok közé tartoznak különösen azok, a melyek a szavatosságra vonatkoznak (1416–1468. §§.). Némely törvényhozás, különösen a Code civil (1705.) külön rendelkezik arra az esetre nézve, ha valamelyik féltől a cserébe kapott tárgy elpereltetik, s ez esetben eme félnek választást enged, hogy kártéritést akar-e követelni, vagy az általa cserébe adott tárgyat visszakövetelni. Ily külön rendelkezésre szükség nincs; a vételre vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazása is az emlitett esetben lényegileg ugyanazon eredményre vezet. Ha azon a dolgon, a melyet az egyik fél cserébe kapott, másnak az 1422. §. alá eső joga van, ez a fél az ott meghatározott előfeltételek mellett nem-teljesités miatt kártéritést követelhet, vagy az 1175., illetőleg 1184., 1185. §-ok szerint a szerződéstől elállhat s elállása alapján az általa cserébe adott tárgy visszaszolgáltatását követelheti. A dolog hiányai miatti szavatosság tekintetében sem mutatkozik szükségesnek a cserénél külön szabályokat felállitani; az a fél, a ki hiányos minőségü dolgot kapott cserébe, az 1434., 1435. §-okban meghatározott

jogokat érvényesitheti. Az árleszállitási követelés sincs itt kizárva, hanem az 1446. §-ban meghatározott módon érvényesithető. Mindenekelőtt meghatározandó a másik — nem hiányos — cseretárgy pénzbeli egyenértéke és azután az az összeg, a melylyel, ha a hiányos cseretárgy az egyenértékösszegnek megfelelő vételárért eladatott volna, e vételár le volna szállitandó; ez utóbbi összeget az a fél, a ki a hiányos dolgot a másiknak cserébe adta, az 1446. §. értelmében készpénzben tartozik a másiknak megtériteni.

KILENCZEDIK CZIM.

Ajándékozás.*)

1498. §.

Az ajándékozásnak a jogrendszerben való helye tudvalevőleg vitás. Vitatják, hogy az ajándékozás nem külön jogügylet, hanem oly általános character, a melyet a legkülönbözőbb jogügyletek magukra ölthetnek s hogy e szerint rendszerbeli helye nem a kötelmi jogban, hanem az általános tanok közt van. E felfogás alapján a bajor javaslat az ajándékozást csakugyan az általános részben tárgyalja. A T.-re nézve, melynek általános része nincs, nem lehetett kérdéses, hogy az ajándékozásra vonatkozó szabályok a negyedik részben veendők fel, a hová különben annál is inkább tartoznak, mert habár vitás lehet, hogy az ajándékozási szerződés maga minden esetben, jelesül akkor is kötelmi szerződés-e, ha azonnal foganatba megy, kötelmi joghatások ez utóbbi esetben is származnak belőle, a mennyiben a szavatosságra, az ajándék visszakövetelésére s az ajándékozás visszavonására vonatkozó szabályok az azonnal foganatba menő ajándékozásokra is vonatkoznak.

---

*) V. ö. O. 938—956., 901., 701—712., 935., 1381., 1397., 1487., P. L. R. 1. r. 11. cz. 1037—1177., 1 r. 4. cz. 152—162., 1. r. 5. cz. 249., 280., 1. r. 16. cz. 393., C. 893—966., 1105., Ol. 1050—1096., 1101., S. 618—656., Z. 1077—1094., 1002., 1005. s köv., Sv. 120., 192., Sz. 1049—1066., 728., 742., 949., H. I. 111. s köv., IV. 2., 94. s köv., B. I. 91—121., 63—68., II. 154., D. 497—522., 171., 191., 228., 299., 327., N. 516—534., Apáthy terv. 416—439., 154., 171., 199., 261., 286.

Az 1498. §. első bekezdése mindenekelőtt az ajándékozás fogalmát határozza meg: ajándékozás forog fenn, ha valaki saját vagyona rovására másnak kötelezettség nélkül ingyenes vagyoni előnyt juttat s a másik azt mint ingyenest elfogadja (v. ö. N. 516. I.). Szükségesnek látszik közelebbről szemügyre venni azokat az elemeket, a melyekből ezen meghatározás szerint az ajándékozás fogalma alakul.

1. Az előnynek, melyet az egyik fél a másiknak juttat, vagyoni előnynek kell lennie, azaz kell, hogy az ajándékozás folytán a megajándékozott gazdagabbá legyen. Immaterialis javakban való ingyenes részesités tehát magában véve nem ajándékozás; csak annyiban lehet azzá, a mennyiben a részesitettet oly kiadásoktól kiméli meg, a melyeket különben neki magának kellene tennie. A vagyoni előny egyébként akár positiv, akár negativ lehet; kötelezettségektől vagy terhektől való felmentés vagy oly költségek fedezése, a melyek különben a megajándékozottra hárulnának, szintugy képezhet ajándékozást, mint a megajándékozott cselekvő vagyonának szaporitása az által, hogy javára vagyonjogok — akár dologiak, akár kötelmiek — alapittatnak vagy reája átruháztatnak. A dolog természete szerint legtöbbnyire jogügylet szükséges ahhoz, hogy az ajándékozó a megajándékozottnak a neki szánt vagyoni előnyt juttathassa; a T. mindazonáltal, mint a jelen §. első bekezdésének általános szövegezéséből kitünik, nem követeli meg, hogy az előny juttatása jogügylet utján menjen végbe; ajándékozás létesülhet, a mennyiben annak egyéb kellékei fenforognak, akkor is, ha a megajándékozott gazdagitása egyéb uton, akárcsak pusztán az ajándékozó passiv magatartása által (péld. követelését elévülni engedi, helytelen itélet ellen szándékosan nem felebbez stb.) következik be.

2. Kell, hogy az ajándékozó azt a vagyoni előnyt, a melyben a másikat részesiti, a saját vagyona rovására juttassa neki, azaz hogy ő az ajándék értékével szegényebbé legyen. Tehát nem ajándékozás az olyan szivességi ügylet, a mely a szivességet gyakorló fél vagyonát nem csorbitja (megbizás elvállalása, letét elfogadása stb.). A vagyon alatt, a melynek az ajándékozás által csorbittatnia kell, az ajándékozónak már meglévő vagyona értendő; elvben tehát a T. szerint is áll az a tétel, hogy ajándékozás nem forog fenn, ha valaki vagyonszerzéstől

abból a czélból tartozkodik, hogy ebből másnak haszna legyen, pl. ha egy neki tett kedvező szerződési ajánlatot azért nem fogad el, hogy a szerződést a másik köthesse meg. A T. mindazonáltal, a német ptkönyv 517. §-ától eltérően, e tételt nem mondja ki, mert félő, hogy kimondása több kétséget támaszt, mint a mennyit elhárit. A nehézség ugyanis ott van, hogy a gyakorlatban sokszor kétségessé válik, vajjon a harmadiknak juttatott előnyben a meglevő vagyon csorbitását vagy csak vagyonszerzéstől való tartózkodást kell-e látni: az emlitett tétel kimondása pedig a gyakorlatot esetleg téves irányba terelhetné, s arra indithatná, hogy az ajándékozást kizártnak tekintse oly esetekben is, a melyekben a T. kizárni nem akarja. Ha valaki egy őt megillető gyümölcsöző vagy jövedelmező tárgynak jövőbeli hozadékáról vagy jövedelméről másnak javára ingyen lemond, pl. jövőben lejárandó kikötött kamatot elenged, ingatlant ingyenes haszonélvezetül átenged, bérházban a másiknak ingyen lakást ad, az ilyen előny a meglevő vagyon jövedelmének csorbulásával jár, tehát olyannak tekintendő, a melyet e; a fél a saját vagyona rovására juttatott a másiknak. Ugyanaz áll, ha valaki oly személyes szolgálatokat, a melyek hivatásához tartoznak s a melyekért különben dijaztatni szokta magát, másnak részére ingyen teljesit (pl. ingyen gyógykezeli, stb.). A T. az ilyen ingyenes előny nyujtásában is oly gazdagitást lát, mely az azt nyujtó fél saját vagyonának rovására megy, tehát esetleg ajándékozást állapithat meg.

A meglevő vagyonhoz magától érthetőleg minden jog tartozik, a mely az ajándékozót az ajándékozás időpontjában — bár csak még mint feltételes vagy eventualis — megilleti; egy feltételes vagy esetleges jogról való lemondás tehát szintugy képezhet ajándékozást, mint valamely feltétlen követelés elengedése.

Az 1. és 2. alatt mondottak alapján lesz megoldandó az a vitás kérdés is, hogy biztositékadás vagy biztositékról való lemondás képezhet-e ajándékozást? Az adós által adott biztositék nyilván soha sem vonható az ajándékozás fogalma alá, mert sem a hitelező nem lesz általa gazdagabb, sem az adós szegényebb.

3. A vagyoni előnyt ingyen és kötelezettség nélkül kell a másik félnek juttatni, hogy ajándékozásról lehessen szó. Az előny

ingyenes, ha nem függ ellenszolgáltatástól; ajándékozásnak tehát nem minősithető oly ügylet, a melyben az egyik fél által igért vagyon előny fejében a másik fél bárminő — akár vagyoni, akár nem vagyoni — ellenszolgáltatást igért. Az ingyenesség azonban csak akkor van kizárva, ha a felek a szolgáltatást az ellenszolgáltatástól függővé tették; az ajándékozásnak ebbeli minőségét nem szünteti meg az a körülmény, hogy az ajándékozó az előnyt ki nem kötött viszonos előny reményében, tehát nem önzetlenül, hanem speculatióból nyujtotta a másiknak. Az ingyenesség kellékéből következik, hogy idegen tartozás kifizetése a hitelezővel szemben sohasem lehet ajándékozás, bár az adós fizetésképtelen volt is, mert a hitelező nem ingyen, hanem követelése fejében kapja a fizetést.

Ha a felek egyetértenek abban, hogy az egyik fél által a másiknak juttatott vagyoni előny csak részben adatik s fogadtatik el ingyen, más része ellenben viszonszolgáltatástól függ (negotium mixtum cum donatione), akkor ajándékozás önként érthetőleg csak az ingyenes részre nézve keletkezik. Szükséges azonban, hogy a felek erre nézve megegyezzenek; ha bárcsak egyikük a viszonszolgáltatást az egész szolgáltatás ellenértékéü tekinti, a jelen §. első bekezdése értelmében ajándékozásról nem lehet szó.

Oly vagyoni előny nyujtása, a melyre az azt nyujtó fél kötelezve van, ajándékozást akkor sem képez, ha a követelés nem volt birói uton érvényesithető. Elévült vagy játéküglyetből eredő követelés kifizetése e szerint sohasem esik az ajándékozás fogalma alá. Ajándékozási igéretnél a megajándékozottnak nyujtott előny abban áll, hogy az ajándékozó az ő javára kötelezettséget vállal; e kötelezettség teljesitése nem ajándékozás.

4. A megajándékozottnak a neki nyujtott előnyt el kell fogadnia, hogy ajándékozás létrejöjjön; és pedig kell, hogy mint ingyenest fogadja el. A T. tehát abban a vitás kérdésben, hogy az ajándékozás minden esetben szerződést feltételez-e vagy az ajándékozó egyoldalu cselekménye által is jöhet-e létre, a törvényhozások túlnyomó többségével egyezően — csak a szász ptkönyv 1054. §-a tér el — az előbbi nézethez csatlakozik. Vagyoni előnyt ugyan lehet másnak anélkül is juttatni, hogy ő azt elfogadná, sőt anélkül is, hogy csak tudna róla; igy pl. ha valaki másnak tartozását kifizeti vagy átvállalja, vagy ha megbizás nélkül másnak ügyeit

azzal a szándékkal látja el, hogy költségeinek megtéritését nem fogja követelni. Ámde az ily egyoldalu gazdagitás ténye magában véve ajándékozást még meg nem állapit; minthogy ajándékot senkire sem lehet akarata ellenére rátukmálni, az ajándékozás oly esetben, midőn a gazdagitott fél a neki juttatott előnyhöz eleve beleegyezését nem adta, csak akkor fog létrejönni, ha ő, miután a gazdagitás tényéről tudomást nyer, a neki juttatott előnyt akár kifejezetten, akár concludens cselekmények által elfogadja. A tényleges gazdagitás tehát magában véve csak ajándékozási szerződés ajánlatának jelentőségével bir, mely ajánlathoz azonban az ajándékozó, az általános szabályoktól eltérően, mindaddig kötve van, mig a megajándékozni szándékolt fél vissza nem utasitja.

Minthogy e szerint oly esetben, midőn valaki ajándékozási szándékkal előzetes megegyezés nélkül juttat másnak vagyoni előnyt, egyelőre nem lehet tudni, hogy az ajándékozási szándék meg fog-e valósulni vagy sem; jogpolitikai okokból pedig szükségesnek látszik módot nyujtani arra, hogy ennek a bizonytalanságnak véget lehessen vetni, a T. a német ptkönyv 516. §-ának példájára a jelen §. második bekezdésében feljogositja azt, a ki a vagyoni előnyt a másiknak juttatta, hogy az utóbbit megfelelő határidő kitüzése mellett nyilatkozatra hivja fel: elfogadja-e az ajándékot. Rendszerint fel kell tenni, hogy az ingyenes előny elfogadása a gazdagitott fél érdekének és intentiójának megfelel; de különben is arról, a ki a neki szánt előnynek már élvezetében van, joggal elvárható, hogy ha azt ajándékként megtartani nem akarja, ezt jelentse ki. Indokoltnak látszott tehát ez esetben a hallgatáshoz az elfogadás sanctióját füzni. (Hasonlóan az örökség elfogadására vonatkozólag: 1992. §. I.[2]). Ha a gazdagitott fél a felhivásra kijelenti, hogy a neki juttatott előnyt nem fogadja el, akkor tekintve, hogy a gazdagodás jogalapja ezzel elesett, köteles lesz a kapott vagyoni előnyt az alaptalan gazdagodás visszatéritésére vonatkozó szabályok szerint a gazdagitónak visszaszolgáltatni.

Az imént emlitett eltéréssel az ajándékozási szerződésre is a szerződéskötés általános szabályai állanak. A szerződőképesség tekintetében sem mutatkozik szükségesnek külön szabályokat felállitani; hogy ajándékot, illetőleg ajándékozási igéretet korlátoltan szerződésképes személy is elfogadhat, már a 918., 929. §-okból tünik ki. A házastársak közötti ajándékozás tilal-

mát, mely a római jogból egyes ujabb törvénykönyvekbe is átment (v. ö. C. 1096., Ol. 1054.), a T. szintoly kevéssé ismeri, mint fennálló jognak.

1499. §.

Az ajándékozási szerződés érvényét a legtöbb törvényhozás alaki kellékhez köti. Ebben a tekintetben főleg két rendszer különböztethető meg: az egyik szerint bizonyos értékhatáron fölül minden ajándékozás az előirt alakban kötendő meg, mig az ezen értékhatárt meg nem haladó ajándékozások alakszerütlenül jöhetnek létre; a másik nincs tekintettel az ajándékozás értékére, hanem a különbséget tesz szerint, hogy az ajándékozás azonnal foganatba megy-e, vagy foganatositása a jövőre tartatik-e fenn, és alaki kelléket csak az utóbbi esetre ir elő. A római jog az előbbi utat követi; 500 solidust vagyis 4666.67 márkát meghaladó ajándékozásnál birói insinuatió szükséges. A római joghoz csatlakozik a szász ptkönyv (1056., 1058., 1064.), a mely szerint 1000 tallért vagyis 3000 márkát meghaladó ajándékozás a biróságnál jegyzőkönyvre adandó vagy biróilag megerősitendő. A többi ujabb törvénykönyvek túlnyomóan az utóbbi utat követik, de az előirt alak tekintetében eltérnek. A franczia code civil (931. 932.) szerint az ajándékozási igérethez és annak elfogadásához közjegyzői okirat szükséges, mig ellenben az u. n. „dons manuels" tekintetében a joggyakorlat alaki kelléket nem követel. A porosz Landrecht (I. r. 11. cz. 1063., 1064—1069., 1090.) az ajándékozási igéretre birósági okiratot ir elő, a melynek hiányában a szerződésből eredő követelés keresetileg nem érvényesithető. Az osztrák ptkönyv (943.) s a zürichi ptkönyv (1091.) az ajándékozási igéret tekintetében megelégszik az egyszerü irásbeli alakkal, a melytől azonban nem az ajándékozási igéret érvénye, hanem csak a kereseti jog függ. Az osztrák ptkönyv idevonatkozó rendelkezése különben Ausztriában az 1871. évi julius 25-iki közjegyzői törvény által módositva van oly értelemben, hogy átadás nélkül kötött ajándékozási szerződéshez közjegyzői okirat szükséges.

Hazai jogunkban — a házastársak és jegyesek közötti ajándékozásokra nézve az 1886. évi VII. t.-cz. 22. §. c. pontjában tett kivételes rendelkezéstől eltekintve — az ajándékozásra nincs

előirva formakellék, sem abban az értelemben, hogy az ajándékozás érvénye, sem ugy, hogy a kereseti jog függne bizonyos alaktól. Ugyanazon állásponton van a drezdai javaslat (503.) s az Apáthy-féle tervezet (422.). Kérdés tehát mindenekelőtt, hogy szükséges-e a jelenlegi jogállapoton változtatni s vagy általában az ajándékozási szerződést vagy legalább az ajándékozási igéretet valami tekintetben formalizálni.

A T. indokoltnak tartja, hogy a törvény az ajándékozási igéretnél a formaszabadság elvétől eltérjen. Az ajándékozás nem forgalmi ügylet, a forgalom érdeke tehát nem követeli meg, hogy az ajándékozások megkönnyittessenek. Ajándékozási szándékból könnyelmüen vállalt kötelezettségek az ajándékozóra nézve súlyos hátránynyal járhatnak; ha tehát valahol, ugy az ajándékozási igéretnél indokolt, hogy a törvény az igérőt meggondolatlanul tett szóbeli nyilatkozatok hátrányaitól megóvja. Ezen a megfontoláson alapszik a jelen §. első bekezdésének az a rendelkezése, mely az ajándékozási igéret érvényéhez okiratot követel. A német ptkönyv 518. §-a az ajándékozási igéretre még szigorubb alaki kelléket, t. i. közokirati alakot ir elő. A T. jelenlegi állapotunkhoz képest túlmessze menő s a tényleges életviszonyok által sem indokolt innovatiónak tartaná, ha a törvény a teljes formaszabadság elvétől a másik végletre: a legszigorubb formalizmusra térne át; közokirati alak előirásától tehát tartózkodott. Minthogy továbbá az irásbeli alak az ajándékozó védelmét czélozza, a jelen §. első bekezdése csak az ajándékozó igéretére nézve irja elő ezt az alakot, nem az egész szerződésre; a megajándékozottnak elfogadási nyilatkozata lehet alakszerütlen. Csak egyes kivételes esetekben (lásd a 106, 1397, 1398 §-okat) kell az egész ajándékozási szerződésnek irásba, illetőleg közokiratba foglaltatnia.

Az okirati alak hiányát a T. szerint is, ugy mint a német ptkönyv (518.) és más törvényhozások szerint, a teljesités pótolja. Ezt a rendelkezést ugyanaz a szempont indokolja, a melyből az okirati kellék előirása szükségesnek látszott. Ha a T. azért formalizálja az ajándékozási igéretet, hogy az ajándékozót meggondolatlanul tett szóbeli igéretek következményeitől megóvja, az okirati kelléket el lehet ejteni ott, a hol az akarat megfontoltságát más körülmény, t. i. az ajándékozási igéret önkéntes teljesitése tanusitja. E mellett még egy más körülmény

teszi kivánatossá, hogy az ajándékozási igéret teljesitése után ezen igéret érvényét ne lehessen többé kétségbe vonni. Az azonnal foganatba menő ajándékozásokra nézve a T. — a második bekezdésben emlitett esetektől eltekintve — nem állit fel alaki kelléket; ha tehát a szóbeli ajándékozási igéret a teljesités által hatályossá nem válnék, az a visszás helyzet állana elő, hogy az ajándék tárgyának átadása, ha megelőző igéretre való vonatkozás nélkül történt, érvényes, ellenben ha megelőző szóbeli igéret teljesitéséül történt, érvénytelen volna, holott a közfelfogás s a helyes jogérzet a két eset azonos elbirálását követeli.

Ha az ajándékozási igéret dolognak vagy dolgot terhelő és birtokkal járó jognak átruházására irányul, az igéret teljesitéséhez kettő szükséges: a jog átruházása és a dolog átadása; kérdés lehet tehát, hogy a szóbeli ajándékozási szerződés csak a mindkét irányban való teljesités által válik-e hatályossá, vagy elegendő-e e czélból, ha csak a jogátruházás vagy csak az átadás történt meg? Lehetséges volna az a nézet is, hogy az ajándékozási igéret csak abban az irányban válik hatályossá, a melyben teljesittetett; hogy tehát a megajándékozott, a kinek az ajándékul igért ingatlan átadatott, megtartaná ugyan a birtokot, de a tulajdon átruházását nem követelhetné; a kire pedig az ajándékul igért ingó dolog tulajdona a 626., 627. §-okban meghatározott módon átruháztatott, tulajdonossá válnék ugyan, de a dolog tényleges átadását az ajándékozótól nem követelhetné. A T. szükségesnek tartotta, hogy e kérdést eldöntse, már csak azért is, hogy az utóbb emlitett nézetet, a melynek impracticus volta nyilvánvaló, kizárja. A jelen §. első bekezdése szerint az okirat hiányának pótlására elegendő, de szükséges is, hogy a dolog a szóbeli ajándékozási igéret alapján a megajándékozottnak tényleg átadassék. E rendelkezés indokai lényegileg ugyanazok, a melyek az 1398. §. analog rendelkezésére nézve fentebb felhozattak: a tényleges átadás oly nyomatékosan figyelmezteti az ajándékozót ajándékozási igéretének jelentőségére, hogy annak megtörténte után az ajándékozási akarat komolyságában és megfontoltságában többé nem lehet kételkedni. Ily jelentősége azonban csak a tényleges átadásnak van; azt tehát, valamint az 1398. §. esetében, ugy itt sem pótolhatja sem a constitutum possessorium, sem a dolog kiadása iránti követelés átengedése, sem a brevi manu traditio.

Az azonnal foganatba menő ajándékozási szerződésekre (az u. n. dons manuels-re) nézve alaki kellékek előirása általában nem szükséges; az ajándék tárgyának közvetlen átruházása elegendő biztositéka az ajándékozási szándék komolyságának és megfontoltságának. Az engedmény és elengedés általi ajándékozásra azonban a T. szükségesnek találta a jelen §. első bekezdésében foglalt szabályok megfelelő alkalmazását, mert azok az okok, a melyek az ajándékozási igéret formalizálását javasolják, itt is fennforognak; itt is közel fekszik a veszély, hogy az ajándékozó meggondolatlan, talán nem is komolyan értett szóbeli nyilatkozat folytán ellenérték nélkül esetleg nagy fontosságu jogoktól eshetnék el. A második bekezdés ugyanazért okiratot követel meg az ajándékozó engedmény vagy elengedés érvényéhez is. Másrészt azonban az engedménynek vagy elengedésnek irásba foglalása mellőzhetőnek látszik akkor, ha az engedményezett vagy elengedett követelés maga okiraton alapszik s az ajándékozó ezt az okiratot a megajándékozottnak át-, illetőleg visszaadja. E cselekmény oly praegnans kifejezése az elidegenitési szándéknak, hogy e mellett az akarat komolyságára és megfontoltságára nézve további garantiát követelni nem lehet.

Az ajándékozási szerződések bizonyos nemeire nézve a T. külön — és pedig a jelen §-ban meghatározottaknál szigorubb — alaki kellékeket ir elő; igy különösen a házastársak és jegyesek közötti ajándékozásokra nézve a 106. §., az egész vagyont vagy a vagyon hányadrészét tárgyazó ajándékozásokra nézve az 1397. §., az ingatlan vagy ingatlant terhelő jog iránt kötött ajándékozási szerződésekre nézve az 1398. §. Erre nézve lásd eme §-ok indokolását.

1500—1503. §§.

Minthogy az ajándékozási szerződésből egyedül a megajándékozottnak van haszna, a méltányosság követelménye, hogy az ajándékozó a szerződésből folyó kötelezettségei teljesitése tekintetében enyhébb elbánásban részesüljön, mint más adós. Már a római jog, és annak nyomán az ujabb törvényhozások nagyobb része, (v. ö. P. L. R. 1. r. 5. cz. 280., Sz.

728., Z. 1002., B. II. r. 110., D. 228., N. 521., Apáthy terv. 199. II.), nem minden vétkességért, hanem csak szándékosságért és súlyos gondatlanságért teszi az ajándékozót felelőssé. A T., ellentétben az osztrák és a franczia joggal, a mely szerint az ajándékozó is mint más adós, minden vétkességért felel, az 1500. §-ban az előbb emlitett felfogáshoz csatlakozik. Az idézett §. szerint nevezetesen az ajándékozóval szemben a késedelem következményei csak abban az esetben állanak be, ha a teljesitést szándékosan vagy súlyos gondatlanságból késleltette. Ez nem csak a késedelem azon következményeire vonatkozik, a melyek az adósban vétkességet feltételeznek (1187., 1188. §§.), hanem azokra nézve is, a melyek egyébként vétkességre való tekintet nélkül állanak be, tehát az objectiv morához füződnek (1180., 1181. §§.). A törvényhozások egy része, különösen a német ptkönyv is (522.), az ajándékozót késedelmi kamatok fizetésétől egyáltalán felmenti (v. ö. P. L. R. 1. r. 11. cz. 1079—1081., Sz. 742., Sv. 120., D. 299., Apáthy terv. 261.). Ezt a rendelkezést a T. nem vette át. Nem látszik indokoltnak, hogy az ajándékozó, ha a késedelem miatt kártéritésre kötelezhető, miért ne legyen kötelezhető késedelmi kamat fizetésére is, mely lényegileg nem egyéb, mint korlátolt és előre átalányban megállapitott kártérités. Azonban valamint kártéritésre, ugy késedelmi kamat fizetésére is az ajándékozó az 1500. §. szerint csak ugy kötelezhető, ha szándékosság vagy súlyos gondatlanság terheli. Ugyanezen előfeltételektől függ a megajándékozottnak az a joga, hogy az ajándékozótól nem-teljesités miatt kártéritést követeljen; az ajándékozó tehát nem felelős, ha a teljesités az ő hibájából ugyan, de csak csekélyebb gondatlansága miatt vált lehetetlenné (1168. §.). Nem felelős akkor sem, ha csekélyebb gondatlanságból oly szolgáltatásra kötelezte magát, a mely már az ajándékozási szerződés megkötésekor lehetetlen volt, vagy törvényes tilalomba ütközött. (953., 955. §§.).

Az 1500. §-ban kimondott szabályt a T. a következő két §-ban megfelelően alkalmazza a szavatosságra; meghatározza jelesül az 1501. §-ban, hogy mennyiben tartozik az ajándékozó az ajándékba adott dolog hiányai miatt, az 1502. §-ban pedig, hogy mennyiben tartozik a jogért szavatolni.

A mi a dolog hiányai miatti szavatosságot illeti, mindenekelőtt nyilvánvaló, hogy az 1434. §. első bekezdésében meghatá-

rozott jogokról itt nem lehet szó; árleszállitásnak nincs tárgya, a szerződés felbontása a megajándékozottnak nem áll érdekében. Azonban jelentőséggel bir az ajándékozási szerződésnél is az a jog, a melyet a vevő a szerződés felbontásával kapcsolatosan az 1440. illetve 1068. §. értelmében abban az esetben érvényesithet az eladó ellen, ha a vétel felbontására ennek vétkessége adott okot, t. i. a negativ szerződési érdek megtéritésének követelése. Ehhez hasonló jogot ad a T., bár szigorubb előfeltételek mellett, a megajándékozottnak, ha az ajándékba kapott dolog hiányos, álljon bár a hiány akár abban, hogy a dolognak egy hallgatólag feltételezett, akár abban, hogy egy külön kikötött tulajdonsága hiányzik. Az 1501. §. első bekezdése értelmében a megajándékozott az ajándékozótól, ha ez szándékosan elhallgatta, vagy súlyos gondatlanságból nem közölte vele, hogy a neki ajándékba adott dolog hiányos, a közlés elmulasztásából eredő kárának megteritését követelheti. E rendelkezés az 1068. §. rokon rendelkezésétől egyrészt abban tér el, hogy a közlés elmulasztásából eredő kár, habár szintén a negativ érdek körébe esik, ennél szükebb; másrészt abban, hogy a kártéritési kötelezettség nem bármely vétkesség esetében, hanem csak a közlésnek szándékos vagy sulyos gondatlanságból való elmulasztása esetében áll be. A sulyos gondatlanság állhat akár abban, hogy az ajándékozó az előtte tudva volt hiány közlését mulasztotta el sulyos gondatlanságból; akár abban, hogy a hiányt nem ismerte ugyan, de nem ismerése súlyos gondatlanságul tudandó be neki.

A német ptkönyv a római jognak és más törvényhozásoknak példájára még inkább enyhiti az ajándékozó felelősségét; kimondja ugyanis (524. I.), hogy a nem-közlésből eredő kárért csak ugy felelős, ha az ajándékba adott dolog hiányát csalárdul (arglistig) hallgatta el (v. ö. P. L. R. 1. r. 11. cz. 1082–1084., O. 922., Sz. 949., D. 191., Apáthy terv. 171.). A szavatosságnak ily mértékben való megszoritása indokolatlannak látszik; ha az ajándékozó általában nem csak dolusáért, hanem súlyos gondatlanságáért is felel, nem lehet átlátni, miért ne vonjon a hiányok közlése körül tanusitott súlyos gondatlansága is kártéritési kötelezettséget maga után.

Az ajándékozónak a dolog hiányai miatti szavatossága, ha csak szigorubban nem kötelezte magát, az 1501. §. első bekez-

désében meghatározott kártéritési kötelezettségre szoritkozik. Ez kivétel nélkül áll oly esetben, midőn már tényleg meglevő vagyonállományából adott vagy igért egy bizonyos dolgot a megajándékozottnak; áll különösen akkor is, ha a megigért dolog csak faj szerint volt meghatározva, de az igéret ugy volt értve, hogy az ajándékozó ily dolgot a vagyonában már meglevő hasonló dolgok közül fog a megajándékozottnak szolgáltatni. A felek szándéka ily esetben rendszerint az, hogy a megajándékozott abban az állapotban köteles elfogadni a dolgot, a melyben van. Ugyanez a szándék teendő fel a felekben akkor is, ha az ajándékozó oly egyedileg meghatározott dolgot igért a megajándékozottnak, a mely az ajándékozási szerződés megkötésekor még nem tartozott vagyonához, hanem a melyet neki, hogy a megajándékozottnak szolgáltathassa, még előbb be kellett szereznie; mert habár ily esetben meghatározott tevékenységre t. i. a dolog beszerzésére is kötelezte magát, ebbeli kötelezettsége nem terjed tovább, mint hogy a dolgot abban az állapotban, a melyben tényleg van, szerezze be. Csak ha faj szerint meghatározott oly dolog szolgáltatására kötelezte magát, a melyet még előbb be kell szereznie, kell a felelősségnek az első bekezdésben meghatározott mértékén tulmenni. A dolog beszerzése iránti kötelezettség ez esetben a szolgáltatandó dolog kiválasztásának kötelezettségét is magában foglalja; ezen kötelezettsége nem kellő teljesitése miatt pedig az ajándékozónak az 1500. §. korlátai között felelnie kell. Ezen a felfogáson alapszik az 1501. §. harmadik bekezdésének szabálya, a mely szerint a megajándékozott ily esetben, ha az ajándékozó a dolog beszerzésénél az 1500. §-ba ütköző vétkességet követett el, választása szerint vagy a hiányos dolog helyett hibátlannak szolgáltatását — tehát teljesitést, — vagy a nem-teljesitésből eredő kárának megtéritését követelheti (részben eltérő: N. 524. II.).

A végleges szövegezésnél czélszerü lesz a megajándékozottnak az 1501. §. alapján támasztható követeléseit, a mennyiben az ajándékozót dolus nem terheli, szintugy mint a vevőnek szavatossági hiány miatt támasztható követeléseit, az 1451. §-ban meghatározott kivételes elévülésnek alávetni.

Az ajándékozónak a jogért való szavatosságát a T. ugyanazon szempontok szerint szabályozza, a melyek a dolog hiányai miatti szavatosságra nézve irányadók voltak; az 1502. §. az

1501. §. első és második bekezdésében foglalt szabályok megfelelő alkalmazását irja elő arra az esetre, ha a megajándékozott az ajándék tárgyától harmadik személynek arra vonatkozó joga alapján elesik. A megfelelő alkalmazás azt jelenti, hogy az ajándékozó, a ki szándékosan elhallgatta vagy súlyos gondatlanságból nem közölte a megajándékozottal, hogy az ajándék tárgyán harmadik személynek a megajándékozott ellen is érvényesithető joga van, a megajándékozottnak a közlés elmulasztásából eredő káráért felelős, de csak az esetben, ha ez az ajándék tárgyától a harmadik személy eme joga alapján tényleg elesik. Az ajándékozó szavatossága tehát ebben az irányban is sokkal enyhébb, mint az eladóé; mig az eladó a jogátruházás fogyatékossága miatt vétkességre való tekintet nélkül felel, az ajándékozó eme felelőssége csak szándékosság és súlyos gondatlanság esetében áll be; mig a vevőnek az a joga, hogy a jogátruházás fogyatékossága esetében nem-teljesités miatt kártéritést követeljen, nem függ a vétel tárgyának elperlésétől, az ajándékozásnál a T. az evictio kellékét fentartja; végül mig a vevő az emlitett esetben nem-teljesités miatt követelhet kártéritést, a megajándékozott rendszerint a negativ érdek megtéritésének követelhetésére van szoritva. Ezen eltérések az ajándékozási szerződés ingyenes voltában s a szerződő feleknek rendszerint felteendő szándékában találják magyarázatukat. Az a rendelkezés különösen, hogy az ajándékozó csak a harmadik személy jogának nem közléséből eredő kárért és ezért is csak szándékosság vagy sulyos gondatlanság esetében tétetik felelőssé, abban a megfontolásban találja magyarázatát, hogy az ajándékozó, ha oly vagyontárgyat ajándékoz el, a mely már meglevő vagyonállományához tartozik, ezt rendszerint csak ugy akarja a megajándékozottnak juttatni, a hogy ő maga birja, és nem akarja magát oly jognak átruházására kötelezni, a melylyel maga sem bir. A német ptkönyv e tekintetben is még kedvezőbb az ajándékozóra, mert kártéritésre csak abban az esetben kötelezi, ha a harmadik személynek az ajándék tárgyán fennálló jogát csalárdul hallgatta el (523. I., v. ö. még: O. 922., 945., 1397., P. L. R. 1. r. 11. cz. 1082—1084., Sz. 949., Sv. 192. III., B. 101., 102., D. 171., 327., Apáthy terv. 154., 286.). A. T. az 1501. §-nál már kiemelt okokból az ajándékozó felelősségét sulyos gondatlanság esetére is kiterjesztendőnek tartotta.

Súlyosabb felelősségnek kell azonban az ajándékozót alávetni, ha oly tárgy szolgáltatására kötelezte magát, a melyet még előbb be kell szereznie, és pedig — az 1501. §. harmadik bekezdésétől eltérően — arra való tekintet nélkül, hogy egyedileg vagy csak faj szerint meghatározott dolognak vagy egyéb tárgynak beszerzésére kötelezte-e magát. A tárgy beszerzése iránti kötelezettség, akár egyedileg, akár faj szerint van az ajándék tárgya meghatározva, magában foglalja az ajándékozónak azt a kötelességét, hogy a tárgyat teljes joggal és tehermentesen szerezze meg. Ha tehát szándékosan vagy súlyos gondatlanságból mulasztotta el az egyedileg meghatározott ajándéktárgyat a harmadik személynek azon fennálló jogától mentesiteni, vagy faj szerinti meghatározás esetében, ha szándékosan vagy súlyos gondatlanságból választott és szerzett be oly tárgyat, melyen harmadik személynek joga áll fenn, a megajándékozottnak az ajándéktárgynak elperlése esetére nem-teljesités miatt kártéritéssel tartozik (1502. §. II.). Az emlitett előfeltételek alatt tehát a megajándékozott nincs a negativ érdekre korlátozva, mint az első bekezdés esetében, hanem az egész positiv szerződési érdek megtéritését követelheti.

Az 1500—1502. §-ok szabályai nem kényszeritő természetüek; a szerződő felek az ajándékozó felelősségét akár enyhithetik, akár szigorithatják. Azonban ugyanazok az okok, a melyek az ajándékozási igéret formalizálását kivánatossá teszik, a mellett szólnak, hogy az ajándékozó felelősségét szigoritó megállapodások érvénye is az irásba foglalástól tétessék függővé. Az 1503. §. első bekezdése tehát, mely ily értelemben rendelkezik, bővebb indokolásra nem szorul. A második bekezdés, mely az okirat hiányát a teljesités által pótoltnak tekinti, az 1499. §-ban foglalt analog rendelkezésnek felel meg.

1504. §.

Más törvényhozások példájára (v. ö. O. 955., Z. 1094., B. 103., D. 507., N. 520., Apáthy terv. 425.) a T. a jelen §-ban azt az értelmezési szabályt állitja fel, hogy, ha az ajándékozó időnként ismétlődő szolgáltatásokban álló segélyt igér, kötelezettsége halálával kétség esetében megszünik. Ily ajándékozási igéretnél az ajándékozó rendszerint magától értetődőnek tekinti,

ha kifejezetten nem jelenti is ki, hogy csak saját élete fogytáig, nem örökösei terhére is, vállal kötelezettséget; az igéret megszoritó értelmezése tehát indokolt. A már lejárt segélyrészletek kiszolgáltatásának kötelezettsége természetesen átszáll az örökösökre.

1505—1507. §§.

Az ajándékozási ügyletek, bármily nemes intentióval köttetnek, gazdaságilag csak addig aggálytalanok, a mig az ajándékozónak és hozzátartozóinak megélhetését nem veszélyeztetik. Ennek felismerése már a római jogot arra vezette, hogy a szükségbe jutott ajándékozónak a megajándékozott teljesitést követelő keresetével szemben megadta az u. .n. benificium competentiae-t: az ajándékozó megtagadhatta a teljesitést annyiban, a mennyiben a teljesités által az életfentartás eszközeitől fosztatott volna meg. Az ujabb törvényhozásokban ugyanaz a gondolat különféle alakban fordul elő. A porosz Landrecht kötelezi ugyan az ajándékozót az ajándékozási igéret teljesitésére de a megajándékozottat viszont arra kötelezi, hogy a szükségbe jutott ajándékozónak tartást szolgáltasson ki (1. r. 11. cz. 1123. s köv.). Az osztrák ptkönyv szerint a szükségbe jutott ajándékozó az ajándékozott összeg törvényes kamatjait követelheti a megajándékozottól tartása fejében, ha csak ez maga is hasonló szűk körülményekben nincsen (947. §.). A franczia jog megengedi a szükségben levő ajándékozónak, hogy az ajándékozást, hálátlanság okából visszavonhassa, hacsak a megajándékozott önként tartást nem ajánl fel neki (955.). A zürichi ptkönyv csak a még teljesitetlen ajándékozás visszavonását engedi meg, ha az ajándékozó maga szükségbe jut (1092.). A T., nagyjában a német ptkönyvet (519., 528., 529.) követve, a szükséget szenvedő ajándékozónak egyrészt kifogást ad a megajándékozott keresetével szemben, ha az ajándékozási igéret még teljesitetlen; másrészt megengedi az ajándék visszakövetelhetését, ha az ajándékozási igéret már teljesitve van, vagy ha az ajándékozás megelőző igéret nélkül közvetlen szolgáltatás által ment foganatba. A kifogás és a visszakövetelési kereset előfeltételei azonban nem teljesen azonosak.

Az ajándékozási szerződés teljesitését az ajándékozó az

1505. §. első bekezdése értelmében annyiban tagadhatja meg, a mennyiben a teljesités által egyéb kötelezettségei figyelembe vétele mellett képtelenné válnék arra, hogy önmagát és azokat a személyeket, a kiknek tartásáról törvénynél fogva gondoskodni köteles, eltartsa. Hogy már az ajándékozási szerződés megkötésekor volt-e ily szük vagyoni körülmények között, vagy később fogyatkozott-e meg vagyona, hogy továbbá vagyoni romlását a a saját vétkessége vagy neki fel nem róható körülmény okozta-e, az azon kifogás szempontjából, a mely őt az 1505. §. első bekezdése szerint illeti, különbséget nem tesz. A kifogás megtehető a megajándékozottnak örököseivel szemben is, és a menynyiben az ajándékozó tartási kötelezettsége halálával meg nem szünt (268. §.), megtehetik örökösei is. Másrészt e kifogás csak addig illeti meg az ajándékozót, a mig szükséget szenved; a megajándékozott, a ki annak alapján az ajándékozási igéret teljesitését követelő keresetével jogerősen elutasittatott, nincs gátolva abban, hogy az ajándékozó vagyoni körülményeinek változtával követelését perujitás nélkül uj keresettel érvényesitse.

Hogy kik azok a személyek, a kiknek eltartásáról az ajándékozó törvénynél fogva gondoskodni köteles, a 96., 100., 249., 252., 348. §-okból tünik ki. Minthogy az ajándékozó az 1505. §. első bekezdése értelmében az ajándékozási szerződés teljesitését abban az esetben is megtagadhatja, ha a teljesités által e személyek eltartására képtelenné válnék, nyilvánvaló, hogy az ajándékozásból származó kötelezettségek nem tartoznak a 250. §. első bekezdésében emlitett azon „egyéb kötelezettségek" közé, a melyek számba veendők annak megitélésénél, hogy a tartásra kötelezett képes-e a tartást saját illő megélhetésének veszélyeztetése nélkül kiszolgáltatni s a melyek e szerint a tartási kötelezettséget esetleg kizárhatják (ugyanigy a német ptkönyv 519. és 1603. §-ai szerint, v. ö. Planck commentárját az 519. §-nál.).

Az „ajándékozási szerződés" teljesitése alatt a T. általában azon kötelezettségek teljesitését érti, a melyeket az ajándékozó az ajándékozási szerződés által magára vállalt, bárminők legyenek is azok. Az ajándékozó tehát az 1505. §-on alapuló kifogást nem csak abban az esetben vetheti ellen a megajándékozottnak, ha egyszerü ajándékozási igéretet tett, hanem akkor is, ha ajándékozásképen abstract fizetési kötelezettséget vállalt, pl.

az 1748., 1751. §-okban emlitett okiratot, váltót vagy előmutatóra szóló papirt állitott ki s adott át a megajándékozottnak.

Ha az ajándékozó több ajándékozási szerződést kötött s ezek közül csak az egyiket vagy némelyeket képes létérdekei veszélyeztetése nélkül teljesiteni, az a kérdés merül fel, hogy melyik megajándékozottal szemben teheti meg az 1505. §. első bekezdésében emlitett kifogást? A második bekezdés erre az esetre, a német ptkönyvvel egyezően, ugy rendelkezik, hogy több megajándékozott követelései közül a korábban keletkezettet elsőbbség illeti; a mi által ki van fejezve, hogy azon egyéb kötelezettségek közé, a melyek az első bekezdés szerint a kifogás megengedhetősége szempontjából figyelembe veendők, korábbi ajándékozási szerződésekből eredő kötelezettségek is tartoznak, későbbiekből eredők nem.

A visszakövetelési jog előfeltételei, mint az 1506., 1507. §-okból kitünik, jóval szigoruabbak, mint a kifogáséi. Az 1506. §. szerint az ajándékozó csak abban az esetben követelheti vissza az ott meghatározott korlátok között az ajándékot, ha az ajándékozás teljesitése után jut oly szükségbe, hogy önmagát s az 1505. §-ban emlitett személyeket eltartani képtelen; az a körülmény tehát, hogy már az ajándékozás teljesitése idejében szükséget szenvedett, vagy a teljesités folytán jutott ily helyzetbe, a visszakövetelésre alapul nem szolgál. De a teljesités után beállott szükségre sem lehet a visszakövetelést minden esetben alapitani; az 1507. §. első bekezdése kizárja az ajándék visszakövetelését, ha az ajándékozó szándékosan vagy súlyos gondatlanság által okozta vagyoni romlását. Másrészt a visszakövetelési jog annyiban tágabb körü, mint a kifogás, a mennyiben a visszakövetelésnek nem csak akkor van helye, ha az ajándékozás kötelezettség vállalásában állott, a mely kötelezettség utóbb teljesittetett, hanem akkor is, ha az ajándékozás megelőző ajándékozási igéret nélkül közvetlen szolgáltatás által ment foganatba.

Az emlitett előfeltételek alatt az ajándékozó a megajándékozottól azt követelheti, hogy ez az ajándékot még meglevő gazdagodása erejéig annyiban téritse neki vissza, a mennyiben a hiányzó tartási költség fedezésére szükséges. A visszakövetelési jog érvényesitésekor még meglevő gazdagodás, a melynek terjedelme az 1771. §. szerint itélendő meg, képezi a visszatéritési kötelezettség maximalis határát; ezen belül azonban a

A meghagyás (modus) fogalmát a T. nem határozza meg hanem azt mint ismertet feltételezi. A cselekmény, a melyet az ajándékozó a megajándékozottnak kötelességévé tesz, nem lehet az ajándékozó által nyujtott előny ellenértékeképen kikötve, mert ez esetben nem ajándékozás, hanem visszterhes szerződés forogna fenn. A meghagyással kapcsolatos ajándékozás nem lévén kétoldalu szerződés, az ajándékozó nem követelheti, hogy a megajándékozott a meghagyást az ajándékozási szerződéssel egyidejüleg teljesitse. Az 1508. §. első bekezdése kifejezi, hogy az ajándékozónak kell a teljesitéssel elől járnia; csak ha ő már teljesitette a szerződést, követelheti ő vagy örököse a megajándékozottól a meghagyás teljesitését. A meghagyás teljesitésére való kereseti jogot a törvényhozások, a mennyiben a meghagyással kapcsolatos ajándékozásról egyáltalán rendelkeznek, az ajándékozónak majdnem általánosan megadják; a porosz Landrecht eltérő álláspontja, a mely szerint az ajándékozó joga a meghagyás nem teljesitése esetében az ajándék visszakövetelésére szoritkozik, sem elvileg nem látszik indokoltnak, sem gyakorlati szempontból ajánlatosnak.

Minthogy a meghagyás, általában véve, nemcsak az ajándékozónak vagy egy harmadik személynek, hanem magának a megajándékozottnak javára is szolgálhat, az a kérdés merül fel, hogy ez utóbbi esetben is követelheti-e az ajándékozó a meghagyás teljesitését? A T. e kérdést, mely a német ptkönyv alapján is vitás, nyitva hagyja; legtöbbször ily esetben a körülményekből ki fog tünni, hogy nem valóságos meghagyás, hanem puszta tanácsadás volt szándékolva.

Ha a meghagyás harmadik személy javára szól, az ajándékozó mellett esetleg a harmadikat is kereseti jog illetheti meg; akkor t. i., ha az ajándékozási szerződés a meghagyásra vonatkozó részében harmadik személy javára kötött szerződésnek mutatkozik, a mi adott esetben az 1027., 1028. §-ok szerint lesz elbirálandó.

Az ezen §-okban meghatározott előfeltételek hiányában a meghagyás teljesitését oly esetben is, midőn a meghagyás közérdekü, az ajándékozó életében egyedül ez maga szorgalmazhatja. Fel kell tenni, hogy az ajándékozó, ha nem akarta, hogy harmadik személynek az ő jogügyletéből önálló kereseti joga származzék, azt sem akarta, hogy a mig ő él, a hatóság avatkozhassék be, hanem

közérdekü intentióinak megvalósitása érdekében a szükséges intézkedéseket önmagának akarta fentartani. Az ajándékozó halála után azonban czélszerü megengedni, hogy közérdekü meghagyás teljesitését az illetékes hatóság is követelhesse; mert nem mindig várható, hogy az ajándékozó örökösei annak közérdekü intentióit magukévá fogják tenni. Az 1508. §. második bekezdése ugyanazért, a német ptkönyv 525. §. második bekezdésével egyezően, ily értelemben rendelkezik. Hogy a meghagyás közérdekü-e, adott esetben a biróság dönti el; hogy melyik közhatóság illetékes a meghagyás teljesitését követelő kereset meginditására, az attól függ, hogy a meghagyás minő közérdeket szolgál.

Az a körülmény, hogy a meghagyás teljesitése nagyobb költséggel jár, mint a mennyit a felek az ajándékozási szerződés megkötésekor feltételeztek, magában véve nem ok a meghagyás teljesitésének megtagadására vagy a meghagyás leszállitására. A megajándékozottnak ily esetben rendszerint meg kell nyugodnia abban, hogy az ajándékozásból reá háramló előny csekélyebb, mint sem várta. Csak arra az esetre kell a megajándékozottnak védelmet nyujtani, ha az ajándék értéke a dolog hiányos voltánál vagy harmadik személynek az ajándék tárgyán fennálló jogánál fogva a meghagyás teljesitésével járó költséget sem fedezi. Az 1509. §., a német ptkönyv 526. §-ával egyezően, erre az esetre egyrészt halasztó kifogást ad a megajándékozottnak, a ki annak alapján a meghagyás teljesitését mindaddig megtagadhatja, a mig a hiányzó összeg nem pótoltatik; másrészt, ha a kapott érték elégtelenségéről való tudomás nélkül már teljesitette a meghagyást, azt a jogot biztositja neki, hogy az ajándék értéke által nem fedezett költségtöbblet megtéritését követelhesse. Mind a kifogás, mind a megtéritési követelés az 1501., 1502. §-ok előfeltételeitől függetlenül illeti meg a megajándékozottat; a keresetnek az 1509. §-ban meghatározott előfeltételei azonban anynyiban szigoruabbak, mint a kifogáséi, a mennyiben a költségtöbblet megtéritésének követelhetése ki van zárva, ha a megajándékozott a meghagyás teljesitésekor tudta, hogy az ajándék értéke a meghagyás teljesitésével járó költséget nem fedezi; mig a meghagyás teljesitését követelő keresettel szemben a megajándékozottat az emlitett halasztó kifogás abban az esetben is megilleti, ha az ajándékozási szerződés megkötésekor az aján-

dékba kapott dolog hiányos voltát vagy harmadik személynek az ajándék tárgyán fennálló jogát ismerte.

A meghagyás teljesitése rendszerint nem a fő-, hanem csak mellékczélja az ügyletnek, bár az ellenkező sincs kizárva. Minden esetre az is egyik czélja; ép azért, ha a meghagyás teljesitetlen marad, a megajándékozott gazdagitása legalább annyiban czélját téveszti, a mennyiben az ajándék értéke a meghagyás teljesitésére lett volna forditandó; oly esetben pedig, midőn épen a meghagyás teljesitése volt a főczél, a melyet az ajándékozó az ajándékozás által el akart érni, a meghagyás nem teljesitése folytán az ajándékozás czélja egészben meghiusul. Ebből következik az 1510. §. első bekezdésében kimondott az a tétel, hogy a meghagyás nem teljesitése esetében az ajándék a condictiók szabályai szerint visszakövetelhető; és pedig rendszerint csak annyiban, a mennyiben a meghagyás teljesitésére lett volna forditandó, ha pedig épen a meghagyás teljesitése volt az ajándékozás által elérni kivánt főczél, a mit kétség esetében az ajándékozónak kell bizonyitania, visszakövetelhető egészben.

A mi azt a kérdést illeti, hogy az ajándékozónak ez a visszakövetelési joga mikor nyilik meg, vagyis mikor mondható, hogy a meghagyás teljesitetlen maradt, ezt a kérdést az 1510. §. második bekezdése dönti el azzal a kijelentésével, hogy a visszakövetelési jogra az 1184., 1185. §-oknak az elállási jog előfeltételeit meghatározó szabályai megfelelően alkalmazandók. Szükséges tehát, hogy a megajándékozott a meghagyás teljesitésével késedelembe esett légyen (1177., 1178. §§.) s hogy az ajándékozó ez után megfelelő véghatáridőt tüzött légyen ki a megajándékozottnak a meghagyás teljesitésére, azzal a kijelentéssel, hogy annak eltelte után teljesitésnek többé nem lesz helye. A határidő kitüzése elmaradhat abban az esetben, ha az ajándékozó kimutatja, hogy a meghagyás teljesitése a késedelem folytán rá nézve nem bir többé érdekkel. A késedelem alatt a T. itt is az objectiv morát érti; nem szükséges, hogy a késedelem menthetetlen legyen. Ebből önként következik, habár a T. nem mondja is ki különösen, hogy a visszakövetelésnek akkor is helye van, ha a meghagyás teljesitése az ajándékozónak fel nem róható okból lehetetlenné vált, vagy ha a megajándékozott az ajándékozó keresete folytán a meghagyás teljesitésében jogerejüleg elmarasztaltatván, kötelezettségét az 1176. §-hoz

képest kitüzött határidő alatt sem teljesiti. A meghagyás részbeli teljesitése mindezen esetekben a nem-teljesités hövetkezményeit vonja maga után, ha a részbeli teljesités az ajándékozó érdekének nem felel meg.

A T. a visszakövetelési jognak az 1510. §. első és második bekezdésében foglalt szabályozása által annyiban eltér a német ptkönyvtől s a legtöbb törvényhozástól, a mennyiben a visszakövetelésnek helyt enged akkor is, ha a meghagyás teljesitése a megajándékozottnak fel nem róható okból vált lehetetlenné vagy ha ennek teljesitési késedelme vétlen. A T. e tekintetben azon a felfogáson alapszik, hogy a megajándékozott vétlensége nem változtat azon a tényen, hogy az ajándékozónak a meghagyás körüli czélja annak nem teljesitése vagy nem teljesithetése folytán meghiusult, s hogy tehát az ajándék értéke legalább is annyiban, a mennyiben a meghagyás teljesitésére lett volna forditandó, jogalap nélkül van a megajándékozottnál. Az 1510. §. első és második bekezdései azonban csak dispositiv szabályokat tartalmaznak; ha a meghagyás kikötésekor a felek kifejezetten vagy hallgatólag ugy állapodtak meg, hogy a meghagyás vétlen nem teljesithetése esetében az ajándéknak az a része is, a mely a teljesitésre lett volna forditandó, a megajándékozotté maradjon, az ajándékozó visszakövetelési joga tekintetében a megállapodás lesz irányadó.

Akár fő-, akár mellékczélja volt a meghagyás teljesitése az ajándékozásnak, a visszakövetelés a fentebb felsorolt előfeltételek fenforgása esetében is ki van zárva az 1510. §. harmadik bekezdése szerint, ha a meghagyás teljesitésére harmadik személynek keresete van, azaz ha az ajándékozási szerződés ebben a tekintetben harmadik javára kötött szerződésnek tekintendő. A közhatóság, a mely közérdekü meghagyás teljesitését az 1508. §. második bekezdéséhez képest követelheti, ily harmadik személy tekintete alá nem esik.

1511—1515. §§.

A T. az ajándékozás visszavonását két okból engedi meg: pazarlás okából és hálátlanság miatt.

Az előbbi alapon a pazarlás miatt gyámság alá helyezett

ajándékozónak azon ajándékozásait, a melyek a gyámság hatályának kezdetét megelőző egy éven belül történtek és pazarlás jellegével birnak, az ajándékozó gyámja az 1511. §. első bekezdése értelmében visszavonhatja. Ezt a szabályt fennálló jogunk nem ismeri; a T. a zürichi ptkönyvből vette át (1085., 1087.). Minthogy a pazarlás miatti gyámság a dolog természete szerint többnyire csak akkor rendeltetik el, mikor a pazarló vagyona tetemes részét már eltékozolta, czélszerünek látszik oly szabály felvétele, a mely lehetővé teszi, hogy legalább az a kár, a melyet a pazarló a gyámság hatályát közvetlenül megelőző időben oktalan ajándékozások és főleg ajándékozási igéretek által okozott magának, a gyám visszavonási jogának gyakorlása által részben helyrehozassék.

Az ajándékozás visszavonása folytán az az előny, a melyet a megajándékozott nyert, jogalapját elveszti, s e szerint az ajándékozónak a condictiók szabályai szerint visszatéritendő. Eme szabályokból s nevezetesen az 1771. §. harmadik és az 1772. §. második bekezdéséből kitünik, hogy a megajándékozott csak a visszavonáskor még meglevő gazdagodása erejéig felelős; a gazdagodás jogalapja ugyanis csak a visszavonás folytán szünik meg. Mégis czélszerünek látszott ezt a tételt az 1511. §. második bekezdésében még külön kimondani, egyrészt mert az 1512. §. esetében a gazdagodás tekintetében más időpont az irányadó, másrészt mert esetleg az a kétség merülhetne fel, hogy pazarlás jellegével biró ajándékozás elfogadása nem esik-e az 1772. §. első vagy harmadik bekezdése alá.

A megajándékozott által elkövetett durva hálátlanság okából az összes törvényhozások megengedik az ajándékozónak, hogy az ajándékozást visszavonhassa. Ugyanaz áll hazai joggyakorlatunk szerint. A korábbi törvénykönyvek és tervezetek többnyire casuistice sorolják fel azokat a cselekményeket, a melyekben az ajándékozó ellen elkövetett durva hálátlanság foglaltatik (v. ö. L. 10. C. de revoc. don. 8. 56. Windscheid Pandekten 367. §. 16. j.; P. L. R. 1. r. 11 cz. 1153., O. 948., C. 955., Ol. 1081., S. 648., Sz. 1059., B. 109., D. 515., Apáthy terv. 432.); ilyet látnak különösen fenforogni, ha a megajándékozott az ajándékozónak életére tör, szabadságától törekszik megfosztani, tettleg bántalmazza, súlyos becsületsértést követ el ellene, vagy tetemes vagyoni veszteséget okoz neki. A casuistica azonban a durva hálát-

lanság minden lehető esetét ki nem meritheti; azért czélszerübbnek látszik a zürichi ptkönyv 1086. §-a s a német ptkönyv 530. §-nak példájára a durva hálátlanság criteriumait csak általánosságban meghatározni, s a biróságra bizni annak eldöntését, hogy adott esetben a cselekmény e criteriumoknak megfelel-e. Az 1512. §. első bekezdése tehát annak kimondására szoritkozik, hogy az ajándékozás hálátlanság miatt visszavonható, ha a megajándékozott az ajándékozót vagy oly harmadik személyt, a kit az ajándékozó közeli hozzátartozójának ismer, gonosz szándékkal, személyében súlyosan megsért, vagy — ugyanily szándékkal — vagyonában tetemesen károsit. Hogy a cselekmény olyan legyen, mely hivatalból vagy a sértett inditványára bünvádi eljárást vonhat maga után, azt a T., az osztr. ptkönyv 948. §-ától eltérően, nem követeli meg; az ajándékozó személye ellen elkövetett durva sértés lesz pl. felismerhető a megajándékozottnak azon cselekményében is, hogy az ajándékozót jogellenesen és gonosz szándékkal gyámság alá helyezteti. Másrészt nem minden büntetendő cselekmény, a melyet a megajándékozott az ajándékozó ellen elkövet, fog az ajándékozás visszavonására okul szolgálhatni; csekélyebb vagyonrongálás pl., ha szándékosan követtetett is el, nem lesz az 1512. §. első bekezdése alá vonható. Mindenesetre szükséges, hogy a cselekmény, a mely miatt az ajándékozás visszavonatik, objective jogellenes legyen; oly cselekmény tehát, a melyet a megajándékozott a jogos önvédelem vagy jogos önsegély körében, vagy ellenállhatatlan kényszer hatása alatt, vagy végre törvényes felebbvalójának ellenmondást nem tűrő parancsára (1080—1084. §§.) vitt véghez, hálátlanságot meg nem állapit.

A hálátlanságot megállapitó cselekménynek az 1512. §. első bekezdése értelmében nem kell szükségképpen közvetlenül az ajándékozóval szemben elkövettetnie; az ajándékozás visszavonható akkor is, ha az emlitett criteriumoknak megfelelő cselekmény oly harmadik személy ellen követtetik el, a kit a megajándékozott a megajándékozó közel hozzátartozójának ismer. Hogy ki tekintendő ilyennek, azt a T. nem határozza meg, hanem azt adott esetben a biróság a concret körülmények figyelembe vételével van hivatva eldönteni. Nem a rokonsági fok közelsége irányadó, hanem az illetőnek az ajándékozóhoz való személyes viszonya. E viszonynak kell oly bensőnek lennie, hogy a harmadik ellen el-

követett cselekmény közvetve az ajándékozót is sértse, tehát ő ellene elkövetett hálátlanságnak tekinthessék.

Minthogy a vagyoni előny, a melyhez a megajándékozott az ajándékozás folytán jutott, csak a visszavonás által veszti el jogalapját, a condictiók szabályai (1771. §., 1772. §. II.) szerint a megajándékozott ezt a vagyoni előnyt csak a visszavonásról való értesülése időpontjában még meglevő gazdagodása erejéig tartoznék az ajándékozónak visszatériteni. Az 1512. §. második bekezdése ezen részben változtat; a megajándékozott csak gazdagodása erejéig felelős ugyan, de gazdagodása nem a visszavonásról való értesülésének, hanem a hálátlanságot megállapitó cselekmény elkövetésének időpontja szerint itélendő meg. Attól az időponttól fogva, a melyben a megajándékozott ily cselekményt elkövet, a visszavonás lehetőségével számolnia kell; az a körülmény, hogy az ajándékozó nem azonnal értesült e cselekmény elkövetéséről vagy egyéb okból visszavonási jogát nem azonnal gyakorolja, a megajándékozott felelősségét nem csökkentheti.

A törvényhozásokban különböző felfogás uralkodik abban a kérdésben, hogy az ajándékozás visszavonásának joga legszemélyesebb jog-e, vagy pedig az ajándékozó örökösei által s a megajándékozott örököseivel szemben is gyakorolhaló. Az osztr. ptkönyv (949.) az utóbbi állásponton van; a visszavonási jog active és passive átszáll az örökösökre. Ellenben a német ptkönyv (530. és 532.[2]) e jogot elvben legszemélyesebb jogképen fogja fel, mely a megajándékozott örököseivel szemben sohasem, az ajándékozó örökösei által pedig csak abban az esetben gyakorolható, ha megajándékozott az ajándékozót szándékosan és jogellenesen megölte vagy a visszavonási jog gyakorlatában akadályozta. Más törvénykönyvek és tervezetek közvetitő álláspontot foglalnak el; a megajándékozott örököseivel szemben is megengedik a visszavonást a porosz Landrecht (1. r. 11. cz. 1164.) s a szász ptkönyv (1061.); ez utóbbi törvénykönyv szerint (1060.) a visszavonási jog az ajándékozó örököseire is átszáll nemcsak akkor, ha a megajándékozott az ajándékozót szándékosan megölte, hanem akkor is, ha az ajándékozó az ajándékozás visszavonása iránti szándékát komolyan kijelentette (v. ö. még: C. 957., Ol. 1082., S. 653., Z. 1088., B. 110., D. 516., 517., Apáthy terv. 433., 434.).

A T. e kérdésben különbséget tesz a szerint, hogy már foganatba ment ajándékozásnak vagy még teljesitetlen ajándékozási igéretnek visszavonásáról van-e szó; előbbi esetben az ajándékozást az 1513. §. első bekezdése szerint rendszerint csak az ajándékozó maga és csak a megajándékozott életében vonhatja vissza; utóbbi esetben a visszavonási jog az 1515. §. harmadik bekezdése értelmében active és passive korlátlanul átszáll az örökösökre. E különböztetés abban a megfontolásban találja igazolását, hogy az előbbi esetben az ajándékozó, az utóbbi esetben a megajándékozott vagy örökösei akarják a vagyoni status quo-t megbolygatni. A jogviszonyok stabilitása érdekében nem kivánatos, hogy az a kérdés, vajjon a már tényleg foganatba ment ajándékozás a megajándékozott hálátlansága miatt vissza fog-e vonatni, túlhosszu ideig bizonytalanságban maradjon s a közvetlenül érdekelt felek elhalálozása után még az utánuk következő nemzedék jogviszonyaira is zavarólag hasson. Ez a szempont indokolja, hogy a T. a visszavonási jogot oly esetben, midőn már foganatba ment ajándékozás visszavonásáról van szó, azaz midőn az ajándékozás megelőző ajándékozási igéret nélkül közvetlenül a szolgáltatás által jött létre, vagy pedig az ajándékozási igéret már teljesitve van, elvileg legszemélyesebb jogképen fogja fel. Ugyanez a szempont azonban az ellenkező megoldásra vezet abban az esetben, ha még teljesitetlen ajándékozási igéret vonatik vissza. A jogviszonyok stabilitásának érdeke itt ellenkezőleg azt kivánja, hogy a megajándékozott örököse se követelhessen oly szolgáltatást, a melyhez való jogát a megajándékozott maga hálátlansága folytán már elvesztette; s hogy viszont az ajándékozónak örököse is felhasználhassa a megajándékozottnak vagy örökösének teljesitést követelő keresetével szemben mindazon védelmi eszközöket, a melyeket az ajándékozó maga használhatott volna, tehát a visszavonási jogot is.

De oly esetben is, midőn már foganatba ment ajándékozás visszavonásáról van szó, bizonyos esetekben meg kell engedni, hogy a visszavonási jogot az ajándékozó örököse is gyakorolhassa s hogy az a megajándékozott örökösével szemben is gyakoroltassék. Ha a megajándékozott az ajándékozót szándékosan megölte vagy a visszavonási jog gyakorlásában megakadályozta, azok a törvényhozások is, a melyek, mint a német ptkönyv, a visszavonási jogot különben legszemélyesebb jognak tekintik, kivételesen megengedik, hogy az ajándékozást

az ajándékozó örököse vonhassa vissza. Az 1513. §. második bekezdésének végmondata, a mely a visszavonási jognak az ajándékozó örököse általi gyakorlását megengedi, ha a megajándékozott szándékosan elkövetett valamely cselekménye által tette lehetetlenné, hogy az ajándékozó a visszavonás szándékát még a megajándékozott életében kijelenthesse, ezeket az eseteket fedezi. A T. azonban tovább megy s ugyanezen előfeltételek alatt a visszavonási jogot a megajándékozott örökösével szemben is gyakorolhatónak jelenti ki. Ha a megajándékozott halálával a visszavonási jog minden esetben megszünnék, a megajándékozottnak módjában volna annak gyakorlását lehetetlenné tenni az által, hogy mielőtt az ajándékozó a visszavonási szándékát kijelenthette volna, öngyilkosságot követ el. A T. szerint az ajándékozó ily esetben nincs elzárva attól, hogy visszavonási jogát az örökösökkel szemben gyakorolja. Egy további kivételt a T. által elfogadott az a szabály tett szükségessé, hogy foganatba ment ajándékozással szemben a visszavonási jog keresettel érvényesitendő és nem, mint a német ptkönyv szerint, egyszerü nyilatkozattal. A T.-nek ez az álláspontja a visszavonási jog gyakorlását természetszerüen megnehezíti és magával hozza, hogy a visszavonási szándék megfogamzása és megvalósitása között rendszerint hosszabb idő telik el; már pedig méltánytalan volna, hogy az ajándékozónak már eltökélt és határozottan nyilvánitott visszavonási szándéka azért maradjon foganatlan, mert a kereset beadása előtt ő vagy a megajándékozott meghal. Az 1513. §. második bekezdése ugyanazért a visszavonási jog gyakorlását az ajándékozó örököseinek s a megajándékozott örököseivel szemben megengedi akkor is, ha az ajándékozó a visszavonás szándékát még a megajándékozott életében határozottan nyilvánitotta.

A visszavonási jog, mint általában minden jog, a mely a jogosult szabad rendelkezése alatt van, megszünik, ha a jogosult róla lemond. Ennek külön kimondása szükségtelen; nem látszott azonban feleslegesnek az 1514. §-ban kifejezést adni annak, hogy az ajándékozó csak akkor mondhat le hatályosan visszavonási jogáról, ha ennek megnyiltáról, t. i. a megajándékozottnak hálátlanságáról már értesült, s hogy előzetes lemondás hatálytalan (v. ö. P. L. R. I. r. 11. ez. 1162., Sz. 1063., B. 114., D. 520., N. 533., S. 652., Apáthy terv. 437.). Az 1514. §.

ide vonatkozó rendelkezése az 1162. §. harmadik bekezdésében kimondott elvnek folyománya.

A dolog természetének megfelel s igy külön indokolásra nem szorul, hogy a visszavonási jog gyakorlása akkor is ki van zárva, ha az ajándékozó a megajándékozottnak az ellene elkövetett hálátlanságát megbocsátotta (1514. §. I.). A megbocsátásnak a lemondás mellett való külön felemlitése főleg azért bir gyakorlati jelentőséggel, mert a megbocsátásnak nem kell a megajándékozottal szemben nyilvánittatnia; elég, ha az ajándékozónak bárkivel szemben tett nyilatkozatából vagy bárminő viselkedéséből megállapitható, hogy a megajándékozottnak megbocsátott.

Az 1515. §., mind az 1511., mind az 1512. §. esetére vonatkozólag meghatározza a visszavonási jog gyakorlásának módját és határidejét. Az idevonatkozó rendelkezések lényegileg megfelelnek azoknak a szabályoknak, a melyeket a T. a megtámadási jog gyakorlásának módjára és határidejére nézve az 1000—1002. §-okban felállitott. A szabályozás indokai is lényegileg ugyanazok.

A mi különösen a visszavonási jog gyakorlásának módját illeti, a T. itt is különbséget tesz már foganatba ment ajándékozások és még teljesitetlen ajándékozási igéretek között; amazokkal szemben a visszavonási jog keresettel érvényesitendő, emezekkel szemben nincs alakhoz kötve (1515. §. I., III.). Ha már foganatba ment ajándékozás is a megajándékozotthoz intézett egyoldalu nyilatkozat által volna visszavonható, mint a német ptkönyv 531. §-a szerint, az egész elévülési idő alatt bizonytalan maradna, hogy a visszavonás jogos volt-e s az ajándék visszaadandó-e vagy sem; a jogbiztonság érdekében pedig szükségesnek látszik, hogy ez a kérdés rövid idő alatt tisztáztassék. Ellenben még teljesitetlen ajándékozási igérettel szemben semmi érdek sem követeli, hogy a visszavonási jog gyakorlása megnehezittessék.

A T. ezen felfogásával függ össze az 1515. §. második bekezdésének rendelkezése is, mely a visszavonó keresetre nézve záros határidőket állapit meg (v. ö. N. 532., O. 1487., C. 957., Ol. 102., S. 652., Sz. 1063., B. 119., D. 519., Apáthy terv. 436.). Az 1511. §. esetében csak egy, és pedig egy évi határidő van megállapitva, mely a gyámság hatályának

kezdetétől számitandó. Ez az idő elégnek látszik arra, hogy a pazarlónak gyámja a gyámolt által tett és foganatba is ment ajándékozásokról és azon körülményekről, a melyek között azok történtek, tudomást szerezhessen s a keresetet megindithassa. Ellenben az 1512. §. esetében a T. szintugy, mint a tévedés miatti megtámadásnál, kettős határidőt állapit meg: egy egy évit, mely attól az időponttól számitandó, a melyben a hálátlanságot megállapitó cselekmény az ajándékozónak vagy örökösének tudomására jutott, s egy tiz évit, mely függetlenül attól, hogy a cselekmény jutott-e és mikor a visszavonásra jogosult személy tudomására, a cselekmény elkövetésének időpontjától, abban az esetben pedig, ha az ajándékozási igéret a cselekmény elkövetése után arról való tudomás nélkül teljesittetett, az ajándékozás teljesitésének időpontjától számitandó (az 1515. §. második bekezdésének utolsó passusa ily értelemben helyesbitendő). Hogy a T. a német ptkönyvtől eltérően a visszavonási jog gyakorlását tiz év eltelte után abban az esetben is kizárja, ha a hálátlanságot megállapitó cselekmény ez időn belül az ajándékozó tudomására nem jutott, az abban találja indokolását, hogy oly cselekmény, a melyről az érdekelt fél ennyi idő alatt nem értesül, az esetek tulnyomó többségében nem is bir reá nézve jelentőséggel, jogpolitikai okokból pedig nem czélszerü megengedni, hogy a tényleges jogállápot régen történt s ép ez okból legtöbbször biztosan meg sem állapitható cselekmények miatt felforgattassék. Ellenben teljesitetlen ajándékozási igérettel szemben a visszavonási jogot időbelileg sem szükséges korlátozni; az 1515. §. harmadik bekezdése ugyanazért kimondja, hogy az kifogás utján bármikor érvényesithető.

Egyes törvényhozások még szélesebb körben engedik meg az ajándékozás visszavonását, mint a hogy azt a T. teszi. A porosz Landrecht (1. r. 11. cz. 1090.) szerint az ajándékozó minden ajándékozási szerződést, mely nem biróság előtt köttetett, bár önként teljesitette, a teljesitéstől számitott 6 hónapon belül önkényszerüen visszavonhat; sőt a biróság előtt kötött ajándékozást is visszavonhatja három éven belül az ajándék tulságos volta miatt (wegen Übermass), ha annak tárgya a fele vagyonát meghaladja (1091. s köv.). Tulságos ajándékozási igéret visszavonását, a mig még teljesitetlen, a zürichi ptkönyv (1092.) is megengedi. Más törvényhozások a pandekta jogi praxis-

nak megfelelően visszavonási jogot statuálnak az ajándékozó javára, ha az ajándékozás után gyermeke születik (Dernburg Pand. II. k. 108. §. 15. j.; P. L. R. 1. r. 11. cz. 1140., C. 960., Ol. 1083., S. 644., Z. 1092., B. 120., v. ö. O. 954.). A T. ezeket a rendelkezéseket nem vette át, mert a visszavonási jognak ily mértékben való kiterjesztése a megajándékozottnak jogi helyzetét tulságosan bizonytalanná teszi és mert az utószülött gyermekek érdekéről a T. az 1962. §. szabályai által már megfelelően gondoskodott.

1516. §.

Az ajándék visszakövetelésének s az ajándékozás visszavonásának joga személyes jog ugyan; azon álláspontnak azonban, a melyet a T. a kötelmi jogoknak harmadik személyekkel szemben való megvédése kérdésében általában elfoglal (v. ö. 1478., 1490. §§.), megfelel, hogy az 1516. §. e jogok gyakorlását oly harmadik személyekkel szemben is megengedi, a kik a visszatéritendő ajándék tárgyát a megajándékozottól rosszhiszemben vagy ingyen szerezték. Bizonyos fokig az ajándékozó már az 1104. és 1773. §-ok rendelkezéseiben is védelmet talál; a jelen §. e védelmet jelentékenyen kiterjeszti. Az 1104. §. alapján az ajándék visszakövetelésére vagy visszavonására jogosult ajándékozó csak abban az esetben léphetne fel a harmadik ellen, ha ez a szerzéskor tudta, hogy a szerzett tárgyat a megajándékozott az ajándékozónak visszatériteni köteles, azaz ha tudta, hogy az ajándékozó a tárgy visszakövetelése iránti szándékát az 1506., 1510. §-ok eseteiben a megajándékozottal már közölte, vagy hogy az 1511., 1512. §-ok eseteiben az ajándékozás visszavonása iránti keresetet már meginditotta. Ellenben a jelen §. szerint elegendő, ha a szerzés idejekor tudta, hogy az ajándékozó visszakövetelési vagy visszavonási joga már megnyilt, vagyis hogy annak az 1506., 1510—1512. §-okban meghatározott előfeltételei beállottak. Mig továbbá az 1773. §. alapján az ajándék a megajándékozottnak oly singularis jogutódjától, a ki azt ingyen szerezte, csak abban az esetben volna a condictiók szabályai szerint visszakövetelhető, ha a megajándékozott maga a visszatérités kötelezettsége alól szabadult vagy a visszatéritendő érték rajta be nem hajtható, a jelen §. ezen előfeltételektől eltekint. Az eltérést mindkét irányban az a megfontolás indokolja, hogy

az ajándékozó, a ki az ajándékozási szerződés megkötésével idegen érdeket szolgál, a megajándékozott elleni visszatéritési követelésére nézve harmadik személyekkel szemben nagyobb mértékben tarthat védelemre számot, mint az, a kinek vissztertes, tehát a saját érdekében is kötött szerződés alapjában van a másik szerződő fél ellen követelési joga.

Hogy az ingyenes szerző visszatéritési kötelezettsége szükebb terjedelmü, mint a rosszhiszemü szerzőé (II. bek.), az 1771., 1772. §-ok rendelkezéseinek megfelel.

1517. §.

A törvénykönyvek és tervezetek egy része külön szabályozza a jutalmazó ajándékozást, s arra nézve különösen annyiban állapit meg kivételt, a mennyiben az ajándékozás alakját s a visszavonási jogot tárgyazó szabályokat nem alkalmazza (O. 940., 941., P. L. R. 1. r. 11. cz. 1169. s köv., C. 960., Ol. 1087., Sz. 1064., B. 107., D. 514.). A T. a jutalmazó ajándékozásról nem rendelkezik; az ily ajándékozás tehát, a mennyiben a megajándékozottnak a jutalomra keresettel érvényesithető joga nem volt, elvileg szintén a jelen czim szabályai alatt áll. E helyett a T. a német ptkönyv 534. §-ának példájára a jelen §-ban kimondja, hogy oly ajándékozás, a mely által az ajándékozó erkölcsi kötelességének vagy a társadalmi illem követelményének tett eleget, sem vissza nem követelhető, sem vissza nem vonható. A mennyiben tehát a jutalmazó ajándékozás ily természetü, a visszakövetelési és visszavonási jog gyakorlása azzal szemben a jelen §. rendelkezésénél fogva van kizárva.

Megjegyzendő, hogy az oly ajándékozásra is, a mely által az ajándékozó erkölcsi kötelességének vagy a társadalmi illem követelményeinek akar eleget tenni, alkalmazást nyernek az 1499. §. rendelkezései s hogy az ajándékozó az 1505. §. előfeltételei mellett az ily ajándékozási igéret teljesitését is megtagadhatja.

1518. §.

Az Indokolás I. köt. VII., VIII. lapjain már indokolva van, hogy a hitelezők csődbeli és csődön kivüli megtámadási

jogának szabályozása miért maradt ki a T.-ből és tartatott fenn külön törvénynek. Minthogy a csődön kivüli megtámadási jog keretében előre láthatólag az ajándékozónak az ajándékozás által megröviditett hitelezői is megfelelő védelmet fognak találni, a T.-nek az actio suppletoriát, a melyet hazai joggyakorlatunk e hitelezőknek a megajándékozott ellen ad, a dolog természete szerint mellőznie kellett. — A köteles részre jogosultak védelméről az 1962. és 1974. §-ok gondoskodnak.

TIZEDIK CZIM.

Ellátási és életjáradék-szerződés.

ELSŐ FEJEZET.

Ellátási szerződés.*)

1519., 1520. §§.

Több tekintetben azonos az életjáradék-szerződéssel, de ettől mégis lényegesen különbözik az ellátási vagyis az a szerződés, melynél fogva valakinek ápolás és ellátás igértetik. Kétségtelen, hogy ennek a szerződési fajnak rendkivül eltérők és változatosak lehetnek az egyes esetei ugy, hogy sokszor csak a concret eset körülményei szerint lehet megvonni az eset jogi következményeit. Lényeges különbségek állanak elő, ha az ellátási kötelezettség ajándékképen vállaltatott el, vagy ha azzal a kötelezett saját háztartásában tartozik, vagy ha a természetben való ellátás a jogosult szükségleteihez képest történik. Ilyen és hasonló esetekben kérdésessé is válhatik, hogy mennyiben lehet vagy egyáltalán lehet-e az életjáradéki szerződés szabályainak alkalmazásáról szó.

Tekintettel azonban arra, hogy az ellátási szerződés jogéletünk megszokott intézménye és főleg az alsóbb néposztályokban sürüen fordul elő, tekintettel különösen az ilyen szerződé-

---

*) A külföldi törvényhozás összeállitására nézve l. az életjáradéki szerződésnél felsorolt törvényeket.

sekből származó gyakori vitákra és bonyodalmakra, mégis szükségesnek látszott, hogy a T. foglalkozzék bizonyos irányu szabályozásával.

Az ellátási szerződésben a felek rendesen ugy a szolgáltatást, mint annak az ellenértékét tüzetesen szokták meghatározni. Megállapodásuk rendszerint abban áll, hogy az egyik fél valamely ingatlan vagyont enged át a másiknak, a ki ellenszolgáltatás gyanánt az átengedőt tartani és ápolni köteles. Ha a felek e részben a közelebbi meghatározást mellőzték, a törvénynek kell hiányzó akaratukat pótolni, a mely esetben legczélszerübbnek látszik a birónak egyrészről a szolgáltatás mértékére, másrészről a szolgáltatás összegeként jelentkező egyes teljesitésekre nézve utmutatást adni.

Ilyen magyarázati szabályt állit fel a T. 1519. §-a, mely szerint az életfogytiglani ellátásra kötelezett a jogosult szükségleteinek és viszonyainak megfelelő ellátást tartozik adni: őt terheli kölönösen a lakással, élelemmel, ruházattal való ellátás, betegség esetén ápolás és gyógyitás kötelezettsége, sőt halál esetén a temetés költségeit is ő tartozik viselni.

Az ellátási szerződés felbontására nézve az általános szabályok irányadók. Szükségesnek találta azonban a T. arra az esetre intézkedni, ha oly viszálykodás támad a felek között, a mely a viszony folytatását az egyikre vagy a másikra nézve türhetetlenné teszi — mégis a szerződés felbontása nem felelne meg a felek érdekeinek. Ily esetben helyesebbnek és a vétlen félre nézve méltányosabbnak látszik, ha a biróság a vétlen fél kérelmére a kötelezett ellátást, értékének megfelelő pénzbeli járadékra változtathatja át, mintsem a viszony végleges felbontása. Ezt fejezi ki a T. 1520. §-a.

MÁSODIK FEJEZET.

Életjáradék-szerződés.*)

1521—1523. §§.

Az életjáradéki szerződés fogalmának meghatározását a T. nem adja; a tudomány és a gyakorlat számára marad fentartva annak megállapitása, mennyiben tekinthető valamely szerződés életjáradéki szerződésnek vagy sem. Kétségtelen, hogy a feleknek minden olyan megállapodása, a melynél fogva az egyik fél — az adós — a másik fél — a hitelező — élettartamán át ennek javára, időszakonként visszatérőleg teljesitendő szolgáltatásra — járadék — van kötelezve, — mindazokat az elemeket magában hordja, a melyek az életjáradéki szerződés tényálladékában fontos s erepet játszanak.

A T. ugyan a felek megállapodási szabadságát nem korlátozza, de mégis szükségesnek találta különösen a kétségek bonyodalmainak elháritása végett, hogy bizonyos irányokban magyarázati szabályokat állitson fel. Igy az 1521. §. első bekezdésében kimondja, hogy az életjáradék szolgáltatásának kötelezettsége kétség esetén a hitelező élete fogytáig tart. Megfelel ez a szabály a gyakorlati élet követelményeinek, mert lehetséges ugyan, hogy a járadék a hitelező élete bizonyos szakára, tehát rövidebb időtartamra szól, rendszerint azonban a hitelező egész életére szokott köteleztetni.

Ugyancsak magyarázati szabály felállitására van szükség akkor is, a midőn a járadék szolgáltatása az adós, vagy valamely harmadik személy élete tartamától tétetik függővé. Ilyenkor ugyanis kérdéses lehet, vajjon a járadék a hitelező halálával megszünik-e, illetőleg, hogy kétség esetében a hitelező élettartamára igértnek tekintendő-e avagy átszáll az ő örököseire is.

A §. második bekezdése szerint az esetben, ha az adós

---

*) O. 1284—1286., 672., 673., 950., P. L. R. 1. r. 11. cz. 606—650., 5. cz 136., 16. cz. 61., 62., Sz. 1150—1156., Z. 1691—1703., Sv. 517—523., C. 1968—1983., Ol. 1789—1801., S. 1802—1808., badeni L. R. 1100/a., 1100/c—g., 1983/a., H. 565—575., B. 777—799., D. 871—893., Apáthy terv. 721—728., N. 759—761.

ellenérték fejében vállalta el a kötelezettséget, a járadék átszáll a hitelező örököseire is. A T. abból indult ki, hogy az életjáradék fogalmához nem kivántatik meg, hogy az a hitelező halálával szükségkép megszünjék. Ha az életjáradék visszterhes szerződéssel egyenesen az adós vagy egy harmadik személy élettartamától tétetett függővé, a nélkül, hogy a járadék tartama egyébként meg volna határozva, — joggal tehető fel, hogy a szerződők az életjáradékot a hitelező halálával megszüntnek tekinteni nem akarták, mert különben ez irányban határozottan intézkedtek volna vagy a járadékot kifejezetten a hitelező élettartamától tették volna függővé. Magától értetik, hogy ez általában csak arra az esetre állhat, ha az adós vagy a harmadik személy a hitelezőt tulélte. A T. tehát csakis az érdekelt felek vélelmezhető akaratát emeli érvényre, midőn a jelzett esetben a járadékot a hitelező örökösei részére is fentartja.

Ha az adós ingyen vállalta el a járadék szolgáltatásának kötelezettségét, a most jelzett esetekben sem volna indokolható és különösen ellenkeznék a méltányossággal, hogy kétség esetében a hitelező örökösei előnyére kivétel tétessék az általános szabály alól, mely szerint az életjáradék rendszerint csak a hitelező személyét illeti s az ő élete tartamára szól.

Az életjáradékot pénzben vagy más helyettesithető dolgokban szokták szolgáltatni: ennek megfelelő szabályt állit fel az 1522. §. első bekezdése. Ezzel a gyakorlati életnek megfelelő rendelkezéssel a T. még az életjáradék szerződés fogalmi ismérvéül tette meg — mint több külföldi törvényhozás, — hogy a járadék csak pénzben vagy más helyettesithető dologban állhat. A T. azonban nem zárta ki annak lehetőségét, hogy a hitelező másféle időközönkénti szolgáltatásokat (pl. pénzértékkel biró helyettesithető cselekvéseket, tartásul szolgáló jogok élvezetét) köthessen ki. A T.-nek az életjáradékra vonatkozó szabályai ily esetben analogia utján nyerhetnek alkalmazást.

Megeshetik az is, hogy a szerződésben a felek csak a járadékösszeget állapitják meg, a nélkül, hogy meghatároznák az időpontot is (évet, negyedévet, hónapot), a melyben az illető összeg szolgáltatandó. Ilyen kétséges esetekre való tekintettel szükséges, hogy a T. intézkedést tartalmazzon. Az 1522. §. második bekezdésének magyarázati szabálya arra a mindennapi

élet által nyujtott tapasztalatra támaszkodik, hogy az életjáradék szolgáltatását rendszerint évenkint szokták megállapitani.

Az életjáradék czéljának és természetének megfelelő szabályt mond ki az 1523. §. első bekezdése. Czélját az életjáradék csak akkor valósithatja meg, ha az arra jogosult a járadékot előre kapja ki, hogy az élete fentartására felhasználhassa: azért irja elő a T., hogy a pénzbeli járadékot havonként, másnemüt a járadék tárgyának és czéljának megfelelő időközökben előre kell kiszolgáltatni.

Az 1523. §. második bekezdése positiv természetü szabályt állit fel, mely ugy a gyakorlat igényeinek, mint a felek vélelmezett akaratának megfelel.

Természetes, hogy ha a jogosult a járadék esedékességének időpontját megéri és azután hal meg, a járadékra való igény örököseire száll át.

1524., 1525. §§.

A külföldi törvényhozások állásának megfelelően a T. szabályokat állit fel azokra az esetekre is, midőn az a személy — rendszerint a hitelező —, a kinek életéhez a járadék kötve van, az adós által elkövetett tiltott cselekmény következtében veszti el életét vagy midőn az adós, ha a járadék saját életéhez van kötve, öngyilkos lesz avagy halálos itélet folytán hal meg. Czélszerübbnek tartotta a T. a mondott esetekre szabályokat felállitani, mintsem beérni azzal, hogy a tiltott cselekményekre vonatkozó általános rendelkezések itt is alkalmazhatók (mint pl. a N.) s igy külön rendezésre nincs szükség. A positiv szabályok rendelkezése elejét veszi a magyarázat esetleg kétséges és ellentmondó eredményeinek.

Ha az előbb emlitett esetek beállnak, a T. szerint az adós illetőleg örökösei a járadékot a hitelezőnek, illetőleg örököseinek kiszolgáltatni tartoznak annyi ideig, a meddig az illető személy, a kinek életétől tétetett függővé a járadék, különben a valószinüség szerint még élhetett volna. A T. tehát eltért azoktól a törvényhozásoktól, a melyek szerint a tiltott cselekmények következménye az, hogy a járadéktőke visszakövetelhető a nélkül, hogy a hitelező vagy ennek örökösei a huzott életjáradékot visszafizetni

tartoznának. Az eltérést kellőleg indokolja a T. rendezésének természetessége és a 974. §-ban kimondott szabálylyal való egyezése. Minden egyes járadékrészlet követelhetése ugyanis azon feltételtől függ, hogy az a személy, a kinek életéhez a járadék kötve van, az esedékesség időpontját megérje. Az 1524. §. eseteiben az adós ugy tekintendő, mint a ki ezen feltétel teljesülését azon részletek tekintetében, a melyek esedékességekor ama személy különben valószinüség szerint még élhetett volna, rosszhiszemüen meghiusitotta; a feltétel tehát a 974. §-hoz képest teljesültnek lévén tekintendő, az adós illetőleg örököse ezen járadékrészleteket kiszolgáltatni köteles. Minthogy azonban a gyakorlatban esetleg kétség támadhatna, hogy a szóban forgó esetekben a 974. §. alkalmazásának helye van-e, a T. az annak alkalmazása esetében előálló eredményt az 1524. §. specialis szabálya által kivánta biztositani. Természetes, hogy annak az időpontnak a meghatározását, a meddig az illető személy élhetett volna, a biróság szabad belátás szerinti döntésére kellett hagyni.

Az életjáradék igen sok esetben a biztositási szerződés alakjában fordul elő, minthogy pedig a K. T. 258. §. 4. p. szerint az életbiztositási szerződés a biztositóra nézve minden formában kereskedelmi ügyletnek tekintendő — önként következik, hogy a biztositási ügylet alakjában foglalt életjáradék-szerződésre nem az általános magánjog, hanem a K. T. intézkedései alkalmazandók: a mint azt a T. 1525. §-a ki is fejezi.

TIZENEGYEDIK CZIM.

Bérlet és haszonbérlet.*)

A T. egyezően az ujabb codificatiókkal (N.; Sv.; B.: D.), a bérletre és haszonbérletre — a két intézmény rokonsága daczára — nem állit fel közös szabályokat; és e helyett különkülön fejezetekbe foglalja azok szabályait, ugy azonban, hogy mig

*) O. 1090—1121., N. 535—597., P. L. R. 1. r. 21. cz. 258—397., 399—625., Sz. 1187—1228., Sv. 274—320., Z. 1483—1559., C. 1078—1831., Ol. 1568—1696., Apáthy terv. 471—520., H. 152—207., B. 404—483., D. 538 597.

a bérletet kimeritően szabályozza, addig a haszonbérletre nézve általánosságban alkalmazandóknak jelenti ki a bérlet szabályait, egyben megállapitva azokat az eltéréseket, a melyeket a haszonbérlet sajátos természete szükségesekké tesz.

A T. ez+ a szabályozást czélszerübbnek találta, mert a közös szabályok szükségkép elvontabb jellegüek volnának, a mi megértésüket és alkalmazhatóságukat megnehezitené, és mert ily közös szabályok felállitása indokolatlanul megbontaná mindkét jogintézmény szabályozásának egységét.

ELSŐ FEJEZET.

Bérlet.

1526. §.

A T. ebben a §-ban közvetve a bérleti szerződés fogalmát adja az által, hogy annak lényeges tartalmát megállapitja. (V. ö. O. 1090., 1091[1].; N. 535.; Sv. 274.; Sz. 1187.; P. L. R. 1. r. 21. cz. 258.; C. 1709.; Z. 1483.; Apáthy terv. 471.; H. 152.; B. 404., D. 538.)

Ez a megállapitás a megszokott fogalom meghatározással szemben mindössze annyiban szorul indokolásra, hogy a T. csak dolog — s nem egyuttal jog — bérletét ismeri, és ezzel a jelen fejezet szabályainak közvetlen alkalmázását kizárja abban az esetben, ha a felek akaratmegegyezése az ebben a szakaszban megállapitott egyébkénti tartalommal dolog helyett jogra vonatkozik. A fogalomnak ez a megszoritása czélszerüségi tekinteteken alapszik. Az az eset, hogy valamely jognak pusztán időleges használata, nem pedig időleges haszonvétele engedtetik át megállapitott ellenérték mellett, ritkán fog a gyakorlatban előfordulni, tekintve, hogy azokban az esetekben is, a melyekben a haszonélvező vagy a bérlő a haszonélvezett vagy bérelt dolog időleges használatát ellenérték mellett másnak átengedi, és a mely esetek látszólag ide tartoznak, valójában nem jog, hanem dolog használatának átengedéséről, s igy bérleti szerződésről van szó. Azon — mint emlitve volt — ritka esetekre való tekintettel pedig, a melyekben csakugyan

jog időleges használata forog szóban, nem mutatkozik czélszerünek a bérlet fogalmát kiterjeszteni. A bérletre vonatkozó rendelkezések sokkal világosabban és határozottabban szövegezhetők, maga a szabályozás sokkal egyszerübb és világosabb lehet, ha csak dolgok tárgyai a bérleti jogviszonynak. E mellett a fogalomnak ez a megszoritása az emlitett ritka eseteket illetőleg sem fog nehézséget okozni, a mennyiben ezekre a haszonbérletnek szabályai lesznek nehézség nélkül alkalmazhatók, természetesen csak annyiban, a mennyiben annak szabályai nem tételezik fel egyenesen a használaton tulmenő haszonvételre való jogosultságot.

A T. azzal, hogy a dolog „időleges" használatának átengedéséről szól, kifejezésre kivánja juttatni, hogy a bérlet időbeli korlátoltsága ennek forgalmi ismérve.

Mig a római jog bérletnek csak azt a jogviszonyt ismeri el, a melyben a használat átengedésének ellenértékeként pénz szerepel, a T. az ujabb törvényhozásokkal és tervezetekkel egyezően (N. 535.; Sv. 274.; B. 404.) ezt a megszoritást nem találta indokoltnak és a bér fogalma alá von a készpénzen kivül minden pénzértékü szolgáltatást.

Ennélfogva a bér állhat esetleg oly szolgáltatásokban, a melyeknek ellenérték melletti elkötelezése a T.-ben különlegesen szabályozott valamely jogviszony (pl. szolgálati szerződés) tárgyát képezi; az ilyen esetekre vonatkozólag a T. nyitva hagyja azt a kérdést, vajjon a concret jogviszony a bérlet vagy ezen utóbb emlitett más jogviszony, vagy esetleg mindkettőnek szabályai alá subsummáltassék.

Több törvénykönyvvel és javaslattal szemben megemlitendő, hogy a T. (egyezően a N. 535., Sv. 274.) mint magától értetődőt nem hangsulyozza azt, hogy bérlet tárgyát csak elhasználhatlan dolog képezheti (v. ö. O. 1090.; H. 153.; B. 405.; D. 539. I.; Apáthy terv. 471. II.). Ugyancsak nem ismeri el kifejezetten azt, hogy a tulajdonos a saját dolgát bérbe veheti attól, a kit ennek használata megillet, mert ennek lehetősége kétség tárgyát amugy sem képezheti, e mellett azonban ily szabály könnyen félreértésekre szolgálhatna alapul. (v. ö. O. 1093.; Sz. 1189.; H. 154.; B. 407.; D. 539. II.; Apáthy terv. 471. III.).

1527. §.

A §. czélja a bérbeadó 1526. §. szerinti kötelezettségének egyik consequentiáját külön is hangsulyozni és kétségen kivül helyezni, jóllehet ez az előző §-ból amugy is levezethető volna. A kifejezett hangsulyozással a T. elejét kivánta venni annak, hogy azon későbbi rendelkezései, a melyek a bérlő jogait meghatározzák arra az esetre, ha a bérbeadó kötelezettségét nem teljesiti, olykép legyenek magyarázhatók, mintha ezekre való tekintettel és ezek mellett a bérlő teljesitést nem is követelhetne, hanem tisztán az emlitett szakaszokban foglalt jogok igénybe vételére volna utalva. (O. 1096.; N. 536.; P. L. R. 1. r. 21. cz. 272.,; Sz. 1195., 1199.; Sv. 276; Apáthy terv. 473.; H. 159., 167.; B. 409., 414.; D. 541., 544.).

Átadásról a T. ebben a §-ban vulgaris értelemben szól; az lényegileg egyértelmü e helyütt az átengedéssel, a mint az a rendelkezések egybevetéséből is megállapitható.

A bérbeadó most tárgyalt kötelezettségének okszerü folyományát képezi az, hogy más ügyleti megállapodás hiányában ő tartozik a bérbeadott dolgon azokat a javitásokat foganatositani, a melyek a szerződésszerü használat lehetővé tételére szükségesek.

1528. §.

Arra az esetre nézve, ha a bérbeadó nem adja át kellő időben a dolgot a bérlőnek, vagy ha akár ő, akár más a dolgot a bérlőtől utóbb elvonja, vagy a bérlőt annak szerződésszerü használatában jelentékeny mértékben akadályozza: már az általános szabályokból — az 1175. és 1184. §-okból — levezethető volna a bérlő elállási joga.

Az 1175. §. szerint azonban a bérlő a szerződéstől csak akkor állhatna el, ha a bérbeadó 1527. §. szerinti kötelezettségeinek az át nem adásban, az elvonásban illetőleg a szerződésszerü használat jelentékeny mérvü akadályozásában nyilvánuló nem teljesitését a teljesités lehetetlensége és pedig a bérbeadó felelősségére eső lehetetlensége okozta; az 1184. §. szerint pedig az elállási jog csak akkor volna gya-

korolható, ha az át nem adás, az elvonás, illetőleg az akadályozás alapján megállapitható volna az, hogy a bérbeadó az 1527. §. szerinti kötelezettségeinek teljesitésével késedelemben van.

A T. azonban ezt az elállási jogot tulságosan korlátozottnak, a bérlő érdekeit ki nem elégitőnek találta.

A bérleti jogviszony természeténél fogva a bérlőnek oly fontos érdeke egyfelől az, hogy ő kellő időben a bérelt dolog használatába léphessen, és másfelől, hogy annak zavartalan használatában a bérleti idő alatt megmaradhasson, mely feltétlen és lehetőleg tág körü oltalomra tarthat igényt. Ezt az érdeket pedig sem a fentemlitett elállási jog, sem az esetleges kártéritési igény elegendőkép meg nem óvja. A bérlőnek, a ki kellő időben nem léphetett a bérelt dolog használatába vagy a kitől a használatot egészben, vagy részben (ezen szempont alá fog esni a §-ban emlitett akadályozás) utóbb elvonták, igen sok esetben szükségszerüleg arra lesz utalva, hogy a mondott körülmény folytán más bérleti szerződést kössön. Ezt azonban kellő megnyugvással csak akkor fogja tehetni, ha módjában áll a korábbi bérletet a törvényben lehetőleg szabatosan meghatározott és aránylag könnyen igazolható tények alapján megszüntetni.

Másrészt tekintettel arra, hogy elállás esetében a felek egymás irányában a szerződés előtti állapot helyreállitására vannak kötelezve (1056), az elállási jog gyakorlata oly esetben, midőn a dolog a bérleti viszony megkezdése után vonatott el a bérlőtől egészben vagy részben, a bérlő érdekének rendszerint nem is fogna megfelelni, mert az ő érdeke nem azt követeli, hogy a szerződést visszahatólag, hanem, azt, hogy a jövőre nézve (1070. §.) szüntethesse meg.

Ezek megfontolásán alapszik az 1528. §-nak az a rendelkezése, mely szerint a bérlő a mondott esetekben a bérleti viszonyt rögtöni hatálylyal felmondhatja, és a mely ezt a jogot a méltányosság szempontjából csak ahhoz a feltételhez köti, hogy a bérlő a bérbeadónak a dolog átadására, visszaszerzésére vagy az akadály elháritására megfelelő véghatáridőt tüzzön, és hogy ez a véghatáridő eredménytelenül elteljen, valamint hogy a szerződésszerü használat akadályozása jelentékeny mérvü legyen.

Vajjon a bérbeadó vétkesen mulasztotta-e el az átadást;

vajjon vétkesen vonta-e el utóbb a bérlőtől a dolgot illetőleg vétkesen akadályozta-e meg őt annak szerződésszerü használatában; vajjon elhárithatta volna-e a harmadik által való elvonást vagy akadályozást, vajjon a harmadiknak joga volt-e az elvonásra vagy akadályozásra (igy pl., ha az elvonást illetőleg akadályozást a bérleti szerződés megkötésekor már fennállott haszonélvezeti vagy egyéb szolgalmi jog alapján gyakorolta) vagy sem; — mindez az 1528. §-ban meghatározott felmondási jog szempontjából közömbös és e részben egyedül döntő csak az a körülmény, hogy a dolog a bérlőnek *tényleg* át nem adatott, utóbb a bérlőtől *tényleg* elvonatott, illetőleg a bérlő annak szerződésszerü *használatában tényleg* megakadályoztatott.

Magától értetődő és kifejezett kijelentésre sem szorul az, hogy a bérlőt ez a felmondási jog meg nem illeti, ha őt magát terheli (esetleg tulnyomó) vétkesség az át nem adás, elvonás vagy akadályozás körül. Semmi esetre sem vonható azonban a bérlő részén felmerült vétkesség fogalma alá, ha a bérlő harmadik személy részéről történt birtokelvonás vagy birtokháboritás esetén nem élt azzal a birtokvédelemmel, a mely őt birtoka alapján megilleti. Az 1526. és 1527. § ok szerint a bérbeadó kötelessége a bérlőt a dolog használatába bocsátani és abban megtartani és ez utóbbit nem terheli kötelezettség abban az irányban, hogy a birtokvédelmet igénybe vegye azért, hogy ilykép a maga részéről megkönnyitse a bérbeadónak ezen kötelezettsége teljesitését. Méltánytalanság ebből a bérbeadóra nem származik, minthogy a bérlő ellen elkövetett birtokelvonás illetőleg birtokháboritás miatt az 523. §. szerint őt magát subsidiariter széles körü birtokvédelem illeti meg.

Az a kérdés: tartozik-e a bérlő a jelen szakasz esetében arra az időre, a mig ő nem volt a dolog használatában, illetőleg zavartalan használatában, bérfizetéssel, az általános szabályok szerint lesz eldöntendő. Több törvénykönyv és javaslat (C. 1725.; Sz. 1197.; H. 166.; B. 413.; D. 546. II.; Apáthy terv. 477.) kifejezett rendelkezést tartalmaz arra nézve, hogy a bérbeadó azért, ha a bérlőtől harmadik személy vonta el a birtokot, illetőleg ha harmadik személy akadályozta meg jelentékeny mértékben a szerződésszerü használatot, általánosságban nem szavatol mihez képest ez okból rendszerint nem is veszti el bérkövetelését és a bérlő csak a harmadik személy ellen léphet fel kár-

téritési követeléssel. A T. szerint ily positiv rendelkezés hiányában – tekintettel arra, hogy a harmadik személy tényének rendszerint az lesz a jelentősége, hogy annak folytán a bérbeadó kötelezettségének teljesitése mindkét félre nézve vétlenül lehetetlenné vált, – a bérbeadó az 1173. §. értelmében egészben vagy részben rendszerint el fogja veszteni bérkövetelését, illetőleg ha már előre felvette a bért, ez az alaptalan gazdagodás szabályai szerint egészben vagy részben rendszerint visszakövetelhető lesz.

A most mondottak nem vonatkoznak arra az esetre, ha a harmadik személy ténykedése nem a szerződésszerü használatot zárta ki vagy korlátozta, hanem csak saját személyében akadályozta meg a bérlőt részben vagy teljesen a használatban: erről az esetről az 1546. §. első bekezdése intézkedik.

A szakasz második bekezdésében a T. a bérlőre való méltányossági tekintetekből az előzetes felhivás és a véghatáridő kitüzésének követelményétől is eltekint, ha a szerződés teljesitése a felmondásra jogositó ténykörülmény következtében a bérlőre nézve többé nem bir értékkel (v. ö. N. 542. I.[3]) vagy ha nyilvánvaló, hogy a bérbeadó a teljesitésre képtelen. Ugy az egyik, mint a másik körülményt a bérlő tartozik bizonyitani. A teljesités érték-vesztettsége, a mint a szöveg is világosan hangsulyozza, csak akkor jön tekintetbe, ha okozati kapcsolatban van a felmondásra jogositó ténykörülménynyel; a mi pedig a teljesitési képtelenséget illeti, ez alatt a T. a bérbeadónak nem pillanatnyi képtelenségét, hanem csak állandó, akár subjectiv, akár objectiv képtelenségét érti.

1529. §.

A T. a jelen §. szabályával nem akar eltérni azoktól az általános szabályoktól, a melyek az adósnak kártéritési kötelezettségét nem-teljesités és adós-késedelem esetére megszabják. A kártéritési kötelezettség ezen külön kiemelése csak annak a félreértésnek megelőzése czéljából történt, mintha a bérlő tekintettel arra, hogy az 1528. §. neki az általános szabályokon alapuló elállási jog helyett szélesebb körü felmondási jogot ad, ezzel elesett volna az általános szabályok szerint őt az elállási joggal

alternative megillető nem-teljesités miatti kártérités iránti követeléstől is. A kártéritési követelés előfeltételeit illetőleg az 1528. §. jelenlegi szövege, szemben az 1184. §-szal, annyiban állapit meg eltérést, hogy a bérlőnek a jelen §. esetében a véghatáridő kitüzésénél nem kell kifejezetten kijelentenie, hogy a véghatáridő eltelte után a szolgáltatást többé nem fogadja el. Érdembeni eltérést a T. ezzel nem akart megállapitani.

1530—1536. §§.

A T. ezekben a §-okban a bérbeadónak — és tekintettel az 1582. §-ban foglalt kiterjesztésre — ugyancsak a haszonbérbeadónak a (haszon-) bérbeadott dolog hiányaiért való szavatosságát szabályozza. A mennyiben a bérbeadott dolog valamely hiánya a concret esetben a bérbeadó 1526, 1527. §-ok szerinti kötelezettségének nem teljesitését jelentené, ennek joghatásai a most tárgyalt szabályok hiányában a nem-teljesités jogkövetkezményeit megállapitó általános szabályok (nevezetesen az 1173—1175, 1183—1185. §§. és az 1188. §. második bekezdése) szerint lennének elbirálandók. Az általános szabályokból folyó ezen consequentiák — eltekintve egyes, a bérleti jogviszony természete és gazdasági jelentősége által indokolt eltérésektől — a lényegben összevágnak az 1530—1536. §-okban foglalt rendelkezések joghatásaival. Hogy a T. ennek daczára nem szoritkozott e helyütt csupán az eltérések megállapitására, hanem a vétel szabályozásánál követett eljárás analogiájára és a legtöbb törvénykönyv és tervezet példájára kimeritően szabályozta a bérlő azon jogait, a melyek őt a bérbeadó ellen a dolog hiányai miatt megilletik, ez czélszerüségi tekintetekből azért történt, hogy ezzel a kérdéses joghatásokat — tekintettel arra, hogy azok a legszélesebb köröket közvetlenül érintik és érdeklik — áttekinthetőbbekké tegye és ezzel a jog megismerését és alkalmazását lehetőleg megkönnyitse.

1530. §.

A mi mindenekelőtt a bérbeadott dolog valamely hiányának a bérlő bérfizetési kötelezettségére való kihatását illeti, úgy a

T. ez iránt a különböző magánjogi törvények és tervezetek nagy részével (N. 537–540., 542, 543., P. L. R. 1. r. 21. cz. 272., 273., 383–385., Sz. 1196., 1198., 1221., Sv. 277., Apáthy terv. 476., H. 162.; B. 410., D. 545.) a lényegben egyezően, és a joggyakorlatunkban ismételten kifejezésre jutott elvnek is megfelelően (M. E. H. 15008–15010.) az 1530. §-ban akként rendelkezik, hogy a bérlő, ha a bérbeadott dolog *az átengedéskor* — a mit a T., ellentétben a német ptkönyvvel (537.) kifejezetten nem hangsulyoz ugyan, de a mi a dolog természetéből önként következik — oly hiányban szenved, a mely a szerződésszerü czélra való használhatóságát megszünteti vagy csökkenti, vagy ha ily hiány a bérlet tartama alatt keletkezik: arra az időre, a mig a dolog használhatatlan, bérfizetéssel nem tartozik, arra az időre pedig, a mely alatt csak korlátoltan használható, a korlátozás arányában csak a bér aránylagos részének fizetésére van kötelezve. Ez a rendelkezés, mely nincs tekintettel arra: vétkes-e a bérbeadó a hiány fenforgása körül, és lehetséges-e annak elháritása vagy sem, lényegileg megfelel annak az álláspontnak, a melyet a T. az 1173. §. szerint a kétoldalu szerződéseknél a veszély viselésének kérdésében általában elfoglal. A mennyiben a dolog a szerződésszerü czélra használhatatlan, annyiban a bérbeadó részéről a teljesités lehetetlensége forog fenn (kijavitható hiánynál is a kijavitás megtörténtéig eltelt időre nézve); következőleg a bérbeadó a bérlőtől viszonos kötelezettsége teljesitését sem követelheti. Ellentétben az 1431. §-szal, a mely az eladó szavatosságát oly hiány miatt állapitja meg, a mely a dolog rendeltetésének megfelelő, vagyis rendesen feltételezett használhatóságát zárja ki vagy csökkenti, az 1530. §. a dolognak nem ezen rendeltetéséből folyó, mintegy abstract használhatóságára, hanem, a bérleti szerződés természetének megfelelően, arra a használhatóságára fekteti a sulyt, a melyet a szerződésszerü czél elérhetése feltételez. Megjegyzendő még, hogy mig az 1434. §. értelmében a vevő csak *követelheti* a szerződés felbontását vagy a vételár leszállitását, addig az 1530. §. szerint a bérlő *közvetlenül a törvény alapján* mentesül egészen vagy aránylagos részben a bérfizetési kötelezettség alól. Ha tehát abban az időpontban, a melyben a bérlő a szerződés értelmében bért fizetni tartoznék, ezen kötelezettsége az 1530. §. alapján egészben vagy részben megszünt, ugy jogositva lesz egyszerüen nem fizetni vagy aránylag kevesebbet fizetni a nél-

kül, hogy előzőleg kénytelen volna a bérbeadótól a bérfizetés alóli felmentését, illetőleg a bér aránylagos leszállitását követelni. Kétség tárgyát nem képezheti, hogy a bérlő, ha szerződésileg, vagy helyi szokás alapján (1545. §.) a bért előre tartozik fizetni, azt egészben vagy részben megtagadhatja, ha a dolog a bér esedékességekor ily hiányban szenved, valamint, hogy az esetben, ha a bért már előre megfizette, azt az alaptalan gazdagodás visszatéritésére vonatkozó rendelkezések alapján egészben vagy aránylagos részben utólag visszakövetelheti. Annak, hogy a T. a bérlőnek az 1530. §-ban nem ad csupán követelést a bérfizetés alóli mentesitésre illetőleg a bérleszállitásra, hanem e helyett bérfizetési kötelezettségét a most tárgyalt szakasz előfeltételeinek fenforgása esetén közvetlenül maga módositja: okszerü folyománya, hogy a T. e helyütt — ellentétben az 1451., 1468. §-okkal — nem állapit meg külön elévülési időt. Maga a constructióbeli eltérés pedig az eladó és a bérbeadó szolgáltatási kötelezettsége közt fenforgó azon a különbségen alapszik és egyuttal abban leli indokát, hogy mig az eladó szolgáltatási kötelezettsége egy időpontban concentrálódik, addig a bérbeadó szolgáltatási kötelezettsége continuus, a bérlet egész idejére kiterjedő, mihez képest a dolog valamely hiánya esetén a szerződési kötelezettségek megsértése is folytatólagos azon egész idő alatt, mig a hiány fenforog. Az 1431. §. kizárja a szavatosságot, ha a dolog hiánya a rendeltetésének megfelelő használatot számbavehetően nem csökkenti; az 1530. §-ban ez irányban nem kellett külön rendelkezni, minthogy az *aránylagos leszállitás* már szükségszerüleg maga után vonja a hiány jelentőségének figyelembe vételét.

Bérleszállitás esetében a fizetendő bér megszabására kifejezett utalás nélkül is az 1444—1446. §-ok szabályai lesznek megfelelően alkalmazandók.

A §. második bekezdésében a T., az 1431. §. második bekezdésének analogiájára, a szerződésszerü használatot kizáró vagy csökkentő valamely hiánynyal az első bekezdésben körülirt joghatások szempontjából kifejezetten azonositja azt az esetet, ha a dolognak valamely kikötött tulajdonsága hiányzik, vagy később elenyészik. (V. ö. N 537. II[1]; B. 410.) Ennek különös kiemelése egyfelől a világosság érdekében, másfelől pedig annak a félreértésnek megelőzése czéljából történt, mintha valamely

kikötött tulajdonság hiánya vagy elenyészte a bérfizetési kötelezettségre csak annyiban volna kihatással, a mennyiben a dolognak általában való használhatóságát kizárja vagy csökkenti. A T. szempontjából a jelen §. második bekezdése alapján nem fogja kétség tárgyát képezhetni, hogy valamely tulajdonság kikötése esetén az első bekezdésben körülirt joghatások tekintetében mindig a kérdéses tulajdonság kikötésében nyilvánuló speczialis czélra való használhatóság lesz irányadó és az lesz az első bekezdés szerinti szerződésszerü czélra való használhatóságnak tekintendő.

A kikötött tulajdonság hiánya sem fogja azonban a bérfizetési kötelezettséget mindig teljesen megszüntetni, hanem csak annyiban, a mennyiben a jelzett — különös — czélra való használhatóságot teljesen kizárja, egyébként pedig csak az aránylagos csökkenésre fog alapul szolgálhatni.

1531. §.

A T. a bérlőnek -- az 1530. §-ban megállapitott jogosultság *mellett* — az 1531. §-ban megadja azt a jogot, hogy abban az esetben, ha a bérelt dolog az 1530. §-ban körülirt valamely hiányban szenved, annak elháritását követelhesse, a mennyiben ez aránytalan költség nélkül lehetséges. Az általános elvek alapján a bérlőnek a szóban forgó hiány elháritására, mint teljesitésre irányuló követelésével szemben nem birna sulylyal az a körülmény, hogy a bérbeadóra nézve jár-e ez az elháritás aránytalan költséggel vagy sem, és ehhez képest a költség aránytalansága nem szolgálhatna okul arra, hogy az elháritás kötelezettségétől mentesüljön. Ennyiben tehát a jelen §. az általános elvek consequentiáit a bérbeadó érdekében mérsékli.

Egyéb eltérést a T. a szóban forgó rendelkezéssel nem is akar az általános elvekkel szemben statuálni. A jelen §. nevezetesen nem akar a hiányok elháritását illetőleg a bérlőnek, függetlenül a teljesitésre irányuló követeléstől, önálló követelést adni vagyis a jelen §. alapján is a bérlő elháritást csak akkor követelhet, ha e jog őt a jelen §. hiányában az általános elvek szerint is megilletné. A sulypontja a rendelkezésnek ehhez képest tulajdonképen nem a szóban forgó követelés megadásában,

mint inkább abban van, hogy a bérbeadó a jelen §. alapján a hiány elháritását, vagyis az effectiv teljesitést, még ha ez lehetséges is és ő arra az általános elvek alapján kötelezve is volna, megtagadhatja, ha ez csak aránytalan költséggel történhetnék. Szemben azzal a hathatós védelemmel, a melyben a T. a bérlő érdekeit a dolog hiányain alapuló károsodás ellen az 1530., 1532. és 1533. §-okban egyébként részesiti, a bérlő érdekében a méltányosság rovására tulmessze menne és a bérbeadó szándékos megkárositására adhatna alkalmat az, ha a T. a hiány elháritására irányuló követelést nem zárná ki legalább akkor, a mikor a helyreállitás csak aránytalan költséggel lehetséges. (Ez a megfontolás volt irányadó az 1627. §. első bekezdésében foglalt rendelkezés felvételénél is.) Abból, hogy ez a rendelkezés a bérbeadó érdekét tartja szem előtt, már önként következik, hogy a T. a jelen §-ban mindig feltételezi azt, hogy a bérbeadó a *teljesitésre* vonatkozó általános elvek alapján a concret esetben tényleg kötelezve van.

A T. intentióinak megfelelően nem a bérlőnek kell azt bizonyitania, hogy a követelt elháritás aránytalan költség nélkül lehetséges, hanem a bérbeadónak azt, hogy az elháritás a concret esetben aránytalan költséggel járna. Erre utal a szövegezés is az által, hogy az aránytalan költség nélkül való elhárithatást nem állitja oda a bérlő követelésének feltételéül. (Nem mondja: . . . . „feltéve, hogy aránytalan költség nélkül lehetséges . . . .“).

Hogy mi tekinthető „*aránytalan*“ költségnek, az ép ugy, mint az 1627. §. esetében, a concret eset körülményeitől függ; e tekintetben közelebbi utmutatást adni többet ártott, sem mint használt volna.

A második bekezdés feljogositja a bérlőt, hogy a bérbeadót a dolog 1530. §. szerinti hiányának megfelelő határidő alatt való elháritására felhivhassa, és hogy abban az esetben, ha a bérbeadó a felhivásnak megfelelő határidő alatt eleget nem tesz, maga gondoskodhassék a hiány elháritásáról s a bérbeadótól az erre forditott szükséges költség megtéritését követelhesse. A T. a bérlőre nézve a hiány elháritására vonatkozó követelésének realizálását meg akarta könnyiteni azzal, hogy módot nyujt neki arra, hogy az elháritás bekövetkeztét függetlenithesse az

elháritásra irányuló követelés birói érvényesitésével szükségkép járó késedelemtől.

Nem akarta és nem is akarhatta a T. azt, hogy a bérlőnek biztositott ez a könnyebbség alterálhassa azt a kedvezményt, a melyet az első bekezdés a bérbeadónak nyujt. Önként folyik ebből, hogy a bérlő valamely hiányt a második bekezdésben körülirt előfeltételek fenforgása daczára nem háríthat el az ugyanott meghatározott hatálylyal, ha az elháritás csak aránytalan költséggel lehetséges. A bérlő tehát, a mikor a második bekezdés értelmében eljár, ezt csak azzal a koczkázattal teheti, hogy az ugyanott biztositott jogokat csak akkor veheti igénybe, ha az elháritás aránytalan költség nélkül történhetett. Meszszebb menni és a bérlőt a költségre való tekintet nélkül feljogositani az elháritásra, nem lehetett anélkül, hogy ez által az a védelem, a melyet az első bekezdés a bérbeadónak nyujt, többé-kevésbbé illusoriussá ne váljék. Hogy mennyiben követelhet a bérlő az aránytalan költséggel keresztülvitt elháritásért is megtéritést, az általános elvek alapján lesz eldöntendő.

1532. §.

Ha a bérbeadott dolog oly hiányban szenved, a mely annak szerződésszerü használatát kizárja, vagy *jelentékeny* mértékben akadályozza, a jelen §. megadja a bérlőnek azt a jogot is, hogy az 1528. §. szerint eljárhasson, vagyis, hogy a bérletet, az 1528. §-ban körülirt eljárás mellett, rögtöni hatálylyal felmondhassa. Valamint az 1530. §. esetében, ugy itt is közömbös: vajjon vétkesség terheli-e a bérbeadót a hiány fenforgása körül, vagy sem; a bérlő saját vétkessége azonban természetesen ez esetben is kizárja a felmondhatást.

A magánjogi törvénykönyvek és tervezetek a szóban forgó esetben csaknem mindannyian megadják a bérlőnek — rendszerint elállási jog formájában — a jogot arra, hogy a bérleti jogviszonyt megszüntethesse (V. ö. N. 542.; O. 1117.; P. L. R. I. r. 21. cz. 273., 383.; Sz. 1213., 1221.; Sv. 277.; C. 1722., 1724., 1741.; Apáthy terv. 476.; H. 162., 163., 178. III., 181. II., 182., 183., 185. 1. és 2. pont; B. 410., 412., 413., 417. II.; D. 542., 543., 545.) és ezt az elvet ismé-

telten elismerte joggyakorlatunk is (v. ö. M. E. H. 1222., 1240., 1243., 1246., 16191.). Ezen felmondási jog megadásának, a szabályozás részleteinek indokait illetőleg ugyanazok állanak, a mik fentebb az 1528. §. indokolásában felhozattak.

A jelen §-ban megadott felmondási jog természetesen nem zárja ki azt, hogy a bérlő a felmondás előtti időre az 1530. §. alapjára ne állhasson.

Ha a bérlő előre fizetett bért, ezt ugy a jelen, mint az 1528. §. esetében az 1075. §. alapján vissza fogja követelhetni, a bérbeadó vétkességére való tekintet nélkül. (Máskép N. 543, II.)

A második bekezdésben foglalt kiterjesztés indokolásra nem szorul.

1533. §.

Megadja végre a T. a bérlőnek az 1533. §-ban azt a jogot, hogy a §-ban körülirt esetekben az 1530- 1532. §-okból folyó jogok gyakorlása *helyett* nem-teljesités miatt kártéritést követelhessen.

A nem-teljesités miatti kártérités követelése tehát a mint ez a dolog természetéből önként is következik kizárja az 1530—1532. §-okból folyó jogok bármelyikének cumulativ érvényesitését.

A mi az egyes eseteket illeti: a T. mindenekelőtt megadja a bérlőnek a jogot arra, hogy nem-teljesités miatt kártéritést követelhessen, ha a dolog oly hiányában szenved, a melynek fenn nem forgásáért a bérbeadó jótállott, vagy ha oly tulajdonsággal nem bir, a mely külön ki volt kötve. Szemben azzal, hogy a bérbeadó az első esetben kifejezetten, a másodikban pedig a kikötés elfogadása által, implicite jótállást vállalt, a kártérités iránti követelés megadása külön indokolásra nem is szorul, és ugyancsak a jótállás tényében találja indokát az is, hogy a szóban forgó esetekben a bérlő kártérités iránti követelésére (a bérlő saját vétkességét kivéve) nincs befolyással az a körülmény: terheli-e a bérbeadót a hiány fenforgása, illetőleg a kikötött tulajdonság hiánya tekintetében vétkesség vagy sem.

Megadja másodszor a T. a bérlőnek a szóban forgó jogot akkor, ha a dolog a szerződés megkötésekor — a mit külön nem kellett hangsulyozni — a szerződésszerü használatot kizáró

vagy csökkentő valamely hiányban szenvedett és azt a bérbeadó rosszhiszemüen elhallgatta. A német ptkönyv 538. §-ában ennél tovább megy és a bérbeadóra, ha a dolog a szerződés megkötésekor az 537. §-ban (T. 1530. §.) körülirt valamely hiányban szenved, a nem-teljesités miatti kártérités terhét rójja minden tekintet nélkül arra, terheli-e őt vétkesség vagy sem, és lehetséges-e a hiány elháritása vagy sem. A német ptkönyv a bérbeadó felelősségének ezen rendkivüli megszigoritásánál abból a suppositióból indul ki, hogy a bérbeadó a dolognak szerződésszerü használhatóságát nemcsak igéri, hanem általánosságban hallgatag garantálja is, és ezt a suppositiót a bérleti jogviszony természetével véli indokolni. Ezt a suppositiót azonban a T. a jelen esetben a bérbeadó rendszerinti intentióival összeegyeztethetőnek nem találta. A T. ezért, a magánjogi codificatiók egy részével egyezően, a bérbeadót a szerződéskötéskor már fenforgott hiányért — a bérbeadó által bebizonyithatóan elvállalt (nem csupán supponált) jótállás esetén kivül — nem-teljesités miatt kártéritésre csak akkor kötelezi, ha ő a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta. (Apáthy terv. 476. II.; H. 162.; B. 410.: D. 545.).

A T. szerint tehát a bérlő, ha egy ily hiány a szerződés megkötésekor fenforgott ugyan, de azt a bérbeadó — mert róla talán nem is tudott — rosszhiszemüleg el nem hallgatta, igénybe fogja ugyan vehetni az 1530—1532. §-okból folyó jogokat, nem-teljesités miatt azonban nem fog kártéritést követelhetni.

Harmadszor megadja a T. a bérlőnek a követelést nem-teljesités miatt kártéritésre akkor is, ha a hiány keletkezését a bérbeadó a bérlet tartama alatt vétkesen okozta, vagy ha elháritását vétkesen elmulasztotta. Ez annyira a méltányosság kivánalma, hogy bővebb indokolásra nem is szorul.

1534. §.

A §. rendelkezése nem egyéb, mint a vételre vonatkozó 1432. §. rendelkezéseinek a bérletre való átvitele. Indokolja az átvitelt a viszonyok hasonszerüsége. A rendelkezés indokolását illetőleg ép azért elegendő az 1432. §. kapcsán előadottakra utalni. (A T.-tel egyezően rendelkeznek: N. 539.; H. 162.; B. 410.).

Természetesen nem zárja ki az 1530—1532. §-okból folyó jogok gyakorolhatását, ha a felek kifejezetten vagy hallgatólag megállapodtak abban, hogy a bérbeadó a hiány elháritásáért felel.

1535. §.

Az 1535. §. rendelkezése megfelel a vételre vonatkozó 1436. §. analog rendelkezésének. Felvételét ugyanaz a megfontolás indokolja, a mely az 1436. §. tekintetében mérvadó volt.

Az, hogy a T. szemben az 1436. §-szal, mely a teljesitésül való elfogadásról szól, a jelen §-ban a dolog használatba vételéhez füzi a §-ban körülirt jogkövetkezményeket, annyira a dolog természetében van, hogy indokolásra egyáltalán nem szorul.

1536. §.

E §-ra vonatkozólag elég az 1450. §. indokaira hivatkozni.

1537. §.

Az 1537. §-ban foglalt rendelkezéssel a T., a német ptkkönyv 544. §-a után indulva, socialpolitikai tekintetekből a szegényebb sorsu néposztályok mostoha lakásviszonyainak javitását kivánja közvetve elősegiteni. Már annak puszta veszélye, hogy a bérlő daczára annak, hogy a lakás illetőleg emberek tartózkodási helyéül szolgáló egyéb helyiség (iroda, mühely stb.) közegészségellenes állapotát a szerződés megkötésekor ismerte, a bérletet bármikor rögtöni hatálylyal, minden reá nézve hátrányos magánjogi jogkövetkezmény nélkül felmondhatja, sőt, hogy ezen jogát lemondás által sem vesztheti el, remélhetőleg ösztönül fog szolgálni arra, hogy a bérbeadók a közegészségügyi kivánalmakra bérbeadandó helyiségeiknél több tekintettel legyenek. Gyakorlati eredményeit ezen rendelkezésnek természetszerüleg nagyban csökkenteni fogja az a körülmény, hogy a bérlő ezen jogával sok esetben nem fog élhetni azért, mert nem rendelkezik egy más jobb helyiség kibérléséhez szükséges anyagi

eszközökkel. A mint a szövegből kétségtelenül kitünik: csak az objective egészségellenes állapot szolgálhat alapul a jelen §. szerinti eljárásra, és nem az is, ha az illető helyiség a bérlőre vagy a vele együtt az illető helyiségben tartózkodó személyek valamelyikére csupán ennek egyéni viszonyainál fogva egészségellenes.

1538. §.

Az 1538. §. a bérbeadónak jogért való szavatosságát szabályozza. Ellentétben a vétellel, a melynél az eladó szavatossággal tartozik már pusztán azon az alapon, hogy harmadik személynek a vétel tárgyán a vevő ellen *érvényesithető* joga van, tehát már előbb is mintsem a harmadik ezen jogát a vevő ellen *tényleg* érvényesitette (1416. §. I.): a bérbeadónak ezt a kötelezettségét a jelen §. első bekezdése szerint ez a körülmény egymagában még meg nem alapitja, hanem csak az a tény, ha a bérlő ezen jog érvényesitése folytán a használattól *tényleg* egészben vagy részben elesik. Az eltérés a vétel és a bérlet különböző természetében és gazdasági czéljában találja indokát.

A mennyiben a bérbeadó ezen az alapon szavatossá válik, a T. megadja a bérlőnek a jogot arra, hogy az 1530—1532. §-okban meghatározott jogokat gyakorolja (hogy tehát teljes vagy aránylagos mentességet érvényesithessen a bérfizetési kötelezettség alól vagy a harmadik személy jogának elháritását követelhesse a bérbeadótól, a mennyiben az aránytalan költség nélkül lehetséges, illetőleg az 1531. §. előfeltételei mellett ezt az elháritást [pl. megváltás, megvétel utján] maga is eszközölhesse vagy hogy végre rögtöni hatálylyal felmondja a bérletet) vagy nem teljesités miatt kártéritést követeljen.

A bérlő tehát a jelen §. alapján abban az esetben, ha a harmadiknak joga a szerződés megkötésekor már fennállott, nem-teljesités miatt kártéritést követelhet függetlenül attól, vajjon a bérbeadó ily jog fenn nem forgásáért jót állott-e illetőleg azt rosszhiszemüen elhallgatta-e vagy sem (e tekintetben a T. a N. 541. §-ával egyezően rendelkezik, mig ellenben csak vétkesség esetében adnak ilyenkor kártéritési követelést: P. L. R. 1. r. 5. cz. 318., 320., 323., 360., Sz. 1196., 1198.; és még tovább menve csak rossz-

hiszemü elhallgatás esetén: Apáthy terv. 478. B. 412., 410., D. 547.) — abban az esetben pedig, ha a harmadiknak joga a szerződés megkötése után keletkezett, függetlenül attól, vajjon a bérbeadót e részben vétkesség terheli-e vagy sem. A T. tehát — ellentétben a dolog hiányaiért való szavatosság esetétől — ez esetben supponálja mintegy a bérbeadónak jótállását azért, hogy harmadik személy joga alapján a használat a bérlőtől nem fog elvonatni. Megjegyzendő egyébként, hogy oly eset, a midőn harmadik személynek a bérleti szerződés megkötése után a bérbeadónak fel nem rohható módon keletkezik oly joga, a melynek alapján a bérlőtől a használatot egészben vagy részben elvonhatja, alig fog előfordulhatni, minek folytán csak felesleges casuistica lett volna, ha a T. ezen esetre vonatkozólag a nem-teljesités miatti kártéritési követelésre nézve kivételt állapitott volna meg.

Megjegyzendő ugyancsak, hogy a bérlő kártéritési követelését abban az esetben, a mikor ő a bérlet tartama alatt történt elidegenités (1567. §.) vagy terhelés (1575. §.) folytán esik el idő előtt a bérelt dolog használatától, az 1572. §. harmadik bekezdése szabályozza.

A dolog hiányaiért való szavatosság szabályaitól további eltérést állapit meg a jelen §. második bekezdése annyiban, a mennyiben e szerint a bérbeadó szavatosságát a jelen §. esetében csak az a körülmény zárja ki, ha a bérlő a szerződés megkötésekor a harmadik személynek jogáról *tényleg tudott,* nem pedig az is, ha neki erről közönséges figyelem mellett tudnia kellett volna. Ha a T. a jelen §. esetében a bérbeadó felelősségét ez utóbbi körülmény alapján is kizárná, ugy ez egyfelől ellentétben állana a nem-teljesités miatti kártéritésnek alapul szolgáló fentemlitett suppositiójával, másfelől, tekintetettel a telekkönyv nyilvánosságára, ingatlanok bérleténél a bérbeadó szavatosságát tulságosan megszoritaná.

1539. §.

Már az általános elvekből (1107. §.) és különösen az 1542. §-ból is levezethető a bérlőnek a dolog megóvására irányuló kötelezettsége. Ennek a kötelezettségnek egyik gyakorlatilag különösen fontos consequentiáját emeli ki a T. az

1539. §-ban. A bérlőnek a szakasz első bekezdésében körülirt és kártéritési sanctióval ellátott értesitési kötelezettsége oly elemi követelménye a méltányosságnak a bérbeadó irányában, hogy közelebbi indokolásra nem szorul. Megjegyzendő csupán, hogy a T. értelmében a bérlő a bérelt dolognak a bérlet tartama alatt mutatkozó minden hiányáról és a dolgot fenyegető bármily előreláthatatlan veszély elháritására szükségessé vált óvó intézkedésről tartozik a bérbeadót kártérités terhe alatt haladéktalanul értesiteni, tekintet nélkül arra, vajjon a mutatkozó hiány vagy a fenyegető veszély befolyással van-e vagy sem a bérlőt megillető szerződésszerü használatra, és hogy ugyanez áll arra az esetre, ha harmadik személy a dologra jogot támaszt. (V. ö. N. 545., Sz. 1206., Sv. 284., Apáthy terv. 483. I., H. 168., 177., B. 417., 427., D. 564.) A drezdai tervezet e mellett külön is hangsulyozza, hogy az értesitési kötelezettség elesik, ha a bérbeadó az emlitett tényekről ugyis tud. Ennek kimondása azonban felesleges, minthogy a bérlő az 1539. §. szerint más kárnak megtéritésére természetszerüleg nem lehet kötelezve, mint annak, a mely a bérbeadót azért érte, mert a szóban forgó ténykörülményekről a bérlő haladéktalan értesitésének hiányában nem tudott. Ennek az előfeltételnek fenforoghatása pedig ki van zárva, ha a bérbeadó a szóban forgó körülményekről akkor, a mikor róluk a bérlő utján értesülnie kellett volna, már tudott, illetőleg ha róluk, bár később, de a károsodás elháritható sa szempontjából még idejekorán más uton tudomást szerzett.

A bérlő ezen felelősségének csak okszerü folyománya a második bekezdésben foglalt rendelkezés (V. ö. N. 545.).

1540. §.

A T.-nek az 1540. §-ban foglalt — dispositiv jellegü — rendelkezése megfelel a mai jognak. Ugyanily értelemben rendelkeznek a magánjogi törvénykönyvek és tervezetek csaknem kivétel nélkül. (O. 1099., N. 546., P. L. R. 1. r. 21. cz. 288., Sz. 1202., Sv. 282., Apáthy terv. 485., H. 170., B. 420., D. 558.) Terhek alatt ugy a köz-, mint a magánjogi terhek értendők. Megjegyzendő, hogy a §. szabálya csak a bérbeadó és a bérlő egymásközti viszonyára vonatkozik, és nem érinti azt a kérdést,

hogy az egyes közterhekért a hatósággal szemben közvetlenül melyikük felel. Minthogy a szóban forgó §. az 1582. §. harmadik bekezdése értelmében megfelelően alkalmazandó a haszonbérletre is, a fentmondottak erre is állanak.

1541. §.

A T. az első bekezdés első mondatában — a német ptkönyvvel (547. I.[1]), az Apáthy-féle (484. I.), és a drezdai (557.) tervezettel, valamint a bajor javaslattal (418.) egyezően — a bérlőnek megadja a jogot, hogy a dologra forditott *szükséges* költekezésének megtéritését pusztán a költekezés szükségessége és a beforditás ténye alapján, minden további előfeltételtől függetlenül, követelhesse. E részben tovább megy az osztrák (1097.) és szász ptkönyvnél (1201.), a porosz Landrechtnél (1. r. 21 cz. 287.) és a hesseni javaslatnál (169.), a melyek szerint a bérlő a szükséges költekezés megtéritését csak a megbizás nélküli ügyvitel szabályai értelmében követelheti.

Azt, hogy a T. a bérlőnek a szükséges költekezés megtéritésére tágabb körben ad követelést, mint a megbizás nélküli ügyvivőnek, eléggé indokolja az a körülmény, hogy mig ez utóbbi a költekezésnél spontán, jogi kényszer nélkül jár el, addig a bérlő annak folytán, hogy a bérleti szerződésnél fogva köteles a bérelt dolgot megóvni, a szükséges — a dolog fentartására, romlásának vagy fenyegető kárnak elháritására szolgáló (502. §.) — költekezés tekintetében bizonyos foku kényszer alatt áll. Különös, az ügyvitelre irányuló akarat fenforgása a szükséges költekezés megtéritése szempontjából a T. szerint nem lesz szükséges.

A bérbeadó által megtéritendő ily szükséges költekezés jellegével birna positiv rendelkezés hiányában a bérelt állat tartási költsége is. A közfelfogásnak és a dolog természetének jobban megfelel azonban az, hogy a tartási költség a bérlőt terhelje. A T. azért ez irányban az első bekezdés második mondatában kivételt állapit meg (V. ö. N. 547. I.[2]) Minthogy a T. kifejezetten csak tartási költségről szól, az első mondatban foglalt rendelkezés alá fognak esni a bérelt állatnak szükséges költség jellegével biró gyógyitási költségei.

Több codificatio (v. ö. N. első tervezete 513. §., Apáthy terv. 482.) e mellett még kifejezetten a bérlőre háritja azt a költséget, a melylyel valamely ingó dolog használata jár. A T. ezt, mint magától értetődőt, kifejezetten nem mondja ki.

Nehogy az első bekezdésben foglalt szabályból arra lehessen következtetni, hogy a bérlő más, mint az emlitett szükséges költekezéséért megtéritést egyáltalán nem követelhet, a T. a jelen §. második bekezdésében, az 1404. §. második bekezdésének analogiájára külön is kimondja, hogy az, mennyiben köteles a bérbeadó a bérlőnek egyéb költekezését megtériteni, a megbizás nélküli ügyvitel szabályai szerint itélendő meg (1678—1692. §§.) Ezek értelmében a concret eset körülményeihez képest majd megbizottként, majd csak az alaptalan gazdagodás visszatéritésére vonatkozó szabályok szerint fog megtéritést követelhetni. Nem követelhet természetesen megtéritést a bérlő a jelen §. alapján oly költekezésért, a melyet szerződésileg magára vállalt. A bérlő elviteli jogát illetőleg lásd az 1565. §-t.

1542. §.

A jelen §-ban foglalt az a rendelkezés, a mely szerint a bérlő a bérelt dolog használatánál a rendes gazda gondosságával köteles eljárni (1. mondat), bővebb indokolásra nem szorul (V. ö. C. 1728., Z. 1500., Apáthy terv. 489. I., B. 425., D. 562. I.) és nem egyéb, mint az 1107. §. egyik consequentiájának külön kiemelése.

A mennyiben a bérlő, vagy oly személy, a kiért ő az 1164. §. értelmében felelős, a használattal a dolgot elváltoztatta vagy roszszabbitotta, azért az általános elvek alapján a szerint fog felelni, a mint ez az első mondatban körülirt kötelezettségének nem teljesitését jelenti vagy sem.

Külön is kiemeli a T. (2. mondat), hogy a bérlő a dolog oly elváltozásáért, vagy rosszabbodásáért, a mely a *szerződésszerü* használat következménye, nem felelős. Ez természetes is, mert szemben azzal, hogy a bérleti szerződés a bérlő részére ép a szerződésszerü használhatást akarja lehetővé tenni, nem volna indokolható, ha a T. azon következmények terhét, a melyekkel a

szerződésszerü használat a dolog állapotára vonatkozólag jár, a bérlőre háritaná. (V. ö. N. 548., Apáthy terv. 492. II. stb.)

Az a kérdés, felel-e és mennyiben a bérlő a dolog oly változásáért vagy rosszabbodásáért, a mely nem a használat következménye, tekintettel a bérlőnek — a jelen, és az 1562. §-ból levezethető — megóvási kötelezettségére ahhoz képest lesz eldöntendő, vajjon ez a változás vagy rosszabbodás a bérlő megóvási kötelezettségének oly nem-teljesitését jelenti-e, a melyért ő az általános elvek alapján felel.

1543. §.

Annak megállapitása, vajjon a bérlő a bérelt dolgot egészben vagy részben albérletbe adhatja-e, illetőleg annak használatát harmadik személynek egyéb czimen átengedheti-e vagy sem, első sorban a felek dolga.

A kérdés nagy gyakorlati jelentőségére való tekintettel azonban a T.-nek állást kellett abban foglalnia — ugy a mint ezt a különböző magánjogi törvénykönyvek és tervezetek is csaknem kivétel nélkül megteszik — arra az esetre, ha a felek ügyleti megállapodása reá ki nem terjed, vagyis ha a szerződés az albérletbe adást és a használat emlitett átengedését (a törvénykönyvek és tervezetek nagyrésze kifejezetten csak az albérletbe adhatásról rendelkezik) sem meg nem engedi, sem meg nem tiltja.

A törvénykönyvek és tervezetek álláspontja e részben különböző. Nagyobb részük ily esetben (a közönséges jog, O. 1098., C. 1717., Sz. 1194., Sv. 285., Apáthy terv. 486., H. 158., D. 559.) általában megengedi az albérletbe adást és implicite a használat emlitett átengedését, mig egy részük (N. 549., P. L. R. 1. r. 21. cz. 309—312.) az albérletbe adhatást és a használat átengedhetését minden esetben a bérbeadó beleegyezéséhez köti. Az utóbb emlitett törvényhozások ezzel nyilvánvalóan a bérleti jogviszonyban a bérbeadó részén kétségtelenül nagy szerepet játszó bizalmi momentumnak tulajdonitanak döntő sulyt. E mellett azonban ők sem térhetnek ki annak elismerése elől, hogy lehetnek esetek, a melyekben a bérlőnek méltánylást érdemlő érdekei megkivánják, hogy ő a dolgot albérletbe adhassa,

illetőleg a használatot átengedhesse, a miért is törvényes felmondási jogot adnak a bérlőnek, ha a bérbeadó megtagadja a beleegyezését, feltéve, hogy a harmadik személye nem szolgál alapos okul erre.

Joggyakorlatunk és a lakbérleti szabályok nagyobb része az albérletbe adást, ha azt a szerződés nem tiltja, megengedettnek tartják. Erre való tekintettel, egyuttal pedig azért, mert a szabályozás ez a módja egyszerübb s igy gyakorlatibb, a T. is megengedi az albérletbe adást és a használatnak egyéb czimen harmadik személy javára való átengedését, ha azt a szerződés vagy helyi szokás nem tiltja, és ezt a megengedettséget csak ahhoz a természetes és indokolást sem igénylő feltételhez köti, hogy ez által a bérbeadóra sérelmes változás ne álljon be a dolog használatában. Jogosulatlan azonban ez alapon az albérletbe adás illetve a használatnak átengedése csak akkor lesz, ha a dolog használatában közvetlenül a bérlőnek ezen ténye folytán (erre utal az „ez által") áll be a sérelmes változás és nem akkor is, ha ez a változás csak utóbb, az albérlet tartama alatt az albérlő cselekményei folytán áll be.

A T., eltérően a német ptkönyvtől, a szerződés mellett kifejezetten utal a helyi szokásra is, mint a melynek az albérletbe adást, illetőleg a használat átengedését tiltó szabálya, kizárja a jelen §. érvényesülését. A gyakorlati eredmény szempontjából a szövegbeli eltérés daczára nincs lényeges különbség a T. és a német ptkönyv között. A szóban forgó kifejezett utalás hiányában a helyi szokás a concret esetben a német ptkönyv szerint is irányadó annyiban, a mennyiben az akarat-értelmezés általános szabályai szerint megállapitható, hogy a felek a helyi szokás érvényesülését akarták, vagyis, hogy ezen szokásnak az albérletbe adásra vonatkozó szabályát ügyleti megállapodássá tették. Tekintettel pedig arra a nagy jelentőségre, a melylyel ily helyi szokás léte az ügyleti akarat-értelmezése szempontjából természetszerüleg bir, a helyi szokás — reá való kifejezett utalás hiánya daczára — az esetek tulnyomó számában a német ptkönyv szerint is kétségtelenül irányadó lesz. Ily körülmények között egyszerübbnek, a jogalkalmazást könnyitőnek, e mellett pedig a felek rendszerint feltehető intentióira alapithatónak látszott az, ha a T. a helyi szokást e részben közvetlenül maga jelenti ki irányadónak. A helyi szokás tiltó szabálya ehhez

képest csak akkor nem fog érvényesülni, ha kimutatható a feleknek az albérletbe adást megengedő megállapodása.

A második bekezdés szabálya az 1164. §. első bekezdésében foglalt szabály egy positiv kiterjesztéseként jelentkezik. A bérlő felelősségének ez a szigoritása a bérbeadó iránti méltányossági tekinteten alapszik; és helyet foglal tekintet nélkül arra: vajjon a szerződés vagy helyi szokás, illetőleg a jelen szakasz alapján volt-e a bérlő az albérletbe adásra jogositva vagy sem és beáll — még pedig függetlenül a most tárgyalt rendelkezéstől — természetesen még inkább akkor, ha a használatot jogosulatlanul engedte át (ugyanigy: O. 1111.; N. 549. II.; Sv. 285.; C. 1735.; Apáthy terv. 489. II.; H. 176.; B. 433.; D. 562. — nem megy ennyire Sz. 1193.).

A harmadik bekezdés szabálya teljesen megfelel az általános elveknek (v. ö. 1164. §. II.).

A használat átengedéséből a bérbeadót érhető hátrányok elleni további védelmet illetőleg lásd az 1544. és az 1554. §-okat.

1544. §.

Az 1544. §. a bérbeadónak az 1543. §-on alapuló kártérités iránti követelés és az 1554. §-on alapuló felmondási jog mellett kifejezetten megadja azt a jogot is, hogy a szerződésellenes használat esetében a bérlőtől, valamint az esetben, ha a sérelem oly harmadik személytől ered, a kinek a bérlő a használatot átengedte, közvetlenül ettől is, abbanhagyást követelhessen. A bérbeadó érdekei nem volnának eléggé biztositva és a czélszerüség szempontjából is alapos kifogás alá esnék, ha a bérbeadó szerződésellenes használat esetén csak a között választhatna, hogy vagy felmondja mindjárt a bérletet, a mi, ha nem volna alkalma azonnal más megfelelő bérleti szerződést kötni, őt érzékenyen megkárosithatná, vagy türi a szerződésellenes használatot, magára vállalva egy bonyodalmas, költséges és e mellett az itélet realizálhatását illetőleg problematicus eredményü kártéritési per odiumát. A T. azért a fent előadottak szerint megadja neki azt a jogot is, hogy a bérlőtől már a bérlet tartama alatt abbanhagyást követelhessen (V. ö. N. 550.). Egyuttal azonban, czélszerüségi szempontból és tekintettel arra,

hogy az albérletbe adást általában megengedi, positiv és singularis jellegü rendelkezéssel, megadja neki ezt a követelést — ugy mint az 1563. §. esetében a bérlet megszüntével a dolog visszabocsátása iránti követelést — közvetlenül azon, vele szerződéses viszonyban nem álló harmadik személy ellen is, a kinek a bérlő a használatot átengedte és a ki a dolgot szerződésellenesen használja (Ennyiben tulmegy a N. idézett rendelkezésén.).

1545. §.

Annak megállapitása, hogy a bérlő a bért előre vagy utólag, egy összegben vagy időszakonként tartozik-e fizetni, első sorban a felek dolga.

Az, hogy a T. az ügyleti megállapodás mellett kifejezetten utal a helyi szokásra is, mint olyanra, a mely a jelen §. szabályának alkalmazhatóságát kizárhatja, ugyanazon a megfontoláson alapszik, mint az 1543. §. analog rendelkezése. (V. ö. Sv. 286.; Apáthy terv. 487[1]; H. 171.; B. 421.; D. 560.).

A fentemlitett kérdés nagy gyakorlati jelentőségére való tekintettel és felesleges perlekedések megelőzése czéljából a T.-nek állást kellett ebben a kérdésben foglalnia — ugy a mint azt a különböző magánjogi törvénykönyvek és tervezetek is teszik — arra az esetre, ha sem a szerződés, sem a helyi szokás e részben nem rendelkezik.

A T. mindenekelőtt azt a generalis szabályt állitja fel, hogy a bérlő ily esetben utólag tartozik fizetni, ezzel implicite arra kötelezvén a bérbeadót, hogy előre szolgáltasson. Ez megfelel a különböző törvénykönyvek és tervezetek tulnyomó többségének (O. 1100.[1], N. 551. I.[1], P. L. R. 1. r. 21. cz. 297.; Sz. 1204., Sv. 286., Apáthy terv. 487[2], H. 171., B. 421., D. 560.). Ezen szabály értelmében a bérlő csak az egész bérleti idő elteltével tartoznék a kikötött bért megfizetni, a mi alól a T. kivételt állapit meg egyfelől általában arra az esetre, ha a bér a szerződésben időszakok szerint van meghatározva (napi, heti, havi stb. bér) és másfelől különösen ingatlanok bérletére vonatkozólag arra az esetre, ha a bér évnegyedeknél hosszabb időszakok szerint van meghatározva.

Az első helyen emlitett kivétel értelmében, akkor, ha a

bér a szerződésben bizonyos időszakok, mint napok, hetek, hónapok vagy évnegyedek szerint van meghatározva, a bér is egy-egy ily időszak elteltével lesz fizetendő. Ez a rendelkezés azon a megfontoláson alapszik, hogy a bérnek ily módon történt megállapitásából joggal arra lehet következtetni, hogy a felek ezeket az időszakokat a bérfizetés szempontjából is irányadóknak kivánták tekinteni.

Nem állhat meg azonban ez a következtetés, a közfelfogást tartva szem előtt, ingatlanok bérleténél akkor, ha a bér évnegyedeknél hosszabb időszakok, különösen — mint rendesen történni szokott — évek szerint van meghatározva. Nálunk ma az a gyakorlat, és a lakbérleti szabályok is tulnyomólag azt tartják, hogy a bért ily esetben évnegyedenként és pedig tulnyomólag a február, május, augusztus és november hónapokkal kezdődő évnegyedek szerint kell fizetni. Ezt a gyakorlatot vette a T. irányadóul a második bekezdésben foglalt kivétel megállapitásánál.

A bérfizetési kötelezettség ily megállapitása czélszerünek mutatkozott azért is, mert igy a fizetési határidők és az 1558 §-ban ingatlanok (és ezekkel egy tekintet alá eső lakások) bérletére nézve megállapitott törvényes felmondási idők összevágnak, a mi a jogalkalmazást minden esetre könnyiti.

Ingóknál a most tárgyalt eset oly ritkán fog előfordulni, hogy nem lett volna indokolt ezek tekintetében is kivételt tenni. (N. 551. II.)

1546. §.

A teljesités lehetetlenülésének jogkövetkezményeit megállapitó szabályok kétséget engedhetnének esetleg az iránt: vajjon nem szabadul-e fel a bérlő az által, hogy személyében fekvő valamely okból a bérelt dolgot nem használhatja, az 1173. §. alapján a bérfizetés kötelezettsége alól azon a czimen, hogy a bérbeadóra nézve kötelezettségének teljesitése ilykép, — mindkét félre nézve vétlenül — lehetetlenné vált. A kérdés gyakorlati jelentőségére való tekintettel (a bérlő betegség vagy áthelyeztetés stb. miatt nem használhatja a bérelt dolgot) czélszerünek látszott e részben minden kétségnek elejét venni. A T. ezért a legtöbb törvénykönyvvel és tervezettel egyezően (O. 1107.;

N. 552.; P. L. R. 1. r. 21. cz. 299.; Sz. 870.; Sv. 279; Apáthy terv. 488.; D. 561.; B. 422.) a jelen §. első bekezdésében kifejezetten is kimondja, hogy a szóban forgó körülmény a bérlőt a bérfizetés kötelezettsége alól fel nem szabaditja. A bérbeadóra háritani ennek a körülménynek veszélyét akkor is, ha ő egyébként a maga részéről mindent megtett ahhoz, hogy a bérlő a szerződésszerü használatot gyakorolhassa, mivel sem volna indokolható. A bérbeadótól helyesen többet, mint hogy ő ily esetben a bérelt dolgot szerződésszerü használatra alkalmas állapotban a bérlő rendelkezésére tartsa, követelni nem lehet, és ha ezen előfeltételek fenforgása daczára a bérlő a dolgot csak azért nem használhatja, mert őt ebben valamely személyében fekvő ok akadályozza, ugy ez a bérbeadó bérkövetelési jogát nem érintheti.

Különben sem lehetne kétséges, de a most tárgyalt szabályból okszerüleg is következik, hogy a bérlő nem mentesül a bérfizetés kötelezettsége alól akkor sem, ha a dolgot, bár használhatja, tényleg nem használja.

De ha ezek szerint az a körülmény, hogy a bérlő a dolgot személyében fekvő valamely okból nem használhatja, egymagában nem is szünteti meg a bérbeadó bérkövetelési jogát, ugy másfelől nem szolgálhat okul arra, hogy a bérbeadó helyzete szemben azzal, a melyben a szerződésszerü használat gyakorlása esetén volna, előnyösebbé váljék, hogy annak folytán a bérlő rovására alaptalanul gazdagodjék. Ily alaptalan gazdagodás jellegével birna azonban mindenesetre az, ha a bérbeadó a szóban forgó esetben a teljes bért követelhetné tekintet nélkül arra, hogy a nem-használás folytán megtakaritott oly költségeket, a melyek a szerződésszerü használat gyakorlása esetén terhére a T. egyéb rendelkezései illetőleg a szerződés alapján felmerültek volna.

A T. erre való tekintettel kifejezetten helyt ad ezen költségek beszámitásának.

A második bekezdésben a T. annak a ténynek a bérfizetésre vonatkozó jogi hatásait állapitja meg, ha a bérbeadó oly esetben, a midőn a bérlő a mondottak értelmében a nem-használás daczára bérfizetésre volna kötelezve, a bérlő által nem használt dolgot — az 1556. §. esetén kivül — használatra másnak engedte át vagy maga használta. A T. ehhez a tényhez, egyezően a

drezdai tervezettel (561.) azt a consequentiát füzi, hogy a bérbeadó arra az időre, a mely alatt a dolgot önmaga használta vagy a használatot másnak engedte át, a bérlőtől bért nem követelhet. Ezzel szemben a német ptkönyv 552. §-ában különbséget tesz egyfelől azon eset között, a midőn a bérbeadó azon idő alatt, a mig a bérlő személyében fekvő valamely okból akadályozva van a használat gyakorlásában, a használatot a harmadiknak olykép engedte át, hogy ez által a bérlővel szemben fennálló kötelezettségének teljesitése lehetetlenné válik és másfelől a használat értékesitésének ezen szempont alá nem eső esetei között. És mig az első esetben a bérlőt a bérfizetés alól felmenti, a másik esetben csak arra ad neki jogot, hogy a bérbeadónak azt az [előnyt, a melyhez az egyébkénti értékesités folytán jutott, beszámithassa.

A T. a drezdai tervezet álláspontját, szemben a német ptkönyv tulságosan casuisticus szabályával, egyszerübbnek és practicusabbnak találta, és ezt annál is inkább elfogadhatni vélte, minthogy a bérbeadóra nézve különös hátránynyal nem jár. A bérbeadó ugyanis a használat egyébkénti értékesitésére nincs kötelezve, és igy egyedül tőle függ az, vajjon és mennyiben esik el ezen a czimen bérkövetelésétől.

Nem érinti a második bekezdés szabálya a bérlő azon messzebbmenő jogát, hogy a bérbeadótól kártéritést követelhessen, ha ez akár a saját használata, akár a használat átengedése folytán a bérlővel szemben fennálló kötelezettségének teljesitése körül késedelembe esik.

1547. §.

Már a római jog és ezt követve csaknem az összes magánjogi törvénykönyvek és tervezetek ingatlan bérbeadójának a bérleti jogviszonyon alapuló követeléseit vagy legalább bérkövetelését több-kevesebb kiváltsággal ruházzák fel abból a czélból, hogy a bérbeadóra nézve ezen követeléseinek realizálását megkönnyitsék és biztositsák.

Nagy részük a római jog nyomán a bérbeadónak erre a czélra törvényes zálogjogot biztosit a bérlő által a bérleménybe hozott bizonyos dolgokon (O. 1101.; N. 559.; P. L. R. 1. r. 21.

cz. 395.; Apáthy terv. 494.), mások csak visszatartási jogot adnak a bérbeadónak ezeken a dolgokon (Sz. 1228.; B. 423.; Sv. 294., mely utóbbi szerint azonban ez a jog magában foglalja a kielégités czéljaira való eladás jogát is), mig végre a franczia és az ezzel rokon jogok (C. 2102.[1]) a középuton haladva elsőbbséget biztositanak a bérbeadó követelései számára, egyuttal azonban megadják neki azt a jogot is, hogy a beleegyezése nélkül a bérbeadott ingatlanról eltávolitott dolgokat bizonyos rövid határidőn belül harmadik birtokostól is visszakövetelhesse. Valamint régibb hazai jogunk (lásd: Frank Közigazság törvénye I. Rész 326. §. II.), ugy mai jogunk (1881:LX. t.-cz. 72. §.) szerint törvényes zálogjog illeti a bérbeadót.

Egyfelől a jogfolytonosság érdekében, másfelől tekintettel arra, hogy az a szabályozás, a mely a bérbeadónak a szóban forgó czélra törvényes zálogjogot ad, a legegyszerübb és controversiákra legkevésbbé szolgáltat okot, a T. a lényegben a mai jogot követi. Igaz ugyan, hogy ez a törvényes zálogjog ujabban azon a czimen, hogy a gazdaságilag amugy is erősebb bérbeadónak a bérlővel, különösen a szegényebb sorsu lakásbérlővel,mint gazdaságilag gyengébb féllel szemben való jogosulatlan privilegizálását jelenti, socialis oldalról erős támadásoknak képezte tárgyát, ezen támadásokban mindazonáltal a T. nem látott elég okot a bérbeadó érdekében szükséges és jogfejlődésünk által szentesitett ezen kedvezmény eltörlésére, annál is kevésbbé, mivel ez a törvényes zálogjog közvetve ép a szegényebb sorsu lakásbérlők érdekeit is szolgálja, a mennyiben a zálogjogban a bérbeadóra nézve rejlő biztositék a gyakorlati élet tanusága szerint bizonyos fokig tagadhatatlanul megkönnyiti és biztositja ép a szegényebb sorsu néposztályok számára lakásszükségleteik kielégitését. Alább ismertetendő szabályozásában különben a T. azon volt, hogy a mai jog tulzásait enyhitse és a törvényes zálogjogot a bérlő méltányos érdekeivel lehetőleg összeegyeztesse.

A mi ezek után a szabályozás részleteit illeti, a T. a bérbeadónak azt a jogát, a melyet neki az 1547. §-ban biztosit, kifejezetten törvényes zálogjognak minősiti, a mi megfelel mai jogunknak és a mivel — tekintettel a 836. §. rendelkezésére — egyuttal biztositja az ügyleti zálogjog szabályainak a bérbeadó ezen jogára való megfelelő alkalmazását. Ezen megfelelő alkalmazásnak egyik legfontosabb következménye, hogy a bér-

beadó a 823. és köv. §-okhoz képest a törvényes zálogjoga alá eső ingókból megelőző per és ennek alapján hozott itélet nélkül is szerezhet kielégitést, mig, ma eltekintve attól az esettől, a midőn a zálogjoga alá eső ingók harmadik hitelező javára foglaltatnak le, ezen dolgokból csak itélet alapján foganatositott birói foglalás és árverés utján szerezhet kielégitést. Ezen minősitéssel kapcsolatban meghatározza a T. 1) a bérbeadó azon követeléseinek körét, a melyet a törvényes zálogjog biztosit 2) a törvényes zálogjog alá eső dolgok körét.

A mi a követelések körének meghatározását illeti, a T. a mai jogot tartja fenn annyiban, a mennyiben csak a szorosan vett bérkövetelésre nézve ad a bérbeadónak törvényes zálogjogot (a bérleti jogviszonyon alapuló minden lejárt követelésre kiterjeszti ezt a N. 559., P. L. R. 1. r. 21. cz. 395.), eltér tőle azonban annyiban, hogy mig a mai jog csak félévi — akár lejárt, akár lejárandó — bérkövetelést biztosit (1881: LX. t.-cz. 72. §.), addig a T. szerint a bérbeadót a törvényes zálogjog összes lejárt, valamint a legközelebbi félév alatt lejárandó bérkövetelésére nézve illeti meg, (a N. tovább megy, a mennyiben e szerint az egész folyó, valamint a legközelebbi bérév bérkövetelésére nézve áll fenn a törvényes zálogjog; nem áll fenn azonban a N. szerint sem a bérleti jogviszonyon alapuló *jövőbeli* megtéritésre irányuló követelések tekintetében). Mai jogunknak ez a megszoritása összefügg azzal, hogy az az irott jogszabályunk, a melyen ez a megszoritás alapul (1881 évi LX. t.-cz. 72. §.), a törvényes zálogjog hatályát azon eset alkalmából szabályozza, a midőn a törvényes zálogjog alá eső dolgok harmadik személy javára kielégitési végrehajtás során lefoglaltatnak. Ezen esetre a harmadik személy érdekében tényleg meg kell szoritani a zálogjog hatályát, a mint ezt maga a T. is — és pedig az idézett jogszabálylyal egyezően (1551. §.) — megteszi, de indokolatlan volna ezt a megszoritást más esetekre is kiterjeszteni, tekintettel különösen arra, hogy más irányokban a T. a bérbeadó jogát a mai jogállapottal szemben ugyis lényegesen megszoritja.

A mi a törvényes zálogjog hatálya alá eső dolgok körének meghatározását illeti, a T. ebben a részben sem megy anynyira, mint mai jogunk. Az 1881. évi LX. t.-cz. 72. §-a szerint törvényes zálogjog illeti a bérbeadót *a kibérelt helyiségben levő*

ingóságokra tekintet nélkül arra, hogy azok a bérlő tulajdonát képezik avagy nem, egyedüli kivételével azon tárgyaknak, a melyek a bérlő birtokába a törvény által tiltott uton jutottak. Ez oly szertelen kiterjesztése a zálogjog hatályának, a mely szószerinti értelmében (minden bárcsak véletlenül és átmenetileg odakerült dolog azonnal a törvényes zálogjog hatálya esnék) keresztülvihetetlen, és a mely messze tulmegy azon a határon, a meddig a bérbeadó ezen kiváltságos joghelyzete megindokolható.

Ezzel szemben a német ptkönyv (559.) a bérleménybe hozott csakis azon dolgokra nézve ad a bérbeadónak törvényes zálogjogot, a melyek a bérlőnek, — a porosz jog pedig csak azokra, a melyek a bérlőnek vagy vele együtt lakó nejének és gyermekének (lásd a P. L. R. 1. r. 21. cz. 395. §-ához 1846. julius 21-én kibocsátott declaratiót) képezik tulajdonát. Ez a korlátozás viszont az ellenkező irányban megy tul messze, és a törvényes zálogjognak gyakorlati jelentőségét nagyrészt lerontja, mert ezen szabályozás mellett a bérbeadó sohasem tudhatja, nyujtanak-e neki biztositékot a bérleménybe hozott dolgok vagy sem. Tovább megy e részben az osztrák ptkönyv, a mely a törvényes zálogjogot harmadik személyek tulajdonát képező dolgokra is kiterjeszti, mindazonáltal csak olyanokra, a melyeket a harmadik személy a bérlőre bizott és a melyeket a bérbeadó jóhiszemüen a bérlő tulajdonát képezőknek tarthatott (O. 1101.) A szabályozásnak ez a módja viszont nélkülözi a szükséges egyszerüséget és perlekedésekre ad okot.

A T. ezek és a mai jog között a középuton halad, a mennyiben a szóban forgó kérdésben egyfelől nincs tekinettel a bérlő tulajdonjogára, másfelől azonban csak oly dolgokra terjeszti ki a törvényes zálogjog hatályát, a melyeket a bérlő vagy vele együtt lakó neje vagy gyermeke hozott a bérlemény területére (illata ac invecta). Ennek a korlátozásnak a mai joggal szemben egyik legpracticusabb consequentiája az, hogy a T. szerint nem esnek a bérbeadó törvényes zálogjoga alá az albérlőnek azon dolgai, a melyeket ő hozott a bérlemény területére. Nem szükséges bővebben kifejteni: mily védtelenné teszi a kötelezettségeinek mindenben eleget tett albérlő helyzetét és mily igazságtalanul sujtja őt sokszor mai jogunk ellenkező álláspontja. A mai joggal szemben még is tovább megy a T. a korlátozásban

az által, hogy a bérlő illetőleg a vele együtt lakó neje vagy gyermeke által a bérlemény területére hozott dolgok közül is csak azokra terjeszti ki a törvényes zálogjog hatályát, a melyek a bérlemény berendezéséhez és felszereléséhez tartoznak. Ez a megszoritás azon a megfontoláson alapszik, hogy a bérbeadó érdekét eléggé védi a T., ha zálogjogának hatályát azokra a dolgokra terjeszti ki, a melyeknek behozatalát a szerződésszerü czélra való használat, a rendes életviszonyokat tartva szem előtt, szükségkép magával hozza, és a melyeknek behozatalára ép azért a bérbeadó — bérköveteléseinek biztositása szempontjából — bizonyos fokig számithatott.

A második bekezdés szabálya abban a részében, a melyben a törvényes zálogjog hatálya alól kivonja azokat a dolgokat, a melyek tiltott uton jutottak birtokosuk kezéhez, megfelel az 1881. évi LX. t.-cz. 72. §-ának, abban a részében pedig, a melyben ugyanezt teszi a végrehajtás alá nem vonható dolgokra nézve, azon a megfontoláson alapszik, hogy következetlenség nélkül nem lehet kiterjeszteni ezen törvényes zálogjog hatályát oly dolgokra, a melyeknek végrehajtási lefoglalását más törvény köztekintetekből tiltja (N. 559[3]., Sz. 1228., Sv. 294. II.).

1548. §.

A §. első bekezdése szerint a törvényes zálogjog az 1547. §. szerint hatálya alá eső dolgokon — eltekintve attól az esettől, a mikor azok a jelen §. harmadik bekezdése vagy az 1549. §. alapján már magának a bérbeadónak birtokába kerültek — csak addig áll fenn, a mig ezek a dolgok a bérlemény területén maradnak, megszünik tehát, mihelyt onnan elkerülnek.

A szabályozásnak ez a módja megfelel mai jogunknak (csak a haszonbérbeadó törvényes zálogjogánál látszik az 1881: LX. t.-cz. 72. §-a ettől eltérni, tekintve, hogy a haszonbérelt jószágon levő vagy *ahhoz tartozó* terményekről stb. . . . szól) és indokát abban találja, hogy a zálogjognak függetlenitése attól, vajjon a hatálya alá esett dolgok a bérlemény területén maradnak-e, rendkivüli complicatiókra, különböző bérbeadók törvényes zálogjogának collisiójára vezethetne és a jogbiztonságot veszélyeztetné. A mig ugyanis a szóban forgó dolgok a bérlemény területén

vannak, a bérbeadott ingatlan és az ezen dolgok közötti térbeli kapcsolat szolgáltatja a dologi jogok — a jogbiztonság érdekében kivánatos — publicitásának bizonyos fokát, mig semmi ily külső viszony nem utalna korábbi bérbeadók esetleges törvényes zálogjogára, mely ennélfogva az harmadik személyek által nem is volna felismerhető, ha a törvényes zálogjog az egyszer hatálya alá esett dolgokon fennállana továbbra is, daczára annak, hogy azok a bérlemény területéről eltávolittattak.

A német ptkönyv 560. §-a (porosz és franczia jog nyomán) a most mondott szabály alól kivételt tesz arra az esetre, ha a törvényes zálogjog hatálya alatt álló dolgok a bérlemény területéről a bérbeadó tudta nélkül vagy tiltakozása ellenére vitettek el és ily esetben a törvényes zálogjogot megszüntnek csak akkor tekinti (561 II.[2]), ha a bérbeadó az eltávolitásról való értesüléstől számitott egy hónapon belül a bérlemény területére való visszaszállitásuk illetőleg birtokába adásuk iránti követelését biróság előtt nem érvényesiti. A T. ezt a kivételt, melyet mai jogunk nem ismer és mely könnyen controversiákra és perlekedésre adhat okot, nem vette át. (Ugyanigy O. 1101., Sz. 1228., Sv. 294., B. 423.)

Az első bekezdésben foglalt rendelkezés mellett a bérlő bérbeadójának törvényes zálogjogát tetszése szerint bármikor illusoriussá tehetné a szóban forgó dolgoknak eltávolitása által, ha a T. nem nyujtana a bérbeadónak az eltávolitás ellen védelmet.

Ezen védelem czéljára a T. mindenekelőtt feljogositja a bérbeadót, hogy a törvényes zálogjogával terhelt ingók elvitelét megtilthassa. Ez megfelel mai jogunknak. Megszoritja azonban a bérbeadónak ezt a jogát, és a tilalomnak nem tulajdonit hatályt a második bekezdésben körülirt esetekben. A T. ezzel a bérlőnek a szükséges cselekvési szabadságot akarja biztositani. A szóban forgó esetek mind olyanok, a melyekben a T. a bérbeadó jogának korlátozása elől a bérlő feltétlen méltánylást érdemlő érdekeinek figyelmen kivül hagyása nélkül nem térhetett ki. (V. ö. N. 560.[2]).

Hogy a bérbeadó védelmét hatályosabbá tegye, a T. mai jogunk nyomán megadja neki — és pedig az 1082. §-nál sokkal tágabb körben — az önsegély jogát is, feljogositván őt, hogy a *jogos* tilalma ellenére megkisérelt elvitelt önhatalommal meggátolja. (N. 561. I., Sz. 1228., Sv. 294., B. 423.). Indokolásra ez nem szorul, valamint az sem, hogy a T. a bérbeadót, a ki a kiköltözködő bérlőt

a törvényes zálogjog hatálya alá eső dolgok elvitelében önhatalommal meggátolja, egyuttal feljogositja, hogy az ingókat ily esetben saját birtokába vehesse. A bérbeadónak törvényes zálogjogára, a mely az ügyleten alapuló zálogjogtól főleg abban különbözik, hogy a hitelező — bérbeadó — részén hiányzik a birtoklás, ezzel a birtokba vétellel megfelelően alkalmazhatókká válnak az ügyleti zálogjogra vonatkozó azon szabályok is, a melyek a záloghitelező részén a zálog birtokát tételezik fel. Kétség tárgyát sem képezheti azonban, hogy a bérbeadó zálogjoga a birtokba vétellel sem szünik meg *törvényes* zálogjog lenni.

1549. §.

Az önsegély joga, a melyet a T. az előző §. második és harmadik bekezdésében a bérbeadónak megad, csak arra terjed ki, hogy a jogos tilalma ellenére megkisérelt elvitelt önhatalommal meggátolja, de nem terjed ki egyuttal arra is, hogy a ténylog már elvitt dolgokat erőhatalommal visszaszállitsa, vagy birtokába vegye, még ha eljárása utánsietésnek, üzőbe vételnek volna is tekinthető (máskép az 517. §. a birtokos önsegélyét illetőleg). Ily esetek sürübb előfordulása esetén a közrendet komolyan veszélyeztetné, ha a T. a bérbeadónak ezt a jogot is megadja. Védtelenül azonban a bérbeadót a sikerült elvitel esetére sem lehetett hagyni. Minthogy pedig törvényes zálogjoga az 1548. §. első bekezdése értelmében az elvitellel már megszünt, csak személyes jellegü követelést lehetett neki — ugy a mint ezt a jelen §. első bekezdése teszi — a bérlő ellen adni arra, hogy az elvitt dolgokat a bérlemény területére szállitsa vissza, illetőleg, ha már kiköltözött, adja át neki azokat. A követelés érvényesitésének eredményekép történt visszaszállitás hatályáról nem kellett rendelkezni. Nem fogja kétség tárgyát képezhetni, hogy a dolgoknak a bérlemény területére való visszaszállitásával a bérbeadó azokon az 1547. §. első bekezdése alapján ujra törvényes zálogjogot szerez. De ugyanazt a hatályt füzi a T. — a mint ez már a visszaszállitás és átadás ezen egymás mellé állitásából kitünik — ahhoz a tényhez is, ha a már kiköltözött bérlő az elvitt ingókat a jelen §. első bekezdése alapján a bérbeadónak birtokába adja. Azzal ugyanis, hogy a

T. a bérlőt ez esetben arra kötelezi, hogy az elvitt dolgot a bérbeadónak *zálogul* adja át, nem akart *ügyleti* zálogjog alapitására irányuló követelést adni, a mit abban az esetben, ha a bérlő az elvitt dolgoknak nem a tulajdonosa, complicatiók felidézése nélkül nem is tehetett volna, hanem csak arra akart ezzel utalni, hogy ennek az átadásnak — mint a visszaszállitást helyettesitő ténynek — a törvényes zálogjog szempontjából ugyanaz a hatálya, mint az 1547. §. első bekezdésében körülirt behozatalnak.

A második bekezdés a bérbeadónak ezt a követelést positiv rendelkezéssel megadja oly harmadik személy ellen is, a ki a jogosulatlanul elvitt dolgot a bérlőtől rosszhiszemben vagy ingyen szerezte, a mely rendelkezés bővebb indokolásra nem szorul. Ugy a rosszhiszemüségét, mint az ingyen szerzést a bérbeadónak fog kelleni bizonyitani. A bizonyitás nehézsége és az eljárás sikerének problematicus volta biztositékul szolgál arra nézve, hogy a T. ezen szabálya nem fogja a jogbiztonságot és a jóhiszemü forgalmat veszélyeztetni.

A rosszhiszemü vagy ingyen szerző harmadik részéről történő visszaszállitás illetőleg átadás hatályára nézve ugyanazok állanak, a melyek fentebb a már kiköltözött bérlő részéről történt átadás hatályára nézve felhozattak.

1550. §.

A T., hogy a bérlőnek a szükséges cselekvési szabadságot biztositsa és a törvényes zálogjog terhén reá nézve a bérbeadó érdekeinek lényegesebb sérelme nélkül könnyitsen, az 1550. §-ban módot nyujt a bérlőnek arra, hogy biztosíték-adás által a szükséghez képest vagy az összes ingókat, vagy egyes ingókat a törvényes zálogjog alól felszabadithasson. (V. ö. a N. 562. analog rendelkezését.) A biztositék-adás azonban csak dologi biztositék által történhetik, kezesség által nem, minthogy a bérbeadó helyzete az által, hogy más mint dologi biztositékot is kénytelen volna elfogadni, lényegesen rosszabbodnék. Természetes, hogy az egyszeri felszabaditás nem mentesiti a felszabaditott ingókat egyszersmindenkorra a törvényes zálogjog alól, és hogy azok, ha tovább is a bérlemény területén maradnak, ismét a törvényes

zálogjog hatálya alá esnek, mihelyt a bérbeadónak akár lejárt, akár a legközelebbi félévben lejárandó oly bérkövetelése támad, melyet az adott biztositék már nem biztosit. A biztositék-adásra különben az 1150—1155, 1157. §-ok szabályai fognak alkalmazást nyerni.

1551. §.

Az első bekezdésben a T. a törvényes zálogjog érvényesithetését a biztositott bérkövetelés szempontjából megszoritja a bérlőnek oly hitelezőjével szemben, a ki a törvényes zálogjoggal terhelt ingókat lefoglaltatja. Mig ugyanis a törvényes zálogjog különben biztositja a bérbeadó összes lejárt, valamint a legközelebbi félév alatt lejárandó — tehát esetleg több évi — bérkövetelését, addig harmadik foglaltató hitelezővel szemben csak félévi — akár lejárt, akár lejárandó — bérkövetelést biztosit. Indoka ennek: a bérlő egyéb személyes hitelezőinek védelme, a kik a végrehajtást a bérlő ellen — még ha követelésüket értékben messze túlhaladó ingókat foglaltatnak is le — mindig csak azzal a koczkázattal vezethetnék, hogy követelésük kielégithetését esetleg nem fogják elérhetni azért, mivel a bérbeadónak hosszabb időről hátralevő előttük ismeretlen bérkövetelései az árverési vételárat teljesen felemésztik.

Bizonyitásra sem szorul, mily alkalmat szolgáltatna ily szabályozás arra, hogy bérlő és bérbeadó a hitelezők sérelmére összejátszszék.

A szóban forgó szabály egyébiránt nem egyéb, mint az 1881. évi LX. t.-cz. 72. §. vonatkozó rendelkezésének átvétele.

Nem hat ki természetszerüleg ez a korlátozás a bérbeadónak, a különben törvényes zálogjoga alá eső ingókra szerzett végrehajtási zálogjogára.

Az 1881. évi LX. t.-cz. 70. és 112. §-ainak összevetéséből kétségtelen, hogy a bérbeadó a törvényes zálogjog által biztositott bérkövetelésének bejelentésével nem kénytelen az árverés napjáig várni, hanem törvényes zálogjogát már az az alá eső ingóknak harmadik személy javára történő lefoglalásakor érvényesitheti az által, hogy ugy a törvényes zálógjogát, mint bérkövetelésének összegét a végrehajtónak a végrehajtási jegyzőkönyvben való megemlités végett bejelenti. Az idézett törvény-

czikk alapján kétséges lehet, vajjon a jegyzőkönyvben történő ezen megemlités daczára is előfeltételét képezi-e annak, hogy a bérbeadó ezen ingók vételárából kielégitést nyerhessen, az, hogy azok még a árveréskor is a törvényes zálogjog hatálya alatt álljanak, vagyis a bérlemény területén legyenek. (M. E. H. 5226.)

Ezt a kétséget oszlatja el a szakasz második bekezdése, a midőn kimondja, hogy ily esetben a lefoglalt dolognak a bérlemény területéről való elszállitása a bérbeadó zálogjogát nem érinti. Tekintettel arra, hogy a bérlő hitelezői erről a zálogjogról, ép ugy mint más hitelezők végrehajtási zálogjogáról a végrehajtási iratokból tudomást szerezhetnek: ez a szabályozás a forgalom biztonsága szempontjából nem eshetik kifogás alá. Természetes és az előző szakaszokban foglalt szabályozás alapgondolatából önként következik a T.-nek az a további rendelkezése, hogy későbbi bérbeadóval szemben ez alapon elsőbbséget nem lehet érvényesiteni. E nélkül a bérbeadó sohasem lehetne biztonságban arra nézve, vajjon bérlőjének a bérlemény területére hozott dolgai biztositják-e a törvényes zálogjog alapján bérkövetelését, vagy nem teszi-e ezt illusoriussá egy korábbi bérbeadónak bejelentés által érvényesitett törvényes zálogjoga.

1552. §.

Mai jogunkban kétség tárgyát képezheti, vajjon a törvényes zálogjog, a mely ingatlan bérbeadóját megilleti, megilleti-e annak albérbeadóját is az albérlővel szemben. Minthogy azok az okok, a melyek a bérbeadó részén a törvényes zálogjog megadása mellett szólanak, ép ugy érvényesülnek az albérbeadó és albérlő közötti viszonyban, a T. a jelen §. első bekezdésében az 1547. §-ban meghatározott törvényes zálogjogot kifejezetten megadja az albérbeadónak is.

Tekintettel arra, hogy a főbérbeadó törvényes zálogjoga az 1547. §. alapján — eltérően mai jogunktól — nem terjed ki azokra az ingókra, a melyeket az albérlő hozott a bérlemény területére, más uton kellett a főbérbeadó méltányos érdekében gondoskodni arról, hogy attól a kedvezménytől és biztositéktól, a melyet neki a T. a törvényes zálogjogban nyujt, ne foszthassa meg teljesen az a körülmény, hogy a bérlő nem maga használja

az ingatlant, hanem albérletbe adja. Gondoskodni kellett erről annál is inkább, minthogy a T. szerint a bérlő az 1543. §. alapján rendszerint jogositva lesz az albérletbe adásra. A T. legegyszerübben és legczélszerübben ugy vélt eljárhatni, hogy a főbérbeadó törvényes zálogjogát positiv rendelkezéssel kiterjeszti a főbérlőnek mint albérbeadónak az albérleti viszony alapján az albérlő ellen fennálló bérkövetelésére. Ezzel a főbérbeadó törvényes zálogjogára megfelelően alkalmazhatókká válnak, a jog, mint zálogra vonatkozó rendelkezések is (T. 837. és köv. §§.)

Ezen megfelelő alkalmazásnak az volna egyik következménye, hogy az albérlő sohasem fizethetne csupán a főbérlő mint bérbeadója kezéhez, hanem csak vagy közösen a főbérbeadó és albérbeadó, vagy pedig, a mennyiben a főbérbeadónak a főbérlő ellen lejárt bérkövetelése volna, csak a főbérbeadó kezéhez.

Az albérlő ily korlátozása azonban a főbérbeadó indokolt védelmének határán tulmegy és a gyakorlatban indokolatlanul nehézségeket okozna A T. ezért az emlitett szabályok consequentiáin változtat annyiban, hogy az albérlőre nézve a folyó bérnek a főbérlő kezéhez való hatályos fizetését mindaddig lehetővé teszi, a mig a főbérbeadó őt ettől el nem tiltja.

Folyó bér alatt, a mint ez a szóban forgó rendelkezésnek a második bekezdés harmadik mondatában foglalt rendelkezéssel való egybevetéséből kétséget kizárólag kitünik, a bérleti időnek az eltiltás idejéig terjedő tartamára eső bért kell érteni.

Az albérleti viszonyban álló felek érdekeit azonban ez a rendelkezés egymagában még ki nem elégiti. A T.-nek tekintettel arra, hogy a bérnek előre fizetése szokásos, és sok esetben a felek méltánylást érdemlő érdekében állhat, bizonyos terjedelemben hatályosnak kellett elismernie a letiltás utáni időre eső bérnek a letiltást megelőzőleg történt lefizetését (ezt érti a T. „a jövőre járó albérleti bérnek előre lefizetése" alatt; e részben tehát közömbös miképlettek a bérfizetési idők szerződésileg megállapitva) a főbérbeadóval szemben is. A T. elkerülni óhajtván a felek tulságos korlátozását, a letiltás idejében folyó és az azt közvetlenül követő bérévnegyedre járó bért jelenti ki olyannak, a melyet a főbérbeadó elleni hatálylyal az eltiltás előtt előre le lehet fizetni. (V. ö. O. 1101.)

A harmadik bekezdésben a T. végül megadja a főbérbeadónak, a ki az albérlőt a bérnek a főbérlő kezéhez fizetésétől eltiltotta, a jogot, hogy a főbérlőnek az albérlő ellen fennálló törvényes zálogjogát érvényesithesse. Ezen rendelkezés czélja, és az annak alapjául szolgáló méltányossági tekintetek annyira nyilván valóak, hogy maga a rendelkezés közelebbi indokolásra nem szorul. Felesleges továbbá arra a különbségre utalni, a mely a szóban forgó eset és azon eset között van, a midőn a főbérbeadó mai jogunk szerint a saját törvényes zálogjogát érvényesiti az albérlő ellen. Megfelelő rendelkezés hiányában — tekintettel arra, hogy valamint a főbérlő a főbérbeadóval, úgy az albérlő az albérbeadóval is megegyezhetik arra nézve, hogy a fő-, illetőleg az albérbeadót törvényes zálogjog ne illesse (vagy csak a törvényesnél szükebb körben illesse), — az albérbeadó és albérlő között létrejött ilyen megállapodás esetében a főbérbeadó törvényes zálogjogot a harmadik bekezdés első mondata értelmében nem érvényesithetne; és igy attól a biztositéktól, a melyet neki a T. e részben nyujtani kiván, elesnék. Ennek megakadályozása czéljából a T. a főbérbeadó érdekében az albérbeadó és az albérlő között létrejött ilynemü megállapodásnak a főbérbeadóval szemben nem tulajdonit hatályt. Az albérbeadó maga tehát, ha albérlőjével ilykép megállapodott, nem érvényesithet törvényes zálogjogot, a főbérbeadó ellenben ily esetben is érvényesithet az albérlővel szemben törvényes zálogjogot, de csak annyiban, amennyiben ilyent a szóban forgó megállapodás hiányában az albérbeadó maga is érvényesithetne. (V. ö. Sv. 295.; Sz. 1228.)

1553. §.

Ha a T. nem zárkozott el az elől, hogy a bérbeadó részére annak bérkövetelését törvényes zálogjoggal biztositsa, ugy helyesen és igazságosan nem zárkózhatott el az elől sem, hogy a vendéglősnek első sorban a vendég elszállásolásából eredő, a bérköveteléssel rokon követelését, egyuttal azonban a vendég egyéb szükségleteinek fedezéséből eredő követeléseit is törvényes zálogjoggal biztositsa. A vendéglősnek az emlitett követelések szempontjából kétségtelenül ugyanoly, sőt talán még nagyobb gyakorlati szüksége van a törvényes zálogjog általi biztositásra, mint a bérbeadónak.

A midőn a T. az 1553. §. első bekezdésében a vendéglősnek — ezen elnevezés alatt a T. oly személy tért, a ki vendégek elszállásolásával iparszerüleg foglalkozik — a törvényes zálogjogot az emlitett követelések tekintetében megadja, egyuttal meghatározza a törvényes zálogjog hatálya alá eső dolgok körét, tekintve azt, hogy a bérlő törvényes zálogjoga alá eső dolgoknak az 1547. §. első bekezdésében foglalt meghatározása a kiterjesztésre nem alkalmas.

A T. meghatározása szerint a vendéglős zálogjoga kiterjed mindazon dolgokra, a melyeket a vendég a vendéglőbe behozott; az, hogy ezek a dolgok a vendég tulajdonát képezzék, a T. intentiója szerint nem előfeltétele a törvényes zálogjognak. A szöveg ugyan az ellenkezőre látszik utalni az által, hogy a vendég *dolgait* emliti, de a T. fentemlitett intentióját kifejezésre juttatja egyfelől a bérbeadó törvényes zálogjogának analogiája, másfelől a második bekezdés azon szabálya, mely szerint a törvényes zálogjog nem terjed ki azokra a dolgokra, a melyek tiltott uton jutottak a vendég kezéhez, a mely kivételnek ép az ad jelentőséget, hogy a törvényes zálogjog egyébként kiterjed a vendég tulajdonát nem képező tárgyakra is. (V. ö. N. 704.)

A T. jelen §-a egyébként csak az 1881. évi XVII. t.-cz. 57. §. 1. pontjában foglalt rendelkezésnek tovább fejlesztése.

A második bekezdést illetőleg megemlitendő, hogy a T. a vendéglős törvényes zálogjogára nem terjeszti ki az 1551. §. szabályát, minthogy ennek e helyütt nem tulajdonitott gyakorlati jelentőséget.

1554. §.

Az 1554. §-ban körülirt esetekben a T. az ugyanott közelebbről megjelölt előfeltételek mellett megadja a bérbeadónak azt a jogot, hogy a bérletet rögtöni hatálylyal felmondhassa. Ez a jog ugyancsak megilleti a haszonbérbeadót is tekintettel arra, hogy az 1554. §. az 1592. §-ban foglalt közelebbi meghatározással az 1582. §. harmadik bekezdése alapján megfelelően alkalmazandó lesz a haszonbérletre is.

Megadja pedig mindenekelőtt (1. pont) arra az esetre, ha a bérlő vagy az, a kinek a bérlő a használatot átengedte, a bérelt dolgot a bérbeadó érdekeinek *jelentékeny* sérelmével megin-

tés ellenére szerződésellenesen használja, különösen rongálja, elhanyagolja vagy jogosulatlanul harmadik személynek átengedi. Lényegileg ugyanigy rendelkeznek a különböző magánjogi törvénykönyvek és tervezetek (v. ö. O. 1118., N. 553., P. L. R. 1. r. 21. cz. 387., Sz. 1220., C. 1729., 1735., Sv. 283., Apáthy terv. 500. 2. pont, D. 572., H. 184. II. 1. pont, 176., B. 441. 2. pont, 433.; nagyobb részük azonban felmondási jog helyett a szóban forgó esetben elállási jogot ad a bérbeadónak); és ez a felfogás jutott kifejezésre a haszonbérletet illetőleg már az 1802. évi XXII. t.-cz. 4. §-ában és ennek alapján ismételten ujabb joggyakorlatunkban is (M. E. H. 1220., 16182.), valamint a bérletre vonatkozólag lakbérleti szabályaink tulnyomó részében.

Indoka pedig a T. ezen rendelkezésének az a megfontolás, hogy a bérlet rögtöni hatályu felmondása a szóban forgó esetekben igen gyakran egyedül lehetséges módja lesz annak, hogy a bérbeadó magát a bérlő által okozott nagymérvü és a bérlőn talán meg sem vehető károsodástól megóvja.

Megjegyzendő, hogy a T. ezen rendelkezésével csak arra az esetre kivánta a bérbeadónak a felmondási jogot megadni, ha a bérlő által folytatott használat nemcsak objectiv szerződésellenes, hanem subjective is jogellenes. Ezen felfogás alapján a felmondás ki lesz zárva, ha a használat objective szerződésellenes ugyan, a bérlő azonban használati jogának terjedelmét illetőleg menthető tévedésben van, bár ez gyakorlatilag csak ritkán fog előfordulhatni. Kifejezésre juttatja a T. ezen felfogását félreismerhetlenül azzal, hogy a bérbeadó felmondási jogát feltételezi attól, hogy a bérlő a dolgot *megintés ellenére* használja szerződésellenesen.

A T. azonban objective szerződésellenes és subjective jogellenes használat esetében is csak akkor adja meg a felmondási jogot a bérbeadónak, ha a bérlőnek megintés ellenére folytatott ez a használata a bérbeadónak érdekeit *jelentékenyen* sérti. Ennél a megszoritásnál gyakorlati tekintetek voltak irányadók. Lakásbérleteknél, különösen nagyobb városokban igen elterjedt szokás, hogy a bérbeadók és pedig rendszerint a bérleti szerződés kiegészitő részét képező u. n. házi rendben kicsinyes és a bérlő szabad mozgását szerfelett korlátozó rendszabályokkal szabják meg a bérlőt illető használat gyakorolhatásának módját.

A védett érdek és védelem intensitása között nem volna meg az okvetlenül szükséges összhang, ha a bérbeadó ilyen és hasonló esetekben a bérletet a folytatott szerződésellenes használat alapján rögtöni hatálylyal felmondhatná akkor is, ha ez a használat az ő érdekeit számottevő mértékben nem sérti.

Szerződésellenes használat természetesen nemcsak az, a mely a bérleti szerződés kifejezett rendelkezéseibe ütközik, hanem az is, a mely a T.-nek az adott esetben hatályba lépő dispositiv megállapitásai ellen vét. A szerződésellenes használat gyakorlatibb eseteinek az 1. pontban foglalt felsorolása, a mint ez a szövegezésből is kitünik, exemplificativ jellegü.

Megadja továbbá a rögtöni hatályu felmondás jogát a T. a bérbeadónak abban az esetben is, ha a bérlő valamely lejárt bérrészletet a bérbeadó által neki e végre kitüzött véghatáridő alatt, mely ingatlanoknál legalább tizenöt, ingóknál legalább három napra teendő, egészben vagy részben le nem fizet (2 pont). Hogy a bérbeadó idő előtt megszüntetheti a bérletet, ha a bérlő a bért nem fizeti, erre nézve elvben egyetértenek a különböző magánjogi törvénykönyvek és tervezetek; és csak a részletekben, főleg abban térnek el egymástól: hány bérrészlet nem fizetése jogositja fel a bérbeadót a megszüntetésre és előfeltételét képezi-e ezen jog gyakorolhatásának a bérlő késedelme illetőleg vétkessége. Már egy bérrészlet elmulasztása alapján feljogositják a bérbeadót a felmondásra különösen az osztrák ptkönyv (1118.) és a svájczi kötelmi jogi törvény (287.), mig mások (N. 554., P. L. R. I. r. 21. cz. 298., Sz. 1220., Apáthy terv. 500. 3. pont., H. 184., B. 441. 3. pont, D. 572. 3. pont) ezt a jogot csak akkor adják meg, ha a bérlő két egymást követő bérrészlettel maradt adós. A késedelemre illetőleg vétkességre nincs tekintettel a porosz Landrecht (I. r. 21. cz. 298.) és a szász ptkönyv (1220.); mig az idézett törvénykönyvek és tervezetek tulnyomó része előzetes megintéstől illetőleg a bérlő késedelmétől teszi függővé a felmondás jogát (V. ö. különösen O. 1118., N. 554., H. 184., D. 572.; B 441. 3. pont). Egyes ellenkező birói határozatok daczára mai jogunk szerint sem képezheti kétség tárgyát, hogy akárcsak egy bérrészlet nem fizetése is feljogositja a bérbeadót a bérlet idő előtti megszüntetésére. [A haszonbérletre vonatkozólag 1802: XXII. t.-cz. 4. §., 1893: XVIII. t.-cz. 1. §. 5 pont i.), M. E. H. 1196., 1197., 1198., 1200., — a lakbérleti szabályok legnagyobb része

akként rendelkezik, hogy ha a bérlő a bért annak a negyedévnek végéig meg nem fizeti, a melynek kezdetén az esedékessé vált, ugy a bérbeadó a bérlő azonnali kiköltözését követelheti s a szerződést minden felmondás nélkül megszüntnek tekintheti.)

Szemben azzal, hogy a T. értelmében (1528., 1532. §§.) a bérlő is rendszerint felmondhatja rögtöni hatálylyal a bérletet, ha a bérbeadó szerződési kötelezettségeinek eleget nem tesz, viszont meg kellett adni ezt a jogot a bérbeadónak is, ha a bérlő legfontosabb szerződési kötelezettségét (a bérfizetést) nem teljesiti.

Valamint az 1 pont esetében, ugy ez esetben is a bérbeadó helyzetét egyoldaluan a bérlő javára tulságosan koczkázatossá tenné a T. és őt esetleg nagymérvü, a bérlőn utólag talán meg sem vehető károsodásnak tenné ki, ha a bérbeadót érdekei megvédésében a bérlet rögtönös megszüntethetése helyett ez esetben is csupán azon jogokra korlátozná, a melyeket a T. a szolgáltató félnek a viszonos teljesités elmaradása esetére általánosságban biztosit.

A mi a felmondási jog közelebbi előfeltételeit illeti, a T nem találta indokoltnak azt két, egymásután következő részlet nem fizetésének tényétől feltételezni. Megadja a felmondás jogát, ha a bérlő a bérnek bármely lejárt részletét, sőt hacsak annak egy részét is, le nem fizeti. Viszont azonban a bérlő érdekében nem tekinti elegendőnek sem a lejárat, sem a késedelem puszta tényét, hanem az 1528. §. első bekezdésének analogiájára megkivánja, hogy a bérbeadó a bérlőnek a fizetésre — ingatlanoknál legalább tizenöt, ingóknál legalább három napi — véghatáridőt tüzzön. Ha a véghatáridő eltelte előtt a bérlő a lejárt bérrészletet egészben vagy csak bármily csekély részben le nem fizette, ezzel a bérbeadó megszerezi a rögtöni hatályu felmondás jogát, és ettől el nem esik az által, hogy a bérlő a véghatáridő eltelte után, de még a felmondás bekövetkezte előtt a bért lefizeti. Az ellenkezőnek megengedése ellentétben állana a kitüzött időnek véghatáridő-jellegével és csak complicatiokra és jogvitákra adna okot, különösen abból a szempontból, vajjon a fizetés előbb történt-e meg, sem mint a felmondás, (mint más személyhez intézendő jognyilatkozat) hatályossá vált. Másfelől kétségtelen, hogy a bérfizetésnek a véghatáridő eltelte után való fentartás nélküli

elfogadása rendszerint a felmondási jogról való lemondásnak lesz tekintendő.

A T. folytatólag kijelenti, hogy a felmondás hatálytalan, ha a bérlőnek a bértartozással felérő és beszámitásra alkalmas ellenkövetelése van s a felmondás után haladéktalanul kijelenti, hogy beszámitási jogával él. A fent mondottakból és a dolog természetéből önként következik, hogy a felmondás hatálytalanná válását a bérlő a bérbeadó ellenére csak oly követelésének beszámitásával idézheti elő, a mely, mint beszámitásra alkalmas, őt már a véghatáridő eltelte előtt megillette.

A rendelkezés sulypontja különben nem ezen, hanem azon van, hogy a felmondást csak az a beszámitási nyilatkozat hatálytalanitja, a melyet a bérlő a felmondás után haladéktalanul megtesz. Szükséges volt ennek kijelentése tekintettel arra, hogy a bérlő, ha neki a véghatáridő eltelte előtt ily követelése van, és ha ez és a bérbeadónak ezzel szemben álló bérkövetelése — a mi a rendes eset lesz — kölcsönösen beszámitható, az 1317. §. második bekezdése értelmében rendszerint a felmondás megtörténte után is még megtehetné beszámitási nyilatkozatát és pedig azzal a hatálylyal, hogy annak folytán mind a két követelés a véghatáridő leteltét megelőzőleg megszüntnek és ez alapon a felmondás hatálytalannak volna tekintendő. Kézen fekvő dolog: mily bizonytalanná tenné a bérbeadó helyzetét, és mily complicatiokra vezethetne ennek lehetősége. Ha a bérlő azt a beszámitási nyilatkozatot, a melylyel a felmondást hatálytalanithatta volna, idején meg nem tette, méltánytalanságot nem panaszolhat, ha a jog az elkésett nyilatkozatnak — természetesen nem a bérkövetelés megszüntetése tekintetében, hanem csak — a felmondás tekintetében nem tulajdonit hatályt.

Minthogy a bérlő a bértartozással fel nem érő követelésnek beszámitásával a bérbeadó követelését csak részben szünteti meg, a 2 pont 1 mondata alapján, külön kijelentés hiányában sem képezheti kétség tárgyát, hogy ily beszámitás a felmondás hatálytalanná válását nem eredményezheti.

1555. §.

A §. rendelkezése, a mely a bérbeadót, ha az 1554. §. értelmében felmondja a bérletet, arra kötelezi, hogy az előre felvett bérnek azt a részét, a mely a dolog visszavétele utáni időre esik, a bérlőnek visszafizesse, indokolásra nem szorul. (Részben máskép N. 555.) A rendelkezésnek jelentősége, hogy minden egyéb előfeltételtől függetlenül kötelezi erre a bérbeadót.

1556. §.

Ha a bérlő, a kinek a bérbeadó valamely lejárt bérrészlet megfizetésére az 1554. §. második bekezdése alapján eredménytelenül tüzött ki véghatáridőt, egyuttal a bérelt dolog átvételével is késedelemben van, vagy a dolog használatával a bérleti idő lejárta előtt felhagyott, a T. méltányossági tekintetekből megadja a bérbeadónak azt a jogot, hogy a bérlet felmondása helyett a dolgot a bérleti idő (mely alatt e helyütt — a mint ez a szövegből kétséget kizárólag kitünik — csak a „szerződésileg kikötött" bérleti időt érti a T.) még hátralevő tartamára a bérlő rovására másnak adhassa bérbe.

Ezen jognak a felmondási jog mellett alternative való megadásánál irányadó az a megfontolás volt, hogy a felmondási jog egymagában a bérbeadó érdekeit nem védi meg eléggé hathatósan és pedig főleg azért, mert azzal a bérbeadó gyakran csak saját károsodása árán és ép azért rendszerint csak akkor fog élhetni, ha ez uton még nagyobb károsodástól óvhatja meg magát.

Kárt szenvedhet ugyanis a bérbeadó az által, ha dolgát, melyet a rögtöni hatályu felmondás esetén idő előtt visszakap, nem tudja azonnal megfelelően értékesiteni (akár pl. az által, hogy másnak ugyanoly kedvező feltételek mellett bérbeadja, akár azzal, hogy maga használja), tekintve, hogy ily felmondás esetén a bérlő sem az azt követő időre bért fizetni, sem az idő előtti megszünésből eredő kárt megtériteni nem tartozik.

Ha ennek daczára a T. a rendes esetekben vagyis akkor, a mikor a bérrészlettel hátralékos bérlő a bérelt dolog haszná-

latában van, megelégszik azzal, hogy a bérbeadónak érdekei védelmére a rögtöni hatályu felmondás jogát adja, ugy ennek oka az, hogy a viszonyok ily esetben a védelem más, alkalmasabb módját kizárják. Ép azért nem volna azonban indokolható, ha a T. a védelem ezen neménél megmaradna a szóban forgó esetben is, a mikor a viszonyok a védelemnek a jelen §. első bekezdésében körülirt és a bérbeadóra nézve sok esetben előnyösebb módját lehetővé teszik. Előnyösebb ez a megoldás a bérbeadóra nézve azért, mert annak veszélyét, ha a dolgot csak kedvezőtlenebb feltételek mellett lehet másnak bérbe adni, a bérlőre háritja; és mert nagyobb koczkázat nélkül lehetővé teszi a bérbeadóra nézve a bérlet idő előtti megszüntetésének mellőzését. E mellett a bérlőre nézve is előnyösebb ez a megoldás annyiban, mert módot nyujt a bérbeadónak, a ki a bér nem fizetése daczára nem akarja az azzal járó koczkázat miatt a bérletet rögtöni hatálylyal felmondani, a bérleti jogviszony oly módon való fentartására, a mely a bérlő bérfizetési kötelezettségén kisebb-nagyobb mértékben könnyit.

Megjegyzendő, hogy a T. értelmében a jelen §. első bekezdésében körülirt bérbeadás csak joga, de nem egyuttal kötelessége a bérbeadónak, és hogy tisztán tőle függ, vajjon a kitüzött véghatáridő elteltével ezt a jogát gyakorolja-e, vagy rögtöni hatálylyal felmondja-e a bérletet. A bérbeadásnak azonban ahhoz, hogy annak a jelen §-ban meghatározott hatálya legyen, kifejezetten a bérlő rovására kell történnie.

A második bekezdésben foglalt rendelkezések csak okszerü folyományai annak, hogy a T. feljogositja a bérbeadót a bérlő rovására való bérbeadásra és bővebb indokolásra nem szorulnak.

1557., 1558. §§. *)

A T. annak kimondásával, hogy a bérleti viszony megszünik annak az időnek elteltével, a melyre köttetett, ki akarja

*) Az 1558. §. második bekezdés alakjában a következőkkel egészitendő ki:

Azokban az esetekben, a melyekben a bérlet a törvényes felmondási idő megtartásával idő előtt felmondható: ingó dolog bérletét a felmondást követő harmadik napra; ingatlan dolog bérletét valamely évnegyed végére legkésőbb az évnegyed tizenötödik napján lehet felmondani.

zárni annak a felfogásnak érvényesülhetését, mintha a bérleti viszony megszüntének — a bérleti időtartam megállapitott volta esetén is — előfeltétele volna a felmondás, és kétségtelenné teszi, hogy ezekben az esetekben a megállapitott időtartam letelte önmagában is maga után vonja a bérleti szerződés megszüntét. Ugyancsak félreértések megelőzése czéljából felveszi ezt a rendelkezést a legtöbb ujabb törvénykönyv és tervezet is (v. ö. O. 1113., N. 564. I., P. L. R. 1. r. 21. cz. 324., Sz. 1214., C. 1737,, Apáthy terv. 495. I., H. 184., B. 436., D. 568.). Kétségtelen, hogy kifejezett rendelkezés hiányában is, ugyanezt tartja mai jogunk. (M. E. H. 1231.). Az a kérdés: vajjon ez az időtartam megállapitottnak vehető-e tekintettel arra a czélra, a mely a szerződés megkötésénél a felek előtt lebegett, vagy tekintettel hasonló bérletek szokásos időtartamára, a concret esetben az akarat-értelmezés általános elvei alapján lesz eldöntendő; erre nézve positive rendelkezni feleslegesnek látszott.

Ugyancsak a legtöbb törvénykönyvvel és javaslattal egyezően (O. 1116,, N. 564. II., P. L. R. 1. r. 21. cz. 340., Sz. 1215., Sv. 289., C. 1736., Apáthy terv. 496., B., 439., H. 206., D. 568.) jár el és mai jogunk álláspontját tartja fenn a T., a midőn az 1557. §. második bekezdésében kimondja, hogy határozatlan időre kötött bérletet mindegyik fél felmondhat. A római jognak az a szabályozása, a melynek értelmében a határozatlan időre kötött bérletet bármelyik fél rögtönösen megszüntetheti, gyakorlatinak, a felek érdekeivel egyezőnek el nem ismerhető.

Annak megállapitása, hogy mily időre történjék a felmondás ily határozatlan időre kötött bérletnél, első sorban a felek dolga. Minthogy azonban a felek a gyakorlatban az ily szerződések nagy részét a nélkül kötik meg, hogy a felmondási időre nézve megállapodnának, a T.-nek kellett a jogbiztonság érdekében a szerződési megállapodások kiegészitéseképp erre nézve rendelkezni, a minthogy ezt a különböző törvénykönyvek és tervezetek kivétel nélkül megteszik.

A vonatkozó szabályokat az 1558. §. tartalmazza. A T. a felmondási idők meghatározásánál a német ptkönyvet követte (N. 565.), a melynek e részbeli szabályait gyakorlati szempontból legmegfelelőbbeknek találta (V. ö. O. 1116.,

Sz. 1215., Sv. 290., Apáthy terv. 496. II., H. 206. III., B. 436—439., D. 568.). Az, hogy a T. az 1557. §. harmadik bekezdésében a szerződés mellett kifejezetten utal a helyi szokásra is, ugyanazon a megfontoláson alapszik, mint az 1543. §. analog rendelkezése.

A T. szerint a bérlet, még ha annak időtartama meg is lett állapitva, *a törvényes felmondási idő* megtartásával több esetben idő előtt felmondható. Ezekre az esetekre való tekintettel meg kellett határozni ily felmondási időt, a melynek természetszerüleg fixnek és pedig aránylag hosszabbnak kellett lennie. Ezen a megfontoláson alapszik az 1558. §-nak a fentebb jegyzet alatt felvett második bekezdése.

Az 1558. §. azon szabálya, mely szerint a hetek és hónapok naptár szerint, az évnegyedek az 1545. §. szerint számitandók, megfelel a nálunk követett gyakorlatnak.

Kétség tárgyát sem képezheti, hogy az 1558. §. nem nyerhet alkalmazást, ha a felek valamelyike a bérletet rögtöni hatálylyal felmondja, a mínt ezt az 1557. §. végbekezdése még külön is kiemeli.

1559. §.

Abból, hogy a T. a bérleti szerződésre meghatározott alakot sehol elő nem ir, következik, hogy azt a felek érvényesen tetszés szerinti alakban köthetik. Ez megfelel mai jogunknak és a magánjogi codificatiok többségének. Ingók tekintetében a T. ennél következetesen meg is marad, mig ingatlanok és az ezekkel egy tekintet alá eső lakások és helyiségek bérleténél ezt az általános szabályt a jelen szakasz annyiban megszoritja, hogy a bérlet tartamának a felek által történt megállapitását joghatályosnak csak akkor ismeri el, ha ez a megállapitás irásban történt, egyuttal az ennek ellenére — s igy érvénytelenül — történt ügyleti megállapitást azzal a positiv rendelkezéssel pótolva, hogy a szerződést ily esetben határozatlan időre kötöttnek kell tekinteni. Az a körülmény tehát, hogy a bérlet tartama nincs irásban megállapitva, önmagában nem teszi érvénytelenné a szerződést, hanem csak megváltoztatja annak tartalmát anynyiban, hogy az nem az érvénytelenül megállapitott időtartamra, hanem határozatlan időre kötöttnek lesz tekintendő. (V. ö. N. 566.).

Az, hogy a T. ingók bérleténél meghatározott alakot semmi tekintetben sem kiván meg, oly természetes, hogy indokolást sem igényel.

A mi ellenben ingatlanok bérletét illeti, kétségtelen ugyan, hogy a jogbiztonságot nagyban előmozditaná és sok felesleges perlekedésnek venné elejét, ha a felek ilynemü bérleti szerződéseiket irásbeli alakban — más alakszerüség kötelezővé tétele a gyakorlati élet követelményeit tartva szem előtt alig jöhetne szóba — kötnék, ennek daczára sem volna azonban czélszerü ezen szerződések érvényét az irásbeli alaktól függővé tenni. Nem volna pedig czélszerü egyfelől azért, mert az ingatlanok iránti bérleti szerződések egy része oly egyszerü, hogy ezek tekintetében az irásbeli alakra szükség nincs; másfelől pedig azért, mert a gyakorlati élet tapasztalatait tartva szem előtt, valószinünek látszik, hogy a felek a cogens jogszabály ellenére is igen gyakran szóbelileg kötnék meg bérleti szerződéseiket, mely esetben a T.-nek az irásbeli alakot érvényességi kellék gyanánt megállapitó jogszabálya, tekintettel a bérleti szerződések kötésének gyakori voltára, a jogbiztonságnak többet ártana, sem mint használna.

Minthogy azonban kétségtelen, hogy az ingatlanok iránti bérleti szerződések irásban való megkötése a jogbiztonság érdekében kivánatos, a T. azon volt, hogy a feleket legalább közvetve erre az irásba foglalásra szoritsa.

Ezt teszi a jelen §-ban foglalt szabálylyal. Erre való tekintettel a felek ingatlanok iránti azokat a bérleti szerződéseiket, a melyeket határozott időtartamra kötnek, — az alakszerüségben rejlő biztositékra tulajdonképen csak ezeket illetőleg forog fenn gyakorlati szükség — kénytelenek lesznek irásba foglalni, ha nem akarják kitenni magukat annak, hogy egyikük a szerződést az 1558. §-ban megállapitott felmondási időre a jelen §. alapján a megállapitott időtartam eltelte előtt is felmondja.

1560. §.

Az élet tanusága szerint a bérleti időnek túlhosszu tartamban való megállapitása a gyakorlatban könnyen visz-

szásságokra vezethet, minthogy a szerződés megkötésekor fenforgott és a megállapodásoknál alapul vett viszonyokban ily hosszabb idő elteltével szükségképen beálló változások folytán az ügyleti megállapodások a tényleges viszonyoknak utóbb gyakran nem felelnek meg többé, a mi a jogviszony fenmaradását majd az egyik, majd a másik félre elviselhetetlenné teszi. Hozzájárul ehhez, hogy a bérbeadó ilykép hosszu időn át meg lévén fosztva a dologgal való tényleges rendelkezhetés lehetőségétől, ez a dologi jogviszonyt elhomályositja és közvetve a jogbiztonságot veszélyezteti. Túl messze ment volna és a felek szerződési szabadságát túlságosan korlátozta volna, ha a T. erre való tekintettel az oly bérleti szerződést, a mely a bérleti időt bizonyos maximalis tartamon túl kiterjeszti, érvénytelennek jelentené ki. E helyett elegendőnek látszott a német ptkönyv nyomán (567[1].) a feleknek közvetlenül jogszabálylyal megadni azt a jogot, hogy bizonyos maximalis időtartam elteltével a bérletet a törvényes felmondási idő megtartásával (1558. §. II.) bármelyikük akkor is felmondhassa, ha a bérleti időt eredetileg ennél hosszabb időtartamban állapitották is meg. A maximalis idő — ugy mint más hasonló esetekben (1739. §. II., 2028.) — harminczkét év.

Megjegyzendő egyébiránt, hogy a használat átengedésének időbeli korlátoltsága már a bérlet fogalmából is következik.

Az oly szerződési megállapodás, a mely szerint a bérlet a bérbeadó vagy a bérlő élete tartamára szól, rendszerint családi viszonyokon és tekinteteken fog alapulni és a szerződési feltételek megállapitásánál is ezek a tekintetek lesznek irányadók. Czélszerünek látszott ezért az első bekezdés szabályának érvényesülését ezekben az esetekben kizárni. (V. ö. N. 567[2].)

1561. §.

Gyakori eset, hogy a bérlő — daczára annak, hogy a bérlet a kikötött bérleti időtartam letelte, folytán megszünt — a bérelt dolog használatát a bérbeadó tudtával folytatja. A jelen szakaszban foglalt positiv jellegü rendelkezés hiányában a bérlet ily esetben meghosszabbitottnak csak akkor volna tekinthető, ha a feleknek ily irányu akarata az

akarat-értelmezés általános szabályai szerint, az adott esetben és annak összes körülményei alapján megállapitható lenne. Erre azonban — az emlitett általános elveket tartva szem előtt — a használat folytatásának és az erről való tudomásnak ténye egymagában alig volna elegendő. Tekintve pedig azt, hogy az ily akaratra következtetést engedő egyéb körülmények a gyakorlati esetek túlnyomó számában nem lesznek bizonyithatók, a bérletnek a felek akaratából történt meghosszabbitása ezekben az esetekben nehezen lenne biróilag megállapitható. Másfelől azonban gyakorlati czélszerüségi tekintetek határozottan a meghosszabbitás supponálása mellett szólanak, minthogy ezen megoldás alapján a kibontakozás az adott helyzetből a legkönnyebb és mindkét fél érdekével leginkább összeegyeztethető és minthogy az ellenkező megoldás az esetek túlnyomó számában mindkét fél érdekét többé-kevésbé sértené.

Ezekre való tekintettel czélszerünek látszott a szóban forgó esetben a felek közötti jogviszonynak megitélését függetleniteni attól: megállapitható-e a concret esetben a feleknek a meghosszabbitásra irányuló akarata vagy sem? Ezt a függetlenitést czélozza a T., a midőn az 1561. §-ban — a legtöbb magánjogi törvénykönyvvel és tervezettel az alapgondolatot illetőleg egyezően (v. ö. O. 1114. kapcsolatban az 1858. évi november hó 16-án 213. szám alatt kelt császári rendelet 22. §-ával; N. 568., Sz. 1218., Sv. 291., C. 1738., Apáthy terv. 497., H. 191., 207., B. 456., D. 569.) — kimondja, hogy a határozott időre kötött bérlet a mondott ténykörülmények alapján meghosszabbitottnak tekintetik (a „bérleti idő" alatt a T. a jelen §-ban szintugy, mint az 1556. §. első bekezdésében, a „szerződésileg kikötött" bérleti időt érti; félreértések elkerülése végett a szöveg ily értelemben ki lesz egészitendő).

Absolut szabályként azonban ezt oly értelemben, hogy a használat folytatása és az erről való tudomás feltétlenül maga után vonja az emlitett jogkövetkezményt, felállitani még sem lehetett. Lehetséges, hogy a bérlő kénytelen a bérelt dolog használatát (pl. haláleset vagy betegség miatt) még egy ideig folytatni, valamint lehetséges, hogy a bérbeadó türi még egy ideig a használatot, a nélkül, hogy a bérlő, illetőleg a bérbeadó a meghosszabbitást akarná.

További garantiát kellett ezért keresni arra nézve, hogy

ez a positiv szabály, mely végelemzésben a felek hasonértelmü akaratának feltételezésén alapszik, a felek valóságos akaratával ne juthasson egy könnyen ellenkezésbe.

Odáig elmenni, hogy a felek bármelyike a szabály alkalmazását a meghosszabbitás ellen irányuló akaratának egyoldalu kijelentésével mindenkor kizárhassa, nem lehetett, minthogy ez a szabály gyakorlati jelentőségét megsemmisitené, valamint ugyanezen okból a porosz Landrechttel az ellenkező irányban sem lehetett odáig elmenni, hogy a szabály alkalmazása feltételeztessék attól, hogy a bérlő a meghosszabbitás iránti akaratát a bérbeadóval közölje és az ennek ellent ne mondjon. E helyett elegendőnek és a szabály gyakorlati horderejét kellően megovónak látszott az a megoldás, a melyet az osztrák ptkönyv 1114. §-a alapján 1858. évi november hó 26-ikán 213. szám alatt kelt császári rendelet 22. §-a, valamint a szász ptkönyv 1218. §-a és a német ptkönyv 568. §-a nyomán a T. is választ és a mely szerint a felek bármelyike a jelen §-ban foglalt positiv jellegü rendelkezés érvényesülését kizárhatja az által, hogy az ellenkező szándékát tizenöt napon belül a másik félnek kijelenti.

Arra nézve, hogy mily időtartamra tekintessék a bérlet meghosszabbitottnak, eltérők a különböző törvénykönyvek és tervezetek intézkedései. Egy részük (O. 1115., P. L. R. 1. r. 21. cz. 328., 329.) egy meghatározott időtartamra, illetőleg bizonyos esetekben az előző szerződésben meghatározott időre, nagyobb részük ellenben (N. 568., Sz. 1218., Sv. 291. C. 1738., Apáthy terv. 497., H. 207., B. 456., D. 569.) határozatlan időre tekinti a bérletet meghosszabbitottnak. A T. ez utóbbi álláspontra helyezkedett, kiindulva abból, hogy ez a megoldás a felek érdekének a legjobban megfelel, különösen abban az esetben is, a mikor a positiv rendelkezés a felek valóságos akaratával nincs teljes összhangban.

A jelen §. alapján meghosszabbitottnak tekintendő bérlet a mondottakból kifolyólag felmondással bármikor meg lesz szüntethető.

Az, hogy a T. a tizenöt napi határidőt a bérlőre nézve a használat folytatásától, a bérbeadóra nézve pedig a használat folytatásáról való értesüléstől számitja, annyira természetszerü

folyománya a fent mondottaknak, hogy közelebbi indokolásra nem is szorul.

A T. a jelen §-ban foglalt szabályt csak arra az esetre akarja kimondani, ha a bérleti viszony a szerződésben meghatározott idő elteltével (1557. I.), nem arra is, ha felmondással (1557. II.) ért véget (hasonlóan: P. L. R. 1. r. 21. cz. 324—327., C. 1739., B. 456., D., 569., Apáthy terv. 497,). Ha e szabály az utóbbi esetre is kiterjesztetnék, a felmondási nyilatkozat tulságosan meggyengülne hatályában és jelentőségében. A ki a bérletet felmondja, az ezzel kétségtelen kifejezést ad annak az akaratának, hogy a bérletet a felmondási időn túl folytatni nem kivánja; ezzel a kifejezett akaratkijelentéssel szemben a bérletet nem fictio alapján, hanem csak akkor lehet meghosszabbitottnak tekinteni, ha a feleknek — és különösen a felmondó félnek — ez az akarata kétségtelenül megállapitható (lásd az 1619. §. analog szabályát és annak indokolását).

1562. §.

A §-ban foglalt rendelkezés abban a részben, a melyben a bérlőt arra kötelezi, hogy a bérleti viszony megszünte után a bérelt dolgot a bérbeadónak visszaadja, indokolásra nem szorul (v. ö. O, 1109., N. 556. I., P. L. R. 1. r. 21. cz. 12—14., Sz. 1208., C. 1730., 1731., Apáthy terv. 492. I., H. 179., B. 429., 430., D. 565.). Az idézett törvénykönyvek és tervezetek csaknem mindannyian hozzáteszik, hogy a bérlő abban az állapotban köteles a dolgot visszaadni, a melyben azt átvette. Ennek kimondása azonban felesleges. A mennyiben a bérelt dolog állapota a vett használat folytán változott, az 1542. §. szabálya adja a megfelelő megoldást. A mennyiben pedig a dolog állapota nem a használat folytán változott, ugy az a kérdés: vajjon a bérlő ezért felel-e, — kiindulva abból, hogy a berlőt a dolog megóvásának kötelezettsége is terheli — ahhoz képest lesz eldöntendő, a mint ez a változás az emlitett kötelezettségnek az 1162. és 1164. §-ok szerinti vétkes nem teljesitését involválja-e vagy sem.

Hasonlóképen felesleges, sőt — tekintettel az 1565. §-ra — nem is lett volna teljesen megfelelő, ha a T. több törvénykönyv és tervezet példájára (Sz. 1208., Apáthy terv. 492., H. 179., D.

565.) kimondotta volna, hogy a dolgot tartozékaival együtt kell visszaadni.

Az 1562. §. első mondatában foglalt rendelkezéssel szemben is felmerülhet azonban az a kérdés: megtagadhatja-e a bérlő a dolog visszaadását azon az alapon, hogy ő annak tulajdonosa?

Positiv rendelkezés hiányában a megoldást az általános elvek alapján kellene keresni? Az kétségtelen, hogy a bérlő abban a gyakorlati esetben, a mikor a bérelt dolog tulajdonjogát a bérlet tartama alatt magától a bérbeadótól szerezte meg, a dolgot nem köteles a bérbeadónak kiadni, más esetekben azonban a döntés a concret körülményekhez képest különböző és e mellett gyakran kétséges lehet. Az ebből folyó jogbizonytalanság lehető elkerülése és a bérbeadó jogainak e részben való hathatós védelme czéljából a törvénykönyvek és tervezetek egy része a bérlő tulajdonjogára alapitott ezen kifogásnak a visszaadási kötelezettséggel szemben való megengedhetősége iránt positive rendelkezik (v. ö. O. 1109., Sz. 1227. kapcsolatban az 1184. §-szal, Apáthy terv. 493., H. 180., B. 431., D. 566.). Ezeket követi a lényegben a T., midőn az első bekezdésben (szemben a német ptkönyvvel, mely erről hallgat), kimondja, hogy a bérlő azon az alapon, hogy a dolog a saját tulajdona, annak visszaadását csak abban az esetben tagadhatja meg, ha a tulajdonjogot a bérleti idő tartama alatt a bérbeadótól szerezte meg. Más esetekben tehát a bérlő tulajdonjogára való hivatkozással nem térhet ki a visszaadás kötelezettsége alól. Az idézett codificatiók kifejezetten kizárják a kifogást harmadik személy tulajdonjoga alapján is. Ennek kizárt volta a T. szerint kifejezett rendelkezés hiányában sem lehet kétséges.

A bérbeadónak a dolog visszaadására irányuló követelésével szemben a bérlő az 1161. §. alapján bizonyos esetekben — igy különösen az 1541. §-on alapuló ellenköveteléseinek biztositására — a dolgot visszatarthatná. Ingók bérleténél a T. ezen jog gyakorlásának nem vet gátat, mig ellenben ingatlanok — és az 1581. §. szerint velük egy tekintet alá eső lakások és egyéb helyiségek — bérleténél a visszatartási jogot a T. a jelen §. második bekezdésében az általános szabály alól való kivételkép kifejezetten kizárja. Indoka ennek az, hogy az életben azok a követelések, a melyeknek biztositásául a bérlő az általános szabály értelmében a visszatartás jogával élhetne,

rendszerint nem állanak arányban a visszatartott ingatlanok értékével, és hogy igy a visszatartási jog megadása, tekintettel arra, hogy annak gyakorlása sok esetben a bérbeadót jelentékenyen károsithatná, a bérlőnek oly védelmet biztositana, amely a bérbeadónak a védett érdekkel arányban nem álló terhével járna.

Számolni kellett különösen azzal a veszélylyel, hogy a bérlők a visszatartási joggal gyakran csak a bérbeadó bosszantása czéljából élnének.

Nem hagyható végül figyelmen kivül, hogy a törvényes felmondási időt meghaladó időre szóló ingatlan-bérleteknél vagyis azokban az esetekben, a melyekben a visszatartási jognak nagyobb jogosultsága lehetne, a bérlőnek módja van az 1541 §. alapján támasztható követeléseire nézve magának másnemü biztositást — és pedig jelzálogi biztositást — szerezni az által, hogy a bérlet telekkönyvi bejegyezhetőségét a szerződés megkötésénél kiköti és ez alapon tényleg bejegyezteti.

1563. §.

Ha a bérlő harmadik személynek — igy különösen albérlőnek — engedte át a dolog használatát: a bérbeadó az általános szabályok értelmében a bérleti viszony megszünte után ezen megszünés vagyis a bérleti szerződés alapján a dolgot a harmadiktól, a ki vele szerződési viszonyban nem áll, vissza nem követelhetné. Vele szemben csak dologi joga alapján, esetleg pedig a bérlő és a harmadik személy közötti szerződés alapján léphetne fel, ez utóbbi alapon, a mennyiben az 1027. §. előfeltételei fenn nem forognak, természetesen csak azon kettős előfeltétel alatt, hogy a bérlőnek joga legyen a közte és a harmadik személy között fenforgó jogviszony értelmében — pl. az albérlet megszüntével — a dolgot az utóbbitól visszakövetelni, és hogy a bérbeadó megszerezte legyen a jogot arra, hogy bérlője ezen visszakövetelési jogát helyette érvényesithesse.

Kézen fekvő, mennyire megnehezitené ilykép a dolog visszaszerzését az a körülmény, hogy a bérlő harmadik személynek engedte át a használatot.

A T. ezért — egyezően a német ptkönyvvel (556. III.) — méltányosnak találta a bérbeadót a fentemlitett consequentiák ellen lehetőleg biztositani, és helyzetét attól a körülménytől, hogy a bérlő a dolog használatát harmadik személynek átengedte-e vagy sem, a visszakövetelést illetőleg függetleniteni. Ezt legczélszerübben az által vélte elérhetni, ha a bérbeadónak a bérleti jogviszony megszünte esetére közvetlenül a bérleti jogviszony alapján visszakövetelési jogot ad a harmadik személy ellen is.

Azt a kérdést, mikép construálandó ez a visszakövetelési jog, a mely a szerződés alapján oly személy ellen támasztható, a ki a szerződési viszonyban nem is állott, az elmélet lesz hivatva eldönteni.

1564. §.

A §. rendelkezése, a mint ezt szövegezése mutatja, csak arra az esetre szól, ha a bérlő a bérleti viszony megszünte után nem adja vissza a bérelt dolgot, a nélkül azonban, hogy a bérlet az 1561. §. értelmében meghosszabbitottnak volna tekinthető. Maga a rendelkezés méltányossági és czélszerüségi tekinteteken alapszik. A §-ban foglalt rendelkezés hiányában a bérbeadó az eset körülményeihez képest a bérlő ellen majd kártérités, majd alaptalan gazdagodás visszatéritése iránt támaszthatna követelést. Mindkét esetben a követelés anyagi előfeltételeinek igazolása a bérbeadó részéről nagy gyakorlati nehézségekkel járhatna. Ezeken a nehézségeken akar egyrészt a bérbeadó iránti méltányossági tekintetekből, másfelől a perek egyszerüsitésének czélszerüségi szempontjából a T. az által segiteni, hogy több törvénykönyv és tervezet nyomán (N.. 557., P. L. R. 1. r. 21. cz. 332—335., Sz. 1219., Apáthy terv. 498,, D. 570.) a bérbeadónak megadja a jogot, hogy mintegy átalány-kártéritésül a megállapitott bért követelhesse arra az időre, a mely alatt a bérlő a bérlet megszünte után a bérelt dolgot visszatartotta.

Hogy a bérbeadónak ez a követelése, bár bér fizetésére irányul, lényegében kártéritési követelés, a T. alapján kétség tárgyát nem képezheti, valamint nem fogja kétség tárgyát képezhetni, hogy ezen követelés független a bérlő vétkességétől, és pusztán a visszatartás objectiv tényén alapszik.

Már abból, hogy a T. ezt az átalány-kártéritést a bérbeadó érdekében állapitja meg, következik, hogy a bérbeadót nem akarhatta erre szoritani akkor is, ha a valóságos kára ezt az átalányt meghaladja. Az első bekezdés alapgondolatából folyó ezt a consequentiát mondja ki a T. a §. második bekezdésében. További kértéritést azonban a bérbeadó magától érthetőleg csak annyiban követelhet, a mennyiben a kártéritési követelés általános előfeltételei (1168., 1187. I.) fenforognak.

1565. §.

A T. ebben a §-ban a bérlőnek megadja az elvitel jogát (ius tollendi) azokra a dolgokra nézve, a melyeket a bérelt dologgal a használat czéljára egyesitett volt. A ius tollendi-nek megadása indokolásra nem szorul. Ha valahol, ugy különösen a bérletnél van annak nagy gyakorlati jelentősége, a mit semmi sem bizonyit jobban, mint az, hogy az elvitel jogát a bérlőnek megadja csaknem valamennyi törvénykönyv és tervezet. (V. ö. O. 332., 1097., 1109., Sz. 1201., Apáthy terv. 484., B. 418., D. 557.).

Tekintve azt, hogy a T. az elvitel jogát az 1146. §-ban általános jellegü rendelkezéssel szabályozza, e helyütt az elvitel jogának megadására és egyuttal a bérleti jogviszony természete által indokolt kivételek megállapitására lehetett szoritkozni.

Azzal, hogy a T. a bérlőt nem az általa a bérelt dologgal összekapcsolt szerelvénynek (berendezésnek), hanem azoknak a dolgoknak visszatartására, illetőleg elvitelére jogositja, a melyeket ő a bérelt dologgal *a használat* czéljára egyesitett volt, a T. nem akart az elvitel jogának tárgyát illetőleg az 1146. §-tól eltérni. Csak concretebben, és tekintettel a „szerelvénynek“ (berendezés) talán nem eléggé kétségtelen értelmére, közérthetőbben akarta az elvitel jogának tárgyát meghatározni. E körülirás egyuttal alkalmas lesz arra, hogy támpontot nyujtson arra nézve, mily értelemben használja a T. más helyeken a „szerelvény“ szót.

Az 1146. §. nem tesz különbséget a tekintetben, vajjon azok a dolgok, a melyeket a fél, a ki valamely dolog kiadá-

sára van kötelezve, ezzel szerelvényként egyesitett, annak alkotórészeivé váltak-e vagy sem? Ezzel szemben az 1565. §. e részben különbséget tesz, és abban az esetben, a mikor a bérelt dologgal a használat czéljára egyesitett dolgok amannak alkotórészeivé váltak, a visszatartást illetőleg az elvitelt csak akkor engedi meg, ha a bérbeadó azt az értéket, a melylyel azok az elválasztás után birnak, a bérlőnek meg nem tériti. Az eltéréssel a T. elejét akarja venni annak, hogy a bérlő a ius tollendit saját érdeke ellenére, csupán a bérbeadó bosszantására is igénybe vehesse.

Magától értetődő, és különös megemlitésre nem szorult az, hogy az elválasztás költségeit minden esetben a bérlőnek kell viselnie.

Nincs kizárva, hogy a bérlő a concret esetben az egyesités fejében az 1541. §. alapján megtéritést is követelhessen; azonban kétségtelen, hogy ezt a jogot alternative s nem cumulative gyakorolhatja az elvitel jogával.

A második bekezdés szabálya, mely szerint a bérlő, ha az elvitel jogával él, a bérelt dolgot saját költségén az előbbi állapotba köteles helyezni, csak ismétlése annak, a mi az 1146. §. általános szabályában már ugyis ki van mondva. Különös hangsulyozását a szabály gyakorlati fontossága indokolja, a mi természetesen nem jelenti azt, mintha az 1146. §. e helyütt nem ismételt rendelkezései nem volnának szintén alkalmazandók.

1566. §.

A §. rendelkezése czélszerüségi tekinteteken alapszik. Kivánatos, hogy a felek azt a kérdést: támaszthat-e a bérlő a bérbeadóval szemben az 1541. és 1565. §-ok alapján a beruházások megtéritése vagy elvitele iránt követelést és támaszthat-e viszont ellene a bérbeadó, a dolog rosszabbodása vagy megváltoztatása miatt kártérités iránt követelést, a bérleti jogviszony megszünte után lehetőleg rövid időn belül tisztázzák. Azok az indokok, a melyek az 1328. §. eseteiben rövid elévülési időnek megállapitása mellett szólottak, a szóban forgó esetekre is állanak. A felek gazdasági viszonyaira szerfelett zavarólag hatna, nagy bizonyitási nehézségekkel járna és ennek folytán kétes kimenetelü

perekre szolgáltathatna okot, ha a felek a fent emlitett követelések valamelyikét hosszu idővel a bérlet megszünte után érvényesithetnék.

A T. ezért, a 752. §. hasontárgyu rendelkezésének analogiájára (V. ö. Indokolás II. kötet 528. old.), ezeket a követeléseket hat havi elévülésnek veti alá. (V. ö. O. 1097., N. 558., Apáthy terv. 503., H. 170., B. 457., D. 575.).

A fent kifejtettek értelmében ennek az elévülési határidőnek kezdetéül szorosan véve mind a két félre nézve a bérleti viszony megszüntének időpontját kellene megállapitani.

A T. azonban ezt a consequentiát csak a bérlő tekintetében vonja le, mig a bérbeadóra nézve az elévülési idő kezdetéül azt az időpontot állapitja meg, a melyben a bérbeadó a dolgot visszakapja.

Irányadó e részben az a megfontolás volt, hogy a bérbeadó sokszor csak akkor fog tudomást szerezhetni arról, hogy a dolog rosszabbodott vagy változott, a mikor a dolgot visszakapja, és hogy ennek következtében abban az esetben, ha a bérlő a dolog visszaadásával késik, a bérleti viszony megszüntétől számitott hat havi elévülési idő esetleg nagy részében eltelhetnék a nélkül, hogy módjában lett volna a kártéritési követelést megállapitó rosszabbodásról vagy megváltoztatásról tudomás szerezni; — a mi kétségtelenül méltánytalan és visszás helyzet volna. (N. 558. II.).

Nem vonatkozik ez a rövid elévülési idő a bérbeadónak a dolog visszaadása, valamint arra a kártérités iránti követelésére, a melyet a dolog elpusztulása alapján a bérlő ellen esetleg támaszthat.

A harmadik bekezdés rendelkezése (V. ö. N. 558. III.) ugyanazon a megfontoláson alapszik, mint az 1354. §. általános jellegü, analog rendelkezése, (L. a III. kötet. 744. old.).

1567. §.

Ha a bérbeadó a bérbeadott dolgot a bérleti szerződés megkötése után elidegeniti, ugy a bérbeadó különös jogutódját (az uj tulajdonost) a bérleti szerződés az általános elvek alapján nem köti, és ő valamint nem köteles pusztán a bérbeadott dolog

tulajdonának megszerzése folytán a maga részéről azokat a kötelezettségeket teljesiteni, a melyek a bérleti szerződés szerint jogelődjét terhelik, ugy másfelől nem is veheti igénybe a jogelődjét a bérleti szerződés szerint megillető jogokat. Ő tehát, ha a dolog már a bérlő kezén van, ettől bérfizetést nem követelhet, viszont azonban tulajdonjoga alapján, a kikötött bérleti időre való tekintet nélkül, bármikor követelheti a dolog azonnali kiadását, a mit, ha megtesz, a bérlő a bérlet idő előtti megszünése okából csak bérbeadója ellen fordulhat kártéritésért.

A bérleti jogviszonynak, mint pusztán személyes, kötelmi jogviszonynak természetéből okszerüleg folyó ezen consequentiáktól positiv rendelkezéssel eltérést állapit meg az 1567. §. a német ptkönyv nyomán (571.) arra az esetre, ha ez az elidegenités 1. valamely bérbeadott *ingatlanra* nézve és pedig 2. a bérlet tartama alatt vagyis akkor következik be, a mikor a bérleti szerződés a felek között *tényleg* már foganatba lépett.

Az eltérés pedig abban áll, hogy az uj tulajdonos — a fent mondottakkal ép ellenkezőleg — közvetlenül a T. ezen §-a alapján a tulajdonváltozás időpontjától kezdve a folyó jogokra és kötelezettségekre nézve a bérbeadó helyébe lép.

A német ptkönyv az uj tulajdonos ezen belépését a folyó jogokba és kötelezettségekbe attól tételezi fel, hogy a bérbeadott ingatlan elidegenitése az ingatlannak a bérlő részére történt átbocsátása után következett be. Minthogy azonban ez a rendelkezése már is nézeteltérésekre adott okot abban az irányban, vajjon elégséges-e a szóban forgó szabály érvényesülése szempontjából az, hogy a bérbeadó az ingatlant a bérlőnek már egyszer átbocsátotta, a nélkül, hogy okvetlenül szükséges volna, hogy a bérlő — ha egyébként a bérleti szerződés még hatályban van — ép az elidegenitéskor birtokban legyen, vagy pedig nélkülözhetetlen előfeltétele-e a szabály érvényesülésének, hogy a bérlő birtoka, mint a bérleti jogviszony publicitásának biztositéka ép az elidegenitéskor fenforogjon: czélszerübbnek látszott irányadóul azt venni, vajjon az elidegenités a bérlet tartama alatt, vagyis tényleges hatályba lépte után következett-e be. Ez a meghatározás gyakorlati eredményében megfelel a német ptkönyv szempontjából vitatott, első helyen emlitett és az irodalomban túlsulyra jutott felfogásnak, szövegezésében pedig elkerüli a fent ismertetett kételyeket.

A mi a jelen §-ban foglalt rendelkezés indokát illeti: ugy

annak felvételét szükségessé tette az a körülmény, hogy az általános elvekből folyó — és a római jogban következetesen keresztülvitt — consequentiák érvényesülése a bérlő érdekeit nagy mértékben sérti. Sérti pedig egyfelől az által, hogy helyzetét bizonytalanná teszi, minthogy ily szabályozás mellett mindig ki van téve annak, hogy a bérelt ingatlan elidegenitése esetén kénytelen azt a kikötött idő letelte előtt is — esetleg rögtönösen — kiadni; — a minek veszélyét a gyakorlati élet tanusága szerint a bérbeadót ilyenkor terhelő kártéritési kötelezettség sem háritja el. Sérti pedig másfelől az által, hogy a kártéritési követelés, érvényesitésének körülményességénél és a megitélt követelés realizálhatásának problematicus voltánál fogva, a bérlő érdekeit nem óvja meg eléggé hathatósan. Más uton (pl. kötbér kikötése, vagy a kárkövetelést biztositó jelzálogjog szerzése utján) pedig rendszerint nem lesz módjában a bérlőnek, mint gazdaságilag gyengébb félnek, magát ezen eshetőség ellen biztositani. E mellett ezek a hátrányok fokozott sulylyal kell hogy latba essenek ma, a mikor nagyobb városokban a népesség tulnyomó része osztály-különbség nélkül bérben lakik, és a mikor ennélfogva a bérleti jogviszony szabályozásának mikéntje a társadalom széles köreit közvetlenül érinti, és ehhez képest fokozott sociál-politikai jelentőséggel bir.

Eltérőleg a római jogtól, a mely — mint emlitve volt — az általános elvek consequentiái mellett ez esetben megmaradt, az ujabb magánjogi codificatiók az emlitett consequentiákat ingatlanok (egy részük csak lakások) bérletére nézve ezért csaknem kivétel nélkül többé-kevésbbé áttörik.

Legnagyobb részük (O. 1120., Sz. 1222., 1225., 1226., Z. 1495., 1522., Sv. 281., 314., Apáthy terv. 480., B. 444., 445., 447., 449., 451—453., 480., 481., D. 549., 551., 578., 580.) ebben általánosságban csak odáig megy, hogy szerintük az uj tulajdonos dologi joga alapján nem követelheti a bérlőtől bármikor az ingatlan rögtöni kiadását, hanem kénytelen a bérletet előbb — közelebbről meghatározott törvényes időre — felmondani, tekintet nélkül mindazonáltal a szerződésben megállapitott bérleti időtartamra. E mellett ugyanezen codificatiók csaknem kivétel nélkül megengedik a bérlet telekkönyvi bejegyzését, bejegyzettség esetén — a részletekben eltérő constructióval — továbbmenő és

hatályosabb védelemben részesitvén a bérlőt (lásd a köv. §. indokolását.)

Hazai jogunk a most tárgyalt codificátiókhoz csatlakozik, a midőn egyfelől megengedi a bérleti jog telekkönyvi bejegyzését a következő §. indokolásában kifejtett hatálylyal, másfelől pedig a bejegyzettség esetén kivül csak az uj tulajdonos előzetes felmondása alapján kötelezi a bérlőt az ingatlan idő előtti kiadására.

A most ismertetett codificatióknál messzebb megy a német ptkönyv, a mely szerint (571.) az uj tulajdonos, ha az elidegenités az ingatlannak a bérlő részére való átbocsátása után történt, törvénynél fogva belép azokba a jogokba és kötelezettségekbe, a melyek tulajdonjoga idején a bérleti jogviszonyból származnak, a nélkül, hogy joga volna a bérletet idő előtt megszüntetni. Emellett a bérleti jog tekkönyvi bejegyzését nem engedi meg.

Más elvi alapon, de gyakorlatilag ugyanerre az eredményre vezet a porosz Landrecht szabályozása, a mely szerint a bérlő joga, ha neki a bérelt dolog — és pedig akár ingatlan, akár ingó — átadatott, vagy ha a bérleti joga a telekkönyvben bejegyeztetett, dologi jog, mely ennél fogva a bérbeadó különös jogutódjával szemben is hatályos.

A T., a fent körülirt esetben, a német ptkönyvet követve, a tulajdonváltozás időpontjától kezdve közvetlenül jogszabálylyal a bérbeadó helyébe az uj tulajdonost lépteti a bérleti jogviszonyba jogositottként illetőleg kötelezettként a folyó jogokra és kötelezettségekre nézve, — a nélkül, hogy ezen hatály feltételezné a bérleti jog telekkönyvi bejegyzettségét. Teszi pedig azért, mert a szabályozásnak ez a módja egyfelől kellőkép megvédi a bérlő érdekeit, másfelől pedig világos helyzetet teremt az uj tulajdonos részére.

A mi a T. szóban forgó rendelkezését illeti, megjegyzendő, hogy a bérbeadó — a mint erre a szöveg is utal (folyó jogok és kötelezettségek) — nem lép a bérleti jogviszonyon alapuló minden jogra és kötelezettségre nézve a bérbeadó helyébe, hanem csak azokra nézve, melyek a tulajdonváltozás időpontját követőleg folynak a bérleti jogviszonyból. Az elméletnek lesz feladata: ennek a belépésnek közelebbi jogi constructióját megadni.

Az első bekezdés második mondatában a T. a világosság

érdekében és félreértések elháritása czéljából, ezen belépés gyakorlatilag legfontosabb consequentiáira kifejezetten is reá mutat. Arra nézve, hogy mely jogok és kötelezettségek folynak a bérleti jogviszonyból, a bérleti szerződésnek a tulajdonváltozás időpontja szerinti tartalma lesz irányadó.

A most tárgyalt elvi álláspont következetes keresztülvitele azonban oda vezetne, hogy az elidegenités a bérleti jogviszonyra más befolyással nem volna, minthogy a tulajdonváltozás időpontjától kezdve a bérlet hátralevő idejére bérbeadóként az uj tulajdonos szerepel.

A T. azonban — eltérőleg a német ptkönyvtől — ezt teljes következetességgel a telekkönyvi rendszerre való tekintettel nem találta keresztülvihetőnek. Az ugyanis, hogy az a bérleti jogviszony, a melyről a telekkönyv nem nyujt felvilágositást, teljes hatálylyal érvényesüljön az uj tulajdonossal szemben, még akkor is nehezen egyeztethető össze ezen rendszer elveivel, ha az uj tulajdonos a hatályban levő bérleti szerződési megállapodásokról, ha nem is a telekkönyvből, de egyéb uton tudomással birt. A telekkönyvi rendszer elveinek áttörése ilyenkor, az uj tulajdonos tudomására való tekintettel, a bérlő védelmének szükségével mindazonáltal eléggé megindokolható. A bérlő érdekében egyoldaluan túlmessze menne ellenben, és a telekkönyvi jogszerzés biztonságát túlságosan veszélyeztetné, ha a T. ezt az elvi álláspontját következetesen keresztülvinné akkor is, ha az uj tulajdonos a bérleti szerződésről, illetőleg annak egyes kikötéseiről telekkönyvön kivül sem szerzett, esetleg nem is szerezhetett tudomást.

Ez a megfontolás vezette a T.-et, a midőn a jelen §. második bekezdésében elvi álláspontjának consequentiáit két irányban enyhiti. Enyhiti pedig első sorban és főleg azzal, hogy a bérleti szerződésnek oly kikötését, a mely a bérlet tartamát a törvényes felmondási időn túl terjedő időre állapitja meg, az uj tulajdonosra nem tekinti kötelezőnek, hacsak a tulajdonváltozás idejében tudomással nem birt róla. Ezt a rendelkezését kiegésziti az 1572. §. első bekezdésének az a szabálya, a mely szerint az uj tulajdonos ilyenkor a bérletet a törvényes felmondási idő megtartásával (lásd erre vonatkozólag az 1557., 1558. §-ok indokolásának jegyzetét) felmondhatja. Felmenti tehát ez esetben is a bérlőt a rögtöni kiadás kötelezettségétől, másfelől

azonban módot nyujt az uj tulajdonosnak a bérlet időelőtti megszüntetésére.

Enyhiti továbbá elvi álláspontjának consequentiáit az által is, hogy a bérleti szerződés oly kikötését, a mely a törvényesnél szigorubb kötelezettséget ró a bérbeadóra, szintén nem tekinti az uj tulajdonosra kötelezőnek, a mennyiben róla a tulajdonváltozás idejében tudomással nem birt. Ez a megszoritás is a telekkönyvi jogszerzés biztonságának megvédését czélozza.

Nem enyhiti ellenben a bérbeadónak szerződésileg megállapitott azon kötelezettségeit, a melyekre vonatkozólag a T. dispositiv szabályokat nem állit fel (ide tartozik különösen az a kötelezettsége, a mely a szerződésszerü használat átengedésére és a használatra alkalmas állapot fentartására irányul). Ezekre nézve megszoritólag alig lehetett volna czélszerüen rendelkezni. E részben tehát feltétlenül a tulajdonváltozáskor tényleg hatályban lévő szerződési megállapodások lesznek irányadók, tekintet nélkül arra: tudott-e róluk az uj tulajdonos vagy sem. Ennek a terhét is ellensulyozza azonban a T. az által, hogy az uj tulajdonosnak, ha róluk nem tudott, vagy ha jelentékenyen terhesebbek reá nézve azoknál a melyekről tudott, az 1572. §. első bekezdésében ugyancsak megadja a jogot, hogy a bérletet kikötött tartamának eltelte előtt a törvényes felmondási idő megtartásával felmondhassa.

Nem vonatkozik a jelen §. szabálya — a mint erre fentebb már utalás történt, — arra az esetre, ha az ingatlan elidegenitése a bérleti szerződés megkötése és az annak tényleges hatályba lépte közötti időbe esik. Ilyenkor — eltekintve a bérleti jog telekkönyvi bejegyzettségének esetétől, — az általános elvek consequentiái fognak érvényesülni. Nem vonatkozik továbbá egyáltalán ingók bérletére. Ezeknél a bérlőt eléggé védi az a körülmény, hogy a bérbeadó a bérlet tartama alatt a bérbeadott ingó dolog tulajdonát rendszerint csak a 626. §-hoz képest a dolog kiadása iránti követelés átengedése utján fogja átruházhatni, a mely esetben a bérlő a 661. §. második bekezdése alapján az uj tulajdonos ellen a bérleti jogviszonyból meritett azokkal a kifogásokkal is élhet, a melyek őt a volt tulajdonos ellen megilletik.

1568. §.

Mai jogunk (telekkv. r. 63. §-a kapcsolatban az O. 1095., 1120, §-ával) egyezően a törvénykönyvek és tervezetek nagy részével (O. 1095., Sz. 1224., Z. 1512., 1523., 1546., Apáthy terv. 481. B. 446., 481., D. 552., 578.) megengedi a bérlet és ugyancsak a haszonbérlet telekkönyvi bejegyzését, és a bejegyzéshez azt a hatályt füzi, hogy tulajdonváltozás esetén a bérlő a bérleti szerződésen alapuló jogait a bérbeadó különös jogutódja ellen (első sorban az uj tulajdonos, okszerüleg azonban ép ugy más különös jogutód, pl. haszonélvező ellen is) érvényesitheti.

Habár a bejegyzés hatályának ez a szabályozása mai jogunkban a részletkérdésekre nézve nélkülözi is a minden kételyt kizáró praecisitást és jogi constructióját illetőleg nézeteltérésekre is adott okot, a T. mégis fentarthatni vélte e részben a mai jogot.

Eltekintve a jogfolytonosság szempontjától, a mai jognak e részben való fentartása mellett szól az, hogy a telekkönyvi bejegyzésben rejlő biztositékra még azon széleskörü védelem mellett is, a melyben a bérlő érdekeit az 1567. §. kapcsolatban különösen az 1569. §-szal részesiti, lehet bizonyos esetekben gyakorlati szükség.

Erre vonatkozólag elég arra utalni, hogy az a védelem, a melyben a bérlő érdekeit az 1567. §. és az ezzel kapcsolatos szakaszok részesitik, mindig csak a *bérlet tartama alatt* bekövetkező elidegenités (illetőleg terhelés 1575. §.) esetére szól; ezek alapján tehát a bérlő nem lesz megvédve azon elidegenités következményei ellen, a mely a bérleti szerződés megkötése után, de még a bérleti viszony tényleges hatályba lépte előtt történik; mig ellenben akkor, ha a bérlet (haszonbérlet) a szerződés megkötésekor a telekkönyvbe bejegyeztetett, ily esetben is védve lesz, minthogy ő az uj tulajdonostól a szerződésben megállapitott időpont bekövetkeztével a szerződés foganatba vételét, teljesitését, fogja követelhetni. Igaz ugyan, hogy a mai jog szempontjából az osztrák ptkönyv 1095. §-a alapján, a mely szerint: „Ha valamely bérleti szerződés a nyilvánkönyvekben be van iktatva, a bérlőnek joga dologbani jogkép tekintendő, min a következő birtokos is, *a még hátralevő időre* nézve megnyugodni tartozik" — arra enged következtetni, hogy a bejegy-

zés is csak *a bérlet tartama* alatt bekövetkező elidegenités esetére nyujt védelmet, a T. szempontjából azonban, ilynemü korlátozás hiányában, az ellenkező kétségtelen. Az pedig, hogy a bérlet, a bejegyzés előfeltételeinek fenforgása esetén, bejegyezhető annak daczára, hogy a bérlet csak a bejegyzés utáni időbe eső valamely meghatározott időpontban fog tényleg hatályba lépni, — hogy tehát mintegy kezdő időpont megjelölésével bejegyezhető — az a T. alapján nem szenvedhet kétséget.

Arra nézve, vajjon az uj tulajdonos, a ki a fentiek szerint a bejegyzés alapján a tulajdonváltozás időpontjától kezdve köteles a bérlővel szemben a szerződés szerint a bérbeadót terhelő kötelezettségeket teljesiteni, belép-e egyuttal és mennyiben a bérbeadó jogaiba: az 1568. §. nem tartalmaz ugyan kifejezett rendelkezést, az 1567. §-ból vont analogia utján azonban nehézség nélkül megállapitható lesz a szóban forgó belépés. A menynyiben a bejegyzésnek a T. által czélzott ezt a hatályát az 548. §. második bekezdésében körülirt hatályra való utalás nem juttatná elegendőkép kifejezésre, a végleges szövegezés lesz hivatva azt pontosabban körülirni.

Mig az eddigiek szerint a T. a bérleti jog bejegyzésének hatályát illetőleg a mai jogot kivánta fentartani, addig attól részben eltérően szabályozza annak a körülménynek a bejegyzett bérleti jogra való kihatását, ha a bérbeadott ingatlan végrehajtási árverésen, vagy a csődtömeggondnok által árverésen illetőleg szabad kézből eladatik. Erre vonatkozólag lásd az 1576., 1577. §-ok indokolását.

A mi a bérleti jog telekkönyvi bejegyzésének előfeltételeit illeti, a T. a bejegyzést mindenekelőtt a bérbeadó beleegyezésétől teszi függővé. Ezzel egyfelől a telekkönyvi anyagi jog azon elvéhez alkalmazkodik, a mely szerint a telekkönyvi jogosult ellen bejegyzésnek rendszerint csak az ő engedélye alapján van helye, másfelől pedig elejét akarja venni az ilyen bejegyzések tulságos gyakorivá válásának. A telekkönyv tulajdonképeni czéljával ellenkezik az, hogy ily kötelmi jogviszonyokról tanuskodjék; az ilynemü bejegyzések elszaporodása veszélyeztetné áttekinthetőségét, és ezzel azt, hogy tulajdonképeni rendeltetésének megfelelhessen. Tekintettel arra, hogy a bérbeadó, mint gazdaságilag erősebb fél előreláthatólag aránylag ritkán fogja a bejegyzést megengedni, az emlitett hát-

rányoktól alig kell tartani. A bérbeadó beleegyezésén kivül azonban a jelen §. első bekezdése a bejegyzés megengedettségét még ahhoz a további előfeltételhez füzi, hogy a bérlet a törvényes felmondási időt meghaladó időre szóljon. Nem lesz e szerint bejegyezhető az a bérlet, a mely a jelzett időnél rövidebb, határozott időre szól, valamint az sem, a melyet a felek határozatlan időre kötöttek, feltéve, hogy ez utóbbi esetben a felek a felmondás idejét nem állapitották meg a törvényes felmondási időnél hoszszabb tartamban. Mindkét esetben — legalább akkor, ha az elidegenités a bérlet tartama alatt következik be — a bérlő érdekei az 1567. §. és a kapcsolatos szakaszok alapján a hátralevő, illetőleg a törvényes felmondási időn át ugyis eléggé védve vannak. Különben is az az érdek, a mely ilyenkor az ő részéről koczkán forog, nem oly jelentőségü, hogy annak biztositását a szóban forgó kivételes módon is lehetővé kellene tenni.

Természetes, és azért e helyütt külön nem is kellett hangsulyozni, hogy a bérleti jog bejegyezhetősége, a most emlitett két előfeltétel fenforgásán kivül feltételezi azt is, hogy a bérbeadott ingatlanra a bérbeadó engedélye alapján a vonatkozó telekkönyvi szabályok szerint általában lehessen bejegyzést foganatositani.

A §. második bekezdésében a T. követi és részben tovább fejleszti mai jogunknak az 1881. évi LX. t.-cz. 191. §-ában (második bek.) kifejezésre jutott álláspontját. Az idézett rendelkezés értelmében a bérlő vagy haszonbérlő, ha joga a telekkönyvi bejegyzés daczára az ingatlannak végrehajtási árverésen való eladása folytán megszünik, az őt ez alapon a (haszon-) bérbeadóval szemben megillető kártéritésre nézve — joga bejegyzésének rangsorában – az árverési vételárból, tehát közvetve az ingatlanból követelhet kielégitést, a mi nyilván azon a felfogáson alapszik, hogy a bérleti (haszonbérleti) jog bejegyzett volta jelzálogilag biztositja a szóban forgó kártéritési követelést.

Ugyanily értelemben rendelkezik a T., a midőn a jelen §. második bekezdésében kimondja, hogy a bérlet telekkönyvi bejegyzése egyuttal jelzálogjogot alapit meg arra a követelésre nézve, a mely a bérlőt az 1580. §. alapján megilleti.

A haszonélvezetre vonatkozó 751. §. és az épületjogra vonatkozó 794. §. analogiájára kiterjeszti továbbá a T. ezt a sza-

bályát azokra a követelésekre is, a melyek a bérlőt beruházásainak megtéritésére vonatkozólag az 1541. §. alapján megilletik; a kiterjesztést a viszonyok hasonszerüsége eléggé indokolja. Tekintettel pedig arra, hogy ingatlan bérlőjét bérbeadója elleni követelései miatt visszatartási jog meg nem illeti (1562. §. II.), ez a jelzálogjogi hatály a bejegyzés gyakorlati jelentőségét nem csekély mértékben fokozza.

A bejegyzés egy további hatályát illetőleg lásd a 862. §. második bekezdésének második mondatát.

A harmadik bekezdésben foglalt rendelkezés indokolásra nem szorul; az ott körülirt esetben hiányozván a bérlő részéről az az érdek, a melyet a T. a bejegyzés megengedésével első sorban biztositani akar, ez a bejegyezhetőségnek ez esetben való kizárását okszerüleg maga után kell hogy vonja.

1569. §.

Annak a kérdésnek eldöntése, vajjon az ingatlannak a bérlet (haszonbérlet) tartama alatt bekövetkező elidegenitése esetén az uj tulajdonos mily jogokkal és kötelezettségekkel és mennyi időre lép be — nevezetesen vajjon csak a törvényes felmondási vagy azon tul terjedő időre is — a bérleti (haszonbérleti) jogviszonyba, az 1567. és 1572. §-ok szerint attól függ: ismerte-e és mennyiben az uj tulajdonos a bérleti szerződést? A bérlőnek (haszonbérlőnek) tehát, ha az idézett §-ok által biztositott védelmet a maga részére igénybe akarná venni, további specialis szabály hiányában a concret esetben mindig bizonyitania kellene az uj tulajdonos tudomását, illetőleg ezen tudomása körét. Kézen fekvő dolog, hogy a bérlő érdekeinek a fent idézett §-ok által czélzott ez a védelme a bizonyitás nehézsége, körülményessége és költséges volta folytán — az uj tulajdonos tudomására alapitott részében — szerfelett problematicus volna, valamint hogy ép azért csak az uj tulajdonos tudomásától független részében birna nagyobb gyakorlati jelentőséggel. Minthogy a T. ezt az eredményt, és ezzel rendelkezéseinek részben illusoriussá válását nem akarhatta: gondoskodnia kellett ezen következmények elháritásáról. Ezt legczélszerübben az által vélte elérhetni, ha a feleknek lehetővé teszi a bérleti (haszonbérleti) szerződés-

nek közhirré tételét azzal a hatálylyal, hogy azzal szemben az uj tulajdonos nem hivatkozhatik arra, hogy a bérleti szerződés tartalmát nem ismerte.

Ezen közhirré tétel czéljaira lesz hivatva szolgálni az a nyilvántartási jegyzék, a melyet a telekkönyvi hatóságok (esetleg más közhatóságok), a T. 1569. §-ának első bekezdése értelmében az ingatlanok iránt a törvényes felmondási időt meghaladó határozott időre kötött bérleti (haszonbérleti) szerződésekről vezetni fognak.

Az a megszoritás, hogy a nyilvántartási jegyzékbe csak a törvényes felmondási időt meghaladó határozott időre kötött szerződés jegyzendő be, azon a megfontoláson alapszik, hogy az uj tulajdonos tudomására alapitott védelemnek a bérlő szempontjából nagyobb gyakorlati jelentősége csak ezekben az esetekben van. Az a megszoritás pedig, hogy csak irásbeli szerződés szolgálhat a bejegyzés alapjául, indokát egyfelől abban találja, hogy a bejegyzésnek — tekintettel főleg arra, hogy azt bármelyik fél a másiknak hozzájárulása nélkül is kérheti — csak igy lesz biztos alapja, másfelől pedig abban, hogy a T. ezzel a feleket közvetve a szerződés irásba foglalására kivánta szoritani.

Az 1568. §. első bekezdésének kapcsán felhozottakra való tekintettel nem szorul bővebb indokolásra, hogy a T.-nek, ha ezen nyilvántartási jegyzék vezetésétől nagyobb gyakorlati eredményt várt, a felek mindegyikét a másiknak hozzájárulása nélkül is, tehát első sorban a bérlőt, a kinek a bejegyzés főleg érdekében van, a bérbeadó engedélye nélkül is fel kellett jogositani arra, hogy a jegyzékbe való bevezetést kérhesse.

A bevezetés hatályának a második bekezdésben körülirt megállapitása a fentiekben már eléggé meg van indokolva. Megjegyzendő csupán, hogy ennek a bevezetésnek — a mi különben komoly kétség tárgyát nem képezheti — semmi irányban sincs constitutiv hatálya, és hogy a jegyzékben foglaltakból, a jegyzékbe vetett bizalmára való hivatkozással, közvetlenül egyik fél sem származtathat jogokat. A bevezetésnek jelentősége mindössze az, hogy a bérlőnek akkor, ha az uj tulajdonos ellen a bevezetett bérleti szerződésből, illetőleg ennek bevezetett tartalmából az 1567. §. alapján jogokat akar érvényesiteni: azt, hogy az uj tulajdonos ezt a szerződési tartalmat is-

merte, nem kell külön bizonyitania, és hogy a tulajdonos vele szemben a nem-ismerést nem érvényesitheti. Másfelől azonban nem lesz sem ő, sem az uj tulajdonos elzárva annak bizonyitásától, hogy a szerződési megállapodások nem voltak azok, vagy nem voltak többé azok, a melyek a tulajdonváltozás idejében a jegyzékben be voltak vezetve, mely esetben a jegyzék tartalmától eltérő ezen megállapodások tekintetében a helyzet ugyanaz lesz, mintha a szerződés a jegyzékbe be sem lett volna vezetve.

A tulajdonváltozás időpontjának az 532. §-ra való tekintettel az az időpont tekintendő, a melyben a tulajdonjog bejegyzését czélzó beadvány a telekkönyvi hatósághoz érkezett. A végleges szövegezésnél megfontolandó lesz: nem kellene-e az uj tulajdonos érdekében arra nézve, hogy mikor kell a szerződésnek az ő tudomását megállapitó hatály szempontjából a jegyzékbe bevezetve lennie, valamely korábbi időpontot, nevezetesen a tulajdon változás alapjául szolgáló kötelmi szerződés megkötésének időpontját fogadni el irányadóul.

1570. §.

Az 1567. §. szerint az uj tulajdonos csak a folyó kötelezettségekre nézve lép be a tulajdonváltozás időpontjától kezdve a bérbeadó helyébe, és lényegileg ugyanigy áll a dolog az 1568. §. esetében. A bérbeadónak azonban, a ki bérbeadott ingatlanát elidegeniti, érdekében állhat, hogy az ingatlan tulajdonának átruházásával kapcsolatban egyuttal a bérleti jogviszonyon alapuló összes kötelezettségektől szabaduljon. E czélra, a mint ez ma is megtörténik, az ingatlan elidegenitésével kapcsolatban gyakran oly megállapodásra fog lépni az ingatlan megszerzőjével, a melynek értelmében ez egyuttal átvállalja a bérleti jogviszonyból eredő összes kötelezettségeket. Ennek a tartozásátvállalásnak azonban, ha ahhoz a bérlő is hozzá nem járul, nem volna meg az a hatálya, hogy a bérbeadó helyébe a bérlővel, mint hitelezővel szemben is az uj tulajdonos lép kötelezettként. Minthogy azonban gyakorlati czélszerüségi tekintetek a mellett szólanak, hogy a kötelezettségeknek a bérlővel szemben is hatályos átvállalhatása minél inkább megkönnyittessék,

mivel ez a felek helyzetét kétségkivül sokban egyszerüsiti, és complicatióknak elejét veszi: a T. a jelen §-ban a bérbeadó és a szerző között létrejött ily értelmü megállapodásnak közvetlenül jogszabálylyal azt a hatályt tulajdonitja, hogy annak alapján az *összes* kötelezettségek, a melyek a bérleti szerződés szerint a bérbeadót terhelik, átszállanak — és pedig önként érthetőleg ép a bérlővel szemben — az uj tulajdonosra. Veszélylyel ez a bérlőre nézve nem jár, minthogy a bérbeadó azért, hogy az uj tulajdonos a reá átszállott ezeket a kötelezettségeket a bérlővel szemben teljesiteni fogja, az 1571. §. szerint készfizető kezesként felel.

Az 1567. §-ban emlitett folyó kötelezettségek fogalma alá nem fog esni a bérlő által adott óvadék visszaadása iránt kötelezettség, az tehát a bérleti szerződésből kifolyólag még nem terhelné az uj tulajdonost, hanem ehhez a vonatkozó tartozás átvállalása volna szükséges.

Nyilvánvaló gyakorlati tekintetekből a T. ezt a kötelezettséget jogszabálylyal átszállitja az uj tulajdonosra már akkor is, ha a bérlő óvadékát átvette. (V. ö. N. 572.[2]).

1571. §.

A mennyiben az uj tulajdonos az 1567—1570. §-ok értelmében a tulajdonváltozás időpontjától kezdve bizonyos kötelezettségekre nézve a bérbeadó helyébe lép, azontul positiv rendelkezés hiányában a bérlő ezen kötelezettségek teljesitését is természetszerüleg csak az uj tulajdonostól követelhetné, és következőleg nem-teljesités miatt is csak ellene léphetne fel. Nem szorul bővebb kifejtésre: mily veszélylyel járhatna a bérlőre nézve az ily szabályozás, különösen azokban az esetekben, a mikor a bérlő a tulajdonváltozás daczára a bérletet az 1572. §. második bekezdése alapján idő előtt fel nem mondhatja. Az ily szabályozás a helyett, hogy czéljának megfelelően a bérlő érdekeit védené, azokat jelentékeny mértékben veszélyeztetné az által, hogy a bérbeadó helyébe közvetlenül törvénynél fogva az uj tulajdonos személyében esetleg oly valakit léptetne, a ki a bérlőnek a szóban forgó kötelezettségek teljesitése, illetőleg a nem-teljesitésből származó kártérités iránti követelése tekinteté-

ben nem nyujtja azt a biztonságot, a melyet e részben a bérbeadó személye nyujtott.

Az előző szakaszoknak a bérlőre nézve hátrányos ezeket a consequentiáit akarja a T. elháritani az által, hogy a jelen §. első bekezdésében a bérbeadót készfizető kezesként felelőssé teszi azért, hogy az uj tulajdonos az 1567—1570. §-ok szerint reá átszállott kötelezettségeket a bérlővel szemben teljesiteni fogja; a bérbeadó tehát készfizető kezesként felel ezen rendelkezés alapján az uj tulajdonosnak a szóban forgó kötelezettségek nem-teljesitésén alapuló kötelezettségéért.

A bérlő ehhez képest kártéritésért a bérbeadó ellen fordulhat, mihelyt ily kártéritést nem-teljesités czimén az uj tulajdonostól követelhet.

Méltánytalan volna azonban ezt a felelősségét a bérbeadónak azon az időn tul is kiterjeszteni, a mikor a bérlőnek alkalma nyilt a bérletet felmondással az 1572. §. második bekezdése, vagy a szerződés alapján megszüntetni. Ha a bérlőnek a tulajdonváltozásról nyert értesülés után alkalma nyilik a bérletet az 1572. §. második bekezdése vagy a szerződés alapján felmondani, ugy joggal lehet és a bérbeadó iránti méltányosságból meg is kell tőle követelni, hogy válaszszon a között: elfogadja-e a maga részéről az uj tulajdonost olyannak, mint a ki a szóban forgó kötelezettségek szempontjából a bérbeadó helyébe lép, vagy előnyösebbnek tartja-e magára nézve a felmondást — kapcsolatban esetleg az 1572. §-ban biztositott kártérités iránti követeléssel.

Ha pedig a bérlő a bérletet a tulajdonváltozásról nyert értesülése után a legelső alkalommal, a mikor teheti, fel nem mondja, ugy joggal fel lehet róla tételezni, hogy az első alternativa értelmében határozott, és ez alapon joggal lehet — a mint ezt a T. a jelen §. második bekezdésében teszi, — a bérbeadót az első bekezdésben megállapitott felelősség alul a jövőre nézve felmenteni. (V. ö. N. 571. II.).

1572. §.

A §. első bekezdésének első mondatában foglalt rendelkezés az előző §-ok (különösen az 1567. §.) indokolásában felhozottak után bővebb megokolásra nem szorul. Ha a bérleti időtartamot megállapitó kikötés az uj tulajdonost a telekkönyvi jogszerzés biztonsága érdekében az 1567. §. 2. bekezdése alapján esetleg nem is köti, ha arról tulajdonváltozás idejében tudomással nem birt, ugy másfelől az ő érdekében tovább menni annál, hogy a bérletet a törvényes felmondási idő megtartásával a kikötött időtartam eltelte előtt is felmondhassa, nem lehetett, ha a T. ezzel azt a védelmet, a melyben a bérlőt az előző §-ok rendelkezéseivel részesiteni kivánta, nem akarta a gyakorlati esetek egy nagy számában illusoriussá tenni. Ugyancsak a telekkönyvi jogszerzés biztonsága érdekében adja meg a T. ugyanezt a jogot az első bekezdés második mondatában az uj tulajdonosnak akkor is, ha a bérleti szerződésnek a tulajdonváltozás idejében tényleg hatályban levő feltételei reá nézve jelentékenyen terhesebbek azoknál, a melyekről abban az időben tudott vagy az 1568. és 1569. §-okhoz képest tudhatott. Ez természetszerüleg nem vonatkozhatik a bérleti szerződés szerint a bérbeadót terhelő azon kötelezettségekre, a melyekről az 1567. §. második bekezdése szól, tekintve, hogy ezek különben is mindig csak annyiban kötelezik az uj tulajdonost, a mennyiben azokról tudott, vagy az 1568. és 1569. §-okhoz képest tudhatott; — hanem csak azokra a kötelezettségekre, a melyekbe az uj tulajdonos tudomására való tekintet nélkül lép be (lásd az 1567. §. indokolását), valamint a folyó jogokra, minthogy ezekre nézve nincs befolyása a tudomás hiányának.

Nem szorul azonban bővebb indokolásra a jelen §. második bekezdésének az a szabálya sem, a mely szerint viszont a bérlő is hasonló módon — vagyis a törvényes felmondási idő megtartásával — a kikötött idő eltelte előtt felmondhatja a bérletet, ha az uj tulajdonos önként el nem fogadja a bérleti szerződés azon kikötéseit is, a melyek az 1567. §. második bekezdése szerint reá nézve nem kötelezők. Szemben azzal, hogy az 1567. §. második bekezdése az uj tulajdonos kötelezettségeit egyoldaluan az ő érdekében módositja, az igazsággal és méltá-

nyossággal ellenkezett volna, ha a T. ily esetben csupán neki adott volna jogot a bérlet idő előtti megszüntetésére. Csak természetes, és a T. elvi álláspontjából okszerüleg folyik, hogy az idő előtti felmondás joga a bérlőt meg nem illeti, ha az uj tulajdonos ezeket a reá nézve egyébként nem kötelező kikötéseket önként elfogadja. A T. ugyan kifejezett rendelkezést nem tartalmaz, de — ilyennek hiányában is — levezethető lesz a szóban forgó szabály szelleméből, hogy a bérlőnek nyilatkozatra fel kell hivnia a tulajdonost: elfogadja-e a szóban forgó kikötéseket, és hogy a bérletet a §. második bekezdése alapján csak akkor mondhatja fel, ha az uj tulajdonos erre a felhivásra vagy azonnal nem, vagy tagadólag nyilatkozik.

A §. harmadik bekezdésének rendelkezése, annyira a dolog természetéből folyik, hogy bővebb indokolásra nem szorul.

1573. §.

A jelen §. azon szabálya, a mely szerint az előre teljesitett bérfizetés az uj tulajdonossal szemben hatálytalan, ha a bérlő a fizetés idejében a tulajdonváltozásról már tudomással birt, természetszerü folyománya annak, hogy a tulajdonváltozást követő időre eső bér a T. szerint már az uj tulajdonost illeti.

Méltányossági tekintetekből azonban meg kellett bizonyos fokig védeni azt a bérlőt, a ki a tulajdonváltozás bekövetkezése előtt, tehát akkor, a mikor bérbeadója még tulajdonos volt, ennek oly időre fizetett bért, a mely a tulajdonváltozás utáni időbe esik, valamint azt, a ki a tulajdonváltozás bekövetkezte után teljesit ugyan ily időre bérfizetést, a nélkül azonban, hogy a tulajdonváltozásról tudna.

Ingatlan bérlőjétől helyesen és méltányosan nem lehet megkövetelni, hogy minden bérfizetés előtt biztos tudomást szerezzen magának arról, nem következett-e be az általa bérelt ingatlanra nézve elidegenités alapján tulajdonváltozás; — és másfelől nem lehet elzárni a bérlőt attól, hogy bizonyos — nem tul hosszu időre — a bért kétszeri fizetés veszélye nélkül előre fizethesse, minthogy ily előre fizetés a gyakorlatban szokásos és a felek méltánylást érdemlő érdekében állhat. Gyakorlatilag véve pedig ennek kizárását jelentené az, ha a tulajdon-

változás utáni időre eső bérnek előre fizetése az uj tulajdonossal szemben teljesen hatálytalan volna akkor is, ha a bérlő a fizetés idejében a tulajdonváltozásról tudomással nem birt. Ezen a megfontoláson alapszik a jelen §. első bekezdésének az a szabálya, a mely szerint előre teljesitett bérfizetés — történt legyen az akár a tulajdonváltozás bekövetkezte előtt, akár az után — az uj tulajdonossal szemben annyiban hatályos, a mennyiben nem vonatkozik későbbi időre, mint arra a bérévnegyedre, a melyben a bérlő erről (t. i. a tulajdonváltozásról) tudomást nyert, s az az utánira (V. ö. N. 574.).

A második bekezdésben foglalt kiterjesztést az eset analogiája eléggé indokolja.

1574. §.

Ingatlan bérbeadójára nézve az életben könnyen előállhat annak szüksége, hogy jövő időre járó bérkövetelését engedményezze, vagy hogy a jövő időre járó bérről egyéb módon rendelkezzék. Ezt az engedményezést (első bekezdés) illetőleg egyéb módon való rendelkezést (második bekezdés) pedig szerfelett megnehezitené, ha az — az ingatlan utóbb bekövetkezett elidegenitése esetén — az uj tulajdonossal szemben mindig hatálytalan volna annyiban, a mennyiben a tulajdonváltozást követő időre eső bérre vonatkozik. Gyakorlati czélszerüségi okokból ezért a T. az engedményezésnek, illetőleg az egyéb módon való rendelkezésnek a tulajdonváltozás utáni időre járó bér tekintetében bizonyos fokig az uj tulajdonossal szemben is hatályt tulajdonit.

Igy hatályosnak jelenti ki az uj tulajdonossal szemben mindenekelőtt a jövő időre járó bérkövetelésnek engedményezését, valamint a második bekezdés szerint a tulajdonváltozás utáni időre járó bérről egyéb módon történt rendelkezést, ha az uj tulajdonos a tulajdonváltozást eredményező szerződés megkötésekor (a mely alatt a T. intentióinak megfelelően az elidegenités causáját képező, kötelmi szerződés lesz értendő) az engedményről, illetőleg az egyéb módon való rendelkezésről tudott. Az uj tulajdonos, tekintettel tudomására, sérelmet nem panaszolhat. A német ptkönyv (573.[2]) szerint elég, ha az uj tulajdonos csak a tulajdonváltozás időpontjában tudott az emlitett körülményeк-

ről. Ezt a T. az uj tulajdonos szempontjából méltányosnak el nem ismerhette.

Nem szorul bővebb indokolásra, hogy ezt a hatályosságot az uj tulajdonos érdekében meg kellett szoritani arra az esetre, ha ő az engedményről, illetőleg az egyéb módon való rendelkezésről csak a fent emlitett szerződés megkötése után nyert tudomást. A T. a bérbeadó érdekében ez esetben nem vélt tovább mehetni annál, hogy az engedményezést illetőleg egyéb módon való rendelkezést az uj tulajdonossal szemben hatályosnak jelenti ki annyiban, a mennyiben nem vonatkozik későbbi időre, mint arra a bérévnegyedve, a melyben a tulajdonváltozás bekövetkezett, s az az utánira.

Megjegyzendő, hogy a jelen §. — a mint ez a rendelkezések természetéből kivehető — csak olyan engedményre, illetőleg egyéb módon való rendelkezésre vonatkozik, a mely a tulajdonváltozást megelőző időbe esik.

Az egyéb módon való rendelkezés (II. bek.) fogalma alá esik az is, ha a bérlő a jövőre járó bért előre felveszi; a bérlő tehát, habár az előre teljesitett bérfizetésről az előző §. külön rendelkezik, a jelen §-ra is hivatkozhatik, a mennyiben az reá nézve kedvezőbb. A két §-nak összehasonlitása azon eredményre vezet, hogy rosszhiszemü, azaz olyan vevővel szemben, a ki az adás-vételi szerződés megkötésekor az előre teljesitett bérfizetésről tudomással birt, a jelen §., ellenben a jóhiszemü vevővel szemben az előző 1573. §. nyujt a bérlőnek nagyobb védelmet.

1575. §.

Az 1567—1574. §-okban a T. elidegenités alatt a tulajdonjog átruházását érti. Vonatkozó szabályai ehhez képest közvetlenül csak ily esetben nyerhetnek alkalmazást.

De ha a T. elismerte, hogy a bérlő érdekeit positiv rendelkezésekkel meg kell védeni a bérbeadó tulajdonátruházó tényének az általános elvekből folyó consequentiái ellen, ugy a ratio ugyanazonosságánál fogva meg kellett védeni a bérlőt ezen consequentiák ellen abban az esetben is, ha a bérbeadó nem ruházza ugyan át az ingatlan tulajdonát, ingatlanát azonban harmadik személy javára oly joggal, igy pl. haszonélvezettel,

terheli, a melynek gyakorlata az ingatlannak a bérleti szerződés szerinti használatát kizárja. Az általános elvek consequentiái ugyanis mindkét esetben ugyanazok, s igy okszerüleg nem lehet más a védelem sem. A T. ezért az 1575. §-ban az 1567—1574. §-ok szabályait megfelelően alkalmazandóknak mondja ebben az esetben is. (V. ö. N. 577.[1])

Előfordulhat továbbá, hogy a bérbeadó nem idegeniti ugyan el ingatlanát és azt nem is terheli a fentemlitett szempont alá eső joggal, de terheli oly joggal, melynek gyakorlata bár az ingatlannak a bérleti szerződés szerinti használatát nem zárja is ki teljesen, azt mindazonáltal többé-kevésbbé korlátozza. A különbség a két eset között csak fokozati. A T.-nek, ha következetes akart maradni, ebben az esetben is gondoskodnia kellett a bérlő érdekeinek czélszerü védelméről. A bérlő érdekében egyoldaluan túl messze megy a német ptkönyv (577.[2]), a midőn a most mondott esetben a harmadik személyt a bérlővel szemben egyszerüen arra kötelezi, hogy ezen korlátozó jogát ne gyakorolja. A T. — különösen tekintettel arra, hogy a kizárás és korlátozás határai a gyakorlatban sokszor el fognak mosódni — czélszerübbnek találta az 1567—1574. §-ok szabályainak *megfelelő*, tehát nem szó szerinti alkalmazását erre az esetre is elrendelni.

Kétségtelen, hogy annak a kérdésnek eldöntése: mikép történjék ez a *megfelelő* alkalmazás, mindkét esetben, de különösen az utóbb emlitettben nem csekély nehézséget fog okozni. A T. azonban, ha nem akart tulságos casuisticába mélyedni, nem tehetett egyebet, mint ily általános elvi utmutatást adni. Megtehette ezt annál inkább, mert gyakorlati sulypontja az egész kérdésnek kétségtelenül a tulajdonátruházás esetén van.

1576. §.

Azok a fentebb idézett törvénykönyvek és tervezetek, a melyek a bérleti (s ugyanigy a haszonbérleti) jog telekkönyvi bejegyzésének helyt adnak és bejegyzés esetén az uj tulajdonost arra kötelezik, hogy a bérleti szerződést a kikötött bérleti

időnek a tulajdonváltozástól számitott még hátralevő tartamára a megállapitott szerződési feltételek mellett ezentúl ő állja, ez alól kivételt tesznek végrehajtási árverés esetére, a mikor is az árverési vevőnek a bérleti jog bejegyzett voltára való tekintet nélkül megadják a jogot, hogy a bérlőtől (haszonbérlőtől) a bérbeadott (haszonbérbeadott) ingatlannak, ha nem is rögtönös, mindazonáltal bizonyos közelebbről meghatározott idő mulva való kiadását követelhesse a még hátralevő bérleti idő eltelte előtt is. Ez az álláspontja mai jogunknak is. Az 1881 : LX. t.-cz. 181. §-ának az a rendelkezése, mely szerint végrehajtási árverés esetében a lakbérlő a helyi szabályoknak megfelelő, ilyennek nem létében 3 hónapi felmondásra, a haszonbérlő pedig az árveréskor folyamatban levő gazdászati év végével tartozik a „használati jogot" az árverési vevőnek' átengedni, áll arra az esetre is, ha a bérleti (illetőleg haszonbérleti) jog a telekkönyvben be van jegyczve.

Az emlitett törvénykönyveknek és a javaslatoknak, valamint mai jogunknak ez a szabálya nyilván a jelzálogos hitelezők érdekét tartja szem előtt, kiindulva abból, hogy a bérletnek (haszonbérletnek) az árverési vevővel szemben való fentartása az elérhető árverési vételárra volna hátrányos befolyással.

Ezt a szempontot azonban a T. döntőnek csak azokkal a jelzálogos hitelezőkkel szemben ismerhette el, a kiknek követelései a telekkönyvi rangsorban a bérleti (haszonbérleti) jog bejegyzését megelőzik.

Későbbi jelzálogos hitelezőnek, a kinek a telekkönyvi bejegyzés alapján a bérleti szerződésről tudni kell, számolnia lehet és kell is azzal, hogy az ingatlan árverésén a bérleti (haszonbérleti) jog hatályban maradása folytán a különben elérhető vételárnál esetleg kisebb vételár lesz csak elérhető, és igy a bejegyzett bérleti joggal szemben nem hivatkozhatik a telekkönyvbe vetett bizalmára. Csak magára a bérbeadóra nézve járhat a bérleti jognak ez a hatályban való fentartása némi hátránynyal annyiban, hogy ily szabályozás mellett bérbe (haszonbérbe) adott ingatlana a jelzálogos hitelezőknek csekélyebb biztonságot nyujtva, arra jelzálogos kölcsönt csak kisebb mérvben fog felvehetni, mint talán egyébként tehetné. Azzal a ténynyel szemben, hogy ő maga adta bérbe (haszonbérbe) az ingatlant, ennek azonban sulya nem lehet.

A T. ezért ugy találta, hogy méltányos érdeket nem sért, a mellett pedig a bérlő (haszonbérlő) méltányos érdekét védi, ha a (haszon-) bérleti jogot végrehajtási árverés esetén is érintetlenül hagyja mindannyiszor, valahányszor a bérleti jog fentartásával árverés alá bocsátott ingatlan árverési vételárából a megelőző jelzálogos követelések kikerülnek. Arról az esetről, ha ily eljárás mellett az emlitett követelések a vétalárból ki nem kerülnének, az 1578. §. első bekezdésének második mondata rendelkezik.

1577. §.

Semmi ok sem forog fenn arra nézve, hogy a T. a telekkönyvileg bejegyzett, és ezzel az 1568. §. kapcsán mondottak szerint a tulajdonos különös jogutódjával szemben is hatályt nyert bérleti jog szempontjából különbséget tegyen a szerint, a mint az ingatlannak árverésen való eladása végrehajtási árverés vagy a csődtömeggondnok intézkedése (1881: XVII. t.-cz. 158., 175. §. első bek.) folytán történt. Ugyanez áll az ingatlannak a tömeggondnok által szabad kézből történt eladására, a melyet a bérleti jogra való hatály szempontjából mai jogunk is azonosit a birói árveréssel (1881: XVII. t.-cz. 22. §. második bek.)

A T. tehát csak következetes marad az 1576. §-ban elfoglalt álláspontjához, a mikor a jelen §-ban kimondja, hogy az ingatlannak a bérbeadó ellen elrendelt csőd folyamán a tömeggondnok által szabad kézből vagy árverésen való eladása a telekkönyvileg bejegyzett bérleti jogot nem érinti.

Ennek szükségszerü folyományakép nincs kihatása a bejegyzett bérleti jog fennállására annak a puszta ténynek, hogy a bérbeadó ellen a csőd elrendeltetett.

Csak természetes, hogy a T. az esetre, ha az árverési kérelemhez jelzálogos hitelezők is csatlakoznak a bérleti jogot rangsorban megelőző jelzálogos hitelezők jogos érdekeinek védelmére a §. második bekezdésében az 1576. §. szabályainak alkalmazását rendeli el.

1578. §.

Az 1578. §-ban a T. a bérbeadott ingatlan végrehajtási árverésen történt eladásának a bérleti jogviszonyra való befolyását szabályozza arra az esetre, ha a bérleti jog nincs a telekkönyvben bejegyezve. A T. e részben a szükséges kiegészitésekkel a mai jogot (1881: LX. t.-cz. 181. §.) tartja fenn. Igy az elvet illetőleg ennek nyomán halad, a midőn az 1578. §-ban kimondja, hogy az ingatlan végrehajtási árverése esetében a vevő a bérletet az árverés jogerőre emelkedése után a törvényes felmondási idő megtartásával felmondhatja. Az eltérés mai jogunktól mindössze az, hogy az 1881. évi LX. t.-cz. 181. §-a a vevő felmondási jogát nem köti — legalább kifejezetten nem — az árverés jogerőre emelkedéséhez. Bizonyitásra sem szorul azonban, hogy complicatiók felidézése nélkül ezt a jogot neki előbb megadni nem lehet. A haszonbérletet illetőleg, a melyre a mondott szabály az 1582. §. harmadik bekezdése alapján megfelelően szintén alkalmazandó lesz, az eltérés a mai jogtól a részleteket illetőleg lényegesebb és abban áll, hogy, mig az árverési vevő ma a haszonbérlőtől az ingatlan kiadását formaszerü felmondás nélkül az árveréskor folyamatban levő gazdászati év végével követelheti, addig a T. szerint a haszonbérletet is csak az árverés jogerőre emelkedése után történő és az 1591. §-nak megfelelő felmondás utján szüntetheti meg. A T. nem látott elég okot fenforogni arra nézve, hogy bérlet és haszonbérlet között e részben különbséget tegyen.

Az első bekezdés második mondata ugyanezt a szabályt kiterjeszti arra az esetre, ha a bérleti jog a telekkönyvben ugyan be van jegyezve, a végrehajtási árverés azonban azért, mert különben a vételárból nem kerülnének ki a megelőző jelzálogos hitelezők követelései, a bérleti jog fentartása nélkül történik. A kiterjesztést az eset analogiája indokolja.

De, ha a T. az árverési vevőnek megadja ezt a feltétlen felmondási jogot, ugy másfelől a bérlőt sem hagyhatta védtelenül. Vagy meg kellett neki is adni, a vevővel concurrálóan, ezt a felmondási jogot, nehogy a vevő őt arra nézve: megszünteti-e a bérletet, tetszés szerinti ideig függőben tarthassa, a mi semmivel sem volna indokolható, vagy időbelileg korlátolni kel-

lett a vevő felmondási jogának gyakorolhatását. A T. megfelelőbbnek találta ezt az utóbbi megoldást és ezért a jelen §. második bekezdésében ezen feltétlen felmondási jog gyakorlását csak a legelső alkalommal, a mikor az lehetséges, engedi meg. Ebből kifolyólag arra nézve is rendelkezni kellett, hogy mi legyen annak a jogkövetkezménye, ha a vevő a jelzett alkalommal felmondási jogával nem él. Legczélszerübbnek és a bérlőre való tekintettel legméltányosabbnak látszott: az árverési vevőt ez esetben — mindazonáltal csak a bérlővel szemben — ugy tekinteni, mintha az ingatlant szabad kézből szerezte volna. Méltánytalan ez az árverési vevőre nézve nem lehet és magára az árverésre sem lehet hátrányos befolyással, tekintettel arra, hogy csak a vevőtől magától függ ennek a consequentiának elháritása.

Annak a megszoritásnak, hogy a vevő *csak a bérlővel szemben* tekintetik olyannak, mintha az ingatlant szabad kézből szerezte volna, indoka nyilvánvaló. A bérbeadóval szemben is ilyennek tekinteni és ezzel a végrehajtást szenvedőre ugyanazokat a szigoru következményeket ráháritani, a melyeket a T. az elidegenitőre különösen az 1571. §-ban a bérlő érdekében joggal hárithatott azért, mert tisztán tőle függött, hogy magát azoknak kitegye vagy sem: méltánytalanság nélkül nem lehetett.

Végül arra az esetre, ha az árverési vevő a bérletet az első bekezdés értelmében fel is mondja, meg kellett állapitani: áll-e és minő jogviszonyban a bérlő a vevőhöz a felmondási idő elteltéig. Mai jogunk e részben nem tartalmaz kimeritő szabályt. Az 1881. évi LX. t.-cz. 181. §-a mindössze annyit mond, hogy „az árverés napja után esedékes bérösszeg a vevőt illeti." A T. e részben a §. harmadik bekezdésében azt a szabályt állitja fel, hogy a felmondási idő elteltéig az árverési vevőnek a bérlőhöz való viszonya az 1567. §. első bekezdése szerint itélendő meg; vagyis hogy az árverési vevő a folyó jogokra és kötelezettségekre nézve a végrehajtást szenvedő helyébe lép. Belső helyessége és czélszerüsége ennek a rendelkezésnek kétség tárgyát alig fogja képezhetni.

A mint a §. szövegezéséből kitünik és egyébként önként is értetődő: a jelen §. szabálya csak arra az esetre áll, ha az ingatlan végrehajtási elárverezése a bérlet tartama alatt történt.

A T. természetszerüleg nem akarhatott a bérlőnek végrehajtási árverés esetében több jogot adni, mint az 1567. §. esetében.

Arra nézve: mik a jogkövetkezményei annak, ha valamely ingatlan, a melyre a bérleti jog be van jegyezve, az 1576. §. alapján a bérleti jog fentartása nélkül *még a bérlet tényleges hatályba lépte előtt* árvereztetik el, a T. nem tartalmaz ugyan rendelkezést, de a szabályozásnak a most tárgyalt rendelkezésekben kifejezésre jutott általános irányából meg lesz állapitható, hogy a T. ily esetben a vevőt semmiféle vonatkozásban sem kivánja a szerződés teljesitésére kötelezettnek tekinteni. Kétség tárgyát képezheti az is: követelhet-e a bérlő ez esetben a bérbeadótól kártéritést azért, mert a bérlet hatályba nem léphetett; az 1580. §., a mely a bérlő kártéritési követelését szabályozza, jelenlegi szövege szerint erre az esetre nem vonatkozik. A ratio ugyanazonnossága mindenesetre a mellett szól, hogy a bérlő a berbeadótól ez esetben is követelhessen kártéritést. A végleges szövegezés feladata lesz, ezt világosan kifejezésre juttatni.

1579. §.

Az 1579. §. szabálya megfelel az 1881. évi XVII. t.-cz. 22. §-ában foglalt szabálynak. Maga a rendelkezés bővebb indokolásra nem szorul.

1580. §.

Ha a vevő, a ki a bérbeadott ingatlant végrehajtási árverésen vagy a bérbeadó csődjében a csődtömeggondnoktól szabad kézből vagy árverésen megvette, a bérletet az 1578. §. első és második bekezdése alapján a legelső alkalommal, a mikor lehetséges, felmondja és ezzel a bérletet idő előtt megszünteti, kétség tárgyát képezhetné: tartozik-e a bérbeadó a bérlőnek kártéritéssel azért, hogy a bérlet idő előtt megszünt. Kétség tárgyát képezhetné ez különösen arra való tekintettel, hogy a szóban forgó eladások a bérbeadó szempontjából törvényes kényszer-eladások jellegével birnak, a mi esetleg arra a következte-

tésre szolgáltathatna alapot, hogy a bérbeadóra nézve azok folytán a bérlővel szemben fennálló kötelezettségeinek teljesitése vétlenül vált lehetetlenné és hogy ezért az emlitett jogkövetkezményekért sem tartozik helyt állani. Az igazsággal azonban alig volna összeegyeztethető, ha a bérlő a szóban forgó eladásoknak ezt a jogkövetkezményét minden recompensatio nélkül volna kénytelen viselni.

A T. ezért csak az igazságosság követelményének vélt eleget tenni, a mikor a bérlőnek megadja a jogot, hogy ez esetben a bérbeadótól a bérlet idő előtti megszünéséből eredő kárának megtéritését követelhesse.

Nehogy a bérbeadó csődje esetében kétség támadhasson az iránt, vajjon ez a kártéritési követelés, melynek előfeltételei csak a csőd folyama alatt állottak be, a csődben érvényesithető-e, a T. egyuttal a bérlőt erre kifejezetten feljogositja.

1581. §.

Az 1581. §. kiterjeszti a jelen fejezetnek az ingatlanok bérletét tárgyazó szabályait lakások (tehát egész emeletek, valamint egyes szobák) és egyéb helyiségek (csürök, irodai és gyári helyiségek stb.) bérletére. A kiterjesztést a dolog természete hozza magával; ingatlanok bérlete az életben leginkább lakások és egyéb helyiségek bérleteként fordul elő, ugy, hogy az ingatlanok bérletére vonatkozó specialis szabályoknak legnagyobb részt a szóban forgó kiterjesztés adja meg a gyakorlati jelentőséget (V. ö. N. 580.).

MÁSODIK FEJEZET.

Haszonbérlet.

1582. §.

Az 1582. §. első bekezdésében a T. a feleknek a haszonbérleti szerződésen alapuló lényeges, vagyis azon kölcsönös kötelezettségeit határozza meg, a melyek megszabására az ügyleti megállapodásoknak okvetlenül ki kell terjedniök a végből, hogy

az illető akaratmegegyezés haszonbéri szerződésnek legyen tekinthető. Jelentősége ennek a meghatározásnak egyuttal az is, hogy következtetést enged a haszonbérleti szerződésnek a T. által alapul vett fogalmára. Maga a meghatározás a lényeget illetőleg teljesen megfelel a haszonbérleti jogviszony azon fogalmának, a melyet a római jog nyomán a különböző jogrendszerek csaknem egyértelmüen elfogadtak.

A bérlettel szemben az eltérés lényegileg abban van, hogy, mig a bérlet tárgya csak dolog lehet (1526. §.), addig haszonbérlet tárgya jog is lehet; és hogy, mig a bérlőnek csak a szorosabb értelemben vett használatra (használás a 499. §. I. bek. értelmében) van joga, addig a haszonbérlő, ezen tulmenőleg a dolog vagy jog haszonvételére (hasznainak vételére) van feljogositva. Arra nézve, hogy mi tekintendő a haszonbérelt dolog vagy jog hasznának, a 499. §. adja meg a választ. Ennek alapján nem fogja kétség tárgyát képezhetni, hogy a haszonbérlőt megilleti a dolog használata is. Az *„időlegesség"* kriteriuma itt is kizárja a haszonvétel egyszer s mindenkorra való átengedését és ezzel kizárja az örökhaszonbérleti jogviszonynak kötelmi hatálylyal való megalapithatását. (V. ö. O. 1091., N. 581., P. L. R. 1. r. 21. cz. 259., Sz. 1187., Sv. 296., Apáthy terv. 505., B. 458., D. 576.).

A második bekezdésben a T. kifejezetten elismeri, hogy a haszonbér a haszonbérelt tárgy (dolog vagy jog) hozadékának meghatározott hányadrészében is állhat. Ilynemü jogviszonyok nálunk a feles bérletek alakjában széltében szokásosak. A kifejezett megemlités, szemben az 1526. §. második bekezdésének a haszonbérletre is megfelelően alkalmazandó szabályával, feleslegesnek látszhatik ugyan, jelentősége azonban főleg abban van, hogy — szemben az osztrák ptkönyvvel (1103.), mely szerint az ily szerződés nem haszonbéri, hanem társasági szerződés — kétségtelenné teszi a haszonbérlet szabályainak a szóban forgó jogviszonyra való alkalmazhatóságát, feltéve mindig, hogy a hozadék illető hányadrésze a felek intentiója szerint haszonbér természetével bir.

A §. harmadik bekezdése végre a bérletre vonatkozó szabályoknak a haszonbérletre való alkalmazását rendeli el, a menynyiben ez utóbbira nézve a törvény eltérően nem rendelkezik. A

szöveg ugyan „alkalmazást“ emlit, nem szenvedhet azonban kétséget, hogy csak „megfelelő alkalmazásról“ lehet szó.

Már a jelen czim bevezető indokolásában utalás történt a bérlet és haszonbérlet intézményeinek rokon voltára és arra, hogy a szabályok ebből kifolyólag sok tekintetben egyeznek. Utalás történt egyuttal arra is, hogy a T. ennek daczára technikai szempontokból — különösen azért, hogy a bérlet szabályai concretebben és könnyebben érthetően legyenek szövegezhetők — nem állitott fel ily közös szabályokat. De ha a T. ezt nem is, ugy másfelől felesleges ismétlésekkel járt volna, ha a T. a haszonbérletet is teljesen kimeritően szabályozza. A T. ezért megelégszik az emlitett utalással, kiindulva abból, hogy ennek daczára nem fog sem a megértés, sem a jogalkalmazás szempontjából számottevő nehézséget okozni annak eldöntése, hogy a bérlet mely szabályai alkalmazandók a haszonbérletre, és miben álljon a megfelelő alkalmazás.

1583. §.

Mig az 1527. §. és az 1542. §. második mondata értelmében a bérbeadó köteles — más megállapodás hiányában — a dolgot a szerződésszerü használatra alkalmas állapotban fentartani, és mig ehhez képest általában ő viseli a javitások terhét, addig az 1583. §. ettől haszonbérlet esetére eltérést állapit meg annyiban, a mennyiben azon rendes javitások terhét, a melyek a dolgon a haszonvétel folytán válnak szükségesekké, a haszonbérlőre háritja.

Ez az eltérés megfelel mai jogunknak, és a haszonbérleti jogviszony természetének, valamint a közfelfogásnak (ugyanigy rendelkeznek. bár inkább csak mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletét illetőleg: N. 582., Sv. 304., Apáthy terv. 511., B. 466., D. 583.). E mellett a T. a jogalkalmazás megkönnyitése és annak illustrálása végett, hogy mit kell „a haszonvétel folytán szükségessé váló rendes javitás“ alatt érteni, mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletére vonatkozólag exemplificative felsorolja a leggyakrabban szükségessé váló ilynemü javitásokat.

Bár a mondottakból önként következik, a T. kifejezetten is kimondja, hogy a rendkivüli javitások és nagyobb helyreállitások a haszonbérbeadót terhelik.

1584. §.

Az első bekezdés szabálya, mely megfelel a bérletre vonatkozó analog szabálynak (1542. §.[1]) és tulajdonkép csak az 1107. §. szabályát formulázza — a teljesség és világosság kedvéért — concrétebben, indokolásra nem szorul. (V. ö. P. L. R. 1. r. 21. cz. 433., C. 1766., Apáthy terv. 508.[1], H. 193., B. 463., D. 581.[1]).

Ugyancsak nem szorul indokolásra a második bekezdésnek a dolog természetéből folyó szabálya sem. (V. ö. Sv. 303. II. — a törvénykönyvek és tervezetek többsége ezt a szabályt csak ingatlan haszonbérletére nézve állapitja meg kifejezetten: N. 583., P. L. R. 1. r. 21. cz. 435., 436., Apáthy terv. 508.[2], B. 464., D. 581.[2]).

1585. §.

Ellentétben az 1543. §-szal, a mely a bérlőnek az albérletbe adást, illetőleg a használatnak egyéb czimen harmadik személy részére való átengedését, a mennyiben azt szerződés vagy helyi szokás nem tiltja, elvben megengedi, valamint ellentétben a mai joggyakorlattal és az Apáthy-féle tervezettel a T. az 1585. §. első bekezdésében (melynek szövegében „haszonélvezetét" helyett „haszonvételét" olvasandó) az alhaszonbérbeadásnak illetőleg a haszonvétel egyéb czimen harmadik személy részére való átengedésének megengedettségét minden esetben a haszonbérbeadó beleegyezésétől vagyis előzetes hozzájárulásától (944. §. II.) teszi függővé. Az eltérést indokolja az a körülmény, hogy a bizalmi momentum, a bérlő személyisége a haszonbérletnél sokkal nagyobb sulylyal bir, mint bérlet esetén.

A második bekezdés ezen álláspontnak consequentiáit akarja a haszonbérlő örököseinek érdekében enyhiteni. A T. ugyanis a mai joggyakorlattal (3 számu curiai teljesülési döntvény) és a magánjogi codificatiók túlnyomó többségével (közön-

séges jog; O., N., C., Sz., Apáthy terv., H., B., D.) egyezően sem a bérletet, sem a haszonbérletet nem tekinti oly személyes jognak, a melyet a felek valamelyikének halála megszüntetne. E mellett a bérbeadó vagy a bérlő halála esetén eltérőleg a német polgári törvénykönyvtől (569), valamint a svájczi kötelmi jogi törvénytől (516.) sem a másik félnek, sem az elhalt fél örököseinek nem adja meg a felmondás jogát sem. A bérbeadó halála esetében erre szükség nincs sem a bérbeadó örököseinek, még kevésbbé magának a bérlőnek érdekében; a bérbeadó helyébe egyszerüen ennek örökösei lépnek. Nem így áll a dolog a bérlő halála esetére az ő örökösei szempontjából. Ezekre nézve a bérlet hatályban maradása nem oly közömbös, minthogy ők esetleg nincsenek abban a helyzetben, hogy használati jogukat gyakorolhassák. Felmondási jogot nekik ennek daczára nem kellett adni, minthogy ők az által, hogy az 1543. §. alapján a bérelt dolgot rendszerint albérletbe adhatják, megóvhatják magukat a károsodástól.

Ugyanigy áll a dolog a haszonbérletnél a haszonbérbeadó halálának esetére. A T. ezért (e részben egyezően a N. 596. II.) sem a haszonbérbeadó örököseinek, sem a haszonbérlőnek ez esetben nem ad felmondási jogot.

Más a haszonbérlő halála esetére az ő örököseinek a helyzete. Mig a bérlő halála esetében ennek örökösei — a mint erre már fentebb utalás történt — albérletbe adással rendszerint megóvhatják magukat a károsodástól, addig a haszonbérlő örökösei ezzel a védekezéssel a jelen § első bekezdése értelmében csak akkor élhetnének, ha a haszonbérbeadó az alhaszonbérbeadásba beleegyezik. A védekezés lehetősége ekkép a haszonbérbeadó önkényétől függne, a mi egyértelmü volna annak szerfelett problematicus voltával. Minthogy pedig másfelől a károsodás veszélye a haszonbérlő örököseire nézve aránytalanul nagyobb, mint a bérlő örököseire nézve, már csak azért is, mert a haszonbérleti szerződések rendszerint hosszabb időre szólnak: a haszonbérlő örökösei érdekének védelméről méltányossági tekintetekből más módon kellett gondoskodni. A német ptkönyv (596. II., 569.) a haszonbérlő örököseinek szóban forgó érdekeit azzal védi, hogy a haszonbérlő örököseit feljogositja a haszonbérletnek a törvényes felmondási idő megtartásával való felmondására; a T. ettől a haszonbérbeadó érdekében csak annyi-

ban tér el, hogy ezt a felmondási jogot a haszonbérlő örököseinek csak akkor adja meg, ha a haszonbérbeadó beleegyezését az alhaszonbérbeadásba nyomós ok nélkül megtagadja, és ezzel indokolatlanul lehetetlenné teszi, hogy a haszonbérlő örökösei a károsodás ellen ez uton védekezhessenek.

1586. §.

Arra nézve, hogy a haszonbér mily módozatok szerint fizettessék, első sorban természetszerüleg a felek között létrejött megállapodás irányadó. Ily ügyleti megállapodás hiányában a T. a jelen §-ban, a nálunk általánosan elterjedt szokást tartva szem előtt, a haszonbért félévenkint *utólag*, mindegyik félévét a rákövetkezőnek első köznapján rendeli fizettetni. (V. ö. N. 584.).

Ugyancsak a nálunk általánosságban elfogadott gyakorlatnak felel meg az, hogy a félévek *az első bekezdés esetében* május és november hó első napjától számitandók (második bekezdés).

1587. §.

A T. a jelen §-ban azokat az eltéréseket állapitja meg, a melyekkel a bérbeadó törvényes zálogjogára vonatkozó rendelkezések (1547—1552.) az 1582. §. harmadik bekezdése értelmében a haszonbérletre is alkalmazandók.

A törvényes zálogjog hatálya alá eső dolgoknak az első bekezdésben foglalt meghatározása — eltekintve attól, hogy az ingatlan gyümölcseit is közéjök sorolja — megfelel az 1547. §. analog meghatározásának. A törvényes zálogjognak az ingatlan gyümölcseire való kiterjesztése pedig mai jogunkon alapszik (1881: LX. t.-cz. 72. §.) és megfelel a magánjogi törvénykönyvek és tervezetek nagy részének (O. 1101., Sz. 1228., Sv. 294., 295., 297., N. [de csak mezőgazdasági ingatlan haszonbérleténél] 585.).

A T. e helyütt „gyümölcs“ alatt ugyanazt érti, mint a 499. §-ban „termény“ alatt; a végleges szövegezésnél helyreállitandó lesz a két szabály között az összhang. A termények, különösen pedig a gyümölcsök, a melyek a 499. §. szerint a termények csak egy

nemét képezik, a jelen §. alapján természetesen csak attól az időponttól fogva esnek a törvényes zálogjog alá, a mikor az ingatlantól elváltak.

Egyebekben ide is állanak mindazok, a mik a törvényes zálogjog hatálya alá eső dolgok körének — a mai joggal szemben történt — megszoritására vonatkozólag az 1547. §. kapcsán felhozattak.

Mig a bérlő az 1551. §. szerint más hitelezővel szemben, a ki a bérbeadó törvényes zálogjogával terhelt ingókat lefoglaltatja, zálogjogát csak félévi — akár lejárt, akár lejárandó - bér erejéig érvényesitheti, addig a jelen §. második bekezdése a haszonbérbeadónak ezt a jogot egy évi — akár lejárt, akár lejárandó — haszonbérre nézve adja meg. Ezzel az eltéréssel a T. csak a mai jogot tartja fenn (1881: LX. t.-cz. 72. §.)

1588, 1589. §§.

Már a római jog megadta mezőgazdasági ingatlan haszonbérlőjének azt a jogot, hogy a haszonbérből aránylagos elengedést követelhessen, ha rendkivüli baleset a haszonvételt jelentékeny mértékben csökkentette.

A részletekben több-kevesebb eltéréssel követte a római jogot a törvénykönyvek és javaslatok nagy része (v. ö. O. 1105. [de csak egy évi haszonbérleteknél]; P. L. R. 1. r. 21. cz. 478 596., C. 1770—1773., Sv. 308., H. 197—201., B. 473—476.); valamint követte régibb hazai jogunk (Frank: Közigazság törvénye I. 326., Kövy: Magyar közpolgári törvénytudomány elemei 576. §. — Kelemen: Institutiones juris privati hungarici II. k. 291. §.) és követi végül jelenlegi joggyakorlatunk is. Ezzel szemben több törvénykönyv és tervezet részint kifejezetten, részint hallgatólag (igy különösen N., Sz. 1212., Apáthy terv. 510., D. 584.,) egyáltalán kizárja bérelengedésnek ily alapon való követelhetését. Bár az utóbb emlitett törvénykönyvek és tervezetek is elismerik, hogy különösen rövidebb tartamu haszonbérleteknél előfordulhatnak esetek, a melyekben a bérelengedésre irányuló és közvetlenül a törvényen alapuló ezen követelésnek hiánya a haszonbérlőt esetleg érzékenyen sujtja, a mai viszonyok között általánosságban még sem látnak oly

gyakorlati szükségletet fenforogni, a mely ezen méltányossági tekinteten alapuló rendelkezés felvételét indokolná és ehhez képest az ily irányban való gondoskodást a felekre vélik joggal bizhatni. Igy nélkülözhetőnek tartják ily tárgyu rendelkezés felvételét különösen azért, mert a haszonbérlőnek a mai viszonyok között megvan a módja arra, hogy a mondott körülmények alapján való károsodástól magát biztositás utján megóvhassa, valamint azért, mert a mezőgazdaság mai üzeménél a haszonvételek rendszerint nem szoritkoznak a termésre (gyümölcsökre a 499. §. értelmében), hanem kiterjednek másnemü az állattenyésztésből, valamint a mezőgazdasági üzemmel kapcsolatos ipari vállalatokból származó hasznokra, a mi által meg van adva a lehetősége annak, hogy az üzem egyik ágában beállott veszteség, a másik ágában elért nyereséggel kiegyenlitethessék. Utalnak egyuttal a bérelengedés igazságos megállapitásának nehézségére, és a bérelengedést czélzó perek ebből folyó complicált voltára.

A T., bár nem zárkozhatott el ezen érvek sulya elől, azokat elengedőknek még sem ismerhette el a szóban forgó intézkedés teljes elejtésére, tekintve, hogy mindezek daczára lehetnek és vannak esetek, a melyekben a haszonbérlőtől ez a követelés a méltányosság szempontjából meg nem tagadható.

A T. ezért az 1588. §-ban megállapitott és per esetén a haszonbérlő által bizonyitandó előfeltételek mellett megadja a haszonbérlőnek a jogot arra, hogy aránylagos bérelengedést követelhessen.

Megjegyzendő mindenekelőtt, hogy a T. nem bármely ingatlan, hanem csak mezőgazdasági ingatlan haszonbérleténél, vagyis akkor adja meg a haszonbérlőnek a kérdéses jogot, ha a hasznok vételének az ingatlanból a szerződés értelmében mezőgazdasági üzem szerint kell történnie. Ez a megszoritás megfelel a római jog, a fentemlitett codificatiók, valamint a hazai jog álláspontjának.

További előfeltétel, hogy a haszonbérlet hat évnél rövidebb időre szóljon. Irányadó az a megfontolás volt, hogy hosszabb haszonbérletnél joggal feltehető, hogy az egyik bérév hiányát valamelyik későbbiben elérhető plus pótolni fogja. Az osztrák ptkönyv 1105. §-ában megállapitott egy évi bértar-

tam viszont túlságosan szük körre szoritja a szabály érvényesülését.

Mindkét előbb emlitett előfeltétel mellett is végre csak akkor lesz a bérlőnek az 1588. §. első bekezdése alapján joga bérelengedést követelni, ha az ingatlan valamelyik bérévben rendkivüli baleset következtében, mely a gyümölcsöket a letakaritás előtt éri, félannyi termést sem hoz, mint a mennyi rajta átlag teremni szokott. A gyümölcs szót a T. — ellentétben a korábbi (1587) szakaszszal — ugyanabban a szükebb értelemben használja, mint a 499. §.; az tehát e helyütt az „évi terméssel" egyértelmü. A mondottaknál fogva nem fog bérelengedésre alapul szolgálhatni az a körülmény, ha a rendkivüli baleset folytán az évi termés fogalma alá nem eső, más hasznokban állott elő ugyanezen csökkenés. Ez a megszoritás is meg felel mai jogunk szellemének és az e részben rokon törvénykönyvek és tervezetek álláspontjának. (V. ö. különösen O. 1105.)

De ha a T. a bérelengedésre irányuló követelés ellen felhozott érveket nem is találta elegendőknek arra, hogy ezt a haszonbérlőtől teljesen megtagadja, a részletes szabályozásnál számolnia kellett azokkal. Ezt teszi a T., a midőn az 1588. §. második bekezdésében kizárja az elengedés követelhetését: 1. ha a baleset bekövetkezhetése a haszonbér megállapitásánál már figyelembe volt véve (ennek döntő voltát hangsulyozza Frank is idézett munkájában a 650. oldalon), 2. ha a haszonbérlő kára más uton (pl. biztositás folytán) megtérül vagy 3. megelőző béréveknek az átlagosnál bővebb termése által fedezve van, vagy 4. ha a haszonbérlő megfelelő intézkedések, különösen biztositási szerződés kötése által megóvhatta volna magát a kártól. Mindezeket a körülményeket per esetén a haszonbérbeadónak fog kelleni bizonyitani. Kétségtelen ugyan, hogy a most emlitett megszoritások folytán a bérelengedésre irányuló követelés érvényesithetése rendkivül szük körre van szoritva, másrészt azonban nem szabad figyelmen kivül hagyni azt, hogy azok a szempontok, a melyek ezen jognak megadása mellett szólanak, ma tényleg csak szükebb körben érvényesülnek, mint régebben.

A T., a midőn a tárgyalt előfeltételek fenforgása mellett haszonbérlőnek bérelengedésre ad követelést akkor, ha a haszon-

bérlet hat évnél rövidebb időre szól, abból a már emlitett feltevésből indul ki, hogy ez az időtartam túl rövid arra, sem hogy azon belül némi biztonsággal arra lehetne számitani, hogy egy következő bérévnek az átlagosnál bővebb termése a hiányt pótolhatni fogja. Ha ez utóbb mégis bekövetkezik, a következetesség is azt kivánja, hogy annak folytán a bérelengedés az elért többlet erejéig hatályát veszitse (1588. §. III.).

Az 1589. §. első bekezdése a haszonbérbeadó érdekében arra kötelezi a haszonbérlőt, a ki az 1588. §. értelmében bérelengedésre számot tart, hogy erről a haszonbérbeadót jogvesztés terhe alatt a termés letakaritása előtt értesitse. A rendelkezés indoka kézen fekvő. Ha a T. egyfelől méltányossági szempontból megadja a haszonbérlőnek azt a jogot, hogy az 1588. szakaszban körülirt előfeltételek fenforgása esetén bérelengedést követelhessen, ugy másfelől gondoskodnia kellett arról is, hogy a haszonbérbeadó a bérlő esetleges jogtalan követelése ellen sikeresen védekezhessék. A sikeres védekezés pedig szerfelett meg lesz nehezitve, sőt esetleg kizárva, ha a haszonbérbeadó a haszonbérlőnek bérelengedésre irányuló szándékáról csak akkor értesül, a mikor a termés már le van takaritva, minthogy ezen időpont után nehézségekbe fog ütközni a szükséges ellenbizonyitékok beszerzése arra nézve, hogy a termés az átlag felét tényleg meghaladja-e. Az ebből a haszonbérbeadóra származható veszélyt pedig hathatósan csak az 1589. §. 1. bekezdésében körülirt értesitési kötelezettség megállapitásával vélte a T. elhárithatni. Minthogy a T. csak értesitést kiván, ennek hatályossága nem lesz feltételezve attól, hogy azt a haszonbérbeadó tényleg megkapja, és elegendő lesz, ha a haszonbérlő arra nézve, hogy a haszonbérbeadó azt idejekorán megkapja, a maga részéről mindent megtett.

Nehogy továbbá a haszonbérlő a haszonbérbeadót hosszabb ideig bizonytalanságban és függőben tarthassa az iránt, fog-e tényleg bérelengedést követelni, valamint tekintettel arra, hogy a követelés érvényesitésének eltolása a bizonyitás nehézségeit aránytalanul fokozza, és ezzel complicalt perekre ad okot, az 1589. §. második bekezdése a bérelengedés iránti követelésre rövid — az illető bérév végétől számitandó hat hónapi — elévülési időt állapit meg.

1590. §.

A §. rendelkezése, mely szerint az 1588., 1589. §-ok szabályai a feles bérletnél nem alkalmazandók, bővebb indokolásra nem szorul. A feles bérletnél a haszonbérbeadó annak veszélyét, ha az évi termés az átlag-termés felét el nem éri, fele részben amugy is viseli; őt még ezen túlmenőleg is megterhelni, mivel sem volna indokolható.

1591. §.

Minthogy a T. az 1557. §. első és második bekezdése alól a haszonbérletre vonatkozólag nem állapit meg kivételt, az 1582. §. harm. bekezdésében foglalt kiterjesztés alapján azok rendelkezései megfelelően alkalmazandók lesznek a haszonbérletre általában — tehát ugy ingó, mint ingatlan dolgok, valamint jogok, haszonbérletére is. Igy haszonbérletre is áll az a szabály, hogy, ha határozatlan időre van kötve, mindegyik fél felmondhatja a szerződést. A törvénykönyvek és tervezetek nagy része e helyett a haszonbérletet ily esetben meghatározott időre, jó részt egy évre tekinti megkötöttnek (v. ö. C. 1774., 1775., Apáthy terv. 517., H. 203., B. 477.), a T. azonban, a német ptkönyvet követve, nem tesz különbséget e részben bérlet és haszonbérlet között. De nem látott gyakorlati szükséget fenforogni a T. arra nézve sem, hogy az 1557. §. harmadik bekezdésének, valamint az 1558. §-nak a felmondási időre vonatkozó szabályait ingó dolgok haszonbérlete tekintetében módositsa; igy erre ezek is megfelelően alkalmazandók lesznek.

Nem illenek ellenben az 1557. §. harmadik bekezdésének és az 1558. §-nak a felmondási időt szabályozó rendelkezései ingatlanok határozatlan időre kötött haszonbérletének esetére.

Nem illenek pedig azért, mert azok a viszonyok, a melyeknek a felmondási idő megállapitásánál szükségkép irányadóknak kell lenniök, ingatlan bérlete és haszonbérlete esetében egymástól lényegesen eltérnek. Mig ingatlanok — főleg az ezekkel egy szempont alá eső lakások — bérleténél a bérlő használati jogának gyakorolhatásában nincs az év egy meghatározott szakához

kötve és annak lehetősége számára rendszerint folytonosan egyformán adva van, addig ingatlanok haszonbérleténél általában, legfőkép pedig mezőgazdasági ingatlanok haszonbérleténél a haszonbérlő haszonvételi jogát rendszerint csak az évnek egy bizonyos, majd hosszabb, majd rövidebb szakában gyakorolhatja tényleg; és mig ennek folytán a felmondási időt ingatlanok bérleténél bizonyos fix határidőkben meg lehetett állapitani, tekintet nélkül arra, hogy az év melyik részében szünik meg a felmondás folytán a bérlet, addig ingatlanok haszonbérleténél a haszonvételi jog tényleges gyakorolhatásának időhöz kötöttségét a felmondási idő megállapitásánál nem lehetett figyelmen kivül hagyni; és azt ugy kellett szabályozni, hogy felmondás által a haszonbérleti viszony mindig csak oly időközökben legyen megszüntethető, a melyeken belül a haszonbérlőnek feltehetően alkalma nyilt a hasznok vételére.

Ezen szempontokból indul ki a T., a midőn az 1591. §-ban ingatlan határozatlan időre kötött haszonbérletét csak a bérév végére — vagyis a bérlet kezdetének mindenkori évfordulójára — engedi felmondani. Kiterjeszti ezt a szabályt a T. egyrészt a viszonyok haszonszerüségére való tekintettel, másrészt az egyöntetüség kedvéért jogoknak határozatlan időre kötött haszonbérletére is. (V. ö. N. 595. I., P. L. R. 1. r. 21. cz. 342., Sz. 1216.)

Mig a német ptkönyv analog szabálya (595. I.) mindennemü ingatlan, tehát mezőgazdasági ingatlan haszonbérletére is áll, addig a T. ez utóbbira nézve kivételt állapit meg annyiban, hogy ezeknél nem a bérévre, hanem a gazdasági évre tekint, és a felmondást csak ennek végére engedi meg. Ez egyrészt jobban megfelel ezen haszonbérletek természetének, másrészt megfelel mai jogunknak is. Végeredményben a két álláspont között a gyakorlatban nem igen lesz különbség, minthogy a szerződést mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletét illetőleg a felek túlnyomóan akkép kötik meg, hogy a haszonbérlet kezdete a gazdasági év kezdetével egybeesik, a mikor is a bérév és a gazdasági év között nincs különbség.

A felmondásnak a T. szerint minden esetben az év — a bérév illetőleg gazdasági év — vége előtt legalább hat hónappal kell megtörténnie. A felmondási időnek ily hosszabb időtartamban való megállapitását indokolja az, hogy a felmondó ellenfelének — különösen ingatlanok haszonbérleténél —

rendszerint hosszabb időt igénylő előkészületeket kell tennie a végett, hogy a haszonbérlet megszünte reá nézve vagyoni hátránynyal ne járjon. Mezőgazdasági ingatlanokra nézve félévi felmondási időt állapit meg a törvénykönyvek és tervezetek tulnyomó része. (V. ö. O. 1116., P. L. R. 1. r. 21. cz. 342., 343., Sz. 1215., 1216. Sv. 309.). Nem állanak a most emlitett szabályok, a mint azt a T. kétségek elháritása végett kifejezetten is hangsulyozza, azokra az esetekre, a melyekben a felek valamelyike jogositva van a haszonbérletet rögtöni hatálylyal felmondani.

A második bekezdés szabályát az alapul fekvő viszonyok haszonszerüsége eléggé indokolja.

A gazdasági évet nálunk mezőgazdasági ingatlanokra nézve túlnyomóan november hó elejétől szokás számitani, miért is a T. ezt a számitást — ellenkező helyi szokás esetén kivül — a §. harmadik bekezdésében joggal szabályként kimondhatta.

1592. §.

Eltérést megállapitó rendelkezés hiányában a haszonbérbeadó is fel fogja rögtöni hatálylyal mondhatni a haszonbérletet az 1554. §. eseteiben. Ha valamely mezőgazdasági ingatlan haszonbérlete ily rögtöni hatályú felmondás következtében a gazdasági év vége előtt megszünnék, ugy specialis rendelkezés hiányában arra nézve, hogy az ingatlannak a folyó gazdasági évre eső hasznaiból mi illeti meg a haszonbérlőt és mi a haszonbérbeadót, az 501. §. szabálya volna irányadó; e mellett pedig kétség tárgyát képezhetné, tekintettel különösen az 1597. §-ra, vajjon követelhet-e általában és mennyiben megtéritést a haszonbérlő oly terményekért, a melyeket az emlitett szakasz alapján a haszonbérbeadónak átengedni köteles.

A T. a megosztás kérdését gyakorlati fontosságára való tekintettel czélszerübbnek találta legalább a terményekre [ezek alatt e helyütt, ugy mint az 1588. §-ban, a 499. §. értelmében vett gyümölcsök (évi termés) értendők], mint a mezőgazdasági ingatlanok legfontosabb hasznaira nézve, függetlenül az általános szabálytól, e helyütt önállóan szabályozni, annál is inkább, mert az 501. §. a megosztás szabályozásánál a naptári évet vette alapul, a mi szemben azzal, hogy a T. a szóban forgó

haszonbérleteknél a gazdasági évet veszi irányadónak, csak complicatiókra adhatna okot.

Arra nézve, hogy mely termények (a 499. §. értelmében: gyümölcsök [évi termés]) illessék meg a szóban forgó esetben a haszonbérlőt, a T. döntőnek azt a körülményt veszi, vajjon bekövetkezett-e már a haszonbérlet megszünésének időpontjáig letakaritásuk ideje vagy sem? És mig azokat, a melyekre nézve ez bekövetkezett a haszonbérlőnek itéli oda, a többi a T. szerint már a haszonbérbeadót illeti. Eltérőleg tehát a német ptkönyvtől, a mely e részben a haszonbérlő jogosultságának tartamán belül történt elválasztás tényét veszi döntőnek, (101. 1. pont), a T. nem a tényleges elválasztást, hanem a termények letakaritási idejének elérkeztét veszi irányadónak. Mig tehát a német ptkönyv szerint a haszonbérlőt nem illetik meg azok a termények, a melyekre nézve a letakaritás ideje még jogosultságának tartamán belül bekövetkezett ugyan, de a melyeket valamely okból, esetleg hibáján kivül a haszonbérlet megszünéséig le nem takarithatott, addig a T. szerint a haszonbérlő ily esetben követelhetni fogja a haszonbérbeadótól azok kiadását, illetőleg a mennyiben a megszünés daczára is még abban a helyzetben lesz, hogy azokat maga letakarithassa, ezt jogosan meg fogja tehetni. A T. szabálya igazságosabb annyiban, a mennyiben a megosztást nem alapitja az elválasztásnak sokféle esetlegességtől függő tényére.

Azon termények tekintetében pedig, a melyek a szóban forgó szabály alapján már a haszonbérbeadót illetik, azt a jogot adja a haszonbérlőnek, hogy a haszonbérbeadótól az előállitásukra forditott költségének megtéritését követelhesse. Sem a szabály, sem az a megszoritása, hogy a haszonbérlő költségeinek megtéritését csak akkor követelheti, ha a költség a rendes gazdálkodás szerint szükséges volt s a termények (gyümölcsök) értékét meg nem haladja, nem szorul indokolásra. (V. ö. 501. §.)

Arra nézve, hogy a termények [a 499. §. szerint gyümölcs (évi termés)] fogalma alá nem eső hasznok megosztása mikép történik, specialis szabály hiányában az 501. §. általános szabályai fognak alkalmazást nyerni.

1593. §.

Az 1593. §. a megelőző szakasz kapcsán arról rendelkezik: mennyi haszonbér illeti meg a mezőgazdasági ingatlan haszonbérbeadóját a gazdasági évnek arra a részére, a mely a haszonbérletnek rögtöni hatályú felmondás folytán bekövetkezett megszünéséig terjed. Specialis rendelkezés hiányában a kérdés — tekintettel az 1555. §. szabályából levonható következtetésre — alig volna másképp eldönthető, mint hogy a haszonbérbeadó a gazdasági évre eső haszonbérből azon arány szerint követelhet részt, a mely arányban a gazdasági év az annak megszünéséig lefolyt részéhez áll. Ez azonban, hol az egyik, hol a másik félre nézve igazságtalan volna, tekintettel arra, hogy — a mint fentebb ki lett fejtve — a haszonbérletnél a hasznok vételének lehetősége nem oszlik meg egyenlően a gazdasági év egész folyamán, és hogy ennek folytán a haszonbérlő bért tartoznék fizetni esetleg annak daczára, hogy a megszüneskor folyó gazdasági évben haszonvételi jogát még egyáltalán nem gyakorolhatta. A T. ezzel a körülménynyel számolva, az 1593. §. első bekezdésében akkép rendelkezik, hogy a haszonbérbeadót a szóban forgó esetben a folyó gazdasági évre eső haszonbér csak abban az arányban illeti, a melyben a haszonbérlő által tényleg huzott vagy huzni elmulasztott hasznok értéke az egész évi haszonvételek értékéhez áll. A T. az 1593. §-ban nem terményekről, hanem hasznokról szól, a mi természetes, mert a mennyiben a concret esetben a mezőgazdasági ingatlan haszonbérlőjét a terményeken [gyümölcsökön (évi termésen)] kivül másnemü haszonvételek is illetik, a fizetendő haszonbér megállapitásánál ezekre is figyelemmel kellett lenni.

A szakasz második bekezdésének szabálya csak szükségszerü folyománya az első bekezdés szabályának és ennek folytán indokolásra nem szorul.

Az 1593. §. szabálya szövege szerint ugyan csak mezőgazdasági ingatlan haszonbérletére vonatkozik, nem tekinthető azonban kizártnak analógia utján való kiterjesztése ingatlan haszonbérletének más eseteire is.

1594. §.

Ha ingatlan felszereléssel együtt adatik haszonbérbe, ugy ez rendszerint az 1595. §-ban körülirt kikötéssel történik; előfordul azonban, bár ritkábban az is, hogy a haszonbérbeadás ily esetben minden további kikötés nélkül történik. Kétségek kiküszöbölése czéljából kivánatosnak látszott több törvénykönyv és tervezet példájára a felek között a felszerelés tekintetében keletkező jogviszonyt ez esetre legalább főbb vonásaiban praecisirozni.

A mi mindenekelőtt a haszonbérlőnek arra való kötelezését illeti, hogy a felszereléshez tartozó egyes darabok fentartásáról gondoskodjék, ez megfelel a szóban forgó viszonyok természetének, és a közfelfogásnak. (v. ö. N. 586. I., Apáthy terv. 515., B. 469., D. 586.) A mennyiben a felszereléshez állatok tartoznak, a haszonbérlő fentartási kötelezettségéből kifolyólag — ellentétben az 1541. §-szal (első bek. második mondat) — azokra nézve nemcsak a tartási, hanem a gyógyitási költségeket is viselni fogja. Véletlen pusztulásért vagy rosszabbodásért természetesen nem felel.

A második bekezdésben foglalt rendelkezés hiányában kétség tárgyát képezhetné, vajjon megállapitható-e abból, hogy a haszonbérbeadó ingatlanát felszereléssel együtt adta haszonbérbe, a haszonbérbeadóra nézve annak a kötelezettségnek elvállalása, hogy *ő a felszerelést* a haszonbérlet egész tartama alatt az átadáskori állapotban fogja tartani. Mig ezen kérdés igenleges eldöntése egyuttal a haszonbérbeadó pótlási kötelezettségének elismerését vonná maga után, addig nemleges döntés esetén a haszonbérlő azon az alapon, hogy egyes tárgyak neki fel nem róható módon elpusztultak, legfeljebb bérelengedést követelhetne. A jogbiztonság érdekében a T. maga döntötte el a kérdést és pedig a német ptkönyvvel (586. II.[1]) egyezően az első helyen emlitett értelemben.

A haszonbérbeadó tehát — mint ez a szövegből szükségszerüleg következik — a mindkét félre nézve teljesen vétlenül elpusztult darabokat is köteles lesz pótolni.

Méltányossági szempontból megszoritja azonban a haszonbérbeadó ezen pótlási kötelezettségét az által, hogy abban az esetben, ha a felszereléshez állatok is tartoznak, arra kötelezi a

haszonbérlőt, hogy az azok állományában időnkint természetes uton beálló hiányt az állatok szaporulatából pótolja. Ezzel implicite elismeri egyuttal, hogy a haszonbérlő, a mint megszerzi az ingatlan hasznainak tulajdonát, ugy megszerzi az ingatlan tartozékát képező felszerelés hasznainak — nevezetesen az állatok szaporulatának — tulajdonát is, a mi különben kétséges lehetne tekintettel arra, hogy a haszonbérlő a felszerelést illetőleg esetleg csupán bérlőnek volna tekinthető. (Messzebb menő pótlási kötelezettséget ró a haszonélvezőre a 738. §.)

1595., 1596. §§.*)

Felszereléssel együtt haszonbérbe adott ingatlanok, különösen mezőgazdasági ingatlanok haszonbérleténél rendes eset, hogy a haszonbérlő a szerződés szerint a felszerelést becsértékben veszi át azzal a kötelezettséggel, hogy a haszonbérlet megszüntével a felszerelést ugyanazon becsértékben (ezt akarja a T. az 1595. §-ban kifejezni) fogja visszaszolgáltatni. Első sorban természetszerüleg a felek feladata ennek a kikötésnek közelebbi értelmét a szerződésben megállapitani. Tényleg azonban ezt az esetek túlnyomó számában nem teszik és megelégednek az emlitett általános kijelentéssel.

Ha a T. a szóban forgó kikötésnek jogi jelentőségét ezen esetekre nézve kiegészitőleg maga nem állapitaná meg jogszabálylyal, ugy a jogalkalmazás feladata volna a felek között támadt concret jogvita keretében az akaratértelmezés általános elvei alapján eldönteni azt: mily hatály tulajdonitandó a felek ezen kikötésének.

A T. a kérdésnek ily, esetről-esetre való eldöntését a kikötés gyakoriságára és az eldöntés mikéntjének nagy horderejére való tekintettel sem a jogbiztonság általános, sem a felek specialis érdekével összeegyeztethetőnek nem tartotta, és e helyett, a magánjogi törvénykönyvek és tervezetek többségét követve (N. 587—589., P. L. R. 1. r. 21. cz. 474—476., C. 1821—1826., Sz. 1209., Sv. 318., Apáthy terv. 512—514., H. 195., 196., B. 468., D. 585.), a szerződés kiegészitéseképp maga állapitja meg az 1595. és 1596. §-okban a kikötés joghatásait.

*) Az 1596. §. első bekezdésében az 1594. §-ra való utalás törlendő.

A kérdés ilyen megoldásának az a nagy előnye is van, hogy a T. — bár a joghatások megállapitásánál helyesen szintén csak a felek általánosságban feltehető akaratából indulhatott ki — az akaratértelmezésnél természetszerüleg szabadabban járhatott el, semmint ezt a jogalkalmazás a concret esetben tehetné, a mi viszont lehetővé tette, hogy a T. a joghatások megállapitásánál a jogi tekinteteken kivül a gyakorlati czélszerüség szempontját is érvényre juttathassa.

Hangsulyozni kell, hogy az 1595., 1596. §-ok szempontjából nem elégséges, hogy a felek a felszerelést megbecsülték, minthogy ez különféle czélból történhetett, hanem szükséges, hogy a felek megállapodása a becsérték megállapitásán kivül kiterjedjen a visszaadási kötelezettség emlitett megállapitására is.

A mi ezek után az egyes joghatásokat illeti: a T. az emlitett kikötéshez mindenekelőtt a haszonbérlő egyébkénti jogán és kötelezettségén túlmenő azt a consequentiát füzi, hogy ő a felszereléshez tartozó egyes darabokkal a rendes gazdálkodás határai között rendelkezhetik (N. 588. I.[2], P. L. R. 1. r. 21. cz. 474., 475., C. 1822., 1825., Sz. 1209., Apáthy terv. 513., H. 195., B. 468., D. 585.), másfelől azonban viseli, vétkességére való minden tekintet nélkül, véletlen elpusztulásuk vagy roszszabbodásuk veszélyét is (N. 588. I.[1], Sz. 1209., Apáthy terv. 512., B. 468., D. 585.). A veszély átszállitása a haszonbérlőre mindenesetre legközvetlenebb czélja a felek ezen kikötésének, és ennyiben további indokolásra nem szorul. A T. nem mondja ugyan ki kifejezetten, de kétség tárgyát igy sem fogja képezhetni, hogy a veszélyt a haszonbérlő ezen rendelkezés alapján csak a haszonbérlet tartama alatt viseli, és hogy azon túl az általános szabályok nyernek e részben alkalmazást.

Ugyancsak a felek intentiójának vélt megfelelni a T. akkor is, a midőn a haszonbérlőnek a felszereléshez tartozó dolgokon az emlitett rendelkezési jogot megadja. Ezen szabályozás mellett szól továbbá az is, hogy e rendelkezési jog nélkül a haszonbérlő sokszor nem volna abban a helyzetben, hogy az ingatlanon, különösen a mezőgazdasági ingatlanon, a szerződésszerü czélnak megfelelő rendes gazdálkodást folytathasson.

Nem nyeri meg azonban, a minta mondottakból kitünik, a haszonbérlő a felszereléshez tartozó egyes dolgok tulajdonát. Egy-

magában a szóban forgó kikötés a felek ilynemü akaratának supponálására nem nyujt elég alapot; különben is a haszonbérlőnek az emlitett dolgok tulajdonának megszerzésére, tekintettel az előbb emlitett rendelkezési jogra szüksége nincs, mig másfelől az a körülmény, ha azok a haszonbérlő tulajdonába átmennének, a haszonbérbeadó helyzetét tulságosan koczkázatossá tenné. De ellene szól annak az a fontos gazdasági érdek is, a mely a czélszerü gazdálkodhatás biztositása végett az ingatlan, különösen a mezőgazdasági ingatlan és az ahhoz tartozó felszerelés együtt maradásához füződik és a mely ezért oly szabályozásra utal, a mely a lehetőségig elkerülhetővé teszi azt, hogy az ingatlan és felszerelésének jogi sorsa szétváljék.

A haszonbérletre vonatkozó általános elveken ugyan túlmegy, de a haszonbérbeadó jogos érdekeinek hathatós megóvása végett szükséges volt a haszonbérlőt az 1595. §. második bekezdésének első mondatában arra kötelezni, hogy a felszerelést rendes gazda módjára abban a karban fentartsa, a melyben azt átvette.

Ennek hangsulyozása szükséges volt azért, mert különben az 1596. §. harmadik bekezdésében foglalt szabályból esetleg az a következtetés volna levonható, hogy a haszonbérlő, ha a felszerelés nincs többé abban az állapotban, a melyben az átvételkor volt, ezért csak a haszonbérlet megszüntével és csak az 1596. §. harmadik bekezdése értelmében felel, holott kétség tárgyát sem képezheti, hogy ez az utólagos és realizálhatását illetőleg gyakran kétes felelősség semmiesetre sem elégitheti ki a haszonbérbeadónak a felszerelés fenmaradásához füződő érdekét. A fokozottabb védelem, a melyben a haszonbérbeadó ezen érdeke a szóban forgó fentartási kötelezettség megállapitása által részesül, egyfelől abban áll, hogy a haszonbérlő ezen kötelezettségének vétkes megsértéséért kártéritéssel felel, másfelől pedig abban, hogy annak alapján a haszonbérbeadó esetleg az 1544. §-ban és az 1554. §. első pontjában körülirt jogokat fogja gyakorolhatni. Hogy a szóban forgó rendelkezés alapján mivel tartozik a haszonbérlő a concret esetben, az csak az eset körülményei szerint lesz elbirálható. Rendszerint kötelezve lesz ez alapon az elpusztult felszerelési tárgyakat másokkal pótolni, bár másfelől elő fog fordulhatni, hogy a rendes gazdálkodás szem-

pontja nem kivánja meg ezt a pótlást, mig viszont esetleg megkivánja egy tényleg még meglevő, de már hasznavehetetlen felszerelési tárgy pótlását. Arra, hogy a felszerelést jobb karba hozza, mint a melyben az átvételkor volt, illetőleg jobb karban fentartsa, természetesen nem lesz kötelezve a haszonbérlő.

Az 1595. §. második bekezdésében foglalt az a további szabály, hogy a haszonbérlő által ujonnan beszerzett darabok, mihelyt a felszerelési tárgyak közé felvétettek, a haszonbérbeadó tulajdonává válnak, abban a részében, a melyben a haszonbérlő által pótlandó felszerelési darabok helyébe beszerzett darabok tulajdonjogának a haszonbérbeadóra való átszállását kivánja megkönnyiteni, indokolásra nem szorul, E nélkül hosszabb tartamu haszonbérleteknél, ha annak folyama alatt az eredetileg megvolt felszerelési tárgyak természetszerüleg csaknem mind ujakkal pótoltattak, a haszonbérbeadó a felszerelés tulajdonát teljesen vagy túlnyomó részben elveszthetné, a mi sem az ő, sem a jelzálogos hitelezők érdekeivel nem volna összeegyeztethető. Abban a részében pedig, a melyben ugyanigy rendelkezik oly darabokra nézve is, a melyek a fenti szempont alá nem esnek, indokát egyfelől abban a törekvésben találja, hogy ez által az ingatlan számára a fentebb hangsulyozott gazdasági érdekből minél teljesebb felszerelés biztosittassék; másfelől pedig abban a megfontolásban, hogy az a megoldás, a mely a tulajdonátszállását a szóban forgó esetekben csak az első szempont alá eső dolgokra szoritaná, ezzel a felszereléshez tartozó dolgok tulajdonjogának kérdését egy nehezen elbirálható ismérvtől tenné függővé, és a jogbiztonságot veszélyeztető complicatiokra adhatna okot. Az, hogy a T. a tulajdonátszállást a felszerelési tárgyak közé való felvétel tényéhez füzi, tisztán czélszerüségi tekinteteken alapszik (v. ö. N. 588. II.[2]). Annak a kérdésnek eldöntése: mikép construálandó ez a tulajdonátszállás, vajjon törvényes átszállásnak vagy brevi manu traditionak, esetleg constitutum possessoriumnak tekintendő-e, az elméletnek lesz a feladata.

Az, hogy mikor tekinthető valamely dolog a felszerelés tárgyai közé felvettnek, ténykérdés: rendszerint szükséges lesz ehhez, hogy a haszonbérlő a dolgot az haszonbérelt ingatlanra behozza.

De ha a most tárgyalt előfeltételek fenforgása esetén a ha-

szonbérbeadó megszerzi azon felszerelési tárgyak tulajdonát is, a melyeknek beszerzésére a haszonbérlő nem volt kötelezve, ugy ez természetesen nem jelentheti azt, hogy a haszonbérlő azoknak tulajdonát ellenérték nélkül veszti el. Ő ezekért a T. 1596. §-ának harmadik bekezdése értelmében megtéritést fog követelhetni. Tény ugyan, hogy a tulajdonjog elvesztésének nem egyenértékü recompensatiója egy ily — csak a haszonbérlet megszüntével actualissá váló — érték-megtéritésre irányuló követelés, de enyhiti az 1595. §. most tárgyalt rendelkezésének a haszonbérlőre háruló consequentiáját az, hogy ő a felszerelést csak az átvételkori karban lévén köteles fentartani, az ezt meghaladóan beszerzett darabokkal általánosságban rendelkezhetik (minthogy a rendelkezésnek az 1595. §. első bekezdésében körülirt korlátja szintén csak az átvételkor megvolt felszerelést tartja szem előtt), és hogy másfelől azok tekintetében nem terheli őt az 1595. §. második bekezdésének első mondatában megszabott felelősség.

Az 1596. §. első bekezdésében a T. a haszonbérlőt, a ki a felszerelést az 1595. §. értelmében vette át, arra kötelezi, hogy a felszerelést a haszonbérlet megszüntével akkori tényleges állapotában szolgáltassa vissza a haszonbérbeadónak (v. ö. N. 589. I. részben eltérő szövegezéssel; Sz. 1209., Sv. 318., Apáthy terv. 513., B. 468., D. 585.). Mig tehát a haszonbérlő a felszerelést nem tartozik jobb karba hozni, mint a milyenben az átvételkor volt, mégis, ha ezt megtette és a felszerelés a haszonbérlet megszüntével még ebben a jobb karban van, tartozik azt ezen állapotában a haszonbérbeadónak visszaszolgáltatni. Ez egyfelől csak szigoru consequentiája a haszonbérbeadó tulajdonjogának és a bérlő rendelkezési joga megszünésének, másfelől azon többször emlitett irányelven alapszik, hogy az ingatlan és felszerelésének együtt maradását a jogi rendezésben is elő kell segiteni; egyuttal azonban a haszonbérlő érdekét is szolgálja, a kire nézve ezen szabályozás folyományaként az 1596. §. harmadik bekezdése a felszerelésbe tett beruházásainak megtéritését biztositja.

Megfelelő correctivum nélkül azonban ez a szabályozás a haszonbérbeadót sujthatná méltánytalanul. Positiv megszoritás hiányában ugyanis a haszonbérbeadót a harmadik bekezdés értelmében megtéritési kötelezettség terhelné a visszaadott darabok

összbecsértéke alapján tekintet nélkül arra: vajjon azok a felszerelési tárgyak, a melyeket a haszonbérlő a felszerelésre vonatkozó fentartási kötelezettségén (1595. II.[1]) túlmenőleg beszerzett, az ingatlanra nézve szükségek-e vagy általában nem túl értekesek-e? Ha a haszonbérbeadó ezeket erre való tekintet nélkül volna *köteles* átvenni, ugy ez őt sulyosan terhelné, és esetleg veszélyeztethetetné gazdasági existentiáját. A T. ezért meg adja neki az 1596. §. második bekezdésében a jogot arra, hogy a rendes gazdálkodás szabályai szerint az ingatlanra nézve felesleges vagy túlértékes ilyen felszerelési tárgyakat visszautasithasson. Annak kimondása, hogy a visszautasitással ezen darabok tulajdona a haszonbérlőre visszaszáll, az utóbbinak jogos érdekeit akarja dologi hatálylyal védeni.

Az 1596. §. harmadik bekezdésének szabálya annyira természetszerü folyománya az 1595. és 1596. §-ok többi rendelkezéseinek, hogy bővebb indokolásra nem szorul. Megemlitendő csupán, hogy a T. szerint a visszaadott tárgyak összbecsértékének megállapitásánál a visszaadáskori érték lesz az irányadó, a mi azzal a következménynyel fog járni, hogy a felszerelési tárgyak időközi értékemelkedése vagy értékcsökkenése esetén a haszonbérbeadót illetőleg a haszonbérlőt akkor is megtéritési kötelezettség fogja terhelhetni, ha a felszerelés egyes tárgyai ugy mennyiségileg mint minőségileg teljesen megfelelnek az átvételkori állapotnak.

1597. §.

Az 1597. §. alapján mezőgazdasági ingatlan haszonbérlője — eltérőleg a haszonbérlet egyéb eseteitől — nem arra lesz kötelezve, hogy az ingatlant oly állapotban adja vissza, a milyenben azt átvette, hanem arra, hogy azt oly állapotban és akként megmüvelve szolgáltassa vissza, a mint azt a rendes gazdálkodás magával hozza. A T. ezzel, egyfelől közgazdasági szempontokból, másfelől pedig a haszonbérbeadó érdekében a mezőgazdasági üzem continuitását, zavartalan menetét akarja biztositani.

A T. ezzel a szabályával egyébiránt követi a törvénykönyvek és tervezetek nagy részét (O. 1109., N. 591., Sz. 1208., P. L. R. 1. r. 21. cz. 624., Apáthy terv. 516., D. 587.)

Az állapot, a melyben a haszonbérlő ehhez képest köteles lesz a mezőgazdasági ingatlant visszaszolgáltatni, lehet jobb annál, mint a melyben átvette, kivételesen azonban lehet rosszabb is.

De valamint nem fog megtéritést követelhetni a haszonbérlő oly javitásokért, a melyeket a rendes gazdálkodás hozott magával, ugy nem felel az ingatlan állapotának oly rosszabbodásáért sem, a mely a rendes gazdálkodás mellett sem volt elkerülhető. Oly javitásokért, a melyek a rendes gazdálkodás körén kivül esnek, az 1541. és az 1582. §. harmadik bekezdése alapján fog megtéritést követelhetni.

Az a körülmény, vajjon a haszonbérleti viszony a haszonbérlet megállapitott időtartamának eltelte miatt, vagy más okból — idő előtt — szünt meg, a szakasz alkalmazása szempontjából nem tesz különbséget.

A megmüveléséért egyébiránt, a mennyiben a haszonbérlet az 1554. §. alapján a gazdasági év vége előtt szünik meg, az 1592. §. második mondatában foglalt rendelkezés alapján a haszonbérlő megtéritést fog követelhetni.

1598. §.

A T. azzal, hogy valamely *mezei jószág* haszonbérlőjét arra kötelezi, hogy a haszonbérlet végén meglévő gazdasági terményekből annyit, a mennyi a jövő aratásig a gazdaság folytatásához szükséges, a jószágon visszahagyjon, a mezőgazdasági üzem akadálytalan folytathatását akarja első sorban közgazdasági szempontokból biztositani. A közérdek túlsulya indokolja azt is, hogy a T. ennek a kötelezettségnek megállapitásánál nincs tekintettel arra, vajjon egyáltalán átvett-e a haszonbérlő a haszonbérletbe lépéskor ily terményeket, vagy nem vett-e át csak csekélyebb mennyiséget, vagy silányabb minőséget annál, a melyet a szóban forgó rendelkezés alapján visszahagyni köteles. Az, a hogy a T. az utóbb emlitett esetekben a haszonbérbeadót termények értékének, illetőleg értéktöbbletének megtéritésére kötelezi, indokolásra nem szorul. (Ugyanigy rendelkezik N. 593. I., II.)

Az 1598. §. második bekezdésének szabálya, a mely szerint a haszonbérlőnek nem szabad a jószágon nyert trágyát a jószágról eltávolitania és a mely szerint a haszonbérlet végén meglévő minden trágyát — tehát nem csak annyit, a mennyi a gazdaság folytatásához a jövő aratásig szükséges — a jószágon megtérités nélkül vissza kell hagynia: azon a megfontoláson alapszik, hogy a jószágon nyert trágyának természetszerüleg teljesen a jószág érdekében kell felhasználtatnia. Ezt az elvet ismételten elismerte joggyakorlatunk is (V. ö. N. 593. III., hasonlóan Sv. 319., Apáthy terv. 516., H. 202., B. 471. II., D. 587.)

A szövegezés nem hagy fenn kétséget az iránt, hogy a második bekezdés szabálya nem vonatkozik a műtrágyára.

A T. mezei jószág haszonbérletére szoritja ezen szabályát, minthogy egyes ingatlanon *gazdaság* folytatásáról nem igen lehet szó. A mezei (a 498. §. szerint: mezőgazdasági) jószág fogalmát illetőleg lásd a 498. §. indokolását.

A T. nem látott gyakorlati szükségletet fenforogni arra nézve, hogy egyéb a szerződést kiegészitő ilynemü rendelkezéseket mezei jószágok haszonbérletére vonatkozólag felvegyen. (Lásd különösen N. 594.)

1599. §.

Az 1599. §. az alább tárgyalandó eltéréssel megfelel a bérletre vonatkozó 1564. §-nak. A mint ez, ugy a jelen §. is feltételezi, hogy a (haszon-) bérlet — tekintettel az 1582. §. harmadik bekezdésében foglalt kiterjesztésre — az 1561. §. alapján ne legyen meghosszabbitottnak tekinthető. Az emlitett eltérés abban áll, hogy mig a bérlő az 1564. §. alapján azt az összeget követelheti kártéritésül, a mely ugy viszonylik a kikötött bérhez, mint a visszatartás ideje a bérfizetési időhöz, addig az 1599. §. a kártéritési minimum megállapitásánál nem csupán a visszatartás idejére, hanem arra is tekint, hogy mily arányban áll azon hasznok értéke, a melyeket a haszonbérlő a visszatartás tartama alatt huzott vagy huzni elmulasztott, az egész bérév haszonvételeinek értékéhez, a kártérités minimumát az évi haszonbérnek ugyanezen arány szerinti részében állapitván meg. Ezen eltérő megállapitásnál irányadó az a körülmény volt, hogy a hasznok, főleg

mezőgazdasági ingatlan haszonbérleténél, nem oszlanak meg egyenletesen az egész bérév folyamán. Ehhez képest a jelen §. alapján követelhető kártéritési összeg majd nagyobb, majd kisebb lesz annál, mely, csupán a visszatartás ideje és a bérév közötti arányt véve alapul, fizetendő lenne.

TIZENKETTEDIK CZIM.

Munkaszerződések. Dijkitüzés.

ELSŐ FEJEZET.

Szolgálati szerződés.*)

1600., 1601. §§.

Szolgálati szerződés alatt a T. azt a szerződést érti, mely által az egyik fél (a munkavállaló) a másiknak *háztartásában, gazdaságában vagy üzlete körében* teljesitendő valamely *szolgálatra*, a másik fél (a munkaadó) a kikötött munkadij fizetésére kötelezi magát. Az 1600. §-nak a szolgálati szerződés lényeges kriteriumait megállapitó ezt a rendelkezését kiegésziti az 1625. §., mely az oly szerződésre, a melynél fogva valaki a háztartásban, gazdaságban vagy üzlet körében teljesitendő szolgálatoktól különböző szolgálatokra kötelezi magát, szintén a szolgálati szerződés szabályait rendeli alkalmazni abban az esetben, *ha állandó alkalmazási viszony* forog fenn.

A T. ebben a körben vonja meg határvonalait annak a szerződésfajnak, amelyet a pandekta jogászok a „locatio-conductio operarum" elnevezése alatt a munkaszerződések másik fajával:

*) V. ö.: 1875: XXXVII. t.-cz. 55—60., 1876: XIII. t.-cz., 1884: XVII. t.-cz. 88—120., 1893: XXVIII. t.-cz. 1.37.42., 1898: II., 1899: XLI. t.-cz., 1899: XLII. t.-cz., 1900: XXVII. t.-cz. 1900: XXVIII. t.-cz. 1900: XXIX. t.-cz., O. 1151—1174., P. L. R. 1. r. 11. cz. 869—1036., 2. r. 5. cz. 1—208., Sz. 1229—1242., N. 611—630., Z. 1560—1571., Sv. 338—349., C. 1779—1799., S. 1583—1587., 1601—1603., Ol. 1627—1646., B. 484—510., D. 614—633., Apáthy-terv. 521—552.

a vállalkozási szerződéssel (locatio-conductio operis; v. ö. 1626. §.) együtt mint a bérleti szerződésnek alfaját tárgyalják. A T. szakit a pandektajognak, régibb törvénykönyvekbe is átment ezzel az álláspontjával és a szolgálati szerződést nemcsak a bérleti, hanem a vállalkozási szerződéstől is elválasztva, önálló szerződési fajként szabályozza. A bérletnek a szolgálati, valamint a vállalkozási szerződéssel meg van ugyan bizonyos rokonsága és kapcsolata, amennyiben mindegyik gazdasági értékü javaknak ellenértékért való megszerzésére irányul, s ennek következtében egyes jogelvek mindegyik szerződésfajra egyaránt alkalmazást nyerhetnek. Ez azonban magában véve nem igazolhatja a bérlettel való hagyományos kapcsolatnak fentartását; mert ugyanezen az alapon a szolgálati szerződést a vétellel és csereszerződéssel is lehetne kapcsolatba hozni. A szabályozásban az irányadó szempontot eme szerződések tárgyainak különbözősége és eltérő természete fogja helyesen szolgáltatni, melyekre való tekintetből mindegyiköknek önálló szabályozása lesz igazolva. Mig u. i. a vétel, csere és bérlet tárgyát dolgok és jogok alkotják: a szolgálati és a vállalkozási szerződések az emberi munkaerőnek értékesitésére és kihasználására irányulnak. A munkaszerződések már tárgyuknak eme nemesebb természete következtében is amazoktól lényegesen eltérő szabályozást igényelnek és ez csakis teljesen önálló szabályozás mellett vihető helyesen keresztül.

De nem volna helyes, s csak az áttekinthetőség rovására történnék, ha a szolgálati szerződés, ugy amint ezt p. o. egyes törvénykönyvek példájára az Apáthy-féle terv. teszi, a vállalkozási szerződéssel foglaltatnék egybe és ezzel együttesen szabályoztatnék. Mindkét szerződésnek szabályozása számos lényeges ponton eltér egymástól; a szabályozás tehát nem lehet egységes és egyöntetü. A szolgálati és a vállalkozási szerződés a munkaszerződésnek mindakettőt átfoglaló, szélesebb kategoriája alá vonható ugyan: mindkettőre kiterjedő közös szabályok felállitására azonban nincs szükség. A T. tehát a két szerződési fajt külön választja, s a reájuk vonatkozó szabályokat mindegyikre nézve külön csoportositja. A szétválasztás alapját a szerződések tárgya és czélja alkotja. A szolgálati szerződés u. i. a szolgálatra, tehát közvetlenül az emberi munkára irányul, mig a vállalkozási szerződés valamely mü előállitására, s illetőleg munka által elérhető valamely eredményre, melynek a munka

csak előfeltétele és eszköze. Amig továbbá minden emberi munka nem vonható feltétlenül a szolgálati szerződés szabályai alá: addig a vállalkozási szerződésnél a munka minősége nem jő tekintetbe.

A pandektajognak attól az álláspontjától, mely szerint a szolgálati szerződésnek (locatio-conductio operarum) mint visszterhes szerződésnek tárgyát csak az u. n. operae illiberales alkothatják, az ujabb elmélet és jogfejlődés eltért; és az ujabb törvénykönyvek és tervezetek nagyobb része a szolgálati szerződés elveit általában nemcsak az u. n. operae illiberales, hanem az operae liberales fogalma alá tartozó szolgálatokra is alkalmazza. (V. ö. N. 611. II., O. 1151., 1163., Sz. 1230., Sv. 338., 348., D. 615., B. 484., 486., 509., eltér: H. 208., 209.) Ugyanez az álláspontja az Apáthy-terv.-nek (521., 522.) Hogy az emberi munka, mint szerződés tárgya az emlitett kategoriák szerint osztályoztassék, ezt a mai kor felfogása már szükségessé nem teszi: de az ily osztályozás nem is nyujt oly kriteriumot, mely a szabályozás alapját képezhetné. Ebben az irányban tehát a T. mellőzendőnek talált minden rendelkezést. De ha a T. az érintett osztályozást mellőzi is, a szolgálati szerződés tárgyául nem fogad el feltétlenül mindennemü szolgálatot, ugy, amint ezt különösen a német ptkönyv (611. II.) teszi. A T. szerint szolgálati szerződés, a mint már fentebb is emlitve volt, rendszerint csak akkor jön létre, ha a szerződés tárgyát a munkaadónak háztartásában, gazdaságában vagy üzlete körében teljesitendő szolgálatok képezik. Mig ellenben oly szerződésre, a melynél fogva valaki az emlitettektől különböző szolgálatok teljesitésére kötelezi magát (p. o. ügyvédi, orvosi teendők), a szolgálati szerződés szabályai csak abban az esetben alkalmazandók, ha állandó alkalmazási viszony forog fenn. (1625. §.). A szolgálati szerződés elvei, tekintet nélkül arra, hogy a szolgálat az operae liberales vagy illiberales körébe tartozik-e, helyesen csakis az érintett korlátok között nyerhetnek alkalmazást. Ezen korlátokon tuleső szolgálatokra irányuló szerződés tárgyához, czéljához és tartalmához képest a vállalkozási (1626. §. II.), a megbizási (1659. §.), vagy esetleg más valamely szerződés szabályai alá fog esni. Az sincs kizárva, hogy a szolgálati szerződés tulajdonképeni tárgyát alkotó háztartási, gazdasági vagy üzleti teendők ellátása a felek szerződési akaratához képest nem

a szolgálati, hanem a megbizási szerződés szabályai alá helyeztessék (1660. §. II.).

A szolgálati szerződés tárgyát alkotó eme szolgálatok egyes nemeit érvényben levő jogunkban specialis törvények szabályozzák (v. ö. a fejezet feliratánál id. t.-czikkeket.) Az életbeléptető törvény fogja megszabni, hogy ezek a szabályok mennyiben maradnak továbbra is hatályban, s különösen miként lesznek a szolgálati szerződés általános szabályaival összhangba hozandók. A T. továbbá csakis az átlagos életviszonyoknak megfelelő általános jogszabályokat állapitván meg, amint már az Indokolás első kötetében (Bevezetés XIV. lap) is ki volt emelve, külön törvényhozási megfontolás tárgyául hagyja fenn azokat az esetleges eltéréseket, a melyek a szolgálati szerződésnek itteni szabályozása mellett vagy ezzel ellentétben egyes különszerü munkaviszonyok, nevezetesen egyes munkásosztályok (pl. mezőgazdasági-, bánya-, gyári munkások) védelme érdekében szükségesek.

A szolgálati szerződés tartalmára nézve az 1600. §. (illetőleg 1625. §.) keretében első sorban a szerződő felek akarata irányadó. E részben áll különösen a 980. §. szabálya. Azokon az általános szabályokon kivül azonban, melyekkel ellentétben szerződés érvényesen létre nem jöhet (v. ö. különösen 955—957. §§.), a T. a szolgálati szerződés tartalmát részben kényszeritő (1605—1612. §§.) szabályokkal szabályozza.

A munkavállaló lényeges kötelezettsége a kikötött szolgálatok teljesitésében áll. A T. rendelkezéséből (1600. §.) kétségtelenül következik, hogy a munkavállaló másnak mint a munkaadónak háztartásában, gazdaságában vagy üzlete körében teljesitendő s egyáltalán más természetü szolgálatokra nincs kötelezve. Az a körülmény tehát, hogy az elvállalt szolgálatok kinek érdekében és mely czélra teljesitendők, a T. szerint általában nem közönbös. (N. szerint vitás; v. ö. Planck: B. Gesetzb. II. 350. l. 611. §. 3. a. jegyzet; Cosack: Lb. d. deutsch. b. R. I. 512. l. I. 2. p.)

Ha a szolgálat teljesitéséhez kifejezett vagy hallgatólagos megállapodás szerint különös szakismeret szükséges: azt a munkavállaló ennek megfelelő minőségben köteles teljesiteni. A T. a külföldi törvényhozásokkal egyezőleg, kifejezetten nem rendelkezik arról az esetről, ha a munkavállaló megfelelő szakis-

meret hiányában az érintett szolgálatokat nem teljesitheti. E részben a 952., 953. §-ok szabályai szolgálhatnak irányadóul. A körülmények szerint ily esetben a munkavállaló részéről hallgatólagos jótállás fog esetleg fenforogni, s a következmények ez alapon lesznek megállapithatók.

A szolgálat teljesitésének idejéről és módjáról az általános szabályok (v. ö. 1107. s köv. §§.) mellett különös rendelkezések felvételét, ugy, amint ezt egyes törvénykönyvek és tervezetek (Sz. 1233., 1192., D. 621., 622., B. 492., H. 220., Apáthy terv. 526., 527.) teszik, a T., egyezőleg különösen a német ptkönyvvel, nem találta szükségesnek; czélszerübbnek látszik az ebben az irányban felmerülő kérdésekben a felek akaratának, s illetőleg e részbeni kétség esetében a concrét eset méltatásának szabad tért engedni.

A szolgálati szerződés főtárgya mellett a munkavállaló önként érthetőleg még más, mellékszolgálatokat is elvállalhat. Hogy kifejezett vagy hallgatólagos megállapodás hiányában ki legyen köteles különösen a szolgálattal járó kiadások viselésére, a szolgálat czéljára szükséges munkaeszközök szolgáltatására stb., (v. ö. Sz. 1240., B. 494., 495., D. 623., H. 214., 221., Apáthy terv. 528.): e részben a T. mellőz minden rendelkezést. Ebben az irányban is megfelelőbben lehet a felmerülő kérdések eldöntését a felek kinyomozandó akaratától és a concrét eset körülményeinek méltatásától függővé tenni.

A szolgálati szerződés fogalma szerint visszterhes ügylet. A munkaadó általa munkadij fizetésének kötelezettségét vállalja magára (1600. §.). Hogy munkadijért vagy a nélkül teljesitendő-e valamelyszolgálat, e felett a felek szabadon szerződhetnek ugyan, szolgálati szerződés azonban csak akkor jön létre, ha a szolgálatokért dij lett kikötve. A munkadijnak azonban nem kell kifejezetten kikötve lennie. Munkadij külön kikötés nélkül is jár, ha a körülmények szerint nem volt feltehető, hogy a munkavállaló a szolgálatra dijtalanul vállalkozik. (1601. I.). Ez a szabály lényegében általánosan el van fogadva. Ha a szolgálatok dijtalanul vállaltatnak el, ez a szerződés a körülmények szerint a megbizási (1659. §.), esetleg az ajándékozási (1498. §.) szerződés fogalma alá lesz vonható. Nincs azonban kizárva, hogy a most emlitett szerződési fajok egyike alá sem lesz vonható, mely esetben a szolgálati szerződésnek a munkadij kérdésével kapcsolatban nem

álló szabályaiban fog a biró az eldöntés mikéntjére támpontot találhatni; ugyanez áll a német ptkönyv szerint is (v. ö. Motive II. 459. l.).

A T. szerint tehát a szolgálatoknak munkadijért történő elvállalása a szolgálati szerződésnek lényeges kelléke. A megbizás is lehet azonban, ha nem is tulajdonképeni értelemben kétoldalu, de visszterhes szerződés (v. ö. 1660. §. I.). Ha szolgálatok visszteher mellett (dijért, jutalomért) vállaltatnak el, kérdés tárgyát fogja képezni, mikor nyernek reá a szolgálati szerződésnek, és mikor a megbizásnak szabályai alkalmazást? Ha a visszterhes szerződés tárgyát háztartási, gazdasági, vagy üzleti teendők képezik, az rendszerint a szolgálati szerződés alá fog esni (1600. §.); s megbizásnak csak akkor lesz tekinthető, ha a körülményekből kitünik, hogy a felek megbizási, s nem szolgálati viszonyt akartak létesiteni. (1660. §. II.). Ellenben egyéb teendőknek visszteher melletti elvállalása, ha állandó alkalmazási viszony forog fenn, szolgálati szerződésnek lesz tekintendő (1625. §.); s megbizási szerződésnek csak állandó alkalmazási viszony hiányában lesz minősithető. (v. ö. az 1659., 1660. §-ok indokolásával).

Hogy a munkadij miben állhat, e részben a T. nem rendelkezik. Oly rendelkezés, amilyet egyes törvénykönyvek és tervezetek (O. 1151., 1173., P. L. R. 1. r. 11. cz. 869., 875., H. 210., B. 488., D. 616., Apáthy terv. 523.) ismernek, t. i. hogy a munkabér pénzben vagy más szolgáltatásban állhat, felesleges; mert ellenkező szabály hiányában ez önként érthető. Önként érthető az is, hogy a munkadij általában, vagy részek — szám, mérték, súly, idő — szerint lehet meghatározva (Apáthy terv. 523.); állhat u. n. tantième-ben is.

Szükséges azonban rendelkezni a munkadij mennyiségéről, és pedig arra az esetre, ha a szerződő felek e részben meg nem állapodtak és azt hatósági dijszabás sem határozza meg (v. ö. N. 612. II., D. 617., Apáthy terv. 524.). A T. szerint (1601. §. II.) ily esetben a munkadij mennyiségét a helyi szokás határozza meg. A hatósági dijszabás a felek megállapodásához való viszonyában nem szükségképen subsidiariter, a felek megállapodása hiányában jő alkalmazásba; mert lehetséges, hogy a felek megállapodását a dijszabás korlátozza vagy kizárja. Azért is az 1601. §. második bekezdése nem akarja eleve eldönteni, hogy

a felek megállapodása és a hatósági dijszabás közül melyik tekintendő első sorban irányadónak. Ha a munkadij mennyiségét a helyi szokás sem határozza meg, abban az esetben a 965. §. szabálya alkalmazandó.

A munkaadót a munkadij fizetésén és a jelen fejezetben külön szabályozott kötelezettségeken kivül a szolgálati szerződés alapján a körülmények szerint terhelhetik egyéb kötelezettségek is; igy p. o. munkaeszközök, munkatermek és berendezések szolgáltatására lehet kötelezve. E részben különös rendelkezéssel a concrét esetek szabad méltatásának elébe vágni nem mutatkozik czélszerünek.

A munkaadóra nézve, eltérőleg a vállalkozási szerződés 1635. §-tól, nincs megállapitva, hogy a szerződésszerü szolgálatokat köteles elfogadni; erre a munkavállalónak nincs keresetjoga. A munkavállaló érdekében teljesen elegendő, hogy az el nem fogadott szolgálatokra eső munkadijat is jogositva van követelni (1604. §.); ezen túlmenőleg a szolgálatok teljesitéséhez is jogot adni részére nem szükséges.

1602. §.

Hogy a szolgálat a munkavállaló által személyesen teljesittessék-e, vagy hogy a munkavállaló jogosult-e helyettesek állitására vagy segédek alkalmazására: e részben a szerződő felek akarata dönt. Ha ebben az irányban kétség forog fenn: a szolgálati viszony természetének és a felek vélelmezhető akaratának az az általánosan elismert szabály felel meg, hogy a szolgálat személyesen teljesitendő (1602. §. I.; v. ö. N. 613., Sz. 1232., Sv. 338. I., 339., B. 491., D. 620., Apáthy terv. 525.)

Ugyancsak a szolgálati viszony személyes természetéből következik és a felek vélelmezhető akaratát juttatja kifejezésre az a szabály is, hogy a munkaadónak a szolgálatokra való joga kétség esetében másra át nem ruházható, tehát személyes természetü jognak tekintendő (1602. §. II., v. ö. N. 613.[2]).

1603. §.

A T., egyezőleg a ptkönyvek és tervezetek álláspontjával (v. ö. O. 1156., N. 614., Sz. 1238., Sv. 340., B. 496., D. 624.,

Apáthy-terv. 536.) dispositiv jellegü szabályként kimondja, hogy a munkadij csak a szolgálat teljesitése után fizetendő; a munkavállaló tehát a szolgálatot előre tartozik teljesiteni. Ha a munkadij időszakok szerint van meghatározva, egy-egy időszak — nap, hét, hó eltelte után fizetendő. Analog a szabályozás a bérfizetés tekintetében (v. ö. 1545. §.).

A szabály dispositiv jellegéből következik, hogy ha a felek kifejezetten vagy hallgatag másként állapodtak meg, ez a szabály nem alkalmazható. Önként érthetőleg hallgatólagos megállapodásnak lesz rendszerint tekinthető az is, a mit e részben esetleg a helyi szokás rendel.

A jelen §. első bek.-ben kifejezett szabály általában nem felelne meg akkor, ha a szolgálatok elvállalása évi fizetésért történik. A T. tehát évi fizetéssel alkalmazottak járandóságának fizetésére nézve arra az esetre, ha eltérő megállapodás vagy helyi szokás mást nem rendel, azt a szabályt állitja fel, hogy a járandóság utólagos havi részletekben adandó ki.

1604. §.

Különös szabályokat állit fel a T. arra az esetre, ha a szolgálat-teljesitésnek akadályai merülnek fel (1604., 1605. §§.), s nevezetesen az 1604. §-ban arról az esetről rendelkezik, midőn a munkavállaló abból az okból nem teljesitheti szolgálatait, mert a munkaadó nem fogadja el vagy mert a teljesités a munkaadó személyét vagy a szolgálattétel tárgyát ért véletlen eset következtében lehetetlenné válik.

A munkaadónak a szolgálatok teljesitésére való készségét és képességét magában véve még nem lehet ugyan a szolgálat tényleges teljesitésének szempontja alá helyezni, s különösen ahhoz a szolgálatok tényleges teljesitése nélkül feltétlenül általában nem füzhető az a következmény, hogy a munkavállalónak a munkadijhoz való jogát megalapitsa, ezt a következményt mégis bizonyos feltételek alatt el kell ismerni. A szolgálati szerződés, mint időhöz kötött szerződés (1613. §.) lényegében a fix ügyletek természetével bir, minélfogva tartamán túl a munkavállaló teljesitésre nem kötelezhető és a munkaadó utólagos teljesitést tőle nem követelhet. Ha tehát a teljesités a szerző-

dés tartama alatt a munkaadó elfogadási késedelme miatt nem volt lehetséges, a munkavállaló a késedelemből eredő általános következményekre (v. ö. 1198—1202. §§.) utalva, csak igen korlátolt mérvben nyerhetne kárpótlást, munkadijat azonban nem követelhetne. Ez annál is inkább méltánytalanul sujtaná a munkavállalót, mert mig más kétoldalu szerződéseknél, nevezetesen pénzfizetésre vagy más ingó dolog szolgáltatására, illetőleg ingatlan kiadására irányuló szerződéseknél az adós az ellenszolgáltatáshoz való jogát az 1289—1304. §-okban szabályozott eljárás utján is biztosithatja, a munkavállalóra nézve ennek lehetősége is hiányzik. Ha pedig a szolgálat teljesitést más körülmény tette lehetetlenné, és pedig olyan, amelyért egyik fél sem felelős, a szolgálati szerződés, minden kárpótlás nélkül megszünnék s a munkavállaló munkadiját is elvesztené (1173. §.). Csakis akkor, ha a teljesités lehetetlenné válásának oly esete forog fenn, a melyért a munkaadó felelős, követelhetné az általános elvek alapján a munkavállaló a nem-teljesitett szolgálatokra eső diját (1174. §.). Az általános elvekből levonható következmények tehát általában nem elégitik ki a munkavállaló jogos érdekét, és azért a törvénykönyek és tervezetek többnyire azokon túlterjedő mérvben biztositják a munkavállalónak a munkadijhoz való jogát (igy: a pandektajog, O. 1155., Sz. 1235., 1239., N. 615., B., 498., D. 625., Apáhy terv. 538. szerint).

A. T. 1604. §-a három esetben ismeri el a munkavállalónak azt a jogát, hogy a tényleg nem teljesített szolgálatok után is munkadijat követelhessen: t. i. 1. ha a munkaadó nem fogadja el szolgálatait; 2. ha a szolgálat teljesitése a munkaadó személyét vagy 3. a szolgálattétel tárgyát ért véletlen következtében lehetetlenné vált.

A német ptkönyv (615.) a munkavállalónak ezt a jogát egész általánosságban a munkaadó elfogadási késedelmétől teszi függővé. A T. ettől eltérőleg mellőzi a munkaadó elfogadási késedelmének felemlitését, s e helyett a munkadijhoz való jog előfeltételeit az érintett módon, az idetartozó esetek felsorolásával állapitja meg. A felsorolt esetek oly természetüek, a melyek többnyire a hitelezői késedelem fogalma alá vonhatók; a körülmények szerint azonban, különösen a munkaadó személyét és a szolgálattétel tárgyát ért véletlen eset tekintetében kétséges lehet, vajjon a szolgálattételt lehetetlenitő körülmény a

hitelezői késedelem esetkörébe vonható-e, s nem kell-e azt a teljesités lehetetlenülésének szabályai alá vonni, (v. ö. a német ptkönyv tekintetében felmerülő kétségre nézve: Planck: Kommentár: II. k. 355. l. 5. pont), a mi eredményében lényeges eltérést okozna, a mennyiben u. i. a szolgálattételt lehetetlenné tevő véletlen esetében az 1173. §. szerint a munkavállaló elveszthetné a munkadijhoz való jogát. A T. eleve nem foglalhatott állást a mellett, hogy az érintett esetek szükségképen fedve vannak a hitelező elfogadási késedelmének esetei által. A mily méltányos azonban, hogy ezekben az esetekben a munkavállaló ne veszitse el a munkadijához való jogát a szolgálattétel leheletetlenné válása következtében, ép oly határozottnak kell lennie a rendelkezésnek is, mely ezt biztositja.

Hogy mikor forog fenn a szolgálatok el nem fogadása, ezt általában a hitelezői késedelem általános szabályai alapján (1192. — s köv. §-ok) kell megitélni. Ez áll különösen a munkavállaló teljesitési készségére és képességére, s a szolgálatok szerződésszerü voltára és felajánlására. Önként érthetőleg itt sem jöhet figyelembe, hogy a munkaadó nem akarja-e vagy személyében rejlő ok miatt nem képes-e a szolgálatokat elfogadni, s hogy e részben vétkesség terheli-e őt vagy sem.

Ha a szolgálatok teljesitése a munkaadó személyét vagy a szolgálattétel tárgyát ért oly véletlen eset következtében válik lehetetlenné, amelyért az általános szabályok szerint (1173. §.) egyik fél sem tehető felelőssé, a jelen §. rendelkezése szerint a munkavállaló felszabadul az általános szabályok szerint őt terhelő veszély viselése alól, s ez a munkaadóra hárul.

Az 1604. §. második bekezdésében foglalt és lényegében a külföldi jogok és ujabb tervezetek által is elfogadott szabály analog kiterjesztése az 1174. §. első bekezdésében foglalt megfelelő szabálynak (v. ö. Ind. III. k. 414—415. lapjait). A kiterjesztést a viszonyok hasonlósága igazolja.

1605—1612. §§.

A T. az 1605—1611. §-okban a munkavállaló előnyére és védelmére oly jogokat állapit meg, a melyeket a közönséges kötelmi jogok rendszerinti hatályán túlmenő erővel ruház fel

annyiban, a mennyiben a munkavállaló részéről az azokról való előzetes lemondást és az oly megállapodást, a mely e §-ok szabályain az ő terhére változtat, kizárja, s illetőleg hatálytalannak nyilvánitja (1612. §.). A szolgálati szerződés u. i. többnyire nemcsak szorosabb személyi vonatkozásokat létesit a szerződő felek között, hanem tárgyánál fogva nagyobb mérvben lévén a gazdasági élet kényszeritő törvényeinek alávetve, közvetlenebbül függ össze a felek gazdasági helyzetével és életérdekével is. Különösen a munkavállaló, esetleg kedvezőtlen gazdasági helyzetének nyomása alatt, könnyen oly kikötések mellett szerződhetnék, a melyek ugy a humanitas szempontjából, mint socialpolitikai tekintetekből is megengedhetetlenek. Ennélfogva főként a gazdaságilag gyengébb fél védelmének érdekében, de méltányos figyelemmel a munkaadó jogos érdekére is, szükséges a felek szerződési szabadságát ezen a téren kényszeritő szabályokkal több irányban korlátozni.

1. A T. első sorban kimondja (1605. §. I.), hogy állandóan alkalmazott munkavállaló nem veszti el a munkadijhoz való jogát az által, hogy saját személyében fekvő okból, de hibáján kivül, aránylag nem hosszu időn át a szolgálattételben akadályozva van. A rendelkezés, a mely alapelvében már a K. T. (56.) és más törvényeinkben is (p. o. 1900: XXVII. t.-cz. 10.) kifejezésre talált, s a mely lényegileg a svájczi kötelmi jogi törvényt (341.) követi (v. ö. N. első terv. 562. is), abból indul ki, hogy a munkaadónak állandó szolgálati viszonynál számolnia kell a szolgálatok aránylag nem hosszu időn át tartó félbeszakitásának lehetőségével. Erre az időre tehát méltányosan róható terhére a részbeli nem-teljesithetés veszélye, mely az általános elvek szerint (v. ö. 1175. §.) különben a munkavállalót terhelné. Messze vezetne, s az eset körülményeinek nem is mindenkor felelne meg, a szóbanforgó szabálynak a német ptkönyv 616. §-ához hasonlóan az állandó alkalmazási viszonyon túlmenőleg minden szolgálati szerződésre kiterjesztése. Hogy mily időtartam tekintendő „aránylag nem hosszu idő"-nek, ezt az összes concrét körülmények méltatásával és különösen annak is figyelembe vételével, hogy a szerződés mennyi időre van kötve vagy mennyi időre mondható fel (1614 1616. §-ok), a biró fogja legczélszerübben megállapithatni. Egyébiránt az, hogy a munkadij miként van meghatározva, közönbös; tehát ide

tartozik az az eset is, ha az állandóan alkalmazott dijazása részek (p. o. darabszám) szerint van megállapitva. Nem szenved kétséget, hogy ez a szabály lesz alkalmazandó a hadköteles munkavállalónak ideiglenes, rövid tartamu szolgálatra való behivása esetében is.

A munkavállaló munkadijába a T. szerint (1605. §. II.) betudandó, a mit a szolgálattételt akadályozó körülmény folytán életfentartására máshonnan, nevezetesen biztositó intézettől vagy betegsegélyző pénztártól kap; mert a munkaadónak a munkadijjal való terhelése csak addig a határig indokolt, a mig a munkavállaló életfentartása a szolgálattétel szünetelése alatt, az ezt előidéző körülmény következtében, más oldalról nincs biztositva, s különösen nem lenne méltányos, hogy a munkavállaló az őt ért véletlenből a munkaadó hátrányára nyereséget húzhasson. Ennélfogva a munkaadó mentességének oly megszoritása sem mutatkozik igazoltnak, hogy — a mint ezt a német ptkönyv (616².) rendeli, a munkadijba csak az számittassék be, a mi a munkavállalónak törvényi kötelezettségen alapuló biztositásból jár. A munkaadóra való méltányos tekintet minden egyéb illetménynek betudását követeli meg, arra való tekintet nélkül, hogy ez törvényen alapuló vagy csak magánbiztositásból származik-e. Hogy a biztositás dijait ki viseli, s különösen hogy ehhez maga a munkaadó hozzá járult-e vagy sem, ez a T. szerint közönbös. A végleges szövegezésnél azonban megfontolás tárgyává lesz tehető, hogy az utóbb emlitett körülménynek mennyiben tulajdonitható jelentőség a betudás lehetősége és mérve tekintetében.

Önként érthető, hogy az, a mit a munkavállaló a tartására törvény szerint köteles személytől tartás fejében (v. ö. 96., 100., 249., 251., 252. §§.) kap, nem számitható be a munkadijba; mert a tartás önállóan, a szolgálattételt akadályozó körülménytől függetlenül, a törvénynél fogva illetvén őt, nem vonható a szolgálattételt akadályozó körülmény folytán neki járó illetmények fogalma alá. S különben is a tartás szolgáltatásának rendszerinti előfeltétele épen az, hogy arra a jogosult személy rászorult, a mi a jelen §. esetében szükségképen fenn nem forog.

2. A méltányosság követelményének és egyes szolgálati ágak tekintetében már fennálló jogunkban (v. ö. p. o. 1876: XIII.

t.-cz. 32—34., 1900: XXVII. t.-cz. 9.) és az ujabb külföldi törvénykönyvekben (v. ö. N. 617., Sv. 341. II.) is elismert jogelvnek szem előtt tartásával és tovább fejlesztésével a T. az 1606. és 1607. §-aiban még tovább menő jogot ad az állandóan alkalmazott munkavállalónak abban az esetben, ha a szolgálati viszony tartama alatt megbetegszik vagy balesetet szenved. Ez a jog, mely gyógyitásra és ápoltatásra, esetleg a temetési költségre terjed ki, a szolgálati szerződésen alapszik, s mint ilyen a munkavállalót az 1782. és 1783. §-ok szerint külön megillető joggal concurrálhat. E jog terjedelme és előfeltételei eltérőleg vannak megállapitva a szerint, amint a betegség vagy baleset a szolgálat következménye vagy nem. Az előbbi esetben a munkaadó köteles a munkavállalónak gyógyitásáról és betegsége alatti ápolásáról saját költségén gondoskodni és őt terheli a temetési költség, ha a munkavállaló a szolgálat következtében életét veszti (1606. §.), önként értetvén, hogy e mellett a munkavállalót az 1605. §. korlátai között a munkadijhoz való jog is megilleti. Ebben az esetben közönbös, hogy a munkaadó a munkavállalót házához fogadta-e vagy sem, és hogy a betegség mily hosszu ideig tart, s nevezetesen a munkaadónak ez a kötelezettsége a szerződés tartamán tulterjedhet; mert a T. e részben eltérőleg a német ptkönyvtől az állandó alkalmazási viszonyban méltányosnak találta, hogy a szolgálat-teljesités érintett következménye általában a munkaadó terhére rovassék. Nem a szolgálat következménye a betegség vagy baleset akkor, ha a munkavállalót a szolgálat közben ugyan, de saját vétkessége következtében éri.

Ha a betegség vagy baleset nem a szolgálat következménye: a munkaadó csak az oly alkalmazott gyógyitásáról és ápolásáról köteles gondoskodni, akit házához fogadott. Az alkalmazottnak a házhoz fogadása szorosabb, családias viszonyt alapit a munkaadó és a munkavállaló között, melyben a közfelfogás szerint is a munkaadó a munkavállalóról, mint aháznép tagjáról fokozottabb mérvben köteles gondoskodni. A házhozfogadás kellékén kivül nem emeli ki a T. a szolgálati viszony állandóságát, sem azt, hogy a szolgálat a munkavállaló tevékenységét teljesen vagy főleg igénybe veszi-e (v. ö. N. 617.); mert már a házhoz fogadás kellékében ezek a kellékek ugy is benfoglaltatnak, s másfelől különösen annak vizsgálatát, vajjon a szolgálat a házhoz fogadottnak tevékenységét mennyiben vette

igénybe, kifejezetten minden egyes esetre fentartani, minthogy a munkavállaló jogának alapját könnyen bizonytalanná tehetné, nem mutatkozik czélszerünek. Hogy mikor forog fenn a házhozfogadás, ez a concrét eset körülményeinek figyelembevételével a közönséges felfogás értelmében oldandó meg. A közös házban lakás ehhez nem szükséges és nem is elegendő. A munkaadónak érintett kötelezettsége azonban csak hat hét tartamára, s illetőleg ha a szolgálati viszony előbb szünik meg, a megszünés időpontjáig terheli őt, mert ezt a kötelezettséget a szolgálati szerződés tartamán túl terjeszteni méltánytalanság nélkül általában nem lehet. Csakis akkor, ha a szolgálati szerződés hat hétnél korábban azért szünik meg, mert a munkaadó a betegség vagy baleset után, vagy talán épen ebből az okból az 1620. vagy 1622. §-okban részére biztositott joggal élt, nem lehet a hat hétnél korábbi megszünést figyelembe venni, nehogy a munkavállalónak a gyógyitáshoz és ápoláshoz való jogát a munkaadó a szolgálati szerződésnek érintett módon előidézhető megszüntetésével kijátszhassa, s illetőleg illusoriussá tehesse. (1607. §. II.) Ily esetben tehát a szolgálati viszony megszünésére való tekintet nélkül hat hétig tart a munkaadó szóban forgó kötelezettsége. Egyébként ez a kötelezettség általában feltétlen, s nevezetesen — a szolgálatra nem tekintve —, független attól, hogy a betegség vagy baleset mely körülménynek következménye; de ki van zárva, ha a betegséget vagy balesetet a munkavállaló szándékosan vagy súlyos gondatlansága vagy erkölcstelen életmódja által okozta (1607. §. I.). E részben az erkölcstelen életmódot a szándékosság és a súlyos gondatlanság mellett eltérőleg a német ptkönyvtől (617.) külön kiemelendőnek találta a T., mert a rendelkezés alapgondolata és czélja szerint a munkavállaló erkölcstelen életmódját szándékosságával és sulyos gondatlanságával kétségtelenül ugyanazon szempont alá kell helyezni, külön kiemelése nélkül azonban kétség merülhetne fel arra nézve, vajjon az a szándékosság vagy súlyos gondatlanság szempontja alá vonható-e.

A gyógyitás és ápolás szolgáltatásának módjáról a T. nem rendelkezik, s e részben a munkaadót nem korlátozza. Önként következik tehát, hogy a munkaadó a munkavállalót nem köteles házánál ápoltatni, hanem jogositva van őt kórházba, vagy más gyógyintézetbe felvétetni. (V. ö. N. 617^2.)

A házhoz fogadott munkavállalót az 1607. §. alapján megillető jog szintén nem zárja ugyan ki ennek a munkadijhoz való jogát (1605. §.), de a méltányosság követelménye, hogy a munkaadó ebben az esetben a gyógyitás és ápolás költségét a munkavállalónak járó munkadijba beszámithassa. (1607. §. III.)

Egyáltalán nem kötelezi a T. a munkaadót az 1606. és 1607. §-okban emlitett esetekben a munkavállaló gyógyitásáról és ápolásáról való gondoskodásra, s illetőleg a temetési költség viselésére, ha erről betegsegélyző pénztár vagy biztositó intézet gondoskodik (1608. §. I.), minek fenforgását természetszerüleg a munkaadó köteles bizonyitani. E részben az, hogy a biztositás törvényen alapul avagy magántermészetü-e, és hogy a dijakat ki fizeti, különbséget nem tesz. A végleges szövegezésnél lesz megfontolás tárgyává tehető, hogy a szóbanforgó kérdésben mennyiben tulajdonitható jelentőség annak a körülménynek, hogy a magánjellegü biztositás költségeihez a munkaadó hozzájárul-e vagy sem.

Hogy fennmarad a munkaadónak külön jogalapból, s nevezetesen esetleges vétkességéből eredő felelőssége (v. ö. p. o. 1077. §.), ez az általános elvekből következik; kétség elháritása végett azonban czélszerünek látszik ezt kifejezetten kimondani (1608. §. II.).

3. Az 1609. §. szerint a munkaadó köteles megtenni mindazokat az intézkedéseket, amelyek a köztapasztalat szerint szükségesek, hogy a munkavállaló élete, testi épsége és egészsége a szolgálat teljesitésével járó veszélyek ellen lehetőleg meg legyen védve. Ez a rendelkezés, melynek előképét az 1884: XVII. t.-cz. 114. §-a és az 1893: XXVIII. t.-cz. 1. §-a szolgáltatta, közelebbről szabályozza a munkaadó kötelezettségét, mely részben már az 1107. §. általános rendelkezéséből következik (v. ö. N. 619.). A körülményektől függ és részletesen meg nem határozható, hogy mely intézkedések szükségesek az érintett czélra. A T. tehát czélszerünek látta általánosságban csak arra utalni, hogy a szükségesség a köztapasztalaton alapuljon, és hogy ez az oltalom oly veszélyek ellen irányul, amelyek magával a szolgálatteljesitésével járnak. Hogy ez a szolgálat egyébként mily természetü, s nevezetesen, hogy állandó alkalmazási viszony forog-e fenn vagy sem, e részben közömbös. Az érintett kellékek a concrét eset körülményeinek gondos méltatása mellett általában

kielégitő irányelvet adnak arra, hogy egyfelől a munkaadó méltánytalanul ne terheltessék, másfelől azonban a köztapasztalattal ellenkező visszás gyakorlatra való hivatkozással se mentesithesse magát. Különösen a balesetek megelőzésére a rendőri szabályok szerint szükséges intézkedésekben lesznek irányadó szempontok találhatók a munkaadó terhére eső kötelességekre nézve, habár az a körülmény, hogy valamely óvóintézkedés a rendőri szabályok által nincs előirva, a munkaadót a jelen §. szerinti felelőssége alól fel nem menti, ha az az adott esetben a köztapasztalat szerint a veszély elháritására szükséges volt.

Az 1609. §. második bekezdése a bizonyitás terhét a munkavállaló előnyére szabályozza.

4. A munkaadó köteles a munkavállalónak pihenésre naponkint legalább annyi időt engedni, amennyi egészségének és munkaerejének fentartására szükséges (1610. §.). Hogy mennyi idő szükséges erre a czélra a concrét esetben, azt ugy amint az ipari munkára vonatkozólag p. o. az ipartörvény (1884: XVII. t.-cz. 117.) teszi, általánosságban minden idetartozó szerződésre eleve nem lehet megállapitani; e részben a concrét esetben különösen a szolgálatok különböző nemeire és természetére és esetleg a munkavállaló korára és egészségi állapotára kell tekintettel lenni; esetleg az egyes szolgálati ágakra nézve külön törvényben lesz a kérdés szabályozható.

5. Az 1611. §. szerint: ha a munkavállaló annak következtében, mert a munkaadó nem teljesitette az őt terhelő kötelezettségeket, életét veszti, vagy testi épségében vagy egészségében kárt szenved: a kártérités módjára és terjedelmére nézve az 1095.–1110. §-ok szabályai irányadók (v. ö. N. 618. III.). Ezzel még nincs eldöntve, hogy a munkaadó köteles-e a szenvedett kárt megtériteni. A kártérités kötelezettségének előfeltételeit, és különösen azt is, hogy mennyiben felelős a munkaadó mások, nevezetesen alkalmazottjainak hibájáért: a szerződési kötelezettség nem teljesitésének következményeire vonatkozó általános szabályok határozzák meg (v. ö. 1162. s köv. §§.). E mellett a munkaadót a körülmények szerint az 1077. s köv. §-ok, továbbá az 1778. s köv. §-ok alapján is felelősség terhelheti.

Az 1611. §. rendelkezése nem vonatkozik arra az esetre, ha a munkaadó nem teljesitette ugyan az őt terhelő kötelezett-

ségeket, a baleset azonban nem ennek a körülménynek, hanem a munkavállaló hibájának következtében állott be. Ha a kár keletkezésére a munkavállaló hibája csak közrehatott: az 1141. §. szabálya nyer alkalmazást.

A munkaadót terhelő kötelezettségek alatt nemcsak az 1609. és 1610. §-okban megszabott, hanem különösen az 1606. és 1607. §-okban emlitetett gyógyitási és ápolási kötelezettségek is értendők.

1613. §.

A szolgálati szerződés *megszünését* és *felmondását* a T. 1613–1623. §-ai szabályozzák.

A szolgálati szerződés határozott vagy határozatlan időre köthető. Előző esetben a szerződés tartama magában a szerződésben kifejezetten vagy hallgatag, különösen a szolgálat természete vagy czélja által lehet meghatározva. Hogy a szolgálati szerződés a kifejezetten vagy hallgatólag megállapitott idő elteltével önként megszünik: ezt kimondani nem szükséges. Határozott időre szóló szolgálati szerződés felmondással csak kivételesen szüntethető meg (v. ö. 1618., 1620–1622. §§.).

Ha a szolgálati viszony határozatlan időre köttetett, tehát ha tartama a szerződésben sem kifejezetten, sem hallgatag, különösen a szolgálat természete vagy czélja által nincs meghatározva: ebben az esetben a szolgálati viszony megszünését bármelyik fél felmondás által idézheti elő. A felmondásra az 1070 s köv. §-ok szabályai az 1614. s köv. §-okban foglalt módositással irányadók. A felmondás nincs formához kötve.

Hogy mily befolyása van a szolgálati viszony tartamára és fennállására a munkaadó vagy a munkavállaló halálának, e részben a T., egyezőleg a német ptkönyvvel, kifejezett rendelkezést nem talált szükségesnek. (V. ö. O. 1162., Sv. 347., H. 224., B. 500., D. 626., Apáthy-terv. 543. I.) Ezt a kérdést az általános elvek (1173. §. I., továbbá 1325. §.) alapján kell megoldani. Ennélfogva a munkaadó halála rendszerint nem lesz befolyással a szolgálati viszony fennállására; csakis akkor, ha a szerződés tartalma szerint a szolgálathoz való jog a munkaadó személyéhez volt kötve, áll be a munkaadó halála következtében a szolgálati viszony megszünése. Mig ezen eseten kivül a munka-

vállalót ebből az okból a körülmények szerint esetleg az 1620., 1622. §-ok alapján felmondási jog fogja illetni. Ellenben a munkavállaló halála rendszerint a szolgálati viszony megszünését vonja maga után, mert a szolgálat rendszerint személyesen teljesitendő (v. ö. 1602. §. I.) és igy a szolgálati szerződésnek az általános elvek szerint a munkavállaló halálával meg kell szünnie. Ugyanez áll a munkavállaló állandó szolgálatképtelensége esetében. Ha a szolgálat nem volt személyesen teljesitendő: a munkavállaló halála vagy állandó szolgálatképtelensége nem érintheti a szolgálati viszony fennállását.

1614—1617. §§.

Határozatlan időre kötött szolgálati szerződések felmondási idejét a T. ahhoz képest, hogy a munkadij időszakok szerint van-e megállapitva vagy sem, különbözőképen szabályozza. Előző esetben a felmondási idő tartamát azon időszak tartamával hozza kapcsolatba, a mely szerint a munkadij fizetendő (1614. §.), mert legkevesebb complikáczióval a szolgálati viszonynak ily módon való megszüntetése fog járni. Ha pedig a munkadij nem időszakok szerint van meghatározva, hanem p. o. darabszám szerint: a munkavállaló munkásságát egészen vagy túlnyomóan elfoglaló szolgálati viszonyra általában tizenöt napos, egyéb szolgálati viszonyra pedig rögtöni hatályu felmondást állapit meg (1616. §.). Lényegileg egyező a német ptkönyv 621. és 623. §-a.

Kivételes szabályt állit fel a T. a gazdatisztekre és azokra vonatkozólag, akik nagyobb ipari, kereskedelmi vagy más hasonló vállalatnál rendes évi fizetéssel vezető állásban vannak alkalmazva (1615. §.). Nagyobb fontosságu szolgálatokra alkalmazott személyek általában nehezebben találhatnak ujabb, megfelelő állást. Indokolt tehát, hogy felmondási idejük tartama a rendesnél jelentékenyen hosszabbra szabassék. A T. az ily szolgálati viszony felbontását csak a gazdasági vagy üzleti év végére előzetes 6 havi felmondással engedi meg. A gazdatisztekre nézve jelenlegi jogunk is a rendesnél jelentékenyen magasabb felmondási időt szab (v. ö. 1900: XXVII. t.-cz. 15.). V. ö. német ptkönyv 622. §-val is.

Nehogy kétség merüljön fel arra nézve, hogy a felmondásra vonatkozó eme szabályok dispositiv vagy kényszeritő jellegüek-e, hogy tehát a felek azoktól eltérően szerződhetnek-e, a T. kivánatosnak találta a kérdést kifejezett szabályban megoldani (1617. §.) E szerint a felek a felmondás idejét és módját szerződéssel a törvénytől eltérően szabályozhatják, tehát a felmondás idejét rövidebbre vagy hosszabbra szabhatják, érvényéhez meghatározott alakot kivánhatnak meg; a felmondás feltételeit a munkaadóra és a munkavállalóra különbözőképen szabályozhatják, s azokat általában nemcsak enyhithetik, hanem sulyosbithatják is. Csakis abban az irányban van szerződési szabadságuk korlátozva, hogy ha a felmondás idejét vagy feltételeit egyfelől a munkaadóra, másfelől a munkavállalóra különbözőképen szabályozzák, a munkavállalóra nézve nem lehet hosszabb időt vagy terhesebb feltételeket kikötni, mint a munkaadóra. Az ily megállapodást a T. hatálytalannak nyilvánitja (1617. §. II.) és ezzel eltérőleg különösen a német ptkönyvtől, mely ily korlátozást nem ismer, a munkavállaló védelmére kizárja az oly szerződési megállapodást, a mely a felmondás törvényes idejét és feltételeit egyedül a munkavállaló terhére módositana. Ily tiltó szabály hiányában a munkaadó előnyösebb helyzetét könnyen használhatná fel a munkavállalóra nézve hátrányos kikötésekre.

1618. §.

Az 1613. §. értelmében, ha a szolgálati szerződésben meg van határozva a szerződés tartama, a felek az 1620. és 1622. §-ok esetein kivül, ha csak ellenkező kikötés nem történt, nincsenek jogositva a szerződés megszüntét felmondás által előidézni. Kifejezett ellenkező törvényi rendelkezés hiányában ez állana általában valamely személy élettartamára, vagy bármily hosszu időre kötött szolgálati szerződésre is. Ez a következmény részint társadalom-politikai és gazdasági tekintetekből, részint a személyes szabadság szempontjából aggályos a munkavállalóra nézve, és azért a törvényhozások azt, bár a részletekben többé-kevésbé eltérőleg, többnyire akként korlátozzák, hogy a munkavállalónak vagy feltétlenül vagy csak bizonyos idő eltelte után jogot adnak

a felmondásra (Sz. 1234., N. 624., C. 1780. alapján a joggyakorlat; Sv. 345., B. 506., H. 227., D. 628., Apáthy terv. 544.).

A T. 1618. §-a a német ptkönyv (624.) álláspontjával egyezőleg nem adja meg feltétlenül a szóban forgó szerződések tekintetében a felmondás jogát, hanem abból indulván ki, hogy öt évnél nem hosszabb időre általában aggály nélkül lehet a szolgálati szerződés hatályát elismerni, a felmondást csak öt éveltelte után engedi meg. És ha öt év után a T. elvben megengedhetőnek tartja a felmondást, következetesen ezt a jogot nem lehet korlátozni azokra a szerződésekre, amelyek a szerződő felek élete tartamára vagy ehhez közel eső időre szólanak, hanem ezen túlmenőleg is minden oly esetben meg kell adni, a midőn a szolgálati viszony tartama öt évnél hosszabb időben vagy esetleg nem a szerződő felek, hanem harmadik személy élete tartamában állapittatott meg. E részben nem tulajdonitható lényeges befolyás annak sem, vajjon a szolgálati viszony a munkavállaló tevékenységét egészben vagy túlnyomó részben igénybe veszi-e, vagy sem.

Nem szükséges, hogy a szerződés tartama évek szerint legyen meghatározva; felmondható tehát öt év eltelte után az a szerződés is, melynek tartama bizonyos esemény bekövetkeztétől van függővé téve, ha ez az esemény öt év alatt be nem következett.

A T. a felmondási jogot egyezőleg az emlitett törvényhozásokkal, a szóbanforgó szolgálati szerződések tekintetében csak a szolgálattételre kötelezettnek, tehát a munkavállalónak adja meg. A rendelkezés czélja és alapgondolata szerint a munkavállalónak kiván védelmet nyujtani. Ennélfogva arra nincs szükség, hogy a felmondási jog a szóbanforgó esetekben a munkaadónak is megadassék; ennek érdeke eléggé védve van az 1620. és 1622. §-ok szabálya és az által, hogy a felmondást szerződésileg biztosithatja maga részére, ha ezt szükségesnek találja.

A felmondáshoz való jog csak ugy felel meg czéljának, ha a törvény kényszeritő rendelkezéssel biztositja; különben a gazdaságilag hátrányosabb helyzetben levő munkavállaló könynyen volna rávehető arra, hogy e jogáról szerződésileg lemondjon. Azért is a T. kifejezetten kimondja, hogy a munkavállaló nem mondhat le a felmondás jogáról (1618. §. II.).

A felmondás idejét a T. az emlitett törvénykönyvek és

tervezetek nagyobb részével egyezőleg hat hóban állapitja meg, és az 1614. és 1615. §-ok e részbeni rendelkezésével összhangzóan kimondja, hogy a felmondásnak valamely évnegyed végére, s illetőleg az 1615. §. esetében a gazdasági vagy üzleti év végére kell szólnia (1618. §. III.)

1619. §.

Jelen §. a szolgálati szerződés *hallgatólagos megujitásának* kérdését szabályozza. A szolgálati viszonynak a szerződés tartamán túl való folytatásából ugyan a körülmények szerint esetleg már az általános elvek alapján is a szerződés hallgatólagos megujitása lenne megállapitható: a T. azonban, hasonlóan több törvénykönyvhöz és tervezethez (N. 625., Sz. 1234., Sv. 342. B. 507., H. 228., D. 627., Apáthy terv. 543. II.), bár a részletekben azoktól több irányban eltérőleg, szükségesnek találta, ennek a kérdésnek közelebbi szabályozását.

A T., egyezőleg az emlitett törvényhozásokkal, abból indul ki, hogy a szolgálati viszonynak a munkavállaló részéről a szerződés megszünte után való folytatásához általában csak akkor lehet a munkaadót terhelő jogkövetkezményt kapcsolni, ha az a munkaadó tudtával és ellenzése nélkül történt. De ha ez az előfeltétel fenforog is, a szolgálati viszony folytatását magában véve nem lehet minden körülmény között alapul elfogadni a szolgálati szerződés hallgatólagos megujitásának feltételezésére; csakis akkor, ha a szolgálati viszony a szerződésben megszabott idő eltelte következtében szünt meg, lehet helyesen a szolgálati viszony folytatásából a feleknek a szerződés megujitását czélzó akaratát következtetni (v. ö. Sv. D. Apáthy terv.). Abban az irányban, hogy mely időre tekintendő ily esetben megujitottnak a szerződés, a T. ép ugy mint a bérleti szerződésnél (1561. §. I.) a határozatlan időre szóló, tehát az 1614—1616. §-ok szerinti felmondás által megszüntethető megujitás mellett foglal állást. Önként érthető, hogy egyebekben, nevezetesen a szolgálatok neme és terjedelme, a munkadij mennyisége és a fizetés ideje tekintetében is az eredeti szerződés lesz irányadó.

Ha felmondás által szünt meg a szolgálati szerződés, kifejezett vagy egyéb körülményekből kétségtelen akaratkijelentés

hiányában sok esetben egyik fél szándékának sem fog megfelelni, hogy pusztán a szolgálati viszony tovább folytatásának tényével a szerződésnek csakis ujabb felmondással megszüntethető meghosszabbitása kapcsoltassék egybe. A felmondás hatályának ily irányban gyengitését a T. eltérőleg különösen a német ptkönyvtől, nem találta indokoltnak. A T. csakis azt tartotta szükségesnek, hogy felmondás esetében a munkavállaló részére, a ki a felmondási időn túl a munkaadó tudtával és ellenzése nélkül szolgálatot teljesit, a tényleges szolgálat idejének megfelelő aránylagos munkadijat biztositsa. (1619. §. II.)

1620—1622. §§.

Hogy bizonyos esetekben meg kell engedni a szolgálati viszonynak azonnal való megszüntetését is, ezt a törvénykönyvek és tervezetek, elvben általánosan elismerik, azonban míg némelyek (p. o. B. 501—503., D. 630., 631., Apáthy terv. 547., 548., Sz. 1241., 1242., O. 1160—1162.) az ide tartozó eseteket kimeritően részletezve vagy legalább példaszerüleg sorolják fel: addig mások (N. 626., Sv., 346.) pusztán általános jellegü kijelentésre szoritkoznak.

A szolgálati szerződés tárgyát alkotó szolgálatok sokfélesége kétségtelenül arra utal, hogy a szolgálati viszonyt általánosan és elvi egységében szabályozó törvényben mellőzni kell a szóbanforgó eseteknek csakis az egyes szolgálati ágak szerint lehetséges részletezését. Más oldalról azonban nem mutatkozik megfelelőnek az a szabályozás sem, a mely, amint ezt különösen a német ptkönyv (626.) teszi, mellőzve a megszüntetésre alapul szolgáló okoknak közelebbi megjelölését, a szolgálati szerződés azonnal való megszüntetésére egész általánosságban csak annyit kiván meg, hogy erre valamely nyomatékos ok foroggjon fenn. Pusztán a „nyomós oknak“ túlságosan általános és a birói méltatásra eléggé biztos irányelvül alig szolgálható kriteriumával hozni kapcsolatba a feleknek azt a jogát, hogy a szolgálati viszonyt nyomban megszüntethessék, a szerződés biztossága szempontjából aggályosnak mutatkozik, s egyáltalán nincs igazolva, hogy minden nyomatékosnak mutatkozó ok elfogadtassék alapul a szolgálati viszonynak azonnal való megszün-

tetésére. Azért is a T. szükségesnek látta ennek a jognak előfeltételeit szükebb körre szoritva határozottabban megszabni.

1. A T. a szolgálati viszony azonnal való megszüntetésére bármelyik felet általában csak akkor jogositja fel, ha érdekei annak folytán, mert a másik fél vele szemben nem tesz eleget kötelezettségének, jelentékeny mértékben veszélyeztetve vannak (1620. §. I.) Hogy határozott vagy határozatlan időre volt a szerződés kötve: különbséget nem tesz. Közönbös az is, hogy a másik fél vétkesen vagy hibáján kivül, egészben vagy részben nem tett eleget kötelezettségének; mert a szolgálati viszony megszüntetésének oka nem a kötelezettségét nem teljesitő fél jogellenes magatartása, hanem az a jelentékeny veszély, a mely a kötelezettségnek habár esetleg csak részleges nem-teljesitéséből a másik fél érdekeire hárul. Önként érthető, hogy ezt a munkadij fizetésére megállapitott határidők be nem tartása is a körülmények szerint előidézheti, s ennél fogva okul szolgálhat a szolgálati viszony megszüntetésére.

Annak a körülménynek, vajjon a kötelezettség nem-teljesitése vétkes vagy vétlen volt-e: csak a fél kártéritési kötelezettségére van befolyása. A kártérités rendszerinti alapja a vétkesség lévén (1162. §.), a T. a szóbanforgó esetben is ettől teszi függővé a kötelezettségét nem teljesitő fél kártéritési kötelezettségét (1620. §. II.[1]). E részben kifejezetten rendelkezni azért mutatkozik szükségesnek, mert különben kétes maradna, hogy ily esetben a kártérités általános elvei, avagy a lehetetlenülés vagy a késedelem szabályai nyernek-e alkalmazást (v. ö. N. 628. II.). A vétkes fél nem általában a nem-teljesitésből (v. ö. N. 628. II.), hanem a szolgálati viszony időelőtti megszünéséből eredő kár megtéritésére van kötelezve. A munkavállalóra nézve a kár bizonyitása tekintetében a T. azt a könnyitést teszi, hogy oly összeget, mely a törvényes felmondási időre eső munkadijának megfelel, kár bizonyitása nélkül követelhet; ezzel szemben azonban a munkaadó bizonyithatja, hogy a kár kevesebb. (1620. §. II.[2]). Hogy mely idő tekintendő törvényes felmondási időnek: az 1614–1616., 1618. §-ok határozzák meg.

2. Méltányosan nem lehet a munkavállalótól a szolgálati viszony folytatását megkivánni, ha az erkölcsiségét vagy jóhirnevét veszélyeztetné, vagy ha életét vagy egészségét a szerződés megkötésekor előre nem látott veszélynek tenné ki. Ennél-

fogva a T. a munkavállalót ily esetben is feljogositja a szolgálati viszonynak azonnal való megszüntetésére (1621. §.) Az általános szabályok szerint (919. §. III.) ily esetben, ha a munkavállaló kiskoru, a törvényes képviselő a kiskoru akarata ellenére is megszüntetheti a szolgálati szerződést tekintet nélkül arra, hogy a veszély előrelátható volt-e vagy sem (v. ö. Indokolás III. k. 17. l.). Hogy mennyiben lehet kártéritésnek helye: ezt az általános elvek alapján kell megoldani.

3. Az 1620. és az 1621. §-okban emlitett okokon kivül egyéb nyomós okot a T. nem fogad el alapul arra, hogy a szolgálati viszony felmondás nélkül azonnal megszüntethető legyen. Ily esetekben a felek érdekeinek oltalmára elegendőnek mutatkozik az, ha oly szerződések tekintetében is, a melyek különben a törvény szerint felmondás által nem volnának megszüntethetők, lehetővé tétetik, hogy a felek bármelyike nyomós okból az 1614—1616. §-okban meghatározott módon a szolgálati viszonyt felmondhassa (1622. §. I.). Nincs szükség egyáltalán ily oltalomra, ha a szerződés a felmondási időnél rövidebb idő alatt különben is meg fogna szünni.

Hogy mi tekintendő ily nyomós oknak, ezt általánosságban eleve meghatározni a törvényben nem lehet, de nem is szükséges. Az esetek kimerithetlen változatosságában czélszerűbb e részben a birói méltatásnak szabad teret engedni. Csakis kétség elháritása czéljából példaszerüleg emeli ki a T. a nyomós oknak egyik gyakorlatilag legfontosabb esetét, t. i. azt, hogy ha a felmondó fél személyes vagy vagyoni viszonyai időközben saját hibáján kivül akként változtak, hogy a szolgálati viszony folytatása érdekeinek jelentékeny sérelmével járna, p. o. ha a munkavállalóra örökség szállott, vagy ha a munkaadó tönkrement, gyárát kénytelen volt beszüntetni stb. A munkavállaló méltányos érdekét kivánja védeni a T.-nek ezt kiegészitő az a rendelkezése, hogy a munkaadó, aki az utóbb emlitett okból idő előtt felmond, a munkavállalónak méltányosság szerint meghatározandó végkielégitési összeget köteles fizetni (1622. §. II.).

1623. §.

Ha a szolgálati viszony az 1620., 1621. vagy 1622. §. alapján megszünik, kifejezett rendelkezés hiányában kételyek merül-

hetnének fel arra nézve, vajjon a munkavállalót illeti-e, s ha igen, mennyiben illeti munkadij. Kivánatosnak látszik tehát ennek a kérdésnek kifejezett megoldása (v. ö. N. 628. l.). A T. elvben kimondja, hogy ily esetben a munkavállalót a munkadijnak a megszünés időpontjáig járó aránylagos része illeti. Ezt a jogot azonban méltánytalanság nélkül nem lehet feltétlenül biztositani a munkavállaló részére. Nevezetesen a munkavállalónak tett szolgálatai a szolgálati viszony időelőtti megszünése következtében a munkaadóra nézve a reájok eső munkadijnál kevesebbet érhetnek. Ez a körülmény magában véve ugyan nem lehet elegendő ok arra, hogy a munkavállaló tett szolgálataiért munkadijban egyáltalán ne részesittessék; de ha a szolgálati viszony megszüntetésére az ő hibája adott okot, a méltányosság szerint meg kell engedni, hogy a munkaadó a munkadijnak a megszünés időpontjáig járó aránylagos részéből levonhasson annyit, a mennyivel a tett szolgálatok a szolgálati viszony időelőtti megszünése következtében reá nézve kevesebbet érnek (1623. §. I.). Önként érthető, hogy e szerint a munkadijhoz való jog teljesen elveszhet, ha a tett szolgálatok a munkaadóra nézve épen semmit sem érnek (v. ö. N. 628. I.[2]). Nem esik ezen szabály alá az az eset, amidőn a tett szolgálatok csekélyebb értékének nem a szolgálati viszony idő előtti megszünése, hanem egyéb körülmény, p. o. a munkaadó hibája az oka. Ép ugy, ha a szolgálati viszony megszünésére nem a munkavállaló hibája adott okot, a tett szolgálatok értéke egyáltalán nem jöhet figyelembe; s ily esetben erre való tekintet nélkül jár munkadij a munkavállalónak.

Hogy az előre felvett munkadijnak azt a részét, a melyet a munkavállaló az 1623. §. első bek.-ben nyert jogánál fogva meg nem tarthat, a mely tehát a szolgálati viszony megszünése utáni időre esik, a munkavállaló visszatériteni tartozik: ez külön kifejezés nélkül is, már az általános elvekből (1075. 1056–1058. §§.) következik. A munkavállalónak a visszatérités tekintetében való felelősségére általában az 1056., 1057. §-ok szabálya irányadó. Méltányossági szempontból a vétlen munkavállalónak érintett felelősségét az 1069. §. szabályával összhangzóan azzal enyhiti a T. (1623. §. II.), hogy a visszatéritésre csak gazdagodása erejéig teszi őt kötelezetté (v. ö. különösen 1771. §.).

1624. §.

A T. egyezőleg a német ptkönyvvel (629. 630.) gyakorlati okokból szükségesnek látta kifejezetten rendelkezni arról, hogy a munkavállaló a szolgálati viszony felmondása után uj szolgálatot kereshessen és kilépésekor szolgálatairól bizonyitványt kérhessen.

A T. arra kötelezi a munkaadót, hogy felmondás után alkalmazottjának megfelelő szabad időt engedjen arra, hogy uj szolgálatot kereshessen. Hogy ki mondta fel a szerződést, e részben közönbös. Mely időtartam tekintendő megfelelőnek, ez a concrét eset körülményei szerint, különösen az 1107. §. szabályának figyelembevételével, lesz eldöntendő.

Hogy a szolgálati viszony megszünésekor a munkaadó az alkalmazott részére bizonyitványt köteles kiszolgáltatni, ez egyes szolgálati ágak tekintetében, már jelenlegi jogunkban is nevezetesen a cselédtörvényben (1876: XIII. t.-cz. 75.), ipartörvényben (1884: XVII. t.-cz. 104.) stb. ki van mondva. A munkavállaló érdekében kivánatos, hogy jogunknak ez a specialis szabálya általánosittassék. A kiállitandó bizonyitvány az alkalmazás minőségének és tartamának tanusitására van hivatva. A munkaadó, nehogy a munkavállalóra nézve az uj szolgálatba lépést esetleg megnehezitse, egyéb körülménynek, nevezetesen az alkalmazott magaviseletének és szolgálati képességének tanusitására ennek kifejezett kivánsága nélkül nincs jogositva, s az ezzel ellenkező bizonyitványt az alkalmazott visszautasithatja. Arra, hogy az alkalmazott magaviseletének és szolgálati képességének tanusitása egyáltalán kizárassék, nincs semmi ok. Az alkalmazottnak érdekében állhat ily bizonyitvány szerzése, s azért a törvénynek erre módot is kell nyujtania.

A T. csak alkalmazottról, nem pedig állandóan alkalmazottról szól ugyan, ezt a kifejezést azonban a jelen fejezetben csak az állandó alkalmazási viszonyban álló munkavállaló megjelelésére használván, kétségtelen, hogy a jelen §. alkalmazásában is ily alkalmazott értendő.

1625. §.

A T., bár a szolgálati szerződés tulajdonképeni tárgyaiul csak az 1600. §-ban emlitett szolgálatokat fogadja el, mégis számolt azzal, hogy egyéb szolgálatokra is (p. o. ügyvédi, orvosi teendők), ha állandó alkalmazási viszony forog fenn, a szolgálati szerződésnek szabályai megfelelőknek mutatkoznak, és ezért az 1625. §-ban kimondja, hogy az állandó alkalmazási viszony előfeltétele alatt az 1600. §-ban emlitettektől különböző szolgálatokra kötött szerződésekre is a szolgálati szerződés szabályait kell alkalmazni.

Állandó alkalmazási viszony nélkül a szolgálati szerződésnek különösen a megszünésre és felmondásra vonatkozó szabályai nem állhatnak az 1600. §-ban emlitettektől különböző szolgálatok iránti szerződésekre, s a közfelfogás sem tekinti ezeket a szolgálati szerződés fogalma alá vonhatóknak. Ezek a szerződések tárgyuk és természetük szerint más, és pedig rendszerint a megbizás szabályai alá fognak esni, melyek ezeknek a szerződéseknek minden vonatkozásban megfelelnek.

MÁSODIK FEJEZET.

Vállalkozási szerződés.*)

1626. §.

A locatio conductio operis fogalma alá eső szerződést a T. a „vállalkozási szerződés“ elnevezése alatt szabályozza. A „munkabéri szerződés“ kifejezés, melyet az Apáthy-terv. használ, egyaránt fedi a locatio conductio operarum és a locatio conductio operis fogalma alá eső szerződéseket; a „műbéri szerződés“ vagy „műszerződés“ kifejezések pedig, melyek kizárólag csak az itt szóbanforgó szerződési fajra vonatkoznának, nyelvészetileg nem meg-

*) V. ö. O. 1151—1174., P. L. R. 1. r. 11. cz. 925—980., Z. 1572—1598., Sz. 1243—1253., Sv. 350—371., C. 1787—1799., S. 1588—1600., N. 631—651., B. 511—534., D. 634—655., Apáthy-terv. 521—552.

felelőek. És azért a T. más alkalmas kifejezés hiányában ennek a szerződésnek megjelelésére a „vállalkozási szerződés“ kifejezést fogadta el, mely legjobban fejezi ki ennek a szerződési fajnak lényegét.

A vállalkozási szerződés mind a bérleti (1526. §.), mind a szolgálati szerződéstől (1600. §.) külön választva, önálló szerződési fajként van szabályozva; s a szolgálati szerződéssel való kapcsolata csakis a közös czimfelirat (munkaszerződések) alatt történt elhelyezésükben van fentartva (v. ö. az 1600. §. indokolásával.).

Tárgya a vállalkozási szerződésnek: valamely mü előállitása. A *mü* fogalma nincs korlátozva ennek szükebb értelmére, t. i. valamely dolog készitésében vagy átalakitásában álló materialis termelvényekre, hanem lényegileg egyezően a pandektajog, a szász (1243[1].) és a német ptkönyv (631.) álláspontjával, ki van terjesztve általában munka által elérhető, minden egyéb eredményre, tehát nevezetesen: személyek és dolgok szállitására és az u. n. immaterialis, azaz, a tudományos és müvészi alkotásokra is. Specialis törvényeknek, s különösen a kereskedelmi törvény revisiójának marad fentartva, hogy amennyiben szükséges, az idetartozó müvek egyes nemei különösen szabályozzassanak.

Hogy a mü előállitásához szükséges munka az operae liberales vagy illiberales fogalma alá tartozik-e, az itt ép oly kevéssé jön figyelembe, mint a szolgálati szerződésnél (v. ö. az 1600. §. indokolásával.). Ide tartozhatik tehát az ügyvédnek, orvosnak munkája is; azonban az ezek iránt kötött szerződés többnyire a megbizás szabályai alá fog esni.

A vállalkozási szerződésnek a szolgálati szerződéshez való viszonyában a határvonalat az elméletnek és a törvényhozások álláspontjának megfelelően a T. szerint is a szerződés tárgyának az a különbsége alkotja, hogy a mig a szolgálati szerződés tárgya a szolgálat, tehát a munka önmagában véve, addig a vállalkozási szerződés tárgya az előállitandó mü, tehát a munka eredménye. Ezen kivül a T. szerint az is különbséget tesz, hogy a szolgálati szerződés tulajdonképeni tárgya a munkaadó háztartásában, gazdaságában vagy üzlete körében teljesitendő szolgálatokra van korlátozva (1600. §.), s ettől különböző szolgálatok csak állandó alkalmazási viszonyban tartoznak ide (1625. §.): ellenben a vállalkozási szerződésnek tárgya bármily munka

eredménye lehet. A szolgálati szerződésnél a munkadij a szolgálatért magáért, a vállalkozási szerződésnél pedig az előállitandó müért jár.

A vállalkozási szerződés fogalma szerint a vállalkozó főkötelezettsége: a szerződés tárgyát alkotó mü előállitására irányul. Az előállitás idejéről, módjáról, helyéről, továbbá, hogy ki viseli az előállitás költségeit, ki adja az előállitáshoz szükséges munkaeszközöket, a vállalkozó kötelességéről az átadott munkaeszközök megőrzése, visszaadása iránt stb., mely kérdésekről a törvénykönyvek és tervezetek egy része kifejezetten rendelkezik, a T., egyezőleg a német ptkönyvvel, mellőz minden külön rendelkezést. Ép ugy, mint a szolgálati szerződésnél, legczélszerübbnek mutatkozik ezeknek a kérdéseknek megoldását a felekre bizni, a felek megállapodásának hiányában pedig az általános elveknek (v. ö. különösen 1111. §. és 1114., 1115. §§.) és a concrét eset körülményei méltatásának szabad teret engedni.

Hogy a vállalkozó a müvet személyesen köteles-e előállitani, vagy hogy ebben mennyiben köteles személyesen közremüködni: e részben a T. a szolgálati szerződés 1602. §-hoz hasonló rendelkezést nem vett fel; mert abból indult ki, hogy a vállalkozó személyes közremüködése a vállalkozási szerződésnek lényegéhez nem tartozik, s ennélfogva azt kifejezett vagy hallgatólagos megállapodás hiányában szabályként megkivánni nem lehet. A vállalkozónak a mü előállitásánál használt személyekért való felelőssége az 1164. §. alapján itélendő meg. Hogy mennyiben felelős a vállalkozó az alkalmazottjai által elkövetett tiltott cselekményekért, az erre vonatkozó szabályok (v. ö. különösen 1091. §.) határozzák meg. E mellett a vállalkozó különösen az 1789. §. alapján is felelős lehet.

A megrendelőnek lényeges kötelezettsége a szerződésszerüen előállitott mü elfogadásán kivül (1635. §. I.) a kikötött ellenérték fizetésében áll. A vállalkozási szerződés is fogalma szerint visszterhes ügylet. Az ellenértékre nézve ugyanaz áll, ami a szolgálati szerződés tekintetében a munkadijra nézve. E részben az 1601. §. szabályát a T. a vállalkozási szerződésre megfelelő alkalmazás végett kiterjeszti. Az ellenértéknek tehát nem kell kifejezetten kikötve lennie; ellenérték külön kikötés nélkül is jár, ha a körülmények szerint nem volt feltehető, hogy a vállalkozó a mü előállitására dijtalanul vállalkozik. (V. ö. N. 632. I.)

Hogy az ellenérték miben állhat és miként lehet meghatározva (v. ö. O. 1156., Sz. 1246., C. 1791., Sv. 363. II., H. 210. II., B. 511., D. 637., Apáthy-terv. 523.): e részben kifejezetten rendelkezni ép oly kevéssé mutatkozik szükségesnek, mint a szolgálati szerződésnél. A vállalkozási szerződés természetével sem ellenkezik, hogy az ellenérték általában vagy részek (mérték, darabszám, súly idő,) szerint legyen meghatározva. Ha időszakok szerint kell az ellenértéket fizetni: kétes lehet és az eset körülményeinek gondos méltatásával lesz megoldandó, nem szolgálati szerződés forog-e fenn. Az ellenérték mennyiségét megállapodás és hatósági dijszabás nem létében itt is a helyi szokás határozza meg. Magyarázat kérdése, hogy a vállalkozónak a mü előállitására forditott kiadásai az ellenértékben benfoglaltatnak-e. Ha a mü dijtalanul állitandó elő: az ily szerződésre megfelelően ugyanaz áll, a mi a szolgálatoknak ingyenes elvállalására (v. ö. az 1600., 1601. §-ok indokolásával.).

A mi a vállalkozási szerződésnek a megbizáshoz való viszonyát illeti, arra nézve lásd az 1659, 1660. §-ok indokolását.

A vállalkozási szerződésnek a vételi, s nevezetesen a szállitási szerződéshez való viszonya az 1646. §-ban nyert kifejezett szabályozást.

1627 1630. §§.

A T. 1627– 1630. §-ai a vállalkozónak az előállitott mü hiányaiért és a kivitel megkezdésében vagy folytatásában tanusitott késedelemért való felelősségét szabályozzák.

A vállalkozási szerződés tekintetében a jog hiányosságának következményeiről (v. ö. 1416. s köv. §-okkal) nem szükséges rendelkezni. Ez a kérdés a tulajdonképeni vállalkozási szerződésnél, mely által a vállalkozó csakis a mü előállitására van kötelezve, fel sem merülhet. Egyéb esetekben az 1646. §. szabálya lesz irányadó. Ha a vállalkozó mellékdolgokat szolgáltat a müböz, ezek a fődologgal való kapcsolat következtében rendszerint a megrendelő tulajdonába mennek át (619. s köv. §-ok.) Ha pedig ez be nem következik, az 1416. s köv. §-ok analog alkalmazásával lehet a felelősség kérdését megoldani.

Csak a mü hiányaiból eredő felelősséget kell tehát a törvénynek szabályoznia.

A hiányokért való felelősség szabályozása a vállalkozó és a megrendelő ellentétes érdekeinek lehető kiegyenlitésére törekszik. A megrendelő részére u. i. hatályos védelem szükséges ugyan abban az irányban, hogy károsodástól magát megóvhassa, de más oldalról a vállalkozót sem lehet indokolatlan zaklatásnak és czéltalan vagy aránytalan terhelésnek kitenni. A vállalkozási szerződésnek sajátos természete ezeknek a szempontoknak megvalósitásában oly szabályozást tesz szükségessé, a mely több irányban eltér mind a kétoldalu szerződésekre nézve általánosságban (v. ö. különösen 1173–1176. §§-al) mind az eladó analog felelősségére nézve a vétel tekintetében (v. ö. különösen 1434., 1435., 1438. §§-al) megállapitott szabályozástól.

Ha az előállitott mü a kikötött kellékeknek meg nem felel vagy oly hiányban szenved, mely értékét vagy használhatóságát csökkenti: a vétel szabályainak megfelelő alkalmazása mellett a megrendelő szabad választása szerint egyenesen a szerződés felbontását vagy az ellenérték leszállitását (1434. §.) vagy ezek helyett esetleg a nem-teljesités okából kártéritést (1435. §.) volna jogositva követelni; vagy ha még nem telt el az az idő, a mely alatt a kötelezett félnek joga van teljesiteni: a vállalkozó elejét vehetné a szerződés felbontásának a hiány helyrehozása, vagy hibátlan mü előállitása által, ezt követelni azonban a megrendelőnek nem lenne joga. (1438. §.) Az általános szabályok szerint pedig: mindaddig, mig a münek szerződésszerü előállitása illetőleg kijavitása egyáltalán lehetséges, még ha ez esetleg aránytalan költséggel volna is csak eszközölhető, a megrendelő első sorban csak ezt követelhetné, s a vállalkozó késedelme esetében csak az 1184., 1185, 1188. §-ok előfeltételei mellett állhatna el a szerződéstől, illetőleg gyakorolhatná az 1188. §-ban meghatározott jogokat. Ha ellenben a münek szerződésszerü előállitása, illetőleg kijavitása lehetetlen: a megrendelő az 1173–1175. §-ok értelmében járhatna el. A vállalkozási szerződésre alkalmazva, sem az egyik, sem a másik álláspontnak következményei gyakorlati szempontból nem lennének kielégitők; s azért a T. ugy, a mint ezt a törvényhozások többsége is teszi, czélszerübbnek találta ennek a kérdésnek a vállalkozási szerződés különleges termé-

szetének megfelelő specialis szabályok utján oly megoldását, mely a kétféle álláspont következményeinek combinatióját valósitja meg.

1. Az előállitott münek oly hiánya, melyért a vállalkozó felelős, akkor forog fenn, ha a mü nem felel meg a kikötött kellékeknek, vagy oly hiányban szenved, a mely értékét vagy használhatóságát csökkenti. (1627. §. I.). Analog a vétel tekintetében az 1431. §. szabálya (V. ö. annak indokolásával).

A T. szerint (1627. §.) a megrendelő, amennyiben a mü kijavitása aránytalan költség nélkül lehetséges, rendszerint és első sorban csak ezt követelheti. Arra, hogy e mellett más törvényhozások példájára (v. ö. O. 1153., Sz. 1247., Sv. 358., B. 518., D. 640., Apáthy-terv. 532. II.) alternative az ellenérték leszállitására, illetőleg nem-teljesités miatt kártérités követelésére, vagy jelentékeny hiányoknál a szerződés felbontására is feljogosittassék a megrendelő: nincs elfogadható ok. Ez könnyen visszaélésekre vezethetne; s azért a T. egyezőleg különösen a német ptkönyvvel (633.), ily esetekben a kijavitáshoz való jogon kivül egyéb jogot általánosságban a megrendelőnek nem ad (v. ö. mégis 1628. §. II.).

Nem volna indokolt, ha a megrendelő minden esetben per utján lenne kénytelen a kijavitást a vállalkozótól kikényszeriteni. Gyakorlati szempontból szükséges, hogy oly esetben, midőn a vállalkozó e részben késedelemben van, a megrendelő egyenesen arra legyen feljogositva, hogy a kijavitásról a vállalkozó költségére maga gondoskodhassék (1627. §. II.; v. ö. továbbá: N. 633. III.). Ehhez való joga nem függhet a vállalkozónak sem beleegyezésétől, sem tudomásától. Csak a megrendelőtől függhet az is, hogy a kijavitást ki által eszközölteti; önként érthető azonban, hogy az erre alkalmazott személyért felelős. Hogy a megrendelő mennyiben követelheti a mü kijavitásáról való gondoskodásából felmerülő költségeinek megtéritését akkor, ha a vállalkozó nem volt késedelemben: ezt a megbizás nélküli ügyvitel szabályai alapján kell megoldani.

2. Ha a mü kijavitása nem lehetséges vagy aránytalan költséggel járna: abban az esetben a T. szerint a kijavitáshoz való jog helyett a megrendelőnek alternative arra nyilik joga, hogy vagy a mü visszautasitása mellett a szerződés felbontását vagy pedig az ellenérték aránylagos leszállitását követelhesse (1628.

§. I.). Ezt a jogot arra az esetre szoritani, ha a kijavitás egyáltalán lehetetlen, nem volna helyes. Még ha a mü hiánya a vállalkozó felelősségére eső körülmény következménye is, méltánytalanság nélkül nem lehet a vállalkozót a kijavitásra kötelezni akkor sem,ha a kijavitás ugyan lehetséges volna, de a vállalkozót aránytalan költséggel terhelné; p. o. egy épület átalakitása. Ily esetekben tehát a megrendelőnek a kijavitáshoz való jogát ki kell zárni. Abból azonban, hogy a megrendelőnek nincs joga a kijavitást követelni, ha ez csak aránytalan költséggel volna lehetséges, még nem következik, hogy azt a vállalkozó ennek daczára el ne vállalhatná, mi által önként érthetőleg a vállalkozó elejét veheti a szerződés felbontásának és az ellenérték leszállitásának is. Csak a szövegezésben tér el, de lényegileg egyértelmü a német ptkönyv 633. §. második bek. rendelkezése.

Azokon az eseteken kivül, a midőn a mü kijavitása nem lehetséges vagy aránytalan költség miatt nem követelhető: vannak oly esetek is, amidőn a megrendelő az 1627. §. értelmében követelheti ugyan a mü kijavitását, azonban mig egyfelől a vállalkozó méltányos érdekére való tekintet nem parancsolja, hogy a megrendelő védelme erre a jogra korlátoztassék, addig másfelől ez a megrendelő érdekei szempontjából nem is lenne kielégitő. Ezek az esetek: ha a vállalkozó a javitást megtagadja, vagy az e czélra neki kitüzött megfelelő határidő alatt nem eszközli, vagy ha oly körülmények forognak fenn, a melyek miatt az utólagos javitás a megrendelő érdekeinek nem felel meg (1628. §. II.). Ezen előfeltételek alatt meg kell engedni, hogy a megrendelő választása szerint a kijavitás helyett a szerződés felbontását, vagy pedig az ellenérték aránylagos leszállitását követelhesse (V. ö. N. 634. I., II.). A megrendelő nincs az utóbb érintett jogok igénybe vételére szoritva; azok helyett tehát még akkor is, ha a vállalkozó megtagadta a javitást vagy ezt a kitüzött határidő alatt nem teljesitette: a mü kijavitása tekintetében az 1627. §. szerint őt megillető jogokat gyakorolhatja.

A megrendelő itélheti meg leghelyesebben, hogy érdekeinek az emlitett esetekben a mü visszautasitása mellett a szerződés felbontása vagy pedig az ellenérték leszállitása mellett a szerződés fentartása felel-e jobban meg; e részben tehát a választást rá kell bizni. Méltánytalan volna azonban és semmiféle jogos érdek nem követeli, hogy a megrendelő a mü értékét

vagy használhatóságát csak csekélyebb mérvben csökkentő hiány miatt is jogositva legyen az egész müvet visszautasitani és a szerződést felbontani; a T. tehát ezt kizárja és a megrendelő jogos érdekének védelmére csekélyebb hiány esetében, — egyezőleg különösen a német ptkönyvvel (634. III.) —, elegendőnek találja, hogy a megrendelő a mü hiányosságáért az ellenérték aránylagos leszállitásával kárpótolhassa magát.

3. Az 1629. §. oly esetben, midőn a vállalkozó vétkesen okozta a mü hiányát vagy annak hiánytalan előállitásáért jótállott, a megrendelőnek azt a jogot adja, hogy az 1627. és 1628. §-ok szerint őt megillető jogok érvényesitése helyett nem-teljesités miatt kártéritést követeljen. A megrendelő tetszésétől függ, hogy melyik jogának érvényesitésével akarja érdekét védeni. Előfeltétele a kártéritéshez való jognak: a vállalkozó vétkessége, vagy jótállása a mü hiánytalan előállitásáért; ez a két körülmény az, a melyért a vállalkozó az általános elvek szerint felelős (1162. 1166. §§.) A kikötés tehát magában véve, hogy a mü bizonyos tulajdonsággal birjon, még nem állapitja meg a hiányért való kártéritési kötelezettséget. Csak ha a kikötés nem-teljesitése a vállalkozó vétkességének eredménye, vagy ha a kikötésben jótállási nyilatkozat rejlik: köteles a vállalkozó a kártéritésre. Lényegileg ez az álláspontja a német ptkönyvnek is (v. ö. 635., továbbá: Planck: Komment. II. 375. l. 2. jegyzet a 635. §-hoz.). Hogy mennyiben felelős a vállalkozó a mások vétkességeért: azt az 1164. §. határozza meg.

4. Előállitás közben mutatkozó hiányokat a mü befejezése előtt nem csak könnyebb kijavitani, de mind a vállalkozónak, mind a megrendelőnek érdekében is áll, hogy már előreláthatólag ne legyen koczkáztatva a vállalkozási szerződés czélja s eredménye. Ennélfogva a T. (1630. §. I.) más törvénykönyvek példájára (v. ö. különösen: Sv. 355., N. 634. I.[2]), feljogositja a megrendelőt, hogy már az előállitás közben mutatkozó hiány kijavitására, ha előre látható, hogy miatta a mü elkészitése után nem lesz elfogadható, azonnal, tehát még a mü befejezése előtt, megfelelő határidőt tüzzön ki a vállalkozónak, és pedig oly hatálylyal, hogy annak eredménytelen eltelte után nyomban az 1627—1629. §-ok szerint járhasson el. A kitüzendő határidőnek nem kell szükségkép egybeesni a mü előállitására szabott teljesitési idő végével, mint ezt a német ptkönyv kivánja; mert

a rendelkezés czéljának jobban megfelel, ha már előbb is lehetővé van téve, hogy a megrendelő a körülmények szerint a mutatkozó hiány kijavitását eszközöltesse vagy esetleg a vállalkozóval kötött szerződést felbonthassa, a munka folytatását aránylagos ár leszállitásától tegye függővé, illetőleg kártéritést követelhessen. Egyébként is abban, hogy a kitüzendő határidőnek megfelelőnek kell lenni, kellő utalás van arra, hogy a megrendelő a határidő szabásában nem járhat el önkényszerüleg, hanem azt a mü és a hiány természetére és a fenforgó concrét körülményekre való méltányos figyelemmel kell megállapitania. Hogy minő hatása van a határidő kitüzésének, ha a biróság ugy találja, hogy az nem volt megfelelő: e részben ugyanaz áll, mint az 1184. §-ban emlitett határidő tekintetében (v. ö. Indokolás III. k. 424. lapjával.). A megrendelőnek a határidő kitüzéséhez való joga független attól, hogy a kijavitás lehetséges-e, és ha igen, aránytalan költséggel jár-e vagy sem. Ezek a körülmények csak is a határidő eredménytelen elteltének következményei szempontjából birnak jelentőséggel.

A vállalkozó késedelmének, nevezetesen annak következményeit, hogy a mü a kikötött időre nem készült el, az általános szabályok kielégitően oldják meg (v. ö. különösen 1183. - 1185. §-okat); ezt a kérdést tehát a vállalkozási szerződés tekintetében külön szabályozni nem szükséges. Czélszerünek mutatkozik ellenben a svájczi kötelmi jogi törvény példájára (354.) rendelkezni arról az esetről, midőn a vállalkozó a mü elkészitésével még nem jutott ugyan késedelembe, de a kivitel megkezdésében vagy folytatásában tanusitott késedelmes eljárásából már előre látható, hogy a mü nem fog a kikötött időre elkészülni, s tehát a vállalkozó teljesitési késedelme előreláthatólag be fog állani. Ily esetben a megrendelő anélkül, hogy a teljesitési időt, s illetőleg a vállalkozó késedelembe esését be kellene várnia, megfelelő záros határidőt tüzhet ki a vállalkozónak a mulasztás pótlására oly hatálylyal, hogy ennek eredménytelen eltelte után a megrendelő a szerződéstől jogositva lesz elállani (1630. §. II.) A megfelelő záros határidő kitüzése előfeltétele lévén az elállási jognak, azt ki kell tüzni akkor is, ha a szerződés fix-ügylet (1185. §. II.) természetével bir. Hogy minő hatása van a záros határidő kitüzésének, ha a biróság ugy találja, hogy az nem volt megfelelő: e részben l. Indokolás III.

k. 424. lapját. A zárhatáridő kitüzéséhez való jog egyébként független attól, hogy a késedelem tekintetében a vállalkozót vétkesség terheli-e vagy sem.

1631, 1632. §§.

Az 1631. és 1632. §-ok a mü hiányossága okából érvényesithető s az 1627—1629. §-okban meghatározott követelések elévülését az általános szabályoktól (1326—1358. §§.) több irányban eltérőleg szabályozzák, s nevezetesen az 1631. §. az emlitett követelésekre azon az eseten kivül, midőn a vállalkozó a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta, a rendesnél rövidebb elévülési időt állapit meg. A vállalkozási szerződésnek a vétellel való közel rokonságára való tekintetből, s különösen mert a concrét esetben kétséges lehet, hogy a kettő közül melyik forog fenn, czélszerünek mutatkozik ezt a kérdéstmindkettőre nézve lényegileg egyöntetüen szabályozni (v. ö. 1451. s köv. §-ok.).

A T. szerint az elévülési idő ép ugy mint a vétel tekintetében (v. ö. 1451. §. I.) ingóknál hat hó, ingatlanon végzett munka esetében egy év. Épitkezéseknél nehezebben s esetleg csak hosszabb idő mulva tünik ki a hiány, s azért az elévülési időt ily esetben hosszabb időre kell szabni. A T. e részben egyezőleg különösen a német ptkönyvvel (638.) és a svájczi kötelmi jogi törvénynyel (362. II.), öt évet talált megfelelőnek. Némely törvényhozásnak (v. ö. p. o. B. 530.) azt az álláspontját, mely szerint, ha az épület az elévülési időn belül egészben vagy részben összeomlik, azt kell vélelmezni, hogy ez a vállalkozó vétkességének következménye, a T. nem fogadta el; mert ily vélelem sok esetben a tényleges viszonyoknak nem felelne meg, s a bizonyitékok szabad mérlegelésének elve mellett nincs is reá szükség.

Hogy ezeket az elévülési határidőket, eltérőleg az 1358. §. általános szabályaitól, szerződés által a rendes elévülési idő tartamáig meg lehet hosszabbitani (1631. §. II.): a vételnél előforduló hasonló szabálynak (1451. §. II.) felel meg.

Ha a vállalkozó a hiányt rosszhiszemüen elhallgatta: a megrendelő követelése, ép ugy, mint a vételnél (v. ö. 1451. §-al és indokolásával) a rendes elévülési idő alá esik. (1326. §. esetleg

1330. §.) Ugyan igy: különösen a német ptkönyv. (638.), a svájczi kötelmi jogi törvény (362. I. és 259.).

Az elévülési idő kezdetére nézve az 1329. §. szabályától eltérőleg a mü átadása irányadó (1632. §. I.). Hosszabb idő elteltével bajos megállapitani, sőt többnyire valószinütlen is, hogy a mü hiánya az előállitás közben, s nem később beálló körülmények, nevezetesen a használat következtében, állott elő; ennélfogva a szóbanforgó követelések elévülési idejét helyesen nem lehet a hiány felismerésétől számitani, hanem egy ettől független, határozott időpontot, a milyen a mü átadása, kell erre megállapitani. Oly münél, melynél átadás nem fordul elő, az 1642. §. alkalmazandó.

Az itt megállapitott rövid elévülési határidő kiterjed a megrendelőnek nemcsak arra a követelésére, hogy a kijavitást a vállalkozó által eszközöltesse, hanem arra a jogára is, hogy a vállalkozó késedelme esetében a mü kijavitásáról maga gondoskodhassék és a vállalkozótól a szükséges javitási költség megtéritését követelhesse (1627. §. II.). Általában nincs elfogadható ok arra, hogy a megrendelő a mü kijavitása iránti követelés elévülési idején túl is jogositva legyen a hiány kijavitását a vállalkozó költségén más által eszközöltetni; ez ellenkeznék a rövid elévülés megszabásának czéljával. Kifejezett rendelkezés hiányában ez kétes lehetne, s azért a T. szabályként kimondja, hogy ezek a követelések egyidejüleg évülnek el. (1632. §. II.[1]; eltér a N. 638., v. ö. Planck: Komm. II. k. 378. l. a 638. §-hoz irt 4. jegyzet.) Nem volna ez a szabály megfelelő akkor, ha a megrendelő az elévülési időn belül élni kiván azzal a jogával, hogy a kijavitást maga eszközölhesse; mert ha a megrendelő a hiányt az elévülési időn belül kijavittatta, vagy legalább ez iránt intézkedett, akkor méltányosan jogának kell lennie ahhoz is, hogy a maga eszközölte javitás szükséges költségeinek megtéritését a vállalkozótól követelhesse. Ehhez azonban a vállalkozó érdekében mindenesetre meg lehet kivánni, hogy a megrendelő a vállalkozót ebbeli szándékáról az elévülési időn belül értesitse és a javitást ugyanezen időn belül meg is kezdje. Ezek alatt az előfeltételek alatt tehát a költség megtéritési követelés elévülésének kezdetét nem a mü átadásától, hanem a javitás befejezésének vagy abbanhagyásának időpontjától kell számitani. (1632. §. II.[1]).

Ha a vállalkozó a megrendelő részéről kifogásolt hiány vizsgálatába vagy kijavitásába bocsátkozott, nehogy ezt addig halogathassa, mig az elévülési idő eltelik és ezzel a megrendelő követelésétől elesik, szükséges kimondani, hogy az elévülés mindaddig nyugszik, a mig a vállalkozó a megrendelőt vizsgálata eredményéről vagy a javitás megtörténtéről nem értesiti vagy a további eljárást meg nem tagadja (1632. §. III.; v. ö. N. 639. II.)

A T. a vállalkozási szerződésből az 1627—1629. §-ok alapján támasztható követelések elévülésének nyugvására és félbeszakitására nézve a vétel tekintetében irányadó 1437., 1453. és 1454. §-okhoz hasonló rendelkezéseket nem vett fel (eltér a N. 639. I.). A végleges szövegezésnél lesz megfontolás tárgyává teendő, hogy ily rendelkezések felvétele mennyiben mutatkozik szükségesnek.

1633. §.

Vállalkozási szerződésnél gyakran fordul elő, hogy a vállalkozó a mü jóságáért bizonyos időn át jótállást vállal. A jótállás czélja és értelme azonban, ha a felek ezt közelebbről meg nem határozták, kétséges lehet, és a megoldást megfelelő magyarázati szabály nélkül a concrét esetek magyarázatának fenhagyni, a kérdés gyakorlati jelentőségére való tekintetből nem mutatkozik czélszerünek. Ennélfogva a T. erre nézve ép ugy mint a vételnél (v. ö. 1452. §.), az 1633. §-ban magyarázati szabályt állit fel.

Kétség esetében a felek szándékának a jótállás oly értelmezése fog megfelelni, hogy a felek a jótállással azt akarták kikötni, miszerint a vállalkozó mindazokat a hiányokat, a melyekről a megrendelő őt a jótállási időn belül értesiti, saját költségén fogja kijavitani, hacsak a hiány nem oly okból keletkezett, a melyért a vállalkozót felelősség nem terheli. Ezzel tehát a jótállási időn belül mutatkozó hiányok olyanoknak vélelmeztetnek, a melyekért a vállalkozót terheli a felelősség; miből következik, hogy ha a jótállási időn belül mutatkozó hiány oly okból keletkezett, a melyért a vállalkozót felelősség nem terhelheti, ezt a vállalkozónak kell bizonyitania.

További czélja lesz rendszerint a jótállásnak, hogy az

1627—1629. §-okban meghatározott követelések elévülését oly hiányok tekintetében, melyekről a vállalkozó a jótállási időn belül értesül, a jótállási időre kizárja. Ennélfogva a T. (1633. §. II.) azt is kimondja, hogy ily jótállás esetében az emlitett követelések elévülése nem a mü átadásával, hanem csak a jótállási idő elteltével kezdődik. Egyebekben az elévülésre nézve az 1631., 1632. §-ok rendelkezései irányadók.

1634. §.

A T.-nek azok a rendelkezései, a melyek a vállalkozónak a mü hiányaiért való szavatosságát szabályozzák (1627—1630. §§.) általában dispositiv jellegüek; minélfogva a felek a szavatosságot kizárhatják vagy korlátozhatják. Kiveszi a T. azt az esetet, ha a vállalkozó a hiányt a megrendelő előtt rosszhiszemüen elhallgatta; ebben az esetben a szavatosságot kizáró vagy korlátozó kikötés hatálytalan. Az 1634. §-nak ez a rendelkezése ugyanazon megfontoláson alapszik, mint a vételre nézve irányadó 1450. §. hasonló szabálya s lényegében megegyezik a német ptkönyv 637. §-ával.

1635. §.

A T., eltérőleg az általános szabályoktól, melyek a hitelezőt a szolgáltatás elfogadására általában nem kötelezik (v. ö. az Indokolás III. k. 431. 432. lapjaival), a megrendelőre nézve elfogadási kötelezettséget állapit meg. Ez a kötelezettség túlmegy a vevőnek a vételi szerződésből eredő átvételi kötelezettségén (1395. §. II.); mert a vállalkozó érdekében nem elegendő, hogy a megrendelő az előállitott mü átvételére legyen kötelezve, hanem ezen felül szükséges, hogy a vállalkozó a megrendelőt a szerződésszerüen előállitott münek teljesitésként való elfogadására s tehát oly nyilatkozat tételére szorithassa, a mely a mü szerződésszerüségének elismerését is magában foglalja (1635. §. I.). Ez az álláspontja a törvényhozásoknak általában, s különösen a német ptkönyvnek is (v. ö. N. 640. I., továbbá Planck: Komment. II. k. 379. l. 1. a. jegyzetével). Nem szerződésszerüen

előállitott mü a megrendelő akarata nélkül nem alkalmas a teljesitésre, s azért annak elfogadására a megrendelőt nem is lehet kötelezni. Hogy a hiány jelentékeny vagy csekély: e részben különbséget nem tehet.

A vállalkozónak érdeke, hogy sokáig ne maradjon bizonytalanságban a felől, vajjon az előállitott mü szerződésszerü, s mint ilyen teljesitésre alkalmas-e vagy sem, és vajjon a münek átadása után az esetleges hiányokért marad-e, s ha igen, menynyiben további kötelezettségben. E részben a T. szükségesnek találta a vállalkozót mind az általános, mind különösen a vételre vonatkozó megfelelő szabályoknál (v. ö. különösen 1436. §.) messzebb terjedő mérvben védeni.

Ezen czélnak felel meg az a rendelkezés, hogy a vállalkozó a mü átadása után felszólithatja a megrendelőt, hogy a müvet megfelelő határidő alatt vizsgálja meg és elfogadása iránt nyilatkozzék. A felszólitásnak hatálya az, hogy ha a megrendelő a kitüzött határidő alatt nem nyilatkozik, a mü elfogadottnak lesz tekintendő (1635. §. II.). Az általános szabályok szerint (1277. §. II.) ily felszólitás nélkül is elfogadottnak lesz ugyan az átadott mü tekintendő, ha a megrendelő annyi idő alatt, a mennyi a körülményekhez képest a tényállás felismeréséhez szükséges, az a vállalkozót a mü meg nem felelő vagy hiányos voltáról nem értesiti, vagy az értesitést részére el nem küldi. Az elfogadásnak ez a fictiója azonban az általános szabályok szerint (1277. §. I.) csak azzal a jogkövetkezménynyel jár, hogy a münek utólagas kifogásolása esetén a megrendelőre háritja a mű meg nem felelő vagy hiányos voltának bizonyitását. Az elfogadásnak az a szigorubb jogkövetkezménye azonban, melyet az 1635. §. harmadik bek. megállapit, a fictiv elfogadásnak ezen neméhez nem füződik és a megrendelő jogos érdekének sérelme nélkül nem is volna füzhető. Az itt érintett szigorubb jogkövetkezménynyel a megrendelőt kifejezett vagy hallgatólagos elfogadó nyilatkozat hiányában jogosan csak akkor lehet sujtani, ha a vállalkozó felszólitásával kivánta a mü megvizsgálását, s az esetleges kifogásoknak közlését, s ezt a megrendelő mégis elmulasztotta. Az elfogadásnak az 1277. §. második bekezdésében felállitott fictiója az 1635. §. második bek.-ben felállitott szabálylyal tehát a most id. §. harmadik bek.-ben meghatározott jogkövetkezmények tekintetében ki van

zárva. Oly münél, melynél átadás nem fordul elő, az 1642. §. szabálya alkalmazandó.

A mi az elfogadás jogkövetkezményeit illeti, akár kifejezett, akár hallgatólagos elfogadó nyilatkozatban, akár az 1635. §. második bekezdésében emlitett mulasztásban jut az elfogadás kifejezésre, hozzá a T. az általános szabályoktól eltérőleg (v. ö. különösen 1277. §. I.) az elfogadáskor felismerhető hiányokra az 1627—1629. §-ok szerint alapitható jogok elvesztését kapcsolja, feltéve természetesen, ha jogait az elfogadáskor fenn nem tartotta. A megrendelőtől joggal el lehet várni, hogy a mü elfogadása előtt azt legalább oly gonddal vizsgálja meg, a mely a felismerhető hiányok felismeréséhez szükséges. Ha ezt elmulasztja, a felismerhető hiányokra nézve méltán lehet őt ugy tekinteni, mint a ki a szolgáltatást meg nem felelő vagy hiányos voltának ismeretével fogadja el (v. ö. 1277. §. indokolásával, különösen Ind. III. k. 620. l. első bek.). Jogainak fentartása nélkül tehát a hiányokat utólagosan ép oly kevéssé lesz jogositva kifogásolni, mint az, a ki a hiányokat az elfogadáskor ismerte. A fel nem ismerhető vagy rosszhiszemüen elhallgatott hiányok tekintetében ezt a szigorubb álláspontot a megrendelő méltányos érdekeinek sérelme nélkül nem lehetséges érvényre emelni, s különösen a rosszhiszemü vállalkozó ily messze menő védelemre nem is tarthat számot. Ily hiányok tekintetében tehát az általános szabálylyal egyezőleg a megrendelőre hárulván a hiány fel nem ismerhető voltának vagy rosszhiszemü elhallgatásának bizonyitása, az elévülési időn belül (1631. 1632. §§.) azokra alapitható jogait a megrendelő jogositva lesz érvényesiteni (1635. §. III.). Lényegileg egyező, s inkább csak a részletekben eltérő álláspontot foglal el az ujabb törvénykönyvek és tervezetek többsége (v. ö. Sv. 357. 360. 361.; Sz. 1250. 1251.; B. 515., 517., 519.; D. 643., 641.; Apáthy-terv, 532., 533., 535.; eltér a N. 640. II.).

1636. §.

A T. a vállalkozót ép ugy, mint a bérlőt (1545. §.) és a munkavállalót (1603. §.), egyezőleg különösen a német ptkönyvvel (641. I[1].) és a svájczi kötelmi jogi törvénynyel (363. I.) előzetes

teljesitésre kötelezi, de csak annyiban, amennyiben a vállalkozó a müvet köteles az ellenérték szolgáltatása előtt előállitani. Az előállitott müvet azonban a vállalkozó csak az ellenérték egyidejü lefizetése ellenében köteles kezéből kiadni (1636. §. I., v. ö. 1158., 1407. §-al is.). Ez felel meg a vállalkozó jogos érdekének (V. ö. különösen 1643. §.).

Ha a mü részekben adandó át és az ellenérték is részek szerint külön van meghatározva: a törvényhozások többnyire (v. ö. N. 641. I², Sv. 363. II., O. 1156., Sz. 1246., D. 644. II., Apáthy-terv. 536. II.) arra jogositják a vállalkozót, hogy részletekben követelhesse az ellenérték fizetését. Ezekhez csatlakozik a T. is (1636. §. II.). Nincs azonban kizárva, hogy a felek ettől eltérőleg állapodjanak meg. Az érintett előfeltételek hiányában a megrendelőt részletfizetésre kötelezni nem lehet; ily esetben az 1636. §. első bek. szabálya lesz irányadó.

Oly münél, a melynél átadás nem fordul elő, az 1642. §. szabálya alkalmazandó.

1637. §.

A T. az általános szabályoktól eltérő különös szabályt állit fel arra az esetre, ha a mü előállitásánál a megrendelőnek is közre kell müködnie és ezzel késedelemben van. Ilyen eset fordulhat elő különösen, ha a megrendelő köteles a mü előállitásához szükséges anyagot szolgáltatni, a munkára nézve utasitást adni, vagy p. o. a fénykép felvétele végett a fényképésznél megjelenni stb. Az eféle közremüködésben való késedelme a megrendelőnek, ugy a hitelező elfogadási (1192. s köv. §§.), mint az adós teljesitési késedelmének (1177. s köv. §§.) fogalma és szabályai alá vonható; e részben nevezetesen az, vajjon a megrendelőt a késedelem tekintetében vétkesség terheli-e vagy sem, a T. szerint különbséget nem tesz. Akár a hitelező elfogadási, akár az adós teljesitési késedelmének szabályai alkalmaztatnak azonban a szóban forgó esetekre, az azokból levonható következmények nem védik eléggé a vállalkozó méltányos érdekeit. A mi nevezetesen a kártérités kérdését illeti, a vállalkozónak ehhez való joga az általános szabályok szerint a megrendelő vétkességétől függ (1187. §.). Méltánytalanság nélkül azonban a kárpótlást nem

lehet megtagadni a vállalkozótól akkor sem, ha a megrendelő vétlenül késett közremüködésével (V. ö. N. 642. I.). A felelősséget ezért mindenesetre a megrendelőnek kell viselnie. Hogy mit és mennyit követelhet a vállalkozó a késedelem miatt kárpótlásul, erre eleve biztos alapot megjelelni nem lehet. E részben általánosságban elegendő szabályként felállitani, hogy a kárpótlást a concrét eset körülményeihez mérten és méltányosság szerint kell kiszabni. A vállalkozó azonban jogosan a késedelem esetében sem követelhet többet kárpótlásul, mint a mennyi a mü előállitása esetében őt megilletné. Ennélfogva a kárpótlás maximális mértékéül a mü előállitásáért kikötött ellenértéket kell megállapitani (1637. §. I.). Ezt meghaladó károsodástól a vállalkozó a szërződésnek az 1637. §. második bekezdése értelmében leendő felmondásával óvhatja meg magát. A kárpótlás mérvére nézve alig nyujthat biztosabb alapot a német ptkönyv 642. §. második bekezdésében foglalt szabály; a T. tehát ily rendelkezés felvételét nem tartotta szükségesnek.

A késedelem idejére járó kárpótlás magában véve csak részben alkalmas arra, hogy a vállalkozó megvédje magát a megrendelő közremüködési késedelméből eredhető hátrányok ellen. A vállalkozótól jogosan nem lehet elvárni, hogy munkaerejével és a mü előállitásához szükséges berendezéseivel a megrendelő javára bizonytalan ideig lekötve legyen, s munkájának más irányu értékesitésében akadályoztassék. A törvénynek tehát módot kell nyujtania arra, hogy a vállalkozó eme bizonytalan állapotnak, ha érdeke ugy kivánja, véget vethessen, és kötelezettsége alól magát mentesithesse, de természetesen oly módon, hogy ez által ismét más oldalról hátrány ne érje őt. Már az 1184. §. értelmében módjában állana ugyan a vállalkozónak megfelelő határidő kitüzésével szoritani a megrendelőt a közremüködésre ugy, hogy ha ez eredményre nem vezetne, a szerződést elállással felbonthatja; elállással azonban a szerződés visszamenőleg hatályát veszti, és a vállalkozó kártéritésre is csak annyiban tarthat számot, amennyiben az elállásra a megrendelő vétkessége adott okot (V. ö. 1068. §.). A T. tehát ettől eltérőleg, arra jogositja fel a vállalkozót, hogy a megrendelőnek a közremüködésre ugy szabhasson megfelelő záros határidőt, hogy ennek eredménytelen eltelte után a szerződést elállás helyett felmondással, tehát csak a jövőre kiható hatálylyal (v. ö. 1070. §.)

legyen jogositott megszüntetni és pedig akként, hogy ez ne érintse a vállalkozónak a kárpótláshoz az 1637. §. első bekezdésében a megrendelő vétkességétől függetlenül nyert jogát. Ezen kivül jogot nyer a vállalkozó arra is, hogy a felmondásig teljesitett munkálataiért a kikötött ellenérték aránylagos részét s az abban nem foglalt kiadások megtéritését is követelhesse (1637. §. II².).

Arra az esetre, ha a megrendelő a mü előállitása után esik késedelembe, a késedelem következményeit az általános szabályoktól eltérően szabályozni nem szükséges.

1638—1641. §§.

A T. 1638—1641. §-ai a vállalkozási szerződésre nézve az általános szabályoktól több irányban eltérő különös szabályokat állitanak fel a *véletlen eset* jogkövetkezményei tekintetében.

A kérdés megoldása a pandektajogban vitás; a törvénykönyvek és tervezetek rendelkezései is igen eltérőek (V. ö. N. 644., 645., O. 1155., 1157., Sz. 1248., 1249., PLR. 1. r. 11. cz. 957—960., 966—970., Sv. 367., 368., 370., 371., C. 1790., 1792., B. 521., 524., 526—529., 531., 532., D. 646—651., Apáthy-terv 538—542.). A T. a szabályozásban a felek érdekeinek lehető összhangba hozatala mellett a vállalkozó munkájának az eddigi törvények által nyujtott védelemnél jelentékenyen hatályosabb és méltányosabb védelmére törekszik, különösen méltányolván azokat az észrevételeket, amelyekkel ujabban az eddigi szabályozásnak több irányban igazságtalan eredményeire reá mutattak (v. ö. különösen Oertmann: Der Zufall bei der Werkverdingung; a Grünhut-féle Zeitschrift XXIV. k. 1—70. l.).

A véletlen hatása kétféle lehet, a szerint, amint a véletlen *a)* a mü előállitásának lehetetlenségét, *b)* vagy pedig csak a már megkezdett vagy előállitott mü elpusztulását vagy megrongálódását vonja maga után.

Ha a véletlen a mü előállitását teszi lehetetlenné, az általános szabályok (v. ö. 1173. §.) szerint a vállalkozó tekintet nélkül arra, hogy kinek személyében vagy mily körülményben állott elő a véletlen, felszabadul ugyan a mü előállitásának kötelezettsége alól, de egyuttal elveszti az ellenszolgáltatáshoz, nevezete-

sen a kikötött ellenértékhez való jogát is. Ez sok esetben túlszigoru következmény lenne a vállalkozóra nézve, aki a szerződés következtében már esetleg munkálatokat teljesitett, intézkedéseket tett vagy kötelezettségeket vállalt mások irányában magára, vagy ennélkül is munkaerejének és tőkéjének készentartása folytán hátrányt szenvedhetett. A véletlennel járó veszély viselését igazságosabban lehet szabályozni azon az alapon, hogy kinek, nevezetesen a megrendelőnek vagy a vállalkozónak érdeksphaerájában, vagy ezeken kivül állott elő a véletlen eset.

Ha u. i. a véletlen által okozott kárt már valamelyik félnek egyáltalán viselnie kell, az lesz igazságos, ha az annak hátrányára számittatik fel, akinek sphaerájában a véletlen jelentkezett.

Ha a véletlen a megrendő sphaerájában, nevezetesen az ő személyében vagy gazdasága körében adta elő magát, ennek következményei mindenesetre több joggal hárithatók reá, mint a véletlen által nem sujtott vállalkozóra. Ennélfogva a T. ily esetben a mü előállitásának lehetetlenné válta daczára megadja a vállalkozónak a jogot, hogy a kikötött ellenértéket követelhesse, betudásával azonban annak, amit a mü félben maradása folytán kiadásokban megtakarit s a mit munkaerejének és tőkéjének egyébkénti értékesitése által másutt szerez vagy nehézség nélkül szerezhet (1638. §. I.; v. ö. 1174. §. I., és indokolásával, Ind. III. 415. l.) Hogy ily betudandó összeg forog fenn, ezt a megrendelő köteles bizonyitani; mert a vállalkozó követelésének alapja csak az, hogy a véletlen a megrendelő személyében vagy gazdasága körében adta elő magát, s ezen túl nevezetesen azt, hogy kárt szenvedett, igazolni nem tartozik.

Ellenben ha oly véletlen teszi lehetetlenné a mü előállitását, a mely a vállalkozó sphaerájában, tehát saját személyében vagy saját gazdasága körében állott elő, ennek hátrányai joggal számithatók az ő rovására; ennélfogva a T., az általános szabályokkal egyezőleg, ily esetre vonatkozólag kimondja, hogy a vállalkozó a kikötött ellenértéktől elesik. (1638. §. II.).

Hogy mily körülményben fog a személyt vagy a gazdasági kört érő véletlen állani: ezt eleve felsorolni nem lehet. Kétségtelenül ide fog esni a megrendelő illetőleg a vállalkozó halála is, ha a szerződés, tartalma szerint vagy egyéb körülményekből kivehetőleg, az ő személyéhez volt kötve.

Hogy ki viselje az előállitást lehetetlenitő véletlen veszélyét, ha az semleges téren, az az mind a megrendelő, mind a vállalkozó érdeksphaeráján kivül állott elő, nevezetesen, ha az az erőhatalom körébe tartozik: e részben a T. abból indul ki, hogy az ily véletlen következményeit igazságosan nem lehet kizárólag sem az egyik, sem a másik fél hátrányára róni, hanem mind a két fél között akként kell felosztani, hogy amenynyiben a vállalkozó az eset bekövetkeztéig a szerződés következtében már munkálatokat teljesitett vagy kiadásokat tett, tehát positiv kára van, ezek mérvéig a megrendelő legyen felelős, mig az ezeket meghaladó hátrányokat a vállalkozó viselje. Ennélfogva a T. ily esetekben a vállalkozónak nem ad jogot az egész ellenértéknek s nevezetesen a várható nyereségnek követelésére, hanem csak arra jogositja őt fel, hogy az eset bekövetkeztéig teljesitett munkálatai fejében a kikötött ellenérték aránylagos részét és az ebben benn nem foglalt kiadások megtéritését követelje. (1638. §. III.).

Ha a véletlen a már megkezdett, vagy átadás előtt (1641. §.) a már teljesen kész müvet elpusztitja vagy megrongálja, különbség van azon esetek között, midőn ennek következtében a mü helyreállitása egyáltalán lehetetlenné vált vagy pedig még lehetséges. Előző esetben a véletlennek okszerüleg nem lehetnek más következményei, mint ha a mü előállitása a mü megkezdése előtt vált lehetetlenné; tehát a kárveszély viselését a felek között az 1638. §-nak megfelelően a szerint kell megosztani, hogy a véletlen a megrendelő vagy a vállalkozó érdeksphaerájában állott elő. Más az eset azonban akkor, ha a mü helyreállitását a véletlen még nem tette lehetetlenné. Ilyenkor a vállalkozótól az általános elvek szerint szigoru következetességgel meg lehetne követelni, hogy szerződési kötelezettségét a mü helyreállitásával teljesitse. Kétségtelen azonban, hogy ily nagy mérvü felelősség, különösen, ha a helyreállitás nehézséggel jár, túl megy a méltányosság szabta határokon s körülmények szerint elviselhetetlen kötelezettséget róna a vállalkozóra. Ha p. o. a földrengés következtében átadás előtt összeomlik, vagy a megrendelőnél támadt tüz következtében leég az előállitott palota, nyilvánvalóan igazságtalan lenne, ha mind a kárért, mind a helyreállitásért feltétlenül a vállalkozó tétetnék felelőssé. Ugy

a kárveszély viselésének, mint a helyreállitásnak kérdéseit tehát méltányosabb alapon kell ily esetekben is megoldani.

A mi az ily kár viselésének kérdését illeti a méltányosságnak leginkább az fog megfelelni, ha a kárveszély ép ugy, mint az előállitást lehetetlenné tevő véletlennél, a szerint osztatik fel a felek között, hogy a véletlen a megrendelő vagy a vállalkozó sphaerájában, illetőleg ezen kivül állott elő. Ennélfogva a T. a münek véletlen eset folytán történt elpusztulásából vagy megrongálódásából eredő kár viselésére is, tekintet nélkül arra, hogy a helyreállitás lehetetlenné vált-e vagy sem, az 1638. §. szabályát terjeszti ki. (1639. §. I.)

A törvényhozások által többféleképen tárgyalt esetei a véletlen kárnak azok, a melyek a megrendelő által szolgáltatott anyagot érik, vagy ezen anyag hiányos voltából erednek, vagy a megrendelő által a kivitelre adott utasitásnak következményei. Kifejezett rendelkezés hiányában esetleg kétségek merülhetnének fel az érintett kár viselése tekintetében, különösen akkor, ha a kár a vállalkozónál közetkezett be. A T. tehát czélszerünek látta ezeket, mint már természetüknél fogva a megrendelő sphaerájába tartozó, s ennélfogva általa viselendő káreseteket külön kiemelni (1639. §. II.[1]). De az ily kárt sem lehet feltétlenül, mint véletlen kárt a megrendelőre róni. Az ügyleti jóhiszemüség követeli, hogy a vállalkozó a megrendelőtől kapott anyagot felhasználás előtt kellően vizsgálja meg, és a mennyiben azt hiányosnak találja, erre, ha pedig a megrendelő utasitást adott a munkálatokra, az utasitásnak felismerhető helytelenségére, ha teheti, a megrendelőt eleve figyelmeztesse. Ebbeli mulasztása esetében tehát a megrendelő által szolgáltatott anyag hiányosságából s illetőleg a kivitelre adott utasitás helytelenségéből eredő kárt reá nézve véletlen kárnak tekinteni nem lehet (1639. §. II.[2]); annak következményeire nem az 1638. §., hanem a kárviselésnek általános szabályai lesznek alkalmazandók.

A kárviselésnek fentebb vázolt szabályozása mellett különös gyakorlati jelentőséget nyer az a további kérdés, hogy a mennyiben a vállalkozási szerződésben a felek ebben az irányban nem rendelkeznek, a vállalkozó köteles-e, s ha igen, mennyiben s mily feltételek alatt köteles az átadás előtt véletlen eset folytán elpusztult müvet ismét helyreállitani, feltéve, hogy a véletlen a teljesitést lehetetlenné nem tette? E részben a szer-

ződés concrét magyarázatának szabad teret engedni ugy, a mint ezt különösen a német ptkönyv is teszi, tekintettel a kérdés gyakorlati jelentőségére, a felek érdekében nem kivánatos, és ezért a T. czélszerünek látta a kérdést általános érvényü rendelkezéssel megoldani (1640. §.). Nem szenvedhet kétséget, hogy a vállalkozót a megrendelő kivánságára joggal lehet kötelezni a helyreállitásra, ha ez nehézség nélkül, s nevezetesen jelentéktelen idő-, munka- vagy költségtöbblettel lehetséges; de még ebben az esetben is, nem lehet kivánni, hogy a helyreállitás által okozott költség- és munkatöbbletet a vállalkozó sajátjából fedezze. A vállalkozó nagyobb nyereségre, nevezetesen kétszeres dijazásra a véletlen okából semmi esetre sem tarthat ugyan számot, de ahhoz mégis jogos igénye lehet, hogy ha a megrendelő a véletlenül elpusztult mü ujból előállitását követeli, neki a kikötött ellenértéken felül megtéritse azt a költség és munkatöbbletet, a melyet a mü helyreállitása a szerződésileg elvállalt költségeken és munkálatokon felül okoz. E' részben az, hogy ki viseli a véletlen kárt, különbséget nem tehet; mert ha a kárért a megrendelő felelős, a munka és költségtöbblet megtéritésének is következetesen őt kell terhelnie; mig ellenben, ha a kár a vállalkozóé, méltánytalan lenne őt ezen felül még a munka és költségtöbblet értékével is terhelni. Csak nehézséggel, nevezetesen az eredeti szerződési érdeket jelentékenyen meghaladó, aránytalan idő-, munka- vagy költségtöbblet árán előállitható münek helyre állitására a vállalkozót egyáltalán nem kötelezi a T.; s az ily esetet ugyanazon szempont alá helyezi, mintha a mü előállitása lehetetlenné vált volna. A megrendelő érdekének u. i. ily esetben rendszerint jobban fog megfelelni, ha az eredeti szerződés megszünik és módjában áll uj feltételek kikötésével biztositani a mü előállitását. Egyébiránt ezek a szabályok csak dispositiv természetüek, s eltérő feltételek kikötését ki nem zárják.

A kárveszély, a mennyiben az 1638., 1639. §-ok szerint a vállalkozót terheli, az 1641. §. első bekezdése értelmében az uralkodó álláspontnak megfelelően szabályszerint a mü átadásával száll át a megrendelőre. Ha a mü részek szerint adatik át, ez magától érthetőleg csak az átadott részre nézve áll. A mü átadásával a vállalkozási szerződés a vállalkozó részéről befejezést nyer, s ezen túl a megrendelő, az esetleges hiányok-

ból támasztható követeléseinek fenmaradása mellett, feltétlenül felelős az ellenértékért, s nevezetesen akkor is, ha a mü bármely véletlen folytán elpusztul vagy megrongálódik. A felelősség átszállásához a münek teljesitésként való elfogadása (1277. §.) nem kivántatik meg; elegendő a münek puszta tényleges átvétele a megrendelő részéről. Ha a megrendelő késik az átvétellel, ez nem szolgálhat a vállalkozó hátrányára, s azért a T. a hitelező elfogadási késedelmére vonatkozó megfelelő általános szabályokkal (v. ö. 1198. §. I.) összhangzásban kimondja, hogy átvételi késedelem esetében a kárveszély már a késedelem beálltával száll át a megrendelőre (1641. §. I.). Hogy mikor forog fenn a megrendelő részéről ily késedelem: ezt az általános szabályok (1177. s köv. §§., 1192. s köv. §§.) alapján kell megitélni. Oly münél, melynél átadás nem fordul elő, az 1642. §. szabálya alkalmazandó.

Ha a megrendelő a szükséges közremüködés (1637. §.) elmulasztása által késlelteti a mü előállitását, ez nem lehet ok arra, hogy miatta a vállalkozó tovább legyen kénytelen a kárveszélyt viselni, mint addig az időpontig, a melyben a mü ezen mulasztás közbejötte nélkül átadható lett volna. Ebben az értelemben tehát a T. kivételt tesz a szabály alól, hogy a kárveszély a mü átadásával, illetőleg az átvételi késedelem kezdetével száll át a megrendelőre. (1641. §. II.)

Ha a vállalkozó a megrendelő kivánatára a kész müvet a teljesitési helytől különböző helyre küldi, a vételre vonatkozó 1401. §. analog szabályának megfelelő alkalmazását a viszonyok hasonlósága indokolja (1641. §. III.). V. ö. a német ptkönyv 644. §. második bek.

1642. §.

Minthogy a T. szerint a vállalkozási szerződés tárgyát nemcsak valamely dolog készitése vagy átalakitása, hanem munka által elérendő egyéb eredmény, tehát oly mü előállitása is alkothatja, a melynél átadás nem fordulhat elő, szükséges kifejezetten rendelkezni arról, hogy az ily esetekben azon szabályok alkalmazásában, melyek az átadás időpontjához jogkövetkezményeket kapcsolnak, az átadás időpontja helyett mely időpontot kell irányadónak tekinteni. A T. 1642. §-a sze-

rint az 1635., 1640. és 1641. §-ok eseteiben ily müveknél az átadás időpontját a mü elkészülésének időpontja, az 1632. és 1636. §-ok eseteiben pedig az az időpont helyettesiti, a melyben a megrendelő a mü elkészültéről értesittetett (V. ö. N. 646.). Az utóbbi esetekben a mü elkészültén felül a megrendelő értesitését azért kivánja meg a T., mert az elévülés ellen a megrendelő jogait csak ugy óvhatja meg, ha már tudomással bir a mü elkészültéről; az ellenérték fizetésére is jogosan csak ekkor lehet őt kötelezettnek tekinteni. Ellenben az előző esetekben, nevezetesen a kárveszély viselésére nézve, már a mü elkészültét magában véve jogosan lehet döntő időpontnak tekinteni.

1643., 1644. §§.

Ezek a §-ok a vállalkozónak a szerződésből eredő követeléseit biztositják. Névszerint az 1643. §. részére törvényes zálogjogot engedélyez a megrendelőnek azon ingó dolgain, a melyek a vállalkozási szerződésnél fogva vagy a mü előállitása alkalmából birtokába kerültek. Ez a rendelkezés lényegében csak általánositása és a csőd esstén túl való kiterjesztése a csődtörvényünk (1881: XVII. t.-cz. 57. §. 2. p.) által a vállalkozók egyes kategoriái részére már is biztositott előjognak. A zálogjog a vállalkozónak a vállalkozási szerződésből eredő követeléseire nézve nyujt biztositékot; ide tartoznak a szerződés által directe megalapitott követeléseken kivül (ellenértékhez való jog) azok is, amelyek mint p. o. a megrendelőnek a közremüködésben való késedelme esetében járó kárpótlás (1637. §. I.), csak valamely a szerződéshez járuló körülmény folytán állanak elő, de tulajdonképeni jogalapjuk mégis magában a szerződésben rejlik. A zálogjog kiterjed nemcsak az előállitott vagy kijavitott ingókra (v. ö. N. 647.), hanem általában a megrendelőnek mind azon egyéb ingóságaira is, amelyek a vállalkozási szerződésnél fogva vagy a mü előállitása alkalmából kerülnek a vállalkozó birtokába. Ide fognak tartozni ennélfogva p. o. a megrendelő által szolgáltatott anyag maradványai, a munkaeszközök, melyeket a megrendelő szolgáltatott. Nincs ok arra, hogy a vállalkozó törvényes zálogjoga ezekre ki ne terjesztessék. Ellenben nem terjed ki azokra az ingókra, a melyek a mü előállitása után

nem a szerződésnél fogva kerülnek a vállalkozó birtokába. Ez a jog önként érthetőleg nem érinti a vállalkozót az 1158., 1159. §-ok szerint megillető jogokat.

Az 1644. §. az épitő ipar védelmére szolgál és általánosan érzett szükségnek felel meg. A ki épületnek vagy épület egyes részeinek előállitására vállalkozik, nem utalható egyedül a megrendelő személyes fizetőképességére. Az épitővállalkozó a mü előállitására forditott és többnyire jelentékenyebb munkájának és költségeinek megtéritésére a biztositás más módjának hiányában csak ugy fog bizton számithatni, ha követeléseit a megrendelő tulajdonában levő telken jelzálogi bekeblezéssel még esedékessé váltuk előtt biztosithatja és ily módon magát megóvhatja az ellen, hogy mások az ő rovására esetleg épen csak költött követelésekkel a telekre s azon létesülő épületre kielégitési elsőbbséget szerezzenek. Sajnálatos tapasztalatok mutatják, hogy ily esetek nem ritkán fordulnak elő; már pedig a legnagyobb igazságtalanság a vállalkozóra nézve, hogy mig a telket esetleg épen csak az ő munkájának értéke és befektetett tőkéje tette megfelelő fedezeti alappá, ebből az ő kizárásával és megkárositásával mások, talán nem is létező hitelezők nyerjenek kielégitést. A vállalkozó munkájának és tőkéjének védelme czéljából tehát szükséges részére megadni a jogot, hogy a megrendelőtől, ha ez az épitő telek tulajdonosa, követelhesse, hogy a telken a szerződésből eredő követelésének biztositására jelzálogjogot engedjen neki (1644. §. I.), és pedig tekintet nélkül arra, hogy a követelés már esedékessé vált-e vagy sem. Túlzott és a gyakorlati szükség által sem igazolható védelme lenne azonban a vállalkozónak, ha már a szerződés megkötése alapján, s még mielőtt bármily munkát teljesitett volna, jogában állana az egész mü után járó követeléseinek, nevezetesen az egész ellenértéknek jelzálogi biztositását kikényszeriteni. Ez nemcsak a megrendelő jogos érdekével ellenkeznék, de a körülmények szerint esetleg ép magának a vállalkozónak kielégitését nehezitené meg; mert lehetséges, hogy a megrendelő az épitő telket ép azért terheli meg, hogy a vállalkozót fizethesse. A vállalkozó jogosan csak arra tarthat számot, hogy positiv károsodás ellen, nevezetesen tényleg teljesitett munkálatainak ellenértékére nézve legyen dologi biztositékkal védve. A mig tehát a mü be nincs fejezve, jelzálogi biztositást a neki járó ellenértéknek csak arra a részére

nézve lesz jogositva követelni, a mely a már teljesitett munkára arány-lag esik (1644. §.[2]). Ez elegendő arra, hogy ha a megrendelő az épitkezés folyamán fizetéseit pontosan nem képes teljesiteni vagy az épitkezést beszüntetné, a vállalkozó positiv károsodás ellen idejekorán biztosithassa magát. (V. ö. N. 648.).

Kiterjeszteni ezt a védelmet a vállalkozón kivül azokra is, akik az épülethez épitő anyagokat szállitanak, nem szükséges; mert a szállitók nincsenek ugy, mint a vállalkozó, előzetes teljesitésre kötelezve. Nem lenne indokolt a biztositási jognak a vállalkozó oly munkásaira és alkalmazottjaira való kiterjesztése sem, akik a megrendelővel szerződési viszonyban nem állanak. Ezek megfelelő védelméről az 1691. §-ban történt gondoskodás. Ellenben a §. szövegezése nem hagy fenn kétséget abban az irányban, hogy a jelzálogi biztositáshoz való jog nemcsak azt illeti, aki egy egész épületnek előállitására vállalkozott, hanem azt is, aki az épületből csupán egyes részeknek (p. o. kőmives, asztalos stb. munkáknak) előállitása iránt szerződött, feltéve, hogy a vállalkozási szerződést közvetlenül magával a telek tulajdonosával kötötte.

Nincs a vállalkozónak ily joga akkor, ha a megrendelő nem tulajdonosa a teleknek; mert ily esetben nincs semmi alap arra, hogy a telektulajdonosa a harmadik személy által kötött szerződés következményeként a jelzálogjog engedélyezésére legyen kötelezhető; és a vállalkozó sem kivánhat nagyobb biztositékot, mint amelyet szerződő fele maga nyujtani képes.

1645. §.

I. A vállalkozási szerződés rendszerint az által végződik és szünik meg, hogy mind a két fél teljesiti az őt terhelő kötelezettségeket. Ha a teljesités lehetetlenné válik, ennek következményeire nézve az általános szabályokon kivül (1173—1175. §§.) különösen az 1638. §. rendelkezései lesznek alkalmazandók. Hogy mily hatása van a megrendelő vagy a vállalkozó halálának a vállalkozási szerződésre, erről különösen rendelkezni, ugy amint egyes törvényhozások teszik (v. ö. Sz. 1243., 1232., PLR. 1. r. 5. cz. 416. és 1. r. 11. cz. 928., O. 1162., Sv. 371., C. 1795., 1796., H. 245., 246., B. 531., D. 652., Apáthy-terv. 546.), a T. szerint nem szükséges. A vállalkozási szerződés természeténél

fogva általában nincs a szerződő felek személyéhez kötve. Ha pedig a szerződés concrét tartalma vagy egyéb körülmények szerint a vállalkozó vagy a megrendelő személyéhez lenne kötve, már az általános szabályokból s nevezetesen az 1325. §. rendelkezéséből is következik, hogy az illető személy halálával a vállalkozási szerződés megszünik; ennek következményeit pedig, s különösen azt, hogy a vállalkozó a kikötött ellenértékre ily esetben tarthat-e s ha igen, mennyiben tarthat számot: az 1638. §. határozza meg (V. ö. ennek indokolásával). Lényegileg ez fog állani akkor is, ha a szerződés teljesitését valamelyik félnek tartós képtelensége teszi lehetetlenné. Mig ezen eseteken kivül a szerződés fennállását egyik fél halála vagy képtelensége sem fogja érinteni s ennélfogva az át fog szállani az elhalt fél örököseire. Egyes tervezetekben előforduló az a positiv rendelkezés, hogy a vállalkozó örökösei a szerződéstől egyoldaluan elállhatnak, igazolható alappal nem bir.

II. Kifejezett rendelkezés szükséges abban a kérdésben, vajjon a vállalkozási szerződést felmondással meg lehet-e szüntetni, s ha igen, mily előfeltételek mellett? E részben a törvényhozások többsége azt az álláspontot foglalja el, hogy a megrendelő mindaddig, mig a mü el nem készült, a már teljesitett munkálatok értékének megtéritése és a vállalkozó teljes kártalanitása mellett bármikor felmondhatja a szerződést (N. 649., C. 1794., Sv. 369., Sz. 1252., B. 523., D. 654., Apáthy-terv. 550.). Elvben ezekhez csatlakozik a T. is. A mü előállitása első sorban és főleg a megrendelő érdekében történik; e felől tehát neki szabad rendelkezési joggal kell birnia. A vállalkozó jogos érdeke csak az, hogy a szerződés felmondásából reá kár ne származzék; ez az érdeke azonban méltányos kielégitést nyer, ha a felmondás daczára megkapja a kikötött ellenértéket, betudásával annak, amit a mü félben maradása folytán kiadásokban megtakarit, s a mit munkaerejének és tőkéjének egyébkénti értékesitése által másutt szerez vagy nehézség nélkül szerezhet (1645. §. I., v. ö. N. 649.). A megrendelőnek felmondási joga azonban nem terjedhet a mü előállitásán túl, nevezetesen a mü elfogadásáig. Mihelyt a mü elő van állitva, a szerződést többé fel nem mondhatja, s a szerződésszerü mü elfogadását meg nem tagadhatja.

III. Többnyire különösen tárgyalják a törvényhozások a

felmondás következményeit azokban az esetekben, midőn a szerződés költség előirányzat alapján köttetett meg, s utólag kitünik, hogy a költségelőirányzat tetemes túllépése nélkül nem lehet a müvet előállitani (v. ö különösen: N. 650., Sz. 1253., D. 653., Apáthy-terv. 549.). Többféle ily eset lehetséges. Ha a vállalkozó a költségvetés alapján akként vállalkozott a mü előállitására, hogy a költségvetésben előirányzott ellenértéknél többet semmi esetre sem fog követelni, akkor a megrendelőre nézve teljesen közömbös, hogy a valóságban mennyire rugnak az előállitás költségei, mert az ellenértéknél nagyobb összeg fizetesére nem lesz kötelezve. A költségvetésnek azonban gyakran nem ez a jelentősége, hanem csak hozzávetőleges tájékoztatásul szolgál az előállitandó mü költségeire nézve, s a megrendelő az ellenértéket a költség előirányzattól függetlenül a tényleges költségeknek megfelelően köteles viselni. Ily esetben, ha a vállalkozó részéről csalárd megtévesztés forog fenn, a megrendelő az általános szabályok alapján (v. ö. 991., 992., 1077. §§.) fog védelmet találni. Ha pedig a költségvetés összeállitásában a vállalkozót gondatlanság terheli, ezért a körülmények szerint, különösen, ha a költség előirányzat a közte és a megrendelő között kötött szerződés alapján volt előállitandó, az általános szabályok értelmében szintén felelősség fogja őt terhelni. A mennyiben azonban a vállalkozó ily felelősségének előfeltételei fenn nem forognak vagy nem bizonyithatók, különös ellenkező szabály hiányában a megrendelő köteles lenne a tényleges kiadásoknak megfelelő ellenértéket viselni, s ez alól még felmondással is csak az 1645. §. első bekezdésében megszabott mérvig mentesithetné magát. A T., egyezőleg különösen a német ptkönyvvel (650.) méltánytalannak találta, a megrendelőt ily esetben arra kényszeriteni, hogy vagy az előirányzottnál tetemesen nagyobb összegért legyen kénytelen a müvet előállittatni, vagy a vállalkozót az egész ellenértékkel legyen köteles kártalanitani. A vállalkozónak ily esetben, ha a megrendelő a szerződést felmondja, le kell mondania arról a nyereségről, a mely a mü előállitása esetében őt megilletné, s meg kell elégednie azzal, hogy a felmondásig tényleg teljesitett munkálataiért a kikötött ellenértéknek aránylagos részével s az ebben nem foglalt kiadások megtéritésével kártalanittassék (1645. §. II.[1]) Hogy mikor forog fenn a költségvetés tetemes túl-

lépése: ezt legczélszerübb a concrét eset összes körülményeinek méltatására bizni, s e részben különösen bizonyos számszerüleg meghatározott költségtöbbletet megkivánni (v. ö. p. o. D. 653. I.; Apáthy-terv. 549. I.; a költségvetési összeg egy tizedrésze), czélszerünek nem mutatkozik. Egyébiránt az, hogy ki készitette, nevezetesen maga a vállalkozó készitette-e a költség előirányzatot, a jelen szabály alkalmazásában különbséget nem tesz; csak az szükséges, hogy az a szerződés megkötésénél alapul vétessék.

Leginkább a vállalkozó lesz abban a helyzetben, hogy a költség előirányzat túllépésének szükségét idejekorán felismerje. Az ügyleti jóhiszemüséggel kétségtelenül ellenkeznék, ha a vállalkozó ezt a körülményt elhallgatva folytatná a munkálatokat, s ily módon a megrendelőnek esetleg akarata ellenére kiadási többletet okozna. Ennélfogva jogszerüen lehet őt arra kötelezni, hogy a megrendelőt haladéktalanul értesitse a költség előirányzat várható tullépésének szükségességéről (1645. §. II.[2]; v. ö. N. 650. II.). Ebbeli mulasztása esetében köteles lesz a megrendelőre háruló kárt viselni, s a megrendelő kötelezettségének mérvére nézve helyesen az az időpont lesz irányadónak tekintendő, a midőn az értesitésnek meg kellett volna történnie.

1646. §.

Ha a vállalkozó arra vállalkozik, hogy a müvet saját anyagából állitja elő, kifejezett rendelkezés nélkül kétes lenne, hogy a szerződés a vállalkozási vagy a vételszerződés szabályai alá vonandó-e; mert ily esetben a vállalkozó az ellenértékért a vállalkozási szerződés tulajdonképeni tárgyán, t. i. a munka eredményének előállitásán felül a felhasznált anyag tulajdonának átruházására is kötelezi magát.

A törvényhozások ezt a kérdést különbözőképen oldják meg, s a szerint, a mint a szerződés főtárgyát a mü előállitásában (facere) vagy az elidegenitésben (dare) látják, a szerződést a vállalkozási, illetőleg a vételi szerződés szabályai alá helyezik (v. ö. N. 651.; Sz. 1244.; C. 1711., 1787. (kétes); O. 1158; Sv. 350., 352.; P. L. R. 1. r. 11. cz. 926., 956. s köv., 973. s köv. H. 231.; B. 511., 512., 521., 526—528; 533.; D. 635.

Apáthy-terv. 529., 530.) Lehetséges volna a kérdés megoldását a feleknek a concrét esetben megállapitandó szándékától függővé tenni, s erre való tekintetből a törvényben e részben minden rendelkezés mellőzhető lenne. Ez azonban a jogbiztosság szempontjából nem mutatkozik czélszerünek; és azért a T. azokhoz a törvényhozásokhoz csatlakozik, a melyek a két szerződésfaj között a határvonalat objectiv körülmények alapján általános érvényü szabályban állapitják meg. A mi különösen a szabályozás érdemét illeti, a T. lényegileg a német ptkönyvet (651.) veszi alapul, de attól több irányban eltér. A német ptkönyv szerint u. i., ha a vállalkozó arra kötelezi magát, hogy a müvet saját anyagából állitja elő, a szerződésre általában a vétel szabályai nyernek alkalmazást; amennyiben azonban nem helyettesithető mü állitandó elő, a vétel egyes szabályai helyett a vállalkozási szerződésnek szabályai lesznek egész terjedelmökben alkalmazandók s ezek mellett a vétel szabályai csak azon részeikben alkalmaztatnak, a melyek a vállalkozási szerződéssel nem ellenkeznek, és kizárólag a vállalkozási szerződés szabályai nyernek alkalmazást, ha a vállalkozó csupán járulékok vagy mellékdolgok szolgáltatására van kötelezve.

Ha a vállalkozó saját anyagából *nem helyettesithető* dolog előállitására vállalkozik, kétségtelenül ugy az ügylet természetének, mint rendszerint a felek szándékának is az fog megfelelni, ha lényeges jogaik és kötelezettségeik a vállalkozási szerződés szabályai alapján itéltetnek meg. Ily esetben a felek szándékában az ügylet tulajdonképeni czélja a mü előállitására fog irányulni, mely mellett az anyag szolgáltatása csak mint a mü előállitásában rejlő szolgáltatás, távolabbi jelentőséggel fog szerepelni. Ez a körülmény a vállalkozási szerződés szabályain túlmenőleg csakis annak kimondását teszi szükségessé, hogy a vállalkozó az előállitott dolgot, melynek tulajdona egyelőre még őt illeti, köteles a megrendelőnek tehermentes tulajdonába átadni, és hogy hiányos jogátruházás esetében eladóként szavatol. E részben a vételre irányadó szabályok kiterjesztése van helyén (1646. §. I.[2]); ellenben a vétel egyéb szabályainak kiterjesztésére és alkalmazására nincs szükség. A vételnek a tulajdon átruházás kötelezettségén és a joghiányaiért való szavatosságon túl még alkalmazásba jöhető szabályai inkább csak mellékesés oly kérdéseket érintenek, a melyek az eset körülményeinek méltatásával az érintett

szabályok kiterjesztéseés alkalmazása nélkül is kielégitő megoldást fognak nyerni. A mennyiben tehát a szóbanforgó ügyletnek lényeges tartalma és joghatálya túlnyomólag a vállalkozási szerződés szabályaiban nyer szabályozást, a helyes rendszer követelményeinek jobban megfelel, ha az már elnevezése szerint is a vállalkozási szerződés kategoriájába helyeztetik. Egyébiránt önként érthető, hogy ennek a szerződésnek a vállalkozási szerződés szabályai alá helyezése nem jelenti azt, hogy ennek minden szabálya tekintet nélkül arra, vajjon előfeltételeik fennforognak-e, reá szükségképen alkalmazandók is. Ennélfogva külön kifejezés nélkül is következik, hogy ha a vállalkozó kizárólag saját anyagából állitja elő a müvet, vagy saját telkén emel a megrendelő részére épületet, az 1643 és 1644. §-ok szerint őt zálogjog, illetve jelzálogjog engedélyezéséhez való követelés nem fogja megilletni; mert addig, mig az előállitott mü az ő tulajdonában van, ily jogoknak előfeltétele, az idegen tulajdon hiányzik. Ellenben, ha a vállalkozó a felhasznált anyagnak vagy az épitő teleknek csak részben tulajdonosa, ez a másik részre nézve nem lesz kizárva; s ennyiben helyesebbnek látszik eltérőleg a német ptkönyvtől (651. I.[2]), a vonatkozó §-ok feltétlen kizárását mellőzni.

Ha a vállalkozó *helyettesithető* dolog készitésére kötelezi magát, a mi az anyagnak a vállalkozó részéről való szolgáltatását illeti, több esetet kell megkülönböztetni. A vállalkozó kizárólag vagy túlnyomó részben maga szolgáltathatja az anyagot: ebben az esetben a vétel szabályai lesznek megfelelőek; mert a felek tulajdonképeni czélja a helyettesithető dolog szállitása, a mely mellett a mü előállitására forditott munka csak alárendeltebb jelentőségü. A vétel szabályai azonban ily esetekben mégis két irányban kiegészitésre szorulnak. Lehetséges, hogy a megrendelőnek a kivitelnél közre kell müködnie és ezzel késik, vagy hogy ő a kivitelre nézve utasitást ad s ezzel kárt okoz. Sem az általános, sem különösen a vételre vonatkozó szabályokból levonható következmények ily esetekben nem védenék eléggé az eladó érdekét. Az eladó köteles lévén a müvet előállitani, indokoltnak mutatkozik, hogy a késedelemből eredhető hátrányok és az utasitásból származó véletlen kár ellen az érintett esetekben ugyan ugy legyen védve, mint az 1637. és 1639. §-ok szerint hasonló esetekben a vállalkozó. A német

ptkönyv erről nem rendelkezik; ellenben a T. az id. §-ok megfelelő kiterjesztését találta szükségesnek. (1646. §. II.)

Ha a vállalkozó csak kisebb részben vagy egyenlő arányban szolgáltatja a mü előállitásához szükséges anyagot: ebben az esetben, hacsak két külön szerződés nem forog fenn, a szerződést vállalkozási szerződésnek kell tekinteni, s reá ennek szabályai alkalmazandók. Az egész mühöz képest csakis járulékos, vagy alárendeltebb jelentőségü anyag szolgáltatása a közönséges felfogás szerint sem fog a szerződés természetén változtatni; a munka hatályosabb védelmének szempontja pedig egyenesen azt követeli, hogy ily esetek a vállalkozási szerződés intensivebb védelmet nyujtó szabályai alá helyeztessenek. Ez áll a német ptkönyv szerint is, bár a törvény kifejezetten csak a járulékok vagy mellékdolgok szolgáltatására mondja ki (651. II.; v. ö. Planck: Komment. II. k. 390. l. 2. b.) jegyzet.)

Hogy köteles-e, és mennyiben köteles a vállalkozó anyagot szolgáltatni: ez a felek megállapodásától függ. A jelen §. szabályának dispositiv természetéből következik, hogy a felek az anyag szolgáltatásának jogkövetkezményeit a jelen §. szabályától eltérőleg is szabályozhatják s nevezetesen a §. első bek. esetében az egész szerződést a vétel, a §. második bek. esetében pedig a vállalkozási szerződés szabályai alá helyezhetik.

Ha kizárólag a megrendelő szolgáltatja az anyagot, vállalkozási szerződés forog fenn. Némely törvénykönyv és tervezet (Sz. 1244.; D. 635. II.; Apáthy-terv. 530. II.) különös szabályt állit fel arra az esetre, ha az anyagot a megrendelő szolgáltatja ugyan, de a munkavállalónak meg van engedve, hogy ez anyag helyett hasonló nemü, mennyiségü és minőségü más anyagot használhasson (locatio conductio irregularis). A T., egyezőleg a törvényhozások többségével, ezt az esetet általános szabályban megoldani nem tartotta szükségesnek. Hogy mily befolyással lesz az ily megállapodás a szerződés természetére, különösen a kárveszély viselésére, ezt legczélszerübb a concrét ezek körülményei méltatásának fenhagyni, mely az 1646. §-ban felállitott szabályok figyelembevételével megfelelő megoldásra fog vezetni.

HARMADIK FEJEZET.

Alkuszi szerződés.*)

1647. §.

A kereskedelmi törvény külön fejezetet szentel az alkuszi ügyletnek (1875: XXXVII. t.-cz. 534. s köv. §-ai). Az idetartozó ügyletek köre azonban, amennyiben csak a kereskedelmi ügyletek megkötésének közvetitésére terjed ki, nem ölel fel minden alkuszi tevékenységet. Az életben gyakoriak az ingatlan-, jelzálog-, cseléd- és házasság közvetitések; ezek nem esnek a kereskedelmi törvény szabályai alá. Alig képzelhető a kereskedelmi törvénynek oly revisiója, a mely az ily tárgyu ügyleteket különbség nélkül kereskedelmi ügyletté nyilvánitaná. A polgári törvénykönyvben tehát, ha csak az ezen ügyletekből eredő számos és gyakorlatilag is fontos kérdések tekintetében kétségeknek tág teret engedni nem akarunk, ezeket az ügyleteket legalább bizonyos vonatkozásban szabályozni szükséges.

Az alkusz tevékenysége szerződés közvetitésében vagy szerződéskötésre kinálkozó alkalom közlésében áll, és a körülmények szerint a szolgálati, vállalkozási vagy megbizási szerződés tárgyát képezheti. Lehetséges azonban, hogy az alkusz közbenjáró tevékenysége kifejezetten vagy közelebbi meghatározás nélkül a felek intencziója és az ügylet természete szerint oly feltételek mellett szereztetik meg, a melyek ki fogják zárni azt, hogy a szerződés a maga egészében az érintett szerződés fajok valamelyikének szabályai alá helyeztessék. Ez fog állani különösen akkor, ha az alkuszdij nem általában az alkusz által teljesitendő szolgálatokért, hanem csak a tényleg elérendő eredményért, nevezetesen a czélba vett szerződés megkötéséért lesz fizetendő, a nélkül azonban, hogy akár az alkusz ezen eredmény előállitására, akár a megbizó az előállitott eredmény elfogadására (az előkészitett szerződés megkötésére) kötelezve lenne.

---

*) V. ö. 1875: XXXVII. t.-cz. 534—548., 1876: XIII. t.-cz. 82., 112., 113., Apáthy-terv. 573—579., N. 652—656., Sz. 1254—1259., Sv. 405., O. 879., B. 702., D. 675—680.

Az alkuszi szerződés lényege felől a tudományban eltérők a vélemények. Nevezetesen vitás, hogy az alkuszi szerződés egyoldalu, vagy kétoldalu szerződésnek tekintendő-e, hogy az alkusz közremüködő tevékenysége az alkuszra nézve kötelezettség-e, vagy azzá a szerződés természetének megváltoztatása nélkül egyáltalán tehető-e, vagy pedig ennek teljesitése pusztán az alkuszdij követelhetésének az alkusz akaratától függő, potestativ feltétele, a melyet az alkusz csak „conditionis implendae“ s nem „solvendi“ causa teljesit stb. A T. e vitás kérdésekben általában nem akar döntő állást elfoglalni; s a szabályozásban csakis azoknak a kérdéseknek megoldására szoritkozik, a melyeknek gyakorlati jelentőségére való tekintetből a kifejezett szabályozás szükségesnek, vagy legalább is czélszerünek mutatkozik. Az alkuszi szerződés szabályozása ennélfogva nem kimeritő, s a felállitott szabályok mellett az általános vagy a vele rokon szerződésfajok különleges szabályai fognak a körülmények szerint megfelelő alkalmazást nyerhetni. A törvénykönyvek és tervezetek, melyek az alkuszi szerződésre vagy önállóan (N. 652—656., Sz. 1254—1259., D. 675—680., Apáthy terv. 573—579.) vagy más szerződés, nevezetesen a megbizás keretében (Sv. 405., B. 702.) szabályokat állitanak fel, kimeritő szabályozásra szintén nem törekszenek.

A T. 1647. §-a az alkuszdij követelésének előfeltételeit határozza meg. A római jog az alkuszi szerződést, mint önálló szerződést, el nem ismervén, az alkuszdijnak (proxeneticum) csak extra ordinem való perelhetését engedte meg. A T. lényegileg a német ptkönyvhöz (652.) csatlakozván, egyébként az uralkodó felfogással és joggyakorlatunkkal is egyezően, azt, aki szerződés közvetitéseért vagy szerződéskötésre kinálkozó alkalom közléséért másnak alkuszdijat igér, ennek megfizetésére csak abban az esetben kötelezi, ha a szerződést amannak (az alkusznak) közvetitésével vagy közlése alapján tényleg megköti (1647. §. I.). Előfeltétele az alkuszdij követelhetésének e szerint első sorban az, hogy az alkusz és megbizója között alkuszi szerződés köttetett. Az alkusznak felhivás nélküli közbenjárása, még ha eredménynyel jár is, alkuszdijra való követelési jogot magában még meg nem alapithat, csakis akkor, ha utólag az alkuszi szerződés létrejött. Puszta türése a közbenjárásnak az alkuszi szerződés megkötésének általában nem lesz tekinthető.

További előfeltétel, hogy az alkusz a szerződés alapján bizonyos közbenjáró tevékenységet fejtsen ki. Csak a körülmények szerint állapitható meg, hogy ennek miben kell állania. Az, hogy ebben az irányban való közremüködésre terheli-e az alkuszt kötelezettség vagy sem, az alkuszdij követelhetése szempontjából közömbös s az alkuszdij a tényleg kifejtett tevékenységért mindenesetre jár, még, ha az alkusz a közbenjárásra magát szerződésileg nem is kötelezte. A T. ezt a kötelezettséget az alkuszi szerződés lényeges kellékének nem tekinti.

Végül szükséges, hogy a szerződés az alkusz közbenjáró tevékenysége alapján, tehát azzal okozati összefüggésben tényleg meg is köttetett. Ily összefüggés hiányában, ha az alkusz a szerződés létrejötte érdekében közvetitő tevékenységet tényleg fejtett ugyan ki és ezután a szerződés létre is jött, de erre egészen más körülménynek volt döntő befolyása: alkuszdij követelésnek nem lesz helye. A körülmények gondos méltatásával fog kelleni azonban az okozati összefüggés fenn vagy fenn nem forgását megállatani, nehogy ezen az uton az alkusz követeléseinek kijátszására tér nyiljon. Hogy miként oldandó meg az az eset, ha a felek az alkusz megkerülésével vagy annak háta mögött kötik meg a szerződést: erről egyezőleg a törvényhozásokkal a T. nem tartotta szükségesnek kifejezetten rendelkezni. Az alkusz tevékenysége és a szerződés létrejötte közötti okozati összefüggés u. i. az ily esetekben is a concrét körülmények gondos méltatása alapján vagy meg lesz állapitható vagy nem. Első esetben a megbizó nem menekülhet az alkuszdij fizetése alól, daczára, hogy csalárdul annak látszatát keltették, hogy a szerződés az alkusz közbenjárása nélkül jött létre. Az utóbbi esetben pedig t. i. ha az okozati összefüggés nem lesz megállapitható, az alkusz sem fogja diját követelhetni. Habár ily esetben maga a megbizó tette lehetetlenné az alkusz eredményes közbenjárását, ennek még sem lesz az általános szabályokban, nevezetesen az 1174. §. első bekezdésében meghatározott az a következménye, hogy az alkusz a kikötött ellenértékhez való jogát megtartja; mert a megbizó az alkuszi szerződést bármikor jogositva van felmondással megszüntetni és különösen joga van az alkusz közbenjárása következtében tett szerződési ajánlatot is tetszés szerint visszautasitani, s ily módon az alkusz tevékenységének eredményét lehetetlenné tenni. Önként érthetőleg azonban nincs kizárva az ellen-

kező megállapodás, s e nélkül is az 1648. §. szerint a megbizót bizonyos mérvü felelősség fogja terhelni, nem is tekintve arra az esetre, ha a megbizó részéről valamely tiltott cselekmény forogna fenn s felelőssége ez alapon lenne megoldandó.

Az alkuszdij követelhetésének az az előfeltétele, hogy a czélba vett szerződés tényleg megköttessék, csak akkor valósul meg, ha a szerződés érvényesen és hatályosan jön létre. Ha tehát a szerződés érvényes létrejöttéhez meghatározott forma szükséges, az érintett előfeltétel csak akkor megy teljesedésbe, ha a szerződés a szükséges formában köttetik meg (945. §.). Semmis szerződés általában ugy lévén tekintendő, mintha létre sem jött volna (v. ö. Indokolás III. k. 152. l.), az alkuszdijhoz való jogot meg nem alapitja. Ellenben, ha a szerződés csak megtámadható, ez magában véve az alkuszdij követheletését ki nem zárja; ha azonban az ily szerződés meg is támadtatik, minthogy ennek folytán visszahatólag hatályát veszíti (999. §.), megdőlvén az alkuszdij követelhetésének alapja, az alkusz el fogja veszíteni ahhoz való jogát, s a mennyiben a dij már ki lett fizetve, az az alaptalan gazdagodás szabályai szerint visszajár. Az általános szabályokból levezethető, s az uralkodó felfogással is egyező, eme következményeket különösen kifejezni nem mutatkozik szükségesnek. Kifejezetten szabályozza a T. a szerződés hatályos létrejövetelének kellékéből folyó következményt, arra az esetre, ha a szerződés feltételesen lett megkötve. Halasztó feltétel alatt kötött szerződés hatálya a feltétel teljesülésével áll be (969. §. I.), tehát az alkuszdij is csak ezen időponttól lesz követelhető (1647. §. II.[1], v. ö. N. 652. I[2]., D. 675. II., Apáthy terv. 573.); a feltétel elmaradása esetében pedig az alkusz dijat nem követelhet. Ha a fél a szerződést bontó feltétel alatt köti meg, külön kifejezés nélkül is következik, hogy az alkuszdij követelése addig, mig a feltétel függőben van, nincs kizárva; mert az ily szerződés hatálya a megkötéssel azonnal beáll. Kifejezett rendelkezés hiányában azonban kétséges lenne, vajjon, ha a felbontó feltétel teljesül, a szerződés hatályának megszüntével és az előbbi állapot helyreállitásával (969. §. II.) megszünik-e az alkuszdijhoz való jog is, és hogy ennek következtében az alkusz köteles-e az esetleg már felvett dijat visszatériteni. Az a közel rokonság, a melyben a felbontó feltétel beálltának hatása a halasztó feltétel elmaradásához áll, és az a körülmény, hogy

a gyakorlati életben többnyire csak mellékes okok inditják a feleket a feltétel kitűzés egyik vagy másik formájának választására: a mellett szólanak, hogy e részben is mind a két körülmény hatásának lényegileg egyenlőnek kell lennie, tehát az alkuszdijhoz való jognak a felbontó feltétel beálltával el kell enyésznie s ennek következményeként a már előbb felvett alkuszdij is visszajár. A T., tehát eltérőleg a törvényhozásoktól, s különösen a német ptkönyvtől is, melyek ezt a kérdést megoldatlanul hagyják, czélszerünek látta a kérdés ily értelmü megoldását világos szabályként kifejezni (1647. §. II.[2]).

Ha a szerződés az alkusz közbenjárása alapján érvényesen és hatályosan létrejött, az alkusz rászolgált a dijra, s ettől okszerüleg nem foszthatja meg a feleknek a szerződéstől való későbbi elállása vagy a szerződésnek közös egyetértéssel való felbontása sem. Hogy az ily utólagos tényeknek az alkusz dijkövetelési jogára nincs befolyása, ezt külön kifejezni nem szükséges.

Az alkuszdij ép ugy, mint a munkadij a szolgálati szerződésnél, kifejezetten vagy hallgatag köthető ki. A T. e részben kételyek elháritása végett kiterjeszti az 1601. §. szabályait megfelelő alkalmazás végett (1647. §. III.); e szerint alkuszdij külön kikötés nélkül is járni fog, ha a körülmények szerint nem volt feltehető, hogy az alkusz a szolgálatra dijtalanul vállalkozik. Ez áll különösen, ha az alkusz a közbenjáró tevékenységet üzletszerüleg folytatja. Mindenesetre szükséges azonban, hogy a megbizó az alkuszszal alkuszi szerződést, habár csak hallgatag is, kötött legyen. Az alkuszdij nagyságára, megállapodás és hatósági dijszabás nem létében, a helyi szokás lesz irányadó (V. ö. N. 653.).

A német ptkönyv (655.) szerint: ha szolgálati szerződés kötésére kinálkozó alkalom közléséért vagy ily szerződés közvetitéséért aránytalanul magas alkuszdij lett kikötve, ez az adós kérelmére birói itélettel a megfelelő összegre szállitható le; a dij megfizetése után azonban ily leszállitásnak már nincs helye. A T. hasonló rendelkezés felvételét az uzsorás szerződések általános tilalma mellett (957. §.) szükségesnek nem találta. A gyakorlati szükségnek jobban fog megfelelni, ha az alkuszdijak nagysága azoknál az alkuszi közbenjárásoknál, melyeknél a megbizó fél kizsákmányolásnak nagyobb mérvben lehet kitéve, hatósági dijszabással korlátoztatik.

1648. §.

Az alkuszdijon felül a közvetitéssel járó költségek megtéritésére sem a K. T., sem a polgári törvénykönyvek és tervezetek, melyek erről a kérdésről intézkednek (v. ö. N. 652. II., Sz. 1258., D. 680., Apáthy-terv. 579.), nem adnak az alkusznak követelési jogot. Ezekhez csatlakozik a T. is. (1648. §. I.) Ellenkező megállapodás esetében a megállapodás tartalma lesz irányadó. Ily megállapodás hiányában rendszerint az a szabály lesz megfelelő, hogy az alkusz költségeinek megtéritését nem követelheti, akár létrejött a czélba vett szerződés, akár nem. Minden esetben ezt a szabályt alkalmazni méltánytalanság nélkül mégsem lehetséges. Ha a szerződés az alkusz tevékenysége alapján létrejön, az alkuszdijban az alkusz költségei is meg fognak rendszerint térülni, s a szerződés alapján a megbizót többre kötelezni helyesen nem lehet. Más az eset akkor, ha a szerződés nem jöhetett létre, mert a megbizó a szerződés megkötését megtagadta vagy az alkusztól a megbizást visszavonta. A megbizónak ehhez kétségtelenül joga van ugyan, de a méltányossággal és az ügyleti jóhiszemüséggel ellenkeznék, ha a megbizó az alkusz részéről már kellően előkészitett szerződés megkötését is minden elfogadható ok nélkül megtagadhatná vagy a megbizást az alkusztól oly időben is, mikor az alkusznak a megbizás folytán már tetemesebb költsége merült fel, ok nélkül visszavonhatná a nélkül, hogy őt az alkusznak általa okozott költségeiért bármily felelősség terhelné. Az alkuszt, ebben az irányban bizonyos határig védeni kell, hogy az alkusz ily esetben legalább azon költségeit megkaphassa, amelyeket a nyert megbizás teljesitése folytán az igért alkuszdij arányában és a körülmények szerint okszerüleg tett. A T. ennélfogva ily esetben megengedi, hogy a biróság a körülményekhez képest a megbizót a felmerült költségnek egészben vagy részben való megtéritésére kötelezze. Az alkusz azonban többre ily esetben sem tarthat számot, mint akkor, ha közvetitő tevékenysége alapján a szerződés tényleg létrejött. A költségtéritményi összeg maximalis határát tehát az alkuszdij nagyságának kell képeznie (1648. §. II.).

1649. §.

Az alkusz a szerződő felekhez kétféle állást foglalhat el: a felek pártatlan közvetitőjeként, vagy a megbizó bizalmi embereként szerepelhet. Sem az alkuszi szerződésnek, sem az alkusz közvetitő tevékenységének természetével általában nem ellenkezik, hogy az alkusz egyszerre több fél érdekében müködjék, és hogy több féltől kaphasson ugyanazon tevékenységeért dijazást. Ez p. o. a cselédközvetitőknél általában szokásos, s maga a kereskedelmi törvény is (1875: XXXVII. t.-cz. 547. II.) nem csak hogy ki nem zárja, hanem arra az esetre, ha más ki nem köttetett vagy a helybeli szokás mást nem állapit meg, szabályként azt rendeli, hogy az alkuszdijat a szerződő felek egyenlően tartoznak viselni.

A megbizó félnek különböző okokból különös érdeke füződhetik azonban ahhoz is, hogy az alkusz, mint bizalmi embere kizárólag csak az ő érdekében fejtsen ki tevékenységet, s közvetitőként más féltől ne fogadjon el megbizást. Az élet gyakorlati szüksége követeli tehát, hogy az alkuszszal ily értelemben is joghatályosan lehessen szerződni. A felektől függ, hogy az alkuszt milyen szerepben kivánják igénybe venni. Vélelem tehát sem az egyik, sem a másik irányban fel nem állitható, hanem mindig a felmerülő esetek körülményei szerint, s különösen a felek concrét szerződési akaratából lesz megállapitandó, vajjon az alkusz jogositva volt-e másnak érdekében is müködni vagy sem.

Ha az alkuszi szerződés concrét tartalma vagy a fenforgó különös körülményeknél, p. o. érdekkollisionál fogva, a jóhiszem követelménye szerint a másik fél érdekében való közremüködés ki volt zárva, az alkusz kötelességellenesen jár el, ha ennek ellenére másnak érdekében is müködik, a miért az általános szabályok szerint felelősséggel tartozik. Ha a másik fél mint ellenfél áll a megbizóval szemben, a T. positiv szabályként kimondja, hogy az alkusz kötelességellenes eljárása következményeként elveszti ugy az alkuszdijat, mint költségei megtéritéséhez való jogát (V. ö. N. 654.).

1650. §.

A házasság közvetitése vagy a házasságkötésre kinálkozó alkalom közlése iránt kötött alkuszi szerződést a szász (1259.) és az osztrák (879.) ptkönyv, valamint az Apáthy-féle terv. (574.) semmisnek, ellenben a drezdai terv. (676.), (ha a tartományi törvény mást nem rendel) érvényesnek tekinti. A német ptkönyv szerint pedig (656.) az ily szerződésből kötelezettség nem származik ugyan, de az igéret alapján teljesitett szolgáltatás visszakövetelésének nincs helye. Ezt az álláspontot követi, bár nem kivétel nélkül, joggyakorlatunk is. (V. ö. M. E. H.: I. k. 297. lap).

A szóbanforgó szerződést a közfelfogás nem tekinti oly értelemben erkölcstelennek vagy a közrendbe ütközőnek, hogy azt a 956. §. szerint feltétlenül semmisnek lehetne tekinteni. Birói oltalomra az ily szerződés azonban egyáltalán nem tarthat számot, s nevezetesen a felek házasságkötő akaratának az illetéktelen befolyásolás elleni védelme érdekében a birói oltalmat az ily szerződésektől megvonni egyenesen szükségesnek mutatkozik. Ha a felek birói kényszer nélkül, önként fizetik meg az alkuszdijat, a visszakövetelésre jogot adni az érintett okból már nem szükséges. Egyébként is czélszerü az ily pereknek, melyek csak botrányos tárgyalásokra adnának alkalmat, minden irányban elejét venni. A házasságközvetitésből eredő alkuszdij biztositására vagy kieligitésére vállalt váltó vagy egyéb kötelezettség tekintetében a 963. §. (v. ö. 961. §.) rendelkezése lesz alkalmazandó; elismerő okiratra az 1750. §. áll.

Nem tagadható meg a birói jogsegély a házasságközvetitő alkusznak a megbizója helyett fedezett, oly kiadásai tekintetében, a melyek házasság megkötésével rendszerint járnak. Ezek megtéritését az alkusz megbizott módjára követelheti (1650. §. II.).

NEGYEDIK FEJEZET.

Dijkitüzés.*)

1651. §.

A dijkitüzés, a melyet mint külön ügyletfajt a T. jelen fejezete szabályoz, lényegében nem egyéb, mint dijnak nyilvános igérete annak javára, a ki bizonyos meghatározott cselekményt véghez visz. Ez a dij kitüzőjére azt a kötelezettséget állapitja meg, hogy a dijat annak, a ki a feltételül szabott cselekményt véghez viszi, megfizesse; annak pedig, a ki a cselekményt véghez vitte, jogot ad arra, hogy a dijat a dij kitüzőjétől követelje. A törvényhozások egy része nem tartotta szükségesnek ezen ügyletfajnak szabályozását; s ezeket követve különösen az Apáthy-terv. is (552. 1. p.) megelégszik annak kijelentésével, hogy az ily ügyletekre, ellenkező megállapodás hiányában, a munkabéri szerződésre vonatkozó határozatok nyernek megfelelő alkalmazást. A T. sem a szabályozás teljes mellőzését, sem különösen az ügyletnek, ellenkező megállapodás hiányában, általában a munkaszerződések szabályai alá helyezését, nem találta czélszerünek. A gyakorlati életben ily dijkitüzések igen gyakran fordulnak elő, s ugy az elméletben, mint a gyakorlatban is a belőle eredő s többnyire gyakorlati jelentőségü kérdések nagy része vitás. Ennélfogva a jogbiztonság érdekében nem mutatkozik kivánatosnak, hogy ezeket a kérdéseket a polgári törvénykönyv megoldatlanul hagyja vagy azoknak a munkaszerződések szabályai alá helyzésével a megoldásra oly módot jeleljen meg, a mely magának az ügylet természetének nem mindenben volna megfelelő. Azért tehát a T. habár a szabályozásban csakis a gyakorlatilag fontosabb kérdésekre szoritkozva is, szükségét látja a dijkitüzés önálló szabályozásának.

A dijkitüzés jogi természete felől eltérő nézetek ural-

*) V. ö. N. 657—661.; Sz. 771.; P. L. R. 1. r. 11. cz. 988—995.; B. 753—761.; H. (4. Abth. 1. Buch.) 198—205.; D. 681—686.; Apáthy-terv. 552. 1. p.

kodnak. A dijkitüzést sokan ugy fogják fel, mint határozatlan személy irányában tett szerződési ajánlatot, melyből jogi kötelezettség az ajánlatban foglalt igéret teljesitésére csakis az igéret feltételéül szabott cselekményt véghezvivő személy részéről történő elfogadás által keletkezik. Ez a felfogás tehát a dijkitüzésből eredő kötelezettség alapját a dijkitüzője és a kitüzött cselekmény véghezvivője között létrejövő szerződésben keresi, és ennek egyéb szerződésektől eltérő sajátságát lényegileg csak az elfogadásnak különszerü módjában véli felismerhetőnek. De épen abban a kérdésben, hogy a szerződési ajánlat elfogadásának ebben az esetben miben kell állania, s nevezetesen hogy ehhez már a kitüzött cselekmény véghezvitele magában véve elegendő-e, vagy ezen felül a dijkitüző ajánlat ismerete, s e mellett még külön elfogadó nyilatkozat is szükséges-e, igen eltérők a vélemények.

Ellenben mások a dijkitüzést oly egyoldalu igéretnek tekintik, melynek kötelező erejéhez a kitüzött cselekmény véghezvivője részéről elfogadás nem szükséges, hanem a dij kitüzőjének kötelezettsége már magával a dijkitüzésnek nyilvános közzétételével beáll; s ennélfogva a kitüzött cselekmény véghezvivője a kitüzött dijhoz már a nyilvános dijkitüzés alapján jogot nyer, akkor is, ha részéről elfogadás fenn nem forog, vagy a dij kitüzéséről a cselekmény véghezvitele idejében tudomása sem volt. A T. ehhez a felfogáshoz csatlakozott. A dijkitüzésnek egyoldalu kötelező igéretként való jogi constructiója nem csak az életfelfogásnak jobban felel meg, de a belőle eredő jogkérdések megoldását is egyszerüsiti és könnyiti. Ez az álláspontja az uralkodó felfogás szerint a német ptkönyvnek is.

Alapfeltétele a dijkitüzés kötelező erejének, az uralkodó állásponttal egyezően: a nyilvános közhirrététel. Ha a dijkitüzést egyoldalu igéretnek tekintjük, kötelező erejét is a közhirré tételtől kell következetesen számitani (1651. §. I.). Önként érthető azonban, hogy a dijkitüzőnek kötelezettsége a kitüzött cselekmény véghezviteléig csak feltételes. A dijkitüzés a nyilvános közhirrétételen kivül egyéb formához kötve nincs, s nevezetesen a közhirrététel módja közönbös.

A dijkitüzésnek, mint eleve meg nem határozott személyek irányában tett egyoldalu kötelező igéretnek jogi természetéből folyik, hogy a dijhoz való jog megszerzése nem függhet

egyébtől, mint a dijkitüzésben feltételül szabott cselekmény véghezvitelétől. Ez határozza meg a jogosult alanyt és egyuttal az igéret hatályának feltétele is ezzel megy teljesedésbe. A dijkitüzés kötelező erejére tehát nem birhat befolyással az, vajjon a kitüzött cselekmény véghezvivője tud-e arról, hogy a cselekményre dij van kitüzve. Ez, s nevezetesen, hogy a kitüzött cselekménynek véghezvitelére indokul épen a dijkitüzés szolgáljon, nem oly czél, mely a dijkitüzésben, ha csak feltételként külön kifejezve nincs, szükségképen benrejlőnek volna tekinthető. Ennélfogva a kitüzött dij annak, a ki a feltételül tüzött cselekményt véghez vitte, abban az esetben is kiadandó, ha a véghezvitel idejében a dij kitüzéséről nem tudott (1651. §. II.; v. ö. N. 657.).

A dij feltételéül az általános szabályok korlátai között (v. ö. különösen 952., 955., 956. §§. és az id. §§. indokolásával, különösen Ind. III. k. 91., 92. lapján) bármily cselekmény kitüzhető, s hogy mily érdeket, nevezetesen valamely személyes vagy pedig közérdeket, tudományos, müvészeti czélt stb. kiván a dij kitüzője ezzel szolgálni, közömbös. Szükséges azonban, hogy a dij igérete komoly kötelezési szándékkal történjék, s ennek hiányában a kitüzött cselekmény véghezvitele a dij követelésére jogot nem ad (v. ö. 994., 986. §§.).

1652. §.

Az elméletben vitás és a törvényhozások is többé-kevésbé eltérően oldják meg azt a kérdést, vajjon a dij kitüzője jogositva van-e igéretének visszavonására és hogy a visszavonáshoz jogkövetkezmények mennyiben füzhetők? Az meglehetős általánosságban el van ismerve, hogy visszavonásnak a dij feltételéül szabott cselekmény véghezvitele után többé nem lehet helye. Hogy mennyiben lehetséges a visszavonás az érintett időpont előtt, ennek megoldása lényegileg összefügg a dijkitüzés jogi constructiójának módjával. A szerződési ajánlat álláspontjából a visszavonhatóság szabálya következik (v. ö. Sz. 771.); de még az ezt elfogadó törvénykönyvek és tervezetek is többnyire kizárják a visszavonást, ha a cselekmény véghezvitelére határidő van szabva, ennek eltelte előtt

(PLR. 1. r. 11. cz. 988., 989., H. 199., D. 686.). Ha ellenben ugy, amint a T. is teszi, a szabályozás alapjául nem a szerződési ajánlatnak, hanem a kötelező egyoldalu igéretnek álláspontját fogadjuk el: a dijkitüzés visszavonhatatlanságának szabálya fog az alapul vett felfogásból következni, s csakis a gyakorlati czélszerüség szempontjából képezheti külön megfontolás tárgyát, vajjon szükséges-e a megoldás módozataiban az érintett következménytől eltérni. A T. eltérőleg a német ptkönyvtől, (658. I.) erre általában nem látott okot fenforogni. A dij kitüzője a dij elnyerésének feltételeit tetszése szerint szabhatja meg, s nevezetesen a visszavonáshoz való jogot is fentarthatja. Arról azonban, a ki nyilvános közhirrététel utján komoly kötelező szándékkal dijat tüz ki valamely cselekményre, a nélkül, hogy a visszavonáshoz való jogát a dij kitüzésekor fentartaná, nem lehet szabályként feltenni, hogy csak visszavonható igéretet akart volna tenni. A dijat kitüző feltehető akaratának szabályként az fog megfelelni, hogy igérete az érintett fentartás hiányában a közhirrététel után visszavonhatlannak tekintessék. E mellett a dijkitüzés, főleg ha fáradsággal, költséggel vagy időmulasztással előállitható eredményre irányul, czélját csak ugy fogja biztosan elérni, ha a feltételül szabott cselekményre koczkázat nélkül, nevezetesen abban a tudatban lehet vállalkozni, hogy a dijra való kilátás a dijkitüzés visszavonása által nem lesz meghiusitható. De ha ezek szerint a közhirré tétel után a dij kitüzője nem lehet is többé jogositva igéretének visszavonására, azt még sem lehet kivánni, hogy igéretéhez bizonytalan időre feltétlenül kötve legyen mindaddig, mig valaki akad, a ki a feltételül szabott cselekményt véghez viszi. Ennélfogva, ha a dij kitüzője a dij kitüzésekor a cselekmény véghezvitelére határidőt nem szabott volna, meg kell engedni, hogy ezt utólag megtehesse, s ily módon kötelezettségének határt szabhasson (1652. §. I.).

A határidő utólagos megszabásában azonban a dij kitüzője már nem járhat el önkényszerüleg, mert különben, nevezetesen túlrövid határidő megszabásával, az igéret visszavonhatlanságának szabályát könnyen illusoriussá tehetné. Az utólagos határidőnek tehát mindenesetre megfelelőnek, azaz olyannak kell lennie, a mely alatt a dij feltételéül tüzött cselekmény véghezvitele lehetséges. A határidő megszabásának joghatálya abban fog állani, hogy a dij kitüzőjének kötelezettsége a határidő eredménytelen

elteltével visszavonás nélkül is meg fog szünni. A német ptkönyv, az igéret visszavonhatóságát állitja ugyan fel szabályként, de a cselekmény véghezvitelére szabott határidő alatt kétség esetében szintén visszavonhatatlannak tekinti azt (658.).

A visszavonást, a mennyiben ennek helye van, ugyszintén a cselekmény véghezvitelére utólag szabott határidőt, közhirré kell tenni és pedig ugyanoly módon, mint a dij kitüzését. A nyilvánosságot az uralkodó állásponttal egyezően e részben is megkivánni azért szükséges, hogy mindazok, a kik a dijkitüzésről tudomást szereztek, s annak alapján a cselekmény véghezvitelére esetleg már előkészületeket tettek, a dijkitüzés visszavonásáról, s illetőleg utólagos korlátozásáról is tudomást szerezhessenek. Ez a czél el van érve akkor is, ha a visszavonás, s illetőleg az utólag szabott határidő az érdekletteknek más módon jut tudomására. A közhirrététel elmaradására jóhiszemüleg nem hivatkozhatik az, a ki egyéb módon szerez tudomást a visszavonásról vagy a határidő kitüzéséről, és a cselekményt, elkésve, mégis véghezviszi. Ha tehát a dij kitüzője bizonyitja azt, hogy az, a ki a cselekményt a dij kitüzésére való tekintettel véghezvitte, a véghezvitel idejében a visszavonásról vagy a határidő lejártáról tudomással birt, ez ennek ellenében mégis hatályos lesz. A közhirrététel e szerint csak a visszavonásról, illetőleg a határidőről való tudomás bizonyitásának kérdésére bir befolyással (1652. §. II.; v. ö. N. 658. I.[2]).

A ki visszavonható vagy határidővel utólagosan is korlátolható dijkitüzés alapján a nélkül vállalkozik a kitüzött cselekményre, hogy a visszavonás vagy határidőszabás elmaradására nézve különös biztositékot nyert volna, kénytelen viselni a veszélyt, mely a tényleg bekövetkező visszavonásból és határidő kitüzéséből vállalkozásának sikerét érheti. Nincs tehát semmi alap arra, hogy ha esetleg ennek következtében kárt szenvedett, ennek megtéritését a dijkitüzőjétől követelhesse. Ezt tehát a T. is, egyezőleg a német ptkönyvvel kizárja.

Hogy a dijkitüző halála vagy szerződőképtelenné válta, a dijkitüzés fennállására és hatályára nem lehet befolyással, ez külön kifejezés nélkül is önként érthető, s különösen következik már abból is, hogy ugyanezek a körülmények rendszerint még a szerződési ajánlat hatályát sem érintik (939. §.), annál inkább

kell tehát ennek állania a dijkitüzésre, mely a T. álláspontja szerint a közhirrététellel visszavonhatatlanul kötetezi a dij kitüzőjét.

1653. §.

A T. 986—989., 991—993. §-ai a szerződési nyilatkozatoknak tévedés, megtévesztés és fenyegetés okából való megtámadását szabályozzák. A dijkitüzésre, minthogy ez a T. álláspontja szerint nem szerződés, hanem egyoldalu kötelező nyilatkozat, amelynél „*másik szerződő félről*“, „*szerződés megkötéséről*“ szó nem lehet, — az emlitett §-ok rendelkezései szószerinti értelmökben alkalmazást nem nyerhetnek. Ha tehát a dij kitüzője a dijkitüzést az érintett okokból megakarja támadni, kétségek merülhetnének fel, hogy az emlitett §-ok alkalmazásában kit kell a másik szerződő fél, s illetőleg mit kell erre nézve a szerződés megkötése alatt érteni? Részben ugyan már a 994. §. állit fel általánosságban e kérdés megoldására nézve is irányadó szabályt, azonban a dijkitüzés tekintetében czélszerünek mutatkozik a kérdést concrétebb alakban megoldani. A dijkitüzésből közvetlen jogi előny csak arra származik, aki a feliételül szabott cselekményt véghez viszi; ennélfogva ez lesz az, a kivel szemben s dijkitüzés hatálytalanitásának szüksége fenforoghat, a ki ennélfogva az emlitett §-ok alkalmazásában a „másik szerződő felet“ fogja helyettesiteni. A mennyiben a szóbanforgó §-ok szerint a szerződés megkötésének időpontja bizonyos következmények szempontjából jelentőséggel bir, ugy önként érthető, hogy magára a dij kitüzőjére nézve ez alatt az időpont alatt nem lehet mást, mint a dij nyilvános kitüzésének időpontját érteni. Ellenben a „másik szerződő fél“-re nézve már a szerződés megkötésének időpontjául, p. o. azon kellék szempontjából, hogy a dijkitüzőnek tévedését a szerződés megkötésekor felismerhette (987. §.) vagy ismerte (989. §. III.), nem lehetséges a dijkitüzés időpontját tekinteni, hanem helyesen azt az időpontot kell reá nézve e tekintetben irányadónak venni, midőn a kitüzött cselekmény véghezvitelét megkezdette (1653. §. I.)..

Tévedés miatt a 989. §. értelmében a dijkitüzés csak ugy volna megtámadható, ha a dijkitüző tévedésének felismerése után a másik felet, tehát a cselekmény véghezvivőjét (pályázót)

ebbeli szándékáról haladéktalanul értesiti. Ha azonban a dij kitüzője tévedését előbb ismerte fel, mielőtt valaki a kitüzött cselekményt véghezvitte vagy a cselekmény véghezvitele a dij kitüzőjének tudomására jutott volna: akkor a megtámadási jognak érintett előfeltételét, t. i. a másik félnek haladéktalan értesitését a 989. §-nak megfelelően a dij kitüzője egyáltalán nem teljesithetné. A törvénynek tehát, hacsak magát a megtámadást nem akarja ebben az esetben kizárni, a másik fél értesitését pótló oly eljárási módot kell megszabnia, mely azt a czélt, amelyre a 989. §. szerint szükséges értesités szolgál, leginkább közeliti meg. Ennek a czélnak a megtámadás közhirré tétele felel meg (1653. §. II.).

Megtévesztés és fenyegetés esetében (991. §.) a 989. §-nak megfelelő *„haladéktalan“* értesitése a másik félnek nem szükséges; az 1002. §. szerint a tévedés felfedezésétől, illetőleg a kényszerhelyzet megszüntétől egy évi határidő (1000. §. II.) áll nyitva a másik fél értesitésére. Az értesitést pótló eljárásnak az 1653. §. 2. bekezdéséhez hasonló szabályozása megtévesztés és fenyegetés eseteiben gyakorlati jelentőséggel csak kivételesen birhat, t. i. midőn harmadik személy követte el a megtévesztést vagy fenyegetést és erről a dij feltételéül tüzött cselekmény véghezvitelekor a dijra pályázó kellő figyelem mellett tudhatott volna, vagy ha a sértett fél kárával ugyanő ingyenes előnyben vagy aránytalan nyereségben részesülne (991. §. II., 1002. §. II.). A T. nem zárja ki, hogy az 1653. §. második bekezdésének az értesitést pótló közhirrétételre vonatkozó szabálya analog alkalmazással az ily esetekre is kiterjesztessék.

1654—1656. §§.

A T. 1654—1656. §-ai azokat az eseteket szabályozzák, amidőn a dij feltételéül kitüzött cselekményt többen vitték véghez. Különös szabályok vannak felállitva a pályadijak kitüzésének eseteire is (v. ö. 1657., 1658. §§.)

Az 1654. §. arra az esetre vonatkozik, ha többen egymásután vagy egyidőben, de önállóan vitték véghez a dij feltételéül tüzött cselekmenyt Ha a dij többször véghezvihető cselekményre van kitüzve, és a dijkitüzés feltételeiben nincs meghatározva, hogy

kit illet a dij, ha a cselekményt többen viszik véghez, az ügylet természetének és a dijkitüző vélelmezhető akaratának is leginkább az fog megfelelni, ha nem pályabiró dönt a felett, hogy a pályázók közül kié legyen a dij, mint az 1657. §. szerint; hanem irányadó szabályként az állittatik fel, hogy: *a*) ha a cselekményt különböző személyek külön-külön egymás után vitték véghez, a dij azé legyen, aki annak feltételét előbb valósitotta meg, tehát a kitüzött cselekményt először vitte véghez (1645. §. I.); *b*) ha ellenben egyik sem előzte meg a másikat, hanem a cselekményt egymástól önállóan egyidőben vitték véghez, abban az esetben a dijban mindnyájuknak közösen egyenlő arányban kell részesedniök (1654. §. II. v. ö N. 659. I., II.[1]). Az utóbbi esetben tehát, ha dijul dolog van kitüzve, a jogosultak a dolognak közös tulajdonba való átadását követelhetik.

Az 1655. §. azt az esetet szabályozza, midőn a kitüzött cselekmény csak egyszer lett véghezvíve, de eredményének létrehozásában, többen müködtek közre; ilyen az az eset, ha a dij valamely büntettes kézrekeritésére volt kitüzve, és a büntettest többen közösen fogták el. Ebben az esetben az egyes közremüködők tevékenységének mérve és az eredmény szempontjából való értéke is különböző lehet, s azért az a szabály, melyet az 1654. §. második bekezdése felállit, t. i., hogy a dij a közremüködőket egyenlő arányban illesse, nem volna az eset körülményeinek mindenkor megfelelő. A dij felosztásának igazságos módja ilyenkor az lesz, ha a dij a cselekmény véghezvivői között közremüködésük arányában osztatik meg. (1655. §. I.). Amennyiben azonban ez szabályként állittatik fel, szükséges megoldani azt a kérdést is, hogy ki fogja a közremüködés arányát, s illetőleg az ennek megfelelő dijrészletet megállapitani. Erre első sorban leginkább maga a dij kitüzője lehet hivatva, mint aki egyuttal a dij fizetésére is köteles; és azért a T. az osztály megejtésére első sorban őt jogositja fel; minthogy azonban döntése esetleg ellenkezhetik a felállitott szabálylyal, és igy sértheti az eredményben közremüködőknek már megszerzett jogát, az általa tett osztályt nem lehet véglegesnek nyilvánitani, hanem meg kell engedni, hogy az osztálylyal elégedetlen fél az osztály megigazitására birói döntést provokálhasson. Ez már kizárólag a dijra jogosultak ügye; és azért a birói döntés kieszközlésének oly per fog megfelelni, amelyben felperesként az

osztálylyal elégedetlen fél, alperesekként pedig a többi jogosult fog szerepelni. A dij kitüzőjét a T., eltérőleg a német ptkönyvtől, (660. I.) csak feljogositja, de nem kötelezi arra, hogy a közremüködők között az osztályt megejtse. Hogy ne kelljen a közremüködőknek az osztály megejtése végett minden esetben a bírósághoz fordulniok, czélszerü, hogy a dij felosztására a dij kitüzője, mint a dij fizetésére is kötelezett fél, fel legyen jogositva. De ha ez e jogával élni nem akar, vagy erre nem képes, vagy az osztály megállapitásával késik: akkor nem volna czélja és igazolható oka annak, hogy a dijra jogosultak első sorban arra legyenek kénytelenek perelni, hogy az osztályt a dij kitüzője ejtse meg, s csakis akkor kérhessék az osztály birói megállapitását, ha a dij kitüzője elleni birói eljárás esetleg nem vezetett eredményre. Ilyenkor tehát czélravezetőbb eljárás lesz az, ha a jogosultak egyenesen a bíróságtól kérhetik az osztály megállapitását. Hogy ezt a jogosultak megtehetik, ez már az általános szabályok (v. ö. 964. §. II.[2]), megfelelő alkalmazásából következik, s ennélfogva a T. ezt kifejezetten is kimondani nem tartotta szükségesnek. Önként érthető egyébiránt, hogy a jogosultak az osztályt maguk közt is megejthetik, s e végett nem kell szükségképen birói döntést kieszközölniök. Hogy az osztály megállapitás a dij kitüzőjét csak személyében illeti-e, vagy azt ügyleti uton másra is átruházhatja-e, és hogy átszáll-e az örököseire is: ez a magyarázatnak marad fentartva. Az általános elveknek inkább fog megfelelni, ha ezt a jogot a dijkitüző legszemélyesebb jogának tekintik.

A dij kitüzője a dijra jogosultak irányában kötelezettségének teljesitéséért ugy felel, mint más adós. Ennélfogva, ha a dij a közremüködők között közremüködésük arányában felosztandó és tudja, hogy az általa megejtett osztálylyal valamelyik fél nincs megelégedve, a dijnak azt a részét, melyet az osztálylyal meg nem elégedő fél osztályrészén felül a maga részére követel, veszély nélkül nem adhatja ki a többi jogosultnak. Kötelezettsége alól azonban a vitás összegnek birói letétbe helyezése, illetőleg birói őrizetbe adása által mentesitheti magát (1289. §. 2.). Ez azonban az általános szabályok szerint csak joga, s nem egyszersmind kötelessége is; a T. azonban abból indul ki, hogy az osztály vitássá válta a vitás dijrészletnek visszatartására és ezzel esetleg a jogosultak kielégitésének veszélyeztetésére elegendő

okul nem szolgálhat; ennélfogva a T., ha az osztálylyal elégedetlen fél idejekorán értesiti a dij kitüzőjét arról, hogy az osztály birói megigazitását szándékozik kérni, őt a vitás dijöszszegnek birói letétbe helyezésére kötelezi (1655. §. II., v. ö. 1290. §.).

Ha pedig a dij kitüzője az osztályt egyáltalán nem akarja vagy nem képes megejteni, vagy azzal késik: abban az esetben a T. bármelyik jogosult kérelmére az egész dijnak birói letétbe helyezésére kötelezi őt (1655. §. III.); mert addig, mig az osztályt a biróság meg nem állapitja, érdekük biztositásának egyéb előfeltételek hiányában csak ez a módja marad fenn.

A T.nek szóbanforgó rendelkezései kifejezetten csak *„birói letétbe helyezésről“* tesznek emlitést; ez a kifejezés azonban itt tágabb értelemben veendő, mint azt az 1289. §. használja, s nevezetesen a dij hatósági őrizetbe vételét nem akarja arra az esetre korlátozni, ha dijul a szoros értelemben vett birói letétre alkalmas tárgy van kitüzve (1291. §. I.), hanem ide értendők azok az esetek is, midőn a dij oly tárgyból áll, amelyre nézve nem birói letétnek, hanem birói őrizetnek van helye, minek a végleges szövegezésnél esetleg a birói őrizet felemlitésével kifejezést is lehet majd adni. Ha a dij tárgya ingatlan, a jogosult pályázók ehhez való jogának biztositására a dologjogi szabályok nyujtanak módot; ennélfogva erről az esetről e helyütt külön rendelkezni nem szükséges.

A T. fentebb vázolt rendelkezéseinek alapfeltétele, hogy a dij természetben vagy érték szerint megosztható és a megosztás a dijkitüzés feltételei szerint sincs kizárva. Ha tehát a dij sem természetben, sem érték szerint meg nem osztható vagy a dijkitüzés feltételei értelmében csak egynek adható ki: abban az esetben az 1654. és 1655. §-okban meghatározott eljárásnak természetszerüleg nem lehet helye. Az uralkodó álláspont szerint ily esetekben sorshuzás utján kell eldönteni, hogy a dij több jogosult között kinek adassék ki (V. ö. H. 202., B. 754., 761., D. 685., N. 659. II², 660. III.). Ezt fogadja el a T. is. (1656. §. I.)

Ha valamelyik jogosult dij illetőségét visszautasitja, kifejezett rendelkezés hiányában kétes lenne, vajjon az osztálynál és a sorshuzásnál az ily jogosultat figyelembe kell-e venni vagy sem. A visszautasitásból szükségszerüleg még nem következik, hogy a visszautasitót illető rész a többi jogosultnak, és ne a dij kitüzőjének javára számittassék, általában azonban a méltá-

nyosságnak és legtöbbször a visszautasitó intencziójának is az lesz leginkább megfelelő, ha a visszautasitás a többi jogosult javára számittatik. Ennélfogva a T. szabályként azt mondja ki, hogy azt a jogosultat, a ki dij illetőségét visszautasitja, sem az osztálynál, sem a sorshuzásnál nem kell számba venni (1656. §. II.).

1657., 1658. §§.

A dijkitüzési ügylet kategoriájába tartozik, de sajátosságai miatt több irányban különleges szabályozást tesz szükségessé *a pályadijak kitüzése.* Ennél a dij feltételéül szabott cselekmény, mely többnyire valamely tudományos, müvészeti, ipari, technikai stb. feladat megoldásában áll, többféle módon vihető végbe, és a pályadij kitüzésének tulajdonképeni czélja a leghelyesebb megoldásnak verseny utján való előmozditására irányul. Ennek a czélnak megvalósitására első sorban szükséges, hogy a határidő, a mely alatt pályázhatni, ugyanoly módon mint maga a dijkitüzés, tehát magában a nyilvános felhivásban meg legyen állapitva, mert különben a dij kitüzője a mindig várható jobb megoldás reményében a végletekig halogathatná a beérkező pályamüvek birálatát és a legjobbnak végleges kiválasztását. A határidő szabását ennélfogva, eltérőleg egyéb dijkitüzésektől, a pályadij kitüzés érvényének kellékévé kell tenni, és azt is ki kell zárni, hogy a dij kitüzője az egyszer kitüzött határidőn utólag változtathasson (1657. §. I.)

A pályadij kitüzés czéljának, mely rendszerint a kitüzött feladat legjobb megoldására irányul, az 1654. §. első bekezdésének az a szabálya, hogy a dij kétség esetében azt illesse, a ki a kitüzött cselekményt először viszi véghez, nyilván nem volna megfelelő. Első sorban a pályadij feltételeinek kell irányadóknak lenni arra nézve, hogy a dij a pályázók közül csak egyet vagy többet, s hogy melyiket a több pályázó közül fogja megilletni. Mindenesetre dönteni kell azonban a felett, hogy a beérkező pályamüvek a pályázat feltételeinek általában megfelelnek-e, és hogy ha többen vannak a pályázók, a pályázat feltételei értelmében melyiknek kell a dijat kiadni. A pályázati felhivásban tehát azt is ki kell tenni, hogy a dij odaitélése felől ki fog dönteni; a pályadijra jogosult személy meghatározása

tehát az ekként kijelölendő személynek lesz feladata. Hogy kit illessen a döntés joga akkor, ha a pályázati felhivásban a pályabiró nem lett megjelölve, vagy a kijelölt pályabirák ebbeli tisztökben nem akarnak vagy nem képesek eljárni vagy azzal késnek: e részben az a szabály, melyet a német ptkönyv (661. II.) felállit, t. i. hogy maga a pályadij kitüzője döntsön a dij odaitélése felől, nem mutatkozik megfelelőnèk. A pályadij kitüzője nem mindenkor fog birni a pályamüvek birálatához szükséges szakértelemmel, és ezen eseten kivül is kérdés tárgya lenne, hogy mi történjék akkor, ha a dij kitüzője nem akar ebbeli tisztében eljárni vagy ezzel késik. Per utján erre alig lenne mindenkor szoritható, s egy ilyen, esetleg hosszadalmas eljárás eredménytelensége esetében sem maradna más megoldás hátra, mint az, hogy a pályázók vagy maga a dij kitüzője a biróság által kirendelendő szakértők döntését lennének kénytelenek kieszközölni. A T. azért a dijkitüző döntési jogának mellőzésével czélszerübbnek látta a szóban forgó esetekre szabályként azt felállitani, hogy bármelyik pályázónak vagy a dij kitüzőjének kérelmére egyenesen a biróság rendeljen ki szakértő pályabirákat (1657. §. II., v. ö. H. 203., B. 760.), feltéve természetesen, hogy az összes érdeklettek más megoldásban meg nem állapodtak. Hogy hány pályabiró rendelendő ki, s hogy ezek miként határoznak: ennek szabályozását az eljárási szabályoknak lehet fenhagyni.

Ha a pályabirák több pályázót egyenlően érdemesnek találnak a pályadijra, a mennyiben a pályázati feltételek erre az esetre mást nem rendelnek: az lesz megfelelő megoldás, hogy a dij a pályázók között egyenlő arányban, s illetőleg, ha a pályamü több személy közremunkálásának eredménye, közremüködésük arányában osztassék meg. (1657. §. III., v. ö. N. 661. III., B. 758. II.), önként értetvén, hogy ha a dij meg nem osztható, az 1656. §. szabálya szükség esetében itt is alkalmazható lesz.

Akár a pályázati felhivásban, akár a biróság által volt a pályabiró kijelölve, döntése végleges és megtámadhatatlan, s ellene birói döntést provokálni nem lehet. Ez felel meg a pályabiró feladata természetének (1657. §. IV., v. ö. N. 661. II.[2])

Kétségek elháritására a T., egyezőleg az uralkodó állásponttal (N. 661. IV., P. L. R. 1. r. 11. cz. 995., H. 204., B.

761., D. 685.), szabályként kimondja, hogy a pályamü tulajdonát, illetőleg a szerzői jogot a pályázó csak abban az esetben köteles a dij kitüzőjére átruházni, ha ez a pályázati feltételekben ki volt kötve (1658. §.); mert ily kikötés hiányában a pályadijkitüzés czéljának és feltételének a pályázó már az által megfelelt, hogy a pályamüvet előállitotta, ennélfogva utólagosan a dij feltétele gyanánt egy további szolgáltatást nem lehet tőle megkivánni.

TIZENHARMADIK CZIM.

Ügyvitel.

ELSŐ FEJEZET.

Megbizás.*

1659., 1660. §§.

A megbizási szerződésből eredő kötelmi jogviszonyt, a megbizás (mandatum) kötelmét, a T. a következő általános szempontok szerint szabályozza:

1. A T. a megbizás fogalmát mind belsőleg, (dogmatice) mind külsőleg (technikailag) élesen elhatárolja a *meghatalmazás* fogalmától.

Belsőleg akkép, hogy *megbizás* alatt azt a szerződést érti, melynél fogva valaki egy más személy irányában valamely, ez által reá bizott ügy ellátására kötelezi magát, tehát azt az intern obligatorius jogviszonyt, a mely a megbizási szerződésből kifolyóan a megbizó és a megbizott közt keletkezik; *meghatalmazás* alatt pedig azt az egyoldalu jognyilatkozatot, a melynél fogva valaki egy más valakit feljogosit arra, hogy őt valamely jogügylet létesitésénél harmadik személylyel szemben közvetlen hatálylyal reá közvetlenül kihatólag, őt közvetlenül

*) V. ö. O. 1002—1033., P. L. R. 1 r. 13. cz. 5—227., C. 1984—2010., Ol. 1737—1763., S. 1709 - 1739., Z. 1156 - 1188., Sv. 392 - 405, Sz. 1295—1327., H. IV. 2. 266. és köv., B. 685—721, D. 687—716, N. 662—676, Apáthy-terv. 580—611.

jogositva vagy kötelezve, helyettesitse, képviselje, tehát azt az extern autoritativ jogviszonyt, a mely a képviseletre feljogositó jognyilatkozatból kifolyóan a meghatalmazó és valamely harmadik személy közt keletkezik.

Külsőleg akkép, hogy mig a megbizás szabályait a IV. Rész 13. czimének itt szóban forgó első fejezetébe foglalja, addig a meghatalmazás szabályait a IV. Rész 1. czimének a képviselet általános rendezését tartalmazó nyolczadik fejezetében helyezi el.

A belső elkülönitést igazolja az, hogy a megbizás lehet ugyan a meghatalmazásnak jogalapja, de a meghatalmazásnak lehet a megbizáson kivül más jogalapja is (pl. szolgálati vagy társasági szerződés); továbbá, hogy a megbizás és a meghatalmazás még a megbizó s a megbizott közti viszonyban sem járnak szükségképpen karöltve egymással, a mennyiben egyrészt lehet, hogy a megbizás, habár valamely jogügylet létesitésére irányul is, nem képviselőként való eljárásra, hanem suo nomine ténykedésre szól; másrészt pedig lehet az is, hogy a megbizás és a meghatalmazás legalább időbelileg nem fedik egymást. Lehet, hogy a megbizó vagy előbb adja a megbizást és csak azután a meghatalmazást, vagy ugy, hogy előbb a meghatalmazást adja és csak azután a megbizást. Ez utóbbi eset nevezetesen akkor forog fenn, a mikor pl. általános vagyonkezelésre való feljogositás hiányában ugyan, de jövőben adandó határozatlan számu megbizásra tekintettel, már eleve kiállittatik egy u. n. általános meghatalmazást tartalmazó meghatalmazvány.

A külső elkülönitést igazolja az, hogy a rendszeresség, az anyag megfelelő elhelyezése, a fogalmi különbségeknek kellő csoportositás utján szembetünőbbé tétele a törvény helyes és könnyü kezelhetőségének egyik biztositéka.

A megbizás és a meghatalmazás jogintézményének ezt az éles elkülönitését az elméletben Jhering (Jahrbücher 2. köt. 131. l.) és Laband (Goldschmied-féle Zeitschrift 10. köt. 208. l.) a törvényhozásban a zürichi ptkönyv (egyfelől 1156. s köv., másfelől 949. s köv.,) és a svájczi szöv. töv. (egyfelől 392. s köv., másfelől 36. s köv.) kezdeményezték; teljes következetességgel viszi azt keresztül a német ptkönyv (egyfelől 662—676., másfelől 164—181.)

2. A megbizás, a hogyan annak jogi természetét a T. elvileg contemplálja, habár nem a „munkaszerződések" czimébe (IV. Rész 12. czim) van is felvéve, hanem az „ügyvitel" rubruma (IV. Rész 13. czim) alatt szerepel, lényegében mégsem más, mint voltaképen ugyancsak munkaszerződés, vagyis oly szerződés, a melynek tárgya valamely más valakinek érdekében végzendő emberi munka; — legyen ez: akár az emberi munka általában, akár ennek csak egy bizonyos eredménye; akár valamely physikai, akár valamely jogi ténykedés; akár valamely vagyoni, akár valamely erkölcsi érdekü munkaszolgáltatás; szóval, a melynek tárgya, valamely „vagyoni ügy" vagy „egyéb teendő" (1659. §. II.) Csakhogy a megbizás a T. részletes elhatárolása szerint nem önálló, hanem csak subsidiarius munkaszerződési typus, vagyis a munkaszerződésnek csupán a genus-a, a mely mint ilyen, szükségkép csakis kisegitőleg nyer megvalósulást, a mikor t. i. tényálladékban a munkaszerződés species-einek, nevezetesen a szolgálati, illetőleg a vállalkozási szerződésnek ismérvei fel nem lelhetők. Ép a subsidiaritasnak ezt a viszonyát akarja a T. az elkülönitett elhelyezéssel kidomboritani. A mint hogy azzal is, hogy a megbizás tárgyául nem a munkát mint ilyet, hanem az ügyvitelt, — vagyis az elvállalt ügyellátást állitja oda, a T. éppenséggel nem azt akarja jelezni, mintha a megbizás tárgya valamely objective különleges, specificus munkaszolgáltatás lehetne csak, hanem csakis azt kivánja hangsulyozottan kiemelni, hogy a kötelezett munkaszolgáltatásnak subjective más valaki érdekében fekvőnek (u. n. „negotium alienum"-nak) kell lennie (v. ö. pl. D. 688., Apáthy-terv. 581.)

Már most közelebbről tekintve a megbizás, mint a munkaszerződés genus-a, s a szolgálati, illetőleg a vállalkozási szerződés, mint a munkaszerződés speciesei közt felállitott határvonalat (az alkuszi szerződés s a dijkitüzés e helyütt nem veendők külön szemügyre), a T. a határvonalat ekkép huzza meg:

a) Bármely *ingyenes* munkaszolgáltatás szerződéses elvállalása forogjon szóban, ez a munkavállalás soha semmi körülmények közt sem állapithat meg szolgálati, illetőleg vállalkozási szerződést, hanem megbizást, esetleg ajándékozást, vagy

a mennyiben ezen szerződések alá nem vonható, külön nem szabályozott szerződést constituál.

b) Bármely *visszterhes* munkaszolgáltatás szerződéses elvállalása forogjon szóban, ez a munkavállalás, a mennyiben a szerződés nem az emberi munkára általában, hanem annak csak egy bizonyos *eredményére* irányul, — eo ipso nem megbízást, hanem vállalkozási szerződést constituál (v. ö. a T. 1626. §-át az 1660. második bekezdésével.)

c) Ha oly *visszterhes* munkaszolgáltatás szerződéses elvállalása forog szóban, a melynek elvállalásánál a szerződés nem az emberi munkának csak egy bizonyos eredményére, hanem az emberi munkára *általában* irányul, ez a munkavállalás sem eo ipso szolgálati szerződést, sem eo ipso megbizást nem constituál, hanem — a szerint a mint — majd azt, majd ezt; t. i.:

aa) ha a szolgáltatandó munka nem valamely háztartási, gazdasági vagy üzleti teendő, hanem valamely másnemü szolgálat, pl. ügyvédi, orvosi, tanitói, szinmüvészi munka, — „ein Dienst *höherer* Art", mint a német ptkönyv 622., 627. §-ai mondják, ugy

α) szolgálati szerződés forog fenn, a mennyiben a munkavállaló a munkaadónak *állandó* alkalmazottja (1625. §.);

β) megbizás forog fenn, a mennyiben a munkavállaló és a munkaadó közt csupán *transitorius* viszony létesül;

bb) ha a szolgáltatandó munka valamely *háztartási, gazdasági vagy üzleti teendő*, — ugy (1660. §. II.)

α) szolgálati szerződés forog fenn, a mennyiben a felek in concreto a szolgálati szerződés szabályai szerint *akartak* szerződni;

β) megbizás forog fenn, a mennyiben a felek in concreto a megbizás szabályai — nevezetesen a feltétlen és kizárhatatlan revocabilitas elve (1672., 1673. §§.) — szerint *akartak* szerződni.

Ehhez hozzáteszi még a T. (1660. §. II.) azt a törvényi suppositumot, de csak mint magyarázati szabályt, — hogy a felek — a limine — a szolgálati szerződés szabályai szerint akartak szerződni.

A fennebbiekben vázolt elhatárolásból látható tehát, hogy a T. — a modern ethika s a mai gazdasági felfogás, jelesül az emberi munka, akár a fizetett emberi munka mostanság divó aestimatiója szerint óhajtván a munkaszerződéseket osztályozni, —

teljesen emancipálta a megbizás fogalmát az ügyvitel ingyenességének kellékétől. Ezzel ugyan gyökeresen szakitott a római jognak ama — a jogrendszerekre tudvalevőleg hosszú időn át mérvadó befolyással volt — cardinalis tételével, a mely szerint: „mandatum, nisi gratuitum, nullum est" (L. 1. §. 4. D. mandati 17. l.); de nyiltan és következetesen arra az álláspontra helyezkedett, a melyen a jelenkor törvényhozási és törvényelőkészitő munkálatainak túlnyomó többsége áll (ide tartoznak jelesül: P. L. R. 1. r. 13. cz. 74—79., C. 1986., O. 1004., 1013., Z. 1119., Sz. 1299., Sv. 392., H. 274., B. 688., D. 689., Apáthy terv. 582.) A német ptkönyv látszólag ugyan a római jog dogmáját tette magáévá, de idevágó rendelkezéseinek mélyebb egybevetéséből, különösen szerves összefüggésük logikájából nyilván kitünik, hogy valójában a német codex is az ujabbkori felfogásnak hódol; mert habár a megbizás fogalom-meghatározását statuáló 662. §-ában az ügyvitel ingyenességét állitja is oda szószerint a megbizás essentialis kellékeül, mindazonáltal, ugyancsak a megbizásról szóló rendelkezéseinek keretébe felvett 675. §-ában az oly szolgálati, illetőleg vállalkozási szerződéseket, a melyeknek voltaképeni tárgya valamely ügy ellátása („Geschäftsbesorgung"), — a szolgálati, illetőleg vállalkozási szerződés specificus jogszabályain kivül — egyuttal aláveti a megbizás csaknem valamennyi specificus jogszabályának is, ugy hogy dogmatice teljes joggal lehet mondani, hogy a német ptkönyv lényegileg ugyancsak ismeri a visszterhes (dijazott, honorált) megbizás jogintézményét. Hazai joggyakorlatunk, valamint szakiróink, szintén a T. álláspontját vallják (v. ö.: Fodor-Kiss III. k. 671. l.).

3. Az 1660. §. első bekezdésére nézve lásd az 1601. és 1383. §-ok indokolását.

4. A megbizás a T. elvi felfogása szerint egyoldalu consensualis szerződés; — egyoldalu: mikép maguk a tulajdonképeni reálszerződések. Ezt a természetét nem rontják le, — jelesül az 1369. §. kapcsán kifejtett s ide is vonatkoztatható okoknál fogva — a megbizottnak a T. 1669., 1670. és 1671. §-ain gyökerező, merőben accidentalis ellenkövetelései, t. i. az előlegadás, valamint a költekezés s a kár megtéritése iránt támasztható ellenkövetelései; a ,minthogy nem rontja le az egyoldaluság jellegét az a körülmény sem, hogy a megbizottnak szer-

ződéses szolgáltatásáért (az elvállalt ügyellátás fejében) esetleg jutalom, tiszteletdij jár, mert a T. 1672. és 1673. §-aiból nyilván kitünik, hogy ez a jutalom nem fix, elvonhatatlan követelés tárgya, és még az 1673. §. második bekezdése szerinti méltányos kárpótlási összeg sem szükségképen fedi a kötelezett munkaszolgáltátás kikötött visszterhét, sőt ettől fogalmilag, lényegileg különbözik. A jutalom ehhez képest a T. 1158. s köv. §-ai alá eső viszonos teljesitésnek, a szerződést igazi (technikai értelemben vett) kétoldalu, kölcsönös szerződéssé tevő ellenszolgáltatásnak éppenséggel nem tekinthető. (V. ö. a T. 1382. §-ának rendjén mondottakat is; valamint a német ptkönyv első tervezetének indokolását: — Motive II. k. 528. — „Durch das Versprechen einer Vergütung allein nimmt der Auftrag jedoch noch nicht — wie der Dienstvertrag — den Karakter eines *gegenseitigen* Vertrages an.")

5. A T. a megbizási szerződés jogérvényességét semmiféle különös alakisághoz nem köti, a 945. §. általános szabályától tehát a megbizási szerződésre nézve sem tér el. Ismeri e szerint az u. n. „*hallgatólagos* megbizás" kategóriáját is, bár nem szól is expressis verbis róla, nem akarván — még annyira sem, mint a szász ptkönyv 1297. §-a, a dresdai javasl. 690. czikke, az Apáthy-féle terv. 583. §-a — a casuistica kimerithetetlen terére lépni. Mellőzi ellenben — legalább mint az általános magánjog jogintézményét — az u. n. „vélelmezett megbizás" kategoriáját, főleg azért, mert az e fogalom alá subsumáltatni szokott esetek (v. ö. P. L. R. 1. r. 13. cz. 119., 120., 122—128., 129—139.) igazságos, méltányos elbirálására rendszerint a megbizás nélküli ügyvitel (negotiorum gestio) szabályait (1678—1692. §§.) is teljesen elegendőknek találja.

6. A T. mellőzi —legalább mint az általános magánjog, különösen pedig az általános *anyagi* magánjog jogintézményét — valamint az u. n. specialis *meghatalmazás*, épp ugy az u. n. specialis *megbizás* kategoriáját is. A mellőzés okai mindkét irányban azonosak (v. ö. e részben a T. 1013. és 1014. §-ainak rendjén — Indok. III. k. 179. l. — tüzetesen kifejtetteket). A mandatum speciale követelménye, egyrészt in abstracto éppenséggel helyesen nem szabályozható, másrészt in concreto valamelyes számottevő haszonnal nem is jár, sőt voltakép még csak fokozza a megbizó akaratkijelentésével való visszaélés lehetőségét.

1661. §.

A T. 1661. §-a az abban megjelölt személyekre rótt értesitési kötelesség megsértését nem a kapott megbizás hallgatólagos elfogadásának fictiójával, hanem csak az értesités elmulasztásásából eredő kár megtéritésének terhével sujtja; sőt kifejezetten még a kártéritési kötelezettség jogkövetkezményét sem emliti, minthogy ez az utóbbi sanctio a kötelmek nem teljesitésének jogkövetkezményeit meghatározó általános szabályokból amugyis önként következik. A T. eme álláspontja eltér ugyan mind keresk. törvényünk 320. §-ának, mind a külföldi törvényhozások és törvényhozási előmunkálatok tulnyomó részének (P. L. R. 1. r. 13. cz. 13—17., Z. 1159., Sz. 1298., Sv. 393., H. 272. II., B. 689. II., D. 690. II., Apáthy terv. 583. II.) e részbeni felfogásától; de teljes összhangzásban van egyfelől az osztrák ptkönyv 1003., másfelől a német ptkönyv 663. §-ával. A hallgatólagos elfogadás fictiójának mellőzését igazolja különösen az, hogy e fictio — a mennyiben oly értelemben állittatnék fel, hogy a kérdéses személyek puszta hallgatása a megbizási jogviszony keletkezését nemcsak ellenükben, de mellettük is, tehát nemcsak a nem értesitett megbizó előnyére, hanem esetleg hátrányára is, eredményezné — a T. itt szóban forgó 1661. §-át nyilván összeütközésbe hozná annak 940. §-ával, amely alapelvül vallja egyrészt azt a jogtételt, hogy valamely szerződés inter absentes csak ugy jöhet létre külön elfogadási nyilatkozat nélkül, ha az ajánlattevő arról eleve lemondott, vagy ha az élet felfogása szerint ilyet az adott esetben nem várhatott, másrészt azt a jogtételt, hogy a mely esetekben az inter absentes kötendő szerződés létrejöttéhez a külön elfogadási nyilatkozat nem szükséges is, még azokban sem nélkülözhető épenséggel magának az elfogadásnak ténye, vagyis hogy a szerződés még ilyenkor is csak akkor tekinthető perfectté váltnak, ha az a fél, a kinek az ajánlat az emlitett körülmények közt inter absentes tétetett, ennek elfogadását valamely módon nyilvánitja, oly módon, hogy ebbeli akaratát akár kifejezetten, akár hallgatólag, de mindig csak positive s nem pusztán negative — egyszerü hallgatás által — juttatja kifejezésre. A mennyiben pedig a hallgatólagos elfogadás fictiója annyit akarna csak jelenteni, hogy a nem értesitett megbizónak szabadságában áll

a kérdéses személyekkel szemben választani a közt, hogy a megbizást hallgatólag elfogadottnak kivánja-e tekinteni, avagy hogy az értesités elmulasztásából eredő kárának a megtéritését kivánja csak érvényesiteni, a nem értesitett megbizó oly messzemenő kedvezésben részesülne, a minőt a T. itt szóban forgó 1661. §-ának tényálladéka mivel sem igazolna, eltekintve attól, hogy a hallgatólagos elfogadás fictiójának ily értelemben való felállitása az igazság és a méltányosság követelményeinek csak némileg is figyelembe vétele mellett a lehető legbonyolultabb részletes szabályozást tenné szükségessé. Másrészt figyelembe veendő az is, hogy a hallgatólagos elfogadás fictiója a nem értesitett megbizót minden további tudakozódás terhe alól feloldja, holott a kártéritési kötelezettség jogkövetkezményének álláspontja kétségtelenül épen az ellenkezőt eredményezi; de épen az, hogy a kártéritési kötelezettség jogkövetkezményének álláspontja a nem értesitett megbizót nagyobb óvatósságra kötelezi, az esetek nem csekély számában egyenesen a nem értesitett megbizó érdekét szolgálja. Valamint nem hagyható figyelmen kivül az sem, hogy oly transitorius természetü jogviszonyokban, a milyeneket a megbizási szerződés az esetek tulnyomó többségében létesit, a hallgatólagos elfogadás fictiója s illetőleg a megbizás közvetlen teljesitésének kényszere, mint minden afféle szolgálati kényszer, vajmi könnyen ép a nem értesitett megbizó legéletbevágóbb érdekein boszulhatná meg magát. A mi pedig végül az *ingyenes* megbizás, a merő szivességre fektetett ügyellátás eseteit illeti, nyilvánvaló, hogy ezekre nézve meg fiduciarius természetük az, a mi — minden igazság és méltányosság szerint — teljes joggal tiltakozik a hallgatólagos elfogadás rideg fictiója ellen.

A T. 1661. §-ában megjelölt személyeket az e szakaszban reájuk rótt értesitési kötelesség — a mint a T. ezt contemplálja — nemcsak az oly megbizásokkal szemben terheli, a melyek *visszterhes* ügyellátásra, hanem az oly megbizásokkal szemben is, a melyek pusztán ingyenes ügyellátásra szólanak; nem tevén e tekintetben különbséget az sem, hogy ajánlkozásuk, illetőleg nyilvános kirendelésük egyenesen és kizárólag *visszterhes* ügyellátásra szólt is.

1662. §.

A megbizó utasitási jogának az 1662. §. harmadik bekezdésében foglalt korlátolását a magasabb tudományos képzettséget avagy szakismeretet feltételező hivatásos ügyvitel sajátlagos (u. n. artes liberales-szerü) természete igazolja, mint a mely — a megbizó érdekében — egyfelől fokozott felelősséget, másfelől — bár a megbizó formai akaraturalmának rovására, de materialiter ugyancsak az ő jól felfogott érdekében — nagyobb cselekvési szabadságot: a megbizott nagyobb önállóságát indicálja. Azzal pedig, hogy a T. itt szóban forgó rendelkezése megadja a megbizottnak a nagyobb cselekvési szabadságot, a megbizó utasitásaitól való eltérhetés szélesebb körü jogát, egyuttal — bár kifejezetten nem is mondja ki, de nyilvánvalóan fokozza a megbizott felelősségét is; — noha nem hagyható figyelmen kivül az sem, hogy a megbizó utasitásaitól való eltérhetés joga s a megbizó utasitásaitól való esetleges eltérés kötelessége — elvi előfeltételeikre nézve — nem teljesen fedik egymást. A megbizott eme nagyobb cselekvési szabadságának, szélesebb körü eltérhetési jogának esetleges tulkapásai ellen kellőképen megvédik a megbizót — a T. 1673. §-ának első bekezdésében biztositott törvényes felmondási jog annál is inkább, mert a most idézett §. második bekezdése szerint a justa causa nélkül felmondó megbizóra kiszabható kárpótlási összeg a megbizás teljesitésének kikötött visszterhével nem szükségképen fedvén egymást, hanem mindenkor teljesen a méltányosság szerint lévén megállapitandó, a biróságnak módjában áll, a dominus negotii akaraturalma s a megbizottnak nagyobb cselekvési szabadsága közt netán felmerülő összeütközéseket mindannyiszor a concret eset igazságos és méltányos követelményeihez képest kiegyenliteni.

A német ptkönyv nem tartalmaz ugyan az 1662. §. harmadik bekezdésének egyenesen megfelelő rendelkezést, de kétségtelen, hogy a kérdéses ügyvitel legtöbb gyakorlati esete a német codex keretében — a szoros értelemben vett (t. i. a német törvény 675. §-a alá nem eső) szolgálati szerződés kategoriája alá tartozik, a melynek a feltétlen utasitási jog amugysem naturalis ügyleti alkateleme.

1663. §.

A T. 1663. §-a a megbizás határainak quantitativ tullépése (az u. n. excessus mandati) tekintetében — a keresk. törvény 370. §-ának (az eladási, illetőleg vételi bizományra vonatkozó) alapelveit, a melyek a gyakorlatban teljesen beváltak, általános jogtételekké declarálja, egyuttal érvényüket a megbizásos szerződéskötés egész területére kiszélesbbiti. E részben követi az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok egy tekintélyes részének (Z. 1160., 1970., 1180. I., Sz. 1305., Sv. 395. II., B. 400., D. 697., Apáthy terv. 590.) példáját is. A német ptkönyv a megbizás határainak quantitativ tullépéséről ugyan kifejezetten nem rendelkezik, de indokolása (Motive II. k. 535. lap) maga concedálja, hogy az általános elvek alkalmazása az esetek tulnyomó többségében hasonló jogtételeket eredményez. Az, hogy a T. — az esetek kiváló actualitására tekintettel e részben kifejezetten foglal állást, annyival kevésbbé mutatkozhatik aggályosnak, mert az itt szóban forgó 1663. §. szövege a megbizót a terhesebb feltételek alatt kötött szerződés visszautasitására csak jogositja, tehát nem zárja ki azt, hogy a megbizó a szerződést a terhesebb feltételek daczára — egyedül saját tetszésétől függőleg — magának annectálhassa, habár a megbizott suo nomine járt is el.

1664. §.

A T. 1664. §-a szerint: a megbizott a reábizott ügy ellátásában, a mennyiben visszterhes megbizás forog szóban, u. n. omnis culpá-ért felelős (v. ö. az 1664. §-t a T. 1162. §-ával); a mennyiben pedig ingyenes megbizás forog szóban (ingyenes alatt e helyütt csakis az oly megbizást értvén, a melyet a megbizott nemcsak hogy jutalom kikötése nélkül, de minden egyéb érdektől is menten vállalt el), ugyan szintén minden gondatlanságért felelős; — csakhogy gondatlansága tekintettel a szóban forgó megbizás merőben fiduciarius természetére — *enyhébb megitélés alá esik.* Ez nem azt akarja épenséggel jelenteni, hogy a felelősség mérve az ügylet ingyenessége miatt „subjective"

szállittatnék le, vagyis hogy a megbizott a megbizás ingyenessége esetén csakis az u. n. „diligentia quam in suis rebus" (1163. §.) mértéke szerint tartoznék felelősséggel, hanem csakis azt jelenti, hogy a felelősség mérve az ügylet ingyenessége miatt „objective" valamivel leszállittatik, vagyis hogy a megbizott a megbizás ingyenessége esetén *csakis* arra a gondosságra van kötelezve (de erre azután *igenis* kötelezve van): a melyet — *tekintetbe véve a szóban forgó megbizás merőben fiduciarius természetét* — az élet felfogása szerint rendes embertől *általában* elvárnak.

Teljesen ugyanigy rendelkezik a T. 1385. §-a is — a letéti szerződésből eredő kötelmi jogviszonyra vonatkozóan arra az esetre, ha ingyenes letét forog szóban (az ingyenességet itt is a fenti szorosabb értelemben véve); tekintve különösen, hogy a letéti szerződés, a mint ez a letétre vonatkozó, idevágó §-ok rendjén már jeleztetett, voltaképen nem más, mint a megbizási szerződésnek csak egy species-e: u. n. mandatum de custodiendo.

A T. 1664. s illetőleg 1385. §-ának rendelkezése legközelebb áll a svájczi szöv. törv. 113. §-ához, a mely nemcsak a megbizásra és a letétre singulariter vonatkozóan, hanem *általános* horderővel állitja fel az itt statuált jogtételt, kimondván, hogy akármilyen ügylet forogjon is szóban, az adós mindig — már eo ipso — csekélyebb gondosságra van kötelezve akkor, ha a szóban forgó ügylet ingyenes („wenn das Geschäft für den Schuldner keinerlei Vortheil bezweckt"), mint ha visszterhes.

A német ptkönyv az itt szóban forgó kérdés megoldásában részint következetlenségbe, részint tulszigorba esik. Következetlenségbe esik: a mennyiben — a megbizásnak és a letétnek fentebb kiemelt fogalmi rokonsága daczára — a felelősség más mérvét szabja a megbizottra, és mást a letéteményesre; még pedig a felelősség szigorubb mérvét (az omnis culpá-ért való felelősségét — v. ö. a német codexnek a megbizás vonatkozó §-ait annak 276. §-ával —) a megbizottra, a szükségkép mindig ingyenes eljáró megbizottra, — a felelősség enyhébb, sőt a subjectiv mérték teljes mélyéig leszállitott mérvét (a diligentia quam in suis rebus-ért való felelősséget — l. a német codex 690. §-át) — a csupán esetleg ingyenesen vállalkozó letéteményesre. Tulszigorba esik: a mennyiben az *ingyenesen* eljáró megbizottat — minden tekintet nélkül a fiducia igazságos, méltányos követelményére —

a felelősség *csak oly* szigoru mérvének veti alá, mint akár a *visszteherért* vállalkozó letéteményest, akár — tulajdonképeni szolgálati szerződés esetében — a *visszteherért* szolgáló munkavállalót.

1665. §.

Az 1665. §. *második* bekezdésének az a rendelkezése, hogy a megbizott a megbizás jogosult átruházása esetében csak az átruházás körül elkövetett vétkességeért (u. n. culpa in eligendo-ért) felelős, nem akar arra az esetre vonatkozni, a mikor voltaképen nem magának a megbizásnak az átruházása, vagyis nem a megbizás önálló teljesitésére jogositott és kötelezett helyettesnek a kirendelése (u. n. tulajdonképeni substitutio) forog szóban, hanem a megbizott a megbizást a maga személyében teljesiti s a teljesitése alatt, az ő szakadatlan irányitása szerint ténykedő közreműködőt (mint u. n. „Gehülfe"-t, a mint a N. 664. mondja) vesz igénybe. Erre az esetre — habár in concreto a segitő igénybevétele jogosultan történt is — a T. 1164. §-ának az az általános szabálya nyer alkalmazást, a mely szerint: kötelezettségének teljesitésénél használt harmadik személy vétkességéért az adós közvetlen, egyenes felelősséggel tartozik vagyis: époly terjedelemben, mint a maga vétkességéért.

Az 1665. §. *harmadik* bekezdésének az a rendelkezése, hogy a megbizásnak akár jogosult, akár jogosulatlan átruházása esetében a megbizottnak a helyettes ellen a megbizás átruházásából eredő követelései már a törvény erejénél fogva, u. n. cessio legalis alapján szállnak át a megbizóra, igazolását abban találja, hogy máskülönben — ha t. i. a kérdéses követelések átszállása (miként ez az 1667. §. második bekezdésében megjelölt követelések átszállására nézve megkivántatik) jogügyleti engedményezéshez köttetnék — a megbizó érdekei a megbizás átruházásának lehető veszélyeivel szemben elég hatályos oltalomban nem részesülnének. A mi jelesül a megbizás *jogosulatlan* átruházásának esetét illeti, — tekintve, hogy az 1667. §. második bekezdése csak a megbizás teljesitéséből eredő követelésekre, azaz csak azokra a követelésekre vonatkozik, a

melyeket a megbizott megbizója számlájára szerzett, a megbizás jogosulatlan átruházásából eredő követelések azonban ilyeneknek éppenséggel nem tekinthetők, — nyilvánvaló, hogy a megbizó az itt szóban forgó követelések engedményezését egyáltalában csak ugy követelhetné, ha a megbizás jogosulatlan átruházását a maga részéről utólag jováhagyná; ámde ezzel a megbizóra nézve a dolog másik oldaláról az a visszásság állna elő, hogy a megbizott felelőssége immár visszaható erővel az 1665. §. második bekezdéséhez képest csakis a culpa in eligendo-ért való felelősségre zsugorodnék össze. A mi pedig a megbizás *jogosult* átruházásának esetét illeti, a megbizó a kérdéses követelések engedményezését ilyenkor a többször felhivott 1667. §. második bekezdésének alapján követelhetné ugyan, de a mennyiben ezt a pusztán obligatorius igényét a megbizott önként, barátságos uton teljesiteni nem akarná, a kereseti jogot a helyettes ellen csak per utján küzdhetné ki magának, — esetleg hosszas per utján, konok védekezés után, esetleg tehát már csak akkorra, a mikor a helyettes anyagi viszonyainak időközben netalán történt változása következtében a nagy nehezen kiküzdött kereseti jog a gyakorlatban már vajmi keveset érne neki. A megbizás átruházásának ténye — még ha az átruházás egyébként formailag jogosultan történt is — már önmagában emberileg könnyen érthetővé teszi a megbizónak fokozott izgékonyságát, a legelső gyanura felébredő bizalmatlankodását; a megbizó tehát, ha ily körülmények közt megszállja a gyanakvás, a bizalmatlankodás, méltán követelhet legalább annyit, hogy lehetőleg gyorsan — vagyis: közvetlenül, a cessio bonyodalmainak elkerülésével — fordulhasson megbizottjának helyettese ellen, a kinek kezei közt van talán mindaz, a mit a megbizás teljesitésének czéljából eredeti megbizottjának, bizalma voltaképeni részesének adott. A megbizott, a mi sérelmet a megbizó e közvetlen kereseti joga által esetleg szenvedhet, önönmagának, saját tényének tulajdonithatja. A cessio legalis eme álláspontjára helyezkedett — kisebb-nagyobb következetességgel — az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok tulnyomó része; (P. L. R. 1. r. 13. cz. 40., C. 1994., Sz. 1308., 1309., H. 278., B. 695., D. 693., a legkövetkezetesebben pedig — a T.-nek e kérdésben első sorban például szolgált Sv. 397.) A német ptkönyv (664.) ezt az álláspontot nem

doptálta ugyan, de csak — döntő sulyuaknak aligha tekinthető, merőben elméleti érvek, constructionalis nehézségek okából (v. ö. Motive II. k. 530—532. l.)

1666. §.

A T. 1666. §-ában — lényegileg egyezően keresk. törvényünknek az általános magánjogi megbizásnak egy qualificált esetét képező bizományi ügyletre vonatkozó 369. §-ával, valamint az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok csaknem valamennyijének idevágó kifejezett rendelkezéseivel (v. ö. C. 1993., O. 1012., Sz. 1312., Sv. 398., D. 699., Apáthy-terv. 592., N. 666.) a megbizottra rótt kötelességek, u. m. az értesitési s a számadási kötelezettség, részleteikben a T. 1107. s illetőleg 1147., és 1149. §-ai szerint igazodnak. Az 1107. §. arbiträr szabálya lesz a legerősebb védgát arra nézve, hogy az értesitési kötelezettség — kiváltkép abban a szigorubb alakzatában, mely szerint a megbizott köteles a megbizót minden kérdezősködés nélkül is, annyiszor a mennyiszer csak a szükség ugy hozza magával, az ügy állásáról, az ügyvitel köréében előfordult eseményekről értesiteni — a formulázás elkerülhetetlen általánossága daczára a megbizottra nézve elviselhetetlen teherré ne fajulhasson; ugyanaz a szabály lesz a védgát arra nézve is, hogy a számadási kötelezettség teljesitése a teljesitési idő tekintetében a T. 1114—1115. §-ai alá ne subsumaltathassék akkor, a mikor e szakaszok ridegebb rendelkezéseinek alkalmazását a forgalmi bona fides-re való tekintet nyilván ellenzi.

A számadási kötelezettség, vagyis a megbizottnak az a kötelezettsége: eljárásáról, a mennyiben vagyoni ügy forog szóban, a T. 1147., 1149. §-ai szerint számot adni, voltakép csak az egyik oldaláról kötelezettség, a másik oldaláról ellenben a megbizottnak — egyenesen az anyagi magánjog által biztositott — védelmi joga. Joga: nem ugyan olyan értelemben, mintha a megbizó extraditionalis követelésének (T. 1667. §.) a számadási követelés érvényesitése a szükségképeni előfeltételét képezné, ugy hogy az extraditionalis kereset a számadási igényt érvényesitő keresetet esetleg meg-

előzvén, időelőttiség okából annak elutasitását kérhetné; de, joga olyan értelemben, hogy az extraditionalis követelést közvetlenül érvényesitő keresettel szemben a T. 1147., 1149. §-ai szerint való számadástételt a maga védelmére (ope exceptionis) mind anyagilag, mind alakilag igénybe veheti; anyagilag ugy, hogy csak a számadás passiv egyenlegének extraditiójára kötelezthessék, — alakilag pedig ugy, hogy számadását csak a T. 1147. §-a szerint tartozzék igazolni; a T. 1149. §-ára pedig — legalább a perköltség ellen való védekezés czéljából hivatkozhatik.

1667. §.

A T. 1667. §-ában — lényegileg egyezően keresk. törvényünknek az általános magánjogi megbizásnak egy qualifikált esetét képező bizományi ügyletre vonatkozó 369. s illetőleg 374. §-ával, a megbizottra rótt extraditionalis kötelesség — a negotium alienum-ot tárgyazó ügyvitel természetéből önként folyólag, de a szöveg szóhangzatából is kivehetőleg — kiterjed:

a) a kiadandó dolgok, átengedményezendő jogok, követelések időközben netalán huzott hasznaira (499., 500. §§.) is (a német ptkönyv első javaslatának 592. §-a még expressis verbis megemlékezett róluk, — magának a német codexnek 667. §-a már nem);

b) valamint mindenre, a mihez a megbizott, habár csak véletlenül is, avagy ingyenesen, de magának az ügyvitelnek következtében jutott (tehát pl. az esetleges u. n. növedékre is; a mit az ügyvitelért harmadik szerződő féltől kapott, bármi néven nevezett jutalmakra — remuneratiókra, extraprovisiókra — is; a megbizó pénzén vásárolt sorsjegy nyereségére is; s egyéb effélékre); ide nem értetvén azonban az olyas szerzés, a mi az ügyvitellel, a megbizás teljesitésével okozati összefüggésben nincsen, habár annak alkalmából merült is fel (tehát pl. merőben személyes ajándékok, gratifikácziók); a megbizás teljesitésével esetleg egyidejűleg, sőt esetleg bizonyos összefüggésben, de pusztán csak külső összefüggésben kötött, egyébként teljesen önálló ügyletekből eredő szerzések.

Az 1167. §. második bekezdése a megbizott által suo nomine, de a megbizó számlájára szerzett követeléseket, az u. n.

közvetett képviselő — (mittelbarer Stellvertreter) — által szerzett követeléseket, abban az állapotukban, a mikor még a megbizóra külön átengedményezve nincsenek, kétféleképen minősiti, u. m.: kifelé és befelé. Ezek a követelések kifelé, azaz harmadik személyekkel szemben, ideértve a harmadik szerződő felet, ugyszintén minden harmadik személyt, a ki a megbizottnak nem személyes hitelezője, a megbizott követeléseinek, befelé pedig, azaz a megbizó és a megbizott, illetőleg ennek személyes hitelezői közötti intern viszonyban, a megbizó követeléseinek vannak nyilvánitva. Ez a rendelkezés egyfelől nem megy e kérdésben annyira, mint jelesül a svájczi szöv. törv. 399. §-a, másfelől azonban jóval tovább megy, mint a német ptkönyv 667. §-a. A svájczi szöv. törv. most emlitett szakasza szerint: a kérdéses követelések ipso jure (u. n. cessio legalis alapján) nemcsak befelé, hanem kifelé is — feltéve, hogy a megbizó a megbizási jogviszonyból eredő kötelezettségeinek mindenben eleget tett — a megbizó követeléseivé lesznek, vagyis az u. n. közvetett képviseletnek e részben ugyanaz a dologi, objectiv joghatály tulajdonittatik, mint az u. n. közvetlen képviseletnek. Sőt a svájczi szöv. törv. e szakasza még ennél is tovább megy a közvetett képviselet dologi, objectiv joghatályának elismerésében. Az emlitett szakasz szerint ugyanis a megbizott által suo nomine, de a megbizó számlájára szerzett testi dolgok igényper utján legalább a megbizott csődtömegéből kihasithatók. A homlokegyenest ellenkező álláspontra helyezkedik a német ptkönyv allegált szakasza. E szakasz szerint a megbizott által suo nomine, de a megbizó számlájára szerzett akármilyen vagyontárgyak — tehát nemcsak a testi dolgok, de még a követelések is — mind kifelé, mind befelé is, egyesegyedül a megbizott dolgai (tulajdonai), a megbizott követelései; a megbizott tehát szabadon rendelkezhetik róluk; hitelezői lefoglalhatják; csődtömegéből ki nem hasithatók; közvetlen kereseti joga a harmadik szerződő fél ellen csak neki magának van, habár a megbizó a megbizási jogviszonyból eredő kötelezettségeinek mindenben eleget tett is. A megbizónak pusztán csak személyes joga van az extraditióra: a testi dolgok tulajdonba-bocsátására, a követelések átengedményezésére. — A T. — teljesen magáévá téve keresk. törvényünk már fent idézett 374. §-ának, gyakorlatilag is mindenkép bevált e részbeni felfogását — a középutat

választotta. A testi dolgokra vonatkozólag a közvetett képviselet dologi, objectiv joghatályának — miként a német törvény — ugyancsak semmi concessiót sem tesz, még annyit sem, mint a svájczi törv. A követelésekre vonatkozólag ellenben, ha nem is fogadja el az u. n. cessio legalis álláspontját — (mint teszi ezt a megbizás jogosult avagy jogosulatlan átruházásának, az 1665. §-harmadik bekezdése alá eső u. n. substitutiónak esetére vonatkozóan a megbizottnak a substitutus ellen szerzett követeléseit illetőleg, az ép felhivott §. rendjén a cessio legalis álláspontjának igazolására felhozott tisztán singularis természetü s ide legkevésbbé sem illő okoknál fogva), — de azzal, hogy a megbizott által suo nomine, de a megbizó számlájára szerzett követeléseket legalább befelé, külön cessio hiányában is, a megbizó követeléseinek nyilvánitja, ugy hogy azok a megbizott személyes hitelezőinek, illetőleg csődtömegének semmi szin alatt fedezetül nem szolgálhatnak, s hogy a megbizottnak e követelésekre vonatkozó rendelkezései, legalább a megbizóval szemben, idegen követelések felett való rendelkezések tekintete alá esnek, esetleg tehát büntetőjogi megtorlást is vonhatnak maguk után, a forgalmi élet, de különösen a forgalmi bona fides követelményeinek megfelelő mértékben nyilvánvaló közeledést tanusit a közvetett képviselet dologi, objectiv joghatályának elismerése felé, azaz — a mint a modern jogelméletben mondják — adoptálja (legalább a követelésszerzés területére nézve) az u. n. fiduciarius jogok kategoriáját — mint a dologi és a pusztán személyes jogok, közbenső alakzatát.

1668. §.

A T. 1668. §-ának az a rendelkezése, a mely a megbizó pénzét saját czéljaira felhasználó megbizottat ipso jure kamatfizetésre kötelezi, e kötelezettséget egyedül a pénz felhasználásának objectiv tényéhez fűzi; magában véve tehát nem tételez fel a a megbizott részéről semmi vétkességet (szerződésszegést, vagy tiltott cselekményt) a megbizó részéről semmi károsodást, avagy legalább ilyesnek a processualis igazolhatását. A T. e részben — épugy mint az 1102. §. 2., az 1180. §. 1. bekezdésének hasonló eseteiben, itt is fictio erejével felruházott abból a feltevésből indul ki, hogy a megbizó pénzét saját czéljaira felhasználó megbizott

a pénz felhasználása által mindenesetre szerezhetett s az esetek tulnyomó többségében bizonyára szerzett is magának legalább annyi hasznot, a mennyi a felhasznált pénz legalis kamatjának megfelel; már pedig ezt a hasznot, mint a mely nyilvánvalóan magából az ügyvitelből ered, a megbizott a T. 1667. §-ának feltétlen, megkülönböztetést nem tevő szabályához képest, amugy is tartoznék a megbizónak kiadni. Analog egyenesen ugyan csak a társaság jogviszonyára vonatkozó, de a ratio kétségtelen azonosságánál, valamint egyáltalán az ügyvivő socius és a közönséges megbizott lényegileg majdnem teljesen conform jogállásánál fogva ide is illő rendelkezést tartalmaz már a K. T. 73., valamint a T. 1695. s illetőleg 1702. §-a is.

Egyes törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok (jelesül: Z. 1175., Sz. 1311., Sv. 398., B., 693., D. 700., Apáthy terv. 593., valamint — ugyancsak részben — K. T. 73. is) a megbizott törvényes kamatfizetési kötelezettségének körét még más esetekre is kiterjesztik; igy nevezetesen ipso jure való kamatfizetésre kötelezik a megbizó pénzének extraditiójával késlekedő, avagy a megbizó künnlevő pénzének beszedését, illetőleg annak gyümölcsöző elhelyezését elmulasztó megbizottat is. A T. itt szóban forgó 1668. §-a (épugy, mint a társaság jogviszonyára vonatkozóan a T. 1702. §-a is) ezekre az esetekre nézve teljesen elegendő sanctiónak tartja az általános elvek szerint való kártéritési kötelezettséget, nem találván a megbizottnak eme szerződésszegéseit mivel sem sulyosabbaknak, mint netaláni egyéb —szintén csak az általános elvek szerint való kártéritési kötelezettség terhe alá eső — szerződésszegéseit.

1669. §.

A T. 1669. §-ában — egyezően az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok egy tekintélyes részének idevágó kifejezett rendelkezésével (v. ö.: P. L. R. 1. r. 13. cz. 70., O. 1014., Sz. 1314., H. 283., B. 698., D. 702., N. 699., Apáthy terv. 595.) — a megbizóra rótt u. n. előlegadási kötelesség (Vorschusspflicht) sanctiója egyrészt abban áll, hogy a megbizó a megkivántató előleg adását megtagadván, a megbizott a megbizás teljesitésére nézve minden további felelősség

veszélye nélkül egészen passive viselkedhetik, másrészt pedig — lényegesen továbbmenőleg — abban is, hogy a megbizó a megkivántató előleg adását megtagadván, a megbizott ezt, a mennyiben in concreto visszterhes megbizás esete forog szóban, olybá veheti, mintha a megbizó a megbizást minden justa causa nélkül felmondta volna, ugy hogy követelési joga — a részére ép az ily igazolatlan felmondással szemben a T. 1673. §-ának második bekezdésében biztositott méltányos kárpótlási összegre a megkivántató előleg megtagadása következtében önként támad.

1670. §.

A költségmegtéritės igénye — a mint azt a T. 1670. §-a, különösen a német 670. §-ával egyezően, contemplálja — nem tételez fel semmi objectiv okozati összefüggést a megbizás tárgyát képező ügyvitel s a tett költekezés között, vagyis nem tételezi fel a tett költekezés objectiv szükségességét, avagy legalább objectiv hasznosságát, hanem egyesegyedül azon a tendentián épül fel, hogy a megbizott subjectiv jóhiszemüsége a lehető legmesszebbmenő oltalomban részesüljön, — mert az igazságnak, a méltányosságnak az a követelménye, de magának a megbizónak jól felfogott érdeke is ugy kivánja, hogy a megbizott az ügyvitelre forditott költségeinek megtéritését követelhesse akkor is, ha a költekezés ugyan a megbizás teljesitésének czélját objective miben sem szolgálta, a teljesitést objective mivel sem mozditotta elő, de egyébként in concreto olyas volt, hogy a megbizott azt — az adott eset körülményeit rendes ember (1162. §.) gondosságával mérlegelve (a mire czéloz a szóban forgó 1670. §. e kitétele: „józanul" is) — a megbizás teljesitésének czélját szolgálónak, a teljesitést előmozditónak tartotta, tarthatta. Annál kevésbbé tételezi fel ez a jog azt, hogy maga a megbizás egyáltalában teljesittessék, maga az ügyvitel egyáltalában sikerüljön, a megbizott ténykedését maga a megbizás czélozta eredmény egyáltalában koronázza, — a mit nevezetesen az osztrák ptkönyv 1014., a szász ptkönyv 1314. §-a kifejezetten is kiemel, de a T. itt szóban forgó 1670. §-a, minthogy már szóhangzatából is nyilván kitünik, külön nem hangsulyoz.

Részleteiben a költségmegtérités igénye — jelesül a meg-

bizott kamatigénye, esetleges liberationalis igénye, visszatartási joga — a T. 1144., 1145. s illetőleg 1160., 1161. §-ai szerint igazodik.

Az a kérdés, hogy a T. itt szóban forgó 1670. §-a alá nem eső költekezésének megtéritését a megbizott mennyiben követelheti mégis, s különösen az a további kérdés, hogy az efféle költekezés tekintetében mennyiben élhet a megbizott legalább az elvitel jogával (az u. n. jus tollendi-val), a condictio sine causa elvei (1762—1774. §§.) szerint igazodik.

1671. §.

A T. 1671. §-ának az a rendelkezése, a mely a megbizás minden periculumát — vagyis: a megbizás teljesitésével okozati (nem csupán: alkalmi) összefüggésben álló minden, habár egyébként teljességgel előreláthatatlan causalis kár terhét — a megbizóra háritja s nem a megbizottra, még pedig a megbizottra még akkor sem, ha különben in concreto visszterhes megbizás esete forog is szóban: voltaképen ugyanazt az elvi felfogást teszi e kiváló gyakorlati fontosságu kérdésben magáévá, a melynek alapjára helyezkedett már (egyenesen ugyan csak a társaság jogviszonyára vonatkozóan, de a ratio kétségtelen azonosságánál, valamint egyáltalán az ügyvivő socius és a közönséges megbizott lényegileg majdnem egészen conform jogállásánál fogva, ide is illően) a K. T. 71. §-a is, a mely a közkereseti társaság szavatosságának körét az egyes társasági tagokhoz való intern viszonyában ugyancsak akkép szabja meg, hogy a megbizót, azaz magát a társaságot, teszi felelőssé mindazokért a veszteségekért, a melyek a megbizottat, vagyis az ügyvivő sociust, közvetlenül az ügyvezetéséből vagy az azzal elválaszthatlanul járó veszélyekből érik. A T. itt szóban forgó 1671. §-ának ezt az álláspontját, a melyet egyébként a T. 1702. §-a a közönséges magánjogi societasra is megfelelően kiterjeszt, de mutatis mutandis a T. 1388. §-a — az e szakasz rendjén jelzetteknél fogva — a letét kötelmére ugyancsak applicál, igazolja jelesül, a menynyiben in concreto ingyenes megbizás esete forog fenn, már a megbizási jogviszonynak ez esetben tisztán és kizárólag fiduciarius természete is; a mennyiben pedig in concreto visszterhes

megbizás esete forog fenn, a „quod uni justum, alteri aequum" igazsága, a mely idevágólag elutasithatatlanul megkivánja, hogy a mint egyfelől csakis a megbizót illeti s legkevésbbé sem a megbizottat a negotium alienum minden haszna, minden commoduma, még a merőben casualis előnye is (1667. §.), ugy viszont másfelől ugyancsak a megbizót, s csakis őt s legkevésbbé se a megbizottat terhelje a negotium alienum minden hátránya, minden periculuma is, legyen bár a kár merőben casualis, sőt minminden emberi számitáson kivül eső is, hacsak különben maga a tárgyi causalitas teljességgel kétségtelen. A megbizás teljesitése czéljából tett költekezés tekintetében is a periculum — a T. 1670. §-ának teljesen a megbizott subjectiv jóhiszemüségére felépitett szabályához képest — egyesegyedül a megbizót terheli. Egyébiránt a visszteher — jutalom, tiszteletdij — magában véve csakis a megbizott személyes ténykedésének akar recompensatiója lenni, tehát magában véve legkevésbbé sem akar esetleg koczkázati dijként is figurálni.

A T. elvi felfogásához közel állnak a svájczi szöv. törv 400., 477. czikkei, a melyek azonban a megbizónak, illetőleg letevőnek az exculpálás lehetőségét nyitva hagyják. Ellenben 1671. §. rendelkezésén is tulmenő felelősséget állapit meg a megbizó terhére a Code civil 2000. czikke, a mely szerint a megbizó nem csak azt a kárt tartozik a megbizottnak megtériteni, a mely ezt a megbizás teljesitése következtében, hanem azt is, a mely annak alkalmából (à l'occasion de sa gestion) érte. A német ptkönyv — az előkészités stadiumában tett többszörös, a problema kifejezett megoldását sürgető inditványozás daczára — hallgat a kérdésről, a mi — tekintve e kérdésnek, mint már fennebb jeleztetett, kiváló gyakorlati fontosságát — nem igazolható, — annál kevésbbé, mert a societas rokon jogviszonyára vonatkozóan, maga a német codificatio sem tartózkodik az idevágó nyilt és egyenes állásfoglalástól. Az uj német keresk. törv. 110. §-ában — miként a mi keresk. törvényünk allegált 71. §-a teszi, de sőt már az előbbi német keresk. törv. 93. czikke is tette — szintén minden fentartás nélkül ugyancsak a megbizó (azaz: a társaság) terhére van a periculum kérdése eldöntve. Daczára azonban az uj német polgári codex eme hallgatásának — máris igen tekintélyes oldalról olvassák ki

belőle (jelesül a költségmegtérités igényére vonatkozó 670. §-ából) az itt javasolt megoldást (v. ö. Planck commentárjának a 670. §. rendjén 3. alatt tett referáló megjegyzését.)

1672. §.

Ha visszterhes megbizás esete forog fenn, a megbizott a T. 1672. §-ának első bekezdéséhez képest, anticipandó tartozik teljesiteni, vagyis kötelezett munkaszolgáltatásának kikötött visszterhét — a kikötött jutalmat, tiszteletdijat — csak a megbizás tárgyát képező ügyvitel teljes effectuálása után követelheti. A mennyiben azonban in concreto — kifejezett vagy hallgatólagos megállapodásnál fogva — a kikötött jutalom, tiszteletdij, egyuttal bizonyos mértékben a költségmegtéritési igény recompensatiójaként is akar figurálni, a mi a gyakorlatban nem ép ritkán fordul elő, az 1672. §. első bekezdésének szabálya természetesen csak a T. 1669. §-ának az előlegadás kötelességére vonatkozó sajátlagos szabályával concertálva nyerhet alkalmazást.

Az 1672. §. második bekezdésének az a rendelkezése, hogy a teljesités lehetetlenné váltának periculumát egyesegyedül a megbizó viseli és nem a megbizott, a mennyiben a megbizó — a kötelmi szolgáltatás lehetetlenné váltának jogkövetkezményeire vonatkozó általános elvektől (1173. §.) eltérően — ily esetben is köteles a megbizottnak a kikötött vissteher (jutalom, tiszteletdij) egy részét, (még pedig nem — miként jelesül a tulajdondonképeni szolgálati szerződésre vonatkozó 1623. §. esetében — részint egyszerüen pro rata temporis, részint a megbizó singularis érdekéhez viszonyitva, hanem mindannyiszor a már tett szolgálatok önálló érdemleges, inhaerens értékéhez arányitva kiszabandó részét) megfizetni: voltakép nem más, mint annak az álláspontnak egy további folyománya, a melyet a T. a megbizási jogviszonyra vonatkozóan a periculum viselésének kérdésében — miként az előző 1670., 1671. §§. rendjén már kifejtetett — különben is magáévá tett.

Az 1672. §. második bekezdésének szabálya — vagyis: a megbizottnak követelése a kikötött vissteher (jutalom, tiszteletdij) aránylagos részére:

1. alkalmazást *nyer*:

a) akár általában (objective), akár csak a megbizottra nézve viszonylagosan (subjective) vált is a megbizás teljesitése lehetetlenné (1167. §.);

b) akkor is, ha a megbizás teljesitése csak a megbizó felmondása következtében vált is lehetetlenné, — de csak ha a megbizó ex justa causa mondta fel a megbizást; mert ha a megbizó a megbizást justa causa nélkül mondta fel, a megbizott *még többet* követelhet, azaz követelheti egyenesen a T. következő 1673. §-ának második bekezdésében provideált méltányos kárpótlási összeget;

2. *nem nyer* alkalmazást:

a) ha a megbizottat a teljesités lehetetlenné válta körül hiba (vétkesség) terheli;

b) ha a megbizott a megbizást, akár ex justa causa maga mondta fel, mert a justa causa — a T. következő 1673. §-ának első bekezdése szerint — a felmondó megbizottat csak a kártéritési kötelezettség terhe alól mentesiti. Ez nyilvánvaló eltérés ugyan a tulajdonképeni szolgálati szerződésre vonatkozó 1623. §. idevágó szabályától, de egyenesen *szándékolt* eltérés, a mennyiben a T. itt szóban forgó 1672. §-a a megbizottat lényegileg csak a megbizás *periculumával* szemben óhajtja megoltalmazni, de — tekintve, hogy a megbizási jogviszony alapstucturájában mindig csak egyoldalu kötelmi jogviszony természetével bir, — épenséggel nem kiván neki, miként a tulajdonképeni (igazán kétoldalu, viszonos, kölcsönös) szolgálati szerződés esetére a munkavállalónak, valóságos *szerzett* jogot biztositani a kötelezett munkaszolgáltatás kikötött viszterhének akár csak egy aránylagos részére is.

Az 1672. §-ának mind első, mind második bekezdésével lényegileg egyezően rendelkeznek: jelesül az osztrák ptkönyv 1020. §-a, a drezdai jav. 705. czikke. Ugyanigy rendelkezett lényegileg a német ptkönyv első javaslatának 596. §-a is; maga a codex ezt a szakaszt csak azért mellőzte, mert a német codificatio — miként már többször emlittetett — a visszterhes megbizás kategoriáját utólag egyáltalán (legalább in thesi) elejtette.

1673. §.

A T. 1673. §-a, tekintettel a megbizási jogviszonynak az előző §-ok rendjén már többször kiemelt sajátszerü jogi természetére, megadván mind a megbizónak, mind a megbizottnak a feltétlen, korlátlan (okadatolás kényszeréhez nem kötött, bármikor megtehető, rögtöni hatályu) felmondás jogát, — egyezően e részben az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok majdnem valamennyijével (v. ö. P. L. R. 1. r. 13. cz. 159., 160., 172—180., 214., O. 1020., 1021., C. 2003., 2004., 2007., Z. 1138., 1185., Sz. 1319., 1322., Sv. 402., H. 296., 299—301., B. 712., 714., 715., D. 708., 709., Apáthy-terv 600., 602., különösen pedig: N. 671.) e jog teljes önkényességének esetleges veszélyeivel szemben — ugyancsak egyezően az emlitett törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok idevágó rendelkezéseinek lényegével — a következő *correctivumokról* gondoskodik:

1. kártérités kötelezettségével terheli ugy a megbizót, mint a megbizottat, ha justa causa nélkül alkalmatlan időben (intempestive) mondják fel a a megbizást (a megbizott jelesül nem akkép, hogy a megbizó az ügyvitelről, az ügyellátásról más uton-módon gondoskodhatnék (1673. §. I.);

2. visszterhes megbizás esetében, a justa causa nélkül — habár magában véve nem is alkalmatlan időben — felmondó megbizót méltányosság szerint kiszabandó kárpótlási összeg fizetésére kötelezi — (1673. §. II.) — Ez a recompensatio egyrészt fogalmilag nem akar ugyanaz s ugyanannyi lenni, mint a kötelezett munkásszolgáltatásnak ab ovo visszterhe, az ab ovo kikötött jutalom, tiszteletdij (bár in concreto e jutalom összegét csak „meg nem haladhatja“, de esetleg teljesen el is érheti): másrészt azonban fogalmilag mindenesetre más s több akar lenni, mint a kikötött jutalomnak csupán az az aránylagos része, a melyről ép a T. előző 1672. §-ának második bekezdése provideál, vagyis kiegyenlités akar lenni nemcsak pro praeterito: a már tett szolgálatokért (a tulajdonképeni damnum emergens-ért), hanem egyuttal, miként a T. 1622. §-ának második bekezdésében a voltaképeni szolgálati szerződésre vonatkozóan provideált végkielégitési összeg is, kiegyenlités pro futuro is: a megbizás

felmondása által elvont ama lehetőségért — a kikötött jutalom teljes összegére is szert tehetni (szóval; a puszta lucrum cessans-ért is); ugy hogy az itt szóban forgó correctivummal a T. voltakép a visszterhes megbizás kategoriáját — a tulajdonképeni szolgálati szerződésnek csaknem a *saját specificus területére* kivánja áthozni.

Az 1673. §. *harmadik* bekezdésének az a rendelkezése, hogy a megbizott a megbizás felmondásának jogáról le is mondhat, a mely esetben csak ex justa causa mondhatja fel mégis a megbizást, implicite (per argumentum a contrario) kifejezésre juttatja azt is — a mi egyébként a T.-nek a contra bonos mores kötött szerződésekre vonatkozó 956. §-ából is nyilván levezethető, de a negotium alienum alapgondolatából is logikai szükségességgel folyik, — hogy *maga a megbizó* mondván le a megbizás felmondásának jogáról, ez a lemondás nemcsak oly értelemben nem hatályos, hogy ex justa causa a megbizó mégis felmondhatná a megbizást, hanem (feltéve magától értetődőleg, hogy in concreto csakugyan valóságos, igazi megbizás-szerződés forog szóban, nem pedig valamely csupán palástolt, burkolt más ügylet) egyenesen oly értelemben nem hatályos, hogy már kezdettől fogva semmis, ugy hogy a megbizó e lemondás daczára — minden justa causa nélkül is felmondhatja a megbizást; — természetesen azonban fenmaradván ilyenkor esetleges kártéritési kötelezettsége, valamint esetleges kötelezettsége méltányos kárpotlási összeg fizetésére.

1674. §.

A T. 1674. §-a szerint (a mint szövegében részint kifejezetten ki van mondva, részint per argumentum a contrario következik), a megbizási jogviszony, akár ingyenes, akár visszterhes megbizás esete forogjon fenn:

1. ipso jure megszünik:

a) — nem lex dispositiva, hanem csak u. n. magyarázati szabály erejénél fogva — a megbizott halálával;

b) — lex dispositiva erejénél fogva — ha a megbizó elmebetegség, elmegyengeség vagy pazarlás miatt gyámság alá kerül;

c) — ugyancsak lex dispositiva erejénél fogva — ha a megbizó vagyona felett csődöt nyitnak (magától értetődőleg: csak a mennyiben a megbizás tárgyát képező ügyvitel a csődtömeghez tartozó vagyonra vonatkozik);

2. nem szünik meg:

a) — nem lex dispositiva, hanem csak u. n. magyarázati szabály erejénél fogva — a megbizó halálával;

b) — lex dispositiva erejénél fogva — ha a megbizott elmebetegség, elmegyengeség vagy pazarlás miatt gyámság alá kerül (a mi azonban kétségtelenül mind a megbizó, mind a megbizott törvényes képviselője részéről justa causa — a T. 1672., 1673. §-ai értelmében — a felmondásra);

c) ugyancsak lex dispositiva erejénél fogva — ha a megbizott vagyona felett csődöt nyitnak (a mi azonban kétségtelenül ugyancsak mind a megbizó, mind a megbizott csődtömeggondnoka részéről justa causa — a T. 1672., 1673. §-ai értelmében — a felmondásra).

A fennebbi 1. *a*) pont tekintetében a T. egyezik a német ptkönyv 673. §-ával; az 1. *b*) pont tekintetében eltér ugyan a német ptkönyv 672. §-ától, de teljesen egyezik az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok tulnyomó többségének idevágó álláspontjával (v. ö.: P. L. R. 1. r. 13. cz. 196., C. 2003., Sv. 403., H. 295., B. 711., D. 712., Apáthy-terv. 607.); az 1. *c*) pont tekintetében pedig egyezik mind az uj német csődtörvény 23., 27. §-aival, mind a mi csődtörvényünk (1881: XVII. t.-cz.) 48. s köv. §-ainak szellemével.

A fennebbi 2. *a*) pont tekintetében a T. egyezik mind a német ptkönyv 672. §-ával, mind a mi keresk. törvényünk 51., 289. §-aiban lefektetett nem csak elméletileg teljesen igazolt, de gyakorlatilag is mindenkép bevált s ezért nyugodtan általános magánjogi érvényre emelhető alapelvvel; a 2. *b*) és *c*) pont tekintetében egyezik mind a német ptkönyv 673. §-ával, illetőleg az uj német csődtörvény 23., 27. §-aival, mind a mi csődtörvényünk 48. s köv. §-ainak szellemével.

Az, hogy a T. szerint a megbizási jogviszonyt a megbizó halála nem szünteti meg, ellenben a megbizó gyámság alá kerülése megszünteti, csak látszólagos következetlenség, mert közelebbről szemügyre véve a két eset situatióját, a helyzet épenséggel nem azonos, a mennyiben kétségtelen, hogy a meg-

bizó elhalálozása esetében a megbizott érdekei (esetleges költségmegtéritési igénye, esetleges igénye a kikötött jutalomra, tiszteletdijra) — legalább in thesi — jóval kevésbbé tekinthetők veszélyben forgóknak, mint a mikor a megbizót elmebetegség, elmegyengeség avagy pazarlás miatt önjogusságától meg kell fosztani, minthogy a tapasztalat tanusága szerint ez a palliativ intézkedés (még az elmebetegség vagy elmegyengeség miatti kiskorusitás is) legtöbbször, vagy legalább fölötte gyakran már csak a vagyon romjain, de legalább annak jelentékeny pusztulása után szokott közbevágni, nem is szólva arról, hogy az örökös — legalább in thesi — mindenesetre a legmegbizhatóbb, mert a legérdekeltebb őre a vagyonnak; de meg a szerződőképesség egészbeni vagy részbeni elvesztése már fogalmilag is nyilván közelebb áll a csődnyitás, mint a halál esetéhez, s igy még az összhangzatosság is azt kivánja, hogy ne ennek, hanem annak a szabálya nyerjen reá alkalmazást.

1675., 1676. §§.

A T. 1674. §-a szerint megszünt megbizásnak a T. 1675. §-ában — lényegileg egyezően az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok idevágó álláspontjával (v. ö.: C. 2008., Sv. 404., H. 297., B. 719., Sz. 1319., 1321., D. 715., Apáthy terv. 610., különösen pedig: N. 674.) statuált viszonylagos hatályban maradása a megbizott javára, a ki a megszüntető körülményről még nem tud vagy nem tudhat, — valamint a T. 1673. és 1674. §-a szerint megszünt megbizásnak a T. 1676. §-ában — ugyancsak lényegileg egyezően az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok vonatkozó rendelkezéseivel (v. ö.: P. L. R. 1. r. 13. cz. 187—189., P. 1022., 1025., C. 1991., 2010., Sz. 1324., Sv. 403., B. 716., 717., D. 710., 711., Apáthy 605., 606.: különösen pedig: N. 672., 673.) — statuált részleges hatályban maradása a halaszthatatlan teendők tekintetében: a forgalmi bona fides elutasithatatlan követelményének kiván eleget tenni. Ennek a tekintetnek azonban a T. azzal, hogy a megbizás részleges hatályban maradását a megszünési esetek mindegyikére kiterjeszti (1676. §.), nyilván még jóval inkább

tesz eleget, mint jelesül a német ptkönyv (672., 673.), mely a megbizás részleges hatályban maradását a megszünési eseteknek csak egynémelyikére nézve statuálja. Ilyenek a megbizó halála, szerződőképességének elvesztése s a megbizott halála, a melyekhez az uj német csődtörvény 23., 27. §-ai szerint még csak a megbizó elleni csődnyitás esete járul; ugy, hogy a német codificatio szerint pl.: ha a megbizott megkapja a megbizó felmondását, még a halaszthatatlan teendőket sem tartozik többé volt megbizója részére ellátni, a mi oly esetben, a mikor in concreto a megbizó e teendőkről nem tud, vagy nem tudhat, kétségtelenül igen igazságtalan, méltánytalan tehermentesitése a megbizottnak.

1677. §.

A T. 1677. §-a szerint a tanácsadás vagy ajánlás (a régibb jogelméletben u. n. mandatum tui gratia) magában véve — tekintve, hogy a negotium alienum megkivántatóságának hiányánál fogva valóságos megbizási jogviszonyt épenséggel nem szül, de különben is a tanácsadó vagy ajánló részéről az élet felfogása szerint minden animus obligandi-t nélkülöz — csak a következő esetekben kötelez:

1. ha a tanácsadás vagy ajánlás valamely tiltott cselekmény tényálladékát hordja magában, jelesül ha vagy a T. 1079. §-ába ütközik, t. i. ha a tanácsadó vagy ajánló a tanácsadás vagy ajánlás által a jó erkölcsökbe ütköző módon másnak szándékosan kárt okoz, — vagy ha a tanácsadó avagy ajánló — mint közhivatalnok, köztisztviselő — a tanácsadás vagy ajánlás által hivatali kötelességének vétkes megsértésével másnak kárt okoz;

2. ha a tanácsadás vagy ajánlás káros következményeiért való felelősség valamely — közvetlenül vagy közvetve idevágó szerződési viszonynak a folyománya; a mi jelesül akkor forog fenn:

a) ha a tanácsadó vagy ajánló a tanácsadás vagy ajánlás körüli gondosságra magát kifejezetten vagy akár csak hallgatólag is — pl. az által, hogy a tanácsért vagy ajánlásért (mint

orvos, ügyvéd, tudakozódási iroda stb.) ellenértéket fogadott el — kötelezte;

b) ha a tanácsadó vagy ajánló a tanácsadás vagy ajánlás körüli gondosságra valamely — nem közvetlenül magára a tanácsadásra vagy ajánlásra vonatkozó, hanem más valamely szolgáltatásra (mint főszolgáltatásra) irányzott szerződésnél — pl. megbizási, szolgálati vagy vállalkozási szerződésnél — fogva van kötelezve.

Lényegileg ugyanigy rendelkeznek az ujabbkori törvényhozások és törvényelőkészitő munkálatok közül az e kérdésben megnyilatkozók valamennyien (v. ö.: P. L. R. 1. r. 13. cz. 217., 218. s köv., O. 1300., Z. 1131., 1132., Sz. 1301., 1504., H. 267., B. 687., D. 688., N. 676.)

MÁSODIK FEJEZET.*)

Megbizás nélküli ügyvitel.

1. A római jog az idegen ügyeknek megbizás nélkül való ellátását a *quasi ex contractu* eredő kötelmi viszonyok közé sorozta (ugyanigy tesz a C. 1372., Ol. 1141., S. 1888.). A T.-re nézve ennek az osztályozásnak nincsen jelentősége. Minthogy a megbizás nélküli ügyvitelből eredő jogviszony sem szerződésen, sem tiltott cselekményen nem alapul: a T. szerint „a törvény által meghatározott tényállásból“ eredő kötelmek közé tartozik; systematikus elhelyezése pedig — tekintettel arra, hogy a T. ezeket az „egyéb tényállásokat“ kimeritő összefoglalásban nem csoportositotta — leghelyesebben gazdasági czéljának megfelelően történhetett.

A szóban forgó viszony gazdasági czélja: *idegen ügyeknek idegen érdekben való ellátása;* czéljára nézve tehát a megbizási viszonynyal egyezik meg, s ettől csak az ügyvitel alapjául szolgáló tényállásban különbözik. Ezért a T. a megbizás nélküli ügyvitelt a megbizás

*) Dig. de negotiis gestis 3., 5., Cod. 2., 18.; O. 1035—1040., PLR. 1. r. 13. cz. 228—261., Sz 1339—1358., N. 677—687., C. 1372—1375., Ol. 1141—1144., S. 1888—1894., Z. 1206—1215., Sv. 469—474., B. 734—752., D. 754-768., Apáthy terv. 649—663.

mellé helyezve, a kettőt az ügyvitel czime alatt foglalja össze. (Igy tesz [a „Bevollmächtigung“ neve alatt] az O.; s közvetlenül egymás mellett szabályozza e két jogviszonyt a P. L. R., a N., és a Sz. is [utóbbi csupán az utalványt, mint a megbizásnak egy különös nemét ékeli közéjük]).

2. A T. elvileg nem tiltja meg a más ügyeibe való jóakaratu beavatkozást, mint az osztrák ptkönyv (1035.), a porosz Landrecht (1. r. 13. cz. 228—229.) vagy a hesseni javaslat (346.), melyek azt a szempontot helyezik előtérbe, hogy az ilyen beavatkozás magában véve jogosulatlan és ez alól csak némely esetben tesznek kivételt. Ellenkezőleg, a T. ezen rideg individualismussal szemben, a társas összemüködésnek azt a fejlettebb alakzatát, mely a kölcsönös szolgálat- és áldozatkészségben nyilvánul, a törvény lehető kedvezésében akarja részesiteni. Hiba volna, ha a törvény a mások érdekében való önkéntes ténykedésnek szükkeblü, szinte visszautasitó szabályozásával az abban nyilatkozó önzetlen, emberbaráti motivumokat nem fejleszteni, hanem elnyomni segitene. Ezért a T. az idegen ügyeknek megbizás nélküli ellátóját nemcsak rendkivüli, sürgős közbelépést igénylő esetekben, hanem általában minden esetben, mihelyt eljárása a másik érdekében levőnek bizonyul: lehetőleg megóvni iparkodik attól, hogy ennek kárát lássa.

A T. a megbizás nélküli ügyvitel jogosságának ily széles körben való elismerésével közérdekü czélokat szolgál, mert fokozza a kölcsönös önkéntes segélynyujtás biztonságát s ezzel készségét is. Természetes azonban, hogy az idegen beavatkozás kedvezményezése nem helyezkedhetik ellentétbe a jogos magánérdekkel. Nem engedhető meg, hogy valaki másra, ennek akaratára való tekintet nélkül, saját — bárha jóakaratu — közremüködését ráerőszakolhassa s ezzel neki költségeket okozzon. Ezért az ügy urát a — bárha hasznos — ügyvitel elvileg nem kötelezi, ha maga az ügy vitele az ő akaratának meg nem felelt. Csak kivételesek azok az esetek, a mikor az ügy ura oly beavatkozás költségeit is köteles viselni, a mely az ő akaratának esetleg meg nem felel (1682. §.). Kifejezett tilalom azonban elvileg utját állja a más által megbizás nélkül elvállalt ügyvitelnek.

Ámde az idegen akarat is csak a saját maga érdek-sphaerájában tarthat igényt feltétlen elismerésre, s a magasabb társadalmi czéloknak az egyéni akarat is engedni kénytelen. Vannak

oly ügyek, a melyek ellátása ugyan egyesekre van bizva, de a melyek ellátásában nem az egyéni akarat érvényesülése a ezél, hanem az, hogy a kivánt eredmény csakugyan bekövetkezzék. Ily esetekben a törvényhozás ismét elhanyagolná a társadalmi együttmüködés követelményeit, ha olyankor, midőn valaki ezeket az ügyeket arra való megbizás nélkül, de helyesen látja el, e hasznos müködését nem védené meg a kötelességét mulasztó fél tilalma ellenére is. Ezért a T. kivételesen jogszerünek ismeri el a megbizás nélküli ügyvitelt oly esetekben is, mikor az az ügy urának tilalmával ellenkezik (1683. §.).

Hogy a megbizás nélküli ügyvitelnek ily széleskörü elismerése a más ügyeibe emberbaráti indokok nélkül való, illetéktelen beavatkozásra ne vezessen: a T. a megbizás nélküli ügyvivőt szigoru, s közbelépésének indokolt voltához simuló felelősséggel terheli. Visszaélések ellen oltalmat nyujt az a körülmény is, hogy ha a beavatkozás a jogvédte érdek vétkes megsértésével járt: fenmarad az ügyvivőnek a tiltott cselekményből eredő felelőssége is.

3. A T. a megbizás nélküli ügyvitelt csak az oly ügyekre vonatkoztatja, a melyeket valaki más *helyett* és ennek *érdekében* lát el (1678. §.), a mire nézve közömbös, hogy az ügy ellátása *kizárólag* az ügy urának érdekében, avagy az ügyvivőnek vagy egy harmadik személynek érdekében *is* történik-e? Ellenben nem tekinti a T. megbizás nélküli ügyvitelnek azt, ha valaki *idegen ügyet saját ügyeként* lát el (1690. §.); ez az eset az ügyvivő jó- vagy rosszhisszemüsége szerint az alaptalan gazdagodás vagy pedig a tiltott cselekmények szabályai alá esik; a min nem változtat az sem, hogy utóbbi esetben az ügy ura a tiltott cselekményekből eredő felelősség érvényesitése helyett a tilosan beavatkozót a megbizás nélküli ügyvitel módjára *is* felelősségre vonhatja (1690. §. II.).

4. A fejezet anyag-elrendezése a következő:

Az 1678—1681. §-ok a megbizás nélküli ügyvivő *kötelességeit* s ezekből folyó felelősségét irják körül (actio negotiorum gestorum directa), mig az 1682—1687. §-ok az ügyvivő által *követelhető megtéritések* kérdését rendezik (actio negotiorum gestorum contraria); ez utóbbi §-okkal kapcsolatos egyrészt az 1689. §. mely a megtéritési kereset egy bizonyos esetére nézve különleges elévülési szabályt tartalmaz, másrészt pedig az 1692. §. is,

mely a mentés közben károsult ügyvivő jutalmazásáról szól. Általános jellegü — ugy az ügyvivő felelősségére valamint jogaira egyaránt kiterjedő — az 1689. §., mely az ügy urának személyében való tévedés esetén határozza meg az ügy valódi urát. — Az 1690. §. azokról az esetekről intézkedik, a mikor valaki idegen ügyet sajátjaként lát el (l. fent). — Végül az 1691. §. egy kiváló gyakorlati jelentőségü szabályt állit fel annak javára, ki valamely dolog előállitásánál vagy átalakitásánál megbizásból járt ugyan el, de nem a tulajdonos, hanem egy más személy (vállalkozó) megbizásából, s e személynek közvetlenül az ez által gazdagodott tulajdonos ellen ad követelést, mely a vállalkozási szerződés keretén kivül esik, de az alaptalan gazdagodás szabályai alá sem vonható, s igy leghelyesebben a más érdekében való eljárás, a megbizás nélküli ügyvitel szabályozása körében volt elhelyezhető.

1678. §.

1. A T., általános szövegezési módszeréhez hiven, nem adja a megbizás nélküli ügyvitel fogalommeghatározását, hanem ebben a §-ban egyenesen rátér a megbizás nélküli ügyvivő kötelezettségeinek megszabására, ugy azonban, hogy erre vonatkozó tételéből a megbizás nélküli ügyvitel tényállása is kiviláglik.

E szerint a megbizás nélküli ügyvitel tényállása akkor forog fenn, ha valaki: a) másnak az ügyét helyette látta el, b) a másik megbizása nélkül, és a nélkül hogy egyébként jogositva volna reá.

a) A T. nem irja körül a „negotium alienum" fogalmát (Sv. 469.). „Másnak az ügye" (N. 677. „ein Geschäft für einen Anderen"): ezen általános kitétellel a T. eléggé kifejezi, hogy a megbizás nélküli ügyvitel tárgya ugy jogügylet, valamint ténybeli cselekmény is lehet; másrészt fedezi a doctrinában (s néhol a törvényhozásban is: Sz. 1358., D. 768. — Apáthy terv. 663.) megkülönböztetett objective idegen ügyeket, vagyis azokat, a melyek már valamely külső jellel is más személyéhez vannak kapcsolva (l. 5. §. 13. Dig. h. t. alterius re ipsa gestum negotium, pl. más gyógyitása, más házának kijavitása), valamint a subjective idegen ügyeket is, a melyeket idegenekké csakis az

ügyvivő akarata tesz (l. 5. §. 11. Dig. h. t. negotium quod ab initio tuum non erat, sed tua contemplatione gestum), nevezetesen jogügyletek kötését képviseleti jogosultság nélkül másnak a nevében, vagy pedig szerződési (bizományi) viszonyon kivül esőleg az ügyvivő saját nevében, de másnak számlájára (idegen követelések behajtása, idegen dolog eladása, más számlájára eszközölt bevásárlás stb.).

Azt, a kinek az ügyéről szó van, a T. az „ügy urának“ nevezi; a mi helyesebb, mint az Apáthy által használt „ügylettulajdonos“ kitétel, mert először is nem mindig ügyletről van itt szó, másfelől pedig a „tulajdonos“ elnevezés itt teljesen helyén kivül van alkalmazva. Az ügy urát az ügyvivő akarata avatja azzá. A subjective idegen ügyeknél nem is lehet másként; de az objective idegen ügyeknél is ügyvitelről csak akkor van szó, ha az ügyvivő nemcsak a *más* ügyét látja el, hanem az ügyet a másik *helyett*, ő reá való tekintettel, nem pedig saját magára való tekintettel teljesiti (az utóbbi esetről — unechte Geschäftsführung — az 1690. §. intézkezik.). Az ügyvitel elvállalásának indoka e tekintetben közömbös; megbizás nélküli ügyvitel forog fenn nem csak akkor, ha az ügyvivő tisztán a másik érdekében, hanem akkor is, ha egyuttal a saját maga vagy egy harmadik személy érdekében is jár el benne. Az ügy lehet egyébként vegyesen az ügyvivő sajátja is és egyuttal a másé (pl. eljárás a tulajdonostárs érdekében). Hasonlóképen az ügyvivő szándékától fog függeni az is, hogy az ügy urának ki tekintessék olyankor, midőn az ügyben egyszerre több személy van érdekelve; igy különösen gyámsági ügy ellátása esetén, vajjon a gyámolt vagy a gyám; biztositott dolog mentése esetén, vajjon a biztositó vagy a tulajdonos érdekében kiván-e eljárni. Az ügy urának személyében való tévedés esetét az 1688. §. dönti el.

Hogy az ügyvitel nem csak egyes ügyre, hanem az ügyek bizonyos nemére vagy egész sorozatára, avagy valamely személy összes ügyeire is vonatkozhatik (Sz. 1344.): azt kimondani felesleges.

b) Valamely idegen ügy ellátása a T. szerint nem csak akkor nem esik a megbizás nélküli ügyvitel fogalma alá, ha másnak a megbizásából történik, hanem akkor sem, ha más olyan viszony szolgál alapjául, a melynél fogva az illető az ügy ellátására az ügy urával szemben jogositva van. E jogo-

sultság alapja lehet akár szerződési viszony (szolgálati, vállalkozási szerződés stb.), akár törvényes képviselet, akár végre hivatali kötelezettség illetve jogosultság mások ügyeinek ellátására. (Hogy az utóbbiakból azzal szemben, kinek az ügy ellátása javára szolgál, minő jogviszony keletkezik: arra nézve az illető közjogi szabályok irányadók.)

Mindezen viszonyokben az ügyben eljáró személynek erre való jogosultsága nem lévén kétes, a megbizás nélküli ügyvitel szabályai, a melyek épen ezen jogosultság hiányán és illetve azon alapulnak, hogy a törvény ezen hiánytól mily körülmények közt és milyen módon tekintsen el, természetszerüleg nem alkalmazhatók. A jogosultság hiánya lévén az elválasztó vonal az ügyek ellátásának e különböző csoportjai között, természetes, higy mihelyt a fenn érintett viszonyokban a jogosultság hiánya áll elő, azonnal megnyilik az alkalom a megbizás nélküli ügyvitel szabályainak alkalmazására. Igy pl. ha a megbizott érvénytelen megbizás alapján járt el; vagy ha az ügyvivő tévesen hiszi, hogy meg van bizva, vagy egyébként jogositva illetve kötelezve az ügy ellátására.

Mihelyt a b) alatt emlitett előfeltétel fenforog, megbizás nélküli ügyvitel lesz annak az eljárása is, aki nem önszántából, hanem más kényszerének engedve, vagy hatósági parancs folytán, vagy általában mással (nem az ügy urával) szemben fennálló kötelezettsége alapján vállalta magára az ügyet. Az irodalomban vitatott azt a kérdést, hogy maga a megbizott is válhatik-e és mily módon megbizás nélküli ügyvivővé és hogy általában az actio mandati és az actio negotiorum gestorum minő viszonyban van egymással (Kohler: Menschenhülfe im Privatrecht, Jahrb. f. Dogm. XXV. k. 76. s köv. ll.): továbbra is a tudományos fejtegetésnek kell fenhagyni.

Másfelől az ügy urának ellenkező akarata, sőt egyenes tilalma sem zárja ki a megbizás nélküli ügyvitel forgalmát, és csak a viszony lebonyolitásában érezteti hatását: egyrészt az ügyvivő fokozott felelősségében, másrészt az ügyvivő actio contraria-jának rendszerinti elmaradásában.

2. A §. a megbizás nélküli ügyvitel törvényhozási alapgondolatából kifolyólag, az ügyvivő első kötelességéül az ügynek az ügy urának *érdekében* való ellátását szabja meg. A megbizás nélküli ügyvivő e tekintetben ugyanolyan helyzetben van, mint

az olyan megbizott, a ki a megbizótól utasitást nem kap. Az ellátási kötelezettség itt csak az ügyvitel *módjára* vonatkozik és nem implicál kötelezettséget az ügyvitel folytatására illetve befejezésére (lásd az 1686. §. II. bekezdésénél).

Több ügyvivő viszonyára némely törvényhozás az *egyetemleges kötelezettség* elvét alkalmazza (Sz. 1356., B. 739., D. 758., Apáthy terv. 653.). A T. nem látott okot arra, hogy e tekintetben a több adós viszonyának általános szabályaitól eltérjen.

1679. §.

Mig az 1678. §. az ügyvivőnek az ügyvitel módjáért való felelősségére objectiv zsinórmértéket állit fel, addig a jelen §. e felelősséget az ügy urának akaratára való tekintettel subjectiv irányban terjeszti ki.

Az ügyvivő kötelessége nemcsak az, hogy az ügy urának érdekét szolgálja, hanem az is, hogy eljárásában amannak akaratához is alkalmazkodjék.

Ezért mindenekelőtt szükséges, hogy az ügy ura, a mint csak lehet, értesüljön az ügynek az ügyvivő által való elvállalásáról. Az I. bekezdés első mondatában kifejezett ezen értesitési kötelezettség hasonló alapgondolaton nyugszik, mint az 1662. §. II. bekezdésének második mondata; a megbizás nélküli ügyvivő már ügyvitele kezdetén oly helyzetben van, mint az a megbizott, a ki a megbizó utasitásaitól el akar térni: itt is, ott is oly irányban való közremüködésről van szó, a melyről az ügy urának nincsen tudomása (N. 681.).

Az ügyvitel módjára nézve továbbá az ügyvivő az ügy urának tudvalevő vagy józanul felteendő akaratához köteles alkalmazkodni. E tételnek itt más a jelentősége, mint az ügy urának akaratára való utalásnak az 1682. §-ban: ott az ügyvivő actio contraria-járól van szó, mig itt az ellene inditható actio directa-nak megfelelő felelősségéről. Az ügyvivő az 1682. §. szerint rendszerint csak akkor fog megtéritést követelhetni, ha eljárása az ügy urának akaratával találkozott, daczára annak, hogy ezt az akaratát nem ismerte és esetleg nem is ismerhette; de az ügyvitel módjáért való felelőssége tekintetében nem lehet ezt a teljesen subjectiv mértéket reá alkalmazni, mert akkor minden ilyen

ügyvitel lehetetlenné válnék, ha az ügyvivő — az ügy urának előtte ismeretlen akaratához idomuló — felelősségének mértékét előre be nem láthatná. Itt első sorban az ügy urának tudva levő akaratáról van szó: ennek követése épugy kötelessége az ügyvivőnek, mint a megbizottnak; mert hiszen az ügy „urára" nem kényszeritheti reá a törvény az ügyvitelnek kifejezet takaratával ellenkező módját. Persze, ha az ügy urának akarata nem nyilvánvaló: akkor az ügyvitel módjára nézve objectiv zsinórmértéket kell az ügyvivő elé szabni, melyet a §. az élet józan felfogása szerint levezetendő akaratban ir körül.

A §. második bekezdése általában véve kiterjeszti a megbizott kötelességeit a megbizás nélküli ügyvivőre. Ez megfelel a két viszonyban nyilvánuló gazdasági czél azonosságának.

1680. §.

1. Mig a megbizottat csak a megbizás teljesitése körül terhelheti felelősség, addig a megbizás nélküli ügyvivő felelőssége két irányban terjed ki: az egyik az ügyvitel *elvállalása*, a másik az ügyvitel *ellátása* körül beálló felelősség.

Az ügyvitel ellátásában való vétkesség következményét positive külön szabálylyal kimondani az előző §-ok mellett nem lett volna szükséges; a szabály itt nem is annyira mint uj szabály van felvéve, hanem inkább a következő mondatoknak az ellentét utján való élesebb kiemelésére szolgál. Az ügyvitel *elvállalása* körül azonban uj felelősséget hárit az ügyvivőre a jelen §. első mondata.

Hogy az ügyvitel elvállalásában elkövetett vétkességre nézve mily körülmények veendők figyelembe, az 1678- -1679. §-okból tünik ki. Az elvállalásnál két körülményre kell figyelemmel lennie az ügyvivőnek: ugy az 1679. §-ban emlitett objectiv, mint az 1679. §-ban kifejezett subjectiv mozzanatra. Felelőséggel tartozik tehát azon vétkességért, a melyet az ügy ura érdekének mérlegelésében tanusitott; de felelősséggel tartozik azért is, ha nem kellő gondosságot forditott az ügy ura akaratának felismerésére, vagy a józanul felteendő akarat mérlegelésére.

Ezen felelősségi elv rideg alkalmazása sok esetben nem

csak méltánytalan volna az ügyvivőre nézve, hanem magának az intézménynek a czélját is veszélyeztetné. Ha sürgős szükséggel látja magát az ügyvivő szemben, nem kötelezhető arra, hogy ugyanolyan gondossággal mérlegelje a körülményeket, mint nyugodt perczekben, a melyekben a meggondolásra kellő idő van. Ha ilyenkor a veszély elmultával felelőssé tennők azért, hogy nyugodt megfontolás mellett máskép kellett volna eljárni: méltánytalanul sujtjuk az ügyvivőt, mert az élet körülményeinek nem helyes megfigyeléséből indultunk ki. Ez a rideg felelősségi elv különben megakadályozná azt is, hogy valaki spontán védelmére siessen mások veszélyezett javainak, ha a másik maga nincs abban a helyzetben, hogy a veszélyt elháríthassa. Ezért ily esetekben a T. a felelősség *enyhébb megitélésére* utalja a birót. Az a határvonal, melyet a T. e tekintetben megvon (ha „fenyegető sürgős veszély elháritását czélozta"), elegendő biztositékot nyujt az ellen, hogy a felelősségnek ez a megtörése ne váljék az ügy urának kárára és meggondolatlan, kellő gondosság és körültekintés nélküli beavatkozásra ne vezessen.

A szabály egyébként a jogrendszerekben általános (a római jogra nézve Windscheid 430. §. 6. j., P. L. R. 1. r. 13. cz. 237., Z. 1208., Sv. 470. I. „seine Haftpflicht *milder* zu beurtheilen", D. 755., Apáthy 650., N. 680.)

2. A §. második bekezdése két szabályt tartalmaz: az egyik az ügyvitel tilalomellenes elvállalásának, a másik az elvállalt ügy ok nélküli abbanhagyásának következményeit szabja meg, mindkettőt egyaránt abban az irányban, hogy ilyenkor az ügyvivő minden, tehát a véletlen kárért is felelős, a mely közbelépése folytán nem következett volna be.

A „tilalomellenes" elvállalás természetesen nem akar formális tilalmat jelenteni. Elég, ha az ügy urának bármi módon kifejezett ellenkező akarata ismeretes az ügyvivő előtt. A szabály ebben az irányban azt jelenti, hogy minden más vétkesség nélkül, pusztán az ellenkező akarat tudása megállapitja a szigoru felelősséget. (v. ö. l. 10. Dig h. t., O. 1040., Sz. 1347., D. 755., Apáthy 650., Sv. 470. II., N. 678.).

Hogy az ügyvivő akkor, a midőn az ügy ura által megbizott személyt beleelegyedése által az ügy ellátásában gátolja,

tilalomellenesen jár-e el (O. 1040., P. L. R. 1. r. 13. cz. 252.): az eset körülményei szerint megoldandó ténykérdés.

Folytatási kötelezettséget a T. a megbizási nélküli ügyvivő részéről nem ismer (mint némely törvényhozás, pl. O. 1039., P. L. R. 1. r. 13. cz. 257., Sz. 1346., C. 1372.) Az ügy ura nem kényszeritheti az ügyvivőt arra, hogy az ügyet folytassa és befejezze. Természetes azonban, hogy az ügy urának nem szabad károsodnia oly szeszélyes eljárás miatt, hogy a beavatkozó megunván az ügy folytatását, azt oly körülmények közt szakitja félbe, hogy az által az ügy urának érdekeit sérti és oly kárt okoz neki, a mely nem állott volna be, ha az ügyet magára nem vállalta volna. Ezért az ügyvivőnek ilyen esetben olyankor is, ha maga a beavatkozás helyes volt és az ügyvitelnek sem elvállalásából, sem ellátásából nem válik is felelőssé, felelőssé kell válnia az indokolatlan abbanhagyás miatt.

1681. §.

1. Minthogy a megbizás nélküli ügyvitelből eredő kötelem nem a felek akaratán, hanem a törvényen alapul: elvileg az ezen jogviszony által keletkezett kötelezettségek függetlenek a jogviszonyban álló felek szerződőképességétől. Ily módon tehát a szerződőképességében korlátozott ember, a ki a saját maga ügyeinek viteléből kifolyólag magát nem kötelezheti, mások ügyeinek megbizás nélkül való ellátása utján ugyanolyan kötelezettségekbe sodortathatnék, mint a melyek az ily eljárásból a teljesen szerződőképes egyénre hárulnak. A szerződőképesség alapelveivel ellentétben álló ezen eredményt a T. nem tartotta megengedhetőnek s azért az ilyen, szerződőképességében korlátozott ügyvivő felelősségét csak a legszükségesebbre, vagyis az ügyvitelből eredő netáni gazdagodás visszatéritésére szoritotta, érintetlenül hagyván az esetleg elkövetett tiltott cselekményből eredő felelősségét (hasonlóan P. L. R. 1. r. 13. cz. 274., Sz. 1349., Sv. 471., D. 757., Apáthy 652., N. 682.).

A megbizás nélküli ügyvitel nem lévén jogügylet: a szerződőképességében korlátozott ügyvivő felelősségére a törvényes képviselő beleegyezéséről szóló szabályokat sem lehetett alkalmazni.

A T. szerint a szerződőképtelen személyeknél az akaratelhatározás ki lévén zárva: az ily személyek részéről nem lehet szó ügyvitelről sem, a mely hiszen akaratelhatározást féltételez; ezért a jelen §. szabálya a szerződőképtelenségre nézve tárgytalan.

2. Megforditva azonban, az ügy urának felelőssége tekintetében a T. nem töri át azt az alapelvet, hogy törvényes kötelmekből eredő kötelezettségek keletkezése a felek szerződőképességétől független.

Az I. Entwurf (756.) szükségesnek találta annak kimondását, hogy az ügyvivő követeléseire nincsen befolyással, ha az ügy ura szerződőképességében korlátozva van. E szabály a római jog ellenkező tételét volt hivatva lerontani, mely szerint a pupillus csak meglévő gazdagodása erejéig felelős a negotiorum gestornak (l. 5. §. 2. Dig. h. t. Ulpianus, Julianusra hivatkozva; ez ellen már Pothier: Mandat nr. 224., Kohler: Die Menschenhülfe im Privatrecht. Jahrb. f. Dogm. XXV. k.). A római jog e tételét az ujabb törvényhozások mellőzték, s az a negotiorum gestio alapjául fekvő önkéntes segélynyujtás elvével is ellenkezik, mert ily segélyre épen a magukkal tehetetlen szerződőképtelenek vagy korlátolt szerződőképességüek szorulnak reá; a mint hogy pl. az angol jog (a hajómentés esetein kivül) a negotiorum gestio-t főleg ott ismeri el, a hol valaki részegek vagy elmebetegek javára jár el, kik magukról gondoskodni nem tudnak (Holland Elements of Jurispr. 188. l.).

1682. §.

Az alap-indok, a miért a törvényhozások a megbizás nélküli ügyvivőnek is követelést adnak költekezései megtéritésére: kétségtelenül az, hogy e nélkül senki sem látna el idegen ügyeket és igy a társadalmi összemüködésben oly szükséges önkéntes segélynyujtás elesnék. A mennyire általános azonban e tétel elismerése, ép oly eltérők azok az előfeltételek, a melyeket a különböző jogrendszerek az ügyvivő actio contraria-jának tényállásához megkövetelnek.

A római jog szerint ezen actio contraria általános előfeltétele a negotium utiliter gestum; ennek tényállására nézve

azonban nagyon elágaznak a vélemények (Windscheid Pandekten II. 430. §. 17. j.). Az egyik irány az ügy urának személyében rejlő subjectiv mozzanatokra helyezi a fősulyt és az actio contraria-hoz azt kivánja meg, hogy az ügyvitel az ügy urának akaratával találkozzék, mig a másik az ügyvitel objectiv hasznosságát tekinti döntőnek, de itt ismét kérdés, vajjon e tekintetben az ügyvitelnek szükséges volta kivántatik-e meg, vagy elegendő, hogy az ügyvitel pusztán előnyös az ügy urára nézve?

Az osztrák ptkönyv és a porosz Landrecht az objectiv álláspontra helyezkedik ugyan, de különböztet az ügyvitel szükséges és hasznos volta között oly módon, hogy elvileg az actio contraria-t csak a fenyegető kár elháritására szükséges közbelépés adja meg, más ügyvitel pedig csak, ha az ügy ura világos és tulyomó hasznára vált (O. 1036—1038., P. L R. I. r. 13. cz. 234—248.). Szembe szökő e törvénykönyvek czélzata, hogy az ügyvitelt csak a legszükségesebb esetekre szoritsa; de viszont a szükséges vagy tulnyomó haszonnal járó beavatkozásnál nem is veszik tekintetbe az ügy urának netaláni ellenkező akaratát.

Az ügyvivőre nézve legelőnyösebb a Code civil rendezése mely szerint az ügyvivő költekezésének megtéritését már azon az alapon követelheti, ha „l'affaire (du maitre) a été bien administrée" (1375.), a nélkül, hogy az ügyvitel szükséges vagy hasznos volta közt különbséget tenne. Hasonlóan előnyös az ügyvivőre a szász ptkönyv álláspontja is (1352., 1345.), mely — a subjective idegen ügyek kizárásával (1358.) — az actio contraria megalapitásához csupán azt követeli meg, hogy az ügyvivő kötelességeit teljesitette légyen; e kötelességeket pedig a subjectiv és objectiv álláspont kombinálásával első sorban az ügy ura akaratának megfelelő eljárásában, ily felismerhető vagy felteendő akarata hiányában pedig a dolog természetéhez és az ügy urának viszonyaihoz való alkalmazkodásban állapitja meg.

Mig továbbá a drezdai tervezet (760., 768. és utána Apáthy 656., 650. II.) az actio contraria-t teljesen a beavatkozás objectiv szükségességétől teszi függővé: addig a zürichi ptkönyv és a svájczi kötelmi jogi törvény beérik avval, hogy az ügyvitel az ügy urának érdekében történt, feltéve, hogy a beavatkozásra kellő ok volt (Z. 1210—1211. „durch die Umstände veranlasst", Sv. 472. „durch das Interesse des Geschäftsherrn *geboten*").

A német ptkönyv (683.) végül az actio contraria meg- vagy meg nem adását az ügyvitel elvállalásában rejlő körülményektől teszi függővé és az ügyvivőnek a követelést megadja, mihelyt az ügyvitel elvállalása az ügy urának érdekében állott és valódi vagy *feltehető* akaratának megfelelt. A T. ebből a rendezésből indult ki, de annak egyoldaluságán segiteni kivánt.

Az actio contraria tekintetében két szabály válik szükségessé : az egyik az, hogy mely esetben legyen általában helye a megtéritési keresetnek; a másik pedig az, hogy a megtérités mértéke mennyire terjedjen.

1. A megtéritési kereset megadása voltaképen annyit jelent, hogy a törvény az ügyvivő eljárására nézve eltekint a megbizás hiányától s ezzel mintegy maga kapcsolja össze az ügyvivő beavatkozását az ügy urának ki nem fejezett akaratával. Ezt pedig a törvény csakis az ügyvitel elvállalásában nyilvánuló körülmények alapján teheti meg; azok szerint kell megitélni: felhatalmazható-e az ügyvivő a törvény által arra, hogy az ügy urának számlájára megbizás nélkül eljárjon?

Hogy minő ügyeknek megtérités melletti elvállalására jogositsa fel a törvényhozó a megbizás nélküli ügyvivőt, arra nézve két szempontnak kell irányadónak lennie: az egyik az, hogy szükség nélkül ne rettentse el az önkéntes segélynyujtást; a másik pedig az, hogy az ügy urát a más eljárásából akarata ellenére költségekbe ne sodorja. Az első szempont szerint nem volna helyes a beavatkozást csakis a szükséges ügyek ellátására szoritani, hanem azt általában véve a hasznos, vagyis az ügy urának érdekében álló ügyekre kell kiterjeszteni, annál is inkább, mert különben az ügyvivő a szükséges beavatkozástól is visszatartatnék, minthogy nem tudhatja, nem fogja-e a biró utóbb ez eljárását hasznosnak ugyan, de szükségtelennek itélni. A második szempont pedig azt kivánja, hogy annak megitélésében, mi állott az ügy urának érdekében, ne a puszta objectiv előny, hanem az ügy urának akarata legyen az irányadó ; vagyis hogy a törvény a hasznos beavatkozásból se háritson költséget az ügy urára, ha e beavatkozás akarata ellen való. E két szempontnak tesz eleget a §. első bekezdése. — Ha az ügy urának az ügyvitel elvállalása idejében nem is volt ezen ügyre vonatkozó akarata (mert pl. nem is tudott róla): ebben az esetben, minthogy ezt az akaratot utólag pótolni nem lehet, természetesen az

ügy urának akaratával való megegyezést a szerint kell megitélni, hogy akkor valószinüség szerint mit akart volna. (N. 683. „dem wirklichen oder *muthmasslichen* Willen des Geschäftsherrn“).

Mindkét irányban, vagyis ugy az ügy urának érdeke, valamint akarata tekintetében nem az ügyvivő vélekedése (putativ gestio) határoz, hanem a valódi tényállás.

Ha azonban a T. az első bekezdésben érvényesülő álláspontou maradna (mint a N.), mely szerint az ügyvivő actio contraria-ja mindig az ügy urának akaratán dől meg: nagyban meggyengitené az intézmény gyakorlati hatását. Senki sem merne másnak, még oly fontos és sürgős ügyébe beavatkozni, ha utóbb az ügy urának ellenkező akarata tünvén ki, összes költekezésének megtéritésétől elesnék. Ez a megbizás nélküli ügyvitel legfontosabb nemét, a veszélyben való önkéntes segélynyujtást teljesen megbénitaná és ezzel az intézmény gyakorlati jelentőségét nagyban csökkentené. Ezért mérsékli a T. a fenti szabályt a §. második bekezdésében az objectiv álláspont helyes eredményének bevonásával olyképen, hogy ha az ügyvivő az ügy urát fenyegető sürgős veszély elháritása végett lépett közbe, költekezésének megtéritését akkor is követelheti, ha utóbb az ügy urának az ügyvitellel ellenkező akarata derülne is ki, ha csak az ügyvivő a körülmények mérlegelése mellett józanul feltehette, hogy közbelépése az ügy urának helyeslésével fog találkozni. Minthogy ez esetben az ügy urára, akarata ellenére is, reá háritjuk az ügyvitel költségeit, e tényállás eseteit a lehető legszükebb körben kellett megvonni, tehát nem lehetett kiterjeszteni a különben még oly hasznos tevékenységre sem, mihelyt a közbelépést sürgős veszély nem kivánta meg.

Természetes, hogy a második bekezdés esete nem áll fenn akkor, ha az ügy ura a közbelépés ellen tiltakozik. (A kivételt l. az 1683. §-ban).

2. Ha ilyképen az actio contraria előfeltételei fenforognak, vagyis mintegy a törvény pótolta a hiányzó megbizást: magának a követelésnek mértéke leghelyesebben a megbizás szabályai szerint állapitható meg, mint a melyek e viszony gazdasági természetének leginkább megfelelnek (ugyanigy a N. is). Mihelyt az elvállalás a jelen §. szerint jogos volt: az a kérdés, hogy a költekezések megtéritésének mértékére mennyiben van befolyása annak a körülménynek, hogy az ügyvivő az ügy urá-

nak akaratához alkalmazkodott-e vagy sem, a megbizási viszony szerint döntendő el. E tekintetben a megbizás nélküli ügyvivő olyan helyzetben lesz, mint a megbizott, a ki nem kapván utasitásokat, a megbizó józanul felteendő akaratához tartozik alkalmazkodni. Itt is, mint amott, közömbös lesz a költekezés megtéritésére nézve az a körülmény, hogy az ügyvivő fáradozása eredménynyel járt-e, avagy a siker az ő hibáján kivül elmaradt-e.

1683. §.

1. A T. lehetőleg kizárni kivánja, hogy valaki másnak akarata ellenére ennek ügyeibe avatkozzék; ezért kapcsol a tilalomellenes ügyvitelhez fokozott felelősséget (1680. §. II.) és ezért tagadja meg ilyenkor az ügyvivőtől a contraria actiot (1682. §.)

Vannak azonban oly különös méltánylást érdemlő esetek, a melyekben a törvénynek el kell térnie általában vallott subjectiv álláspontjától és objectiv mértékkel kell mérnie a megbizás nélküli, másnak akarata ellenére történt ügyvitelnek megengedettségét.

Már a római jog is elismerte a tilalom ellenére való ügyvitelt abban az esetben, midőn valaki az ügy urát terhelő temetkezési kötelezettség teljesitéséről gondoskodott (actio funeraria; Windscheid 430. §. 20. jegyzet). Az ebben rejlő alapgondolatot a modern jogok mind kiterjesztették az ügy urát terhelő oly kötelezettségek megbizás nélküli teljesitésére, a melyek elmulasztása a közérdek sérelmével járna (Sz. 1355. és ezzel azonos D. 765., Apáthy terv. 660.; B. 737. II., 741., Z. régi 1213., N. 679., 683.,[2] ellenkezőleg Sv., mely e szabályt aggályosnak tartotta). A közérdekü ügyvitellel rendszerint azonositják ezek a jogrendszerek az ügy urát terhelő tartási kötelezettség teljesitését is (N. csak a törvényes tartási kötelezettséget).

Kétségtelen, hogy mindez esetekben az ügy urának oly kötelezettségeiről van szó, a melyek teljesitése ugyan elsősorban ő reá van bizva, de a melyeknél nem az a lényeges, hogy azok ő általa, hanem az, hogy általában teljesittessenek. Az ügy „ura" itt voltaképen nem ura az ügynek, hanem az abban képviselt közérdeknek csupán végrehajtó közege. A közérdek

megóvása szempontjából megengedhetetlen, hogy ilyenkor az ügy ugynevezett urának tilalma megakaszthassa az önkéntes segélynyujtást ezen különben teljesitetlenül maradó közérdekü kötelezettségek teljesitésére (pl. az apa kiteszi gyermekét, a hajótulajdonos az utasok veszélyeztetésével megtiltja a hajó kijavitását, a polgármester a veszélyes állapotban levő hid helyreállitását stb., v. ö. Kohler id. h.).

A T. elfogadta a jogrendszerek ezen általában elismert álláspontját, de kiterjesztette az oly, bárha nem közérdekü kötelezettségek teljesitésére is, a melyek elmulasztása általában a tisztességgel ellenkeznék. A jognak nem csak az anyagi közérdeket kell védenie, hanem lehetőleg iparkodnia kell a tisztességgel ellenkező erkölcsi mulasztások meggátlására is. Ezenkivül nem veszi tekintetbe a T. az olyan tilalmat, a mely magában véve már erkölcstelen. Ez különösen arra az esetre vonatkozik, a mikor az ügy ura olyan egyéni javáról (élet, testi épség) akarna lemondani, a mely nem áll az ő szabad rendelkezése alatt, a melyről tehát le sem mondhat, anélkül, hogy ez a lemondása erkölcsi tilalomba ne ütköznék. Ide tartozik pl. a más életének megmentése ennek akarata ellenére. Itt a tilalmazó csakugyan nem lévén „ura" a tilalom tárgyának, nem is akadályozhatja meg a tilalom ellen történt ügyvitelt sem, a mely a koczkáztatott érdek megvédését czélozza. Ide lesz vonható a családi kötelmek teljesitése ellen emelt tiltakozás is.

2. A jelen §. azon kitétele, hogy „az ügy urának tilalma sem vétetik tekintetbe": valamennyi esetre kiterjed, a melyben az ügy urának tilalma akár az actio directa, akár az actio contraria szempontjából különben relevans volna. Egyfelől tehát azt jelenti, hogy az ügyvivő a jelen §. esetében az ügyvitel módjára nézve sem köteles az ügy urának tudvalevő akaratához alkalmazkodni (1679. §.), valamint hogy a tilalom ellenére történt elvállalásból reá nézve az ügyvivő rendes felelősségét meghaladó felelősség nem származik (1680. §.): másfelől, hogy ezekben az esetekben a tilalom ellenére eljáró ügyvivő is megbizott módjára követelheti az ügy ellátásában tett költekezés megtéritését (1682. §.).

1684. §.

A T. nem helyezkedett arra az elméleti álláspontra, a mely a pandektajogban azelőtt képviselve volt, hogy t. i. a negotiorum gestio jóváhagyás által megbizássá változik át, de még azon jogrendszereket sem követte, a melyek ilyenkor a megbizás szabályait ugy az ügy ura, mint az ügyvivő oldalán megfelelően kiterjesztik (P. L. R. 1. r. 13. cz. 239., Sv. 474., részben I. Entwurf 758.), hanem megelégedett azzal, hogy ilyenkor az ügyvivő actio contraria-jára terjeszsze ki a megbizás szabályait (hasonlóan Sz. 1340., D. 766., Apáthy terv. 662., a melyek erre az esetre kimondják, hogy az ügyvivő kötelezettségeire nézve továbbra is megbizás nélküli ügyvivőnek tekintendő, de az ügy urának kötelezettségei olyképen alakulnak, minha köztük megbizási viszony lett volna; N. 684.[2]).

E szerint az ügy urának jóváhagyása a megbizás nélküli ügyvivő actio contraria-ját a költekezésre nézve minden további előfeltétel hiányában is épen ugy megállapitja, mintha megbizás folytán járt volna el, vagyis tekintet nélkül arra, hogy az ügyvitel elvállalása az ügy urának érdekében állott és akaratának megfelelt-e, valamint arra való tekintet nélkül, hogy az ügy ura az eljárásból gazdagodott-e, avagy a gazdagodástól ismét elesett-e.

Minthogy az itt tárgyalt jóváhagyás csak az ügy ura és az ügyvivő közti személyes viszonyt rendezi, attól teljesen független kérdés, hogy ez a jóváhagyás mily kihatással van harmadik személyekre, azon jogügyletek tekintetében, a melyeket az ügyvivő az ügy ura nevében képviseleti jogosultság nélkül létesitett; erre vonatkozólag a képviselet szabályai (jóváhagyás 1023. §.) irányadók.

Egyebekben az ügyvitel jóváhagyása az egyoldalu jognyilatkozatok fogalma s ezek szabályai alá esik; ehhez képest ez a jóváhagyás is lehet nem csak kifejezett, hanem hallgatag is. Hogy mikor forog fenn hallgatag jóváhagyás, azt az eset körülményei szerint kell megitélni (pl. az ügy ura türi, hogy az ügyvivő az ügyet szeme láttára lássa el). A §. második bekezdése azonban a hallgatag jóváhagyás egy esetére nézve kizárja az ügylet értelmezéséből eredő kétségeket és azt a tényt,

amikor az ügy ura az ügyvitel eredményét tudva, hasznára forditja, fictió erejével hallgatólagos jóváhagyásnak minősiti. Ez annyira szembe ötlőleg viseli magán a jóváhagyás bélyegét, hogy a jóhiszemüséggel ellenkeznék, ha ilyenkor az ügy ura utább mégis szabadulhatna a jóváhagyás következményei alól.

1685. §.

A T. a megbizás nélküli ügyvivőt megillető actio contraria tartalmát elvileg a megbizás szabályai szerint állapitja meg. Az ügyvitellel összefüggő ***költekezésekről*** már az 1682. §. intézkedett; szükség van azonban külön intézkedésre az ügyvivőt illető *dij* tekintetében. Itt természetesen a kikötött dijról nem, csupán a törvény szerint kikötöttnek veendő dijról lehet szó.

Minthogy megbizás esetén, az 1660. §. értelmében, az 1601. §. szabályai megfelelően alkalmazandók: a megbizó a megbizottnak az oly szolgálatok fejében, a melyekért munka vagy tiszteletdij kikötés nélkül jár, külön kikötés nélkül is megfelelő dijat köteles fizetni. Méltányos tehát, hogy a megbizás nélküli ügyvivő is, a ki az ügyvitelt akként teljesitette, hogy az actio contraria előfeltételei reá nézve fennállanak, az ilyen dijazást épen ugy követelhesse, mint a hogy követelhetné, ha az ügy ura bizta volna őt meg az ügy ellátásával, a nélkül hogy neki munka- vagy tiszteletdijat kötelezett volna. Az ügyvivő ilyenkor az ügy urának munkát teljesitett és igy reá nézve a szokásos dijazás époly indokolt, mint a megbizottra nézve. (pl. az orvos az elszerencsétlenedett öntudatlan beteget ápolása alá veszi, a kőmives a távol levő szomszéd beomlással fenyegető falát kijavitja stb.).

A §-ban foglalt szabályt külön kellett kimondani, minthogy az magyarázat utján sem az 1682., sem az 1686. §-ból nem volna levezethető. Költekezésnek az ilyen szolgálatot nem mindig lehet tekinteni, mert sokszor nehéz, sokszor lehetetlen annak bebizonyitása, hogy a szolgáltatás teljesitése az ügyvivőre nézve csakugyan vagyoncsökkenést jelentett (az által, hogy más dijas szolgáltatás teljesitésétől elesett); a gazdagodás előfeltétele pedig hiányoznék, ha a szolgáltatás eredménye utóbb meghiusult (pl. a kijavitott falat az árviz elvitte), holott a szolgáltatás dija-

zásának törvényhozási oka ilyenkor is fennáll. A német ptkönyv szerint épen ezért, mely a jelen §-ban foglalt szabályt nem tartalmazza, a tétel kétes (Cosack I. 568. lap), pedig a szabály sokkal gyakorlatibb, semhogy azt kétségben lehetne hagyni (v. ö. P. L. R. 1. r. 13. cz. 232.).

A jelen §. alapján követelhető dijazás is elesik természetesen az 1687. §. eseteiben, épugy a mint ilyenkor az ily dijazás már az 1601. §. szerint is ki van zárva.

A dij mennyiségének megállapitására nézve lásd az 1601. §-t.

1686. §.

Ha az actio contraria-nak az 1682—1684. §-okban körülirt előfeltételei hiányoznak: az ügyvivő sem költekezései megtéritését, sem az őt különben az 1685. §. szerint megillető dijazást nem követelheti.

Amennyiben azonban az ügy ura az ügyvitelből gazdagodott: méltányos, hogy az ügyvivő e gazdagodás visszatéritését követelhesse. Ez a szabály különben az 1762. §. általános szövegezéséből is következnék; külön kifejezése kétségek elkerülése végett történt. (Hasonlókép P. L. R. 1. r. 13. cz. 231. és köv., Sz. 1352., Sv. 473., 472. III., H. 354., B. 743., D. 761., 762., Apáthy 657., 658., N. 684.)

A német I. Entwurf az ügyvivő gazdagodási keresetét a condictio ob rem szabályai alá helyezte, az ügy urának elmaradó jóváhagyásában látva a czélzott eredmény be nem következését. A T. ezt a mesterkélt constructiót elejtette, annyival inkább, mert a jelzett eredmény be nem következésére alapitott visszakövetelés szabályai (melyeket a T. a XVI. czim első fejezetében különben is csak a jogügylettel czélzott eredmény be nem következése esetére állit fel), az ügyvivő gazdagodására nem mindenben alkalmazhatók. Igy különösen ki volna zárva az 1768. §. szerint az ügyvivő gazdagodási keresete, ha az ügyvivő az ügy urának tilalma ellenére járt el, a mikor tehát az emlitett constructióban feltételezett eredmény bekövetkezése (az ügy urának jóváhagyása) kezdettől fogva nem ugyan lehetetlen, de kizártnak tekintendő. Igaz ugyan, hogy római jog szerint, ha a dominus a tilalom ellenére végrehajtott

gestio által gazdagszik, a gestornak a gazdagodás erejéig sem felelős (fr. 7. §. 3. Dig. h. t., Julianus nézete, melyet Justinianus elfogadott, C. ult. neg. gest.; ezt a nézetet védik a francia jogra nézve is Laurent, Aubry-Rau, ellene nyilatkoznak Pothier, Marcadé, s e tétel ellen foglal állást Kohler is id. esetre); a T. azonban nem látta be, hogy ily esetben, midőn az ügy ura, bárha tilalma ellenére is gazdagodott: mily alapon tarthassa meg ezt a gazdagodást az ügyvivő rovására (pl. az ügyvivő az ügy urának tilalma ellenére kifizette ennek adósságát, melynek megszünte által az ügyvivő csakugyan gazdagodott); feltéve természetesen, hogy az ügyvivő az ügyet nem ingyenes szándékkal látta el (1687. §.), a mikor a gazdagodás megtérítésére sincs joga. Hasonlóképen nem fogadta el a T. azt a nézetet sem, mely a német közönséges jogra nézve állittatott (Windscheid 430. §. 23. j.), hogy az ügyvivőt gazdagodás czimén egyáltalán csak a még meg levő gazdagodás kiadására illesse követelés; mihelyt egyszer a gazdagodási követelés körében a T. elfogadta a surrogatio elvét (1771. §.): nincs ok azt a gazdagodásnak erre a módjára nem alkalmazni.

A gazdagodási keresetre való általános utalás feleslegessé teszi a jus tollendi külön megemlitését is (mint azt Sz., Sv., D. és Apáthy teszik; az O. 1040. inf. a tilalom ellenére eljáró ügyvivő követelését csakis a jus tollendire korlátozza).

1687. §.

1. A megbizás nélküli ügyvivő vagy az ügy urának költségére járhat el (animo recipiendi), vagy pedig ajándékozási szándékkal (animo donandi). A T. nem állit fel vélelmet az ügy urának költségére való eljárás mellett (mint H. 352., B. 746.), de egyuttal nem is állitja fel az animus recipiendit az actio contraria előfeltételéül, mert ezen szándék bizonyitásában az ügyvivő méltánytalan megterhelését látja; ellenkezőleg a jelen §. szerint az ügy urának kell bizonyitania az animus donandit az ügyvivő részéről, a mely szándék természetesen nem csak kifejezett nyilatkozatból, hanem a körülmények szabad mérlegelése alapján is megállapitható. Ugyanigy birói gyakorlatunk szerint is: „a ki más tartozását, bár megbizás nélküli ügyvivő-

ként, kifizette, *hacsak alperes nem bizonyitja, hogy ez ajándékkép történt*, kiadásai megtéritését követelheti" (M. E. H. IV. 175. szám; VII. 12460., 12461. szám). Ha az ajándékozási szándék megállapitható: az ügyvivőt nem illeti meg sem a költség megtéritése, sem dijazás, sem végre a gazdagodás megtéritése, 1686. §. alapján, (ugyanigy a legtöbb jogrendszer: P. L. R. 1. r. 13. cz. 280., 11. cz. 1041., 1042., Sz. 1353., D. 736., Apáthy 659., N. 685. I.; O., C., Sv. a kérdésről hallgatnak.)

Természetes, hogy az ingyenes ügyvitel csak az actio contrariara van befolyással, mig az actio directat érintetlenül hagyja.

Lehet egyébként, hogy az ügyvitel ingyenessége csak részlegesen fog fenforogni, ha az ügyvivő szándéka csak részleges költségmegtéritésre irányult.

Egyébiránt a parancs, kényszer vagy kötelesség teljesitése folytán más javára történt eljárás, a mint általában nem zárja ki a megbizás nélküli ügyvitel fogalmát (lásd fent az 1678. §-nál, ugy még magában véve a költség visszatéritésére irányuló szándékot sem zárja ki (igy az angol gyakorlat is, a mely az esetben, ha valaki más helyett ennek kötelezettségét önként teljesiti, megtéritésnek nem ad helyt, azonban: „if a man is compelled to do that which another person is legally liable to do, a request is implied by the person who is so liable" ; az adott esetben a felperes az egészségügyi felügyelő utasitására kijavittatta a házai alatti csatornát, a melyet mint közcsatornát az alperes volt köteles jókarban tartani, High Court of Justice, Queen's bench division, North and Milhouse v. Walthamstow urban district council, Times 1898. okt. 28. szám).

2. A §. második bekezdése az előző bekezdés alól kivételt tesz és értelmezési szabályt állit fel arra nézve, hogy a szülő által gyermekének és viszont nyujtott tartás esetében az eljárást ingyenesnek kell tartani. A szeretet köteléke, mely a szülőt és gyermeket egymáshoz füzi, az élet átlagos felfogása szerint kizárja az egymás tartására a tartási kötelezettség körén kivül forditott költségek felszámitását is (ugyanigy Sz. 1354., D. 764., Apáthy 661., N. 685. II.).

Ez a szabály egyébként helyes értelmezés szerint csak a szülő és gyermek egymásközti viszonyában áll s nem zárja ki

azt, hogy ha a szülő gyermekének vagy viszont oly eltartást nyujtott, a melyre más volt kötelezve, a tartásra kötelezettel szemben neki ügyvitele alapján ne adjunk actio contraria-t. Ilyenkor az ügy urának nem az eltartottat, hanem a tartásra kötelezettet kell tekinteni. (Azért a N. az ingyenes szándékot kifejezetten csak a „Empfänger" irányában veszi fel.) Az anya által a természetes atya helyett nyujtott tartásra nézve e tekintetben külön intézkedik a 352. §., de ugyanily eset lehetséges pl. ha a szülő eltartja leányát a férje helyett s azután a tartásra kötelezett férjtől követel megtérítést.

Egyébiránt megfontolandó, vajjon nem kell-e e szabályt szélesebb körre, vagyis az előd és ivadék egymásközti viszonyára általában kiterjeszteni (ugy mint a N. teszi; a Sz. s Apáthy a testvérek egymásközti eltartását is belevonja e körbe, a mire nincs kellő alap).

1688. §.

A megbizás nélküli ügyvitel czélja idegen ügynek idegen érdekben való ellátása; minthogy ez az eljárás nincs határozott személy akaratától függővé téve, mint a megbizás: ebből már önként következik, hogy teljesen közömbös, hogy kinek az érdekében járt el az ügyvivő: annak az érdekében-e, a kit az ügy ellátásánál szem előtt tartott, vagy pedig másében? Kétségek elkerülése végett a T. szükségesnek tartotta ezt a tételt, a legtöbb jogrendszer példájára kifejezetten kimondani s az ügyvitelből eredő jogokat és kötelességeket ilyenkor az ügy *valódi* urának személyére átvinni. (A dominus személyében való tévedés már a római jogban is lényegtelen fr. 5. §. 1., fr. 6. §. 8. Dig. h. t.; v. ö. P. L. R. 1. r. 13. cz. 261., Sz. 1343., H. 357., B. 747., D. 759., Apáthy 654., N. 686.)

E tétel következetes alkalmazása szerint azután közömbös nem csak az, hogy az ügy feltételezett ura subjective bizonytalan, hanem az is, hogy egyáltalán objective létezik-e. Igy lehet pl. ügyvitel meghaltaknak vélt vagy még csak születendő személyek javára; hasonlóképen még csak létesitendő jogi személyek javára, minő különösen a modern forgalmi életben

a keletkezőben levő részvénytársaságok javára való ügyvitel alakjában gyakori. (l. Kohler id. h. 5. §.).

Mindezen esetekben egy objective szem előtt tartott érdek megvédéséről van szó, ugy hogy az esetleg kifejtett ügyvitel hatásai annak személyében állanak be, a kinek személyében a szem előtt tartott érdek megtestesül.

Ugyanezért ezen csoportba fog tartozni az olyan eljárás is, a melynél az ügyvivő nem csak az ügy urának személyében, hanem magában az ügyben is tévedett, — vagyis midőn eljárásával tényleg más érdek szolgálatában állott, mint a melyet szolgálni vélt (pl. a biztositó társaság ügynöke a biztositó társaság javára meg akarja menteni az égő házat, melyről kitudódik, hogy nem is volt biztositva, sőt a tulajdonos maga gyujtotta fel, de mentés folytán megmaradtak egy idegen személynek az égő házban elhelyezett értékei).

Természetesen az ügy urának személyében való tévedés esetei csakis a fentebb (1678. §.) objectiveknek nevezett idegen ügyeknél fordulhatnak elő, nem pedig a subjective idegen ügyeknél, mert hiszen az utóbbiaknál az ügyvivő akarata határozza meg azt, hogy az ügy ura ki legyen.

1689. §.

A más tartozásának önkéntes kifizetése olyképen, hogy az a fizető részéről nem a követelésnek (engedmény utján való) megszerzését, hanem a tartozás megszüntetését czélozza: a megbizás nélküli ügyvitelnek egyik gyakori neme. Az ilykép megszünt követelés természetesen nem is szállhat át a fizető ügyvivőre. Az ügyvivő erre a fizetésre csak önálló jogczimen, a megbizás nélküli ügyvitel alapján támaszthat követelést az ügy ura ellen, a mennyiben ezzel szemben az actio contraria kellékei fenforognak.) Igy jelesül nem követelhet megtéritést, a menynyiben nem animo recipiendi járt el vagy a mennyiben azügy urának akarata és érdekei ellenére járt el s az ügy ura a követelés kifizetéséből nem gazdagodott; igy már a római jogi források: „nisi si quid debitoris interfuit, eam pecuniam non solvi“ fr. 9. §. 1. Dig. h. t.).

A megbizás nélküli ügyvitelből eredő önálló követelés ter-

mészetesen a rendes elévülés alá esnék; s igy arra nézve az elévülési idő önállóan kezdődnék meg, bárha a kifizetett követelés elévülése már előrehaladt is. Ily módon azonban az ügy urának felelőssége tetemesen sulyosbitható volna, ha bárki megbizás nélküli fizetéssel a már eltelt elévülési időt mintegy félbeszakithatná (természetesen félbeszakitásról müértelemben itt nem lehet beszélni, mert az elévülés alatt álló követelés elenyészik és helyébe egy uj követelés lép, a mely tartalmilag a kifizetett követeléstől különböző, mert az actio contraria kellékei által feltételezett). Ez az eredmény pedig ellentétben áll az egész intézmény alapgondolatával, a mely csak a mások *előnyére* szolgáló ügyvitelt védelmezi.

Ezen visszás eredmény elháritása végett mondja ki a jelen §. azt a szabályt, hogy ha valaki másnak tartozását ügyvivőként sajátjából kifizeti, ez alapon támasztható megtéritési keresete ugyanannyi idő alatt évül el, mint a mennyi a kifizetett követelés elévüléséhez még hátra volt.

Nálunk a szabály szabatos formulázása már azért is szükséges, mert joggyakorlatunk e tekintetben ellentétes álláspontokat foglalt el abban a kérdésben, hogy ha még el nem évült közadótartozást a kötelezett fél helyett más fizet ki, a fizetőnek visszkeresete a kötelezett ellen az 1883: XLIV. t.-cz. 90. §-ában határozott öt évi, vagy pedig a rendes elévülési idő alatt évül-e el? Mig a Curia első izben (4387/90., M. E. H. III. k. 236. sz.) helyesen fogta fel a kérdés törvényhozási alapgondolatát és kijelentette, hogy ily esetben a fizetőnek nem lehet több és erősebb joga, mint a kir. kincstárnak, vagyis, hogy az ilyen közadótartozás kifizetése fejében támasztható megtéritési kereset már azon idő elteltével évül el, a mely a közadó követelésre nézve az eredeti öt évi elévülési időből még hátra van (igaz, hogy az itélet indokolása nem szabatos, mert ugy tekinti a fizető ügyvivőt, mint a ki a fizetés által a hitelezőnek mintegy jogutódként „jogaiba lépett"): addig ujabban a 70. számu polgári teljes ülési döntvényben (1900. márcz. 9.) a Curia a kérdést épen az ellenkező irányban oldotta meg, s kimondotta, hogy a fizető ügyvivő visszkeresete önállóan a rendes magánjogi elévülési idő alá esik. E döntvény indokai helyesen constatálják, hogy a fizető ügyvivő visszkeresete nem alapul a kifizetett követelés engedményezésén, hanem annak külön jogalapját az adós érdekében

teljesitett közbenjárás képezi, s igy megbizás (és különleges jogszabály) hiányában a megbizás nélküli ügyvitelből eredő igényekre nézve mérvadó, rendes magánjogi elévülésnek van alávetve; sőt folytatásában a döntvény indokai még arra is engednek következtetni, mintha az ügyvitel ellen az adós kifogást emelhetne azon az alapon is, hogy a fizetés az elévülés félbeszakitása folytán nem állott érdekében („a visszkeresettel megtámadott fél nincs elzárva attól, hogy azon az alapon, hogy a fenforgó körülményeknél fogva a fizetés nem tekintethetik az ő érdekében történtnek, esetleges kifogásait érvényesitse"). De még ha a döntvényből ezt a következtetést le is lehetne vonni, nem tanácsos e gyakorlatilag fontos kérdés megoldását esetről-esetre a kétes kimenetelü birói mérlegelésre bizni, annál kevésbé, mert a törvényhozási indokok a kérdésnek egységes, a jelen §-ban elfogadott megoldását javallják.

Ha azonban az ügy ura a megbizás nélkül teljesitett fizetésben rejlő ügyvitelt jóváhagyta, s ezzel maga is elismerte, hogy a fizetés érdekében állott és akaratával megegyezett: nincs ok arra, hogy ily esetben a fizetésért követelhető megtérités rövidebb idő alatt évüljön el, mint ha az ügyvivő azt megbizásból teljesitette volna.

1690. §.

A jelen §. azokat az eseteket tárgyalja, a melyekben valaki idegen ügyet saját ügyeként lát el, és pedig az első bekezdés azt az esetet, midőn nem tudja, hogy a más ügyéről van szó, a második bekezdés pedig azt, midőn valaki tudva, hogy nincs joga hozzá, fordit a saját hasznára idegen ügyet vagy idegen név alatt a maga részére létesit jogügyletet.

1. Az ügyvitel fogalma feltételezi, hogy más javára történjék; ezekben az esetekben tehát ügyvitelről fogalmilag sem lehet szó.

Ezért mondja ki az első bekezdés, hogy a megbizás nélküli ügyvitelre vonatkozó szabályok nem nyernek alkalmazást, ha valaki abban a hitben lát el idegen ügyet, hogy az a saját ügye. Ehhez képest ily esetekben ugy az eljáró fél, valamint az is, a kinek ügyéről szó van, egymással szemben csak az alap-

talan gazdagodás szabályai szerint követelhetnek esetleges megtéritést; fenmaradván az eljáró félnek a tiltott cselekményből eredő felelőssége, ha az a hite, hogy a saját ügyéről van szó, gondatlanságból származik.

Az actio negotiorum gestorum directa-t az ilyen eljárásra nem lehetne alapitani, minthogy az eljáró személynek az ügyvitelre vonatkozó tudata hiányzott és igy abból reá felelősség sem háruIhat. Az actio contraria-t pedig kizárja az a körülmény, hogy az eljáró félben ennek következtében hiányzott a másik fél kötelezésére irányzott szándék is.

E szabály talán magától értetődnék; külön kifejezése mégis czélszerünek mutatkozott, tekintettel a különböző jogrendszerek ellentétes döntésére (a T.-vel egyezik a N. 687. I.; részben ellenkezik Sz. 1342., Sv. 473., H. 357. II., B. 748., D. 759., 761., melyek ezen esetben az actio contraria-t kizárják, illetve csakis a gazdagodás mértékéig ismerik el, az ügy urának azonban megadják az actio directa-t az eljáró féllel szemben; mig Apáthy 654. szerint az eljáró fél a másikkal szemben ilyenkor is megbizás nélküli ügyvivőnek tekintendő).

2. A második bekezdés tárgyalja azt az esetet, midőn valaki idegen ügyet tudva saját ügyeként kezel, vagyis annak eredményét tudva, hogy nincs joga hozzá, saját hasznára forditja. Ezen eljárásnak egyik különösen gyakori nemét a bekezdés fontosságánál fogva külön is kiemeli: midőn valaki más nevével visszaélve, ennek nevében létesit jogügyleteket, de azoknak hasznát maga viszi el.

Ezekben az esetekben az ügyvitel, mely más javára való eljárást feltételez, szintén fogalmilag ki van zárva. Az ügy ura ez esetekben kétségtelenül az alaptalan gazdagodás megtéritését követelheti, a másik félnek az 1772. §-ból folyó fokozottabb felelőssége mellett; s minthogy az ilyen tudatosan jogtalan, önző beavatkozás rendszerint tiltott cselekményt is fog involválni, az ezen alapuló követeléseket is érvényesitheti. Vannak azonban esetek, a melyekben a felelősség ezen két fajának érvényesitése sem vezet kielégitő eredményre: például az elbocsátott alkalmazott a főnök nevében köt ügyleteket, de saját számlájára és ezekből nyereséget huz; vagy pedig valaki a más dolgát rendkivül előnyös árban adja el és az ebből származó hasznot eltulajdonitja. Ha ilyenkor az ügy ura nem tud a másik

fél nyereségével felérő kárt igazolni, a másikat a haszon kiadására gazdagodási keresettel sem szorithatná, mert hiszen igaz ugyan, hogy a másik gazdagodott, de nem az ügy urának rovására, s igy az 1762. §. előfeltételei nem forognak fenn.

Ezért a T., a legtöbb jogrendszerrel megegyezően (Sz. 1356., D. 761., Apáthy 657. I.², Sv. 473., N. 687. II.), az ügy urának egyéb követeléseit épségben hagyva, ezek mellett, a megbizás nélküli ügyvitelből eredő jogok érvényesitését is megengedi. Ezzel az, a kinek ügykörébe a másik jogtalanul beavatkozott, nem csak arra nyer jogot, hogy a másik fél eljárásából eredő összes hasznot magáévá tegye, henem az actio negotiorum gestorum egyéb előnyeit is élvezi: jelesül, hogy nem kell kárt bizonyitania, hanem a másikat egyszerüen mint megbizottat *megszámoltatja* ; hogy követelése ki van vonva a tiltott cselekményekből eredő követelésekre megszabott rövidebb elévülés alól stb.

A másik félnek azonban az ilyen actio directával szemben sincs más contraria actiója, mint csupán a gazdagodás kiadására alapitott kereset.

1691. §.

A jelen §. különösen az épitő ipar köréből felhangzott kivánságoknak óhajt eleget tenni; de az e körben helyesnek felismert alapgondolatot a dolgok előállitásával vagy átalakitásával foglalkozó egyéb iparágakra is kiterjeszti. — Mig az 1644. §. magát az épitő vállalkozót védi a tulajdonossal szemben, addig a jelen §. a vállalkozóval szerződési viszonyban álló munkásoknak és anyagszállitóknak kiván biztositást nyujtani az ebből a viszonyból eredő követeléseikre nézve.

A ki idegen dolog előállitásánál vagy átalakitásánál munkájával vagy anyagszer szállitásával közremüködik, azt, bárha nem is a tulajdonossal, hanem közbenső vállalkozóval kötött szerződés alapján teljesiti e szolgáltatásokat, kétségtelenül megfelelő részben illeti a dolog értékemelkedésének érdeme. Pusztán ezen értékemelkedés azonban még magában véve nem teszi indokolttá azt, hogy a tulajdonos vele szemben kötelezetté váljék.

A tulajdonos a teljesitett munka vagy anyagszállitás folytán még nem gazdagodott; mert hiszen ő a vállalkozóval visszterhes szerződési viszonyban áll s igy a dolog értékemelkedésének ellenértéke a tulajdonos vagyonát ezen szerződési viszonyból kifolyólag terheli. Még olyankor is, ha a tulajdonos a vállalkozóval szemben fennálló szerződési kötelezettsége alól felszabadul (pl. a vállalkozó azt elengedi, vagy elévülni hagyja): nem mondható, hogy a tulajdonos a munkások vagy szállitók vagyonának rovására alaptalanul gazdagodott volna, mert hiszen csak egy fennállott követelés törvényszerü megszünési módjával állunk ilyenkor szemben. Még az oly jogrendszerek is, a melyek a más vagyonába való beforditás megtéritését a legszélesebb körben megengedik, sem vonják ezt az esetet a gazdagodás vagy in rem versio fogalma alá (a porosz jog beforditási keresetére nézve lásd Dernburg Preussisches Privatrecht IV. kiadás II. 891. lap.).

Az a javaslat, hogy az épitő tulajdonos pusztán az épitkezés folytán személyesen kötelezetté váljék mindazon iparosok, anyagszállitók és munkások javára, kiknek szolgáltatásai az épitményre fordittattak, bárha vele nem is állanak szerződési viszonyban (Wallbrecht inditványa a porosz képviselőházban, lásd a XXIV. német jogászgyülés tárgyalásait IV. kötet 35. és köv. lapok): lehetetlenné tenné az átalányösszegben való épitő vállalkozást, de sőt az épitő vállalkozást egyáltalán, mert a tulajdonos sohasem tudhatná, hogy az épitő vállalkozó őt minő kötelezettségekbe sodorja.

De ha ilyképen a tulajdonost nem is lehet sem személyesen, sem gazdagodás czimén a vele szerződési viszonyban nem álló munkásokkal és anyagszállitókkal szemben általánosságban kötelezni, viszont a munkást és anyagszállitót is meg kell védeni az ellen, hogy a vállalkozó ellene fennálló követeléseiket meghiusithassa az által, hogy a tulajdonos elleni követeléséről, mely egyuttal az emlitett személyek kielégitésének legbiztosabb alapja, az utóbbiak sérelmére dologilag rendelkezik; akár ugy, hogy azt a tulajdonossal szemben (esetleg vele összejátszva) elengedi, akár ugy, hogy a tulajdonos elleni követelést másra átruházza vagy arra másnak dologi jogot enged, a mi ellen a vállalkozó követelésének végrehajtási lefoglalása az azt megelőző eljárás elhuzódása folytán nem nyujt elég gyors ellenszert.

Ezen czél elérésére egyébként sem a törvényes zálogjog, sem a törvényes engedmény jogi constructiója szintén nem látszott alkalmasnak.

Az előbbi constructió megfelel a XXIV. német jogászgyülés határozatának (l. id. h. 75. lap: „Sind die Verträge mit den Baugläubigern und Arbeitern nicht im Namen oder für Rechnung des Bauherrn geschlossen, so können jene durch wirksame Anmeldung ihrer Ansprüche ein Pfandrecht an den angemeldeten Bauforderungen des Vormannes erwerben.“). A zálogjog azonban a munkások és szállitók kielégitésének nem eléggé hatályos eszköze, mert ennek alapján fizetésre nem perelhetnek. Viszont a cessio legis aggályos, mert a munkásnak illetve szállitónak a vállalkozó elleni követelése nem lévén eléggé liquid: a reá ennek fejében való közvetlen jogátruházás complicatiókkal és esetleg a vállalkozó veszélyeztetésével járna.

Ezért a T. a munkásoknak és anyagszállitóknak a nekik járó munkadij vagy egyéb ellenérték (vételár) tekintetében a tulajdonos ellen közvetlen személyes követelési jogot ad, de a tulajdonos korlátolt felelősségével egybekötve, a mely szabályt a külföldi jogok egy részének példája is igazolja (C. 1798., Ol. 1645., S. 1597.). A tulajdonosnak ezen korlátolt felelőssége a T. szerint addig az értékig terjed, a melylyel ő a vállalkozónak a dolog előállitásából kifolyólag adósa.

A T. tartózkodott attól, hogy a tulajdonosra háritott ezen közvetlen felelősséget elméletileg minősitse; a szabálynak a megbizás nélküli ügyvitel körében való elhelyezését azonban az indokolja, hogy a munkás vagy anyagszállitó abban a terjedelemben, a melyben a tulajdonos a dolog előállitása vagy átalakitása erejéig még ellenértéket nem szolgáltatott: szolgáltatásával közvetlenül a tulajdonos érdekében és közvetve (vagyis a vállalkozó által közvetitve) az ő akarata szerint járt el ennek ügyében, a mi a tulajdonossal szemben a megbizás nélküli ügyvivő actio contrariajának előfeltételeit per analogiam megállapitja.

Természetes, hogy a vállalkozó a munkásnak vagy anyagszállitónak ezen követelését meghiusithatja azáltal, hogy a tulajdonos elleni követelését másra átruházza, mert ebben az esetben a tulajdonos megszünik a vállalkozó adósa lenni és ezzel a munkás vagy anyagszállitó iránti tartozása is elesik. A végből tehát, hogy a munkás vagy anyagszállitó az ilyen jogátruhá-

zások ellen sikeresen védekezhessék: a §. második bekezdése megállapitja, hogy mihelyt ő a tulajdonost arról értesiti, hogy a jelen §-ban adott jogával élni kiván, a tulajdonos a vállalkozónak a munkás illetve anyagszállitó sérelmével többé nem fizethet; vagyis ettől kezdve a tulajdonos által sérelmesen teljesitett fizetések a munkás illetőleg anyagszállitó irányában fennálló felelősségnek mértékét nem apasztják. E tekintetben nem tenne különbséget az sem, ha pl. a vállalkozó követelését ezen időpont után a vállalkozó hitelezői lefoglalják, vagy ha a vállalkozó csődbe jut (l. Kohler id. h. 83. lap).

Tekintve, hogy a jelen §. mindenféle — dolog előállitására vagy átalakitására irányuló — ipari munkához tartozó segédmunka és anyagszállitás körét felöleli: esetleg sérelmesnek látszhatik az ipari vállalkozóra nézve az, hogy az ő munkása vagy szállitója a tulajdonosnál a vállalkozó követeléseit egyszerü bejelentéssel letilthatja. Minthogy azonban a vállalkozó bérében az általa fizetendő munkabérek és anyagszállítások ellenértéke is benfoglaltatik: a vállalkozóra nézve nem lehet sérelmes, ha az ezekre szánt és általa fizetni elmulasztott összegek közvetlenül az ő béréből vonatnak le. Az előállitott mü a munkás fáradságának, a szállitó által nyujtott tőkebefektetésének az illetők által vissza nem vonható eredménye; ezért méltányos, hogy ebben az eredményben először is annak létesitői részesüljenek. A vállalkozót gazdaságilag csak az a nyereség illeti, a mely a költségek levonása után áll elő: igy tehát a jog is a helyes gazdálkodás elveihez alkalmazkodik és a munka becsülését hozza kellő kifejezésre akkor, a midőn ezt az elvet jogszabálylyá emeli.

A harmadik bekezdés logikai folyománya annak a jogviszonynak, a mely ezen jogszabály következményeképen a tulajdonos, a vállalkozó és a munkás illetve az anyagszállitó között előáll: a vállalkozó követelésének a munkás illetve anyagszállitó kezéhez való ezen törvényi utalványozása folytán természetszerüleg megfelelő részben apad a tulajdonos tartozása és teljesités czimén viszont ugyanannyival apad a munkásnak illetve anyagszállitónak a vállalkozó elleni követelése.

1692. §.

A károsult életmentő jutalmazásával a T. oly uj intézményt kiván jogrendszerünkbe beilleszteni, mely összhangban van azzal a fokozottabb gondoskodással, a melyben a T. az eddigi joggal szemben a személyi javakat részesiti (v. ö. az első rész II. czimét: „a személyiség védelme;“ 1085.; 1140. §.: „elégtétel“ stb.). Hogy a jogrendszerek e kérdést eddigelé elhanyagolták, összefügg azzal az általános felfogásukkal, a mely a magánjogot kizárólag vagyonjognak tekinti. Csak a tengeri jogban találhatók fel az életmentő jutalmazásának szerény kezdetei, tekintettel a hajótörést szenvedő utasok mentésének fokozottabb jelentőségére (igy a régi német K. T. 750., mely a megmentett hajó részéről fizetendő mentési dijban az áruk megmentőivel egyenlő arányban részesiti azokat is, a kik a személyek mentésével foglalkoztak; a Merchant Shipping Act szerint, ha a megmentett áruk értékéből az életmentők illő jutalma ki nem kerülne, a Board of Trade állami költségen pótolja a hiányt); más jogintézmények körében csak kivételesen találkozunk az életmentőre való méltányos tekintetekkel (igy pl. a római jogban az életmentő javára adott ajándék nem volt alávetve a lex Cincia korlátozásainak: a Code civil 345. az életmentő örökbefogadását könnyiti meg).

Az életmentő jutalmazásának szükségességét az irodalomban különösen Kohler hangsulyozta (id. h. 129. és köv. ll.), a ki e jutalmat a jog sürgős követelményének mondja. A T. azonban, tekintettel az intézmény szokatlan voltára, nem mehetett el odáig, hogy az életmentő javára minden esetben jutalmat szabjon meg. Különben is, a mentés szolgálata magában véve becsüre nem alkalmas vagy igy e szabály a birói arbitriumnak korlátlan tért nyitna. Mihelyt azonban maga a mentő a mentésnél testi épségében és egészségében kárt szenved: nemcsak kárpótlásra való igényének jogossága válik a lehető legkétségtelenebbé, hanem a mentő személyi javaiban szenvedett veszteség egyuttal alkalmas támpontot nyujt a birónak a jutalom nagyságának megállapitására. Ezekre az esetekre mondja ki tehát a T. az életmentő jutalmazását, méltányosság szerint kiterjesztve azt arra is, a ki mást egyéb sulyos veszélytől ment meg.

A ki önmaga idézte elő a veszélyt, csak kötelességet telje-

sitett annak elháritásával s igy jutalomra nem tarthat igényt (v. ö. Kohler id. h. 137. l.). A kötelességszerü mentés az alapjául fekvő viszonyban birván ellenértékét, jutalomra szintén nem jogosithat (igy régi német K. T. 742. szerint az elszerencsétlenült hajó személyzete mentési dijban nem részesül).

A mentőt jutalom illeti s nem kártérités. Ezt különösen a §. második bekezdése illustrálja. E szerint a biróság az összeg méltányos megállapitásánál nem csak a kár nagyságára van tekintettel, hanem a veszély nagyságára és a felek vagyoni viszonyaira is. A T. ez intézménynél a jutalmazás gondolatát veszi alapul, melynek a szenvedett kár csak egyik mérő eszköze. E gondolat folyománya, hogy a megmentett a jutalom fizetésére a mentő által szenvedett kár daczára általában nem kötelezhető, ha az a megmentettnek vagy tartásra jogosult hozzátartozóinak megélhetését veszélyeztetné, amikor tehát az intézmény mintegy saját maga ellen fordulna (v. ö. ez utóbbi tekintetben 1505., 1506., 1778. §§.).

Ha a mentő a mentésnél életét vesztette: nem ő szenvedett kárt személyi javaiban, hanem hozzátartozói károsultak, különösen azok, a kiknek eltartására volt köteles. E személyeket sem illetheti ugyan a *kártérités* joga a mentő elhunytában vétlen mentettel szemben: méltányos azonban, hogy ilyenkor, legalább jutalom alakjában, lehető kárpótlásban részesüljenek e személyek is, kiket a T. az örökösök körével jelöl meg.

TIZENNEGYEDIK CZIM.

Társaság és közösség.

ELSŐ FEJEZET.

Társaság*).

A magánjog terén a meghatározott közös czélra való társulásnak két főalakja van. Az egyik az egyesülő erőket *törvényes* szer-

*) V. ö. K. T. 64—124., O. 825., 826., 833., 1175—1216.. N. 666., 705—740., B. 533., 535—585., C. 1832—1873., D. 231., 572., 699., 769—772., 776—782. 784., 787—791., 793., 794., 796—809., H. 360—405., Ol. 1697., 1709.,

vezet és képviselet révén az egyestől különböző uj jogképes személylyé, önálló jogalannyá tömöriti. Ez a jogképes egyesület.

A másik az egyéni jogok kölcsönös korlátozása révén hozza az összmüködésre törekvő erőket jogi kapcsolatba, a nélkül, hogy egyediségüket megszüntetné, s helyökbe egy uj jogalanyt hozna létre. Ez a *társaság*. Alakját tekintve a jogképes egyesület közel áll a kereskedelmi részvénytársasághoz, a társaság pedig a közkereseti társasághoz. Az utóbbinak üzleti czége van ugyan, mely a jogok szerzése és kötelezettségek vállalása tekintetében is szerepel, ámde a czég nem annyira a személyiségnek, mind inkább annak a törvényszerü jellegzője, hogy valamely vagyon vagy tartozás a társak összeségéé, azaz társasági vagyon vagy társasági tartozás.

A kereskedelmi jognak a társulási alakzatokat tárgyazó szabályai egyébként is csak a kereskedelmi érdekek különszerü körére szoritkoznak és épen ezért nem elégitik ki a magánjog terén mutatkozó általánosabb szükségletet.

Az u. n. kereskedelmi társaságok kereskedelmi üzlet folytatására alakulnak, kereskedelmi ügyletekkel foglalkoznak. Czéljuk tehát eleve adva van, a melyre való tekintettel oly formák (pl. czégbejegyzés) betartására vannak kötelezve, a melyet más associatióknál nem lehet általánosan és fentartás nélkül megkövetelni. E mellett számtalan más czél van, a melynek a köz- és a jogos magánérdekben fekvő megvalósitása az erők egyesitésétől van feltételezve.

Ugyanazért szükséges a társulási alakzatoknak tágabb körü szabályozása s szerkezetüknek szélesebb s az élet közönséges igényeihez simuló alapon való kiépitése.

Épugy a mint a T. az önálló személyiséggel felruházott gazdasági czélu egyesületek különszerü szabályozásától eltekintve (85. §.) a jogképes egyesület általánosabb jellegü szabályozására terjeszkedett ki (21—65. §§.): nem mellőzhette azt sem, hogy a specialjogoknak, nevezetesen a kereskedelmi jognak megfelelő

1710., 1714., 1715., 1723., P. L. R. 1. r. 17. cz. 63., 67—74., 169., 175—189., 198., 201—204., 206., 207., 209—223., 227—230., 241—248., 251—259., 261., 263—268., 270—272., 277—295., 300., 301., 304., 305., 307., S. 1665., 1681., 1682., 1686., 1687., 1695., Sv. 525—551., 584., Sz. 1359—1391., Z. 1235., 1236., Apáthy-terv. 592., 664—695.

társasági alakzatai mellett a közönséges magánjogi társaság szabályozását nyujtsa.

Egyébiránt a közönséges magánjogi társaságnak e helyütt megállapitott, s a kereskedelmi jog mellett a subsidiarius jog jellegével biró szabályai alkalmasak lesznek arra, hogy megfelelő helyen kiegészitő hátteréül szolgáljanak a kereskedelmi társaságokra vonatkozó különszerü szabályozásnak, azokban a kérdésekben, a melyekben a kereskedelmi jog másként nem intézkedik. Ily kiegészitő szerepe lesz az itteni szabályozásnak, számos vonatkozásban a K. T. 62. §-ában emlitett, a tulajdonképeni kereskedelmitársaságok közé nem tartozó alkalmi egyesülések, valamint az u. n. kiskereskedői egyesülések (K. T. 5.) tekintetében is.

Szükséges volt annál is inkább a magánjogi társaság szabályozása, mert a T. álláspontja szerint a nem jogképes egyesületekre a magánjogi társaság szabályai nyernek alkalmazást (65. §.) és igy számos oly egyesület viszonyai, a melyek a jogképesség elnyerése végett megkivánt alakiságok betartását szükségesnek nem tartják vagy a jogképességről lemondanak, illetőleg az tőlük megvonatott (45. 46. §§.), e helyütt találják megoldásukat.

A mi már most a szabályozás érdemét illeti, a T.-nek két elvi álláspont között kellett választania.

Az egyik a *római* jogi elmélet. A római jog societás-a kizárólag kötelmi természetü jogviszony a társak közt. A társak a társasági szerződés erejénél fogva arra kötelezik magukat, hogy a közös czél megvalósitására közre fognak müködni. A társasági szerződés arra is irányulhat, hogy a társak a társasági czél érdekében közös vagyont létesitsenek, de ez legfeljebb csak tényleges állapotot teremthet, mert annak a biztositéka, hogy a közös vagyon nem fog a társaság czéljától elvonatni, kizárólag a társ által a társasági szerződésben e részben elvállalt kötelem teljesitésétől vagy nem teljesitésétől függ. A római jog az egyes társ magánvagyonától jogilag különvált, nevezetesen az egyes társ külön rendelkezése alól elvont társasági vagyont nem ismer. A közös vagyon oly eszmei hányadrészben illeti meg az egyes társat, a melyről a társ a társaság fenállása alatt is rendelkezhetik.

Ezt az álláspontot foglalja el a szász, ugyszintén a római jogot követő legtöbb külföldi törvény is.

Ezzel ellentétben van a *german* jogi elmélet. (P. L. R. 1. r. 17. cz. 63., 67., 74., 198., 263—268., N. 718—720.)

E szerint a társasági szerződés a tényleges végbemeneteléhez szükséges folyományaiban — dologilag is hat annyiban, a mennyiben a társasági czél megvalósitására szolgáló vagyont jogilag is megköti oly módon, hogy arról a társaság fenállása alatt a társak csak együttesen rendelkezhetnek. Ez biztositja a közös czél érdekében a társasági vagyonnak nemcsak tényleges, de jogi létét is (Gemeinschaft zur gesammten Hand).

A T. erre az utóbbi álláspontra helyezkedett. Tennie kellett ezt annál inkább, mert a kereskedelmi törvény szintén ezen az alapon szabályozza a közkereseti társaságot (K. T. 44—124.). A közkereseti társaság a közönséges magánjogi társasággal — belső lényében is rokon alakulat; indokolt tehát, hogy szükség nélkül, legalább az alapelvek tekintetében ne térjenek el egymástól. Ezek közé az alapelvek közé tartozik a jogilag külön álló társasági vagyon kivánalma is, mert ha a törvényhozás sulyt fektet arra, hogy a társulás a kereskedelmi czélokon kivül másnemü czélok megvalósitásának hatályos eszköze legyen, akkor lehetővé kell tennie azt is, hogy az utóbbiaktól se vonnassék el a társ külön cselekményével a czélt szolgáló szilárd anyagi alap.

Az önálló társasági vagyon elve jut nevezetesen kifejezésre a T. 1705., 1706., 1707. és 1713. §-aiban, a melyek szerint az 1705. §-ban meghatározott alkatelemekből álló társasági vagyonból az egyes társ az őt megillető részről a társaság fennállása alatt nem rendelkezhetik, valamint nem követelheti a társasági vagyon felosztását sem. A társasági vagyonhoz tartozó követelés ellenében nem lehet beszámitani az egyik társ ellen fennálló követelést, hacsak természetesen az adós nem él abban a jóhiszemben, hogy a társasági vagyonhoz tartozó követelés a társ követelése.

Az egyes társ hitelezője a társaság fennállása alatt követelése fejében kizárólag csak azt foglalhatja le, a mit a társ is követelhet a társaság fennállása alatt, vagy a mi a társra a társasági vagyonból, annak felosztásakor esni fog (1704. §.).

Ez utóbbi esetben, ha a társ magánvagyonára előzetesen

eredménytelenül vezetett kielégitési végrehajtást, csak a társaság feloszlását követelheti (1717. §..)

A társasági czél megvalósitása végett szükséges társasági vagyon fentartását biztositja az 1729. §. szabálya is, a mely szerint az egyes társ kiválása esetében végkielégitést kap és ennek fejében része a többi társra száll.

Egyszóval: a társasági vagyon a társaknak a társaság fennállása alatt a társasági czél által megkötött közös vagyona; de csak befelé a társakkal szemben és kifelé azokkal szemben, akik nem valamennyi társsal állanak jogviszonyban, érvényesül mint önálló és külön vagyon, de oly harmadik személylyel szemben, a ki a társak összességével lép jogviszonyba, ez az elkülönzés figyelembe nem jön; az ily harmadik személy tehát a társasági vagyont ép ugy veheti igénybe, mint a társak többi vagyonát.

A mi a 65. §-nak azt a rendelkezését illeti, hogy az egyesületi könyvbe beiktatható, de be nem iktatott s ez okból nem jogképes egyesületekre a társaságra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, a most idézett §. kapcsán felhozottak kiegészitéseül e helyütt még meg kell jegyezni, hogy a nem jogképes egyesületet nem lehet mindenben a társasággal azonositani. A társaságokra vonatkozó szabályok csupán alkalmazandók a szóban forgó egyesületekre, s ennél az alkalmazásnál nem lehet egészen figyelmen kivül hagyni a kettő közti különbséget.

Igy eltekintve az egyes részletekben, igy a tagok kilépése tárgyában fennálló különbségtől, a társaságnál hiányzik az a corporativ szervezet, a mely nélkül a nem jogképes egyesület, mint ilyen, fenn sem állhat.

1693. §.

A társaságot kötelmi jogi szerződés létesiti, melynél fogva két, vagy több személy egymással szemben arra kötelezi magát, hogy a szerződésben meghatározott közös czél megvalósitásában szerződésszerü módon, kölcsönösen közre fognak müködni. A közremüködés általános kötelezettségéhez kiegészitőleg kapcsolódik, egyuttal a közremüködés egyik módjaként: a kikötött hozzájárulás különös kötelezettsége. A társaság tagjainak (társaknak)

egymáshoz való viszonyát a társasági szerződés szabályozza, a melynek kiegészitő részei a társak későbbi szerződéses megállapodásai is. A társasági szerződés ismérve kettős: a közös czél és az annak megvalósitása végett hozzájárulásként elvállalt szolgáltatás meghatározása. Csak oly szerződés létesit társaságot, a melyben a jelzett ismérvek mindegyike megvan. Önként értetődik, és a kitüzött czél megvalósitásának közös érdekéből, ugyszintén a társasági szerződésből folyó kötelezettség kölcsönösségéből következik, hogy a társ kötelezettsége nem szolgálhat kizárólag a többi társ javára, hanem hogy a kötelezettségeknek a közös czél érdekében egyesülniök kell, valamint hogy egyik társ sem lehet mentes a közremüködés és hozzájárulás szerződéses kötelezettségétől sem. Az u. n. partiárius jogügyletek, mint pl. a feles bérlet, a commis interessé viszonya a főnökhöz, kölcsön adása, vagy szerzői jog átengedése a nyereség egy része fejében, nem tekinthetők társaságnak, mert azoknál a szolgáltatások nem egyesülnek, hanem csak kicseréltetnek; az egyik átengedi a másiknak földbirtokának, munkaerejének vagy tőkéjének hasznait, az utóbbi viszont ellenértékül adja a saját maga által elért nyereség egy részét (v. ö. Knoke: Das Recht der Gesellschaft 12. és 13. l., Crome: Die partiarischen Rechtsgeschäfte 2., 3., 7., 8., 21., 22., 54., 63.)

Az előadottaknál fogva felesleges volt felvenni a T.-be az egyes külföldi törvénykönyvekben és tervezetekben található azt a rendelkezést, hogy az olyan szerződés, a melynél fogva a társak valamelyike közremüködés és hozzájárulás kötelezettsége nélkül a nyereségben részesittetnék, vagy nyereség-részesedés nélkül a veszteség viselésére köteleztetnék, — nem tekintendő társasági szerződésnek (P. L. R. 1. r. 17. cz. 245—248., 256., 257., O. 1195., 1196., Sz. 1362., Z. 1236., C. 1853., 1855., D. 777., B. 538., 540., H. 376., Apáthy terv. 668. II. Mig a Sv. 531. megengedi, hogy az olyan társ, a ki a közös czél megvalósitásához munkával járul hozzá, megállapodás következtében csak a nyereségben részesithető, a nélkül, hogy a veszteséget is viselné.)

A mi a társasági szerződés tartalmát vagyis a közös czél és a hozzájárulás minemüségét illeti, e tekintetben a kötelmi jogi szerződésekre vonatkozó általános korlátok között (T. 952., 955—958. §§.) a társak szabad akarat elhatározása irányadó.

A kitüzendő czél tehát a legkülönfélébb lehet. A T. (egyezően a N. 705., Sv. 524., Ż. 1237. §-ával) nem fogadta el egyes törvénykönyvek és tervezetek (P. L. R. 1. r. 17. cz. 169., O. 1175., Sz. 1359., Z. 1235., C. 1832., Ol. 1697., S. 1665., B. 535., D. 769., H. 360., Apáthy terv. 664.) amaz álláspontját, hogy a kitüzendő czél csak vagyonjogi természetü lehet, mert ezzel lehetetlenné tenné számos oly tisztán ethikai, socialis, culturalis stb. czél megvalósitását, a melynek elérésére az egyéni erő elégtelen.

A kötelmi szerződésekre érvényes általános korlátok szerint a társasági czél nem lehet törvényes tilalomba vagy közrendbe ütköző, erkölcstelen, vagy lehetetlen; az ily czél megvalósitására irányuló társasági szerződés semmis. Semmis az oly társasági szerződés is, a mely az egyes társ hozzájárulása gyanánt annak jövőbeli egész vagyonát, vagy ezen vagyon hányadrészét kivánja szolgáltatni, a mi indokát a 958. §. által minden szerződésre nézve felállitott általános korlátban találja.

Annak az álláspontnak megfelelőleg, mely szerint a kitüzendő czél eszmei is lehet, a T. nem tartotta szükségesnek a versenytilalomra vonatkozó rendelkezés felvételét (lásd: O. 1186., Sz. 1370., Sv. 536., B. 549., Apáthy terv. 684. és K. T. 74.), mert ez a rendelkezés kizárólag a vagyonjogi vagy talán még inkább az üzleti természetü czélokat tartja szem előtt és igy pld. a jótékonysági czélu társaságnál egyenesen káros volna annak kimondása, hogy a társ hason czélok elérésében a társaságon kivül közre nem müködhetik. Egyébként még a közönséges vagyonjogi természetü czéllal biró társaságnál is megfelelő a T. rendelkezése, mert a társ köteles a czél megvalósitásában szerződésszerü módon közremüködni; ha tehát e kötelezettségének megfelel, a czél elérését nem gátolja és a társaság érdekét ezután már nem sértheti az a körülmény, hogy a társ magánérdekének megfelelően esetleg más hason czél megvalósitásában is közremüködik, eltekintve attól, hogy sok esetben kötelezettségének puszta teljesitése fogja lehetetlenné tenni a concurrens közremüködést.

A hozzájárulás meghatározása különböző módon történhetik. Sokszor már magában a czél megjelölésében benne foglaltatik a szükséges hozzájárulás meghatározása is. A meghatározás a társasági szerződésben *közvetve* is történhetik. Fődolog hogy a

közremüködés tartalma a társasági szerződésből s annak nyomán kipuhatolható legyen (Knoke: Recht der Gesellschaft 17. l.)

A hozzájárulás mibenlétéről tüzetesebben az 1698. §. intézkedik.

A mi végül a társasági szerződés megkötésének alakját illeti, a T. nem tartotta szükségesnek az irásbeliség megszabását és igy a társasági szerződés megkötésére nézve is a szerződésekre vonatkozó általános szabályok nyernek alkalmazást. (K. T. 64. II.).

1694. §.

A §-ban kimondott tétel a kártéritési kötelezettség általános elvének folyománya. (1162. §.) A társ szerződési kötelezettséget vállalt a többi társsal szemben; ha kötelezettségét nem teljesiti, ugy az ebből eredő kárt a többi társnak megtériteni tartozik. A kár kétféle lehet: vagy a társaságot mint ilyent éri, vagy az egyes társat saját személyében. Az előbbi kár megtéritését csak a többi társ együttesen követelheti és azoknak kell szolgáltatni a kártéritést; az utóbbi csak a kártevő és kárszenvedett társ között létesit kötelmet.

A legtöbb magánjogi törvény és tervezet (O. 1191., C. 1850., Ol. 1714., S. 1686., D. 788., Apáthy terv. 681. és K. T. 72.) szerint a kártéritési kötelezettség a társ vétkességének folyománya, mig a T. a „társasági kötelezettségek vétkes nemteljesitéséről" szól és igy álláspontja lényegesen eltérő. Mindenekelőtt az idézett codificatiók a vétkességnek sokkal nagyobb körét veszik figyelembe, midőn általában a társasági tag „vétkességét" emlitik, mint a T., a mely a vétkességet kizárólag a társasági kötelezettségek nem-teljesitésének körére szoritja. Ennek indokát a T. részben abban találta, hogy elejét vegye az esetleges bizonytalanságnak, kifejezetten körvonalozva a felelősség körét; részben abban az álláspontjában, hogy a társ kizárólag a társasági kötelezettségek pontos teljesitése tekintetében vállalván kötelezettséget, felelőssége ennek körén tul nem terjedhet a társasággal szemben és igy a társasággal szemben elkövetett kárnak, a társasági vagyonba (1705. §.) beszolgáltatandó kártéritésnek csak azt tekinti, a mit a társ eme kötelezettség vétkes nem-teljesitése folytán köteles szolgáltatni.

Nincs kizárva, hogy a társ megtériteni köteles azt a kárt is, a mit ő a társak egyikének okozott; ez a kártérités azonban kizárólag a kárt szenvedettet illeti és a társasági vagyonba be nem szolgáltatandó. (V. ö. *Planck* ad 705. §. 2. c. *Achilles* 242. l. ad 709. §.)

A további különbség a „vétkesség“ fogalmának meghatározásában áll. Az idézett codificatiók és azokon kivül a német ptkönyv (708.), porosz L. R. (1. r. 17. cz. 211—214.), szász ptkönyv (1371.), svájczi kötelmi törvény (538.), bajor javaslat (548. I.), hesseni javaslat (373.), valamint kereskedelmi törvényünk (72.) ugyanis a társtól a társasági kötelezettségek teljesitésében nem kiván nagyobb szorgalmat, mint a minőt a társ saját ügyeiben szokott kifejteni. Ennek az álláspontnak megfelelően a vétkesség magában foglalná kétségtelenül a szándékot és a sulyos gondatlanságot; az u. n. culpa levis azonban saját személyük szerint igazodnék (culpa in concreto, v. ö. 1163. §.) A T. nem látta indokoltnak különbséget tenni a gondosság mértéke tekintetében a más kötelmi szerződésből eredő és a társasági kötelezettség között; mert a különböző mérték szerinti felelősség a társak közt az egyenlőséget sérti. Mellőzvén tehát a társaságnál annak kimondását, hogy a társ csupán a „diligentia quam in suis rebus“-t köteles kifejteni, e tekintetben is a kötelmi szerződésekre érvényes szabály áll, mely szerint a társ is azt a gondosságot köteles kifejteni, melyet az adott viszonyok között az élet felfogása szerint rendes embertől általában elvárni lehet (culpa in abstracto, 1162. §.).

A beszámitás lehetőségének kizárása tekintetében a T. az összes idézett codificatiók s különösen a K. T. 72. §-ának rendelkezésével egyezően intézkedik. A társ kötelezettségét teljesiteni tartozik; ha ez által a társaságnak előnyt szerez, ez a kötelezettség-teljesités szükségszerü folyománya és semmi esetben sem szolgálhat indokul arra, hogy a társaságnak más esetben okozott kárt jóvá tegye. Az által azonban, hogy a T. „más esetekről“ rendelkezik, önként értetődőleg nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a társ egy és ugyanazon ügyletéből eredő kár és előny egymást ne compensálja.

1695. §.

A társak egymás közötti és a társasághoz való kötelezettségei tekintetében a társasági szerződés tartalma irányadó. A társ e kötelezettségek körén túl menni nem tartozik. Mihelyt a társasággal szemben a kötelezettséget meghaladó szolgálatot teljesit, ez nem többé a társasági, hanem az igy létesült külön jogviszony alapján birálandó el. A társ, ha a társasági kötelezettsége erre ki nem terjed, nem köteles a társaság részére pénzt előlegezni, vagy annak tartozásait kiegyenliteni; ha mégis előlegez, vagy helyette fizetést teljesit, ez a kölcsön szabályai szerint birálandó el. Ehhez képest az előlegezett vagy fizetett összeg után csak külön megállapodás esetén követelhetne kamatot. Tekintve azonban, hogy a társnak a társasághoz való viszonya az itt szóban forgó vonatkozásban hasonló a megbizásból eredő jogviszonyhoz: a T. a külföldi codificatiókkal megegyezően (C. 1846., Ol. 1710., S. 1682., Sz. 1373., D. 787., B. 550., Apáthy terv. 678.) a kamatfizetés törvényes kötelezettségét itt is megállapitja. (V. ö. az 1702.§-t kapcsolatban a 1668. §-al).

Ugyanez indokolja viszont azt is, hogy a társ is kamatot köteles fizetni, ha a társaság pénzét jogosulatlanul használja.

A §. megfelel egyébiránt a kereskedelmi törvény idevágó rendelkezéseinek is (K. T. 71. és 73.).

Kétségtelen, hogy a kamatlábat a törvényes korlátokon belül a társasági szerződés szabadon állapithatja meg, ennek hiányában azonban mindenkoron a törvényes kamatláb lesz értendő.

1696. §.

A társasági szerződés második alkateleme a hozzájárulás szolgáltatása. A társ kötelezettségének teljesitésére legtöbb esetben nem elegendő ugyan, ha ő csak a hozzájárulást szolgáltatja, mert az 1693. §. világosan azt kivánja, hogy a társ a közös czél megvalósitásában szerződésszerü módon közremüködjék, de ezen közremüködésnek egyik leghathatósabb eszköze — és sok esetben talán annak egész tartalma — a hozzájárulás szolgáltatásának kötelezettsége.

Az, hogy mennyiben köteles a társ a hozzájárulás szolgáltatásán kivül más módon is közremüködni a czél megvalósitásában, az a társasági szerződés tartalmából és természetéből folyik..

Minden társ kivétel nélkül köteles hozzájárulást szolgáltatni, a mit ha ily alakban nem is mond ki a T., következik abból, hogy a hozzájárulás szolgáltatását a társasági szerződés szükségszerü alkatelemének tartja.

A hozzájárulás nagyságát, módját, minemüségét és mértékét a társasági szerződés szabadon állapithatja meg; a T. azonban a magánjogi codificatiókkal egyezően (N. 706., O. 1184., P. L. R. 1. r. 17. cz. 175., 189., 259., Sz. 1361., Sv. 527., D. 770., Apáthy terv. 664.) dispositiv szabályként szükségesnek tartotta kimondani, hogy más megállapodás hiányában a hozzájárulás minemüsége, módja, nagysága és mértéke minden társra nézve egyenlő.

A társ egyedül *a társasági szerződésben* vállalt kötelezettség terjedelméig felelős; kizárólag azt köteles teljesiteni, ha tehát eme kötelezettségének megfelelt, causa hiányában tartozatlan fizetés volna a kikötött hozzájárulás fokozása vagy a veszteség következtében csökkent betét kiegészitése. A T. szükségesnek tartotta ennek kimondását, egyezően a más codifiacatiók erre vonatkozó rendelkezésével. (N. 707., O. 1184., Sz. 1372., C. 1845., Ol. 1709., S. 1681., D. 770., B. 542., Apáthy terv. 665. és K. T. 70.). Különbséget tesz a T. eme rendelkezés keretében, midőn a fokozásnál hozzájárulásról, a kiegészitésnél betétről szól; a hozzájárulás azonban a legkülönfélébb szolgáltatást egybefoglaló kitétel, miután pedig a személyes szolgálatban, mint a hozzájárulás egyik alakjában, veszteség folytán csökkenés be nem állhat, a veszteségnél kizárólag a hozzájárulás szükebb keretét, vagyis a hozzájárulás gyanánt átadott dolgokat érti a betét fogalma alatt. Az 1696. §. második bekezdése azonban szintén dispositiv rendelkezés. A társasági szerződés eltérően intézkedhetik; ha tehát a társak már ebben kötelezték magukat a fokozásra vagy kiegészitésre, annak követelését mi sem gátolja.

Utólagos megállapodás utján is lehetséges ennek elhatározása annyiban, a mennyiben az ily megállapodás a társasági szerződés kiegészitésének jellegével bir. E részben szükséges valamennyi társ megegyezése.

Kétségtelelen és a fentebbiek szükségszerü folyománya, hogy a többi társ sem köteles beleegyezni abba, hogy egyik társ hozzájárulását utólag korlátozza, vagy betétjét kisebbitse, mert ez a szerződéses kötelezettség egyoldalu változtatása volna.

Ha az összes társ közös megegyezéssel fokozza a hozzájárulást és az eredetileg kitüzött czélt ezzel egyidejüleg, vagy utólagos megállapodással kiterjeszti, — ezek után már egy ujabb társasági szerződésről van szó, mert az eredetileg kötött társasági szerződés alkatelemeiben változott.

1697. §.

A társak a társasági szerződésből folyó egymás közötti jogviszonyaikat belátásuk szerint határoztatják meg. A legtöbb magánjogi codificatió és igy különösen a német ptkönyv is erre való tekintettel elegendőnek tartotta a 705. §-ban foglalt általános szabályt, mely szerint a társak kötelezettségeiket a *szerződésben megállapitott módon* kötelesek teljesiteni; bennértvén eme rendelkezésben azt is, hogy a hozzájárulás teljesitésének idejét is kizárólag a társak állapitják meg. Emez álláspontnak megfelelőleg a K. T. 73. §-ában kizárólag a nem kellő időben való teljesités folyományait tárgyalja.

A T. azonban, bár kifejezetten a társak megállapodása számára tartja fenn a teljesités idejének meghatározását, eme rendelkezést nem tartotta elegendőnek, és kételyek elkerülése végett az Apáthy-féle tervezet 665. §-ával egyezően kimondja, hogy más megállapodás hiányában a hozzájárulást azonnal kell teljesiteni, illetőleg tehát a személyes szolgálatot megkezdeni és a betétet szolgáltatni.

E rendelkezéssel dispositive meg van állapitva az időpont, a melynek elmulasztása a társat késedelembe ejti. A hozzájárulást az egyes társ a többi társsal szemben köteles teljesiteni és mindenik társ jogositott a késedelmes társtól a szolgáltatást követelni oly módon, hogy az a többi társ (esetleg az ügyvivő társ) részére teljesittessék (1212. §. l. Cosack: II. k. 400. l.). Ha az egyik társ nem teljesit, ugy a nem-teljesitésnek a kötelmi szerződésekre nézve kimondott általános következményei nyernek vele szemben is alkalmazást. Igy tehát esetleg kártéritést

köteles szolgáltatni, vagy pedig az 1715., illetőleg 1728. §. rendelkezését veszi a többi társ igénybe.

Felmerülhet a kérdés, miként szabályozódik az eset, ha valamelyik társ kikötött hozzájárulásának teljesitése lehetetlenné vált. Ha a kikötött hozzájárulás egész terjedelmében vált lehetetlenné vagy ha csak részben is, de már ennek hiányában a czél megvalósitása nem lehetséges, a társaság feloszlik (1718. §.); ha a szolgáltatás részben való lehetetlenülése után is lehetséges a czél megvalósitása, a többi társ ennek daczára felmondhatja a társaságot, esetleg ujabb közös megállapodás szükséges az illető társ nyereségrészesedése arányának megállapitására, mely esetben a társaság továbbra is fenmarad. Végül ha a társ hozzájárulásának egész terjedelmében való lehetetlenülése daczára a czél megvalósitható, a többi társ az illető társat kizárhatja a társaságból lényeges kötelezettségének megszegése okából.

Erre vonatkozó rendelkezésnek a T.-be való felvétele azonban nem mutatkozott szükségesnek, miután a megoldás az egyes szabályokból levonható.

1698. §.

A T. amaz álláspontjából, mely szerint a társaság czéljának nem kell vagyonjogi természetünek lennie, következik, hogy a hozzájárulás a legkülönfélébb lehet, tehát nem csupán vagyonjogi természetü. Állhat bizonyos dolgok, esetleg tehát a társ egész jelenlegi vagyonának, vagy bizonyos átruházható jogoknak átengedésében; meghatározott cselekmények véghezvitelében és bármily nemü szerződésileg kötelezhető személyes szolgálat vagy munka végzésében. Hozzájárulás lehet e szerint, ha az egyik társ megengedi nevének használatát.

A társak által betétként szolgáltatott dolgok kétfélekép engedhetők át a társaságnak: vagy tulajdonul, vagy használat végett; a minek meghatározása első sorban a társasági szerződés feladata. Arra az esetre azonban, ha a társasági *szerződés* erre vonatkozó intézkedést nem tartalmazna, szükségesnek tartotta a T. kimondani, hogy a használatra való átengedés csakis ily értelmü határozott megállapodás esetében áll; tehát a helyettesithető, vagy elhasználható dolgok, más megállapodás

hiányában, a társaság tulajdonába mennek át. Ha a nem helyettesithető és elhasználhatatlan dolgok becsértékben engedtettek át és a becslés nem pusztán azért történt, hogy a nyereség felosztásának alapjául szolgáljon: indokolt, hogy ezek a dolgok is az elhasználható és helyettesithető dolgokkal egy tekintet alá essenek (N. 706., O. 1183., Sz. 1360., 1366., P. L. R. 1. r. 17. cz. 201., 202., C. 1851., Ol. 1715., S. 1687., D. 771., B. 537., Apáthy terv. 666. és K. T. 69.)

Arra az esetre, ha a társaság az ügykezelés és a nyereségben való részesedés czéljából a társak betéteit leltárba foglalja; T. oly czélból, hogy a társak betételei tárgyában a jogviták a lehetőségig elkerültessenek, a fentieken kivül, a K. T. 69. §-ával egyezően, a leltár aláirásának tényéhez azt a magyarázatot kapcsolja, hogy a társ a leltárban előforduló dolgot tulajdonul akarta átengedni.

Mindegyik társ köteles a maga részéről mindent megtenni, hogy a dolgok a társaságnak tényleges tulajdonába menjenek át, illetőleg általa használatba vehetők lehessenek és az esetleg átengedett jogok a társaságra ruháztassanak. Ha a dolgok a társaság tulajdonába bocsátandók: az erre kötelezett társ a társasággal szemben eladóként szavatol.

Miként szabályozódjék a jogviszony a társ és a társaság között, ha egyes dolgok csupán használatul engedtettek át, ennek eldöntését a német ptkönyv és a többi codificatió legnagyobb része kizárólag a társasági szerződés számára tartja fenn. Tekintettel azonban arra, hogy a megállapodás hiányossága esetében ebben a kérdésben bonyodalmak keletkezhetnek, a T. a svájczi kötelmi törvény 528. §-ával egyezően jónak látta annak az *értelmezési* szabálynak a felvételét, hogy ilyenkor kétség esetében a bérleti, vagy ha gyümölcsöző dolog vagy jog időleges haszonvétele engedtetett át, a haszonbérleti szerződés szabályait kell megfelelőleg alkalmazni.

1699. §.

A társaság ügyei azok a jogügyletek és egyéb cselekmények, melyek a fennálló *társasági viszony keretében* a kitüzött czél megvalósitására szükségesek. A társasági szerződés módosi-

tása már a társasági viszony keretén kivül esik, sőt a mennyiben e viszonyt átalakitja, egyenesen az alá a tekintet alá esik, mint maga a társasági szerződés létesitése.

Az ily módositás e szerint nem társasági ügy, és csakis ujabb szerződésszerü megállapodásnak lehet a tárgya. — Társasági ügy továbbá csak az, a mi a társakat közösen illeti. Ehhez képest pl. a hozzájárulás teljesitésének követelési joga, a társaság felmondása már nem a társaság ügye, hanem az egyes társ személyes joga.

A T. 1699. és 1700. §-ai a társasági ügyek ellátásának (kezelésének) kérdésével foglalkoznak. Az ügyek ellátása (ügykezelés) azt a ténykedést jelenti, mely lehetővé teszi, hogy a társasági szerződés alapján a kitüzött czél eléressék. A kérdés itt csak a társaknak egymásközti, azaz a társaság belső viszonya szempontjából van szabályozva. Arra nézve, miként jutnak a társak közt, azaz a társaság kebelében elintézett ügyek kifelé érvényre, külön szabályok állanak fenn. (V. ö. az 1710. §. kapcsán mondottakat).

A T. az ügyek ellátása (kezelése) tekintetében kettős terminologiát állit fel: az ügyintézést és az ügyvitelt. Oly esetben, a mikor maguk a társak, mint az ügy urai rendelkeznek, a T. ügyintézésről szól. Ellentétben azzal az állásponttal (C. 1859., Ol. 1723., S. 1695., Sv. 533., 534.), mely szerint más megállapodás hiányában minden társ önállóan jogositott intézkedni, a T. a római joggal egyezően (ugyanigy N. 709.) a társas viszony természetének megfelelőbbnek találta, azt a szabályt választani kiindulásul, hogy a társaság ügyeit a társak közösen intézik.

Lehetséges azonban, hogy a társasági szerződés, vagy a társasági szerződést pótló, és ez okból valamennyi társ beleegyezésével létesitett utólagos megállapodás ugy intézkedik, hogy a társaság ügyeit ne az összes társ lássa el, hanem a társak közül egy vagy több. Ily rendelkezés keretében a társaságnál a T. szerint nincs többé ügyintézés, hanem ügyvitel, miután az illető társ vagy társak nagyobb jogkörrel birnak már, mint a mennyi őket mint a társaság tagjait megilletné, a mennyiben az ügyvivő társ már nem csupán saját teendőit teljesiti, hanem a többi nem ügyvivő társét is, vagyis a társaság ügyeit azok helyett is ő viszi.

Hasonló megkülönböztetés jelenlegi jogunkban sem ismeretlen. A K. T. 80. §-a ugyanis az *ügyek vitelének* fogalmával szembe állitja az *üzlet vezetésének* fogalmát, az előbbi alatt az ügyintézést az utóbbi alatt pedig az ügyvitelt értve.

A társaság egy vagy több tagjának az ügyvitellel való felruházása — ha magán a társasági szerződésen vagy az azzal egy szempont alá eső utólagos megállapodáson alapszik — bizonyos tekintetben alterálja a társas viszony alapeszméjét, a melyből az ügyek közös ellátásának (intézésének) szabálya folyik: a többi társ megfosztja magát az ügyek intézésének jogától és kötelességétől s azt az ügyvivő társra ruházza át. A társak közötti viszonynak ilyetén rendezése a társasági szerződés egyik alkotó elemévé válik, s ez magával hozza, hogy az ügyek ellátására kizáróan az ügyvivő társ legyen hivatva. Erre való tekintettel az 1699. §. második bekezdése kimondja, hogy a *mennyiben a társasági szerződés az ügyek ellátását egy vagy több társra bizza (társasági ügyvitel): a többi társ az ügyek ellátásából* (nevezetesen az első bekezdés szerinti közös intézéséből) *ki van zárva.* Ez utóbbiakra nézve elesik annak a joga és kötelessége, hogy a társasági ügyekben ténykedést fejtsenek ki, viszont az ügyvivő társnak az ügyek ellátását tárgyazó cselekményei nem függnek a többi társ hozzájárulásától és hatályukat a többi társ ellentmondása vagy tiltakozása sem érinti. Az ügyintézés átmegy az e részben kijelölt társra, az ügyvitel jellegét öltve magára (V. ö. K. T. 77.)

Első sorban a társak hivatottak megállapitani, mily ügyek tekintetében mily terjedelemben legyen ügyvitel; az ügyvivőkre át nem ruházott ügyeket továbbra is a társak közösen intézik. Ha a társasági szerződés nem korlátozza kifejezetten az ügyvivők jogkörét, ugy ezek az összes társasági ügyek vitelére jogositottaknak tekintendők; az ily terjedelemben jogositott ügyvivők sem mehetnek azonban túl azon a határon, a mit a közös czél megvalósitása eléjük szab. Az ügyvivők nem köthetnek például oly ügyletet, a mely a czél megvalósitásához nem szükséges; ez esetben csak megbizás nélküli ügyvitelről lehet szó.

1700. §.

E §. az ügyek intézésének vagy vitelének módját szabályozza.

Minthogy a társak *közösen* intézik a társaság ügyeit (1699. §.): akaratuk határozat alakjában nyilvánul. A *közös* intézés fogalmának leginkább megfelelően a T. első sorban azt a szabályt állitja fel, hogy a társasági határozat érvényéhez az összes társak beleegyezése szükséges. Társasági kötelezettség és igy annak megszegése felmondásra, vagy kizárásra szolgálható ok, hogy mindegyik társ minden egyes ügy elintézésénél nyilatkozzék. Ha csak egy társ is megtagadja beleegyezését, a határozat nem jön létre. Kétségtelen, hogy minden egyes társat korlátozza e jogának gyakorlásában az, hogy a társasági czél megvalósitását meghiusitania nem szabad; ha tehát az egyik társ beleegyezését ok nélkül, vétkesen megtagadja, az ebből eredő esetleges kárt a társaságnak megtériteni tartozik, sőt az bizonyos körülmények között a társasági kötelezettség megszegésének is minősithető.

A szabály dispositiv jellegü: a határozathozatal módját a társasági szerződés, vagy az ezzel egy tekintet alá eső utólagos megállapodás eltérőleg szabályozhatja. Az eltérő szabályozás mikéntjére nézve a T. nem állit fel korlátozást; e tekintetben kizárólag a társak megegyezése irányadó. Csak az szükséges, hogy a megállapitott forma ne nélkülözze a közös intézés jellegét, s ne zárja ki a társ hozzászólásának lehetőségét. A T. exemplificative felemliti a feltehetőleg leggyakrabban előforduló azt az eltérést, t. i. azt, hogy társasági határozat érvényéhez csupán szótöbbség kivántassék. Mily módozatok mellett történjék a szavazás, nevezetesen miként történjék a többség megállapitása, ez első sorban szintén a társasági szerződés szerint fog igazodni. Ha azonban erre vonatkozólag kétség támad, ugy a T. interpretativ szabálya értelmében a szótöbbséget a vonatkozó codificatiókkal (P. L. R. 1. r. 17. cz. 209., Sz. 1367., Sv. 532., B. 566., H. 383., D. 779., 781., Apáthy terv. 670.) egyezően fejenként kell számitani. Ez a rendelkezés sokkal megfelelőbb a nem okvetlenül és mindenkoron vagyoni jelentőségü magánjogi társaságok tekintetében, mint az osztrák

ptkönyv (1188., 833.), szabálya, melynek értelmében a többség a tagok hozzájárulása arányában számitandó.

Lehetséges lesz egyébként az is, hogy a társak megállapodása értelmében a határozathozatal módja többféle. Igy különösen megegyezhetnek a társak bizonyos ügyek tekintetében, a melyeknél a határozathozatal érvényéhez az összes társak beleegyezése szükséges, mig más ügyeknél a szótöbbség is elegendő.

A T. azonban a határozathozatalnak egy más módját is contemplálja. Lehetséges, hogy a társasági szerződés szerint mindegyik társ jogositva van a társasági ügyek tekintetében önállóan intézkedni, a nélkül, hogy előbb a többiek beleegyezését kérnie, vagy akár csak azokat meg is hallgatnia kellene. Ez esetben mindegyik társ egyenlő ügyintézési jogosultsággal bir. A tekintetben, mily terjedelemben, nevezetesen mily ügyek, vagy az összes ügyek tekintetében illeti-e meg a társakat ez a jog, első sorban a társasági szerződés hivatott intézkedni. Ha a társasági szerződés e részben nem állit fel korlátot, az ügyek intézésének ez a módja kiterjed az összes társasági ügyekre, a melyek a társasági czél megvalósitásához szükségeltetnek.

A határozathozatal e módozata mellett a társak jogosultsága egyenlő lévén, az egyenlő joghatály természetszerü folyománya a T.-nek az a rendelkezése, hogy ily esetben a társnak az általa véghezvinni szándékolt cselekményt abban kell hagyni, mihelyt a társak egyike annak véghezvitele ellen tiltakozik. A tiltakozás joga ép oly terjedelemben illeti meg a társakat, mint az ügyintézés joga és az egyedüli kotlát az esetben is kizárólag a társasági czél megvalósitása: az a társ, a ki ok nélküli, vagy hozzá rosszakaratu tiltakozásával akadályozza a társasági czél megvalósitását, megszegi társasági kötelezettségét és ennek következményei vele szemben alkalmazást nyerhetnek (1715. §.). A társ tiltakozási jogának figyelembe vétele érvényre juttatja egyébiránt ebben az esetben is a társasági ügyek közös intézésének elvét.

A mit az ügyintézés tekintetében az 1700. §. 1. és 2. bek. rendel, az áll az ügyvitel tekintetében is, de természetesen csak abban az esetben, ha az ügyvitel több társra van bizva. E szerint több ügyvivőtárs — ellenkező megállapodás hiányában — ugy határoz érvényesen, ha a határozathoz mindegyikök hozzájárul. Ha a határozat érvényéhez csak szótöbbség szükséges,

ugy ez az ügyvivő társak között kétség esetében fejenként lesz számitandó. Ha pedig az ügyvivő társak mindegyikének önálló ügyviteli jogosultsága van, a véghezvinni szándékolt cselekményt abban kell hagyni, mihelyt az ellen a másik ügyvivő társ tiltakozik. Ez esetben a nem ügyvivő társak természetszerüleg nem veendők figyelembe, mert az ügyvitelből ki vannak zárva. (1699. §.).

Felmerülhet a kérdés, miként szabályozódik az eset, ha az ügyvitel több nem társra, tehát idegen személyekre van bizva. Ez esetben kizárólag a megbizás általános szabályai, első sorban pedig a társak által adott különös megbizás tartalma lesz irányadó, minthogy e helyütt csak a társak között, a társasági szerződés alapján fennálló jogviszony van szabályozva.

1701. §.

A társasági ügyvitel a társasági szerződésben foglalt, vagy az ezzel egy tekintet alá eső utólagos, de az összes társ beleegyezésével hozott szerződésszerü megállapodásban birja alapját. Az erre vonatkozó intézkedés e szerint — mint már fennebb emlitve volt — *egyik alkateleme a társasági szerződésnek.* Épen ezen körülményből következik, hogy az ügyvivő társak ebben az esetben nem tekinthetők egyszerü megbizottaknak, még ha egyes vonatkozásban reájuk is a megbizottakra nézve felállitott szabályok nyernek alkalmazást. E tekintetben a T., a P. L. R.-től eltekintve (1. r. 17. cz. 210.) az összes vonatkozó codificatiókkal megegyezik. (N. 712., Sz 1368., Sv. 539., H. 384—386., B. 562., 563., D. 782., Apáthy terv. 673.).

A társasági szerződésben kijelölt ügyvivő társak és a közönséges meghatalmazottak közötti különbség legélesebben az ügyviteli megbizás megszünése kérdésében jelentkezik. Az ügyvivő társ maga is *szerződő fél* lévén, annak a körülménynek, hogy a jogosultságának alapját képező szerződést részben ő is létrehozta, szükségszerü folyománya lenne, hogy az ügyviteli megbizás ne legyen egyáltalán visszavonható, hanem az egyedüli módszer a meg nem felelő ügyviteli megbizás megszüntetése tekintetében a társasági viszony megszüntetése legyen. Ezt a következményt a római jog le is vonta, a T. azonban nem

találta azt a társasági czél érdekében megfelelőnek. Ha jogilag nem is következetes, a gyakorlati élet szükségletei szempontjából bizonynyal kivánatos, hogy az ügyviteli megbizás visszavonása megtörténhessék a társaság megszünése előtt is. A visszavonás lehetősége mellett azonban nincs kizárva, hogy az ügyviteli megbizás megvonása a társaság feloszlását fogja eredményezni. Ha ugyanis az egyes társnak megadott ügyviteli megbizás a társasági szerződés oly lényeges kelléke volt, hogy a nélkül a társasági czél megvalósitása egyáltalában lehetetlen, — az ügyviteli megbizás megvonása az 1718. §. alapján a társaság feloszlását fogja maga után vonni.

Az ügyviteli megbizás megvonásának lehetőségét a T. kettős feltételhez köti: a visszavonás csak társasági határozattal és csak akkor történhetik, ha erre nyomós ok van.

A mi mindenekelőtt az első feltételt illeti, e tekintetben általában az lesz irányadó, miként szabályozza a társasági szerződés a határozathozatal módját. Az ügyviteli megbizás megadása vagy elvonása szerződéses megállapodásnak levén folyománya, e megbizás elvonása a társas viszony bizonyos mérvü módositását eredményezi. Az elvonás ehhez képest nem tekinthető társasági ügynek. Azok a társak tehát, a kik a társasági szerződés szerint az ügyvitellel meg vannak bizva, csupán ebbeli jogosultságuk alapján nem vonhatják meg az egyik ügyvivő társtól az ügyviteli megbizást. Hasonló okból az ügyvitel megvonásánál, épen ugy, mint annak megadásánál, a társasági ügyek ellátásából kizárt nem ügyvivő társaknak is nyilatkozniok kell, a mit a T. már azzal is kifejez, hogy az ügyviteli jogosultságot megvonó társasági határozatra általában a többi társat jogositja fel. Ez utóbbi kitételével a T. kifejezésre juttatja egyébként azt is, hogy az ügyvitelt megvonó társasági határozatnál az a társ, a kinek ügyviteléről szó van, nem jogosult nyilatkozni, hanem csak a többi, a mi indokát abban a bizalomban leli, a mely az ügyviteli jogosultság alapját kell, hogy képezze. Ezen bizalom megállapitásában az a társ, a kinek személye jön épen szóba, nem vehet részt.

A megbizás megvonása nem lévén társasági ügy, ebből szigoruan véve az következnék, hogy a társasági határozat alakja se legyen alkalmazható. Ugyanazok az okok azonban, melyeknél fogva az ügyviteli megbizás megszüntetésének az

ügyvivő társ beleegyezése nélkül is helye lehet, megfejtik azt is, miért nem kivánja a T. minden körülmények közt a többi társ egyértelmü akaratkijelentését, s miért elégszik meg általában a társasági határozattal, melynél esetleg csak a szótöbbség dönt.

Az ügyviteli megbizás visszavonásának második feltétele valamely nyomós ok fenforgása (Sv. 539., C. 1856., K. T. 79.). Az, hogy mi tekinthető nyomós oknak, az eset körülményeinek figyelembevételével állapitandó meg. A T. e részben csak exemplificativ meghatározást tartalmaz. Feltétlenül nyomós oknak tekintendő a sulyos kötelességszegés, vagy a rendes ügyvitelre való képtelenség. A tekintetben is az eset körülményei lesznek döntők, vajjon a kötelességszegés az adott esetben sulyosnak tekinthető-e, vagyis olyan, hogy a többi társnak az ügyvivőre helyezett bizalma ennek következtében méltán megrendülhet, mert bármilyen kötelességszegés a megvonásra nem szolgálhat okul.

Az ügyvitelre való *képtelenség* kérdésében nem jön tekintetbe, vajjon az ügyvivő ügyviteli képtelensége a saját hibájából vagy azon kivül következett-e be.

A mi az ügyviteli megbizásnak az ügyvivő társ részéről való megszüntetését illeti, az egyes jogrendszerek a német ptkönyv (712. II.) kivételével az ügyvivő társnak ehhez való jogát el nem ismerik, miután az ügyviteli jogosultság megszüntetése a társasági szerződés megváltoztatása lévén, ennek a társaság feloszlását kell maga után vonnia. A T. sokkal helyesebbnek tartotta a társasági czél érdekében az ügyvivőnek is megadni az ügyviteli megbizás megszüntetésének jogát, a fennebb előadott okokból és azért is, a mivel az ügyvivő társnak arra való kényszeritése, hogy az ügyvitelt akarata ellenére is folytassa, a társaságnak amugy sem állhat érdekében.

Az ügyviteli viszony megszüntetésének alakja ebben az esetben a megbizás és ügyvitel általános szabályainak megfelelően a felmondás.

Az ügyvivő társ felmondási joga azonban nem korlátlan. A társasági jogviszony természetéből kifolyóan más feltételhez van kötve a társasági ügyvivő felmondása mint a közönséges megbizotté. Mig ugyanis a közönséges megbizott alkalmas időben bármikor felmondhat, addig az ügyvivő társ alkalmas időben is

csak akkor, ha erre nyomós oka van. Mi tekintessék nyomós oknak, e tekintetben casuistika nélkül megfelelő szabály felállitása nem lehetséges és igy ez is esetről-esetre állapitandó meg. Ha az ügyvivő társnak joga is van nyomós okból az ügyvitelt felmondani, az, hogy a felmondás ne alkalmatlan időben történjék, épugy áll reá nézve, mint a közönséges megbizottra. Ahhoz tehát, hogy az 1701. §. szerint ő nyomós ok alapján a felmondási jogot esetleg alkalmatlan időben is gyakorolhassa, ezt igazoló külön nyomós okra van szüksége. Nyomós ok fenforgása esetében az ügyvivő társ akkor is felmondhat, ha felmondási jogáról előzőleg lemondott. (V. ö. a T. 1701. §-át kapcsolatban az 1673. §-al.)

A fennebbiek után alig szükséges még külön is hangsulyozni, hogy a T. 1701. §-a kizárólag csak arról az esetről intézkedik, a mikor *társ*, még pedig a *társasági szerződéssel* kapta az ügyviteli megbizást. Lehetséges azonban, hogy az ügyek ellátásának egy bizonyos részével nemtárs, vagy ugyan valamelyik társ, de nem a társas viszony folyományaként, azaz nem a társasági szerződésben bizatik meg. Az ily eset a megbizás közönséges szabályai szerint itélendő meg. Az ily megbizás nem eredményezi az 1699. §. második bekezdésében emlitett joghatást, s nem eredményezi a megbizó társaknak kizárását az ügyek ellátásából. A társak intézkedési joga épugy érvényesülhet, mint a közönséges megbizóé, a közönséges megbizott mellett. A megbizás visszavonása sincsen az 1701. §-ban megszabott különös korlátokhoz kötve. A megbizás megadása társasági határozattal határozható el; ennek azonban csak befelé azaz csak a társak közt van hatása. A megbizottal való jogviszony létesitésére már a képviselet szabályai irányadók. A határozat köti a társakat, s azt a kötelezettséget háritja reájuk, hogy a maguk részéről megtegyék azt, a mi a határozat foganatba vétele végett szükséges, s egyéni ténykedésüktől függ. A megbizottnak a megbizásból eredő követelése valóságos társasági tartozás, melyet a megbizott mint más harmadik személy érvényesithet a társasági vagyonnal és a társak magán vagyonával szemben, még akkor is, ha a megbizás a társak valamelyikének adatott, mert a követelés alapja nem a társasági viszony, hanem külön jogügylet (v. ö. az 1707. §. kapcsán mondottakat.)

1702. §.

Az ügyvivő társnak ügyviteli jogosultsága a társasági szerződésben foglalt megállapodásban birván alapját, az ügyvivő társ és a többi társak közötti viszony szabályozására első sorban maga a társasági szerződés hivatott. Az ügyvivő társnak a társasághoz való viszonya nem közönséges megbizás, igy a társasági szerződésnek kell megállapitania, mily jogok illetik és mily kötelezettségek terhelik az ügyvivőt a társasághoz való viszonyában, annál is inkább, mivel a társasági szerződés állapitja meg az ügyviteli jogosultság terjedelmét, a melylyel pedig az a kérdés okozati összefüggésben áll. Lehetséges azonban, hogy a társasági szerződés intézkedése e tekintetben nem kielégitő, vagy épen hiányzik; nehogy ily esetben jogbizonytalanság álljon elő, a T. a megbizási szerződés általános szabályai közül az 1662., 1665—1671. §-okat mondja ilyenkor megfelelően alkalmazandóknak, a mennyiben a társasági szerződés természetéből más nem következik. (N. 713., Sz. 1368., P. L. R. 1. r. 17. cz. 210., Sv. 540., H. 384., 385., B. 560., D. 780., Apáthy terv. 671.)

A társasági szerződés természetéből következik nevetesen az, hogy az ügyvivő társat az ügy ellátásában csupán társasági szerződés cynosurája köti és hogy a társasági ügyek ellátásából kizárt társaknak külön utasitásait nem köteles figyelembe venni. Lehetséges természetesen olyan szerződéses megállapodás is, hogy az ügyvivő társ müködése tekintetében egyes kijelölt társ külön utasitásokat adhat, de ez kifejezett intézkedést igényel.

1703. §.

E §. rendelkezése a vonatkozó jogrendszerek mindegyikében feltalálható. (O. 1199., 1200., N. 716., Sv. 541., P. L. R. 1. r. 17. cz, 222., 223., H. 381., B. 557., D. 790., Apáthy terv. 677., K. T. 83.).

Mindegyik társ egyenlően érdekelve van a társasági *ügyvitelnél*, még ha az ügyek ellátásából ki is van zárva. Ennek szükségszerü következménye, hogy a társak mindenkoron ellenőrizhessék az ügyvivő müködését. Ez a társakat a társasági viszony alapján megillető jogositvány, a melyről pusztán az

által, hogy az ügyek ellátásának jogáról lemondottak, nem tekinthetők egyidejüleg lemondottaknak. Az ügyek ellátásából kizárt társnak is mindenkoron jogában áll az ügyek menetéről tudomást szerezni. E végből a társaság könyveit és iratait megtekintheti és azokból saját tájékozása végett mérleget készithet. Ennek kifejezett kimondása az 1702. §. által felhivott 1666. §. rendelkezése mellett is szükséges volt, minthogy az 1666. §. értelmében az ügyvivő társ csak a többi társsal szemben köteles felvilágositást adni, de nem egyuttal az egyes társakkal szemben; vagyis ha az 1666. §. kötelességévé teszi is az ügyvivőnek a többi társ összességének felvilágositását, nem adja még meg az egyes társaknak a személyes utánjárás, ellenőrzés és meggyőződés lehetőségét. A társ az ellenőrzés jogát épen azért, mert az társasági jogositvány, csak személyesen gyakorolhatja, igy azt nem ruházhatja át másra, nevezetesen nem küldhet abbeli jogának gyakorlására maga helyett megbizottat. Ha ez lehetséges volna, a társaság ki lenne téve annak, hogy egyik társuk puszta ellenségeskedésből a társaság legnagyobb versenyfelének lehetővé tenné a társaság legbizalmasabb ügyeibe való betekintést, mi által a társasági czél megvalósitása akadályoztatnék.

Nincs kizárva azonban, hogy az egyes társ ebbeli jogáról kifejezetten lemondjon, nehogy beavatkozása az ügyvitelt hátráltassa. Mig azonban az ily értelmü lemondás kifejezett kölcsönös megállapodást igényel, addig ez a kifejezett megállapodás is hatálytalanná válik, mihelyt nyomós ok van annak feltevésére, hogy az ügyvitel nem megbizható. Legislativ szempontból nem indokolható, hogy egyes társ ily nemü lemondása alkalmat adjon az ügyvivőnek a visszaélésekre; másrészt csak nyomós ok esetében engedhető meg a hatálytalanitás, nehogy viszont a megállapodás teljesen illusoriussá váljék. Mi tekintendő az adott esetekben nyomós oknak, ennek megállapitása a concrét esettől függ.

E helyütt is ki kell emelni, hogy a T. 1699—1703. §-ai csakis a társaknak egymáshoz való, belső viszonyát érintik, annak meghatározásával, ki és mily módon van hivatva a társasági ügyek ellátására. A társaknak e harmadik személyekhez való viszonyai nevezetesen a képviselet tekintetében, külön szabályok állanak fenn. (V. ö. az 1710. §-t.)

1704. §.

A társasági szerződés a kölcsönös bizalmon alapszik, és *kizárólagos* jogviszonyt létesit a szerződő társak között. A szerződés alapelveivel ellenkeznék annak lehetősége, hogy ezt a jogviszonyt az egyes társ egyoldalulag megváltoztathassa, magát az alól kivonhassa, esetleg hatályát egy azon kivül álló személyre is kiterjeszsze. A társasági szerződés jogi természetének szükségszerü folyománya volt tehát annak kimondása, hogy a társaknak a társasági viszony alapján egymás irányában fennálló jogai át nem ruházhatók. A netáni átruházás a többi társsal szemben hatálytalan. (N. 717., K. T. 76., lásd még: O. 1186., P. L. R. I. r. 17. cz. 216--218., C. 1861., Sv. 542., H. 382., B. 558., D. 791., Apáthy terv. 683.). A társ nem állithat maga helyett uj társat a társaságba, mert ez az uj társ és a többi társ között kötendő egészen uj társasági szerződést igényel.

De nem engedményezheti másra a hozzájárulás követelhetésének, az ügyintézésnek, az ellenőrzésnek jogát sem, miután ezen jogok csak személyesen gyakorolhatók a többi társnak a jogositott személyébe helyezett bizalma folytán. Az átruházhatóság tilalma okozatszerüen maga után vonja a lefoglalás lehetőségének kizárását is, miután ennek hiányában a társasági szerződés sajátlagos természetének jogi hatásai meg lennének hiusithatók és a társasági czél megvalósitása lehetetlenné volna tehető.

Az átruházhatóság tilalma csakis a szorosan vett társasági viszonyból folyó azon jogokra vonatkozhatik, melyek szorosan a társasági viszony keretében érvényesitendők, de nem érinti azokat a követeléseket, a melyek a társasági viszonytól különváltak és a társasági viszony keretén kivül is érvényesithetők. Ilyenek első sorban azok a követelések, a melyeket a társ a társasággal szemben még annak fenállása alatt szabadon érvényesithet, minthogy ezek a követelések az egyes társ magánvagyonának alkatelemei, érvényesitésük esetén abba bele olvadnak. Mivel pedig a társ magánvagyona a társasági vagyontól független, a társasági szerződés által megkötve és a társ szabad rendelkezése alól kivéve nincs, természetesen a társ magánvagyonával és igy az annak egyik alkatrészét képező

fennebb jelzett követelésekkel is szabadon rendelkezhetik. A szabad rendelkezhetés folyománya ezen követeléseknek átruházhatósága és lefoglalhatósága.

Ezen átruházható követeléseknek közelebbi meghatározását az 1707. §. tartalma adja meg.

A fennebb emlitett követeléseken felül átruházhatók azok a követelések is, a melyeknek tárgya a társaság fennállása alatt felvehető nyereség-jutalék. Ez is kiválik már a társaság fennállása alatt a társasági vagyonból és átmegy a társ magánvagyonába, mi által felszabadul a megkötöttség alól és igy az átruházhatóságot többé mi sem gátolhatja. De átruházhatja az egyes társ az az iránti követelést is, a mi a társnak a társasági vagyon a felosztásakor ki fog járni, mivel ez által az engedményes a társasággal szemben mi jogot sem szerez, annak fennállását nem gátolhatja és igy a társasági czél megvalósitását sem akadályozhatja meg. Az ebbeli követelés érvényesitése idejében a társaság már fenn sem áll és igy az átruházhatóság tilalma nem nyerhet ez esetben alkalmazást.

1705. §.

A T.-nek a társasági vagyon tekintetében elfoglalt álláspontját az e czim indokolásának bevezetéseül elmondottak jelzik.

Az 1705. §. meghatározza a társasági vagyon alkotó részeit. A társasági vagyon csak vagyonjogi alkotó elemekből áll. A hozzájárulás követelése iránti jog, ugyszinte a hozzájárulás nem-teljesitése esetében fennálló kártéritési követelés nem társasági vagyon, minthogy ez az egyes társat a másikkal szemben megillető, tehát nem közös jogosultság. Ha a hozzájárulás személyes szolgálatok teljesitésében, szóval nem vagyonjogi értékü szolgáltatásból áll, ez természetszerüleg szintén nem alkotó része a társasági vagyonnak.

A társasági vagyon alkotó eleme tehát mindenekelőtt a társak által szolgáltatott vagyonjogi természetü hozzájárulás. Ahhoz, hogy a hozzájárulás a társasági vagyon alkotó részévé váljék, nem elegendő egymagában a társasági szerződés megkötése. Ez csak kötelmet hárit a társakra, arra nézve, hogy a hozzájárulásként megigért vagyontárgyakat a társak összessé-

gére átruházzák. Az átruházásnak az egyes vagyontárgyak különleges jogi természetének megfelelő szabályok értelmében kell megtörténnie; ez egyes társnak mindent meg kell tennie, esetleg minden akadályt elháritania, hogy a kérdéses vagyontárgyat, követelést, szóval a hozzájárulást a társaság tényleg megkapja.

A társasági kötelezettségek nem-teljesitése esetében az egyes társ az az által a társaság összességének okozott kárt megtériteni tartozik. (1694. §.). Az ezen kártéritési kötelezettség alapján nyujtott szolgáltatás szintén a társasági vagyon alkotó eleme lesz. A társasági kötelezettségek nem-teljesitése folytán az egyes társnak okozott kárt a vétkes társ szintén megtériteni tartozik, hanem az ennek alapján teljesitett szolgáltatás már nem a társasági vagyonba, hanem a kárt szenvedett társ magánvagyonába megy át.

A társasági vagyont alkotja az is, a mit a társaság az ügykezelés következtében szerez. A jelen esetben az ügykezelés összefoglalóan ugy az ügyintézést, mint az ügyvitelt jelzi. Ha akár az ügyintéző társak, akár az ügyvivők, még pedig az utóbbi esetben akár a nem-társ ügyvivők is, az ügykezelés alapján bizonyos vagyontárgyat, vagyoni értékü szolgáltatást szereznek, miután ezt az 1702. §-ban felhivott 1667. §. alapján a társaságnak átengedni tartoznak, ez a szerzemény a társasági szerződéssel megkötött társasági vagyonba fog beleolvadni.

Az 1705. §. második bekezdése az egyéb vagyontömegeknél is érvényesülő vagyonpótlás (dingliche Surragation) elvét juttatja kifejezésre. (V. ö. T. 126., 291., 1771. §§.)

1706. §.

Mig az 1705. §. meghatározza a társasági vagyon alkotó részeit, addig a jelen §. rendelkezése megadja annak sajátságos jogi természetét. A társasági vagyon nem a társaságé mint ilyené, miután a társaság nem jogképes; nem is önálló jogi léttel biró vagyon, hanem az egyes társaknak közös vagyona. Ily körülmények között azonban bármelyik társ elvonhatná saját vagyonrészét rendeltetésétől és igy meghiusithatná a társasági czél megvalósitását. Ennek meggátlása végett szükséges

volt az egyes társak szabad rendelkezési jogának megkötése, illetőleg a társaság fennállásának idejére szóló felfüggesztése. A rendelkezési tilalom felöleli a jogviszonyt létesitő, megszüntető vagy változtató összes hatásait.

A társasági vagyon a társaknak a társasági czél által megkötött vagyona. A mig a társaság fennáll, a társasági vagyonról csakis a társak összesége és csak érvényes társasági határozattal rendelkezik. Az egyes társ külön rendelkezése az őt különben megillető részről és igy annál inkább az egész társasági vagyonról, vagy annak bizonyos hányadáról, a társaság fennállása alatt a többi társsal szemben hatálytalan.

A harmadik személyhez való vonatkozásban a külön rendelkező társ ugy tekintendő, mintha másnak a jogáról vagy dolgáról rendelkezett volna, s az azok javára szolgáló szabályok, a kik jogukat a nem jogositottól származtatják, ez esetben is lesznek alkalmazandók (l. az 565. §. analogiáját).

A társak egyike a társaság fennállása alatt nem követelheti a társasági vagyon felosztását sem. Ez egyébként már a társ szerződéses kötelezettségének szükségszerü folyománya és szoros összefüggésben áll a rendelkezési jog felfüggesztésével. A társ kötelezte magát a kikötött hozzájárulást a társasági czél megvalósitása végett szolgáltatni; a mig tehát a czél meg nem valósult, vagy megvalósulása lehetetlenné nem vált, illetőleg a mig a társaság fel nem oszlott, a kikötött és szolgáltatott hozzájárulás a társasági czél kizárólagos szolgálatában áll; ezzel a joghatályosan vállalt kötelezettséggel homlokegyenest ellenkeznék, ha a társak egyike még a feltétel teljesülése előtt bármikor követelhetné a társasági vagyon felosztását.

1707. §.

A jelen §. rendelkezése okozati összefüggésben áll az 1696. §. szabályával. Az egyes társak kötelezettségeket vállalhatnak a társaság helyett, annál is inkább, mivel a társaság a személyiségi jog hiányában kifelé egyáltalán nem jelentkezik és ha az egyes társak a társaság részére kötnek is ügyleteket, ezen ügyletek jogalanyaiként a harmadik személylyel szemben egyedül ők jelentkeznek. Az egyes társ ilynemü kötelezettséget

akár mint ügyintéző, akár mint ügyvivő vállalhat; de vállalhat az ügykezelés körén kivül is. Ha már most az egyes társ a társaság helyett kötelmi viszonyba jut, ugy befelé minden esetre jogában áll a többi társtól, mint a társaság tagjaitól követelni, hogy mentesitsék őt a vállalt kötelezettség alól, miután a vállalt kötelezettség nem az ő egyéni, hanem a társakkal szemben befelé alanyilag jelentkező társaság kötelezettsége. A többi társnak ez a mentesitési kötelezettsége. azonban nem lehet korlátlan. Mindenekelőtt is a többi társ csakis azt a kötelezettséget köteles jogosan létesitettnek elismerni, a mely a társasági czél megvalósitása végett szükséges; miután pedig a társasági czél megvalósitásának eszközéül a társasági vagyon szolgál, — a társaság helyett az egyes társak részéről vállalt kötelezettségek kielégitési alapjául egyedül a társasági vagyont lehet tekinteni. Az előadottak szükségszerü folyománya e szerint az 1707. §. szabálya, melynek értelmében a társ a társasági viszonyból eredőleg a társaság ellen fennálló kötelezettségeinek kielégitését a társaság fennállása alatt egyedül a társasági vagyonból követelheti, és nem egyuttal a társak magánvagyonából is. Ha ezeknek a kötelezettségeknek kielégitése a társasag fennállása alatt is, az egyes társak magánvagyonából is követelhető volna, ugy ez nem lenne egyéb, mint az 1696. §. rendelkezésének egyszerü félretolása, miután annak megfelelőleg a társ nem kötelezhető arra, hogy a kikötött hozzájárulást utólag fokozza, vagy a veszteség következtében csökkent betétjét kiegészitse; már pedig a vállalt kötelezettségeknek a magánvagyonból is követelhető kielégitése a kiegészités fogalmával egyenértékü. A társasági szerződés természetesen e tekintetben is másként intézkedhetik az 1696. §. dispositiv jellege folytán.

Ha már most az egyes társak részéről a társaság helyett vállalt kötelezettségek kielégitésére a társasági vagyon nem nyujt elegendő fedezetet, az illető társ a nem fedezett rész kielégitését — egyéb megállapodás hiányában — csakis a társaság feloszlása után követelheti és pedig akkor már a többi társ magánvagyonából is. Ebben a rendelkezésben nincsen sérelem egy társra nézve sem, mert mindegyik társnak módjában állott meggondolni, belemenjen-e a harmadik személylyel kötött szerződésbe, költekezzék-e a társaság helyett; meg-

gondolhatta, fedezi-e a vállalt kötelezettséget a társasági vagyon, mert ha társasági kötelessége is volt az ügyletkötés, költekezés, ezen kötelezettségnél is a társasági vagyon alkotja a határt, vagyis a társasági vagyon által nem fedezhető ügyletkötés, vagy költekezés már nem társasági kötelezettség és igy annak megszegése nem is szolgálhat alapul torló intézkedések tételére.

Ha mindennek daczára mégis belement az ügyletbe, illetőleg költekezett, méltán éri őt az az esetleges hátrány, hogy az általa teljesitett fizetés nem fedezett részének megtéritésére a társaság megszünéséig várnia kell.

A §. világosan a társaság ellen a *társasági viszony* alapján fennálló követelésekről szól, s ebből következik, hogy egyéb követeléseknek a társak magánvagyonából való kielégitését mi sem akadályozhatja. A társak hozzájárulásának követelése tekintetében is mindenesetre a társak magánvagyona fog kielégitési alapul szolgálni és ugyanez áll azoknak a kártéritési követeléseknek tekintetében is, a melyek az egyes társat a másik társsal szemben megilletik, miután az nem is társasági kötelezettség, hanem az egyes társak magán kötelezettsége. Másként áll a dolog, ha az egyes társnak a társasággal szemben van kártéritési követelése, vagyis például ha az egyes társat a társasági kötelezettség, nevezetesen az ügyvitel teljesitése következtében éri kár. Ezen követelés már a társasági viszony alapján a társasággal szemben támasztott követelés és erre nézve már szintén fennáll az 1707. §. korlátozása, a mely ez esetben indokát csak abban lelheti, hogy egy társ sem vonhatja el a társasági vagyont rendeltetésétől és ez az eset sem szolgálhat okul az 1696. §. rendelkezésének figyelmen kivül hagyására.

Végre az ügyvitelből folyólag csakis azoknak a követeléseknek kielégitése korlátozódik a társaság fennállása alatt a társasági vagyonra, a melyek tekintetében társ a jogositott, még pedig a társasági szerződés alapján; — mig a nem társ ügyvivő, mint harmadik személy természetesen már a társaság fennállása alatt is korlátlanul érvényesitheti az ügyvitelből eredő követelését és igy azoknak kielégitésére a társak magánvagyonát is igénybe veheti. Ez áll természetesen akkor is, ha a társnak nem a szerződésből kifolyóan, hanem külön megbizás alapján van az ügyvitelből kifolyóan követelése, — mert ilyenkor a *társi* minőség nem lép előtérbe. (V. ö. 1711. §.)

1708. §.

A tekintetben, mikor követelheti az egyes társ a számadások lezárását és a nyereség vagy veszteség felosztását, a társasági szerződés van hivatva intézkedni.

Maguk a társak itélhetik meg legmegfelelőbben, mely időpont a legalkalmasabb a társasági ügykezelés menetének ily értelmü megszakitására.

Abban az esetben azonban, ha a társasági szerződés ennek megállapitására nem terjeszkedett ki, kellő intézkedés hiányában a társak között felesleges jogvita és bizonytalanság keletkezhetnék, miért is a T. szükségesnek találta az összes vonatkozó magánjogi rendszerekkel (O. 1199., N. 721., Sz. 1387., P. L. R. 1. r. 17. cz. 261., H. 381., B. 556., D. 793., Apáthy terv. 685.) egyezően oly értelmü dispositiv szabály felállitását, hogy ilyenkor a számadások lezárása és a nyereség vagy veszteség felosztása csak a társasági szerződés megszünése után követelhető. Kétségtelenül ez felel meg legjobban a társaság jogi természetének, mivel ilyenkor a társasági czél meg lévén már valósitva vagy megvalósitása lehetetlenné válván, a társasági vagyon megkötöttsége alul felszabadul.

De nem lenne megfelelő ez a dispositiv szabály akkor, ha a társasági szerződés hosszabb időre köttetett, nevezetesen évek tartamára. Ha ilyenkor a társaság feloszlását kellene bevárni, ez a nem ügyvivő társak ellenőrzési jogát szerfelett meg nehezitené és egyáltalán maguk a társak kellő áttekintés hiányában nem tudnának oly rendszeresen és következetesen közremüködni a társasági czél megvalósitásában, mintha a társaság anyagi helyzetével állandóan tisztában vannak.

Ennek okából a T. az 1708. §. második bekezdésében értelmezési szabályt állit fel, mely szerint ilyen esetben azt kell tartani, hogy a számadások lezárása és a nyereség felosztása évenkint történjék. (V. ö. K. T. 85.). Ez az értelmezési szabály tehát csakis a számadások lezárására és a nyereség felosztására vonatkozik, mig a veszteség felosztása tekintetében továbbra is az első bekezdés dispositiv szabálya nyer alkalmazást, vagyis ez csak a társaság megszünése után követelhető, a mi egyébként az 1696. §. rendelkezésének is szükségszerü

folyománya, mert ha a veszteség felosztása is követelhető lenne évenkint, vagyis még a társaság fennállása alatt, ugy ez nem lenne egyéb, mint a betét kiegészitése.

1709. §.

Milyen arányban részesedjék az egyes társ a nyereségben vagy veszteségben, azt első sorban szintén a társasági szerződés van hivatva megállapitani. A társak e tekintetben való akarat-elhatározását mi sem korlátozza; ők tehát ezt az arányt a legkülönfélébb módon állapithatják meg. Kimondhatják nevezetesen, hogy tekintet nélkül a hozzájárulás mennyiségére és minőségére egyenlően; de megegyezhetnek akként is, hogy a hozzájárulás nagyságához viszonyitva.

Arra az esetre azonban, ha a társasági szerződés, vagy az ezzel egyenértékü utólagos egyhangu megegyezés ebben a kérdésben nem intézkedik, szükséges a jogbizonytalanság elkerülése végett megfelelő dispositiv szabály felállitása. Az egyes codificatiók (P. L. R. 1. r. 17. cz. 244., 251—258., O. 1193., C. 1853., H. 378—380., B. 540., 552.) dispositiv szabálya szerint ilyenkor az arány a szerint állapitandó meg, mily mértékben járul hozzá a társasági czél megvalósitásához az egyes társ [és hozzájárulása anyagi, vagy egyéb természetü-e. A T. ezt a rendelkezést nem találta megfelelőnek, mivel az egyrészt a vagyonjogi természetü hozzájárulásokra fekteti a sulyt és igy ellenkezik a T. elfogadott rendszerével, másrészt bonyolult jogviszonyok keletkezésére nyujt tápot. A T. ennek következtében azoknak a jogrendszereknek idevágó szabályát tette magáévá, melyek szerint ilyenkor tekintet nélkül arra, vajjon az egyes társak mennyit és mit szolgáltatnak hozzájárulásként, nevezetesen hozzájárulásuk vagyonjogi, vagy egyéb természetü-e, a nyereség vagy veszteség a társak között fejenként egyenlő arányban osztandó fel. (N. 722., Sz. 1365., Sv. 530., D. 776., Apáthy terv. 668., K. T. 85.) Ez felel meg leginkább a tarsak kölcsönös kötelezettségének és a szerződő felek egyenranguságának.

Lehetséges, hogy a társak a nyereségben való részesedés arányát máskép állapitják meg, mint a veszteség viselését; de lehetséges az is, hogy csak az egyik tekintetben tartalmaz a

társasági szerződés intézkedést, mig a másikra vonatkozólag a felek között nincs megállapodás. Erre az esetre a T. a vonatkozó jogrendszerekkel egyezően értelmezési szabályt állit fel, melynek értelmében a nyereségre nézve történt megállapodás a veszteség viselésére és viszont a veszteség viselése tekintetében fenforgó megegyezés a nyereségben való részesedésre nézve is hatályos lesz. (N. 722., Sz. 1364., Sv. 530., H. 378., B. 533., D. 776., Apáthy terv. 668., K. T. 85.)

1710. §.

Mint már több izben jelezve volt, a társaságot nem illeti meg a személyiség joga. A társaság nem jogi személy, nem jogalany, hanem csak oly jogviszony, a melynél a jogok és kötelességek hordozói maguk a társak.

Ehhez képest a társaság mint ilyen, nem tehet jognyilatkozatokat, és nem köthet jogügyleteket. Ha a társak jogügyleteket akarnak kötni, akkor ezt a maguk kebelében a társasági határozatok létesitésére megszabott módon elhatározhatják; ez az elhatározás, még ha adott esetben szótöbbséggel történt is, az összes társakat kötelezni fogja arra, hogy a határozat foganatbavételére szükséges s egyéni ténykedésüket feltételező cselekményt megtegyék, de a harmadik személyekkel való jogi vonatkozásukban azokhoz az általános szabályokhoz kell alkalmazkodniok, a melyek szerint a jogviszony létesitése, módositása és megszüntetése terén a személyek többsége szerepel. A társak tehát első sorban valamennyien és összesen szerződhetnek a harmadik személylyel, mely esetben a közöttük és a harmadik személy között ekként létesült jogviszony megoldása a több hitelező és több adós jogviszonyának vonatkozó szabályai szerint nem fog nehézségbe ütközni.

Ha azonban a társak ilyen együttes szerződése nem lehetséges, vagy nehézségekbe ütközik, ugy reájuk nézve sem marad egyéb hátra, mint a közönséges magánjogi képviselő kirendelése. Azon szerződés alapján már most, a melyet az igy kirendelt képviselő a többi társ, illetőleg a társak összessége nevében képviseleti jogának határai között köt, ők együttesen lesznek jogositva és kötelezve.

Ehhez képest a T. a társaknak harmadik személyekkel szemben való képviselete tekintetében általánosságban a képviseletnek idevágó közönséges szabályaira utal. (1710. §. I.)

Épugy mint az ügyvitel, a képviselet is lehet a társasági viszony, vagy külön intézkedés folyománya. Ez utóbbi esetben a képviselettel vagy valamelyik társ, vagy más oly személy bizható meg, a ki nem társ. A társasági viszony keretén kivül eső külön intézkedésen alapuló képviseletre nézve nem volt szükséges a képviselet közönséges szabályaival szemben e helyütt külön szabályokat felállitani. A társak az ily külön intézkedést maguk közt szintén társasági határozattal határozhatják el, a kijelölt képviselő, mint e részben harmadik személy részére azonban a képviseletre feljogositó meghatalmazást mindnyájuknak kell kiadniok.

A társasági viszony folyományát képező, nevezetesen a társ részére a társasági szerződésben megadott képviselet tekintetében a T. némely különszerü szabályt állit fel.

Elsőben is — épugy mint a társasági szerződésen alapuló ügyviteli megbizás tekintetében — meg kellett óvni azt a szempontot, hogy a társasági szerződésben gyökerező képviseleti jogkör a társas viszony alkotó eleme, az illetőnek társasági külön joga; s mint ilyen, következetesen csak a társas viszony megszünésével vagy valamennyi szerződő félnek ujabb szerződési megállapodása következtében beállott e részbeni módositásával érhetne véget, hogy azonban a gyakorlati szükség szem előtt tartásával az imént jelzett szigoru consequentia alól való kivételképen meg kell engedni, hogy a képviselettel való megbizást bizonyos előfeltételek mellett a többi társak társasági határozattal visszavonhassák. (V. ö. az 1700. §. kapcsán mondottakat.)

Ezenkivül sulyt kellett fektetni arra, hogy az ügyviteli megbizás a képviseleti megbizással lehetőleg egy személyben összpontosuljon.

A mi a képviselő személyének kiválasztását illeti, e tekintetben a társak elhatározása az egyedül irányadó.

A társak semmiesetre sincsenek kötve ahhoz sem, hogy az ügyvitellel megbizott társat tegyék meg képviselőjükké is, minthogy az ügyviteli jogosultság nem foglalja még magában szükségszerüen a képviseleti jogosultságot is. Igy a svájczi kötelmi

törvény ezt következetesen fenn is tartja. (543.) A T. azonban ezt a következetes ily kettéválasztását nem találta fentarthatónak, mivel ekként az ügyvivők a legnagyobb nehézséggel kénytelenek küzdeni ügyvitelük körében. Ugyanis az ügyvivő társ meghatalmazás hiányában nagyon gyakran lenne kénytelen az ügyleteket saját nevében megkötni. Ez esetben a társasági viszonyból kifolyólag köteles volna azt, a mit ily módon szerzett, a társaságnak kiadni, s ez utóbbitól az elvállalt kötelezettség alól való mentesitést követelhetné. Ha pedig az ügyletet a társak összesége nevében kötné meg: az ügylet ez utóbbiakra csak jóváhagyás után válnék hatályossá (v. ö. 1023. §.) Az ebből származó kérdések körül felmerülhető nehézségek az ügyvivő társra aránytalan terhet háríthatnak. Ennek folytán a T. helyesebbnek vélte a német ptkönyvvel egyezően (714.) annak kimondását, hogy az ügyvivő társ kétség esetében a képviseletre is fel van jogositva ügyvitele körében. (1710. §. II.):

A szabály természetesen csak értelmezési rendelkezés, mely a társak más megfelelő megállapodása hiányában elejét veszi a társak között keletkező jogvitáknak. A szabályt különben az a tapasztalás is indokolja, hogy az, a ki az ügyvitellel van megbizva, rendesen a képviselettel is szokott megbizatni.

Az ügyvivő társ azonban ez esetben is csak az ügyvitel körében való képviseletre van feljogositva és nem annak határain túl is, miután a netáni nehézségeket képviseleti jog hiányában egyedül az ügyvitel körében érezné.

Hasonló megfontoláson alapszik az is, hogy ha a társak az ügyvivő társat a képviselet jogával is felruházták, — a képviseleti jog visszavonásának lehetősége még egy további feltételhez legyen kötve, t. i. ahhoz, hogy a képviselet joga csakis az ügyvitel jogával együtt vonathassék vissza. (1710. §. III.)

Mig tehát az ügyviteli jogosultság visszavonható a képviseleti jog meghagyása mellett is, megforditva a fennebb jelzett indokok folytán a visszavonás nem lehetséges.

Az ügyvivő társ azonban nem is mondhatja fel a képviseleti jogot, miután ez különös kötelezettségeket nem hárít reája és mert az ügyviteli jogosultság felmondhatása érdekeinek elegendő oltalmat nyujt.

1711. §.

A harmadik személylyel szemben nem a társaság, hanem a társak összessége lévén a szerződő fél, a kötött jogügyletből kifolyólag is természetesen ők lesznek jogositva és kötelezve. Az ő kötelezettségük miben sem különbözik a rendes magánjogi adós kötelezettségétől és igy a velük szerződő harmadik személy is korlátlanul kereshet velük szemben kielégitést. A harmadik személyre nézve teljesen közömbös az a körülmény, vajjon a követelése fejében lefoglalt vagyon a társak magánvagyona-e, vagy a társasági czél által megkötött vagyona. Az ő jogviszonyára a társak bizonyos vagyonának, az u. n. társasági vagyonnak a társasági czél által való megkötöttsége joghatást egyáltalán nem gyakorol.

A társaság kötelezettségeiért tehát a társak ugy magánvagyonukkal, mint a társasági vagyonnal, vagyis egész vagyonukkal felelősek. Ők nem követelhetik a velük szerződött másik féltől, hogy az előbb a társasági vagyonból keressen kielégitést, még akkor sem, ha a követelés nehézség nélkül nyerne a társasági vagyonból fedezetet. Ez a szabály azonban csak általában áll. Mint az általános kötelmek viszonyában, ugy a társaságnál sincsen kizárva annak lehetősége, hogy a kötelemből eredő felelősség csak bizonyos vagyonra, vagy annak bizonyos hányadára korlátozódjék. A társak tehát kiköthetik a velük szerződött felekkel szemben, hogy felelősségük első sorban a társasági vagyonra terjedjen ki, de azt is, hogy csak a társasági vagyonra korlátozódjék.

A kikötésnek első sorban kifejezettnek kell lennie; de lehet hallgatólagos is, pl. ha a társak a kielégitésül szolgálandó alapnak egyenes kijelölésével szerződtek.

Az ilyen kikötésnek tulajdonképen csak a concret esetben elvállalt kötelezettség terjedelme szempontjából van jelentősége. Az eset hasonló pl. ahhoz, a mikor az, a ki másnak vagyonát átveszi, az átruházónak tartozásaiért csak az átvett vagyontárgyakkal felelős (1274. §.), — vagy a mikor az örökös a hagyatéki tartozásokért csak a hagyatékkal felel (2008. §.). E helyütt a korlátolt felelősség szerződéses kikötéséről van szó (V. ö. Ind. III. köt. 2. lap).

Külön kielégitési vagy elsőbbségi jogot az ily kikötés a társasági vagyonra vonatkozóan nem alapit meg.

A társasági hitelezőknek egyáltalán nincsen a társasági vagyonra dologilag ható joguk; más szóval a társaság tartozásaiért a társasági vagyon nincsen a törvénynél fogva dologilag lekötve. A társaság feloszlásakor a társaság tartozásai első sorban a társasági vagyonból elégitendők ki ugyan, de ez csakis a társak között való leszámolásnak egyik szabálya.

A mi a társaknak a társaság részére kötött ügyletekben való jogviszonyát illeti, e tekintetben a több hitelezőre és több adósra vonatkozólag (1203--1224. §-ok) mondott szabályok nyernek megfelelő alkalmazást. A társak tehát a szerint, a mint a szolgáltatás osztható vagy oszthatlan, egyenlő részekben, vagy pedig egyetemlegesen lesznek jogositva és kötelezve. Egyetemleges kötelezettségnél természetesen a hitelező szabadon érvényesitheti az egész követelést egy társsal szemben is és ez esetben ez teljesitvén az egész szolgáltatást, a többi társakkal szemben támasztott visszkereseténél már ujólag alkalmazást nyer az 1707. §. szabálya vagyis a teljesitő társ ilyenkor is csak a társasági vagyonból követelhet a társaság fennállása alatt kielégitést, mig az igy nem fedezett részt csakis a társaság feloszlása után kaphatja meg a társak magánvagyonából.

Általában véve meg kell jegyezni, hogy kifelé, azaz harmadik személyekkel szemben, a társasági viszony semmiféle változást nem idéz elő abban a tekintetben, milyen mértékben és milyen részekben terheli az egyes társakat a felelősség, továbbá a társaknak milyen vagyonából követelhet a harmadik személy kielégitést.

A mi végül a társaknak az egyik ügyvivő társ tiltott cselekményéből eredő kötelezettségéért való felelősségét illeti, e tekintetben az 1031. §. szabálya nyer e helyütt alkalmazást.

1712. §.

A társasági vagyon megkötöttsége a társaság fennállásáig tartó maradandó jogviszony. Ezt a megkötöttséget bármelyik szerződést szegő társ kijátszhatná oly módon, hogy magát egy nem társ harmadik személynek lekötelezvén, vagy követeléseit másra engedményezvén, ez korlátlanul érvényesithetné jogait és

elvonhatná könnyen a társasági vagyont tulajdonképeni rendelkezésétől.

Ennek meggátlása végett szükséges volt annak kimondása, hogy a társaság fennállása alatt a társak magánhitelezője is csak annyiban veheti igénybe a társasági vagyont az egyik társsal szemben megillető követelése fejében, a mennyiben azt az 1704. §-nál mondottak szerint maga a társ igénybe veheti. Természetesen csakis a társ magánhitelezőjére nézve áll fenn ez a korlát, mig a társasági hitelező az előbbi §-nál kifejtettek szerint ily korlátozást türni nem köteles (K. T. 95. I.).

A társ magánhitelezője tehát a társnak csakis a társaság fennállása alatt a társasági vagyonból kielégithető követeléseit, a nyereség-jutalékra vonatkozó követelését és azt foglalhatja le, a mi a társnak a társasági vagyon felosztásakor ki fog járni.

Ez a rendelkezés egyébként az általános jogszabályok okozatszerü folyománya. A társ magánhitelezője nem foglalhat le mást, mint a mi a társé, már pedig a társat csak az 1704. §. második bekezdésében foglalt követelések illetik meg a társaság fennállása alatt, igy a magánhitelező ezen a körön kivül kielégitést egyáltalán nem is kereshet.

A mi végül a K. T. 95. §-ának 2-dik bekezdésében foglalt szabályt illeti, hogy a társasági vagyonba bevitt dolgokon a bevitel előtt szerzett jogokat, ezt az itt szóban forgó rendelkezés nem érinti, ehhez hasonló szabály felvétele egyáltalán nem mutatkozott szükségesnek, miután ez az általános szabályokból már önként következik.

1713. §.

Az 1706. §. rendelkezésének, mely szerint a társ nem rendelkezhetik a társasági vagyonból őt megillető részről, szükségszerü folyománya az 1713. §. első bekezdésének szabálya, melynek értelmében a társasági vagyonhoz tartozó követelés ellenében az adós nem számithatja be az egyik társ ellen fennálló követelését. Ha ez a beszámitás lehetősége megadatnék, bármelyik társ elvonhatná a társasági vagyont, vagy legalább is az abból őt megillető részt szerződésszerü rendeltetésétől (K. T. 96. és N. 719. II. 720.)

Az 1713. §. első bekezdésének szabálya azonban az adósra

nézve kétségtelenül hátrányos, annál is inkább. mivel az a korlátozás kivüle álló személyek kölcsönös kötelezettségének és jogviszonyának hatásaként jelentkezik. A jóhiszemüség általános követelményével ellenkeznék tehát, ha az adós arról, hogy a követelés a társasági vagyonhoz tartozik, egyáltalán mit sem tudott. Ez a jóhiszem époly védelmet igényel, mint annak az adósnak jóhiszeme, a ki a követelés ujabbi engedményezéséről nem értesült. Erre való tekintettel a T. a §. második bekezdésében szükségesnek találta annak kimondását, hogy a követelésnek a társasági vagyonhoz való tartozóságát csak akkor lehet felhozni az adóssal szemben, ha ő tudott erről a körülményről.

Az 1257. §. megfelelő alkalmazása szerint tehát az adós, a mig az eddigi hitelező vagy engedményes nem értesiti őt az engedményről, eddigi hitelezőjét továbbra is joghatályosan tekintheti hitelezőjének. Az engedményesnek engedményi okirattal kell igazolnia ebbeli minőségét, különben az értesités az adós visszautasitó nyilatkozata esetében hatálytalan. Ha az engedményezett követelés ujból engedményeztetik, az adós a későbbi engedményről nyert értesitése esetében a későbbi engedményest további értesitésig joghatályosan tekintheti hitelezőjének. Fizetés esetében az alaptalan gazdagodás szabályai alkalmazandók (1258. §.)

Az adós, a ki a társasági vagyon részére történt engedményezés után az engedményest kifejezetten elfogadta hitelezőjéül, az előbbi hitelező elleni követelését csak ugy számithatja be a társak ellenében, ha ehhez való jogát kifejezetten fentartotta (1313. §.). Ha a társak a társasági vagyonhoz tartozó követelést ismét másra engedményezik, az adós az utolsó engedményesnek nem számithat be oly közbeeső engedményes elleni ellenkövetelést, a kinek jogszerzéséről épen nem, vagy oly időben értesittetett, a mikor ez a követelést már ismét tovább engedményezte volt (1314. §.).

1714. §.

A társak a társasági szerződést, mint bármely egyéb szerződést, határozott, vagy határozatlan időtartamra köthetik. Ha-

tározott időtartamu a társasági szerződés, ha magában a társasági szerződés kifejezetten meg van állapitva a társaság fennállásának időtartama, de határozott akkor is, ha egyéb rendelkezésből a társasági szerződésnek az időtartamára nézve kétségtelen következtetés vonható. Ennek hiányában a társasági szerződés határozatlan időtartamra szól.

A gyakorlatban sokszor fordul elő, hogy a társak a társasági szerződést valamelyik társ élettartamára kötik. Ily esetben kétség merülhetne fel a társasági szerződés időtartama tekintetében. A T. arra való tekintettel, hogy a társak ilynemü kötelezettsége a legnagyobb visszaéléseknek képezhetné inditó okát, valamint tekintettel arra, hogy abban az esetben, ha az időtartamnak ily kötelezettség mellett fenforgó bizonytalanságát, az illető társ életétől függő viszonylagosságát, a társak bármelyike egyáltalán nem szüntethetné meg, ez a körülmény a kelleténél jobban nehezitené a társasági kötelezettség teljesitését: a vonatkozó összes jogrendszerekkel egyezően czélszerünek találta annak kimondását, hogy az ily társasági szerződés is határozatlan időtartamnak tekintendő. (N. 724., Sz. 1382., Sv. 545., PLR. 1. r. 17. cz. 289., C. 1844., 1869., B. 542., Apáthy terv. 669. K. T. 98.).

De határozatlan időtartamunak tekinti a T. azt a társasági szerződést is, a mely határozott időtartamra szólt ugyan, de a melyet az időtartam eltelte után a társak hallgatagon tovább folytatnak; — mert ebben az esetben ugyszólván már egy uj társasági szerződést kötöttek a társak ugyanolyan tartalommal általában, mint az előbbi társasági szerződésé, de az időtartam tekintetében kifejezetten vagy a körülményekből kivehetőleg a társak nem intézkedtek és igy a szerződés határozatlan időtartamra szól. (N. 724., Sv. 545., B. 571., D. 778., Apáthy terv. 669., K. T. 98. 6. p.).

A határozatlan időtartamra szóló társasági szerződés nem lehet az egyes társra nézve mindvégig bizonytalan, annál is inkább, mivel jogosan feltehető, hogy a társak már magában a társasági szerződésben nem találván szükségesnek egy feltétlenül kötelező időtartam kikötését, — az időtartamra nagy sulyt nem fektetnek. Erre való tekintettel, de figyelemmel a gyakorlati czélszerüség követelményére is, a T. az összes vonatkozó codificatiókkal egyezően helyesnek találta a társak-

nak megadni azt a jogot, hogy a határozatlan időtartamra kötött társasági szerződést bármikor felmondhassák. (O. 1212., N. 723., Apáthy terv. 687., K. T. 98. 8. p.)

Ez a jog bármelyik társat, bármikor megilleti és a felmondás a társaság feloszlását vonja szükségszerüen maga után. Abban a tekintetben, hogy a felmondás joghatályosságához mily kellékek szükségesek, a T. nem találta szükségesnek speciális intézkedés felvételét, minthogy ez a kérdés az általános szabályok segélyével is nehézség nélkül megoldható. A társasági szerződés felmondása kétségtelenül formához nem kötött egyoldalu, elfogadást nem szükségelő jognyilatkozat, a melyet a felmondás jogával élni kivánó társ a többi társ mindegyikéhez egyenként köteles intézni, mert a vele szerződött összes felekkel való jogviszony megszüntetését czélozza és joghatálya abban az időpontban fog kezdődni, a mikor azt a társak mindegyike megkapta. (V. ö. Sz. 1379., D. 800., B. 576., H. 402.)

Megilleti a felmondás joga a társak mindegyikét természetesen a határozott időtartamra kötött társasági szerződésnél is abban az esetben, ha maga a társasági szerződés a felmondást megengedi, a mely esetben a felmondás a társasági szerződést a határozott időtartam eltelte előtt szünteti meg. Az ily szerződés tulajdonképen határozatlan, mert bármely fél felmondásától függ. Ebben az esetben a felmondásnak az 1714. §. utolsó bekezdésében emlitett következménye csak a netán kikötött felmondási idő elteltével áll be.

A magyar kereskedelmi törvény (98. §. 4., 5., 6., 7. p.) és egyes külföldi codificatiók (Sz. 1385., C. 1865., H. 398., B. 571., Sv. 584. 4. p.) kimondják azt is, hogy a társasági szerződés megszünik a társak kölcsönös megegyezése, birói itélet, vagy annak az időnek eltelte folytán, a melyre köttetett, végre annak a bontó feltételnek beálltával, a melynek kikötését a társak szükségesnek látták. Ehhez hasonló rendelkezések felvételét a T. nem találta szükségesnek, mert az részben önként értetődő, részben már az általános szabályokból következik.

1715. §.

A határozott időre szóló társasági szerződésnél a feleket a szerződésileg vállalt kötelezettség köti a megállapitott időtartam betartásában és igy a szerződéses kötelezettségnek megfelelően a társaság feloszlása a kikötött idő eltelte előtt rendszerint nem is követelhető. A feleket tehát az általános szabályoknak megfelelően is ilyen esetben a felmondás joga meg nem illeti.

A társak ezen szerződéses megkötöttsége azonban a maga szigoru érvényesülésével a legnagyobb visszaéléseknek képezhetné forrását. A társak egyike a viszonyok alakulásával teljesen megingathatja a többieknek belé helyezett bizalmát, a mely pedig a társasági szerződés megkötésének egyik fő inditó okát képezte és a társaknak nem állana módjukban ezen reájuk nézve a legnagyobb anyagi és erkölcsi hátrányokat előidézhető kötelékből menekülni, mivel bizonyos időtartamra szerződésileg kötelezték magukat. Erre való tekintettel a T. helyesnek találta annak kimondását, hogy a határozott időtartamra kötött társasági szerződésnél, a kitüzött időtartam eltelte előtt is bármelyik társ, bármikor követelheti a társaság feloszlását, ha erre nyomós ok van. (V. ö. O. 1211., 1189., Sz. 1381., Sv. 546., 547., C. 1871., H. 401., B. 547., P. L. R. 1. r. 17. cz. 270–272., 290., D. 748., Apáthy terv. 688., K. T. 100.) Ezzel az intézkedéssel eszközt ad a T. minden társnak saját érdekének kellő megóvására, de megóvja a társaságot magát is az ezen eszközzel okozható netáni visszaélésektől akkor, a midőn a társaság idő előtti feloszlásának követelését csak nyomós ok fenforgásának esetére engedi meg.

Mi tekintessék nyomós oknak, a tekintetben nem követhette a T. a kereskedelmi törvény taxativ felsorolását (K. T. 100.), mivel az sohasem lehet annyira kimeritő, hogy a gyakorlati élet minden előállható esetét felölelné. Csak két esetnek exemplificativ felemlitésére szoritkozott; ezek: a társasági viszonyból eredő lényeges kötelezettség megszegése és az ily kötelezettség teljesitésére való alkalmatlanság. Egyebekben esetről-esetre kell megállapitani a specialis viszonyok gondos mérlegelésével, vajjon az adott esetben állitott ok nyomósnak te-

kinthető-e, avagy sem. Az kétségtelen, hogy a társasági kötelezettség teljesitésénél egyedül az alkalmatlanná válás, de nem egymagában az alkalmatlanság lesz elegendő; vagyis ha az egyik társ alkalmatlan volta már a szerződés megkötésénél ismerve volt és a szerződés mégis megköttetett, ez semmi esetre se lesz nyomós ok a feloszlás követelésére; csak ha az alkalmatlanság a társasági szerződés megkötése után következett be, vagy ha a társak a megkötésnél arról nem tudtak, de nem is tudhattak.

A T. az 1715. §. szabályát megfelelően alkalmazandónak mondja arra az esetre is, ha a társaság a szerződésben kikötött határidőre fel van mondva.

Ugyanis a társak akár a határozatlan időtartamra, akár a határozottra kötött, de a felmondást megengedő társasági szerződésnél bizonyos felmondási időtartamot köthetnek ki, mint a melynek elteltével kezdődjék csupán a megtörtént felmondás joghatálya. Ezen a szerződésileg kikötött időtartamon belül az általános szabályoknak megfelelőleg a felmondásnak mi hatálya sem lévén, ezen idő alatt a társak nem is szabadulhatnának a társasági kötelék alul; vagyis a még eredetileg határozatlan időtartamra kötött társasági szerződés is a felmondási időtartam megállapitása által a felmondás időtartamára határozott időtartamu társasági szerződésnek tekintendő. Már most ugyanazok az indokok, a melyek az eredetileg határozott időtartamra kötött társasági szerződésnél szükségessé tették annak a lehetőségnek megadását, hogy a társak az általános szabály merevségének áttörésével, még a kikötött idő eltelte előtt menekülhessenek a kötelék alul, fenforognak az ilyen módon határozott időtartamuvá vált társasági szerződésnél is, hogy a társak nyomós ok esetében, még a felmondás időtartamán belül is bármikor szabadulhassanak. Ennek folytán a T. szükségesnek találta a társaság idő előtti feloszlásának követelési jogát erre az esetre is megadni.

1716. §.

A felmondási időtartamra vonatkozó legalis intézkedést a T. nem tartotta szükségesnek. Ha a kereskedelmi társaságoknál indokolt is az ilynemü rendelkezés (K. T. 99.) a kereske-

delmi ügyletekre való tekintettel, — a magánjogi társaságnál kizárólag a társak maguk fogják leghelyesebben megállapithatni, szükséges-e az azonnali felmondhatás kizárása, nevezetesen felmondási időtartam megállapitása és ha igen, mennyi.

Akár állapitottak is meg legyen a társak felmondási időtartamot, akár nem, — akár határozatlan időtartamu legyen a társasági szerződés, akár határozott időtartamra kötött, — arról kell gondoskodni, hogy a társaság feloszlása ne következzék be egy oly időpontban, a mely a társasági viszonyhoz füződő érdeket sérti. Mikor nem időszerü a társaság feloszlása, erre nézve a T. nem tartalmaz kifejezett intézkedést. E részben csak a concret körülmények adhatják meg a szükséges zsinórmértéket.

Kétségtelen, hogy abban az esetben, ha a társak egyike a határozatlan időtartamra szóló társaságnál az 1714. §-ban jelzett felmondási jogával él, — vagy a határozott időtartamra kötött társasági szerződésnél a társaság feloszlását követeli nyomós ok alapján, a többi társnak esetleg épenoly fontos érdeke nem szorulhat teljesen háttérbe az illető társ érdeke előtt; szükséges tehát oly szabály felvétele, a mely a többi társ érdekét is kellő oltalomban részesiti. Egyes törvények és tervezetek (igy N. 723., Apáthy tervezet 687.) a még időszerütlen felmondás, vagy feloszlás követelése esetében is megadják a társaság feloszlásának azonnali hatályát és a többi társnak csupán kártérités iránti kereseti jogot adnak a felmondó társsal szemben. A T. ezt az álláspontot nem találta elfogadhatónak, mert okul szolgál bonyolult kártéritési perek keletkezésére, másrészt sok esetben az illető társ vagyontalansága meg fogja akadályozni a többiek érdekének kiegyenlitését. Helyesebb e részben a feloszlás időpontjának méltányos eltolásával tárgyi biztositékot nyujtani.

Az 1716. §. második bekezdése a vonatkozó codificatiókkal megegyezően a felmondásnak és a feloszlás követelésének az 1714. és 1715. §-ban foglalt szabályát cogens jog jellegével ruházza fel. (N. 723., Sz. 1382., Sv. 545., P. L. R. 1. r. 17. cz. 289., H. 368., B. 575., D. 778.). A T. a társak felmondási jogát, s a feloszlás követelhetését érdek-megóvási eszközként kivánta statuálni, igy nem engedhetett meg egy oly megállapodást, mely ezt illusoriussá teszi. A társak a megszabott mértéken

belül szabadon rendelkezhetnek ezen jogokat illetőleg is; mihelyt azonban megállapodásuk ezt a mértéket túllépi, ugy a megállapodás semmis.

1717. §.*)

A társasági szerződés megkötése semmi esetre sem lehet eszköz a hitelezők kijátszására. Ha ez lehetséges volna, ugy a társasági szerződés a hitel- és forgalmi viszonyok szilárditásának elleneseként jelentkeznék a gyakorlati életben. A T. ennek kikerülése végett szükségesnek találta olyan szabály felvételét, mely a társasági vagyon megkötöttségének és a társasági szerződés különleges természetének szem előtt tartásával meghatározza a társak magánhitelezőinek kielégitési módozatát.

Az egyes társ magánhitelezője ugyanis az 1712. §. szabályának megfelelőleg a társaság fennállása alatt csak az 1704. §. második bekezdésének korlátai között kereshet kielégitést. Az 1704. §-ban megjelölt kielégitési alapok között szerepel az adósnak a társasági vagyonban való jutaléka mint egész, a mely csak a társaság feloszlása után állapittatik meg a társasági vagyonnak a társak közti felosztása utján. (V. ö. 1721. és köv. §§.). Az 1717. §. rendelkezése megadja a magánhitelezőnek a lehetőséget, hogy ezt a stadiumot ő maga is előidézhesse, — a mi különben nem volna módjában.

E mellett azonban a T. sulyt fektet arra, hogy a társ magánhitelezője ne sértse a kelleténél túl a társasági czél megvalósulásához s általában a társasági viszony fenmaradásához füződő érdekeket.

Erre való tekintettel a T. megengedi ugyan a társ magánhitelezőjének, hogy a társaság feloszlását követelhesse, de csak akkor, ha előbb a társ magánvagyonára vezetett sikertelenül végrehajtást és azután lefoglalta azt, a mi adósának a társasági vagyon felosztásakor (1721. §.) ki fog járni. Megjegyzendő, hogy az 1704. §. második bekezdésében emlitett kielégitési alapok közül: az a követelés, a melynek kielégitése a társaság fennállása alatt a társasági vagyonból követelhető (1707. §.),

*) A T.-ben sajtóhiba következtében 1716. §-ként fordul elő.)

ugyszintén a társaság fennállása alatt felvehető nyereség-jutalék iránti követelés a társ magánvagyonához tartozik.

A megszabott előfeltételek teljesitése után a magánhitelező a társaság feloszlását arra való tekintet nélkül követelheti, vajjon a társaság határozatlan, avagy határozott időtartamra köttetett-e és felmondási időtartam állapittatott-e meg, avagy sem. (K. T. 101.) A K. T. 101. §-ának rendelkezése, mely szerint a magánhitelező is ez esetben csakis az üzleti év lejárta előtt hat hónapra mondhatja fel a társaságot, az 1716. §. indokolására felhozottak alapján e helyütt is mellőzhető volt. A társak tehát a nyilatkozat vétele után haladéktalanul foganatba kötelesek venni azokat az intézkedéseket, a melyek a feloszlás esetére előirvák. A feloszlás elhalasztása ily esetben még méltányosság alapján sem követelhető, miután ez a jog kifejezetten csak az 1714. és 1715. §-ok eseteiben van megadva.

A T.-nek ez a rendelkezése a középut a társaság és a magánhitelezők érdekének mérlegelésében. A magánhitelezők érdeke kizárólag követelésük teljes kielégitéséből áll, igy semmi esetre sem hátrányos reájuk nézve, hogy mindaddig, a mig az adós társnál egyéb kielégitési alapot is találhatnak, a társasági vagyon el van előlük vonva és annak megkötöttségét el kell ismerniök. Ez okból és a társasági czél megvalósitása érdekében a T. helyesnek találta eltérni a német ptkönyv 725. §-ának szabályától is, a mely az előzetes sikertelen végrehajtást a társ magánvagyonára meg nem kivánja.

Annak a további ellensulya, hogy a magánhitelezőnek az 1716. §-on alapuló joga ne vezessen a társasági érdekek túlságos sérelmére, az 1728. és 1729. §-nak abban a szabályában rejlik, mely szerint a társaság feloszlása helyett a társ, a ki ellen végrehajtást intéztek, kizárható és végkielégitésben részesithető.

1718. §.

A társasági czél a társasági szerződés főalkateleme. A társasági szerződésből folyó összes jogviszonyok alárendeltek a társasági czéllal szemben, mivel keletkezésüknek jogalapja is egyedül a társasági czél megvalósitásának érdeke. Mihelyt nincs

a társaságnak czélja, az összes jogviszonyok a társasági szerződés keretében elvesztvén jogalapjukat, rendeltetés hiányában fentartásuk mivel sem indokolható. Ennek szükségszerü folyománya volt tehát annak kimondása, hogy a társaság feloszlik, mihelyt a társasági czél megvalósult, vagy megvalósitása lehetetlenné vált. Az első esetben a megvalósulás akár a társak müködésének, akár más tényezőknek eredménye lehet; mindkettő egyenlően a társaság feloszlását vonja maga után. A második esetben a lehetetlenné válás szintén vagy a társak ténykedésének, viszonyának, vagy más tényezőknek lehet a folyománya. A lehetetlenülés vagy megvalósulás esetében a feloszlás joghatálya abban a pillanatban kezdődik, mihelyt a társasági czél megvalósult, vagy megvalósitása lehetetlenné vált, tehát nem akkor, a midőn arról a társak mindegyike tudomást szerzett, mivel itt a feloszlás egy ex lege ható ténynek a folyománya.

A T. jelen szabálya egyébként az összes vonatkozó codificatiók rendelkezéseivel megegyezik. (O. 1208., P. L. R. 1. r. 17. cz. 277., N. 726., Sz. 1385., Sv. 545.. C. 1865., 1867., H. 398., B. 571., D. 801., Apáthy terv. 686. 2. p., K. T. 100. 1. p.)

1719. §.

A társasági szerződés személyes bizalmon alapszik, mert a társak érdekének megóvása és a társasági czél megvalósitása is szoros összefüggésben áll az egyes társak egyéni, személyes tulajdonságaival. Ezzel ellenkeznék az, hogy a társak az egyik társ közremüködésének megszünése esetében is kötelesek legyenek a társasági kötelezettségeket magukra nézve továbbra is fennállóknak elismerni, esetleg egy uj társat akaratuk ellenére elfogadni. Ha már most a társasági szerződés megkötése után a társak egyike elhalálozik, nem lenne megfelelő sem annak kimondása, hogy a társaság ennek daczára továbbra is fennmarad, sem az, hogy az elhalálozott társ helyébe ennek örökösei lépnek be a társasági viszonyba. A társak maguk természetesen rendelkezhetnek ily értelemben és ezt a társasági szerződésben kimondhatják, mivel első sorban ők legilletékesebb birálói saját érdekeiknek. Ezért a T. leghelyesebbnek tartotta az oly értelmü dispositiv szabály felvételét, hogy a társak

egyikének elhalálozása esetében a társaság feloszlik. Ez a szabály egyébként a vonatkozó összes codificatiók rendelkezéseivel megegyezik. (O. 1206—1208., Sz. 1383., 1384., Sv. 545. N. 727., C. 1865., 1868., H. 398., 404., B. 571., D. 802., Apáthy terv. 686.. 4. p., K. T. 98. 2. p.)

Mihelyt tehát a szerződött társak egyike meghal, abban a pillanatban megszünik a társasági szerződés és attól a pillanattól kezdődik a feloszlás joghatálya. A szász ptkönyv. (1383., 1384.) és a drezdai tervezet (802.) szerint a társasági szerződés ily esetben is csak akkor szünik meg, a midőn az összes társ tudomására jön a beállott haláleset; ezt a rendelkezést azonban a T. nem találta megfelelőnek, miután e mellett a társasági szerződés megszünésének időpontja a relativ tudomásvétel szerint igazodván, a legnagyobb bizonytalanságnak és ingadozásnak van kitéve, a mi ugy a társakra magukra, mint a meghalt társ örököseire nézve hátrányos.

Azt az ellenvetést, hogy a feloszlásnak a haláleset beállta időpontjához való kötése viszont hátrányos azokra a társakra nézve, a kik a halálesetről még tudomást nem szereztek, megerőtleniti az 1719. §. második, harmadik és negyedik bekezdésének rendelkezése, a mikor megszabja, hogy az örökös a haláleset beálltáról a többi társat értesiteni tartozik és a mennyiben a késedelem veszélylyel járna, addig mig a többi társ együttesen nem intézkedhetik, az örökhagyónak azokat a teendőit, a melyeket ez a társasági szerződés alapján teljesiteni tartozott, a mennyiben halaszthatlanok, ellátni köteles. Az örökösre e rendelkezés értelmében átszáll ilyenkor az ügyviteli jogkör is, mely az örökhagyót a társasági szerződés alapján illette; s e részben jogviszonya az erre vonatkozó szabályok szerint lesz megitélendő. Ez a többi társ együttes intézkedésének megtörténtéig tart, mert a társasági szerződés megszünésével megszünvén az ügyviteli jogosultság is (1725. §.), a társaságnál beáll az ügyintézés, vagyis maguk a társak intézkednek, igy ezután már az összes többi társnak az 1700. §. alapján hozott határozata az egyedül irányadó. Az esetben, ha az elhalt társnak több örököse van, ugy ezek együttesen lépnek be az elhalt társ jogkörébe és az örököstársak jogállását meghatározó szabályoknak megfelelően együttesen felelnek. Önként értetődő, hogy akkor, ha az elhalt társat nem illette meg sem az ügy-

intézés, sem az ügyvitel, ugy ez az örökösre sem száll át és ilyenkor egyedüli teendőjük a többi társat értesiteni.

Az örökösök további felelőssége az általános szabályok szerint igazodik.

Ez az átmeneti állapot a társasági szerződés keretében mindaddig tart, mig a társak maguk nem intézkedhetnek. Azonban a társaság és a társasági czél érdekével homlokegyenest ellenkeznék, ha ezen az időtartamon belül egyedül az elhalt társ örököse kényszerittetnék az örökhagyóját illető teendők ellátására, mig a többi társ közül annak, a kire szintén bizonyos teendők ellátását bizta a társasági szerződés, ezekkel a teendőkkel az itt szóban forgó átmeneti időszakban már nem kellene törődnie. Erre való tekintettel szükséges volt annak kimondása is, hogy az érvényes társasági határozat meghozataláig ezek a társak is kötelesek teendőiket ellátni (1719. §. III.).

Végül, hogy az ezen időközi állapotban a jelzett módon véghez vitt jogcselekmények, jogügyletek és jogviszonyok elbirálása kérdésében zavar és fennakadás ne keletkezzék, nevezetesen, hogy azok még a társasági viszony keretébe beilleszkedhessenek, szükséges volt annak kimondása is, hogy azok tekintetében a társaságot fennállónak kell tekinteni.

1720. §.

Egyes törvények és tervezetek (C. 1865., Sv. 545., D. 801., Sz. 1385., Apáthy terv. 686. 3. p.), nem különben a magyar K. T. is (98. 3. p.) szükségesnek találták oly értelmü rendelkezés felvételét, hogy az egyes társak szerződőképességében beálló változások, illetőleg a szerződőképtelenség épen olyan ipso jure ható feloszlási ok a társaságra, mint az egyes társ halála. Ehhez hasonló rendelkezés felvételét a T. nélkülözhetőnek tartotta, mivel a társaság feloszlásának az 1714. és 1715. §-okban meghatározott okai nevezetesen a felmondáshoz és a feloszlás követeléséhez való jog elegendő biztositékot nyujt az emlitett esetben a társak érdekeinek megóvására.

Másként alakul a kérdés, ha a társak egyikének vagyona feletti szabad rendelkezési jogát az illető társ csődbe jutása korlátozza. A porosz jog, a bajor (574.) és a hesseni (401.) ter-

vezet szerint a csődtömeggondnok és a többi társ ily esetben egyaránt felmondhat; az osztrák ptkönyv (1210.) értelmében a többi társ a csődbejutott társat a társaságból kizárhatja; mig a Code civilben (1865.), a szász ptkönyvben (1385.), a svájczi kötelmi törvényben (545.), a német ptkönyvben (728.), a drezdai (801.) és Apáthy-féle (686. 3. p.) tervezetben a csődbe jutás ipso jure ható feloszlási oknak van elismerve.

Ehhez az állásponthoz csatlakozott a T. is, mivel ez a legegyszerübb és legczélszerübb megoldása a csődtömeg és a társasági vagyon között létrejött jogviszonynak. A társaság feloszlása rövid idő alatt tisztába hozza, mit köteles a többi társ a csődtömegbe szolgáltatni, vagy mily összeg erejéig léphetnek fel a társak, mint csődhitelezők, mig ha a társasági szerződés a csődtömeggel szemben is fentartatnék, ez részint az 1704. §. szabályával ellenkeznék, a mennyiben a csődtömeg lépne be a társaságba, mint quasi társ, — részint a többi társ érdekének veszélyével is járhatna. E mellett a többi társnak mindig módjában áll, hogy a feloszlás végett szügséges intézkedések befejeztével egy ujabb társasági szerződést kötve, müködésüket akadálytalanul folytassák, vagy pedig a csődbe jutott társat végkielégités mellett a társaságból kilépettnek tekintve, a társaságot egyszerüen továbbra is fentartsák (1727. §.).

A csődnek ipso jure feloszlást eredményező hatása beáll a társ csődbejutásának időpontjával, épugy mint az 1719. §. esetében a társ elhalálozásával; s ezért itt is ki kellett mondani, hogy a többi társ a társasági szerződésben reájuk ruházott halaszthatlan teendőket a társak intézkedéséig továbbra is épen ugy köteles ellátni, mintha a feloszlás be sem következett volna. Annyiban azonban, a halaszthatlan teendők ellátása folytán keletkezett jogviszonyok megoldhatása czéljából a társaságot továbbra is fennállónak kell tekinteni, vagyis ezek tekintetében is a társasági szerződésre vonatkozó szabályok nyernek alkalmazást.

1721. §.

A társaság feloszlásának joghatálya a társasági szerződésben vállalt kötelezettség aluli mentesülés. Hogy a társasági szerződésben vállalt kötelezettségek némelyikének teljesitését még

ezután is követelni lehet, a társaktól, ez már nem a társasági szerződésnek, hanem annak a legalis rendelkezésnek joghatálya, a mely a társaságot bizonyos vonatkozásokban még bizonyos ideig fennállónak jelenti ki.

A társak a feloszlás pillanatától kezdve nem kötelesek a társasági czél megvalósitása érdekében közremüködni, miután a feloszlás pillanatában megszünik a társasági czél is. Mivel azonban a társasági szerződés főalkateleme a társasági czél megvalósitása és a társasági szerződésből folyó összes jogviszonyok e körül csoportosulnak, természetszerü, hogy a társasági czél megszüntével a társasági szerződésből folyó összes jogviszonyok elvesztik tulajdonképeni rendeltetésük jogosultságát.

A társasági vagyon is csak azért volt, hogy a társasági czél megvalósitását szolgálja; az a sajátságos megkötöttség, a mely a társasági vagyon tekintetében jelentkezik, egyedül a czél érdekében van statuálva. Megszünvén a társasági czél, okozatszerüen megszünik ez a megkötöttség is és igy a társasági vagyon felszabadulván, elveszti sajátságos jogi természetét, a társak egyéb vagyonától való különállását. Ily körülmények között azonban a társak nem kötelesek továbbra is nélkülözni egyéb vagyonukban azt, a mi a társasági vagyonban őket megilleti. Ennek szükségszerü folyománya, hogy a társasági vagyon a társaság feloszlása után a társak között felosztandó.

A társasági vagyon felosztása nem jelenti a közösség megszüntetését — a szó közönséges értelmében, — hanem annak a kapocsnak tényleges feloldását, mely a társasági vagyont a társasági czél érdekében összetartja. A társasági vagyon felosztásának keretébe tartozik ehhez képest a társak közti *leszámolás*, azaz az egyes társakat a társasági vagyon tekintetében illető jogok és kötelezettségek tisztázása, és a leszámolás eredményének megfelelő *egyes illetményeknek oly módon való kiadása* hogy az illetmények a társak magánvagyonává váljanak, és mindenik társ saját illetményével szabadon rendelkezhessék (végkiegyenlités; K. T. 117.). Illetményeik tekintetében a társak továbbra is közösségben maradhatnak, a közösséget meg is szüntethetik; ez azonban már nem tartozik szorosan véve a társasági vagyon felosztásához s a közösség általános szabályai szerint intézendő el (1722. §.).

A felosztás keretébe illeszkedhetik közbeeső lánczszemként

a társak érdekének szem előtt tartásával a közös tartozások előzetes kielégitése (1723. §.), s e végből, valamint az egyes társak illetményeinek kiadhatása végett a vagyon realizálása: a tulajdonképeni felszámolás (liquidatio; 1724. §.).

Az 1721. §. szabálya egyébként relativ jelentőségü, mivel képzelhető számos társaság, a hol egyáltalán nincs is anyagi hozzájárulás és igy nincs vagyon sem, ennélfogva a vagyon felosztására nem is kerül a sor.

1722. §.

A társasági vagyon felosztása teljesen közömbös lévén a hitelezők érdekeire nézve, a társak a társasági vagyon felosztása tárgyában tetszésük szerint intézkedhetnek. Ha azonban megállapodás nincs, az ily esetben beállható jogbizonytalanság elkerülése végett a T. szükségesnek találta bizonyos dispositiv szabályok felállitását.

A T. rendelkezése értelmében a vagyon felosztásánál mindenekelőtt azok a tárgyak adandók vissza, a melyeket az egyes társ használatra engedett át, minthogy ezekre a tárgyakra nézve a tulajdonjog a társat illeti, s állaguk nem tartozik a társaság vagyonához. A német ptkönyv (732.) szükségesnek tartotta annak kimondását is, hogy az ezen tárgyakban véletlen folytán beállott rosszabbodásért a társaság nem felel; a T.-ben azonban ez a szabály mellőzhető volt, miután álláspontja szerint ezek tekintetében a bérlet és haszonbérlet szabályai lévén alkalmazandók (1698. §.), az igy felhivott §-oknak megfelelőleg a társaság nem csak a véletlen folytán, de a szerződésszerü használat folytán beállott rosszabbodásért sem felel. (1542. §.) Ha a használatra átengedett dologban a társak, vagy a társak egyike okoz kárt, ugy ezek természetesen a kártérités általános szabályai szerint felelősségre lesznek vonhatók. (Sv. 548., C. 1851., H. 394., 371., B. 579., D. 803., Apáthy terv. 691.).

A használatra átengedett tárgyak után a társak hozzájárulásai téritendők vissza épen olyan arányban, a mint azokat beszolgáltatták. Ha a hozzájárulás nem készpénzből állott, hanem egyéb dologból, ügy ez a dolog természetben nem adandó vissza, mert ez a dolog az 1698. §. szerint a társaság tulajdonába ment át.

(N. 733., Sz. 1388., Sv. 548., D. 803., K. T. 118., Apáthy terv. 691.). A társak természetesen ezeknek a dolgoknak értékét el nem veszthetik, igy a társaság a hozzájárulások visszatéritése alkalmával ezeknek a dolgoknak a beszolgáltatáskor birt értékét készpénzben tartozik az illető társnak megtériteni. A társaság ezt a pénzt vagy a hozzájárulások visszatéritése után is fenmaradó készletből veszi, vagy az 1724. §. alkalmazásával szerezi meg.

A személyes szolgálatokból, vagy az egyes dolgoknak használatra való átengedéséből álló hozzájárulásért ilynemü visszatérités nem követelhető, részben mert ezek értéke sokszor nem is volna pénzben kifejezhető, részben, mert a társaság tulajdonába bocsátott dolgoknak is csak a beszolgáltatáskor birt értékét tériti meg a társaság, de nem a dolgok után a társaság fennállása alatt élvezett hasznokét is. Másrészt oly esetben, mikor ez a szabály felette nagy visszásságra vezetne, a társaknak mindig módjukban áll oly értelmü megállapodás létesitése, hogy a személyes szolgálatok és a használatul való átengedés után is adassék értékmegtérités. (O. 1183., 1192., 1197., N. 733., Sz. 549., P. L. R. 1. r. 17. cz. 243., B. 581., D. 803.).

Ha a hozzájárulások visszatéritése után is marad még felesleg, ugy ez a társak egymás közötti viszonyában nyereség. Indokolt tehát, hogy ez a vagyon a nyereségben való részesedés arányában, illesse a társakat. A társaknak erre a vagyonra vonatkozó közössége már a közösség általános szabályai szerint birálandó meg, s a közösség esetleges megszüntetése is e szabályok szerint történik.

1723. §.

A társasági vagyon felosztása, mint jeleztetett, nem érinti a hitelezők érdekeit. A társak tehát, ha ugy kivánják, a társasági vagyont a társasági adósságok előzetes kielégitése nélkül oszthatják fel, s ekkor a hitelezőkkel szemben való jogviszonyuk a több hitelező és több adós általános szabályai szerint lesz elbirálandó. A társasági vagyonnak a társasági, vagyis közös adósságokra való tekintet nélkül történő felosztása azonban a társak egymás közötti jogviszonyát bonyolulttá teheti, mert habár az

adósságok kifelé sohasem társasági adósságok, befelé, a társaknak egymás közti jogviszonyában fedezésükre első sorban a társasági vagyon volt hivatva.

Erre való tekintettel a társak különös érdekében állhat, hogy a használatra átengedett tárgyaknak, mint nem a társaság tulajdonainak visszaadása után, a társasági vagyonból első sorban a közös adósságok fizettessenek ki. Ehhez képest a T. szükségesnek találta egy ily dispositiv szabály felvételét. (O. 1192., N. 733., P. L. R. 1. r. 17. cz. 241., 242., Sv. 549., B. 582., D. 804., Apáthy terv. 691.) A szabály a fentiekhez képest a társak érdekét tartván szem előtt, alkalmazása mellőzendő, ha társak közt más megállapodás jött létre.

Közös, vagyis társasági adósságoknak tekintendők mindenekelőtt azok a kötelezettségek, a melyeket valamennyi társ vállalt magára a hitelezővel szemben és a melyek ennek folytán közöttük fejenként vagy egyenlő, vagy egyéb megállapitott arányban oszlanak meg. De közös adósságok azok az adósságok is, a melyekre nézve a követelési jog az egyes társakat illetik meg a, többi társsal szemben a társasági viszony alapján, de a melyeket egészben vagy bizonyos hányadban az illető társ a társaság fennállása alatt az 1707. §. rendelkezése folytán nem érvényesithetett.

Minthogy a közös adósságok kifizetése a társak egymás közötti jogviszonyának tisztázását és lebonyolitását czélozza, természetes, hogy azok a követelések is figyelembe veendők, a melyek még nem jártak le, vagy a melyek vitásak. Az ily követelések természetesen nem fizethetők ki azonnal, hanem egyelőre csak biztositandók. Ha a vitás követelés később fenn nem állónak bizonyul, a biztositék felszabadul és épugy, mint általában a tartozások kifizetése, illetőleg biztositása után fennmaradó vagyon, az 1722. §. harmadik és negyedik bekezdésének szabályai alá esik.

1724. §.

Lehetséges, hogy a társasági vagyon felosztása, vagy ha a felosztás keretében a közös adósságok elégitendők ki, ennek foganatositása tekintetében akadályok merülnek fel abban az

irányban, hogy a szükséges készpénz hiányzik, vagy hogy az ügyletek még nincsenek lebonyolitva.

Erre való tekintettel a T. 1724. §-a ezeknek az akadályoknak elháritása végett megrendeli az u. n. felszámolást (liquidatio), nevezetesen a függő kérdések elintézését, a vagyon realizálását és folyóvá tételét. A T. a vagyon felosztását a felszámolás mellőzésével is megengedi, már azért is, mert a magánjogi társaságnál a felszámolásnak a legtöbbször nem is volna tartalma. Ugyanis a magánjogi társaságnál sokszor egyáltalán nincs is vagyon, és hiányzanak a lebonyolitandó ügyletek. De ha a társaságnak van is vagyona, a felosztás, nevezetesen a társak illetményeinek kiadása a vagyon egyes meglévő alkotórészeinek egyszerü átutalásával történhetik a nélkül, hogy azokat átváltoztatni kellene. A függő ügyleteket sem kell szükségszerüen a társasági viszony további keretében lebonyolitani. A társaság felosztásával a társasági vagyon alanya nem változik, s a társak a közösségre, esetleg a több jogositott vagy kötelezett jogviszonyára vonatkozó szabályok szerint is folytathatják függőben lévő közös ügyeiket.

Épugy nincsen feltétlenül szükség a liquidatio körébe eső cselekményekre a hitelezők kielégitése szempontjából sem, a mely utóbbinak a felosztás keretébe való bevonása különben szintén a társak akarától függ.

Abban a kérdésben tehát, legyen-e felszámolás és ha igen mennyiben, kizárólag a társak érdeke és a tényleges viszonyok által befolyásolt akaratelhatározásuk döntő.

Másként áll a dolog az egyesületnél. Ha az egyesület megszünik vagy jogképességét elveszti, az egyesületi vagyon tőle különböző személyre száll (48. §.), és ha ez a személy nem az államkincstár, akkor indokolt, hogy az összes vagyoni kérdések előzetesen tisztáztassanak, ugy hogy a vagyonnak az uj jogositott kezére jutásával mentől egyszerübb és mentől világosabb helyzet álljon elő. Azért szükséges, hogy a vagyon kiadását megelőzőleg a hitelezők kielégittessenek és hogy az utód már lehetőleg tisztán kapja a vagyon feleslegét (53. §.). Erre való tekintettel a megszünt vagy a jogképességét vesztett egyesületnél sokkal gyakrabban — sőt lehet mondani az esetek túlnyomóbb számában — lesz szükség azokra a cselekményekre, melyeknek czélja a vagyon realizálása és folyóvá tétele (v. ö. az 53. §.

első bekezdésének második és harmadik mondatát az 1724. §. első bekezdésével). Innen van, hogy a volt egyesület vagyona tekintetében foganatba veendő intézkedések egész köre — az egyik részüket képező (tulajdonképeni vagy szoros értelemben vett) felszámolási cselekmények után — a (tágabb értelemben vett) felszámolás fogalma alá soroztatik, a mit az a körülmény is igazol, hogy az egyesületnél egy megszünt személy vagyonának rendezéséről van szó. Ennek az utóbbi szempontnak felel meg továbbá az is, hogy az egyesületnél a felszámolást külön felszámolók végzik, holott a magánjogi társaságnál ilyen külön felszámolókra szükség nincs.

A mi a közkereseti társaságra vonatkozó idevágó szabályozást illeti, az — tekintettel a közkereseti társaságnak a kereskedelmi üzlet terén nagyobb mértékben kidomborodó egységére, — közelebb áll azokhoz a szabályokhoz, melyeket a T. az egyesület megszünténék, vagy jogképessége elvesztésének esetére megállapit, mint azokhoz, a melyek a magánjogi társaság feloszlása esetére állanak (K. T. 108—112.)

Az 1724. §. második bekezdése több rendbeli vonatkozásban kitolja a társasági szerződés joghatályát a felosztás utáni időre.

A vagyon felosztásának befejeztéig ugyanis a meglevő társasági vagyont fenn kell tartani és kezelni. Esetleg a felszámolás körébe eső cselekményeket is teljesiteni kell. Felette bonyolulttá válnék a társak jogviszonya, ha a társaság feloszlása után részletes megállapodásra kellene jönniök, mi történjék a vagyon kezelés és fentartása, valamint a felszámolás körébe eső cselekmények tekintetében, holott közöttük a társaság fennállásának tartamára mindezen kérdéseket részletesen felölelő megállapodás történt. A lehető legegyszerübb és legmegfelelőbb megoldás annak kimondása, hogy ezen megállapodásnak, illetőleg a társaságra vonatkozó törvényes rendelkezéseknek joghatálya ezen már többé ugyan nemtársasági jogviszonyokra is kiterjesztetik, vagyis ezek tekintetében a társaság továbbra is fennállónak tekintetik.

A mely tekintetben a társaság megszünése daczára is ex lege fennállónak tekintendő, ott még társasági határozatnak van helye; de már a többi kérdéseknél, igy a vagyon felosztása, vagy a hitelezők kielégitése körül felmerülhető vitáknál a biróság határoz. (1722. és 1723. §. v. ö. K. T. 117.)

1725. §.

A társaság fennállása alatt az egyes társat megillető ügyviteli jogosultság jogalapja maga a társasági szerződés, vagy az ezzel egyenértékü és magának a társasági szerződésnek alkatelemét képező utólagos megállapodás. Ha ezek hatályukat vesztik, akkor meg kell szünnie a társat megillető ügyviteli jogosultságnak is.

Igaz, hogy némely vonatkozásokban a társasági viszony joghatálya a társaság feloszlása után még bizonyos időre ki van terjesztve (1724. §. második bekezdés), ámde ez a kiterjesztés csak egyes vagyoni kérdések czélirányos elin*ézése és lebonyolitása végett szükséges. Az ügyviteli jogkörnek az egyik vagy a másik társra való átruházása azonban a társasági czél megvalósitásának előmozditására szolgál, és minthogy a társaság feloszlásával ez a czél jelentőségét elveszti, és a társasági viszony productiv oldala ezzel teljesen véget ért, nincs többé elfogadható ok arra, de a vagyonfelosztás foganatba vételéhez tartozó egyes teendők ellátása szempontjából nem is szükséges, hogy a társak továbbra is kizárva maradjanak ügyei kközös ellátásából.

Erre való tekintettel a T. kimondja, hogy a társaság feloszlásával -- a mennyiben a társasági szerződésből más nem következik - az ügyviteli jogosultság véget ér, s hogy azokat az ügyeket, a melyekre nézve a társaságot továbbra is fennállónak kell tekinteni, a társak maguk intézik. (N. 730., Sv. 550.) Az intézés módja tekintetében irányadó lesz, miképen szabályozza a társasági szerződés a társasági határozatok hozatalát; ily szabályok hiányában az 1701. §-nak első bekezdésében foglalt dispositiv szabály lesz követendő.

Az, hogy az ügyviteli jogosultság a társaság felosztásával legott véget ér, sérelmes lehet az ügyvivő társra azokban az esetben, a mikor a társaság feloszlását előidéző tényről tudomása nincs vagy tudomása nem lehet. Ide tartoznak az 1718—1720. §-okban emlitett esetek. Ilyenkor az ügyvivő társ, abban a hiszemben, hogy a társaság ügyeit ellátni jogosult, a társaság érdekében intézkedéseket tehet, a melyeknek következményeit a többi társak magukról elháríthatnák és ebből az ügyvivő társra indokolatlanul kár háramolhatnék. Ennek megelő-

zése végett a német polg. tvkönyv (729.) azt mondja ki, hogy a szóban forgó esetekben az ügyviteli jogosultságot az ügyvivő társ javára mindaddig fennállónak kell tekinteni, mig a társaság feloszlásáról tudomása nem volt, vagy tudomásának nem kellett lenni.

A T. egy ily szabály felvételét nem találja szükségesnek egyrészt, mert bizonyos tekintetben már az 1719. (III.) és 1720. §-ok is támpontot nyujtanak arra nézve, hogy az ügyvivő társ ebbeli szerződésszerü jogkörében a társaság feloszlása után még intézkedhetik, másrészt, mert az, a mit a német polg. törvénykönyv 729. §-a mond, a megbizás közönséges szabályaiból, nevezetesen az 1675. §-ból is következik. (Az 1675. §-ra esetleg kifejezetten hivatkozni is lehet.)

1726. §.

Az 1696. §. abbeli rendelkezése, hogy egyik társ sem kötelezhető arra, hogy kikötött hozzájárulását utólag fokozza, vagy a veszteség következtében csökkent betétjét kiegészitse, csak a társaság fennállásának idejére áll, de a társaság felosztása után már hatályát veszíti. Ha tehát a feloszlás idejében meglevő társasági vagyon a hozzájárulások és közös adósságok kielégitésére nem elegendő, ugy a társaságnál veszteség van, a melyben a társak egymásközt a veszteség viselésének szabályai szerint (1709. §.) részesednek. Más megállapodás hiányában ez a kötelezettség a társakat kivétel nélkül éri, tehát azokat a társakat is, a kiknek hozzájárulása személyes szolgálatokból állott. (Sz. 1365., 1377., N. 735., Sv. 530., 531., C. 1853., O. 1193., 1197., H. 376., 389., D. 804., 789., B. 551., Apáthy terv. 692.)

A hozzájárulások visszaszolgáltatásának kötelezettsége egyenlő a közös társasági adósságok kiegyenlitésének kötelezettségével. (N. 735., C. 1853., Sv. 549.) Az egyes társak hozzájárulásaikat, a mennyiben azok nem személyes szolgálatokból, vagy egyes dolgok használatra való átengedéséből álltak, abban a tudatban szolgáltatták a társasági vagyonba, hogy az állagnak megfelelő ellenértéket megkapják. Ha ennek az értéknek fedezésére a társasági vagyon nem elegendő, ez épen olyan

veszteség a társakra nézve, mintha a társasági ügykezelésből kifolyólag keletkeznék az, annál is inkább, mivel az ily veszendőbe ment érték szintén a közös társasági czél megvalósitására fordittatott. Méltányos tehát, hogy ezért az értékért a társak ép ugy feleljenek, mint a társaság egyéb közös adósságaiért, már csak azért is, mert a használatra átengedett tárgyak szintén visszaadatnak tulajdonosaiknak, már pedig a társak érdekei egyenlő méltánylásban részesitendők.

A §. második mondata megfelel az 1221. és 1224. §-okban kifejezésre jutott álláspontnak.

1727. §.

A társasági viszonynak a személyes bizalmon alapuló természetéből az következnék, hogy a társak személyében beálló minden változás a társaság feloszlását vonja maga után. Ebben az álláspontban gyökereznek az 1714., 1715., 1718. és 1719. §-okban meghatározott feloszlási okok.

Minthogy azonban e részben első sorban a társak érdeke az irányadó, nincs akadály abban a tekintetben, hogy a társak ezt a kérdést eltérően szabályozzák. Ha minden esetben, a mikor valamelyik társ a társaságból kiválik, a társaságnak fel kellene oszolnia és ennek következtében a társasági vagyont fel kellene osztani, ez a társakat esetleg érzékenyen kárositaná, mert pl. az időpont nem alkalmas az ügyletek lebonyolitására, vagy mert az időelőtti feloszlás esetén a társak egy különben várható előnytől esnének el.

Ugyanazért nincs kizárva, hogy a társaság, feltéve, hogy több mint két tagból áll, az egyik vagy másik társnak kiválása után is az eredeti alapon tovább folytattassék.

Ehhez képest a társak a társasági viszony fennállása folyamán bármikor egyértelmüleg megállapodhatnak abban, hogy egyikük a társaságból lépjen ki, de azért a társaság ne oszoljék fel, hanem a többiek tovább folytassák a társaságot (K. T. 102.)

Fontos érdek füződhetik azonban a többi társra nézve a társaság további fentartásához akkor is, ha a valamennyi társ

között a concrét esetre nézve nem lehet e részben egyértelmü megállapodást létesiteni.

Erre az eshetőségre nézve a T. módot nyujt arra, hogy a társak egy része a társaságot egyik vagy másik oly társ nélkül tovább folytassa, a ki e tekintetben velök a kiválás esetének beálltakor megegyezésre jutni nem akar, vagy a kivel ily megegyezés más okból nem létesithető. — Ilyenkor a T. az ily társat ugy tekinti, mintha megegyezésszerüleg kilépett volna.

Ez azonban ahhoz a feltételhez van kötve, hogy a társaság már általánosságban ugy legyen megalkotva, hogy fenmaradása nem függ valamennyi társ benmaradásától, azaz a társasági szerződésben ki legyen mondva, hogy a társaság a társak számának megfogyatkozása esetén is folytatható, mert a társasági szerződés valamennyi társ hozzájárulásával jött létre és igy a helyzet alakulása tulajdonképen valamennyi társ megegyezésére vezetendő vissza, a kiváló társra pedig oly következmények hárulnak, melyek mégis csak saját akaratelhatározásán alapulnak.

A kilépésnek fictióját természetesen csak azokra az esetekre lehet alkalmazni, a mikor az illető tag vagy maga kiván a társasági köteléktől szabadulni, s e czélból a társaság feloszlását kivánja, vagy a mikor a feloszlás az ő személyében rejlő okból ipso jure következnék be.

Hasonló szabály előfordul más jogrendszerekben is. (O. 1207., N. 736., C. 1868., Sz. 1386. B. 578., D. 805., Apáthy terv. 693.).

Az illető társ kilépésére nézve az az időpont lesz irányadó, a melyben a társaság feloszlása bekövetkeznék.

1728. §.

A jelen §. azzal az eshetőséggel számol, hogy a társak egy része egy oly társ nélkül akarja a társaság feloszlásának elkerülésével a társaságot folytatni, ki a maga részéről ragaszkodik a társaság fentartásához. A T. lehetővé teszi, hogy azt a társat, a kiben a többi társ csalódott és a kivel való együttmüködés már többé nem szolgál a társasági czél megvalósitásának előmozdi-

tására, — a többi társ a társaságból kizárhassa, a társasági szerződés hatályát egymás között továbbra is fentartva.

Hogy a kizárás joga alkalmazható legyen, szükséges egy olyan nyomós ok (1715. §.), jelesül a társ hitelének olyatén megcsökkenése (1717. §.), melyre való tekintettel feltehető, hogy a kizárandó társnak a társaságban való benmaradása nem szolgál a társaság czéljának érdekében. Nem lehet kivánni, hogy a többi társ egy ily társsal a társas viszonyt folytassa, de viszont arra sem lehet őket kényszeriteni, hogy érdekeik sérelmével ily esetben a társaság feloszlását idézzék elő. A kizárás lehetősége megnyitja az ily kényszerhelyzetből kivezető utat az ellentétes érdekek méltányos kiegyenlitésével (K. T. 103.).

Semmi sem akadályozza, hogy a kizárás akkor is alkalmazható legyen, ha a társaság határozatlan időre szól (1714. §.). Az 1728. §. csak a kizárás okának jelzése végett kiván az 1715. és 1717. §-okra utalni.

A társ kizárása ennek magánhitelezőjére nézve sem lesz sérelmes, mert az 1717. §. esetében a magánhitelező nem kivánhat egyebet, mint az illető társ jutalékának folyósitását, — ez pedig lényegileg ugy történik, mint ha a társaság feloszlott volna.

A §. alkalmazásának előfeltétele ugyanaz, mint az 1727. §-é t. i. az, hogy maga a társak egyértelmü megállapodásán alapuló társasági szerződés mondja ki a társas viszony folytatásának lehetőségét a társak számának megfogyatkozása esetén is (N. 737.). A K. T. 103. §. ezt az előfeltételt nem kivánja meg, holott az 1727. §. kapcsán felhozottak szerint csak ez lehet alapja annak, hogy a kizárt társ a társaság feloszlásának jogkövetkezményeitől több tekintetben különböző helyzetbe jusson.

Természetesen a §. rendelkezése sohasem kötelező. Esetrőlesetre a többi társ maga fogja szabadon megállapithatni, mi felel meg jobban érdekeiknek: az azonnali feloszlás, vagy a társaság fentartása-e és csak a többi társ egyhangu határozata mellett fog a társaság közöttük továbbra is fennállani. Ha közülök csak egy is ellenzi a fenmaradást, ugy vagy ezt is kilépettnek kell tekinteni (1727. §.), mely esetben a többi ismét fentarthatja a társasági szerződés hatályát, vagy nem marad egyéb hátra a társaság feloszlásánál.

Végül a kizárás a többi társnak a kizárandó társsal szem-

ben tett elfogadásra nem szoruló jognyilatkozatával megy végbe. A kizárás maga a jognyilatkozat megtétele, illetőleg közlése pillanatában válik hatályossá, igy ez az időpont határoz az illető jogviszonyai tekintetében is.

A mint már több izben jelezve volt, a társas viszonyban nagy suly fekszik a tagok személyén és egyéniségén. Ugyanazért a társaság intézménye elvben nem türi meg a társak személyében való változást. Az 1727. és 1728. §-ok szabálya ez elvi álláspont alól kivételt állapit meg, arra való tekintettel, hogy a társak a társaság feloszlásával kapcsolatos vagyonfelosztásból eredhető hátrányoktól megóvassanak.

Egy oly irányu kivételnek statuálása, hogy a társaságba uj tag léphessen be, nem mutatkozik szükségesnek és indokoltnak. Egy oly érdek, mint a milyen a vagyon felosztásból eredő hátrány elháritása, ilyenkor nem forog fenn. A társak a vagyonfelosztás tényleges foganatba vétele nélkül megszüntethetik a régi társasági szerződést, az uj társ bevonásával uj társasági szerződést létesithetnek és a régi társasági vagyont positiv és negativ alkatelemeivel az uj társaságra, illetőleg az ujabb társas viszonyba lépett társak összeségére átruházhatják. A társak egyértelmü beleegyezése sem eredményezheti tehát a társasági viszonynak változatlan fentartását, ha a társaságba uj tag lép be. Épugy ki van zárva a társ társasági jogainak átruházása egy harmadik személyre ugy, hogy az társként lépjen be. Ilyenkor is uj társasági szerződést kell kötni (V. ö. az 1704. §-nak kivételt nem ismerő szabályát. V. ö. továbbá Knoke 131. és köv. l., Planck II., 480. l. Cosack II. 389. l.)

Az azonban nincs kizárva, hogy a társasági szerződésben oly értelmü intézkedés történjék, hogy valamelyik társ elhalálozása esetén a társasági viszony az elhalt társ örököseivel folytatandó. (V. ö. az 1719. §. kapcsán mondottakat, továbbá Knoke 124. l., Planck II. 480. l.)

1729. §.

Abból a lehetőségből, hogy a társaság egy vagy több társ kiválása daczára a többiek között továbbra is fenmaradjon, szükségszerüen folyik, hogy a társasági vagyon ne osztassék

fel, hanem a társasági kötelékben bennmaradó társak rendelkezésére a közös czél megvalósithatása végett továbbra is fentartassék.

A kivált (kilépett vagy kizárt) tag megszünik a társasági vagyont alkotó jogok alanya lenni, a társasági vagyonhoz való része a többi társra száll, — ezektől azonban végkielégitést kap.

A kivált tag részének átszállása ipso jure történik. Külön átruházási cselekményre nincs szükség; a kivált társ esetleg csak azt köteles megengedni, hogy a telekkönyvben a valóságos jogállásnak megfelelő bejegyzés történjék.

A végkielégitéshez való jog a többi társak ellen fennálló kötelmi természetü követelés, mely az utóbbiakra nézve valóságos társasági tartozás jellegével bir. Ez a követelés megfelelő módon felöleli mindazt, a mihez a társnak a társaság feloszlása esetén volna joga, s általában a végkielégitésnek a kivált társra nézve — a dolog természetének megfelelő módosulással — oly helyzetet kell létrehozni, a milyenbe a társaság feloszlása esetén jutott volna.*)

Az, hogy a kivált társ a társasági vagyonra vonatkozó dologi jogait elveszti és ezért csupán kötelmi természetü követelést kap, kétségkivül eltér attól az eredménytől, melyet reá nézve a társaság feloszlása esetén végbemenő vagyonfelosztás hozna létre. Ennek az eltérésnek azonban megvan a maga *indoka* és a kivált társsal szemben kellő *jogalapja*. Az indok az, hogy a társasági czélt továbbra is épségben kell tartani, és hogy nem kell elvonni vagy lényegesen gyengiteni a megvalósulását biztositó anyagi eszközöket, — ez pedig mulhatlanul bekövetkeznék, ha a társasági vagyon consistentiája a reális osztály vagy a felszámolás által megbontatnék. Az eltérés jogalapja pedig a kivált társsal szemben abban rejlik, hogy a társasági szerződés megkötésével elvben ő maga egyezett bele abba, hogy a társasági czél valamelyik társ, s esetleg az ő kiválásával sem veszitse el jelentőségét, és hogy a megvalósitását czélzó ténykedés a benmaradó társakra háruljon.

---

*) A szövegben kifejtett álláspont határozottabb feltüntetése végett az 1729. §. első bekezdésének szövege némikép módositható lesz, esetleg igy: „. . . a kivált társnak a társasági vagyonban való része a többi társra száll és ennek fejében a kivált társ végkielégitést kap."

A végkielégités a kiválás időpontjában létező vagyoni állás alapján a benmaradó társak és a kivált társ közötti kölcsönös elszámolás utján megy végbe. A társak erre kölcsönösen jogositva és kötelezve vannak. (P. L. R. 1. r. 17. cz. 294., N. 738., C, 1868., D. 806., B. 585., Apáthy terv. 694., K. T. 105.) A társak mindenekelőtt azokat a dolgokat tartoznak a kivált társnak visszaadni, a melyeknek tulajdonát a társaság meg nem szerezte vagyis a melyeket a kivált társ csakis használatra engedett át; ennek utána *készpénzben* kifizetni neki azt, a mi az illető társnak kijárna akkor, ha a társasági vagyon az összes társ között felosztatnék. (V. ö. 1722. §. II. és III.)

A kivált társ részének a többi társra való átszállásával megszünik az illetőnek adóstársi minősége a közös, vagyis társasági adósságok tekintetében; ez azonban a hitelezőkkel szemben elfoglalt jogviszonyán nem változtat. A hitelezők tehát épen ugy érvényesithetik ellenében követeléseiket ezután is, mint annak előtte. De épen erre való tekintettel — hasonlóan a mint a társaság feloszlása esetén a közös tartozások kielégitésének van helye (1723. §.) — a kivált társ követelheti, hogy a többi társ a közös adósságoktól mentesitse őt, a közös adósságból reá eső részt a végkielégitésnél beszámitván: ha pedig a közös adósság még nem esedékes, vagy vitás, igy biztositsák őt a tekintetben, hogy a követelés esedékességének beálltával hátrány nem éri. Azokat a követeléseket, a melyek őt illetik meg a többi társsal szemben, de a melyeket a társaság fennállása alatt vagy egészben vagy részben az 1707. §. rendelkezése következtében nem érvényesithetett, a végkielégités alkalmával már szabadon érvényesitheti, esetleg a többi társ magánvagyonából is, miután ezek tekintetében kiválása után már közönséges hitelezővé válik.

Végül a végkielégités a társasági vagyonnak a kiválás idejében meglevő állapota szerint történvén, szükséges a társasági vagyon értékének ismerete; ezért ha a vagyon tekintetében nincs már az értéket is feltüntető leltár, a végkielégités alkalmával a társasági vagyon értéke esetleg becslés utján lesz megállapitandó.

1730. §.

A végkielégités nem járhat a kivált társ jogainak csorbitásával, nevezetesen követelésének nem teljes kielégitésével. Ugyanezért a végkielégitésnél természetesen a társaság minden vagyona, követelése vagy tartozása figyelembe veendő és igy nem mellőzhető az a vagyon sem, a mely a társaságnak még függő, le nem bonyolitott ügyletei által van lekötve. A társaság feloszlását követő vagyon-felosztásnál a függő ügyletek lebonyolitása — a továbbra is fennállónak tekintett társasági viszonynál fogva — esetleg hátráltathatja a társak illetményeinek kiadását; a jelen esetben azonban ennek nem lehet helye.

A társ a kiválás következtében társi minőségét elvesztette s nem köteles várni, hogy járandósága a függő ügyletek lebonyolitásáig visszatartassék. Ha ezek az ügyletek olyanok, hogy azok tekintetében a végkielégités azonnal meg nem történhetik, a kivált tag járandósága a többi vagyon figyelembevételével lesz megállapitandó, — azonban a folyó ügyletekből eredő nyereségben vagy veszteségben ő is részesedik. Minthogy azonban társi minősége megszünt, ezeknek az ügyleteknek elintézésébe többé már nem folyhat be, s azok tekintetében a többi társak az ő kizárásával intézkednek. A kivált társ csak azt követelheti, hogy a többi társ ezen ügyletek befejezése után vele szemben az általános szabályok értelmében elszámoljon.

Ha a függő ügyletek lebonyolitása nem egyszerre, hanem csak részletekben történik, minden év végén elszámolni tartoznak a kivált társsal az időközben már lebonyolitott ügyletek és az igy felszabadult vagyon tárgyában mindaddig, a mig a kivált társ ezen követelése is ki nem elégittetik (K. T. 105. IV.). A kivált társ követelheti továbbá, hogy a még folyamatban levő ügyletek tárgyában a többi társ tájékoztassa őt, azok állásáról neki kimutatást adjon, a nélkül azonban, hogy a társaság könyveibe, vagy irataiba is betekinthetne, miután már megszünt a társaság tagja lenni, ez a jog pedig csak a társat illeti meg.

Az ügyletek lebonyolitása közben elkövetett cselekmény miatt az általános szabályok szerint támasztható kártéritési követelést a §. nem érinti.

1731. §.

A végkielégités épen ugy, mint a társasági vagyon felosztása, mérleg a társasági vagyon mikénti állapota tekintetében. Hogy a társasági vagyon activ legyen, szükséges, hogy fedezze a használatra átengedett tárgyak visszaadása után az összes társ hozzájárulásának értékét és az elvállalt közös tartozásokat is; ha a társasági vagyon mindezek tekintetében nem nyujt fedezetet, ugy a társasági vagyon passiv, vagyis a társaságnál veszteség van. A végkielégités folytán a kivált társ függetlenül a társasági szerződésben elvállalt kötelezettségek alul; szükséges tehát, hogy viszont ő is teljesitse mindazokat a kötelezettségeket, a melyek tekintetében ő még obligóban áll. A mint a kivált társ szabadon érvényesitheti a többi társsal szemben a végkielégitésnél minden jogát, a mely őt megilleti, — épen ugy joggal követelheti a többi társ is, hogy a társaságnál mutatkozó veszteséget ne háritsa egészben a többi társra.

Veszteség esetében a kivált társ a reája eső hányadot a társasági vagyonba köteles szolgáltatni, mig a többi a kötelékben maradó társtól természetesen nem követelhető, hogy azok a veszteségből reájuk eső részt szintén beszolgáltassák, miután reájuk nézve a társaság továbbra is fennáll (1696. §.). Mindaddig, a mig a kivált társ ezen kötelezettségét nem teljesiti, a többi társat visszatartási jog illeti meg a kivált társnak még használatra átengedett dolgain is, annál inkább egyéb követelései tekintetében. Csak ezen kötelezettség teljesitésével követelheti a kivált társ, hogy a végkielégités akadálytalanul vitessék keresztül vele szemben; viszont a kivált társ is megtagadhatja a veszteségi hányad beszolgáltatását, mig a társasági tartozásoktól nem mentesitik.

Az 1731. §. egyébiránt azt az elvi álláspontot viszi megfelelően keresztül a végkielégités esetére, melyet a vagyonfelosztás esetére az 1726. §. megállapit. A két eset közti különbségnek felel meg az a kitétel, hogy az 1726. §. szabálya csak a kiváló társsal szemben áll.

Végül megjegyzendő, hogy a T.-nek a végkielégitésre vonatkozó szabályai dispositiv természetüek; igy a társaknak módjukban

álland a kiválás esetére még egyéb vagy más megállapodást kötni ki a társasági szerződésben; sőt mi sem akadályozza annak lehetőségét is, hogy a társasági kötelékben bennmaradó társak a már kivált társsal, a kiválás után ellenkező megegyezésre ne juthassanak a végkielégités tárgyában.

MÁSODIK FEJEZET.

Közösség. *)

1732. §.

A T. értelmében a közösség esete akkor forog fenn, ha valamely jog többeket közösen illet, a nélkül, hogy ugy mint a társaságnál, valamely közös czélra kölcsönös közremüködésre volnának kötelezve. Tekintettel arra, hogy a T. nem különböztet, szabályai elvileg minden oly jog közösségére állanak, a mely természeténél fogva többeket közösen illethet. Ki lesz zárva ez alapon alkalmazhatóságuk különösen az osztható követelésekre nézve, minthogy ezekre nézve a T. fentartotta a római jog azon szabályát, mely szerint azok törvénynél fogva megosztottan illetik a több hitelezőt (nomina sunt ipso jure divisa.)

A jelen §. a közösség általános (átlagos) szabályozását adja, s e mellett arra utal, hogy a közösség egyes specialis fajaira nézve a törvény eltéréseket állapithat meg. Ilyen eltérések foglaltatnak már magában a T.-ben is, nevezetesen a közös tulajdon (683. és köv. §§.) és az örökösök közötti közösség (2024. és köv. §§.) tekintetében.

Ezenkivül a közösségnek e helyütt való szabályozásával szemben a közösség bizonyos tárgyaira nézve (erdő, legelő, bánya), a czélirányos gazdálkodás tekintetei vagy más különszerü szempontok figyelembevételével, külön törvény állapithat meg további eltéréseket. (Ind. I. kötet XIV. l.) Az a kérdés, vajjon ezen specialis szabályok mellett a jelen fejezet szabályai

*) O. 825—858.; N. 741—758.: P. L. R. 1. r. 17. cz. 1—114.: Sz. 1392.: 328—344.; 1359—1391.; Apáthy terv. 697—709.; B. 586—614.; D. 850—861.; Sv. terv. 706—711.

mennyiben lesznek alkalmazhatók, az illető speciális szabályok jellegétől függ.

Az 1732. §. korlátain belül alkalmazást fognak nyerni a jelen fejezet szabályai tekintet nélkül arra, hogy a közösség törvényen vagy jogügyleten (pl. végrendeleten) alapszik-e. Alkalmazásuk leggyakoribb és legfontosabb esete pedig — az emlitett eltérések daczára — a közös tulajdon esete lesz, a mint hogy erre maga a T. szabályainak felállitásánál különös tekintettel volt.

A közösség szabályozásánál a T. — a mint ez különösen az 1733. és 1734. §-okból kitünik — a római jognak e részben általánosan elfogadott azt az álláspontját követi, a mely szerint közösség esetében a részesek mindegyikének egy előre meghatározott, fix illetménye van a közös tárgyból, mely illetmény önálló vagyontárgy, a melyről a részes szabadon rendelkezhetik. A részesek mindegyikének elévülésnek alá nem vetett követelése van a közösség megszüntetésére.

Ezekkel szemben mintegy a kivétel jellegével bir a társaság tekintetében, nevezetesen a társak közös vagyonára, az u. n. társasági vagyonra vonatkozólag felállitott az a szabály, hogy az egyes társ illetménye a társasági czél érdekében le lévén kötve, arról a társak csak közösen rendelkezhetnek és hogy a társ a társaság fennállása alatt a közös (társasági) vagyon felosztását nem követelheti.

A T. a római jognak abból az elvi álláspontjából indul ki, hogy a közösség keretében az egyesek joga teljes épségében megóvandó; ezt az álláspontot azonban a részletekben több irányban áttöri és a szabályozást socialisabb alapokra fekteti, a mint ez az illető rendelkezéseknél lesz bővebben kifejtve.

Az 1732. §. kifejezetten csak arról az esetről, a mikor valamely jog illet többeket közösen, szól mint olyanról, a melyre az 1733—1744. §-ok alkalmazást nyernek; annak eldöntése, mennyiben nyerhetnek a szóban forgó rendelkezések analogia utján alkalmazást a közösség más eseteiben, különösen a birtok közössége esetében, az élmélet és a jogalkalmazás feladata lesz.

Megjegyzendő végül, hogy a közösségnek a jelen fejezetben foglalt szabályozása annyiban mindenesetre cogens szabályozás jellegével bir, hogy a részesek attól abban a részében, a mely

szerint őket fix illetmények illetik, — vagyis a hányadok szerinti megosztottság elvétől — szerződésileg el nem térhetnek.

1733. §.

A részes illetményének nagyságát az a jogviszony határozza meg, a melyen a közösség alapul. Elvben az illetmény nagysága mindig határozott és bizonyos, és csak subjective lehet bizonytalan. Ezen utóbbi esetre a T. czélszerüségi tekintetekből és egyezően csaknem valamennyi törvénykönyvvel és tervezettel (O. 839., N. 742., B. 587., P. L. R. 1. r. 17. cz. 2., Sz. 328., H. 414., D. 850., Sv. terv. 706.) azt az értelmezési szabályt állitja fel, hogy kétség esetében a részesek illetményeit egyenlőknek kell tartani. Az ellenbizonyitás ezzel természetszerüleg nincs kizárva. Az 1733. §. megegyez egyébiránt fennálló jogunkkal is (1881. évi LX. t.-cz. 243. §. II. bek.; 1889. évi XXXVIII. t.-cz. 16. §.)

1734. §.

A T. a jelen §. első mondatában azt az elvi álláspontját, a melyet a közösség lényegét illetőleg az 1732. §. kapcsán előadottak szerint elfoglal, egyik gyakorlatilag legfontosabb consequentiájában juttatja kifejezésre. Az elvi alap közösségénél fogva ugyanily értelemben rendelkeznek a különböző magánjogi törvénykönyvek és tervezetek (O. 361., 828., 829., N. 747[1]., P. L. R. 1. r. 17. cz. 4., 5., 10., és köv., 60., 69., Sz. 329., 330., 1367., 1392., Z. 555., Apáthy terv. 700., B. 590., D. 852.) A részes illetménye ehhez képest egy önálló vagyontárgy, a melyről a jogosult szabadon rendelkezhetik, a melyet tehát elidegenithet vagy megterhelhet, a mennyiben a hányad a T. általános elveihez képest egyáltalán elidegenités vagy terhelés tárgya lehet.

Megteheti pedig ezt és ezzel a közösségbe maga helyett más személyt is léptethet a nélkül, hogy rendelkezésének társai ellent mondhatnának, még ha az érdekeiket veszélyezteti is.

Nem ad a T. a társaknak elővásárlási jogot sem, mint ezt az illetmény elidegenitése esetére a porosz Landrecht (1. r. 17. cz. 61—65., 74.) és a bajor javaslat (590.) teszi.

A mennyiben a részes a most tárgyalt szabály alapján illetményéről szabadon rendelkezhetik, annyiban ez az illetmény végrehajtás tárgyául is fog szolgálhatni.

Annak, hogy illetményéről a részes szabadon rendelkezhetik, szükségszerü folyománya, hogy a közös tárgy egészére kiterjedő hatályos rendelkezésről csak akkor lehet szó, ha abban az egyes részesek rendelkezései összpontosulnak. Ehhez képest a mai joggal és a szabályozás alapelvét illetőleg vele rokon codificatiókkal egyezően a T. a §. második mondatában azt a szabályt állitja fel, hogy a közös tárgyról a maga egészében a részesek csak együttesen rendelkezhetnek. Kimondja ezzel a T., hogy a közös tárgyról egészben való rendelkezés többségi határozat (1737. §. I.) tárgya nem lehet. Maga a rendelkezés e szerint csak vagy ugy történhetik, hogy a részesek együttesen cselekszenek, vagy ugy hogy körükből egyet vagy egy kivül álló harmadikat hatalmaznak fel a rendelkezésre. Ez a szabály áll a közös tárgyról a maga egészében való tényleges rendelkezésekre is, mindazonáltal az 1737. §. harmadik bekezdésére való tekintettel csak annyiban, a mennyiben a tényleges rendelkezés a közös tárgy lényeges megváltoztatását vonja maga után.

1735. §.

A jelen §. első bekezdésének az a szabálya, a mely szerint — ellenkező, de a T. szerint a különös jogutódot nem kötelező megállapodás hiányában — a részes illetménye arányában részesül a hasznokban, oly természetes, hogy közelebbi indokolásra nem szorul. (V. ö. O. 839., N. 743. I., Sz. 334., B. 588.). A hasznok vétele tekintetében esetleg a kezelésnek és a használásnak az 1737. §. alapján történt szabályozása lesz irányadó. A termények és a közös dolog egyéb, a hasznok fogalma alá eső alkotórészeinek megszerzésére nézve a 616. és köv. §-ok

szabályai, más hasznok (különösen az u. n. polgári gyümölcsök) megszerzésére nézve pedig az a jogviszony fog irányadóul szolgálni, a melyen ezen hasznok keletkezése alapszik. A hasznok megosztására nézve az 1741. §. fog alkalmazást nyerni.

A második bekezdésben a T. kétségek megelőzése czéljából a német ptkönyvvel (743. II.) egyezően, kifejezetten feljogositja a részest arra, hogy a közös tárgyat egészében is használja, a mennyiben ezzel a többi részes használási jogát nem sérti. Összeütközés esetében az egyes részeseknek a használástól tartózkodniok kell. Ez ellen segit a használásnak az 1737. §-ban contemplált szabályozása. Használás alatt a T. a 449. §. első bekezdéséből kitünőleg csak a tényleges használást érti; ennek fogalma nem terjed ki tehát egyuttal a hasznok vételére is. Kérdés tárgyát képezhetné, vajjon a részes használásának a többi részes használási jogát csak in concreto, vagy pedig in abstracto sem szabad megsértenie? A T. intentióinak az előbbi megoldás fog megfelelni, mihez képest pl. oly esetben, a midőn valamely ház képezi közös tulajdon tárgyát, azt egyik részes egészben maga használhatja addig, mig azt más részes is nem kivánja használni. Ha több részes egyidejüleg igényli a használást, és ha az egyiknek használása a másikét kizárja, ugy megegyezés hiányában, természetesen mindegyiküknek tartózkodnia kell a használástól. Az a részes, a ki a másiknak használását a jelen §. ellenére jogellenesen megakadályozza, ezért az általános elvek alapján kártéritéssel felel.

1736. §.

A T. elvben a közösség római jogi szabályozását követi az 1736. §. első bekezdésében foglalt azzal a szabályával, a mely szerint a közös tárgyat a részesek együttesen kezelik. Gyakorlati jelentősége ennek a szabálynak az, hogy a kezelés kérdésében csak egyértelmüleg lehet határozni és hogy a kezelés körébe tartozó valamely intézkedésnek el kell maradnia, ha annak csak egy részes is ellene mond. Nem akadálya azonban

a fenti rendelkezés természetszerüleg annak, hogy a részesek a kezelést együttes intézkedéssel körükből valakire, vagy ezen körön kivül álló harmadik személyre az erre vonatkozó általános szabályok szerint átruházzák. Kétség tárgyát továbbá nem fogja képezhetni az sem, hogy a §. első bekezdésében foglalt szabályból kifolyóan, a részesek — ugyancsak együttes (egyértelmü) intézkedéssel — a kezelés módját is megállapithatják.

Ha az egyes részesek a használás és kezelés egy bizonyos módjához mindannyian hozzájárulnak, ugy ez kölcsönösen köti őket és megállapitja abbeli kölcsönös kötelezettségüket, hogy a keresztülvitel czéljaira szükséges intézkedések tekintetében közreműködjenek.

Abban az esetben, ha a részesek megegyezni nem tudnak, a kezelés körébe tartozó intézkedésnek el kell maradnia. Az ebből származható inconvenientiák megelőzése végett az 1736. §. második bekezdése bármelyik részesnek megadja azt a jogot, hogy oly intézkedést, a melyet a közös tárgy fentartása tesz szükségessé, a többiek beleegyezése nélkül is megtehessen. Első és legfőbb közös érdeke a részeseknek az, hogy a közös tárgy fentartassék; ezzel szemben a kezelés együttességéhez füződő érdeknek természetszerüleg háttérbe kell szorulnia. Megjegyzendő, hogy a szóban forgó rendelkezés a részesnek csak oly intézkedésére vonatkozhatik, a melyet a közös tárgy fentartása *tényleg* — valóban — szükségesssé tett. Ily objectiv szükség hiányában tett intézkedéséért a részes az általános elvek alapján társainak kártéritéssel fog tartozni. A részes tehát ezek szerint csak saját koczkázatára járhat el.

Minthogy azonban félő, hogy ezen koczkázat veszélye a részest az intézkedéstől esetleg visszatartja, — a mi a közös tárgy fentartása érdekében felvett ezen rendelkezés gyakorlati értékét problematicussá tehetné — a T. módot ad a részesnek arra, hogy a szükségesség kérdését előre tisztázza; teszi pedig ezt az által, hogy feljogositja őt arra, hogy a többi részestől az ily intézkedésbe való előzetes beleegyezést követelje. (V. ö. N. 744. II.)

Azok a további nehézségek, melyek a kezelés tekintetében még felmerülhetnek, a kezelés szabályozása utján (1737. §.) szüntethetők meg.

1737. §.

A közösségben a részesek független állást foglalnak el egymással szemben. Az együttes használás és kezelés elvének oly értelmü érvényre juttatása azonban, hogy minden esetben valamennyi részes hozzájurulása kivántassék, visszásságokra vezethet. A részes a viszonyok által szükségessé tett valamely intézkedéshez való hozzájárulásának megtagadásával társainak érdekeit bármikor érzékenyen sértheti. Az a végletekbe menő indvidualismus, a melyet e téren a római jog követ, és a mely szerint annak a részesnek, a kinek nem sikerült társait a kezelés és használás kérdésében tett inditványához való hozzájárulásra birni, érdekei megóvására nincs más módja, mint a közösség megszüntetését követelni, sem a javak czélszerü hasznositásához füződő közgazdasági érdeknek, sem a felek jól felfogott érdekének nem felel meg, mert egyrészt szükségszerüleg a közösség megszüntetésére utalja a részeseket oly esetben is, a midőn (pl. a közös tárgy természetére való tekintettel) ugy a közérdek, mint a felek magánérdeke a közösségben való maradás mellett szólana, és mert türhetetlen helyzetet teremt mindazon esetekben, a melyekben a közösség megszüntetése valamely okból ki van zárva.

Ugyanazért a T. az ujabb törvénykönyvek és tervezetek nagy része nyomán (O. 833. és köv., N. 745., P. L. R., 1. r. 17. cz. 15. és köv., 25. és köv., 36. köv., Sz. 331., Apáthy terv. 701., B. 589., D. 853.) a többség szerinti határozás elvét juttatja érvényre, a mennyiben megengedi, hogy a részesek a kezelést és használást — esetleg szótöbbséggel is — szabályozhassák.

E részben a T. megfelelő figyelembe veszi hazai jogfejlődésünknek azt az irányát is, melyet ujabban a közös legelőkre nézve az 1894 : XII. t.-cz., a közös erdőkre nézve pedig az 1898 : XIX. t.-cz. visszatükröztet.

A szótöbbségi határozathozatalt azonban bizonyos korlátoknak kellett alávetni, tekintettel már csak arra is, hogy ilyenek hiányában az a részes, a kinek illetménye az összilletmények felét meghaladja, ez alapon a kezelés és használás módját a saját érdeke szerint és részes-társai sérelmével önkényüleg szabályozhatná. A korlátok, a melyeket a T. ezen visszásság megakadályozása végett felállit, a következők:

1. a kezelés és használás szótöbbséggel megállapitott szabályázásának meg kell felelnie a közös tárgy minőségének (N. 745. I.);

2. a szabályozás nem járhat a közös tárgy lényeges megváltoztatásával (N. 745. III., bizonyos előfeltételek mellett ezt is megengedi az O. 834.);

3. a részes beleegyezése nélkül nem korlátozhatja a részes jogát a hasznok megfelelő hányadára (N. 745. III.[3]).

Maguk ezek a korlátok, tekintettel fent kifejtett czéljukra, bővebb indokolást nem igényelnek. Megjegyzendő csupán, hogy a 3. pont alatt emlitett korláttal a T. nem akarta kizárni annak lehetőségét, hogy a részesek szótöbbséggel a haszonvétel módját az addig alkalmazottól eltérően is meg ne állapitsák, igy pl. a közös dolog bérbeadását el ne rendelhessék, feltéve, hogy mindegyik részes, ha változott alakban is, megkapja a hasznoknak őt illető hányadát.

Az, hogy a szótöbbséget nem fejenként, hanem az illetmények nagysága szerint kell számitani, hatályosan megóvja a szabályozás által érintett érdekeket. Az erre vonatkozó szabály megfelel egyébiránt a fent idézett codificatióknak s a hasonló tárgyu kérdésekben fennálló jogunknak is.

A T. azonban, ha következetes akart lenni, a fent ismertetett érdekek védelmében nem állhatott meg annál, hogy bizonyos körben szótöbbséggel való döntésnek adjon helyet, hanem lehetővé kellett tenni a részesre a kezelés és használás megfelelő szabályozásának kieszközölhetését akkor is, ha erre nézve a részesek sem egyhangulag, sem szótöbbséggel nem tudtak határozni.

A T. e végből a jelen §. második bekezdésében követelési jogot ad a részesnek arra, hogy a közös tárgy valamennyi részes érdekének és a méltányosságnak megfelelően használtassék és kezeltessék, a mely követelését a részes társai ellen természetszerüleg perrel is érvényesitheti.

A perbeli érvényesités pedig akkép fog történni, hogy a részes a kezelés és használás valamely általa javasolt szabályozásához társainak hozzájárulását fogja követelni, a melyet az általános elvek alapján az itélet fog pótolhatni. Az ellenérdekü felek viszonkeresetileg természetszerüleg a szabályozás más módját fogják követelhetni.

E mellett az itélet jogerőre emelkedése daczára sem lesz kizárva, hogy — a mennyiben a viszonyok változtával a szabályozásnak itéletileg megállapitott módja a részesek érdekének és a méltányosságnak többé nem felel meg — a részesek bármelyike a kezelés és használat más megfelelő szabályozását követelhesse (V. Ö. N. 745. II.)

A §. egyébiránt azt contemplálja, hogy a szótöbbségi határozat elve ne csupán abban az esetben alkalmaztassék, a mikor a használás és kezelés tekintetében a jövőre is kiterjedő, ugy szólván statutumszerü szabályozás czéloztatik, hanem abban az esetben is, a mikor csupán valamely egyes concret intézkedés szüksége forog fenn.

1738. §.

A jelen §. a részesek mindegyikét a többivel szemben arra kötelezi, hogy a közös tárgy terheit, a közös tárgy fentartása érdekében szükséges költséget, valamint a kezelés és közös használás költségét illetménye arányában viselje. (O. 839[1].; N. 748.; P. L. R. 1. r. 17. cz. 45.; Sz. 335.; Z. 1379., 557., 558.; Apáthy terv. 699.; H. 408.; B. 588.; D. 851.) A kezelés és a közös használás költségét tárgyazó rendelkezés fokozott gyakorlati jelentőséggel bir a T.-nek a kezelésre és a közös használásra vonatkozó, a mai jognál socialisabb alapon nyugvó szabályozására való tekintettel. A kezelés és a közös használás költségeinek viselésére irányuló kötelezettség természetesen feltételezi azt, hogy ez a költség oly intézkedésből származzék, a mely reá nézve kötelező volt (1736. és 1737. §.)

A jelen §-ban foglalt szabály gyakorlati jelentősége az eddig kifejtetteken kivül még az, hogy a T. azzal a közösségből folyó önálló követelést kivánt adni a részesnek társával szemben azon költekezésének megtéritésére, a melylyel részestársa helyett kiegyenlitette azokat a terheket és költségeket, a melyek ezt a jelen §. alapján illetménye arányában terhelték. E nélkül a részes ezen költekezésének megtéritését csak ügyvitele, illetőleg a másik részes alaptalan gazdagodása czimén követelhetné, mely követelés azonban reá nézve kedvezőtlenebb,

különleges előfeltételektől függne, mint a jelen §-on alapuló ez a követelése.

Azokért a költekezéseiért, a melyeket a részes nem a közösség, hanem csupán az egyik részes érdekében tett, csak az általános elvek alapján fog megtéritést követelhetni, míg azon költségekért, a melyek az 1735. §. által megengedett saját külön használása folytán merültek fel, megtéritést természetesen egyik részestől sem követelhet. (V. ö. N. 748.).

1739. §.

A T. a szakasz első bekezdésében a mai joggal és a magánjogi codificatiók csaknem valamennyiével egyezően (v. ö. O. 830.; N. 749.; Sz. 337., 338.; Sv. terv. 710.; Apáthy terv. 702.; B. 591.) megadja bármelyik részesnek a jogot, hogy a közösség megszüntetését követelje, természetesen csak, a mennyiben azt specialis jogszabály vagy szerződés ki nem zárja. A megszüntetés magában a közösségi jogviszony természetében fekszik, és azt a közösség fejlődési menete önként magával hozza. Oly szabály, mely a közösség megszüntetését bizonyos tárgyakra nézve kizárná, vagy pl. akkép korlátozná, hogy annak csak egy oly részes kérelmére legyen helye, a kinek egy meghatározott minimális arányrésze van, nem mutatkozik a polgári törvénykönyvbe felveendőnek. A mennyiben a közösség bizonyos eseteiben (pl. meghatározott művelési ágakhoz tartozó ingatlanok tulajdonközössége esetében) a közösségben maradáshoz jelentősebb közérdek füződik, ugy ezekre vonatkozólag hasonló korlátokat specialis törvény lesz hivatva megállapitani. Különben is az a szabályozás, melyet a T. a közösség-megszüntetés módja tekintetében megállapit, az átlagos életviszonyok közt elég biztositékot nyujt arra nézve, hogy a közösség nem fog könnyelmüen a többi részesek érdekeinek érzékenyebb sérelmével megbolygattatni. Biztositék e tekintetben a §. első bekezdésének második mondatában foglalt szabály is, a mely szerint abban az esetben, ha a közösség megszüntetése nem időszerü, a körülményekhez mért elhalasztást lehet követelni. Ez a szabály megfelel a társaságra vonatkozó analog szabálynak (1716. §. I.),

valamint az osztrák ptkönyv 830. §-ának, a melyet joggyakorlatunk következetesen követ (V. ö. M. E. H. 257—258., 259—260.). Viszont nem kivánja a T. a közösségből való kibontakozást túlságosan megneheziteni. Áll ez különösen arra az esetre, a mikor a közösség megszüntetése szerződéssel ki van zárva. A szerződési szabadság elvének e ponton való megtagadására nem forog fenn elég nyomós ok; azonban figyelembe kell venni, hogy az idő folyamán a viszonyok változnak, és hogy az, a mi a megállapodás létesitésekor a felek és a köz érdekében állott, ebbeli jelentőségét időközben elvesztheti. Erre való tekintettel az ily megállapodás hatályát időbelileg korlátozni kellett, tekintettel főleg arra, hogy az 1740. §. szerint az ily megállapodás a jogutóddal szemben is hatályos, minek következtében a részesek ily megállapodásaikkal a közös tárgynak közgazdaságilag hátrányos lekötöttségét idézhetnék elő. A T. ezt az időbeli korlátot 32 évben állapitotta meg, mert ez oly hosszu idő, a mely alatt rendszerint a viszonyokban lényegesebb változás szokott beállani. (Sz. 20 év; H. 5 év; D. 10 év; Apáthy terv. 10 év).

Még tovább menve a T. a jelen §. harmadik bekezdésében a társaságra vonatkozó 1715. §. analógiájára megadja a részesnek a jogot, hogy nyomós okból a közösség megszüntetését — az ezt kizáró megállapodás hatályosságának időtartama alatt is követelhesse. Annak megitélését: vajjon ilyen nyomós oknak tekinthető-e valamelyik részes halála (N. 750.), vagy az a körülmény, hogy a részesek egyike illetőségét másra átruházza, helyesebben a jogalkalmazásra vélte bizhatni a T.

A T. azon eset mellett, a midőn a részesek a közösség megszüntetését bizonyos időre vagy egyszersmindenkorra kizárják, nem tesz emlitést külön arról az esetről, a midőn a közösség megszüntetését felmondástól tették függővé, nem teszi pedig azért, mert a közösség megszüntetésének függővé tétele felmondástól nem egyéb, mint a megszüntetés kizárása a felmondási időre, és igy a két esetnek lényegileg ugyis egyféle megitélés alá kell esnie a szóban forgó szempontból.

A negyedik bekezdés szabálya lényegileg ugyanazokon az indokokon alapszik, a mint az 1716. §. második bekezdésének analog szabálya.

1740. §.

Ha a részesek a kezelést és használást akár egyhangulag, akár szótöbbséggel szabályozzák, valamint ha a közösség megszüntetését megállapodásukkal kizárják, ez az általános elvek alapján csak magukat az illető részeseket kötné, és nem kötné azok különös jogutódait is. Ezzel bármelyik részes abban a helyzetben volna, hogy a szabályozást, illetőleg a kizáró megállapodást illetményének elidegenitése utján bármikor illusoriussá tehesse. Ennek veszélye ugy a szabályozást, mint a kizárást megfosztaná teljesen gyakorlati jelentőségétől és értékétől, és e mellett azokat a részeseket, a kik a szabályozás, illetőleg a közösség állandóságában megbiztak, esetleg érzékenyen károsithatná. Mindezek elháritása czéljából a T. a német ptkönyv 746. §-a és a 751. §. első bekezdése nyomán czélszerünek találta a szóban forgó határozatoknak és megállapodásnak a különös jogutódokkal szemben is hatályt tulajdonitani. Ugyanazok a szempontok, a melyek a mellett szólanak, hogy a kezelésnek és a használásnak a részesek által történt szabályozása, a jogutódokkal (tehát nemcsak az általános jogutódokkal, a kikre nézve ezt ki sem kellett volna mondani, hanem a különös jogutódokkal) szemben is hatályos legyen, ennek a hatálynak kiterjesztését kivánják arra az esetre is, ha a kezelést és használást az 1737. §. második bekezdése alapján a biróság szabályozta, minthogy a lényegben a két eset között nincs különbség. Ezt a kiterjesztést akarja a T. kétségtelenné tenni azzal, hogy a kezelést és használást szabályozó *intézkedésről* szól.

Ugy ez az intézkedés, mint a megszüntetést kizáró megállapodás ezek szerint részleges elidegenitési tilalom jellegével bir, a melylyel szemben a végrehajtás szempontjából az általános szabályok nyernek alkalmazást. (V. ö. Lányi: Az elidegenitési terhelési tilalom. 75. l.).

Megjegyzendő csupán, hogy a jogutódok részén a jóhiszem ezen részleges elidegenitési tilalom szempontjából nem játszik szerepet, kivéve mindazonáltal ha ingatlanra vonatkozó tulajdonközösségről van szó, minthogy ez esetben a vonatkozó megegyezés a 684. §. szerint a társtulajdonos külön jogutódjával szemben csak ugy hatályos, ha a telekkönyvbe be van jegyezve.

1741. §.

Annak meghatározása, mily módon történjék a közösség megszüntetése, első sorban a felek dolga; a szerződési szabadságnak e részben való megszoritása mivel sem volna indokolható.

Az 1741. §. első bekezdése ezért egy általánosan elismert és indokolást nem igénylő jogtételnek ad csak kifejezést. A közösség megszüntetésére irányuló ezt a szerződésüket a részesek rendszerint minden hatósági (különösen birósági) beavatkozás nélkül köthetik meg, de ha bizonyos esetekben positiv jogszabály módot is nyujt nekik vagy esetleg kötelezi is őket arra, hogy a megszüntetés módjának ily közös egyetértéssel való megállapitásánál a hatóság támogatását, közbenjárását vegyék igénybe, ez az eljárás csak perenkivüli eljárás jellegével fog birni.

Majorizálás, szótöbbséggel való döntés ebben a kérdésben, valamint az összes törvénykönyvek és tervezetek, ugy a T. szerint is ki van zárva. Megegyezés hiányában, ha a megszüntetés inditványozott módjának csak egy részes is ellentmond, a biróságnak kell és pedig peres eljárás során döntenie.

Az ilyen perben a római jog a birónak rendkivüli hatalmat adott az által, hogy egyfelől teljesen az ő belátására bizta annak a kérdésnek eldöntését: mikép, mily módozatok szerint történjék a közösség meg szüntetése (az osztály) — egyedüli általános zsinórmértékül a felek érdekeinek tekintetbe vételét szabván meg számára — másfelől pedig az által, hogy a részesek jog- és vagyonkörébe benyuló rendelkezési hatalmat adott neki, melynek alapján itéletével a választott megszüntetési mód keresztül vitele czéljából közvetlenül megszüntethetett, átvihetett vagy keletkeztethetett jogokat. Itélete dologi hatály szempontjából is constitutiv volt.

Az adjudicationak ezt az elvét a római jog nyomán átvették egyes ujabb törvénykönyvek és tervezetek is (O. 841—846., 424., 436., 480., Z. 563—565., 2018., Sz. 339—344., 257., 953., 2347., H. 412—416., 419—421., B. 597—606., D. 855., 856.) azzal az eltéréssel azonban, hogy a megszüntetési mód megválasztásában nem adnak már teljesen szabad kezet a biró-

nak; a mennyiben legnagyobb részük a természetbeni felosztást szabja meg első sorban és csak ha ennek lehetősége ki van zárva, engedi más, — nagy részt szintén törvényesen meghatározott megszüntetési mód alkalmazását.

Teljesen ellentétes elvi álláspontra helyezkedett a porosz Landrecht (1. r. 17. cz. 87—90.). E szerint az osztály keresztülvitelének módozata tekintetében a részest a másik részessel szemben magánjogi követelés (igény, Anspruch) illeti. Ha azonban a felek meg nem egyeznek, per utján csak egy felosztási módozatot lehet kikényszeriteni, nevezetesen a közös tárgy eladását és vételárának felosztását. — Az adjudicatio elvével szakitott a német polgári törvénykönyv is (752—754.) A részesnek szintén magánjogi követelése van arra, hogy a másik részes az általa proponált felosztási módba beleegyezzék, s ha ezt megtagadja, a perbeli itéletnek csakis oly hatálya van, mint bármely más itéletnek, a mely a perbe vont fél beleegyezését pótolni van hivatva. A német polgári törvénykönyv a közösség megszüntetésének kétféle módját ismeri, nevezetesen a természetben való felosztást akkor, ha a közös tárgy értékének lényegesebb csökkenése nélkül, az illetményeknek megfelelően több egynemü, és egyenlő értékü részre eldarabolható, — ellenesetben a közös tárgy eladását és vételárának felosztását. A megszüntetési módok megszabásában a német polgári törvénykönyvet kizárólag czélszerüségi szempontok vezérlik, jelesül az, hogy ne alkalkalmaztassék oly felosztási mód, mely mellett a jogoknak a felosztás következtében beálló átalakulása a részesek érdekeit csorbithatja, az egyik részest a másik rovására előnyben részesitheti, és a felosztási eljárást bonyolulttá teheti, megbizhatóságát pedig csökkentheti.

A mi a hazai jogot illeti, joggyakorlatunk az osztrák ptkönyv (843.) szabályait követi, — és igy szintén két felosztási módot ismer: a természetben való felosztást és a közös tárgy eladását s vételárának felosztását, — ez utóbbinak csak akkor adván helyet, ha a közös tárgy általában vagy értékének nevezetes csökkenése nélkül fel nem osztható (M. E. H. 278—279., 280., 282., 12271., 12281., 14850.). E mellett különösen ingatlanokra vonatkozólag azonban következetesen azt tartja, hogy a részesnek, a ki a közösség megszüntetését per utján szorgalmazza — eltérően az adjudicationalis rendszer szigoru consequen-

tiájától — nem elég csupán a közösség megszüntetése iránti kérelem előterjesztésére szoritkozni, hanem elő kell terjesztenie a megszüntetés mikéntjére vonatkozó kérelmet is, a mit ha nem tesz, keresetével el lesz utasitandó. Ebből látható, hogy hazai jogunk a kérdés megoldását az adjudicatióval ellentétes magánjogi alapon keresi és hogy az osztályperben hozott itéletnek nem kiván a dologi hatály szempontjából constitutiv erőt tulajdonitani, már azért sem, mert ez a constructio kiegyenlithetlen ellentéteket teremtene és a jogi biztonságot szerfelett veszélyeztető következményekkel járna (Lásd: Zsögöd: Fejezetek [első kiadás] I. kötet 83. old.)

A T. álláspontja ebben a kérdésben a következő:

I. Arra nincsen semmi szükség, hogy a közösség megszüntetése, ugy mint azt az adjudicatio elve hozza magával, közjogi ügyletnek minősittessék s ennek kényszer utján való keresztülvitele szempontjából oly külön osztoztató eljárás állapittassék meg, a melynek keretében a hatóság nagyobb hatalomkörrel birjon, mint a milyet a perbiróság rendszerint gyakorol, a hatóság döntése pedig a jogok átalakitása szempontjából fokozottabb és közvetlenebb hatálylyal legyen felruházva a rendes birói itéletnél. Ily álláspont indokolt lehet és indokolt is pl. a kisajátitásnál, de sehogysem volna indokolt e helyütt, a hol a kivánt eredményt sokkal megfelelőbben magánjogi alapon lehet elérni. A T. ehhez képest teljesen szakit az adjudicatio rendszerével és a közösségnek valamely meghatározott módon való megszüntetéséhez való jogot magánjogi követelés (igény) alakjában adja meg a részesnek. A részes követelheti a másik részestől, hogy egyezzék bele abba, hogy a közösség a részesek érdekeinek és az eset körülményeinek leginkább megfelelő, tüzetesen megjelölt módon megszüntettessék. Ha a beleegyezés megadatik, osztályszerződés (osztályegyezség) jön létre, a melynek hatálya a szerződésekre vonatkozó általános szabályok szerint itélendő meg. Ez a szerződés az eset körülményeihez képest lehet tisztán obligatorius természetü, a mennyiben még csak a további teljesités kötelmét alapitja meg, de lehet dologi természetü is, a mennyiben magát a teljesitést, vagy annak megkezdését is magában foglalja. A megtagadott beleegyezés per utján kikényszerithető, s a perbeli itélet (osztályos itélet), mely a beleegyezést vagy hozzájárulást pótolja.

belső lényét tekintve — az osztályos egyezséggel egy tekintet alá esik.

II. A közösség megszüntetésének kikényszerithető módjai tekintetében a T. lehetőleg szabad tért enged.

Igaz ugyan, hogy a közös tárgy eladása és a vételár felosztása a legegyszerübb felosztási mód, mely a gyakorlati kivitel, nevezetesen a feleknek egyenlő részeltetése tekintetéből a legkevesebb nehézséget okozza, ámde ennek a felosztási módnak kivétel nélküli statuálása, a hogy azt a porosz Landrecht teszi, sem a közérdeknek, sem a felek jól felfogott érdekének az esetek igen nagy számában nem fog megfelelni.

Mert sokszor nem a közösségnek minden áron való felbomlásához, nem annyira a közös tárgy után pillanatnyilag elérhető érték mathematikai pontossággal való megosztásához füződik a túlnyomóbb érdek, hanem ahhoz, hogy a gazdasági és társadalmi erők elhelyezkedése szükség nélkül meg ne bolygattassék. Mindenesetre visszás az, hogy mindenik részes, bármilyen csekély a közös tárgyban való illetménye s ebből folyóan a közös tárgy megtartásához kapcsolódó érdeke és bármilyen kevés sulyt fektet arra, hogy illetménye fejében milyen értéket kap: gyakran merő szeszélyből abba a kényszerhelyzetbe hozza a másik részest, hogy a közös tárgytól, még ha erős szálak füzik is hozzá, — esetleg társadalmi és gazdasági helyzetének megzavarásával — megváljék, azt a viszonyok alakulásának kiszámithatatlan esélyeitől függően okvetlenül áruba bocsássa és mindenképen az elért vételár reá eső hányadával érje be.

A német ptkönyv is indittatva érezte magát arra, hogy a közös tárgy eladása és vételárának felosztása mellé a természetben való felosztást állitsa a közösség megszüntetésének egyik módjául, még pedig ugy, hogy ezt a másikkal szemben előtérbe helyezi. Minthogy azonban a természetbeni felosztást csak akkor juttatja érvényre, a mikor a közös tárgy — lényegesebb értékcsökkenés nélkül — az illetményeknek megfelelő több egynemü részre eldarabolható, oly formalismust visz bele a kérdésbe, mely a concrét eset változataival nem számol és az in natura való felosztást tulajdonképeni gyakorlati jelentőségétől megfosztja.

Erre való tekintettel a T. tovább ment. A gyakorlati élet kivánalmaival számolva érvényre juttatta mindazokat a felosz-

tási módokat, melyek a tapasztalás szerint a részesek érdekeinek és az eset körülményeinek megfelelhetnek. Tennie kellett ezt annál inkább, mert jogfejlődésünk is arra utal, hogy a közösség megszüntetésének keresztülvitele rugalmasabb alakban történjék akkor is, ha egyik vagy másik kérdésben nem is sikerül a felek közt a megegyezés. Igy nevezetesen az örökösödési eljárásról szóló 1894 : XVI. t.-czikk megengedi, hogy abban az esetben, ha az örököstársak csak elvben állapodnak meg abban, hogy a hagyatékhoz tartozó vagyontárgy közöttük természetben osztassék fel, s az egyes osztályrészeket szakértők állapitsák meg, — az osztályrészeknek szakértők által való megállapitása s a mennyiben e részben megállapodás nem jött létre, az osztályrészeknek sorshuzás utján való kijelölése iránt a hagyatéki tárgyalást vezető hatósági közeg intézkedjék (1894 : XVI. t.-cz. 59. §. d.) És ha már megengedhetőnek találta a törvényhozás, hogy az osztály keretébe tartozó egyes kérdések, melyekre nézve a felek közt a megállapodás nem jött létre, a kölcsönös érdekek méltányos kiegyenlitésével a peren kivüli eljárásban is hatósági intézkedés tárgyává tétessenek, annál inkább indokolt, hogy enyhitsünk az osztályra vonatkozó szabályok hajlithatatlan merevségén a peres eljárásban is, a hol a felek fokozottabb mértékben érvényesithetik az osztály keresztülvitelének módozataira vonatkozó kivánságaikat és orvosolhatják a birói intézkedéssel netán szenvedett sérelmeiket.

A T. is sulyt fektet arra, hogy a részesek egyenlően és igazságosan kapják ki a közös tárgyból illetményeiket, de az egyenlő és igazságos elbánás critériumát nem abban keresi, hogy az egyes osztályrészek minden esetben tárgyilag egyneműek legyenek, hanem abban, hogy a részes az illetménye után, a neki megfelelő valódi (belső) értéket kapja; az érték mérlegelése kérdésében figyelmet kiván tehát forditani a T. arra a viszonyra is, mely a részest a közösség fennállása idején foglalkozásánál és életmódjánál fogva a közös tárgyhoz füzte s általában véve arra törekszik, hogy az osztály a kölcsönös érdekek egy oly kiegyenlitését hozza létre, melynél fogva a részes társadalmi és gazdasági helyzete lehetőleg ugyanaz marad a közösség megszüntetése után, mint a milyen annak előtte volt. Mert az már csakugyan sehogysem felel meg az egyenlő és igazságos elbánás kivánalmának, hogy az a részes, a kit a

közösség fennállása idején élethivatása arra utalt, hogy ne vesződjék a közös tárgy kezelésével, hanem a más által teljesitett kezelés pénzbeli eredményeinek percipiálását tekintse magára nézve előnyösebbnek, az in natura felosztás következtében — akarata ellenére — a közös tárgy egy darabját, s vele együtt a kezelés gondját kapja, vagy hogy az a részes, a ki életviszonyainál fogva a közös tárgyon csüngött s a közös tárgyat kezelte is, az osztály következtében a tárgytól egészben vagy részben elessék, holott részes társának érdekét más módon is hajlandó és képes megfelelően kielégiteni. (V. ö. a 2029—2034. §-ok kapcsán mondottakat is).

Mindezeknél fogva a T. az 1741. §. második bekezdésében a természetbeni felosztáson és az eladáson kivül a közösség megszüntetésének még más gyakorlati módjait jelöli meg olyanokként, a melyekhez a részes társainak hozzájárulását perrel kikényszeritheti, megjelöli pedig a nélkül, hogy az egyik módozatnak a másik felett elsőbbséget biztositana.

Abban a tekintetben, hogy ezen módozatok közül melyekre nézve követelheti a részes a concret esetben társainak hozzájárulását, irányadóul a T. szerint az szolgál, hogy ezen módozatok közül melyik felel meg leginkább a részesek érdekének és az eset körülményeinek. Annak érvényesitése, hogy a megszüntetésnek felperes részes által alkalmaztatni kivánt módja a jelzett szempontoknak nem felel meg, természetszerüleg az ellenérdekü részesnek lesz a feladata.

A per, a mely a közösség megszüntetését czélozza, ezek szerint teljesen hasonlit ahhoz, a melylyel az 1737. §. második bekezdése értelmében a használás és kezelés szabályozását lehet követelni.

A különbség a két eset között tulajdonképen csak az, hogy mig az 1737. §. második bekezdésében a T. arra nézve, hogy a használás és kezelés mily szabályozását követelheti a részes, közelebbi utmutatást nem ad, és általános zsinórmérték ül csak annyit mond, hogy a szabályozásnak olyannak kell lenni, a mely valamennyi részes érdekének és a méltányosságnak megfelel, addig a jelen §. esetében — a kérdés nagyobb jelentőségére való tekintettel — nem elégszik meg ezzel az általános meghatározással, hanem e mellett meghatároz egyes typicus megszüntetési módokat mint olyanokat, a melyektől eltérő

más módozat alkalmazását a többi részes-társ ellenére kikényszeriteni nem lehet. A mi ezek után a T. által statuált megszüntetési módokat illeti, ezek közé természetszerüleg fel van véve — mint már fentebb érintve volt — a közös tárgynak természetben való felosztása, valamint annak eladása és vételárának felosztása. Ezek felvétele indokolásra nem szorul. Kikényszerithetőnek jelenti ki továbbá a T. a megszüntetésnek a gyakorlati életben sürüen alkalmazott azt a módját, melynek értelmében a közös tárgy egészben egy vagy több részesnek jusson, a többiek pedig megfelelő pénzbeli kielégitésben részesüljenek. Végül követelhetni fogja a részes a közösség oly megszüntetését is, a mely szerint a természetbeni felosztás pénzbeli kielégitéssel (kiegyenlitéssel) combináltatik. Ennek jelentősége főleg akkor lesz, a mikor a közös dolog természetben helyesen csak ugy osztható fel, hogy egyes részeseknek nem jut illetményüknek megfelelő rész, melyet ép azért pénzzel kell kiegésziteni.

Ezek a szabályok természetszerüleg nemcsak egyes tárgyakra korlátozottan lesznek alkalmazhatók, hanem megfelelően alkalmazandók lesznek akkor is, ha több közös tárgyra nézve együttesen szüntetik meg a részesek a közösséget; és nem fogja kétség tárgyát képezhetni, hogy mindenik tárgyra más-más felosztási módot lehet alkalmazni s az egyik tárgyból kijáró kielégitési (kiegyenlitési) értéket a másik tárgynál compensálni. Ily esetben tehát nemcsak az egyik vagy a másik felosztási mód, hanem azok többje egymás mellett is alkalmazható, és ily esetben az, a ki több tárgy közül az egyikben többet kapott, a másikban megfelelően kevesebbet kaphat.

A felosztásnak a T.-ben contemplált módozatai mellett — mint már fennebb emlitve volt — mindig az az irányadó, hogy mindenik részes oly osztályrészt kapjon, mely illetménye valódi (belső) értékének megfelel. Ehhez képest nem mulhatlanul szükséges, hogy az osztályrészek mennyiségszerüleg (ingatlanoknál területszerüleg) feleljenek meg az egyes részesek illetményének, hanem elegendő, ha az osztályrészek csak értékszerüleg felelnek meg az illetményeknek. Az sem szükséges, hogy az osztályrészek mindig egynemüek legyenek, a mi már abból is kitünik, hogy a természetbeni felosztás pénzbeli kielégitéssel combinálható.

A harmadik bekezdés indokolást nem igényel; természetes,

hogy az osztályrészek sorshuzás utján való kijelölésének csak akkor lehet helye, ha a részesek illetményei egyenlők. Máskülönben esetleg csak az osztályrészek sorrendjét lehet sorshuzás utján kijelölni.

Arra az esetre, ha a közösségnek a közös tárgy eladása utján kell megszüntettetnie, rendelkezést kellett felvenni arra nézve: mily módozatok szerint történjék ez az eladás. A T. legczélszerübbnek tartotta a német ptkönyvet (753.) követve akkép rendelkezni, hogy az eladásnak — más megállapodás hiányában — a zálogeladás szabályai szerint, ingatlanok tekintetében pedig nyilvános árverés utján kell történnie. Az, hogy az eladásnak — szintén csak más megállapodás hiányában — a részesek közötti versenyajánlat utján kell történnie akkor, ha a közös tárgynak csak a részesekre nézve van értéke, méltányossági tekinteteken, az pedig, hogy ugyanigy kell történnie az eladásnak akkor is, ha a közös tárgyat harmadik személy részére elidegeniteni nem szabad (pl. a végrendelkező hagyta ezt meg a részeseknek, mint örököseinek, vagy a részesek maguk egyeztek meg erre nézve), czélszerüségi tekinteteken alapszik, nehogy ily esetben a felek kénytelenek legyenek közösségben megmaradni, ha annak megszüntetésére más mód, mint az eladás nem alkalmas. Nem ide tartoznak azok az esetek, a melyekben a részesek a közös tárgy elidegenitésében egyáltalában, tehát nemcsak a harmadik személy irányában vannak korlátozva.

Annak, hogy a közös követelést csak addig lehet eladni, a mig be nem hajtható, az az indoka, hogy olyan követelés, melyre nézve a behajthatóság esete már beállott, czélszerübben érvényesithető ugy, ha a behajtást a részesek közösen eszközlik.

III. A per, a melyben az egyik részes a másik részestől a közösség megszüntetésének bizonyos módjához való hozzájárulást követeli, s tulajdonképen a megtagadott hozzájárulásnak birói itélettel való suppleálását kéri, más perek módjára bonyolitandó le a perjog idevágó formái között. A biró szerepe ebben a perben ugyanaz, mint bármely más perben, mert itt is csak az egyik fél követelése és a másik fél esetleges ellenkövetelése felől itél. Az egyik fél előadja a felosztásnak általa kivánt módját, a másik fél megteszi arra vonatkozó kifogását.

Hogy mennyiben kötelezendő a fél arra, hogy a kivánt

felosztási mód részletes tervét már a kereset mellett bemutassa, esetleg mennyiben müködjék közre a per folyamán e terv szakszerü elkészitésében a biró: a perjog, nevezetesen az előkészitő eljárás részletkérdése. A biró eldönti: köteles-e a másik fél, a kivánt felosztási módhoz hozzájárulni, esetleg milyen eltérésekkel és közelebbi módozatokkal. — Ha ugy találja, hogy nem, akkor a keresetet elutasitja. — Az osztály keresztülvitele szempontjából a felekre háruló szolgáltatások kölcsönössége a feltételtől függő marasztással óvható meg.

Mindezek magukban véve nem zárják ki, hogy a biró ezenkivül a közérdekkel összefüggő egyes körülményeket hivatalból is figyelembe vegyen. Igy oly esetben, a midőn ingatlan, nevezetesen mezőgazdasági birtok közösségének megszüntetéséről van szó, a biró figyelemmel lehet azokra az esetleges speciális jogszabályokra, melyek arra irányulnak, hogy főleg a kisebb földbirtok gazdasági egysége meg ne bontassék és a birtokrészletek bizonyos mértéken alul el ne daraboltassanak. Ezeket a szabályokat alkalmazhatja a biró akkor is, ha e részben a felek nem is tettek előterjesztést, mert az ingatlan használhatóságának észszerüsége és czélszerüsége nem csak a felek egyéni érdekeivel, hanem az általános gazdasági érdekekkel függ össze.

1742., 1743. §§.

A T. elvi álláspontja értelmében a részesek illetményei önálló vagyontárgyak, amelyekről a részesek szabadon rendelkezhetnek (1734. §.), a melyek tehát — eltérően a társaság szabályozásától (1706. §.) — a közösség czéljaira nincsenek lekötve. A közösségen alapuló követelések azért, pusztán ezen természetüknél fogva nem is terhelik az egyes részes illetményét.

Ezeknek okszerü következménye volna, hogy megfelelő rendelkezés hiányában sem a hitelező, sem valamelyik részes nem követelhetné azt, hogy a közösségen alapuló követelések a közösség megszüntetésekor a közös tárgyból teljesittessenek.

A hitelezők irányában a T. elvi álláspontjának ezen consequentiáján nem is változtat, méltányossági tekintetből eltér attól mindazonáltal a részesek egymás közti viszonyában.

Eltér pedig mindenekelőtt annyiban, a mennyiben az 1742. §. első bekezdésében feljogositja bármelyik részest, hogy a közösség megszüntetésekor a közös tárgyból való teljesitését követelhesse a részeseket terhelő annak a kötelezettségnek, a melyet az 1738. §. alapján illetményük arányában kell teljesiniök, feltéve, hogy a részesek azért egyetemleges adósként felelnek. Ennek a rendelkezésnek igazságos és méltányos volta kézen fekvő. Az 1738. §. szabálya ugyanis csak a részesek egymás közti viszonyára áll, és egyáltalán nem zárja ki azt, hogy a részesek a közös tárgy terheiért, a fentartás, kezelés és közös használás költségeiért, bár azokat egymással szemben csak illetményük arányában tartoznak viselni, kifelé, harmadik személylyel, mint hitelezővel szemben egyetemleg ne feleljenek. Ha már most a concrét esetben egy ily kötelezettség tényleg egyetemlegesen terheli a részeseket, ugy a szóbanforgó rendelkezés hiányában előállhatna könnyen az az eset, hogy az egyik részes kénytelen hozzájárulni ahhoz, hogy részes-társának a közös tárgyból illetményére eső rész (esetleg a közös tárgy eladási árának aránylagos része) teljesen kiadassék, jóllehet ezzel a kiadással megfosztja esetleg magát az egyetlen kielégitési alaptól arra az esetre, ha, az egyetemlegesség alapján kénytelenittetvén a hitelezőt egész követelésére nézve kielégiteni, ezen részestársa ellen illetménye arányában regressussal akar fordulni. A részest ily koczkázatnak kitenni, mivel sem volna indokolható.

A szóban forgó jogot azonban a T. az 1742. §. első bekezdésében a részesnek nemcsak akkor adja meg, ha közvetlenül maga az a kötelezettség, a melyet a részesek befelé, egymás irányában illetményeik arányában viselnek, terheli őket kifelé, harmadik személylyel szemben egyetemlegesen, hanem akkor is, ha azt a kötelezettséget, a mely őket egyetemlegesen terheli, valamely az 1738. §-on alapuló kötelezettségük teljesitése végett vállalták. Ugyanazok a tekintetek, a melyek a szabályozásnak ezt a módját az előbb emlitett esetben indokolják, egyenlő sulylyal érvényesülnek a most emlitett esetben is.

Elvi álláspontjának szigoru consequentiájától eltérést állapit meg a T. az 1743. §. első bekezdésében továbbá annyiban, a mennyiben azt a részest, a kinek egy másik részessel szemben a közösségen alapuló (tehát megtéritésre irányuló) követe-

lése van, feljogositja, hogy a közösség megszüntetésekor ezen követelésének adósa osztályrészéből való kielégitését követelhesse.

A megfontolás, a melyen ez a szabály alapszik, ugyanaz, a mely az 1742 §. első bekezdése szempontjából irányadó volt.

Positiv rendelkezés hiányában a részest az a védelem, a melyet neki az 1742. és 1743. §-ok első bekezdése nyujt, csak azzal a részestársával szemben illetné meg, a kit az 1742. §-ban körülirt kötelezettség, illetőleg az 1743. §-ban emlitett kötelezettség személyesen terhel és nem illetné meg ezen részestárs különös jogutódjával szemben. Ezzel azonban meg volna adva a részes számára annak lehetősége, hogy társainak, illetőleg társának most tárgyalt jogát, illetményének elidegenitésével, illuzóriussá tegye. Ennek megakadályozása czéljából a T., a német ptkönyvet (755. II.; 756.[2]) követve, az 1742. §., illetőleg az 1743. §. második bekezdésében a jogutódokkal (ezek alatt első sorban a különös jogutódok értendők, minthogy az általános jogutódokkal szemben ennek külön kijelentésére nem is lett volna szükség) szemben is érvényesithetőknek jelenti ki az 1742. és 1743. §-ok első bekezdésén alapuló követeléseket.

A jogutód jóhiszemüségének kérdése e részben nem játszik szerepet és pedig akkor sem, ha a közösség ingatlannak tulajdonjogára nézve áll fenn és a telekkönyvből az, hogy az elidegenitő részest a szóban forgó kötelezettségek terhelik, nem is tünik ki. A T. ugyanis nem vett fel a német ptkönyv 1010. §. második bekezdésének mintájára oly szabályt, a mely szerint a szóban forgó követelések ingatlan társtulajdonosának különös jogutódja ellen csak ugy érvényesithetők, ha a telekkönyvben be vannak jegyezve. Megfontolandó azonban, vajjon a jóhiszemü telekkönyvi forgalom érdekeire való tekintettel nem kell-e hasonló rendelkezést utólagosan felvenni.

Az 1742. §. harmadik bekezdése indokolást nem igénylő közelebbi utmutatást ad ezen követelés realizására nézve.

1744. §.

A T. a legtöbb külföldi törvényhozással (N. 757., C. 833. és köv., Sz. 2352., 2353., B. 607., 608., H. 422., 423., D.

858.) a lényegben egyezően jár el, a midőn kimondja, hogy a többi részes osztályrésze arányában eladóként szavatol a jogért vagy a dolog hiányaiért annak a részesnek, a kinek valamely közös tárgy a közösség megszüntetésekor jutott.

Jóllehet a részeseknek azt a rendelkezését, a melynek eredményekép az ő hányadaik egyik részestársuk kezében ennek hányadával egyesültek, a T. elvi álláspontja mellett elidegenitésnek kell tekinteni és igy ez a megoldás már az 1469. §-ból is levezethető volna; mégis kételyek eloszlatása végett czélszerünek látszott a szavatosságot kifejezetten megállapitani. A szavatosságot megállapitják az adjudicatió elvi álláspontján álló jogrendszerek is, tekintve azonban, hogy az adjudicatio szorosan véve eredeti szerzés módnak volna tekintendő, az erre vonatkozó szabály az elvet áttörő singuláris rendelkezés jellegével bir. Az e részben mutatkozó következetlenség mellőzése is az adjudicatió elvének elejtésére utal.

TIZENÖTÖDIK CZIM.

Egyezség. Tartozás-elismerés. Utalvány. Előmutatóra szóló és igazoló papirok.

ELSŐ FEJEZET.

Egyezség.*)

1745. §.

A T. nem szabályozza kimeritőleg az egyezségre vonatkozó joganyagot, hanem megelégszik azzal, hogy megadja az egyezség fogalmának meghatározását és tételeket állit fel az egyezség megkötésénél esetleg fenforgó tévedés hatásaira nézve.

A T. 1745. §-ában irja körül az egyezség fogalmát, mely szerint az egyezkedő felek a közöttük fennálló vitás vagy bizony-

---

*) O. 1380—1391., P. L. R. 1 r. 16. cz. 405—449., C. 2044—2058., Ol. 1764—1777., S. 1809—1821., Sz. 1409—1416., H. 622—638., B. I. r. 129—142., D. 960—968., Apáthy terv. 765—771., N. 779.

talan jogviszonyt oly módon rendezik, hogy egymásnak kölcsönösen valami részben engednek. A fogalom meghatározás szükséges, hogy az egyezségnek az elméletben és a gyakorlati életben fennálló különféle jelentéseivel szemben megállapitást nyerhessen, mit tekint az anyagi jog egyezségnek s mit zár ki ennek köréből. Ellenkező esetben ki lenne szolgáltatva az anyagi jog az elmélet ingadozásainak és a nyelvhasználat bizonytalanságának.

Minthogy az egyezségnek nemcsak kötelmi jogviszony szolgálhat alapul, hanem bármely más jogviszony is (különösen pl. az u. n. absolut jogok), kérdéses, vajjon mennyiben indokolható az egyezségnek a kötelmi jog rendszerében való elhelyezése. Kétségtelen, hogy a felek az egyezség megkötésével kölcsönösen személyes kötelezettséget állapitanak meg, az egyezség csak a szerződő felek között hat. Minden egyezség tehát kötelmi jogi természettel bir, mely néha ugyan kevéssé vehető észre, de mindig jelen van. (Gyakran a dologi szerződéssel együtt s vele összeolvadva jelenik meg). Igy az egyezségre vonatkozó szabályozásnak a kötelmi jogban való elhelyezése kellőleg indokolt.

Az egyezség megkötésének előfeltétele, hogy a rendezendő jogviszony vitás vagy bizonytalan legyen. A bizonytalanság lehet jogi vagy tényleges, subjectiv vagy objectiv. Lényeges, hogy a vita vagy bizonytalanság kölcsönös engedés által szünjék meg. Az „engedés“ kifejezés a lehető legtágabb értelemben veendő; állhat az részbeni kielégitésben, részbeni lemondásban, sőt abban is, hogy a jogviszony egy része fennállónak, más része megszüntnek vétetik; lehetséges, hogy a jogviszony egészében fennállónak elismertetik, az egyik fél egészben teljesit, mig a másik ennek fejében bizonyos ellenszolgáltatást vállal magára. Előfordulhat, hogy az egyezség következtében vitás vagy bizonytalan jogviszony más jogi formában jelenik meg.

A T. az egyezséget a kétoldalu szerződések közé sorozza. A felek bármelyike tehát megtagadhatja a szolgáltatást, mig a másik fél nem szolgáltat (1158. §). Ha az egyezség folytán nem ugyan szükségképen, de rendszerint dolgok vagy jogok átruházása vagy átengedése, tehát elidegenités történik, az átruházó vagy átengedő, mint elidegenitő szavatossággal tartozik azon

elvek szerint, a melyek a szavatosságra nézve általában irányadókul szolgálnak. (1469. §.).

Az egyezség által elintézett követelés biztositására szolgáló kezesség és zálog az egyezség után is fenmarad, a menynyiben maga a követelés meg nem szünik. A kezesnek, a zálogadónak és a zálog birtokosának kötelezettségén az egyezség által változás nem történik. Természetes, hogy az egyezség által közvetlenül nem érdekelt, de a követelés tekintetében lekötött harmadik személyekre nézve az egyezség terhelő intézkedést nem tartalmazhat, illetőleg azok helyzetét rosszabbá vagy terhesebbé nem teheti.

Az egyezség megkötésére nézve az általános szabályok irányadók. A T. szerint az egyezség megkötésére nézve semmiféle külön alak előirva nincs. A választott birósági szerződést a T. nem tartotta szükségesnek külön szabályozásban részesiteni, minthogy e tekintetben a polgári perrendtartás szabályai kielégitő szabályozást nyujtanak.

Hogy a felek a büntetőtörvény megszegéséből eredő magánjogi követelések iránt is egyezkedhetnek, elvileg a T. nem zárja ki. De hogy mily körben lehet ily egyezségeknek helye, a kérdés büntetőjogi vonatkozásaira való tekintettel csak a büntetőjog szabályainak figyelembe vételével állapitható meg.

Már emlitve volt, hogy az nem lényeges, hogy az egyezség tárgyául szolgáló jogviszony objective bizonytalan, elég, ha a felek subjective annak tartják. Ezért lehetséges egyezség a felek közt jogerősen eldöntött jogviszony felett is; különösen akkor, ha a felek az itélet tényleges keresztülvitelére nézve vannak bizonytalanságban. Ezt félreértések kikerülése végett még külön kifejezésre is juttatja a T. 1745. §-ának második bekezdése, mely kimondja, hogy bizonytalannak kell tekinteni a jogviszonyt akkor is, ha a belőle származó követelés behajthatása kétes.

1746., 1747. §§.

Az egyezség tévedés, megtévesztés vagy fenyegetés okából ép ugy megtámadható, mint más szerződés: a mint ezt az 1747. §. második bekezdése ki is fejezi. A T. ezenkivül a tévedés következményeképen bizonyos előfeltételek mellett az egyez-

ség hatálytalanságát állapitja meg. Ez az eset áll elő akkor, ha a tévedés oly körülményre vonatkozik, melyet mindkét fél alaposnak, tehát sem vitásnak, sem bizonytalannak nem tartott és az a körülmény oly természetü, hogy a vita, illetőleg bizonytalanság okául szolgált, a mely miatt a felek egyezkedtek s a mely körülményre vonatkozó tévedés hiányában semmiféle vita vagy bizonytalanság elő nem állott volna. A T. abból indul ki, hogy ha a felek valamely körülményt oly bizonyosnak vettek, hogy szerződésüket arra alapitották: akkor ez a körülmény a szerződés alkotó részéül tekintendő. Azt lehet mondani tehát, hogy az ilyen körülmény fennállása a szerződés előfeltételéül szolgál. Azon különféle következmények közül, a melyek ilyen tévedésnek a szerződésre vonatkozó hatásául megállapithatók (pl. visszalépés joga), a T. azt fogadta el, a mely a szerződés hatálytalanságát irja elő. Leginkább megfelel ez a megoldás az egyezség czéljának és az élet felfogásának is: ha az alapul fekvő körülmény valótlannak bizonyul, azt ugy kell tekinteni, mint a szerződést felbontó feltételt. Igy — a mint az 1746. §. kimondja — ha oly körülmény, a melynek valóságát az egyezkedő felek feltételezték és a melyre egyezségüket alapitották, utólag valótlannak bizonyul: az egyezség hatálytalan.

Szükséges tehát, hogy az a körülmény, a melyre nézve a felek tévedésben voltak, valóban az egyezség alapjául szolgáljon; továbbá, hogy nemcsak a felek egyike, hanem mindkét fél tévedésben legyen s végül, hogy a tévedés oly természetü legyen, melynek nem létezése esetében az egyezség tárgyát képező vita vagy bizonytalanság létre se jöhessen.

Az egyezség természetéből következik, hogy az egyezkedő felek valamelyikének oly körülmény iránti tévedése, a melyet az egyezség megkötésekor bizonytalannak tartott, az egyezség érvényét nem érinti. (1747. §.). A felek a szerződés értelmében a vitát vagy bizonytalanságot el akarják háritani, az a körülmény, hogy a vitára vagy bizonytalanságra vonatkozó körülmények a valóságban hogyan állanak: tekintetbe nem jön.

Ha utólag okiratok kerülnek elő, a melyekkel az egyezség megkötésekor fenforgott bizonytalanság el lett volna hárítható: ez a körülmény sem érinti az egyezség érvényét. Mert a felek azt a jogviszonyt, a melyet az egyezséggel rendezni óhajtanak, nem azért tartották bizonytalannak, mert azok a segédeszkö-

zök, a melyekből a valódi jogállapot megállapitható lett volna, nem léteztek, hanem azért, mert ezek a segédeszközök rendelkezésre nem állottak. Az utólag megkerült okiratok tehát nem vonhatják el az egyezségnek a szerződés megkötésekor fennálló alapját: a mint ezt az 1747. §. második mondata világosan kifejezi.

MÁSODIK FEJEZET.

Tartozás-elismerés.*)

1748. §.

Az elméletben és a gyakorlatban is sok vita és controversia tárgyát alkotta és részben alkotja még ma is az a kérdés, vajjon a kötelem materialis causájától független elismeréséből valamely fennálló tartozásnak vagy ugyanily módon való kötelezéséből valamely szolgáltatásnak mennyiben lehet önálló kötelező erőt származtatni. A gyakorlati élet eme igen gyakori abstract kötelezési formáinak régebben többnyire csak bizonyitó erőt tulajdonitottak. Az ujabb elmélet azonban, s ennek megállapitásait követve az ujabb jogfejlődés és törvényhozás is az abstract kötelezésnek érintett formáit önálló kötelmi alapként széles körben ismerte el és emelte érvényre. Joggyakorlatunk ugyan általánosságban inkább az ellenkező álláspont felé hajlik, s a jogalapot, jogczimet a kötelem oly lényeges alkotó elemének tekinti, a melynek hiányában nem jön létre érvényes kötelezettség, kivételesen azonban ettől az állásponttól eltér, s nevezetesen az egyezségen vagy összeszámoláson alapuló abstract kötelezést érvényesnek tekinti, és p. o. az engedmény érvényéhez sem kivánja meg a jogalap előadását.

A kötelezés szóban levő módjait a jogélet és a forgalom hátránya nélkül ma már alig lehetne kizárni; de erre nem is lenne elfogadható ok. Kétségtelen ugyan, hogy azok a körülmények, melyekből a kötelezettség származik, s nevezetesen a czél, melynek megvalósitása a kötelem alapitásában a felek előtt

*) V. ö: Apáthy-terv. 772—775., N. 780—782., 812. II.; Sz. 1397.—1401., Sv. 15, C. 1108., 1131., 1132., 1337., B. 21—23., 212., D. 922—926.

lebeg: a kötelem jogalapja, nemcsak a kötelem létrejöttének historikuma, hanem tartalmának köre és terjedelme szempontjából is igen lényeges jogi jelentőséggel birnak; de még sem oly feltétlenül szükséges alkotó elemei magának a kötelemnek, hogy a felek kötelezettségüket, s illetőleg jogosultságukat azoktól el ne választhatnák. Hogy bizonyos tényekből és jogviszonyból kifolyólag mivel tartozik az adós hitelezőjének, s illetőleg ez mit van jogositva tőle követelni, ennek feltétlen és oly megállapitása, mely nem teszi szükségessé a követelést létrehozó, s idők multán könnyen feledésbe merülhető körülmények előadását és bizonyitását, ez ép ugy áll a feleknek, mint a jogviszonyokat tisztázó hatásánál fogva a jogéletnek és forgalomnak érdekében. Másoldalról azonban az is bizonyos, hogy az abstract kötelezés lényegesen megneheziti az adós helyzetét, amennyiben nem csak védelmének eszközeit korlátozza, de reá forditja a bizonyitás terhét az eredeti jogalapból merithető oly tényállitások tekintetében is, a melyek különben a kereset megalapitásához tartoznának. E mellett a magánjog egész területén oly különböző érdekek és tekintetek érvényesülnek, amelyekre való tekintettel az abstract kötelezésnek egész általánosságban helyt adni alig volna lehetséges. Mindez azonban csak arra utal, hogy szigoruan kell megszabni az előfeltételeknek azt a körét, melyen belül a kötelezés abstract módja helyt foghat a nélkül, hogy más, fontosabb érdekekkel és tekintetekkel jönne összeütközésbe.

A T. jelen fejezete az abstract kötelezésnek két alakzatát szabályozza: a tartozás-elismerést (1748. §.) és uj tartozásnak abstract kötelező igéretét (1751. §.). A tartozás-elismerés valamely fennálló tartozásnak abstract kötelezésre irányuló szándékkal történő elismerését foglalja magában. Ellenben az abstract kötelező igéret valamely uj szolgáltatásnak, uj tartozásnak oly módon való kötelezésében áll, hogy a kötelezettséget maga az igéret, jogalaptól függetlenül alapitsa meg. Kétségtelen, hogy mind a két esetben az alapul fekvő kötelmi viszony szolgáltatja az abstract elismerés s illetőleg igéret indokát, s mindkettő ezzel áll vonatkozásban. Inkább csak alaki és elméleti természetü tehát a különbség, mely az abstract kötelezésnek érintett módjai között mutatkozik. Ennélfogva materialiter mindkettő helyesen csak egységesen, egyenlő elvekből szabályozható. Ezért a T. mind a

kettőt egy fejezetbe foglalja. A T. ugyan a szabályokat a tartozás-elismerésre állitja fel. Az 1751. §-ban azonban ezeket a szabályokat kiterjeszti az abstract kötelező igéretre. Hogy a szabályozás külön s mily sorrendben, vagy egybefoglaltan történik-e, ennek nincs rendszerbeli jelentősége. A tartozás-elismerés azonban gyakoribb és elnevezésében is határozottabb formája az abstract kötelezésnek, s ezért megfelelőbbnek látszik a szabályozás alapjául ezt elfogadni. A mi tehát alább a tartozáselismerésre nézve felhozatik, az lényegileg megfelelően áll az abstract kötelező igéretre is.

A T. szerint a fennálló tartozás elismerése (1748. §.), valamint az abstract kötelező igéret is (1751. §.) a jogalaptól független kötelezettséget csak akkor állapit meg, ha tárgyát határozott pénzösszeg vagy határozott mennyiségü egyéb helyettesithető dolog alkotja, s nevezetesen a T. azt, ugy amint p. o. a német ptkönyv is teszi, egyéb tárgyu kötelmi viszonyra ki nem terjeszti. A helyettesithető dolog fogalmára nézve: v. ö. 489. §. Habár külön nincs kiemelve, kétségtelenül idetartoznak a szükebb értelemben vett, nevezetesen a személyhez nem kötött s a közforgalom tárgyát alkotó értékpapirok is, a melyek helyettesithető dolognak tekinthetők; ellenben egyéb értékpapirok nem esnek ebbe a kategoriába (p. o. takarékpénztári betétkönyvecske, névre szóló részvény stb.). A gyakorlati életben az abstract kötelezés többnyire csak az emlitett tárgyu kötelmi viszonyokra nézve fordul elő, s ennélfogva annak szabályozása kiválóbb gyakorlati jelentőséggel csak ezekre nézve bir. De erre nem is tekintve, ami nevezetesen a nem helyettesithető dolgokra vonatkozó kötelmi viszonyt illeti, ennél a jogalapnak a szolgáltatás individualis megjelelése és az adós kötelezettségének s felelősségének mérve szempontjából lényegesebb jelentősége van, amelyre való tekintettel az abstract kötelezés elismerése czélszerünek nem mutatkozik. Ehhez járul, hogy a T. álláspontjának, mely a tulajdonátruházásához az abstract dologi szerződés elméletének mellőzésével érvényes kötelezettséget (jogalapot) kiván (v. ö. 625. és 650. §-okkal, továbbá Ind. II. k. 109. s köv. lapjaival), a jogalaptól független, abstract kötelezés általában nem felelne meg. Különösen áll ez a telekkönyvezett ingatlanokra nézve, a melyeknél a telekkönyvi jogszerzéshez a tartozás abstract elismerését vagy az ingatlan szolgáltatásának

abstract igéretét elegendő jogalapnak elfogadni már csak azért sem volna lehetséges, mert ez lényegében nem volna egyéb, mint az abstract bekeblezési engedélynek a telekkönyvi bejegyzés alapjául való elfogadása, amit pedig a T. a telekkönyv biztossága érdekében általában ki akar zárni. Más természetü szolgáltatásra, nevezetesen p. o. munkateljesitésre, nem tevésre stb. irányuló kötelmeket a mellett, hogy a kérdés gyakorlati jelentőséggel ezekre nézve nem bir, a kötelmi viszony természetére való tekintetből is czélszerübb az abstract kötelezés tárgyköréből kizárni.

Az abstract kötelezés tárgykörének érintett megvonása által ki van zárva a jelen fejezet köréből a nem kötelmi jellegü jogviszonyokat tárgyazó elismerés is. A T. erről általánosságban már csak a jogviszonyok természetének különbözősége miatt sem rendelkezhetik. Hogy mennyiben lehet ily jogviszonyokra nézve jogváltozást eredményező elismerésnek helye, ezt a concrét jogviszony természetének gondos méltatásával az általános jogelvek alapján kell megitélni. Egyes jogviszonyok tekintetében az elismerés és ennek joghatálya különösen van szabályozva. (V. ö. p. o. 195., 197., 201., 205., 206., 214., 346., §§., 360. §. III.). A T. továbbá csak a positiv elismerésről rendelkezik. Ennélfogva nem tartozik ide, s külön van szabályozva a negativ elismerés is. (V. ö. 1323. §.).

A perbeli elismerés kérdését az eljárási szabályok szabályozzák. (V. ö. 1893: XVIII. t.-cz. 104., 117. 1. pont; a magyar pts. törvényjavaslata: 394., 419.). Az elismerésnek nem tárgyai a tények. Kötelezőtény elismerése, helyesebben beismerése legfeljebb csak a bizonyitás szempontjából bir jelentőséggel, s mint ilyen a perjog körébe vág. Lehetséges azonban, hogy a ténybeismerésben esetleg jogelismerés is foglaltatik, melynek hatálya az anyagi jog szabályai szerint lesz megitélendő.

A mi a tartozás-elismerés kötelező erejének kérdését illeti, ezt a T. attól teszi függővé, hogy az elismerés mással, nevezetesen a hitelezővel szemben *kötelező szándékkal és irásban* történjék. Nem mással szemben tett vagy egy nem érdekelt harmadik személyhez, tehát nem a jogosulthoz intézett, habár irásbeli egyoldalu elismerő nyilatkozatnak époly kevéssé van kötelezettség-alapitó hatálya, mint a jogosulthoz kötelező szándék nélkül intézett elismerésnek. Perjogi kérdés, hogy még az ily

nyilatkozatnak is a perben mennyiben lehet hatálya a kötelezettség bizonyitása szempontjából. Hogy a tartozás-elismerésnek kötelező ereje a másik fél részéről való elfogadástól függ, s tehát hogy csak a szerződésszerü tartozás-elismerés bir kötelező erővel, ezt a T. kifejezetten ugyan nem mondja ki, de ezzel nem akar a mellett állást foglalni, hogy a máshoz intézett egyoldalu elismerő nyilatkozat az abstract kötelezettség létrejöttéhez már elegendőnek lenne tekintendő. Az irásbeli forma csak az elismerő nyilatkozathoz lévén szükséges, ennek elfogadása alakszerüség nélkül történhetik; s ennélfogva a tartozáselismerésnek legalább hallgatólagos elfogadása és ezzel a tartozás-elismerésnek abstract szerződesi jellege kifejezett rendelkezés hiányában is meg lesz állapitható, ha a hitelező a birtokában levő elismerő okirat alapján érvényesiti követelését.

A tartozás-elismerés kötelező erejéhez megkivánt irásbeli forma-kellék a tartozás-elismerés szigorubb hatályára való tekintetből a forgalom biztossága érdekében mutatkozik szükségesnek, s nevezetesen ellensulyozni van hivatva a jogalaptól függetlenitett kötelezettségvállalásból eredhető esetleges kétségeket és hátrányokat. Az adósnak a jogalaptól független kötelezettség vállalására irányuló komoly szándéka kellő biztossággal csak igy lesz megállapitható. A jogosultat az abstract kötelezésből különös hátrány nem érheti, s azért nincs szükség arra, hogy a szerződés kellékei az ő részéről is szigorittasanak; ennélfogva, a mint fentebb már emlitve volt, a tartozás-elismerés elfogadása formátlanul történhetik.

Nem kivánja meg a T. az irásbeli formát, s nevezetesen a szóbeli elismerést is kötelezőnek nyilvánitja, ha az elismerés egyezségen vagy elszámoláson alapul. Ezekben az esetekben már magából az elismerés alapjából és czéljából okszerüleg következtethető az adósnak abstract kötelezésre irányuló akarata, s különös érdek az irásbeli forma kellék megszabását szükségessé nem teszi. (V. ö. N. 782.)

Az irásbeli alakot közelebbről az általános szabályok szabják meg (v. ö. különösen 947. §.). Ha az alapul fekvő kötelemre nézve külön, s nevezetesen más vagy szigorubb alak (p. o. közokirati forma) van előirva, az abstract kötelezés érvényéhez az egyszerü irásbeli alak nem elegendő, hanem szükséges, hogy az abstract kötelezés is ennek a külön alaknak feleljen meg

(1748. §. II.); különben a felek az alapul fekvő kötelemre megkivánt alakszerüségeket a tartozás-elismerés segélyével kijátszhatnák.

Az ekként létrejött tartozás-elismerés önállóan kötelez a szolgáltatásra, bár az elismert tartozás jogalapja az elismerésből nem tünik is ki. Ennek megfelelően a jogosultnak is a tartozás-elismerés alapján az eredeti jogalaptól független és az elévülés szempontjából is önálló követelése támad a szolgáltatásra. Keresetének megalapitása végett nem kell az eredeti jogalapra visszamennie, s az adós nem tagadhatja meg a teljesitést azon az alapon, hogy a tartozás-elismerésből ennek jogalapja ki nem tünik. Egyébként az, hogy a tartozás-elismerésből az alapul fekvő kötelmi viszony ki ne tünjék, nem képezi előfeltételét az abstract kötelezésnek. Akár teljesen mellőzve van a jogalap megjelelése, akár általánosságban, vagy esetleg egész körülményesen elő van adva az elismerő okiratban: ez a tartozás-elismerés abstract kötelező erejére nézve nincs befolyással; lényeges e részben csak az, hogy a fél a jogalaptól függetlenül akarta magát kötelezni. Ennél fogva a T. szerint az abstract kötelezés nincs korlátozva a kötelezés absolut és relativ önállóságának eseteire, tehát azokra az esetekre, a midőn a jogalap teljesen mellőzve van vagy csak általánosságban van felemlitve az okiratban, amint ezt p. o. a német ptkönyv első tervezete tette; hanem ezen tulmenőleg kiterjed azokra az esetekre is, midőn a jogalap egész részletesen elő van adva a kötelező okiratban, feltéve, hogy a félnek az abstract kötelezésre irányuló akarata e mellett is kétségtelen. Mig viszont az abstract kötelezés szándéka nélkül a jogalap teljes ellhallgatása (cautio indiscreta) magában véve még nem állapitja meg a jogalaptól független kötelezettséget. Hogy a jogalap meg van-e jelelve vagy sem és hogy a megjelelés általános vagy részletes-e, ez többnyire csak esetleges és a felek abstract kötelezési szándékával szükségszerü összefüggésben nem álló körülmény, melyre annál kevésbé lehetne döntő sulyt helyezni, mert az abstract és a causalis ügylet elkülönitése ezen az alapon gyakorlatilag nem volna lehetséges, és belső jogosultsággal sem birna.

A tartozás-elismerés önállóságának következménye, hogy a belőle eredő követelés önálló, nevezetesen a rendes elévülési

idő alá esik, még ha az alapul fekvő követelés elévülése rövidebb lenne is. A feleknek azonban jogában áll az elévülési időt megröviditeni s nevezetesen az alapkövetelés rövidebb elévülését fentartani (1358. §. I.[2]); s a feleknek erre irányuló akarata többnyire meg lesz állapitható, ha az elismerő okiratban utalás történt az alapul fekvő kötelemre.

Némely törvénykönyv és tervezet (Sz. 1400.; D. 926; Apáthy terv. 775.) kiemeli, hogy a tartozás megfizetésére nézve kötelezettséget nem állapit meg az, hogy az adós a hitelezőnek valamely tartozástól kamatot fizetett vagy hogy a hitelezőtől fizetési halasztást kért vagy kapott. Ily szabály kimondására a T. szerint, mely az elismerést irásbeli alakhoz köti, nincsen szükség.

1749., 1750. §§.

A tartozás-elismerésnek az alapjául szolgáló kötelemhez, az eredeti jogalaphoz való viszonya két irányban jő figyelembe: t. i. egyfelől a hitelező, másfelől az adós szempontjából.

Hogy a hitelező követelését mind a két alapon, vagy csak az elismerés alapján érvényesitheti-e: e részben első sorban a felek megállapodása szolgál irányadóul, kétség esetében az enyhébb, nevezetesen az a magyarázat lesz megfelelő, hogy a hitelező követelését akár az eredeti jogalapon, akár az elismerés alapján érvényesitheti (1749. §.[1]) A tartozás-elismerésnek a felek erre irányuló akarata nélkül u. i. nem lehet az eredeti jogalapot megszüntető, nováló hatályt tulajdonitani; mert az elismerésnek czélja többnyire nem az, hogy uj kötelmet állitson a réginek helyébe, hanem hogy ezt, s illetőleg a feleknek ebből eredő jogait és kötelezettségeit megerősitse és fixirozza. A hitelező tehát az elismerés önálló alapjáról visszatérhet az eredeti jogalapra, s követelését ebből származtathatja.

Ha a hitelező az eredeti jogalapon érvényesiti követelését, ez ellen az adós szintén az eredeti jogalapból meritett kifogásokkal élhet. Ily kifogás esetében kétség merülhetne fel arra nézve, vajjon a hitelező a perben áttérhet-e azzal szemben az elismerés alapjára, s nevezetesen nem lesz-e ez, mint meg nem engedett keresetalap-változtatás kizárva? Hogy ez áttérés, s

illetőleg a kifogással szemben a tartozás-elismerésre való hivatkozás az eredeti alapon meginditott perben, vagy egyáltalán ki legyen zárva, erre nincs semmi elfogadható ok, s nevezetesen az elismerésnek az eredeti jogalappal való materialis összefüggése mellett nem volna igazolható, hogy az elismerésnek joghatálya ily mérvben korlátoztassék. A T. tehát az eljárási szabályokból esetleg származható ily visszás következmények elháritására czélszerünek látta kifejezetten megengedni, hogy a hitelező az eredeti jogalapon támasztott követelése ellen érvényesitett kifogásokat a tartozás-elismerésre való hivatkozással elhárithassa. (1749. §.'; v. ö. Bähr: Gegenentwurf: Schuldversprechen, §. 4.) Ily hivatkozás esetében az adós az elismerés ellen az eredeti jogalapból csak annyiban fog védekezhetni, amennyiben az 1750. §. szerint erre joga van.

A tartozás-elismerésnek az alapul fekvő kötelemhez való viszonyában igen fontos annak a további kérdésnek megoldása, hogy az adós az elismeréssel szemben az eredeti jogalapból mennyiben emelhet kifogásokat. Feltétlenül meg kell ezt engedni akkor, ha az alapul fekvő kötelem kényszeritő jogszabálynál fogva semmis vagy az abból származó követelés birói uton nem érvényesithető. Ily esetben az elismerésnek is semmisnek kell lennie, illetőleg belőle nem származhatik birói uton érvényesithető követelés (1750. §. I.); mert különben a törvény módot nyujtana a feleknek arra, hogy az alapul fekvő kötelmi viszonyra fennálló kényszeritő vagy korlátozó szabályt abstract szerződéssel kijátszhassák.

Egyebekben az elméletnek és az ujabb törvényhozásoknak, melyek ezt a kérdést szabályozzák, az az álláspontja, hogy az adós az elismert kötelem fenn nem állása, nevezetesen érvénytelensége, megszünte, vagy a jogalap teljes hiánya miatt az elismerésből folyó kötelezettsége ellen csak annyiban tehet kifogást, amennyiben az alaptalan gazdagodás visszakövetelésének előfeltételei forognak fenn. Az elismerés és a hitelezőnek abból származó önálló követelése u. i. e részben ugy jelentkezik, mint az adósnak oly szolgáltatása, amelyhez a hitelező az ő rovására jogalap nélkül jutott. Ennélfogva az adós az érintett előfeltételek alatt az alapul fekvő viszonyra támaszkodva a condictio szabályai szerint követelheti a kötelezettség alól leendő felmentését és az elismerő okirat visszaadását (1750. §. II.).

Kétség elháritására a T. czélszerünek látta ezt világos szabályként kifejezni. Önként érthető, hogy az elismerő okiratnak az a hatálya, hogy az adósra háritja a bizonyitás terhét, ebben az esetben is megmarad, s ennélfogva részéről nem elegendő az alapul fekvő kötelem fennállását tagadásba venni, hanem a kötelem fenn nem állását, mint a condictio előfeltételét, neki kell bizonyitania. Az 1750. §. második bek.-ben hivatkozott 1774. §-ból kitünik, miszerint az adósnak az a joga, hogy a kötelezettség teljesitését megtagadja, nem esik elévülés alá, s nevezetesen fennmarad a felmentés iránt támasztható követelésének elévülése után is.

Önként érthető egyébiránt az is, hogy a felek a tartozás-elismerésnek az eredeti jogalaphoz való s most érintett viszonyát eltérőleg szabályozhatják, s nevezetesen az adósnak az eredeti jogalapra való hivatkozás tekintetében messzebbmenő jogokat is adhatnak.

A tartozás-elismerésnek önállóságából önként következik, hogy ellene az eredeti jogalaptól függetlenül is ép ugy érvényesithetők kifogások, mint más szerződés ellen; ennélfogva az adós jogositva van magát az elismerést az annak adásánál közbejövő tévedés, megtévesztés vagy fenyegetés miatt megtámadni vagy az általános szabályokból eredő egyéb jogokat vele szemben érvényesiteni.

1751. §.

A T. a tartozás-elismerés mellett az abstract kötelező igéretet, vagyis az abstract kötelezésnek azt az alakját, melynél valaki akként kötelezi magát a szolgáltatásra, hogy kötelezettségét maga az igéret, jogalaptól függetlenül alapitsa meg, ugyanazon tárgykörben s ugyanazon előfeltételek alatt ismeri el önálló kötelezési alapnak, mint a tartozás-elismerést. Ennélfogva erre is lényegileg ugyanazok a szabályok állanak. E részben tehát utalunk az előző §-okra s azok indokolására.

Ezeken tulmenőleg különös magyarázati szabályt állit fel a T. az abstract igéretre az 1751. §. második bek.-ben. Ahhoz, hogy az abstract fizetési igéret önmagában, a jogalaptól független czimet alapitson meg, épp ugy, mint az abstract tarto-

zás-elismerésnél a feleknek erre irányuló szándéka szükséges. Ha a hitelező a kötelezettség jogalapját fel nem tüntető adóslevélnek van birtokában, a közönséges életfelfogásnak is megfelelően kétség esetében joggal lehet feltételezni, hogy az adós az adóslevelet abstract kötelezésre irányuló szándékkal adta a hitelezőnek; az adós u. i. komoly kötelező szándék nélkül nem szokott hitelezőjének adóslevelet adni. Ez az érintett esetben a fenforgó körülményekből többnyire egy ezt kifejező különös szabály hiányában is bizonyitottnak lenne tekintendő. A T. azonban czélszerünek látta azt világosan kimondani.

HARMADIK FEJEZET.

Utalvány.*)

1752. §.

Az utalványt a T. kereskedelmi jogunk és a német ptkönyv példájára önálló és az alapul fekvő jogviszonytól független, elvont ügyletként szabályozza. Az utalvány ebben az alakjában a modern jogélet fejleménye. Régibb és részben az ujabb törvénykönyvek és tervezetek is az utalványt a T.-től több tekintetben eltérően fogják fel. Az osztrák ptkönyv az utalványban csak a kötelem megszüntetésének eszközét látja, s mint ilyent a jogok és kötelezettségek átváltozásának esetei között tárgyalja; feltétele e szerint az utalványnak, hogy az utalványozó adósa az utalványosnak, s czélja, hogy az utalványozottat készfizető adósként állitsa az utalványozó helyébe. Lényegileg ebből indul ki a porosz Landrecht is, de már ezen tulmenőleg egyéb eseteket is szabályoz. Ellenben a pandektajogászok uralkodó felfogása, valamint az ezt követő törvénykönyvek és tervezetek (Sz. Sv. H. B. D. Apáthy-terv.) az utalványt az alapul fekvő materialis viszonytól és a czéltól, melyet a felek vele megvalósitani szándékoznak, többnyire függetlenitik ugyan, de benne lényegileg csak a megbi-

*) V. ö. 1875: XXXVII. t.-cz. 291 - 298., Apáthy-terv. 617 627„ N. 783—792., O. 1400-1410., Sz. 1328—1338., P. L. R. 1. r. 16. cz. 251—299., Z. 1195 - 1205., Sv. 406--414., H. 304—312., B. 722 - 733., D. 717—726.

zásnak egyik különleges faját ismerik fel, amennyiben az utalványozónak az utalvány lényegét alkotó rendelkezését mint kettős megbizást fogják fel, t. i. egyfelől az utalványozott megbizását arra, hogy az utalványos kezéhez szolgáltatást teljesitsen és másfelől az utalványos megbizását a szolgáltatás átvételére. Ezen felfogásnak következménye, hogy az utalvány szabályait a megbizással s ennek elveivel hozzák többnyire kapcsolatba. A T. szerint az utalvány önálló jogügylet, melynek egyéb ügyletfajoktól különálló jelentősége és sajátos természete van.

Az 1752. §. alapvető rendelkezése szerint utalvány létrejöttéhez szükséges, hogy a benne szereplő három személy közül az egyik (utalványozó) oly okiratot állitson ki, mely által a másikat (utalványozott) arra utasitja, hogy pénzt vagy egyéb helyettesihető dolgokat szolgáltasson a harmadiknak (utalványos), akit ismét a szolgáltatás felvételére hatalmaz fel; és ezen felül szükséges, hogy az utalványozó ezt az okiratot az utalványosnak kiszolgáltassa. Az utalványozó eme ténykedésének, t. i. az okirat kiállitásának és az utalványos részére történt kiszolgáltatásának sajátos joghatálya abban nyilvánul, hogy ez által az utalványozó felhalmazza az utalványost az utalvány tárgyát alkotó szolgáltatás felvételére és egyuttal az utalványozottat felhatalmazza arra, hogy a szolgáltatást az ő, t. i. az utalványozó számlájára az utalványos kezéhez teljesitse. Ez a kettős felhatalmazás az utalvány lényegéhez tartozik. A felhatalmazás azonban nem azonos a megbizással. Az utalványos csak jogositva van a szolgáltatás átvételére, az utalványozott csak jogositva van a szolgáltatásnak az utalványozó számlájára való teljesitésére; de egyik sincs ebben az irányban kötelezve, s különösen az utalványos az utalvány alapján még nincs jogositva az utalványbeli meghagyás teljesitésének követelésére sem. Az utalványbeli felhatalmazással a körülmények szerint ugyan megbizási viszony is lehet egybe kötve; de ez okvetlenül nem szükséges. Ép azért általában nem lehet az utalványt kettős megbizásnak tekinteni.

Közelebb áll az utalvány a meghatalmazási viszonyhoz (v. ö. 1013. s köv. §-okkal); de ettől is több tekintetben lényegesen különbözik. A meghatalmazás képviseleti jog megalapitására irányul; a meghatalmazott a meghatalmazó nevében köthet jogügyletet, mely által a képviselt lesz jogositva és kötelezve. (1006. §.) Ellenben az utalványban rejlő felhatalmazás

alapján sem az utalványos, sem az utalványozott nem az utalványozó képviseletében, hanem saját nevükben járnak el; az utalványosnak épugy önálló joga van a szolgáltatás átvételére, mint az utalványozottnak a teljesitésre. E mellett a meghatalmazás lehet kausalis (v. ö. 1014. §. indokolásával), mig az utalvány mindig abstrakt ügylet. Nem volna tehát helyes az sem, ha az utalvány, mint a meghatalmazásnak különös esete szabályoztatnék.

Közel áll az utalvány az átvételi és a fizetési megbizáshoz is. Csakhogy nem is tekintve arra a különbségre, mely abból származik, hogy az utalvány megbizásnak egyáltalán nem tekinthető, az átvételi és fizetési megbizás nem állanak egymással oly intézményszerü kapcsolatban, mint az utalványban foglalt kettős felhatalmazás; minélfogva amazok bármelyike mindaddig visszavonható, a mig a megbizás tényleg végrehajtva nincs; ellenben az utalvány visszavonását a tényleges teljesités előtt is már magában véve az a tény kizárja, hogy az utalványozott azt elfogadta.

Hogy mily czélra lett az utalvány kibocsátva, ez az utalvány fogalmára közönbös. Az utalvány független a czéltól, melyet a felek segélyével megvalósitani szándékoznak, és az utalványban szereplő személyek között fennálló materialis jogviszonytól, mely az utalványozási ügylet alapját képezi. Az utalvány ezektől formailag különálló, abstrakt ügylet. Az tehát, hogy az utalványozó és az utalványos, vagy az utalványozó és az utalványozott között az utalvány kibocsátásakor kötelmi viszony álljon fel, ez az utalvány fogalmához nem tartozik és érvényének feltételét nem alkotja. Lehetséges, hogy épen az utalvány segélyével akarnak csak a felek ily kötelmi viszonyt megalapitani. Az utalványnak tehát nemcsak az utalványozót az utalványos irányában terhelő tartozás kiegyenlitése lehet a czélja, hanem esetleg ép ellenkezőleg az utalványos részére nyujtandó hitel, vagy ajándék. Az sem szükséges, hogy az utalványozott adósa legyen az utalványozónak ; lehetséges, hogy az utalvány mint hitelmüvelet alapján az utalványozó válik az utalványozottnak adósává. Az utalvány ily különféle czélok szolgálatában a javak forgalmát és kicserélését könnyiti meg, s ez a szerepe az, mely a magánjogi forgalomban is neki oly kiváló jelentőséget kölcsönöz.

Az intézmény gyakorlati jelentősége kiváltképen csak az irásbeli utalványnál jut érvényre. A T. jelen fejezete tehát egyezőleg különösen a német ptkönyvvel (783.) csak *az irásbeli utalványt* szabályozza. Az utalványbeli meghagyást okiratba kell foglalni. Elegendő lesz, ha az okirat a 947. §-nak megfelel. Az okirat érvényéhez magának az „utalvány“ szónak használata nem szükséges; az utalvány ilyen értelemben nem oly formálactus, mint a váltó; elegendő, ha az okiratból kitünik, hogy az utalványozó valóban utalványt akart kibocsátani. Nem szükséges az okiratban az alapul szolgáló jogviszony (jogalap) feltüntetése sem; de felemlitése nem is érinti az utalvány érvényét.

Az azonban, hogy a T. kifejezetten csak az irásbeli utalványt szabályozza, még nem jelenti azt, hogy *a szóbeli utalványozásnak* a gyakorlati élet által bevett intézményét megszüntetni s illetőleg az ily utalványokat érvénytelennek kivánná tekinteni. Az 1752. §. szövegezése kizárja ezt a következtetést, mert ez csak az irásbeli utalvány kellékeit és hatályát akarja megállapitani, a szóbeli utalványt pedig egyszerüen hallgatással mellőzi, a nélkül, hogy érvénytelennek nyilvánitaná. Hogy mily hatály tulajdonitandó a szóbeli utalványnak, ez az eset körülményeinek figyelembevételével az általános elvek alapján és a felek megállapitható akarata szerint döntendő el. Kétség esetében feltehető lesz, miszerint a felek a szóbeli utalványnyal ugyanazt a czélt szándékoztak megvalósitani, a mit hasonló körülmények között az irásbeli utalványnyal. Ily esetben tehát a jelen fejezet határozatai azoknak kivételével, melyeknek alapfeltételét az utalvány irásba foglalása szolgáltatja, a szóbeli utalványra is megfelelően alkalmazhatók lesznek annyival is inkább, mert a concrét esetek magyarázatában többnyire abból lesz lehetséges kiindulni, hogy a felek hallgatólagos megállapodása a jelen fejezet megfelelő rendelkezéseiben megszabott következményekre irányult.

Az utalvány *tárgyát* a T. szerint pénz vagy egyéb helyettesithető dolog képezi. Egyéb tárgyra vonatkozó utalványok a gyakorlatban nem igen fordulnak elő; ennélfogva a szabályozásnak ezekre is kiterjesztése gyakorlati okokból szükségesnek nem mutatkozik. Mig erre nem tekintve, az utalványnak egyéb tárgyakra is kiterjesztése ellen lényegileg ugyanaz a megfontolás szól, mint a tartozás elismerésnél (v. ö. 1748. §. indokolá-

sával). Az utalványnak az utalványozott részéről való abstrakt elfogadása alapján az utalvános követelési jogot nyer a szolgáltatás teljesitésére. (V. ö. 1755. §. I.). Különösen a telekkönyvi ingatlan szolgáltatására irányuló meghagyásnál a tulajdonátruházásnak a T. által megszabott alapfeltételeivel alig volna összeegyeztethető, hogy a telekkönyvi jogszerzésnek alapját a feleknek ily abstrakt nyilatkozata szolgáltassa. Az utalvány tárgykörének ily megszoritása által egyébiránt a T. összhangban marad kereskedelmi törvényünkkel (291. II.), s megegyező álláspontot foglal el a német ptkönyvvel (783.), a drezdai (717.) és az Apáthy-féle terv.-el (617.) Csak pénz lehet az utalvány tárgya a zürichi ptkönyv (1195.), a svájczi kötelmi jogi törvény (406.), a bajor javaslat (722.) és a hesseni terv. (304.) szerint. — A helyettesithető dolog fogalmára nézve v. ö. 489. §-al. A helyettesithető dolog mellett a T. az *értékpapirt* ugy mint ezt a kereskedelmi törvényünk és a német ptkönyv teszi, külön nem emliti. Kétségtelen azonban, hogy az értékpapirok is, a mennyiben a helyettesithető dolgok fogalma alá vonhatók, igy nevezetesen a közforgalom tárgyát alkotó, nem személyhez kötött értékpapirok, ide tartoznak. Csak ebben a szükebb értelemben emliti fel az értékpapirokat az utalvány tárgyai között kereskedelmi törvényünk és a német ptkönyv is.

Hogy a szolgáltatásra szóló meghagyás feltétlen és viszteher nélküli legyen, ez nem tartozik az utalvány lényegéhez, bár többnyire ilyen lesz az utalvány. Nincs kizárva, hogy a szolgáltatás ellenszolgáltatástól tétessék függővé.

Az utalványozási ügylet létrejöttéhez, amint fentebb emlitve volt, az utalványozó egyoldalu irásbeli utasitó nyilatkozatán kivül ennek az utalványos részére való kiszolgáltatása is szükséges. Hogy az utalványozó okirat „*kiszolgáltatása*“ az utalványozó egyoldalu jogcselekményének, vagy pedig az utalványozó és az utalványos közt létrejövő szerződésnek tekintendő-e: ez inkább csak az elméleti construktió kérdése, s ebben a T. határozottan állást nem foglal. A kérdésnek az a vonatkozása, vajjon a kiszolgáltatás joghatálya beáll-e már az által, hogy az utalványos az utalványt megkapja, vagy ehhez ezen felül elfogadás is szükséges-e, amennyiben magából az utalványból az utalványosra csak az 1757. §-ban emlitett értesitési kötelezettség származik, különös gyakorlati jelentőséggel nem bir. Az utalványos értesitési köte-

lezettségének jogászi megalapitása czéljából a kiszolgálást, s illetőleg magát az utalványt az utalványozó és az utalványos közt létrejövő formál szerződésként construálni mulhatlanul nem szükséges; mert bár a máshoz intézett egyoldalu jognyilatkozat arra nézve, a ki azt megkapja, kötelezettséget az általános elvek szerint nem is von maga után, ez még nem zárja ki, hogy ez alól a szabály alól különös okokból positiv rendelkezéssel kivétel állapittassék meg. Viszont azonban az utalvány természetével nem ellenkezik az sem, hogy létrejöttéhez az utalványozó és utalványos között keletkező szerződés, s tehát a kiszolgáltatott utalványnak az utalványos részéről való elfogadása kivántassék meg. A T. ugyanis az utalványos részéről alakszerü elfogadási nyilatkozatot nem kiván s ilyentől az utalvány joghatályát, s nevezetesen az utalványosnak az 1757. §-ban megszabott értesitési kötelezettségét függővé nem teszi. Ennélfogva az elfogadás formátlanul és pedig hallgatólag is történhetik. Ezt a felfogást látszik követni joggyakorlatunk is (v. ö. M. E. H. IX. 14920. sz., Curia: 1897. ápr. 8. I. G. 32, sz. itélete) és az utalványnak ily értelmü constructiója a T. szerint sincs kizárva.

Abból, hogy az utalvány létrejöttéhez az utalványozó okiratnak az utalványos részére való kiszolgáltatása szükséges, és hogy az utalványost, a kinek kezéhez a szolgáltatást teljesiteni kell, az utalványban meg kell nevezni, önként következik, hogy a T. bemutatóra szóló utalványt nem ismer. Az utalványnak határozott személyre kell szólnia.

Az, hogy az utalványozottat az utalványozásról az utalványozó közvetlenül külön értesitse, az utalvány érvényéhez nem szükséges. Ily értesités a gyakorlatban nem szokásos, de az utalványozási jogviszony szempotjából, mely az utalványozottat az utalványnak részéről történő elfogadása előtt kötelezettséggel nem terheli, nem is szükséges Csak zavarná és bonyolultabbá tenné a jogviszonyt, ha az utalvány alaki érvénye az utalványozottnak ily közvetlen, külön értesitésétől tetetnék függővé. Van-e szükség az utalvány beváltásának biztositása czéljából ily értesitésre, ez a felek között fennálló materialis jogviszonytól függ, s ez határoz arra nézve, hogy tényleg mennyiben áll az a felek érdekében. Az utalványnak létrejöveteléhez az utalványozottnak érintett közvetlen

értesitését sem az elmélet, sem a törvényhozások nem kivánják meg.

A mi az utalvány *joghatályát* illeti, e részben az, hogy az utalványozott az utalványbeli meghagyást az utalányozó számlájára teljesiti, az utalvány lényegéhez tartozik. A köztük fennálló materalis viszony szerint fogja az köztük elszámolás tárgyát alkotni. — Az utalványos részéről pedig az utalvány lényegéhez tartozik az, hogy önálló jogot nyer az utalvány érvényesitésére: a szolgáltatás felvételére saját nevében lesz jogositva. Az utalványosnak ez az önálló jogosultsága alapja annak, hogy irányában az utalványozott az utalvány elfogadása által abstract, kötelező igéretet tehet. Abból azonban, hogy az utalványos a szolgáltatás átvételére önálló jogot nyer, még nem következik, hogy az átvett szolgáltatást a maga részére meg is tarthatja. E részben a közte és az utalványozó közt fennálló jogviszony lesz irányadó. Hasonló felfogást követ joggyakorlatunk is. (V. ö. F. C. H. II. 398. sz.)

Minthogy az utalványhoz kettős felhatalmazás szükséges, nevezetesen az utalványozott felhatalmazása a szolgáltatásnak az utalványozó számlájára eszközlendő teljesitésére, és az utalványos felhatalmazása a szolgáltatás átvételére, ebből önként következik, hogy az oly utasitás valamely szolgáltatásnak harmadik kezéhez való teljesitésére, melyhez egyidejüleg nem kapcsoltatik az utóbbinak a szolgáltatás átvételére való felhatalmazása, nem vonható az utalvány fogalma alá. E kevéssé gyakorlati esetekről nem mutatkozik szükségesnek önálló szabályok felállitásával gondoskodni. Az általános elvek alapján és az utalványnak, esetleg a megbizásnak az eset körülményei szerint megfelelő alkalmazásával ezek az esetek nehézség nélkül lesznek megoldhatók.

1753. §.

Az utalványozási ügyletnél a jogviszonyoknak hármas csoportja szabályozandó, nevezetesen: 1. az utalványozó és utalványozott, 2. az utalványos és utalványozott, 3. az utalványozó és utalványos egymáshoz való viszonya. A T. 1753. §-a a viszonyok első csoportját: az utalványozó és utalványozott egymáshoz való viszonyát szabályozza.

Az utalvány tartalma szerint az utalványozott csakis felhatalmazást nyer arra, hogy az utalványbeli szolgáltatást az utalványozó számlájára az utalványos kezéhez teljesitse. Az utalvány tartalmából magából tehát az utalványozottra nem származik semmiféle kötelezettség; az utalványozott az utalvány által nincs kötelezve sem annak elfogadására, sem az utalványbeli meghagyásnak teljesitésére. Pusztán az utalvány alapján oly sulyos kötelezettséget, minő az utalvány elfogadása és teljesitése az utalványozottra helyesen nem is lehetne róni, mert az utalványhoz nem kivántatik meg az utalványozottnak előzetes hozzájárulása. Az utalványozó és az utalványozott között fennálló materialis jogviszonyból azonban ily kötelezettség származhatik; nevezetesen az utalványozó és az utalványozott megállapodhatnak abban, hogy az utalványozott az utalványt honorálni fogja. Ily esetben a kötelezettség mérvére és hatályára nézve a feleknek egymáshoz való materialis jogviszonya lesz irányadó. Kifejezett rendelkezés hiányában esetleg kétségek merülhetnének fel arra nézve, vajjon oly ely esetben, midőn az utalványozott az utalvány tárgyával az utalványozónak adósa, már magából ebből a viszonyból a felek határozott megállapodása nélkül is, az akaratértelmezés általános szabályai szerint nem kell-e az utalványozottnak elfogadási és teljesitési kötelezettségét következtetni. A T. az uralkodó felfogással egyezőleg és az utalvány abstract természetének is megfelelően, a mellett az álláspont mellett foglal állást, hogy az utalványozott, ha csak az utalványozóhoz való viszonyából kétségtelenül más nem következik, az utalvány elfogadására és a benne foglalt meghagyás teljesitésére abban az esetben sincs kötelezve, ha az utalványozónak az utalvány tárgyával adósa (1753. §. I., v. ö. N. 787. II.).

Ha az utalványozott az utalványbeli meghagyást akár előzetes elfogadás alapján, akár e nélkül teljesiti, ez alapon az utalványozótól megtéritést követelhet. A megtérités módját a köztük létrejött különös megállapodás szabhatja meg. Ilyennek hiányában a T. egyezőleg a törvénykönyvek és tervezetek túlnyomó többségével (O. 1409., Z. 1199., Sz. 1335., P. L. R. 1. r. 16. cz. 259., 260., H. 309., B. 728., D. 721., Apáthy terv. 621[1].), s különösen a német ptkönyv első tervezetével is (608[1]), az utalványozottnak azt a jogot adja, hogy megbizott módjára követelhesse a megtéritést (1753. §. II.[1]). — Az utalványozó és utalványozott közt

fennálló viszonyban igen lényeges kérdés az, vajjon az utalványozott megtéritési jogának megalapitásához magának a teljesités tényének bizonyitása elégséges-e, vagy ezenfelül még annak bizonyitása is szükséges-e, hogy az utalványozottnak az utalványozóhoz való materialis viszonyából legalább az alaptalan gazdagodás szabályai szerint a megtérítéshez való jog következik. A T. által elfoglalt álláspontból az előző, a német ptkönyv álláspontjából, mely e részben minden rendelkezés mellőzésével a felek közt fennálló materialis viszonyt tekinti egyáltalán irányadónak, az utóbbi következmény folyik. (V. ö. Planck: Bürg. Gb. II. k. 787. §. 540. l. 3. jegyz.). Ha nem akarjuk az utalvány forgalmi jelentőségét jelentékenyen csökkenteni, az utalványozottnak már a teljesités ténye alapján, in abstracto meg kell adni a jogot a megtéritéshez. Ez okszerü folyománya már annak, hogy az utalványbeli meghagyás az utalványozó számlájára irandó teljesitésre szól, melyben hallgatag bennrejlőnek tekintendő az utalványozó részéről a megtérités elvállalása is. Az utalványozó és utalványozott között fennálló materialis jogviszonyból az ellenkező következmény folyhatik ugyan, ennek érvényesitése azonban az utalványozónak áll érdekében, neki kell tehát azt bizonyitani is. Nem volna méltányos az utalványozott helyzetét e részben megneheziteni. Különösen méltánytalan az is, hogy az utalványozott csak az alaptalan gazdagodás korlátoltabb mérve szerint nyerjen megtéritést, ha az utalványozóhoz előzetesen semmiféle jogviszonyban nem állott, vagy ellene általában csak az alaptalan gazdagodás előfeltételeit képes bizonyitani. Ez nemcsak az ügyleti jóhiszemüség követelményével, de a forgalmi élet felfogásával is nyilván ellenkeznék. Ha a felek közt nem jött létre más megállapodás, vagy a köztük fennálló jogviszonyból más nem következik, a viszonyok hasonlóságánál fogva sokkal megfelelőbb és méltányosabb lesz, ha az utalványozott a megtérités iránt megbizott módjára fordulhat az utalványozó ellen. (v. ö. 1670—1672. §§.).

Az utalvány alaki önállóságának elvéből következik, hogy az utalványbeli meghagyás teljesitése magában véve nem érinti az utalványozó és utalványozott között fennálló materialis jogviszony létét és fennállását. Ha az utalványozó és az utalványozott között kötelmi viszony áll is fenn, s nevezetesen, ha az utalványozott adósa az utalványozónak, az utalványbeli meg-

hagyás teljesitése közvetlenül nem szünteti meg az utalványozottnak kötelezettségét; hanem ennek a teljesitésből eredő megtéritési követelése és az utalványozónak ellenében fennálló követelése, mint külön jogalapból eredő ellenkövetelések esetleg beszámitás utján lesznek megszüntethetők. Hogy a felek az utalvány teljesitését a köztük fennálló kötelmi viszonyt közvetlenül megszüntető hatálylyal is felruházhatják, ez már az általános elvekből következik. (v. ö. különösen 1275. §. II., 1026. §., 1278. §. I.). A feleknek erre irányuló akarata többnyire az akaratértelmezés általános elvei szerint is meg lesz állapitható, ha az utalványozás kifejezetten az utalványozottnak tartozására való utalással történt (Anweisung auf Schuld), másrészt azonban az ellenkező akarat sem lesz kizártnak tekinthető, nevezetesen akkor, ha az utalványbeli szolgáltatásnak és az utalványozott tartozásának tárgyai különbözők; ily esetekben gyakrabban fordulhat elő, hogy az utalványozó az utalványbeli meghagyás teljesitését utólagos elszámolás tárgyává kivánja tenni, s azért már csak esetleges számadásbeli bonyodalmak elkerülése végett sem volna helyes, az utalvány teljesitésének az utalványozott tartozását közvetlenül megszüntető hatályát ily esetekre vonatkozólag általános elvként kimondani. Nem forog fenn ily nehézség akkor, ha az utalványozott épen az utalvány tárgyával azonos tárgygyal adósa az utalványozónak. Ebben az esetben még ha nem történt is az utalványozás egyenesen az utalványozott tartozására való utalással, okszerüleg s bonyodalmak felidézése nélkül lehet az utalványbeli meghagyás teljesitését ennek erejéig az utalványozott adósságára nézve is a teljesités hatályával, tehát az utalványozottat ipso jure liberáló hatálylyal egész általánosságban felruházni. A római jognak azzal az álláspontjával szemben, hogy az utalványnak az utalványozott adós részéről való elfogadása már teljesitésként hat, a törvénykönyvek és tervezetek általában csak az utalványbeli meghagyás tényleges teljesitésének tulajdonitanak ily liberáló hatályt. (V. ö. N. 787. I., O. 1409., Z. 1199., Sz. 1335., H. 309., B. 728., 729. III., D. 721., Apáthy terv. 621[2]) Ezen az állásponton áll a T. is. (1753. §. II.[2]).

1754., 1755. §§.

A T. 1754. és 1755. §-ai az utalványosnak és az utalványozottnak egymáshoz való viszonyát szabályozzák.

Az utalvány az utalványozottat nem csak az utalványozó, de az utalványos irányában sem kötelezi az utalvány elfogadására és elfogadás nélkül az utalyánybeli meghagyás teljesitésére. Az utalvány tartalma szerint az utalványbeli szolgáltatás felvételére az utalványoshoz intézett felhatalmazás mindaddig, mig az utalványozott az utalványt el nem fogadta és ezzel az utalványoshoz kötelmi viszonyba nem lépett, csak az utalványozó ellen hatályos, ellenben az utalványozott ellen követelési jogot semmi irányban sem állapit meg, nevezetesen az utalványos az utalvánzozottól sem az utalvány elfogadását, sem közvetlenül az utalványbeli meghagyás teljesitését nem követelheti. Elfogadás előtt tehát az utalványosnak sem az egyikre, sem másikra nincs keresete az utalványozott ellen. (1754. §. I.) Ezt vallja joggyakorlatunk (Dt. r. f. XXII. k. 27.) és ez az álláspontja az összes törvényhozásoknak is.

Az utalványozott az utalványoshoz csak az utalvány elfogadása által lép jogviszonyba. Ehhez szükséges, hogy az elfogadás az utalványossal szemben történjék. (1754. §. I.) Harmadik személylyel szemben, nevezetesen az utalványozóval szemben tett elfogadó nyilatkozat az utalványossal szemben nem hozhat létre közvetlenül kötelezettséget, ha csak a harmadik személy javára szóló szerződés előfeltételei nem forognak fenn; az abstrakt elfogadó nyilatkozatra nézve azonban ki van zárva ennek lehetősége, és az utalványosnak az elfogadás alapján keletkező joga is egészen más természetü, mint a kedvezményezettet a harmadik javára szóló szerződésből megillető jog. Abból azonban, hogy az elfogadásnak az utalványossal szemben kell történnie, még nem következik, hogy az utalványnak előzetes, t. i. az utalványos részére leendő kiszolgáltatása előtt való elfogadása ki lenne zárva. Joghatálya azonban ennek csak akkor lesz, ha az elfogadás az utalványossal szemben alapitandó kötelezettségre irányult és hatálya csak azon időponttal kezdődik, midőn az utalvány az utalványosnak ki lett szolgáltatva. Az utóbbi időpont előtt u. i. az utalványozási ügylet létre nem jöhet,

az elfogadás pedig már perfekt utalványt feltételez; ennélfogva az elfogadás az utalványos irányában előbb kötelezettséget nem alapithat meg. Ez már az általános szabályokból (v. ö. különösen 934. §.) is következvén, külön kifejezni azt, hogy az előzetes elfogadás csak az utalványnak az utalványos részére történt kiszolgáltatásával válik hatályossá, ugy amint ezt p. o. a német ptkönyv teszi (784. II.[2]), nem mutatkozik szükségesnek. Hogy az alakszerü elfogadó nyilatkozatot, ha csak tartalmából az ellenkező ki nem tünik, az utalványossal szemben tett elfogadó nyilatkozatnak kell vélelmezni, ez önként érthető, s külön kifejezést szintén nem igényel (v. ö. D. 719. II.[2], Apáthy terv. 619.[2]). Mennyiben alapithat az utalványozott az ellenkező tényre kifogást, ezt az 1755. §. második bek. szerint kell megitélni. Hogy az utalványozott elfogadó nyilatkozata egyoldalu jognyilatkozatnak, vagy pedig szerződésnek tekintendő-e, ez inkább csak elméleti jelentőségü kérdés, melyhez a T.-nek nem kell állást foglalnia.

Lényeges kelléke az utalvány elfogadásának, hogy az elfogadó nyilatkozat az utalványra reá irassék (1754. §. II.). Az utalvány forgalmi jelentőségének és rendeltetésének csak az ily elfogadás fog megfelelni. Az irásbeli forma magában véve, ugy mint a tartozás-elismerés analog esetében (1748. §.), arra a czélra, melyet az utalvány, mint forgalmi eszköz, a váltóhoz hasonlóan betölteni hivatva van, tekintettel különösen a kifogások nagyobb mérvü korlátozására, nem lenne elegendő; hanem szükséges, hogy az irásbeli nyilatkozatot maga az utalványozó okirat tüntesse fel, s azért meg kell kivánni, hogy az magára az utalványra irassék. Az irásbeli alakra a T. 947. §-a irányadó. Ezen túlmenőleg az elfogadó nyilatkozatra egyéb kelléket, nevezetesen a kelet kitételét vagy magának az elfogadás szónak használatát a T. nem kivánja meg, s az elfogadás érvényéhez elegendőnek tekint minden oly nyilatkozatot, melyből esetleg a körülmények egybevetése alapján kitünik az utalványozottnak elfogadásra irányuló akarata; ez áll különösen arra az esetre is, ha az utalványozott pusztán nevét, minden hozzátétel nélkül irja az utalványra. Hogy a hatályosan történt elfogadás visszavonása, törlése vagy az utalvány megsemmisitése az utalványozottat kötelezettsége alól nem mentesiti, ez önként érthető s külön kifejezést nem igényel.

Abból, hogy az elfogadó nyilatkozatot az utalványra kell ráirni, következik, hogy az elfogadás érvénye oly okiratot feltételez, a mely legalább is külsőleg az utalvány kriteriumait feltünteti. Egyébként azonban az utalvány érvénye nem feltétele az elfogadás érvényének. Hogy mennyiben lehet helye az utalvány érvénytelenségéből merithető kifogásoknak, ez az 1755. §. második bek.-ben nyer megoldást.

Az utalvány elfogadásának joghatályát a törvényhozások különbözőkép oldják meg. A pandektajog szerint vitás, hogy az utalványozott ellen az elfogadó nyilatkozatból követelési jog származik-e. Az osztrák jog szerint pedig (O. 1403.) az elfogadás csak az utalványozó irányában kötelezi az utalványozottat; mig ellenben a porosz Landrecht és a zürichi ptkönyv (1198.) szerint még az utalványozóval szemben történt elfogadás is teljesitésre kötelezi az utalványozottat az utalványos irányában. Az ujabb törvényhozások álláspontja szerint (v. ö. N. 784. I.; Sz. 1328.; Sv. 409.; B. 726.; D. 719. II.; Apáthy-terv. 619[1]) csak az utalványossal szemben történt, s illetőleg kijelentett elfogadásnak van ily hatálya, mely az utalványozott és az utalványos között önálló kötelmi viszonyt létesit. Ez az álláspontja kereskedelmi törvényünknek (292. I.) és a T.-nek is. (1755. §. I.).

Az elfogadás által az utalványozott és az utalványos között keletkező jogviszony abstrakt természetü, melynek érvényéhez a jogalap előadása nem szükséges, és a mely független a felek között fennálló materialis jogviszonytól. Ez kétségtelenül kifejezésre jut már abban, hogy az utalványos pusztán az elfogadás ténye alapján követelheti az utalványozottól az utalványbeli meghagyás teljesitését.

Az elfogadó nyilatkozat abstrakt kötelező erejének egyik lényeges folyománya: az utalványozott kifogásolási jogának korlátoltsága, melyet az 1755. §. második bek. szabályoz. Az utalványozott csak oly kifogásokat hozhat fel az utalványos ellen, a melyek az elfogadás érvényére vonatkoznak, az utalvány vagy az elfogadás tartalmán alapulnak, vagy az utalványozottat közvetlenül az utalványossal szemben illetik. Az utalványnak mint forgalmi eszköznek czélja által is igazolt ez az álláspont megfelel mindazon törvények és tervezetek álláspontjának, a melyek a T.-hez hasonlóan az utalvány elfogadásának önálló kötelező erőt tulajdonitanak. (N. 784. I.; Sz.

1333.; Sv. 409. D. 720.; Apáthy-terv. 620.) A kifogások érintett korlátoltsága következtében az utalványozott az utalványozóhoz, vagy ennek az utalványoshoz való materialis jogviszonyából az utalványos ellen rendszerint nem fog kifogásokat felhozhatni. Módjában áll azonban az elfogadást az utalványossal szemben az utalványozóhoz való viszonyából meritett fentartáshoz kötni, s a mennyiben ezt az utalványon is kifejezésre juttatja, erre a szóban forgó rendelkezés értelmében hivatkozhatik.

Az utalványozottnak érdeke, hogy az utalványbeli meghagyás teljesitése esetében az utalványnak birtokába jusson. Ha az utalványt már előbb elfogadta, a másodszori teljesités veszélye ellen kellően csak igy lesz megóva. Az utalványozó elleni megtéritési jogára nézve pedig az utalvány fontos bizonyitó eszköz. Teljesitésre tehát csak az utalvány kiszolgáltatása ellenében lehet őt kötelezni (1755. §. III.; hasonlóan a N. 785.). Hogy az utalványozott teljesitésre nemcsak kötelezve, de jogositva se legyen másként, mint az utalvány kiszolgáltatása ellenében: ezt sem az ő, sem az utalványozó részéről különös érdek nem követeli. Önként érthető egyébiránt, s külön kifejezésre nem szorul, hogy az utalványozott az utalvány kiszolgáltatását részleges teljesités esetében nem követelheti. Ez áll nevezetesen akkor is, ha ugyanazon utalvány különböző utalványozottakhoz különböző szolgáltatások teljesitésére van intézve, és valamennyi utalványozott a reá intézett meghagyást még nem teljesitette. Önként érthető az is, hogy az utalványozottnak szóban levő joga nem zárja ki, hogy az utalványozott az utalvány kiszolgáltatásán felül az 1281. §. értelmében nyugta kiállitását is követelhesse.

Az utalványozottnak az elfogadás által keletkező, s más kötelmi viszonyoknál szigorubb, abstrakt kötelezettségét azzal enyhiti a T., hogy az utalványosnak abból eredő követelését a váltó elfogadmányból (1876.: XXVII. t.-cz. 84.) és a kereskedelmi utalvány elfogadásából (1875: XXXVII. t.-cz. 298.) eredő követelésekhez hasonlóan három évi elévülés alá helyezi (ugyanigy N. 786.). Az utalvány czélja és természete kellőleg indokolja, hogy a törvény a belőle eredő jogviszonyok lebonyolitását az emlitett rövidebb elévülési határidő megszabásával siettesse. Egyebekben az elévülés általános szabályai irányadók.

Rövid elévülést csak az elfogadásból eredő követelés tekintetében szükséges megállapitani, mert az utalványból mint ilyenből egyéb követelés nem is származik. A mi pedig az utalványozottat a teljesités alapján az utalványozó ellen megillető, tehát nem szorosan az utalványozási ügyletből folyó megtéritési követelést illeti, e részben a rendesnél rövidebb elévülési idő megállapitását különös érdek nem követeli.

1756., 1757. §§.

A T. 1756. és 1757. §-ai az utalványozónak és az utalványosnak egymáshoz való viszonyát szabályozzák.

Az utalvány abstract természetéből következik, hogy az utalványnak magában véve nincs közvetlen hatálya a felek materialis jogviszonyára, hanem e részben az lesz határozó, hogy a felek az utalványnyal mily czélt akartak megvalósitani. Ha az utalványozó adósa az utalványosnak, az utalvány czélja eme tartozás kiegyenlitésére irányulhat. Magából az utalvány adásából azonban ez a czél még szükségszerüleg nem következik; hanem szükséges, hogy az utalvány a felek világos akarata szerint egyenesen a tartozás fejében lett adva. De ha kétségtelen is, hogy az utalvány az utalványozó tartozása fejében lett az utalványosnak kiszolgáltatva, a felek e részbeni világos akaratkijelentése hiányában még mindig kérdés tárgyát képezheti, hogy az utalványozó már az utalvány kiszolgáltatásának tényével vagy esetleg már az utalványnak az utalványozott által történő elfogadásával szabadul-e, avagy pedig ez csak akkor fog bekövetkezni, a mikor az utalványozott az utalványban foglalt meghagyást teljesiti. A feleknek világos ellenkező megállapodása hiányában, az utalvány természetének és az utalványos jogos érdekének is az utóbbi magyarázat fog inkább megfelelni, s azért is a T., egyezőleg a törvényhozások uralkodó álláspontjával (igy: pandektajog; N. 788., Sz. 1337., Sv. 407. I., H. 310., B. 731., D. 722., Apáthy-terv. 622.), ezt fogadja el. (1756. §.[1]). Az utalvány u. i. nem általános fizetési eszköz; az utalványosnak az utalványozó ellen fennálló követelésében rejlő gazdasági érdek tényleg csak az utalványbeli meghagyás teljesitésével nyer kielégitést, s ennélfogva ellenkező kikötés hiányában csak ezt

lehet vele szemben a teljesités hatályával felruházni, s következésképen csak ez fogja az utalványozót tartozása alól liberálni.

Egyébiránt ahhoz, hogy az utalványozó tartozása alól szabaduljon, nem szükséges, hogy az utalványos az utalványbeli szolgáltatást kapja meg. Az általános szabályok szerint kell meg megitélni, hogy mi tekintendő az utalványbeli meghagyás teljesitésének. Ennélfogva liberáló hatása lesz az utalványbeli szolgáltatástól különböző szolgáltatásnak is, ha ezt az utalványos datio in solutumként elfogadja; ugyszintén annak is, ha az utalványozott az utalványost egy irányában fennálló ellenkövetelésének beszámitásával (1305. §.) elégiti ki.

Ha az utalványozónak az utalványos irányában fennálló tartozása nem szünik meg előbb, mig az utalványbeli meghagyás teljesitve nem lett, ebből szorosan véve az következnék, hogy az utalványos az utalványbeli meghagyás teljesitéséig akár az utalványozó elleni követelésének, akár az utalványnak érvényesitésével szerezhet kielégitést. Ez azonban nem felelne meg annak az intentiónak, a melylyel az adós ily esetben hitelezőjének utalványt adni szokott. A forgalmi életben magától értetődőnek tekintetik, de a bona fides is azt hozza magával, hogy a hitelezőnek, ha az adósától kapott utalványt meg akarja tartani, annak érvényesitését meg kell kisértenie, mielőtt adósa — az utalványozó — ellen fordulhatna. Erre való tekintettel a T. az 1756. §. második mondatában kimondja, hogy az utalványos nem érvényesitheti az utalványozó elleni követelését, a mig az utalványozottat teljesitésre fel nem hivta vagy az utalványt az utalványozónak vissza nem adta. Önként érthető egyébként, hogy ez a szabály csak akkor áll, ha az utalványozó és utalványos között más megállapodás nem jött létre. Nevezetesen a felek megállapodhatnak abban is, hogy az utalványos köteles legyen az utalványozottnak az utalványt elfogadás vagy fizetés végett bemutatni; ily esetben a bemutatás megtörténte előtt az utalványos még az utalvány visszaadása mellett sem lesz jogositva az utalványozó elleni követelését érvényesiteni. Kétség esetében pusztán az utalványnak az utalványos részére történt kiszolgáltatásából ily kötelezettséget származtatni helyesen nem lehet (v. ö. p. o. D. 722. II., Apáthy-terv. 623.); ez az utalvány tartalmával, mely csak felhatalmazza, de nem kötelezi

az utalványost, nyilván ellenkeznék. Kétség esetében tehát az utalványosnak meg kell engedni, hogy az utalvány visszaadása mellett az utalványozó elleni követelését az utalványozottnak előzetes felhivása nélkül is érvényesithesse.

Ha az utalvány érvényesitésének valamely akadálya merül fel, nevezetesen az utalványozott az utalvány elfogadását vagy a teljesitést megtagadja, vagy az utalványos más okból nem birja vagy nem akarja az utalványt érvényesiteni, az utalványozónak érdekében áll, hogy ezen körülményről mielőbb tudomást nyerjen a végből, hogy az utalványozással kapcsolatos jogviszonyainak rendezésére, esetleg az utalvány honorálásának biztositására a körülmények szerint szükséges intézkedéseket idejekorán megtehesse. Nehogy az utalványozó az érintett körülmények nem ismerése miatt esetleg károsodásnak legyen kitéve, az utalványostól az ügyleti jóhiszemüség követelményének megfelelően joggal el lehet várni, hogy az emlitett körülmények felmerüléséről az utalványozót haladéktalanul értesitse. Ennélfogva, bár az utalványos az utalvány által általában nincs kötelezve arra, hogy az utalványozó érdekében különös tevékenységet fejtsen ki, a T. egyezőleg a törvényhozások álláspontjával (N. 789., PLR. 1. r. 16. cz. 280., 283., 284., O. 1405., Sv. 411., H. 307., 311., B. 727., D. 723., Apáthy-terv. 624.) az utalványozónak az emlitett körülményekről való haladéktalan érteritését az utalványos kötelességévé teszi (1757. §.). E kötelesség vétkes elmulasztása az általános elvek alapján kártéritési kötelezettséget von maga után. Az értesitésre ugyanaz áll, mint a máshoz intézendő egyoldalu jognyilatkozatokra általában. (v. ö 934. §. indokolásával).

1758. §.

Jelen §. az utalványozó visszavonási jogát szabályozza.

A T. a törvényhozások uralkodó álláspontjával (N. 790., Sz. 1330., PLR. 1. r. 16. cz. 275., Sv. 412. II., Z. 1205., B. 724., D. 724., Apáthy-terv. 625.) és lényegében joggyakorlatunk felfogásával is egyezően (v. ö. p. o. M. E. H.: VII. k. 12429. sz.; Curia 1893. nov. 16. 6327/93. sz. itélete) az utalványozónak az utalványozottal szemben mindaddig megengedi az utalvány

visszavonását, a mig ez azt el nem fogadta vagy a benne foglalt meghagyást nem teljesitette. (1758. §. I.) Hogy az utalványbeli meghagyás teljesitése után visszavonásnak hatályosan nem lehet helye, ez az utalványozási viszony természetéből önként következik s igazolásra nem szorul. De nem engedhető meg a visszavonás már akkor sem, ha az utalványozott az utalványt elfogadta; mert az elfogadásból az utalványozott és az utalványos között önálló kötelmi viszony keletkezik, melynek létét az utalvány utólagos visszavonása többé nem érintheti; s minthogy annak létrejövetelére az alapot az utalványbeli meghagyás tehát az utalványozó ténye szolgáltatta, azt az utalványozó maga ellenében is köteles hatályosnak elismeri. Hogy itt csak oly elfogadásról van szó, amely az utalványossal szemben történt, ez már az 1754. §-ból következik; az utalványozó irányában történt elfogadásból nem származván önálló kötelezettség, az az utalvány visszavonásának nem is lehet akadálya.

Az utalványozó és az utalványos között fennálló jogviszony szerint az utalvány visszavonásának joga ki lehet zárva. Ez kizárólag csak az utalványozó és utalványos egymáshoz való viszonyában irányadó; hatálya tehát az utalványozottra ki nem terjed, és az utalvány visszavonását az utalványozottal szemben ki nem zárja. Ennélfogva az utalványozott nem hivatkozhatik hatályosan arra, hogy a visszavonás az utalványossal szemben jogosulatlan (1758. §. II.). Hogy mily hatálya van az utalványossal szemben az utalvány jogosulatlan visszavonásának, ez a köztük fennálló jogviszonynak figyelembe vételével az általános elvek alapján megoldandó külön kérdés. Az általános elvek szerint az ily visszavonás az utalványos irányában a körülmények szerint kártéritési kötelelezettséget vonhat maga után. Ezt, valamint azokat az eseteket, a midőn az utalványozó és az utalványos között fennálló jogviszony szerint az utalvány visszavonását az utalványos irányában kizártnak kell tekinteni, e helyütt megállapitani nem szükséges. (V. ö. Sv. 412. I., Sz. 1331., B. 724., D. 724.)

A visszavonásra ugyanaz áll, ami a máshoz intézendő egyoldalu jognyilatkozatokra általában irányadó (v. ö. 934. §. és indokolásával). A visszavonásnak az utalványozottal szemben kell történnie. Az utalványossal szemben történő visszavonás az utalványt meg nem szünteti, s az utalványozottal szemben

utólag nem érvényesithető. Hogy mily hatálya van az ily visszavonásnak az utalványossal szemben, ez a közte és az utalványozó között fennálló jogviszony szerint döntendő el.

Arról a kérdésről, vajjon az utalványos az 1756. §. esetén kivül is jogositva van-e az átvett utalványt az utalványozónak visszaadni, a T. nem rendelkezik. (V. ö. Apáthy-terv. 626, D. 725.) Hogy az utalványos az utalványban nyert jogáról az utalványozó irányában egyoldalulag lemondhat, ez külön kifejezés nélkül is, önként érthető. Ha azonban a köztük fennálló jogviszony értelmében kötelezve van az utalvány érvényesitésére, ugy ebből az is következik, hogy kötelezettsége alól az utalvány visszaadásával egyoldalulag nem szabadulhat.

1759. §.

A pandekta jogra és azon jogokra nézve, a melyek az utalványt kettős megbizási viszonyra vezetik vissza, többnyire az a felfogás jut érvényre, hogy az utalványnak ép ugy, mint a megbizásnak meg kell szünnie, ha a benne résztvevő személyek valamelyike, nevezetesen az utalványozó, az utalványos vagy az utalványozott meghal. A T., mely az utalványt önálló intézményként szabályozza, nem áll ezen az állásponton, és ennélfogva a T. szerint azt a kérdést, vajjon az utalványban szereplő személyek helyébe örököseik succedálhatnak-e, nem a megbizás, hanem az utalvány sajátos természetének szempontjából kell megoldani. Az utalvány nem alapszik különös bizalmi viszonyon, mint a megbizás; a belőle eredő, kötelmi és pedig vagyoni érdekü viszonyoknak nem kell szükségképen csak a benne résztvevők személyéhez köttetniök; ezt semmi különös érdek nem kivánja. Ennélfogva az utalványból eredő jogoknak és kötelezettségeknek, hacsak a felek kétségtelen akarata szerint nincsenek az érdeklettek személyéhez kötve, más vagyoni természetü jogokhoz és kötelezettségekhez hasonlóan már az általános elvek szerint is át kell az örökösökre szállaniok. Az elterjedt ellenkező felfogás folytán azonban e részben kétségek merülhetnének fel, s azért a T. czélszerünek látta ezt világosan kifejezni. (1759. §.) Ez az álláspontja egyébként kereskedelmi törvényünknek (293.) is, és nincs rá ok, hogy az

általános magánjog e részben eltérő álláspontot foglaljon el. (Hasonló: N. 791., B. 732., D. 726., Apáthy-terv. 627.) Nem érintheti az utalvány hatályát az a körülmény sem, ha az utalványban érdekelt személyek valamelyike szerződőképességét elveszíti. Ennek a ténynek, hacsak az utalványból eredő jogviszonyok keletkezésénél nem forgott fenn, az utalvány hatályára, nem lehet semmi befolyása. Reá is tehát megfelelően ugyanannak kell állani, mint az érdeklett személy halálára. Az ellentétes felfogással szemben, mely az emlitett törvényhozások tekintetében el van terjedve, czélszerü ezt is világosan kifejezni. (ugyanigy a: N. D. B. Apáthy-terv. fentebb id. h.)

Hogy mily hatálya van az utalványra annak, ha az érdeklettek valamelyike ellen csőd nyittatik, ezt a T. ugy mint egyes törvények teszik (v. ö. p. o. Sv. 412. III.), külön nem szabályozza. Az általános elvek szerint a csődnek az utalványt megszüntető hatályt nem lesz lehetséges tulajdonitani. Egyébként pedig a csődjog elveit kell e részben irányadóknak tekinteni.

1760. §.

A T. 1760. §-a az utalvány átruházásának kérdését és az ezzel kapcsolatos kérdéseket szabályozza.

Hogy az utalványos átruházhatja másra az utalványt, ha azt az utalványozott már vele szemben elfogadta, ez általánosan elismert és kétségtelen tétel. Az elfogadásból u. i. az utalványosnak az utalványozott ellen önálló követelése származik, melyet ép ugy, mint más követelést az általános szabályok szerint lehet másra átruházni. (V. ö. 1250. s köv. §-ok).

Nincs ily kétségtelenül eldöntve, és a régibb törvénykönyvek és tervezetek többnyire megoldatlanul hagyják azt a kérdést, vajjon egyáltalán lehetséges-e az utalványt az utalványozott részéről történt elfogadása előtt átruházni, és mily hatályt kell az ily átruházásnak tulajdonitani. Sokan abból indulván ki, hogy az utalványosnak az elfogadás megtörténte előtt még nincs semmi oly joga, mely átruházás, nevezetesen engedmény tárgyát képezhetné, az utalványnak az elfogadás előtt való átruházását sem lehetségesnek, sem megengedhető-

nek nem tartják. Ez az érvelés azonban nem állhat meg; mert az utalvány tartalmában rejlő felhatalmazás az utalványbeli szolgáltatás felvételére kétségtelenül oly jogositvány, mely valamint az utalványosra, ugy másra is, a kire az utalvány átruháztatik, gazdasági értéket képviselhet. A kereskedelmi jog és forgalom általában elfogadta az utalvány átruházhatóságának elvét, bár a kereskedelmi törvény kifejezetten csak a viszteher nélküli és rendeletre szóló kereskedelmi utalványoknak hátirattal való átruházását szabályozza. (V. ö. 1875: XXXVII. t.-cz. 294. §-val). Nincs elegendő ok arra, hogy ez az általános magánjogi utalványra nézve ki legyen zárva. Tekintettel a fenforgó kétségekre, nem volna czélszerü a kérdés eldöntését elvben megoldatlanul hagyni és a concrét esetek körülményeinek birói méltatásától tenni függővé. A T. tehát lényegben egyezőleg a német ptkönyvvel (792.), ezt a kérdést kifejezett szabályban oldja meg és pedig akként, hogy az utalványnak joghatályos átruházását elvben egész általánosságban, tehát az utalványozott részéről történt elfogadása előtt is megengedi.

Tekintettel a czélok különféleségére, melyekre az utalványt használni lehet: az utalványozónak különös érdeke füződhetik ahhoz, hogy az utalványozott az utalványbeli szolgáltatást csak meghatározott személy kezéhez teljesitse. Az átruházás kizárását tehát, mely az utalványozóra nézve már a visszavonás jogából is következik, szintén meg kell engedni; s ennélfogva az utalvány átruházásának csak akkor lehet helye, ha ez nincsen kizárva. (1760. §. I.). Az átruházás kizárását azonban a T. az utalványozottal szemben csak ugy ismeri el hatályosnak, ha az utalványból kitünik, vagy ha az utalványozó azt visszavonási jogának megszünte előtt, tehát mielőtt az utalványozott az utalványt elfogadta, illetőleg teljesitette, az utalványozottnak tudtára adta. (1760. §. II.). Ez a rendelkezés az utalványozott védelmét czélozza a nem jogosult személy irányában történt elfogadásnak, s illetőleg a nem jogosult személynek kezéhez történt teljesitésnek hátrányos következményei ellen. Ezekért őt joggal csak akkor lehet felelőssé tenni, ha az utalvány elfogadásakor, illetőleg teljesitésekor tudta, hogy az átruházás ki van zárva. Azt, hogy a kizárás magából az utalványból tünjék ki, az utalvány természete nem követeli meg. Ha az utalványozott idejében, bár külön lett értesitve a kizárásról, ennek ép oly hatálylyal kell birnia, mint

magából az utalványból kitünő kizárásnak. Az utalványozottal az utalvány elfogadása vagy teljesitése után közölt kizárás már elkésett, s azért annak nincs az utalványozottra nézve semmi joghatálya.

Hogy az átruházás szerződés által történik, ezt a T. ugyan kifejezetten nem mondja ki, de már az általános szabályokból (v. ö. 1250. §.) következik. Az átruházás érvényéhez a T. okiratot kiván. (1760. §. III.). Hogy az átruházás ugy mint az elfogadás (1754. §. II.) magára az utalványra irassék, ez az átruházás érvényéhez nem kivántatik meg; a magánjogi utalvány czélja és természete ezt nem követeli meg; nem is volna czélszerü az utalvány átruházását a szigorubb alakszerüségekhez nem szokott magánjogi forgalomban megneheziteni és ezzel az átruházás érvénytelenségének esélyeit fokozni. (Ugyanigy: N. 792. I.[2]). Az okirat alaki kellékeit az általános szabályok szabják meg (v. ö. 946., 947. §§.); e részben fontossággal fog birni különösen az, hogy az átruházás visszteherrel vagy a nélkül történik. Egyébiránt az, hogy az átruházás czélja és jogalapja az okiratból kitünjék, nem szükséges. Az átruházás abstract természetü szerződés, melynek érvénye az alapjául szolgáló ügylettől független.

Az átruházással az utalvány megszerzője lép az utalványos helyébe és őt ugyanazok a jogok fogják megilletni, mint az utalványost. Hogy mily viszonyban fog hozzá az utalványozott állani, nevezetesen, hogy megilletik-e ezt ellene mindazok a kifogások, amelyek az utalványos ellen megillették: ez attól függ, hogy az utalvány az utalványossal szemben vagy azzal szemben fogadtatott-e el, akire át lett ruházva. Előbbi esetben általában az engedményezés szabályai irányadók. (V. ö. az 1760. §. utolsó bek.-vel). Utóbbi esetben az elfogadás az utalványozottat csak azzal hozza kötelmi viszonyba, akivel szemben az elfogadás történt, ellenben az utalványozott az utalványossal nem jut az elfogadás által semmiféle viszonyba. Az elfogadás jogi természetéből következik tehát, hogy az utalvány átvevőjének az utalványozott nem vethet ellen oly kifogást, amely az utalványoshoz való jogviszonyából származik. Tekintettel különösen az 1760. §. utolsó bekezdésében foglalt rendelkezésre, kétségek merülhetnének fel arra nézve, vajjon ebben az esetben is nem az engedményezésnek ellenkező szabályait (v. ö. 1262. §.) kell-e alkalmazni. Ennek

elháritására a T. czélszerünek találta a kérdésben határozottan állást foglalni. (1760. §. IV., v. ö. N. 792. III.[1]). Hogy az utalványozott kifogásolási joga az utalvány megszerzőjével szemben is az 1755. §. második bek. értelmében korlátolva van, ez önként érthető.

Azt a kérdést, vajjon az utalvány átruházásával átszállanak-e az utalvány megszerzőjére azok a jogok is, amelyek az utalványost az utalványozó ellen a köztük fennálló materialis jogviszony szerint esetleg megilletik, ezt a T. kifejezetten nem oldja meg. Erre nézve az utalványos és az utalvány megszerzője közt fennálló materialis jogviszony lesz határozó. Az utalványnak a jelen §. értelmében végbemenő átruházásából, mint abstract ügyletből az érintett jogok átszállása nem következik, s ennélfogva az utalvány megszerzője az utalvány alapján az utalványozó ellen közvetlenül visszkereseti vagy más jogot nem nyer.

Az 1760. §. az utalvány átruházására nézve csakis az utalvány természete által szükségessé vált különleges szabályokat állapitja meg; egyébként pedig reá az engedmény szabályait terjeszti ki (1760. §. utolsó bek.), melyek alapján az itt meg nem oldott kérdések megoldandók lesznek. Ez áll különösen arra a kérdésre nézve is, hogy az utalvány átruházásának hatályához az utalványozó okirat átadása mennyiben szükséges. (V. ö. 1264. §., N. 792. I.[3]).

NEGYEDIK FEJEZET.

Előmutatóra szóló és igazoló papirok.

1761. §.

A T. nem tartotta szükségesnek és czélszerünek, hogy az előmutatóra szóló és igazoló papirok szabályozását az általános polgári törvénykönyv keretén belül nyujtsa. Oly specialis viszonyok szabályozásáról van itt szó, a mely a gyakorlati szükségnek is megfelelően tüzetesebben történhetik meg a kereskedelmi törvényben. Egyébként különös tekintettel a Horvát—Szlavon—Dalmát országokkal való viszonyra is helyesebb az elvileg a kereskedelmi jog tárgykörébe tartozó ezen intézménye-

ket ott szabályozni. Az ide vágó egész joganyagot tehát a T. eltérőleg több külföldi törvényhozás példájától (pl. N. 793—808.) a kereskedelmi törvény szabályozási körébe utalja, feltételezve, hogy a kereskedelmi törvény e tárgyban kimeritő szabályokat fog tartalmazni.

TIZENHATODIK CZIM.

Törvényből folyó egyes kötelmek.

ELSŐ FEJEZET.

Alaptalan gazdagodás visszatéritése.*)

1762. §.

Az a sokféle, részben ellentétes érdek, a mely a magánjogi viszonyok szabályozásánál figyelembe vételre joggal számot tart, természetszerüleg maga után vonja, hogy a szabályozás egyik-másik irányban nem elégithet ki minden érdeket.

Igy nem zárható ki teljesen a szabályozásnál annak lehetősége, hogy ügyleti uton a jogi formák betartása mellett is ne állhassanak elő hatályosan oly vagyoneltolódások, a melyek kellő alappal biróknak el nem ismerhetők. De ha ez igy van, ugy a méltányosság nyilvánvalóan megkivánja, hogy a jogrend, ha ennek nem is vehette elejét, legalább módot nyujtson ezen kellő alapot nélkülöző, formailag azonban érvényesen létrejött és igy hatályos vagyoneltolódások utólagos correctiójára, a mennyiben ez jogos érdekek sérelme nélkül lehetséges.

*) V. ö. O. 1174., 1431—1437., P. L. R. 1. r. 16. cz. 166—212. (1. r. 13. cz. 262. s köv.); C. 1131—1133., 1186., 1235., 1376—1381., 1906., Ol. 1119—1122., 1145—1150., 1174., 1237., 1830., S. 1126., 1274—1277., 1756., 1895—1901., Z. 1216—1234., Sv. 70—75., Sz. 1518—1550., H. 640—681., B. 628. III„ 632. II., 902-940., D. 976—1006., német első Entw. 737—748., N. 812—822.. Apáthy terv. 817—844.

Ily természetü vagyoneltolódás előállhat továbbá közvetlenül jogszabály — igy különösen az ujabb codificatióknak a jóhiszemet védő és mind nagyobb szerepet játszó rendelkezései — alapján (bár a jogszabályon alapuló vagyoneltolódás általánosságban nem lesz alaptalannak tekinthető), valamint a jogi szabályozástól függetlenül pusztán tényleges alapon is (pl. idegen dolgok consumptiója utján, vagy idegen péznek a consumptióval rendszerint egy tekintet alá eső kiadása vagy más pénzzel való oly elkeverése utján, a mely az egyes darabok eredetének meghatározását [és ezzel azok vindicatióját] lehetetlenné teszi), a mely esetekben természetesen szintén nem lehet kitérni a fentemlitett correctio lehetővé tétele elől.

Ezt a correctiót kivánta lehetővé tenni már a római jog az által, hogy személyes jellegü követelési jogot adott *bizonyos esetekben* annak a személynek, a kinek rovására egy másik személy előnyére valamely vagyoneltolódás beállott, ezen utóbbi személy ellen annak visszatéritésére, a mivel ez az emlitett vagyoneltolódás folytán gazdagodott. A justinianusi jog szerint ezek az esetek a következők voltak: ha valaki tartozatlanul teljesitett fizetést (a condictio indebiti esete), ha a szolgáltatás valamely jövőbeli, nem tisztességtelen körülmény feltevése mellett történt és ez be nem állott (condictio ob causam datorum, condictio causa data causa non secuta), ha a szolgáltatás valamely jövőbeli, tisztességtelen körülmény feltevésében történt (condictio ob turpem causam), ha a szolgáltatás alapja jogellenes volt (condictio ob iniustam causam) végre, ha a gazdagodás egyébként nélkülözte az alapot (condictio sine causa, ha kezdetben meg volt alapja később elesett: condictio ob causam finitam).

Nemcsak érdemben, hanem alaki tekintetben is követte e részben a római jogot a magánjogi codificatiók legnagyobb része.

A vonatkozó szabályok közös kiindulópontja — az uralkodó felfogás szerint — az, hogy a gazdagodás visszakövetelhető, valahányszor a gazdagodás nelkülözi a jogalapot.

De mig a római jog és a magánjogi codificatiók legnagyobb része ezt az alapgondolatot nem juttatta egy általános jellegü szabályban kifejezésre, hanem megelégedett azzal, hogy négy specialis esetben megengedte a szolgáltatás visszaköve-

telését, ezt kiegészitve egy további rendelkezéssel az alaptalan gazdagodás minden egyéb esetére, addig a svájczi kötelmi jogi törvény és a német ptkönyv vonatkozó szabályaikat egységes elvi alapra fektetve, azok élére egy a visszakövetelhetés összes eseteit átfogó általános szabályt állitanak, a melynek kapcsán azután arra szoritkoznak, hogy elvi álláspontjuk egyes — esetleg nem egészen kétségtelen — consequentiáira világosan rámutatnak vagy azokat practicus okokból egyik-másik irányban áttörik.

Minthogy oly vagyoneltolódások bekövetkezése, a melyek a fentiek szerint utótagos correctióra szorulnak, a T. szerint sincs kizárva, kérdés tárgyát voltaképen csak az képezhette, vajjon a. T. a vonatkozó szabályok alaki kiképzésében a római jogot, vagy az utóbb emlitett két ujabb codificatiót kövesse?

A T. kiindulva abból, hogy a szabályozást áttekinthetőbbé és világosabbá teszi, és e mellett rendszerbelileg is megfelelőbb az az eljárás, a mely az intézmény alapelvét a szabályozás élére teszi, az utóbb emlitett két codificatió nyomán és azokkal érdemben egyezően az 1762. §. első bekezdésében általános tételkép kijelenti, hogy az, aki másnak rovására jogalap nélkül jut valamely vagyontárgyhoz, azt vissza tartozik neki tériteni.

A mint ebből kitünik a T. szerint a visszatéritési kötelezettség előfeltétele az, hogy a fél *jogalap nélkül* jutott legyen másnak rovására valamely vagyontárgyhoz. Az hogy valamely vagyoneltolódás a concret esetben a méltányosságnak nem felel meg, e szerint egymagában nem lesz elég alap a visszakövetelésre. A méltányosság szempontjának nem lehetett a jogbiztonság, a vagyoni viszonyok consolidatiójának sulyos sérelme nélkül korlátlan érvényesülést engedni, a mint hogy annak a szóban forgó kérdésben ily érvényesülést nem engedett sem a római jog, sem a többi codificatio. Hogy mikor mondható valamely vagyoneltolódás jogalap nélkülinek, erre — eltekintve a második bekezdés és egyes további §-ok exemplificatiójától — nem lehetett közelebbi utmutatást adni. A kérdés eldöntése ennek daczára alig fog a jogalkalmazásban különösebb nehézséggel járni.

Az egyik fél részén bekövetkező azon vagyongyarapodásnak, a melynek correctióját czélozza a jelen §. idézett rendel-

kezése, a másik fél részén rendszerint a már meglévő vagyon közvetlen csökkenése fog megfelelni; nem tekinthető azonban kizártnak, hogy ily vagyongyarapodás beállhat az egyik fél részén, a nélkül, hogy ez annak részén, a kit sért, a meglevő vagyon ily direct csökkenésével járna. Ezeket az eseteket akarja fedni a T. azzal, hogy a visszatérités kötelezettségét nem szoritja arra az esetre, a mikor valaki valamely vagyontárgyhoz *másnak vagyonából* jutott jogalap nélkül, hanem kiterjeszti minden esetre, a melyben valamely vagyongyarapodásról általánosságban kimutatható, hogy az *másnak rovására* következett be és pedig jogalap nélkül.

Maga az a gazdagodás, a mely a jelen §. értelmében visszakövetelhető, a legkülönbözőbb természetü lehet. Igy a T. intentioi szerint gazdagodásnak lesz tekintendő egyebek között nemcsak valamely ingó vagy ingatlan dolog tulajdonának vagy valamely azt terhelő jognak szerzése, hanem ép ugy valamely kötelmi viszonyon alapuló követelés szerzése, valamely tartozás aluli mentesülés, továbbá ugyancsak az, ha valakinek számára szolgálatok végeztetnek, vagy valakire nézve költekezések megtakaritása tétetik lehetővé stb. stb. Gazdagodás jellegével birhat a T. intentiói szerint különösen a birtok szerzése is. (condictio possessionis). Kétség tárgyát képezheti: vajjon fedi-e a T. által használt „vagyontárgy" fogalma a gazdagodás mindezen és más hasonló nemeit? A végleges szövegezésnél megfontolandó lesz: nem volna-e czélszerübb *vagyontárgy* helyett más általánosabb értelmü szót (pl. *vagyonértéket* vagy *vagyoni előnyt*) használni.

Az, hogy miben álljon a visszatérités, a concret eset körülményeitől fog függni.

A T. arra az esetre, ha a gazdagodás valamely szolgáltatás eredményekép, [a mi alatt a T. a jelen fejezetben valamely kötelezettség elvállalását is érti (1769. II.[1])] áll be: a jelen §. második bekezdésében félreértések elkerülése és saját intentiói érvényesülésének biztositása czéljából, kifejezetten jelzi, mikor kivánja az első bekezdés értelmében a szolgáltatást jogalap nélkülinek és ezért visszakövetelhetőnek tekinteni

Az ilykép kiemelt esetek (a condictio ob turpem causától eltekintve, a melyről az 1769. §. rendelkezik) lényegileg ugyanazok, a melyekben a római jog specialis rendelkezésekkel helyt adott ugyancsak a szolgáltatás visszakövetelhetésének.

Megjegyzendő, hogy a szolgáltatást jogalap nélkülivé és igy visszakövetelhetővé — a mint erre a T. *a jogügylet tartalmára* való utalással világosan rámutat — nem bármely a szolgáltató tél előtt lebegett eredmény be nem következése, hanem csak annak az eredménynek be nem következése fogja tenni, a mely mintegy ügyleti alkatelemként szerepelt.

A mi végül a jelen fejezet szabályainak gyakorlati jelentőségét illeti, ugy nem szenvedhet kétséget, hogy a szóban forgó intézmény jelentősége — a jelen §. indokolásának kezdetén felhozottakra való tekintettel — valamely jogrendszerben természetszerüleg annál nagyobb, minél tágabb körben teszi a magánjogi szabályozás lehetővé azt, hogy alaptalan vagyoneltolódások ügyleti uton hatályosan beállhassanak. Erre nézve pedig első sorban az lesz elhatározó: mily mértékben ismeri el valamely jogrendszer az abstract ügyleteket hatályosaknak, és mily elvek szerint szabja meg a dologi jogváltozások ügyleti előfeltételeit, nevezetesen mily befolyást tulajdonit a dologi jogviszonyra a jogváltozás causájának, különösen az alapul fekvő kötelmi jogviszonynak. Természetszerüleg sokkal nagyobb lesz ennek az intézménynek a gyakorlati jelentősége egy oly jogrendszerben, a mely mint a német ptkönyv a dologi jogváltozást a causától többé kevésbbé függetleniti és ezzel kapcsolatban az abstract jogügyleteket tág körben, sőt bizonyos esetekben kizárólag csakis ezeket ismeri el hatályosaknak és jelentékenyen kisebb lesz a T. szerint, a mely a dologi jogváltozások ügyleti előfeltételeinek megállapitásánál a causalitás criteriumára nagyobb sulyt helyezett.

Nem szenvedhet azonban kétséget, hogy a szóban forgó intézmény a T. rendszerében sincs hijján a nagy gyakorlati jelentőségnek. Mert eltekintve attól, hogy a T. szerint sincs kizárva annak lehetősége, hogy valamely vagyoneltolódás ügyleti uton bekövetkezhessék, jóllehet nélkülözi a jelen §. értelmében vett jogalapot, teljes mértékben érvényesülni fog ennek az intézménynek a jelentősége a T.-nek a jóhiszemet védő rendelkezései folytán, valamint a pusztán tényleges alapon beálló jogalap nélküli vagyoneltolódások esetén.

E mellett a T. intentiói szerint az alaptalan gazdagodás megtéritésére irányuló követelés nem lévén elvileg kizárva csak azért, mert a fél azt, a mit a jelen fejezeten alapuló követelésének érvényesitésével elérhetne, a concret esetben valamely őt

más alapon megillető követeléssel is elérhet: a jelen fejezeten alapuló követelés bizonyos fokig concurrálhatni fog más követelésekkel is (igy a birtok condictiója a tulajdoni követeléssel) és nem lesz csupán subsidiarius jellegü követelésnek tekinthető, a mi gyakorlati jelelentőségét mindenesetre nagy mértékben csökkentené.

A jelen fejezet, valamint a megbizás nélküli ügyvitel szabályai mellett a T. nem látott gyakorlati szükséget fenforogni arra, hogy önálló követelést adjon visszatéritésre a félnek azokban az esetekben, a melyekben őt a közönséges jog (és ugyancsak a P. L. R. 1. r. 13. cz. 262.) szerint az actio de in rem verso alakjában ily követelés megilleti.

1763. §.

Arra a nagy jelentőségre való tekintettel, a melylyel az alaptalan gazdagodás visszatéritésére irányuló követelés gyakorlati érvényesülésének módját és ezzel a felek jogviszonyaira való kihatását illetőleg az a körülmény bir: mily elvek nyernek ezen követelés perbeli érvényesitése esetén a bizonyitási teher megoszlására nézve alkalmazást, valamint tekintettel arra, hogy ebben a kérdésben részben eltérő elvekből indulnak ki a különféle magánjogi codificátiók, a jogbiztonság érdekében czélszerünek látszott ez irányban kifejezetten rendelkezni, biztositva ezzel azt, hogy a szóban forgó követelés a T. intentióinak megfelelően érvényesüljön.

A kérdés sulypontja természetszerüleg első sorban azon van, ki tartozik a jogalap hiányát bizonyitani; erre vonatkozólag akarja a T. a jelen §-ban foglalt szabályaival minden kétségnek elejét venni.

A jelen §. azon általános szabálya, hogy a jogalap hiányát rendszerint a visszakövetelő félnek kell bizonyitania, annyira a dolog természetében fekszik, hogy indokolásra nem szorul.

Az iránt sem lehet kétség, hogy abban az esetben, ha valamely szolgáltatás azon a czimen követeltetik vissza, hogy az egy fenn nem álló kötelezettség teljesitése czéljából történt, az

emlitett általános szabály alapján a visszakövetelő tartozik bizonyitani azt, hogy fenn nem állott a kötelezettség, a melynek teljesitését czélozta a szólgáltató. Eltérően rendelkeznek azonban a codificatiok abban az irányban: vajjon — tekintettel arra, hogy a szolgáltatás visszakövetelése ily esetben helyesen csak akkor engedhető meg, ha a fél nem tudta, hogy a szolgáltatással nem tartozik — a visszakövetelő azt is tartozik-e bizonyitani, hogy ő a kötelezettség fennállását illetőleg tévedésben volt vagy a másik fél tartozik-e a visszatérités iránti követelés ellenében bebizonyitani azt, hogy a szolgáltató a kötelezettség fenn nem állásáról a szolgáltatáskor tudott, a mi egyértelmü a tévedés vélelmezésével.

A római jog, a régebbi codificatiók (O. 1431, 1432, P. L. R. 1. r. 16. cz. 166., 178., 181., C. 1376., 1377., sőt még Sv. 72. I. is), valamint hazai joggyakorlatunk megkivánják a visszakövetelőtől a tévedés igazolását, a tévedést ilykép a kereseti jogalap alkatelemének tekintve, mig az ujabb codificatiók (N. 813, 814, Sz. 1519, 1523, 1533, Apáthy terv. 826, H. 641, 644, 645, 652, 653, B. 903, 907, 908, 912, 913, D. 976, 987,) a tévedést, ha a visszakövetelő a kötelezettség fenn nem állását bebizonyitja, vélelmezik.

A T. ez utóbbi codificatiókhoz csatlakozik, a midőn a §. I. bekezdésében a visszakövetelőtől e részben csak annak bizonyitását kivánja meg, hogy a kötelezettség, a melynek teljesitése czéljából történt a szolgáltatás, fenn nem állott.

A szabályozás ezen módja mellett szól az a megfontolás, hogy arról, a ki bebizonyitottan egy fenn nem álló kötelezettség teljesitése czéljából szolgáltatott, rendes körülmények között joggal lehet feltételezni, hogy tévedett; mellette szól továbbá, hogy az ellenkező álláspontnak következetes és szigoru keresztülvitele a visszakövetelés érvényesitését ilyenkor oly mértékben megnehezitené, hogy a követelés megadásának ebben az esetben gyakorlati jelentősége alig volna.

Ugyancsak a most emlitett szempont volt irányadó a második bekezdés szabályának felállitásánál.

1764. §.

A §. első bekezdésében a T. a német ptkönyvet követve (813. I.[1]) azt, a ki oly követelést egyenlitett ki, a melynek érvényesithetését valamely vele szemben álló kifogás *tartósan* kizárta (ilyen lesz pl. az 1094. §-ra alapitható kifogás), feljogositja a szolgáltatásnak oly módon való visszakövetelésére, mintha a követelés fenn nem állott volna. A rendelkezés méltányos és indokolt volta kétséges alig lehet. Ugyanezen a felfogáson alapszik a 833. §. szabálya. Hogy valamely kifogásnak megvan-e ez a jelentősége, esetenként annak tartalma szerint lesz elbirálandó.

Ilyen, az érvényesitést tartósan kizáró kifogás az elévülés kifogása is, a melytől azonban a fent körülirt hatályt a T. az első bekezdés második mondatában kifejezetten megtagadja tekintettel arra, hogy az 1356. §. első bekezdése szerint elévült követelés kielégitésére teljesitett szolgáltatás nem követelhető vissza. A szóban forgó kivétel indokait illetőleg elég ép azért az 1356. §. kapcsán előadottakra utalni.

Megjegyzendő, hogy a beszámitás kifogása nem szolgálhat alapul az első bekezdés szerinti visszakövetelésre. Vagy megtörtént a beszámitás már a szolgáltatás előtt, akkor tényleg fenn nem állott kötelezettség teljesittetett, vagy nem történt meg a jelzett idő előtt, akkor utólag már meg nem történhetik, minthogy kölcsönös követelések már nem állanak egymással szemben.

Ha halasztó feltételtől függő követelés a feltétel eldőlte előtt egyenlittetik ki, ugy már a 969. §-ból levont következtetés utján meg volna állapitható, hogy a követelés egyelőre még fenn nem állván, ugyanazoknak a szabályoknak kell érvényesülniök, a melyek fenn nem álló kötelezettség teljesitése czéljából tett szolgáltatásnak alaptalan gazdagodás czimén való visszakövetelésére általában állanak.

A kérdés gyakorlati jelentőségére való tekintettel czélszerünek látszott azonban a magánjogi codificatiók nagy részével e consequentiát kifejezetten is kimondani (O. 1434., Sz. 1520., 1521., Z. 1218., B. 904., D. 977., Apáthy terv. 818. A N. erről, mint amugy is késégtelenről, hallgat).

1765. §.

Arra nézve, hogy feltétlen kötelezettségnek lejárat előtti teljesitése esetében visszakövetelésnek alaptalan gazdagodás czimén nincs helye, egyetértenek az összes magánjogi codificatiók (N. 813. II., O. 1434., C. 1185., 1186., Sz. 1521., Sv. 72., Apáthy terv. 820., H. 643., B. 905., D. 977. II.). Indokolásra a szabály ép azért nem is szorul. A hitelező részén, a ki a — bár lejárat előtti — szolgáltatással elvesztette a szolgáltatásra irányuló követelését, gazdagadásról csak annyiban lehetne szó, a menynyiben ez alapon oly előnyhöz jut, a melytől az adós a lejárat előtti szolgáltatás folytán elesett. Ezen gazdagodás mérvének megállapitása azonban alig leküzdhető nehézségekkel járna.

A T. ezért ily czimen kizár minden megtérités iránti követelést, és következetesen nem ad helyet az időközi kamat megtéritésére irányuló követelésnek sem. (V. ö. N. 813. II.). Ez a kizárás összhangban van az 1116. §. szabályával.

1766. §.

Abban is megegyeznek az összes magánjogi codificatiók, hogy a kötelezettség teljesitése czéljából tett szolgáltatás nem követelhető vissza, ha a teljesitő tudta, hogy a szolgáltatással nem tartozik (O. 1432., N. 814., Sv. 72., Sz. 1523., Apáthy terv. 817., D. 976.). Mivel sem volna indokolható a visszakövetelés megengedése oly jogalap hiánya miatt, a melyre a szolgáltató nyilván nem volt tekintettel. Kétség tárgyát nem fogja képezhetni, hogy a szóban forgó szabály akkor is áll, ha valamely kötelezettség az annak érvényesithetését tartósan kizáró kifogás vagy a halasztó feltétel függőben létének tudatában teljesittetett.

A tudomás természetszerüleg nem jöhet figyelembe, ha a szolgáltatás a másik fél által felismerhető kényszerhelyzetben vagy a visszakövetelési jognak fentartásával történt.

A tudomást — a mint erre már az 1763. §. kapcsán utalás

történt — a visszakövetelő ellenfele, a kényszerhelyzetet és annak a másik fél által felismerhető voltát, ugyszintén a jog-fentartást a visszakövetelő lesz kénytelen bizonyitani.

A szakasz második bekezdése nyilvánvalóan figyelembe veendő ethikai tekinteteken alapszik. Ugyanigy rendelkezik a német ptkönyv (814.), valamint a svajczi kötelmi jogi törvény (72. II.).

Egyes codificatiok a tudomás esetén kivül általában kizárják a szolgáltatás visszakövetelését akkor, ha a szolgáltatással naturális obligatió lett teljesitve. (O. 1432., 1434., Sz. 1522., Apáthy terv. 820., B. 905., D. 977.)

A T.-ben nem nyert általános elismerést a naturalis kötelem intézménye és azért valamely szolgáltatás visszakövetelése nem lesz eo ipso kizárva azon az alapon, hogy azzal valamely ily kötelezettség lett teljesitve. Egyes ily esetekre a T. a visszakövetelést positiv rendelkezéssel kizárja (1356., 960.)

Az osztrák ptkönyv (1432.) kizárja továbbá a visszakövetelést akkor is, ha „oly adósság fizetéséről van szó, a mely csak formasági hiány miatt érvénytelen" (ugyigy P. L. R. 1. r. 16. cz. 176.). A T. ilyen és hasonló casuisticus szabályok felvételét nem tartotta sem szükségesnek, sem helyesnek.

1767. §.

A T. a jelen §-ban foglalt szabálylyal azon, különben teljesen kizártnak nem tekinthető felfogás érvényesülésének kivánja elejét venni, mintha kétoldalu szerződéseknél az előre szolgáltató fél az ellenszolgáltatás elmaradása esetén szolgáltatását az 1762. §. alapján mindig visszakövetelhetné azon a czimen, hogy az ellenszolgáltatásnak, mint a jogügylet tartalma szerint czélzott eredménynek be nem következtével a saját szolgáltatásának jogalapja elesett. A szabály maga indokolásra nem szorul.

1768. §.

Az 1762. §. szerint visszakövetelhető a szolgáltatás, ha az az eredmény, a mely a szolgáltatással a jogügylet tartalma szerint czélozva volt, be nem következik. Ezt a szabályt az 1768. §. két irányban kiegésziti.

Kiegésziti egyfelől abban az irányban, hogy a visszakövetelés ki van zárva, ha az eredmény bekövetkezése kezdettől fogva lehetetlen volt és a teljesitő fél azt tudta. Ez a szabály ugyanazon a megfontoláson alapszik, mint az 1766. §. első bekezdésének az a szabálya, a mely szerint a kötelezettség teljesitése czéljából tett szolgáltatás nem követelhető vissza, ha a teljesitő tudta, hogy azzal nem tartozik. A ki tudva *be nem következhető* eredmény czéljaira szolgáltat, ezt az eredményt ép azért, mert lehetetlen voltát ismerte, nem is akarhatta, és a jogrend ép azért a be nem következés alapján nem is adhat neki visszakövetelési jogot.

Azt, hogy a czélzott eredmény bekövetkezése kezdettől fogva lehetetlen volt s hogy a teljesitő fél azt tudta, a visszakövetelő fél ellenfelének fog kelleni bizonyitani.

Az emlitett általános szabály azon további kiegészitése, hogy a visszakövetelés akkor is ki van zárva, ha az eredmény bekövetkezését a teljesitő fél rosszhiszemüen meghiusitotta, megfelel a 974. §. analog szalyábának. (V. ö. N. 815.)

1769. §.

A T. a magánjogi codificatiók legnagyobb részével egyezően rendelkezik (v. ö. Z. 1230., Sz. 1540., Sv. 75., B. 933., D. 993., Apáthy terv. 832.), a midőn a §. első bekezdésében azt a szolgáltatást, a melylyel a jogügylet tartalma szerint oly eredmény volt czélozva, hogy annak elfogadása által a másik fél törvényes tilalom vagy a jó erkölcsök ellen vétett, visszakövetelhetőnek jelenti ki tekintet nélkül arra, bekövetkezett-e a czélzott eredmény vagy sem. (A condictio ob turpem causam esete.)

A visszakövetelésnek megengedése azon a megfontoláson alapszik, hogy a jogi szabályozásban nem nélkülözhető ethikai tekintetekkel ellenkeznék, ha a szolgáltatást az illető ez esetben megtarthatná.

Abban is megegyeznek a különféle magánjogi codificatiók, hogy a visszakövetelés ki van zárva, ha a szolgáltatót magát hasonló hiba terheli. Ennek az volna a következménye, hogy az esetben, ha a szolgáltatás kötelezettség elvállalásában állott, az adós ahhoz kötve volna és a hitelező teljesitést követelhetne. A T. azonban ilyen, a jogrend szellemével ellenkező követelést el nem ismerhetett, a miért is a most emlitett szabály alól kivételt tesz kötelezettség elvállalásának esetére. Ha tehát a szolgáltatás, a mely a jelen §. második bekezdésének első mondata szerint nem volna visszakövetelhető, kötelezettség elvállalásában állott, az adós a teljesités iránti követeléssel szemben kifogással fog élhetni, valamint követelhetni fogja a kötelezettség alól való felmentését.

De ha a T. fel is menti az adóst az ilykép vállalt kötelezettség teljesitésének jogi kényszere alól, arra még sem látott elég okot fenforogni, hogy az adóst, ha kötelezettségét jogi kényszer hiányában is teljesitette, utóbb a teljesitésül tett szolgáltatás visszakövetelésére feljogositsa. Ugyanigy rendelkezik a T. több más esetben is. (pl. 960. §. III., 1650.)

1770. §.

A T. a rendszer különböző helyein, legfőkép azonban a dologjogban a jóhiszemü forgalom biztonsága érdekében sok esetben a jogositottal szemben hatályt tulajdonit annak a rendelkezésnek is, a mely valamely tárgyra vonatkozólag oly személytől származik, a ki nem volt jogositva erről a tárgyról rendelkezni.

A méltányosság ily esetben nyilvánvalóan a mellett szól, hogy a jogositott, ha a jogosulatlanul rendelkező ezen rendelkezése alapján valamely vagyontárgyhoz jutott, az őt ért hátrányos jogkövetkezmények ellensulyozásául a jogosulatlanul rendelkezőtől annak kiadását követelhesse, a mihez ez utóbbi ily módon jutott. Minthogy azonban ez a kiadási kötelezettség az 1762. §-ból nehezen volna levezethető, tekintve, hogy arról, a mit a jogosulatlanul rendelkező rendelkezése alapján harmadiktól szerez, szorosan vévé nem mondhatni, hogy azt az illető a jogositott rovására szerezte, a T., követve a német ptkönyvet (816. I.[1]), ezt a kiadási kötelezettséget kifejezetten megállapitja.

Ugyancsak gyakori eset lesz a T. szerint, hogy a jogosulatlan részére történt szolgáltatás a szolgáltatásra jogosulttal szemben is hatályos. Az eset analogiája itt is a mellett szól, hogy a mást megillető szolgáltatás elfogadójától a szolgáltatásra jogosult annak kiadását követelhesse, a mihez amaz a szolgáltatás utján jutott. Ezt akarja a T. a §. második bekezdésében foglalt szabályával lehetővé tenni. (V. ö. N. 816. II.).

Az alaptalan gazdagodás visszatéritésére irányuló követelésnek, mint pusztán személyes jellegü követelésnek, elvileg nincs hatálya harmadik személyekkel szemben. Ez alól fontos kivételt tesz a német ptkönyv 816. §-a arra az esetre, ha valamely egyedileg meghatározott, mást megillető tárgyról valaki ingyenesen és jogosulatlanul oly körülmények között rendelkezik, hogy rendelkezése a jogosulttal szemben is hatályos. A német ptkönyv ily esetben az ingyenszerző harmadikat annak — a jelen fejezet értelmében való — kiadására kötelezi, a mihez a jogosulatlan rendelkezés alapján jutott.

A harmadiknak ez a felelőssége a német ptkönyv szerint közvetlen és principalis, mely független attól: vajjon fordulhatna-e a rendelkezés folytán rövidséget szenvedett fél a concrét esetben alaptalan gazdagodás czimén esetleg maga a rendelkező ellen is vagy sem.

A T. nem látott elég okot fenforogni arra nézve, hogy a harmadik személyt csupán azért, mert szerzése ingyenes volt, közvetlenül és *principaliter* feleltesse; és a méltányosságnak eleget vélt tenni az által, ha a rövidséget szenvedettnek lehetővé teszi azt, hogy *subsidiariter* a harmadik, ingyenszerző ellen fordulhasson alaptalan gazdagodás czimén, valahányszor ezt a jogosulatlanul rendelkezővel szemben vagy egyáltalán nem teheti azért, mert ez — az ingyenes juttatással a gazdagodástól ismét elesvén — jóhiszeme alapján a visszatérités kötelezettsége alól felszabadult, vagy sikerrel nem teheti azért, mert jóllehet rosszhiszeme alapján a visszatéritésért a gazdagodás elestével is felel, ez a követelés vele szemben nem realizálható, rajta be nem hajtható.

Minthogy pedig a T. — ellentétben a német ptkönyvvel (822.) — az ingyenszerzőnek az 1773. §-ban körülirt subsidiarius felelősségét az utóbb emlitett esetre is kiterjesztette, nem forgott

fenn számottevő szükség a német ptkönyv most tárgyalt rendelkezésének átvételére.

A mi a jelen §-on alapuló kiadási kötelezettség terjedelmét illeti: arra az 1771. és 1772. §-ok szabályai lesznek irányadók.

Kétség tárgyát nem fogja képezhetni, hogy, a mennyiben a jogosult a concrét esetben más alapon (pl. a tiltott cselekményekre vonatkozó szabályok alapján) messzebb menő követelést támaszthat a jogosulatlanul rendelkező ellen, ezt a követelését a jelen §. szabálya érintetlenül hagyja.

1771. §.

Az 1771. §. az 1762. §-on alapuló visszatéritési kötelezettségnek terjedelmét határozza meg arra az esetre, ha a visszatéritésre kötelezett jóhiszemü vagyis nem ismeri a jogalap hiányát.

A visszatéritési kötelezettség terjedelmének megszabásánál a T. abból a felfogásból indult ki, hogy az alaptalanul gazdagodottat a rövidséget szenvedett részére mindannak visszatéritésére kell kötelezni, a mihez amaz ennek rovására jutott, és pedig természetben ha lehetséges, ellenesetben érték szerint. Ezeken a szempontokon alapszik a jelen §. I. és II. bekezdése.

Viszont azonban nem szorul bővebb igazolásra, hogy ez a visszatéritésre való kötelezés, mint tulnyomólag méltányossági tekinteteken alapuló rendelkezés, helyesen és méltányosan nem vezethet arra, hogy a bár alaptalanul gazdagodott, de másrészt jóhiszemü fél a visszatérités kötelezettsége által direct károsodjék. Nyilvánvalóan ily károsodással járna azonban reá nézve az, ha ő visszatéritésre kötelezve volna akkor is, ha előzőleg gazdagodásától ismét elesett. A károsodás ezen veszélye ellen kivánja a jelen §. harmadik bekezdése az alaptalanul gazdagodottat védeni, kijelentvén, hogy a mennyiben a kötelezett a gazdagodástól ismét elesett: a visszatérités kötelezettsége alól szabadul, és pedig tekintet nélkül arra: ki vagy mi okozta a gazdagodás elestét.

A jóhiszemüleg gazdagodott tehát a T. szerint a jelen fejezet alapján mindig csak a még meglévő gazdagodása erejéig felel.

Arra nézve, hogy mikor és mennyiben tekintessék a visszatéritésre kötelezett gazdagodottnak és illetőleg mikor tekintessék a gazdagodástól ismét elesettnek, a T. nem ad közelebbi utmutatást. A jogalkalmazást tényleg megkönnyitő és igy gyakorlati értékkel biró, a mellett pedig a méltányossági tekintetek érvényesülésének a szükséges tért engedő szabályok felállitása alig lehetséges. A T. ezért helyesebbnek találta, ha a jogalkalmazásra bizza ezen kérdések eldöntését. A T. intentiói szerint visszatérités iránti követelés érvényesitésének csak akkor lesz helye, ha az érvényesitéskor a visszatéritésre köteleztetni kivánt személy, egész vagyoni helyzetét véve alapul, még gazdagodottnak tekinthető. Visszatéritésre kötelezhető tehát az illető a T. szellemében csak akkor lesz, ha a visszatérités folytán nem jut rosszabb vagyoni helyzetbe annál, a melyben volna, ha az alaptalan gazdagodás annak idején be sem következett volna. Ez alapon nem fogja nevezetesen kétség tárgyát képezhetni, hogy a gazdagodás tárgyára tett költekezés — akár volt szükséges vagy hasznos, akár nem — a gazdagodást csökkenti, és hogy gazdagodásról nem lehet szó, ha az a tárgy, a melyhez jogalap nélkül jutott a fél, megsemmisült.

A gazdagodás elestét természetszerüleg a visszatéritésre kötelezett lesz hivatva érvényesiteni és bizonyitani. A T. azzal, hogy a harmadik bekezdés azon szabályát, a mely szerint a kötelezett, a mennyiben a gazdagodástól utóbb ismét elesett, a visszatérités kötelezettsége alól szabadul, csak a visszatéritést követelő keresetlevél kézbesitése előtti időre nézve állapitja meg, a nélkül, hogy a kézbesités utáni időre nézve külön rendelkeznék, kifejezést kivánt adni annak, hogy a jelzett időpont után a visszatéritésre irányuló követelés terjedelmére nézve az általános szabályok lesznek alkalmazandók.

1772. §.

Ha a T. nyilvánvaló méltányossági tekintetekből annak a körülménynek veszélyét, hogy a gazdagodott gazdagodásától ismét elesett, a rövidséget szenvedett és az alaptalanul bár, de jóhiszemüleg gazdagodott egymás közti viszonyában az előbbire háritja is, ugy viszont a méltányossággal határozottan ellen-

keznék, ha ugyanezt megtenné akkor is, ha az alaptalanul gazdagodott a gazdagodáskor a jogalap hiányáról tudomással birt.

A T. ezért ez esetben attól a körülménytől, hogy a gazdagodott gazdagodásától ismét elesett, kifejezetten megtagadja azt a korlátozó hatályt, a melylyel az a visszatéritési kötelezettségnek az 1762. §. és az 1772. §. első és második bekezdésében körülirt terjedelmére az 1771. §. harmadik bekezdése alapján egyébként bir (1772. §. I.). A rosszhiszemü fél tehát azért, a mihez jogalap nélkül jutott, az ebből huzott hasznokért, ezek surrogatumáért illetőleg értékeért feltétlenül felel.

Az a szabály, hogy a felelősségnek ez a fokozása, ha az alaptalanul gazdagodott a jogalap hiányáról később értesül, csak az értesülés időpontjával áll be (második bekezdés), indokolásra nem szorul. (V. ö. N. 819.).

Megjegyzendő egyébként, hogy a jogalap hiányának tudatában történt elfogadása a szolgáltatásnak rendszerint magánjogi delictumot fog képezni, a melyért az elfogadó a tiltott cselekményekre vonatkozó szabályok értelmében tartozik felelősséggel. Ezt a felelősséget a jelen §. szabálya természetesen nem érinti, és az emlitett felelősség mellett a jelen §-on alapuló felelősség rendszerint csak subsidiarius jelentőséggel fog birni.

A III. bekezdésben körülirt eset olyan, hogy abban a szolgáltatás elfogadójának, bár a jogalap hiányáról csak utóbb értesül, mégis már az elfogadáskor is számolnia kell azzal, hogy gazdagodásának jogalapja utóbb eleshetik. Ily körülmények között kétséges lehetne, mely időponttól legyen a most tárgyalt fokozott felelősség beállottnak tekintendő.

A T. ezért a jelen §. harmadik bekezdésében kifejezetten rendelkezik erre nézve és pedig akként, hogy a gazdagodottat — tekintettel ép arra, hogy a jogalap bekövetkezhető elestével számolnia kellett — arra nézve, a mihez a szolgáltatással közvetlenül jutott, kezdettől fogva, a huzott hasznokra nézve ellenben méltányossági tekintetekből csak azon időponttól kezdve teszi a szóban forgó fokozott mértékben felelőssé, a melyben a szolgáltatással czélzott eredmény be nem következtéről illetőleg a szolgáltatás jogalapjának megszüntéről, tehát általában a jogalap utólagos elestéről értesül.

A fokozott felelősségnek kiterjesztése arra az esetre is, ha a

gazdagodott a szolgáltatás elfogadása által törvényes tilalom vagy a jó erkölcsök ellen vétett, — feltéve természetesen, hogy a visszakövetelés az 1769. §. második bekezdése alapján nincs kizárva, — ugyanazokon az ethikai tekinteteken alapszik, a melyeken az 1769. §. első bekezdése. (V. ö. N. 820.)

A harmadik bekezdés második mondatában implicite ki van fejezve, hogy a kötelezett a fokozott felelősség beálltának időpontjától fogva a visszatéritendő készpénzösszegek után kamatot köteles fizetni. A T. intentióinak s a dolog természetének megfelelően a kötelezettnek ugyanettől az időponttól kezdve nemcsak a tényleg huzott, hanem a huzni elmulasztott hasznokért is felelnie kell. A végleges szövegezésnek lesz feladata ennek tüzetes kifejezést adni.

1773. §.

Ha az, a ki másnak rovására jogalap nélkül jutott valamely vagyontárgyhoz, ezt harmadik személynek ingyen juttatja, ugy az előbb emlitett személy ezzel gazdagodásától ismét elesvén, a jelen fejezeten alapuló visszatéritési kötelezettség alól felszabadul, hacsak az 1771. §. harmadik bekezdésének vagy az 1772. §-nak előfeltételei vele szemben fenn nem forognak. Positiv rendelkezés hiányában visszatéritésért természetszerüleg a harmadik ellen sem fordulhatna az, a kinek rovására jogalap nélkül gazdagodott volt az ingyenes juttató. Minthogy azonban az esetben, ha az alaptalanul gazdagodott, gazdagodását ingyenesen harmadiknak juttatva, ezzel a mondottakhoz képest a megtérités kötelezettsége alól felszabadul, az ingyenes juttatás végelemzésben mégis annak rovására történik, a kinek rovására az ingyenes juttató eredetileg gazdagodott, a T. a német ptkönyv nyomán (822.) méltányossági tekintetekből a harmadik személyt a visszakövetelésre jogosult fél irányában ily esetben akként kötelezi, mintha a tárgyat jogalap nélkül közvetlenül ő tőle szerezte volna. A T. azonban és pedig ugyancsak a visszakövetelő iránti méltányossági tekintetekből a harmadik személynek ezt a felelősségét, túlmenve a német ptkönyv alapul vett szabályán, megállapitja arra az esetre is, ha az alaptalanul gazdagodott, bár az ingyenes juttatással gazdagodásától ismét el-

esett, nem szabadult ugyan a visszatérités kötelezettsége alól, az 1771. és 1772. §-ok alapján visszatéritendő érték azonban rajta be nem hajtható. (V. ö. az 1770. indokolásával is.)

A §. szabálya — a mint az a rendelkezés szóhangzása daczára kétség tárgyát alig fogja képezhetni — alkalmazandó lesz nemcsak akkor, ha az alaptalanul gazdagodott közvetlenül azt, a mivel gazdagodott, hanem akkor is, ha annak az 1771. §. szerinti surrogatumát juttatta ingyenesen a harmadiknak.

A kötelmi jogviszony harmadik személy irányában való kihatásának egy más, némileg rokon esetét lásd az 1104. §. II. bekezdésében.

1774. §.

A ki jogalap nélkül vállal kötelezettséget, az 1762. §. alapján nemcsak a kötelezettség alól való felmentését fogja a hitelezőtől követelhetni, hanem ezen követelése alapján kifogással is fog élhetni a hitelezőnek a teljesités iránti követelésével szemben.

Az adósnak ezen felmentés iránti követelése azonban — kivételes rendelkezés hiányában, a melyre gyakorlati szükség nincs — elévülés alá esik. A követelés elévülése pedig az általános elvek alapján azzal a következménynyel járna, hogy az arra alapitott kifogásnak a teljesitést követelő hitelező sikerrel ellenvethetné az elévülés kifogását. Az adós tehát a felmentés iránti követelésének elévülésével kénytelen volna oly kötelezettséget teljesiteni, a melynek már keletkezése a hitelező részén alaptalan gazdagodás jellegével birt. Ezen szembeszökőleg méltánytalan eredmény elháritása végett a T. az 1774. §-ban positiv rendelkezéssel megadja az adósnak a jogot, hogy a jogalap nélkül vállalt kötelezettség teljesitését akkor is megtagadhassa, ha a felmentés iránt támasztható követelése már elévült (v. ö. N. 821.) Ugyanez a szempont érvényesült már az 1094. és 1454. §-ok hason tárgyu rendelkezéseiben Jogi constructióját ennek a szabálynak az elmélet lesz hivatva megadni és eldönteni nevezetesen azt, vajjon a szóban forgó rendelkezés alapján a felmentés iránt támasztható követelés mellett önálló, attól független és elévülés alá nem eső kifogás illeti-e meg az adóst.

MÁSODIK FEJEZET.

Dolgok felmutatása.*)

1775. §.

A T. itt a római jogi actio ad exhibendum intézményét szabályozza. A modern jogéletben azonban más esetek teszik szükségessé ennek alkalmazását, mint a római jogban, hol főként a vindicatio előkészitésére, illetőleg arra szolgált, hogy a vindicálandó dolognak más dologtól való elválasztását előidézze. Arra nézve, a kinek valamely dologra vonatkozólag követelése van: igen fontos lehet, hogy a birtokában nem lévő dolog felmutatását követelhesse vagy azt megtekinthesse. Vannak ugyan esetek, midőn a dolog felmutatására vagy megtekintésére való jog az alapul fekvő ügylet természetéből következik, pl. a vagylagos kötelmeknél; de gyakran előfordulhat, hogy a dolog felmutatására vagy megtekintésére való jogot az ügylet természetéből levezetni nem lehet vagy kételyek támadhatnak ilyen jog megállapitását illetőleg és mégis nagy méltánytalanság volna, ha a jogrendszer ilyenkor segélyt nem nyujtana. Az ilyen esetekre való tekintettel a T. rendelkezéseket állit fel a dolgok felmutatására nézve. Minthogy azonban kerülni akarja azokat a visszaéléseket, a melyeknek tág tér nyilnék, ha a megtekintésre való jog bizonyos korlátok közé nem vonatnék, megállapitja annak előfeltételeit. A több külföldi törvényhozás által követett az az irány, a mely a dolgok felmutatására vonatkozó jogot nem korlátozza, arra vezethet, hogy bárki másnak magán vagy üzleti ügyei körébe beavatkozzék és esetleg üzleti titkai felfedezésével annak nagy kárt okozzon. Ilyen visszaélések megakadályozása végett a T. 1775. §-a szerint szükséges, hogy a dolog felmutatásának követelésére jogositott a dolog birtokosa ellen e dologra vonatkozó követeléssel birjon vagy hogy bizonyosságot szerezni akarjon ily követelésre nézve és hogy ilyen okból érdekében álljon a dolgot megtekintenie vagy megtekintésének megengedését követelnie.

---

*) Z. 1816—1826., Sz. 1565—1567., 1393—1396., D. 1041—1045., N. 809—811., Apáthy terv. 848—852., P. L. R. 1. r. 12. cz. 399.

A felmutatásra vagy megtekintésre vonatkozó jog tárgya lehet ingó vagy ingatlan; arra nézve nincs elfogadható ok, hogy ez a jog csak ingó dolgokra szorittassék, a mint azt néhány külföldi törvényhozás teszi.

A dologra vonatkozó követelés, a melynek alapján a dolog felmutatása követeltetik, lehet dologi vagy személyes; minden esetre azonban kell, hogy a dolog birtokosa ellen irányuljon, mert a harmadik személylyel szemben támasztott követelés még nem ad jogot a dolog birtokosa ellen felmutatásra avagy megtekintésre.

A törvény által megszabott előfeltételek fennállásának bizonyitása a felmutatás követelésére jogositottat illeti.

A felmutatás illetőleg megtekintés módjára nézve — kivéve az 1777. §. intézkedését — a T. külön szabályokat nem állit fel, tehát ennyiben az általános szabályok nyernek alkalmazást. Természetes, hogy mindazon külön rendelkezéseket, a melyeket dolgok kiadására vagy felmutatására nézve a T. egyes jogviszonyok szabályozásánál előir, az itt felállitott szabályok nem érintik.

1776. §.

Annak meghatározása, hogy a felek a folyamatba tett per alapján egymás okiratait, mint bizonyitási eszközt, mennyiben használhatják, tehát, hogy egymást a felmutatásra mennyiben kényszerithetik, a peres eljárás körébe tartozik. Azon előfeltételek megállapitása azonban, a melyek mellett a perre való tekintet nélkül, valamely okirat felmutatása követelhető, az általános magánjog feladata. Ott, a hol a felmutatást követelő felet az okiratra nézve valamely különös jogviszonynál fogva pl. tulajdon vagy használati jog illeti, e jogok érvényesitése külön jogszabályokat nem tesz szükségessé, mert az a jogviszony, a melyen a jog alapszik, az érvényesités módját maga jelöli meg. A hol azonban ilyen jog nem létezik, szorosan véve, az általános jogelvek szerint, az idegen okiratok használására illetőleg megtekintésére követelést senki sem támaszthat. Vannak azonban igen fontos méltányossági okok, melyek azt követelik, hogy az okirat birtokosa, bizonyos előfeltételek mellett annak felmutatására kényszerittessék.

A T.-nek alapgondolata az, hogy a másnak birtokában levő okirat felmutatását akkor lehet követelni, ha a felmutatást követelőt jogilag érdekli és ez az érdekét bizonyitani is tudja. A T. nem határozza meg az okirat fogalmát; annak megállapitását az elméletre bizza. Az, hogy az okirat magán vagy közokirat, különbséget nem tesz. Az okirat felmutatási követelés, mint magánjogi természetü, érvényesithető a perben és a peren kivül, más követeléssel együtt, de önállóan is.

A felmutatási követelés előfeltételeit pontosan megirja a T., midőn a követelő fél jogi érdekeltségén kivül még megkivánja azt is, hogy az okirat a felmutatást követelő fél érdekében felvett legyen vagy őt illető jogviszonyról tanuskodjék, vagy végül ily jogviszony iránt általa vagy az ő érdekében más által folytatott tárgyalásra vonatkozzék.

A felmutatási követelés előfeltételeinek fennállását az tartozik bizonyitani, a ki a felmutatást követeli. Az előfeltételek megszabásánál a T. abból indult ki, hogy megvédje az okirat birtokosát az esetleg puszta kiváncsiságból származó zaklatásoktól és attól, hogy a magán vagy üzleti élet titka ok nélkül idegen beavatkozásának tárgya lehessen. Ezért szükséges, hogy a felmutatást követelő tárja fel azt a jogi érdeket, a mely őt az okirat megtekintésére utalja és hogy bizonyitsa az 1776. §-ban előirt esetek valamelyikének, — mely szerint az okirat tartalma őt érinti, — fenforgását is.

A követelés tartalma, hogy a jogositottnak az okiratba való betekintés megengedtessék. Nem csak a dolog természetének, hanem a gyakorlati élet követelményeinek is megfelel a §. második bekezdésének intézkedése, a mely szerint az, a ki az okirat felmutatását követelheti, arról másolatot is vehet.

1777. §.

Szükségesnek tartotta a T. félreértések kikerülése végett külön is kifejezni, hogy a dolgot illetőleg az okiratot azon a helyen kell felmutatni, a hol az ez iránti követelés érvényesitésekor van. Ezzel a T. a teljesités helyét határozza meg, mely alatt nem az illető dolog vagy okirat legszorosabb értelemben vett helyét, hanem a szélesebb, földrajzi értelemben vett terü-

letet kell érteni. Ezen szabály természetes corollariuma, a melyet a gyakorlati élet szükséglete von maga után, hogy nyomós okból bármelyik fél kivánhatja a felmutatást más helyen is.

A dolog vagy okirat felmutatására kötelezett legalább is azt kivánhatja, hogy reá nézve a felmutatásból hátrány ne származzék, különösen, hogy neki költségek ne okoztassanak. E végből mondja ki a §. második bekezdése, hogy a felmutatás veszélyét és költségét az a fél tartozik viselni, a ki a felmutatást kivánta. Ugyanezen alapon nyugszik az a további rendelkezés is, hogy a dolog vagy okirat birtokosa megtagadhatja a felmutatást, a mig a másik fél a költséget nem előlegezi s a kárra nézve biztositékot nem ad.

HARMADIK FEJEZET.

Felelősség vétlenül okozott vagy másnak vétkességéből eredő kárért.*)

A jelen fejezetben a T. azokat a tényállásokat csoportositja, a melyekből szerződésen kivül és a nélkül, hogy a tiltott cselekmény előfeltételei fenforognának, közvetlenül a törvény rendeleténél fogva kártéritési kötelezettség származik. A T. azzal, hogy az idevonatkozó szabályokat nem a tiltott cselekményekről szóló második czimbe vette fel, hanem a törvényből folyó kötelmek között sorolja fel, kifejezi, hogy a második czim szabályait azokra nem akarja vonatkoztatni.

Az itt összefoglalt esetek két főcsoportra oszlanak: az

---

*) V. ö. 1894. évi XII. t.-cz. 112. §-a; 1874. évi XVIII. t.-cz.; 1870. évi XLII. t.-cz. 75. §-a; 1871. évi XVIII. t.-cz. 89. §-a; 1872. évi XXXVI. t.-cz. 115. §-a; 1877. évi XX. t.-cz. 299. §-a; 1886. évi XXII. t.-cz. 88. §-a; 1871. évi VIII. t.-cz. 19. §-a; 1871. évi LI. t.-cz. 20. §-a; továbbá O. 343. 1310., 1316., (970)., 1318—1320., P. L. R. 1. r. 6. cz. 41—44., 68., 70—78., 1. r. 8. cz. 36., 37., (s kapcsolatban 1. r. 6. cz. 10. s köv., 26., 2. r. 8. cz. 444–455., C. 1384–1386., 1952–1954., Ol. 1153–1155., 1866—1868., S. 1783., 1784., 1905 1910., Z. 1149–1152., 1835., 1856., 1864–1871., 1875—1892., Sv. 58. 65., 67., 68., 486–488., Sz. 351., 1280—1290., 1554–1564., H. 343–345., 670–672., 676., 677., 680., B. 65—67., 679–681., 948—951., D. 750—753., 1020–1028, német első Entwurf 729—735., N. 701—703., 829., 833–836., 1871. jun. 7-ki német Reichshaftspflichtgesetz: Apáthy terv. 646—648., 792–800.

1778—1784. §-ok eseteiben a kötelezett oly kárért felel, a melyet közvetlenül (tevékenysége által) vagy közvetve (az által, hogy bizonyos dolgokat bir vagy tulajdonában tart) önmaga, bár vétlenül okozott; az 1786—1790. §-ok eseteiben saját vétkessége nélkül, mások vétkességéért, kivételesen a mások által vétlenül okozott kárért is felel. A kártéritési kötelezettséget nem lehet ezen esetek mindegyikében egy és ugyanazon elvi alapból származtatni; a felelősség megállapitását legtöbbször az a szempont indokolja, hogy a felelőssé tett személy mások személy- vagy vagyonbiztonságát veszélyezteti; más esetekben az a szempont érvényesül, hogy a ki egy bizonyos helyzet előnyeit élvezi, annak hátrányait is kell hogy viselje. Döntő a T.-re nézve az a gyakorlati indok volt, hogy a felelősségnek a véletlen kár okozására való kiterjesztését a szóban forgó esetekben a modern forgalmi élet érdekei követelik.

Minthogy a jelen fejezetben megállapitott felelősség — az 1779. §. harmadik és az 1780. §. második bekezdésében tárgyalt esetektől eltekintve, melyeknek eltérő voltára a szöveg az 1077—1106. §-ok felhivása által figyelmeztet — vétkességtől függetlenül áll be, önként értetődik, hogy a kötelezettnek nem is kell vétségképesnek lennie.

1778. §.

A vétkességi elv szerint vétségre képtelen személyek — gyermekek, elmebetegek sat. — az általuk okozott kárnak megtéritésére egyáltalán nem volnának kötelezhetők. Nyilvánvaló, hogy ez az eredmény nem kielégitő s a természetes jogérzetet sok esetben mélyen sérti. Ha egy dusgazdag ember beszámithatatlan állapotban egy szegényt személyében vagy vagyonában megkárosit, nyilvánvaló méltánytalanság volna a károsítót felmenteni a kártérités alól azon az alapon, hogy a károsító cselekmény neki be nem számitható. A természetes jogérzetnek inkább az a felfogás fog megfelelni, hogy személyes fogyatkozásainak consequentiáit mindenki önmaga tartozik viselni s azokat nem háríthatja át másra; hogy tehát azon károsító cselekményeiért, a melyeket öntudatlan vagy a szabad akaratelhatározást kizáró állapotban követett el, legalább bizonyos

korlátok között felelnie kell. A törvényhozások egy része, igy kölönösen az osztrák ptkönyv és legujabban a német ptkönyv, csakugyan tartalmaz ily tárgyu rendelkezést és megengedi a birónak, hogy oly esetben, midőn a károsult a vétségképtelen tettes feletti felügyeletre kötelezett személytől nem kaphat kártéritést, subsidiariter a kár okozóját szabad birói belátás szerint a kárnak egészben vagy részben való megtéritésére kötelezhesse (O. 1310., P. L. R. 1. r. 6. cz. 41—44., Z. 1835., Sv. 58., B. 65., N. 829.).

Hazai jogunk is elismeri, hogy kivételesen vétségképtelen személy is kötelezhető az általa okozott kár megtéritésére. E felfogás képviselve van mind az irodalomban, a hol már Frank Ignácz tanitotta, hogy „illőbb, hogy akárkinek és akárminő tette inkább magának ártson mintsem másnak" (Közigazs. Törv. I. 349. §.), mind a gyakorlatban; a kártéritési kötelezettségnek terjedelme és előfeltételei tekintetében azonban joggyakorlatunk ingadozó. Van oly curiai itélet, mely az elmebeteget az általa elmebetegségében okozott kár megtéritésére minden egyéb előfeltétel nélkül kötelezi (C. 373/98., M. E. H. IX. 15039.); mig más esetben a Curia azt mondta ki, hogy „a biróság az elmebeteg vagyonát a kárnak megtéritésére csak annyiban fordithatja, a mennyiben ezt a károsító és károsítottnak személyes viszonyai, az elkövetett cselekmény körülményei és a méltányossági szempontok indokolják és egyszersmind a károsító és esetleg azok, a kiket ez eltartani köteles, az eltartásukhoz szükséges eszközöktől meg nem fosztatnak" (I. G. 134/97., M. E. H. IX. 15026.).

A T. azt a kérdést, hogy vétségképtelen személyek mennyiben kötelezhetők az általuk okozott kár megtéritésére, az 1778. §-ban a többi idézett törvényhozásoktól részben eltérően oldja meg. Annyiban ugyan csatlakozik hozzájuk, hogy a kártéritési kötelezettség a T. szerint is csak subsidiarius, vagyis csak annyiban áll be, a mennyiben a károsult azon személytől, a ki a vétségképtelen személy fölött köteles volt felügyelni, kártéritést nem nyerhet, akár azért, mert azzal szemben a kártéritési követelésnek az 1090. §-ban meghatározott előfeltételei fenn nem forognak, akár azért, mert a felügyeletre kötelezett személy fizetőképtelen. A német ptkönyv példájára továbbá a T. is felvette azt a korlátozást, hogy a kár megtéritése a vétségkép-

telen személytől csak annyiban követelhető, a mennyiben ő azt megtérítheti, a nélkül, hogy a saját életfentartása s a törvény szerint általa eltartandó személyek eltartása ezáltal veszélyeztetve volna. Mig azonban a fentebb idézett törvényhozások eme korlátozások mellett is teljesen a birói arbitriumra bizzák, hogy legyen-e helye kártéritésnek és mennyiben, a T. különbséget tesz a szerint, hogy milyen a kár, a melyet a vétségképtelen személy okozott. Ha ez oly cselekmény által, mely vétségképes személy által elkövetve, az 1077. §. értelmében tiltott cselekményt állapit meg, másnak halálát okozta, testi épségét vagy egészségét sértette, vagy valamely dolgát megsemmisitette vagy megrongálta, a T. a károsultnak azt a jogát, hogy az 1095., 1098. §-okban emlitett kárnak, illetőleg a dolog értékének vagy értékcsökkenésének megtéritését követelhesse, nem teszi függővé birói arbitriumtól (első bek.). Csak azon további vagyoni kár tekintetében, a mely az emlitett cselekményekből esetleg felmerülhet, és azon vagyoni kár tekintetében, a melyet a vétségképtelen személy egyéb cselekményei által okoz, köti a T. a kártéritéshez való jogot azon további előfeltételhez, ha és a mennyiben a kártéritést a fenforgó körülményekre, különösen az érdekelt felek vagyoni viszonyaira való tekintettel a méltányosság megköveteli (második bekezdés). Az első bekezdés szigorubb rendelkezése által a T. a károsult helyzetét a legsúlyosabb sérelmek esetére biztosabbá, a birói subjectiv nézetétől függetlenné kivánta tenni, a mi annál szükségesebbnek látszik, mert a gyakorlatban csak ritkán áll az eset ugy, hogy a károsító dusgazdag s a károsult szegény; ha tehát a károsult csak ily ecclatáns esetben számithatna kára megtéritésére, a rendelkezés — a személy- és vagyonbiztonság nem csekély hátrányára — jórészt czélját tévesztené.

A mi a második bekezdést illeti, annak értelmében nem csak az érdekelt felek vagyoni viszonyai, hanem a fenforgó többi körülmények is tekintetbe veendők, igy különösen az osztrák ptkönyv 1310. §-ában különösen kiemelt az a körülmény, hogy a károsult önvédelemmel élhetett volna s a károsító iránti kiméletből ettől tartózkodott.

Megjegyzendő, hogy a jelen §. alkalmazhatósága mindenkor attól az előfeltételtől függ, hogy a károkozó személy vétségképességének kivételével, a tiltott cselekménynek az 1077.

§-ban meghatározott előfeltételei fenforogjanak. Oly cselekmény miatt tehát, mely bár objective jogellenes, vétségképes embernek hibául fel nem róható, vétségképtelen személy a jelen §. alapján sem tehető felelőssé. A jelen §-ban foglalt szabályok kivételes természetére való tekintettel azoknak más esetekre, péld. a vétlen tévedés általi károkozás esetére való analog kiterjesztése magától érthetőleg ki van zárva.

1779. §.

A T. nem állitja fel általános szabályként, hogy a tulajdonosnak vagy birtokosnak a tulajdonában vagy birtokában levő dolgok által okozott, és különösen a hiányos minőségükből másokra háramló kárért felelnie kell. Ily messze sem a római jog, sem az ujabb törvényhozások nem mennek. Kivételt tesz azonban a T. épületekre (1779. §.), állatokra (1780. §.) és egyéb veszélyes ingóságokra (1781. §.) nézve.

A római jogban, a mennyiben az actio legis Aquiliae előfeltételei nem forogtak fenn, az épületek beomlása által okozott kár megtéritését a cautio damni infecti közvetitette; ezt a cautiot azonban csak a szomszédtelek tulajdonosa és bizonyos más, ezen telekre nézve dologilag érdekeltek követelhették; és minthogy a cautio megtagadása csak a bedüléssel fenyegető épület tulajdonjogának elvesztését vonhatta maga után (missio ex primo, ex secundo decreto), a dülőfélben levő épület tulajdonosa voltaképen mindig elhárithatta magáról a cautiótól feltételezett kártéritési kötelezettséget az épület átengedése által. Az ujabb törvényhozások közül csak az osztrák ptkönyv tartotta fenn a cautio intézményét; ha valamely már fennálló idegen épitmény vagy más idegen dolog dülőfélben van, a 343. §. az ez által dologi jogaiban veszélyeztetetteknek megengedi, hogy biróilag biztositást sürgessenek. A többi modern törvényhozások a bedölt épület tulajdonosának kártéritési kötelezettségét nem teszik függővé attól, hogy a veszélyeztetett fél előzőleg az esetleges kárra nézve biztositást követelt-e, hanem azt egyszerüen abból a tényből eredtetik, hogy a kárt okozó bedölés épitési hiba vagy a fentartás hiányossága miatt következett be; másrészt a kártéritéshez való jogot nem is korlátozzák azokra, a kik a bedölés

által valamely szomszédos telken való dologi jogaikban vannak sértve, hanem megadják mindenkinek, a ki a bedölés által személyében megsérül, vagy a kinek dolgai ezáltal megkárosittatnak. Különbség van azonban annyiban, hogy a mig némely törvénykönyvek és tervezetek a tulajdonost vagy birtokost csak vétkesség esetén kötelezik a beomlásból eredő eme kár megtéritésére (P. L. R. 1. r. 8. cz. 36., 37. s kapcsolatosan 1. r. 6. cz. 10. s köv., 26., D. 1028., német első Entwurf 735., Apáthy terv. 800.), s a tiltott cselekményekre vonatkozó általános szabályokon legfeljebb annyiban mennek túl, hogy a vétkesség tekintetében a bizonyitási terhet megforditják (N. 836.), a többség a római jog nyomán a beomló épület tulajdonosát vétkességre való tekintet nélkül teszi felelőssé a kárért (igy: C. 1386., Ol. 1155., S. 1907., 1909., Z. 1885., Sv. 67., Sz. 351., H. 672., B. 950.).

A T. a személy- és vagyonbiztonság érdekében ez utóbbiakhoz csatlakozik. Az 1779. §. első bekezdése az épület tulajdonosát az épület összeomlásából vagy egyes részeinek (pl. cseréptégláknak) lehullásából másra háramló kárért csak abban az esetben teszi felelőssé, ha az összeomlás vagy lehullás épitési hiba vagy a fentartás hiányossága miatt következett be; de nem tekint arra, hogy a hibás épitkezés vagy a fentartás hiányossága körül terheli-e a tulajdonost subjectiv vétkesség vagy sem. A felelősség abban a megfontolásban találja indokolását, hogy hibásan épitett vagy rossz karban levő épület mások személy- és vagyonbiztonságára nézve veszélyessé válhatik s hogy következőleg annak a személynek, a kinek vagyonához az ily veszélyes állapotban levő épület tartozik, a kár tényleges bekövetkezése esetében azért felelnie kell. Hogy az épitési hiba vagy a fentartás hiányossága a kár egyedüli oka legyen, nem szükséges; a felelősség be fog állani akkor is, ha az csak más károsító körülménynyel együtt idézte elő a kárt. Causalis kapcsolatnak azonban a kár bekövetkezése s az épitési hiba, illetőleg a fentartás hiányossága között okvetlenül fenn kell forognia; a kártéritési kötelezettség nem áll be, ha az épités ugyan hibás, a fentartás hiányos volt, de a beomlást oly esemény — mint földrengés, földcsuszamlás, hegyomlás — idézte elő, a melynek hibátlanul épitett és jó karban fentartott épület sem állott volna ellen.

A felelősség elvileg a T. szerint is, ugy mint a törvényhozások többsége szerint, a beomló épület *tulajdonosát* terheli, azonban azzal az eltéréssel, hogy ha az épületet a tulajdonostól különböző személy tartja sajátjaként birtokában, — minthogy ez esetben a tulajdonosnak nem áll módjában a kár megelőzéséről gondoskodni — a tulajdonos helyett ez felelős (II. bek.; v. ö. N. 836. II.). Ha ez a kár bekövetkezése előtt a birtokkal felhagy, a tulajdonosnak az első bekezdés szerinti felelőssége lép ismét hatályba.

A tulajdonosnak, illetőleg annak felelősségét, a ki az épületet sajátjaként birja, nem szünteti meg az a körülmény, hogy más valaki vele szemben az épület fentartását szerződésileg elvállalta (példld. haszonbérlő) vagy erre törvénynél fogva kötelezve van (péld. haszonélvező). A fentartásra kötelezett személy azonban szintén felelős; csak hogy nem feltétlenül, hanem vétkessége esetében; felelőssége tehát mint a harmadik bekezdés szövege az 1077—1106. §-ok felhivása által kifejezetten kiemeli - - delictumszerü. Azonban valamint az 1090. §-nak s az 1780. §. második bekezdésének analog eseteiben, ugy itt is megforditja a T. a bizonyitás terhét: a fentartásra kötelezett személy a jelen §. harmadik bekezdése szerint felelős az első bekezdésben meghatározott kárért, hacsak nem bizonyitja, hogy a kárveszély elháritására a kellő gondosságot kifejtette (hasonlóan N. 838.). Systematicus szempontból e szabálynak tulajdonképen a második czimben volna a helye, a tárgy összefüggésénél fogva azonban czélszerübbnek látszott azt itt felvenni.

A negyedik bekezdés közelebbről meghatározza, hogy mit ért a T. a jelen §-ban az *épület* kifejezése alatt: értve van ingatlanon emelt minden mü (v. ö. N. 836. I.). tehát a szoros értelemben vett épületeken kivül falak, hidak, kutak, villamos vagy vizvezetékek, töltések, állványok stb.

Több tulajdonos az 1791. §. értelmében egyetemleg felel.

Ha a károsult saját vétkessége okozta (kizárólag) a kárt, a kártéritési kötelezettség már az első bekezdés szövegezése által, azonkivül az 1785. §. első bekezdésének kifejezett kijelentése által is ki van zárva; ha a károsult vétkessége csak közrehatott a kár keletkezésénél, az 1141. §. szabályai nyernek alkalmazást.

A jelen §. szerint felelős személyen kivül az épület beom-

lása által okozott kár megtéritése önként érthetőleg attól is követelhető, a ki a tiltott cselekményekre vonatkozó általános szabályok szerint a kárért felelős, péld. épitési hiba esetében az épitőmestertől. Ily esetben a kötelezetteknek a károsulthoz való viszonyában és egymás közötti viszonyukban az 1792. §. szabályai nyernek alkalmazást.

A jelen §. rendelkezései az 580., 581. és 1081. §-ok szabályaiban találják kiegészitésüket.

1780. §.

A törvénykönyvek és tervezetek különféleképen rendelkeznek abban a kérdésben, hogy állatok által okozott károkért mennyiben tartozik az állatok tulajdonosa vagy gazdája felelni.

A római jog szerint az állat tulajdonosa az actio legis Aquiliae előfeltételeinek fenforgása esetében ennek szabályaihoz képest felelt; e mellett azonban egy noxalis kereset: az actio de pauperie is állott a károsultnak rendelkezésére, a melylyel a tulajdonostól vétkességre való tekintet nélkül követelhette az állat által okozott kárának megtéritését, de azzal a korlátozással, hogy a tulajdonos nem felelt az olyan kárért, a melyet az állat „contra naturam“ okozott, s hogy a tulajdonos megválthatta magát a károkozó állat átengedése (noxae datio) által. Kárban talált legelő állatok gazdája ellen egy hasonló noxalis kereset: az actio de pastu irányult; ezenkivül popularis kereset az ellen, a ki veszedelmes állatot járt helyen tart.

Az ujabb törvényhozásokban az állatok tulajdonosának felelősségét illetőleg háromféle nézet van képviselve.

Az egyik szerint, mely többek között az osztrák ptkönyvben van elfogadva, a tulajdonos csak vétkessége esetében, tehát különösen akkor felel, ha az állat őrizetében a kellő gondosságot elmulasztotta; a felelősségnek ezt az előfeltételét pedig adott esetben a károsultnak kell bizonyitania (O. 1320., P. L. R. 1. r. 6. cz. 70—78., H. 670., német első Entwurf 734.).

Egy másik nézet, mely a svájczi kötelmi jogi törvényben jutott érvényre, elvileg szintén a vétkességre alapitja a felelősséget, de megforditja a bizonyitás terhét, s az állat gazdáját kártéritésre kötelezi, hacsak nem exculpálja magát (Sv. 65., B.

948., D. 1025., Apáthy-terv. 797., német második és harmadik Entwurf 756. ill. 817.).

Egy harmadik nézet, mely a franczia Code civilben s az azon alapuló törvénykönyvekben, továbbá a szász s a német ptkönyvben van adoptálva, a vétkességtől egészen eltekint, és feltétlenül felelőssé teszi az állat tulajdonosát, illetőleg azt, a ki állatot tart, az ez által okozott károkért (C. 1385., Ol. 1154., S. 1905., badeni Landrecht 1385., 1385/a., Sz. 1560., 1561., N. 833.). Itt ismét az az eltérés van, hogy mig a szász ptkönyv s a badeni Landrecht szerint a tulajdonos a károkozó állat átengedése által (badeni Landrecht szerint az állat legmagasabb értékének megtéritése által is) megválthatja magát, a többi itt emlitett törvényhozások a felelősségnek ezt a korlátozását elejtik.

Azon törvényhozások közül, a melyek a felelősséget csak vétkesség esetére állapitják meg vagy a noxae datio jogát a tulajdonosnak fennhagyják, némelyek ismét kivételt tesznek a vadállatokra nézve és azt, a ki ilyeneket tart, feltétlenül és korlátlanul felelőssé teszik a kárért (P. L. R. 1. r. 6. cz. 70—72., Sz. 1560., H. 670., B. 948.).

Fennálló jogunkban a harmadik nézet van törvényileg elismerve; a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. t.-cz. 112. §-a ugyanis – ellentétben azon régibb joggyakorlattal, mely a tulajdonost az állata által okozott kárért csak kimutatható vétkessége esetében tette felelőssé (Curia 5640/83., 6489/04, 849/96.; M. E. H. I. 458. lap, VII. 12564., 12565.) — feltétlen szabályként kimondta, hogy: „állatok által okozott károkért azok gazdája felelős.“ Habár e szabályt azon kapcsolatnál fogva, a melyben az 1894. évi XII. t.-czikk többi rendelkezéseivel áll, közvetlenül csak a mezőgazdaságban használt állatokra lehet vonatkoztatni, azt analogia utján kétségkivül ki kell terjeszteni azokra a károkra is, a melyeket más czélokra tartott állatok okoznak, mert a törvényhozó nem akarhatta azokat, a kik ipari vagy egyéb czélokra, vagy épen csak luxus végett tartanak állatokat, csekélyebb felelősségnek vetni alá, mint a mezőgazdákat a gazdaságban szükséges állatok tekintetében.

A T. e szerint nem innovál, hanem csak fennálló jogunkat codificálja, midőn az 1780. §. első bekezdésében azt, a ki állatot tart, vétkességre való tekintet nélkül felelőssé teszi az állata

által másoknak okozott károkért. A vétkességtől függetlenitett felelősség azokban a szempontokban találja igazolását, a melyek a jelen fejezet bevezetésében már ki vannak emelve. A ki a maga érdekében oly erőket hoz müködésbe és használ fel, a melyeket nem bir annyira féken tartani és saját uralmának alávetni, hogy esetleg másokra veszélyesekké nem válhatnának, annak magára kell vennie azon kár koczkázatát, a mely — bár minden vigyázata és gondossága ellenére — azokból tényleg másokra hárul.

Abban is fennálló jogunkat követi a T., hogy nem az állat *tulajdonosára* háritja a felelősséget, hanem arra, a ki az állatot tartja: az állat *„gazdájára“* (hasonlóan: P. L. R. 1. r. 6. cz. 70., 72., Sz. 1560., N. 833.); értvén ez alatt azt a személyt, a ki az állatot birja s a saját érdekében tartósan használja. Ez rendszerint ugyan a tulajdonos lesz, de lehet attól különböző személy is, pld. ha valaki idegen állatot sajátjaként bir, vagy ha az állatot mint haszonélvező vagy haszonbérlő „tartja.“ Azokban az esetekben, a melyekben az állat gazdája a tulajdonostól különböző személy, a jelen §. szerinti felelősség csak az előbbit terheli, nem az utóbbit: a tulajdonos az állat okozta kárért csak a tiltott cselekményekre vonatkozó szabályok szerint válhatik felelőssé. A jelen §-on alapuló kártéritési követelés egyébként az 1077. s köv. §-ok szerinti kártéritési követeléssel esetleg concurrálhat, a mi főleg a kártérités terjedelme (1138., 1140. §-ok) s az elévülés tekintetében, (v. ö. az 1330. §-t az 1793. §-szal) birhat gyakorlati jelentőséggel.

A gazda felelősségének szempontjából nem tesz különbséget, bármilyen állatfajhoz tartozik az állat, a melyet tart; szárnyasokért és méhekért szintugy felel, mint nagyobb gazdasági állatokért; vadállatokért szintugy, mint házi állatokért. Szintoly kevéssé határoz, hogy minő czélra (mezőgazdasági, ipari, tudományos, luxus stb. czélokra) tartja az állatot.

Egyes törvénykönyvekben és tervezetekben külön szabályok vannak arra az esetre, ha a károsult az állatot ingerelte vagy vigyázatlansága által maga idézte elő a kárt, vagy ha az állatot más valaki, vagy másnak az állatja ingerelte (P. L. R. 1. r. 6. cz. 75- -78., Sz. 1562., 1563., Sv. 65., H. 671., B. 949., D. 1026., Apáthy terv. 798.). A T.-nek nem kellett ezen ese-

tekre nézve külön rendelkelkeznie; az 1785., 1791., 1792. §-ok megadják az alapot azok eldöntésére.

Hogy azok, a kik közösen tartanak állatot, az állat által okozott kárért egyetemleg felelnek (Sz. 1564., D. 1027., Apáthy terv. 799.), az 1791. §. rendelkezéséből folyik.

A gazda a jelen §. első bekezdésében megállapitott felelőssége alól nem vonhatja ki magát az által, hogy az állat őrizetét más valakire bizza, a ki erre szerződésileg vállalkozik; ez utóbbi azonban szintén felelőssé válhatik azon kárért, a melyet a gondjára bizott állat harmadik személynek okoz. A második bekezdés ezt a felelősséget szabályozza. A T. azt elvileg mint az őrizetre kötelezett személy vétkességétől feltételezett, tehát delictumszerü felelősséget fogja fel; de valamint az 1090. §-nak s az 1779. §. harmadik bekezdésének eseteiben, ugy itt is megforditja a bizonyitás terhét: az őrizetre kötelezett személy felelős a kárért, hacsak nem bizonyitja, hogy a kellő gondosságot kifejtette vagy hogy a kár kellő gondosság mellett is bekövetkezett volna (hasonlóan: N. 834.).

Arra, a ki szerződési kötelezettség nélkül vesz idegen állatot őrizete alá, a második bekezdés szabálya nem vonatkozik; az ilyen személy csak a tiltott cselekményekre vonatkozó általános szabályok szerint válhatik az állat által okozott kárért felelőssé.

A T. nem vonta szabályozása körébe sem a tilosban való legeltetésből eredő kártéritési kötelezettséget s a károsultat ez alapon megillető zálogolási (behajtási) jogot, sem azt a kérdést, hogy mennyiben köteles a vadászati jogot gyakorló földtulajdonos vagy haszonbérlő a vadak által okozott kárt megtériteni (v. ö. N. 835., S. 1096.). Czélszerübbnek mutatkozik az előbbi kérdéseket a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvénynek, az utóbbit a vadászati törvénynek fentartani, a hol e kérdések jelenleg is szabályozva vannak (1894. évi XII. t.-cz. 89. és köv. §-ai, 1883. évi XX. t.-cz. 7. §-a.).

1781. §.

A ki gyulékony vagy egyébként veszélyes anyagokat tart készletben, az ugyan már az általános szabályok szerint is köte-

les megtenni azokat az óvintézkedéseket, a melyek szükségesek, hogy harmadik személyek ne károsodjanak; de ha mégis kár történik, az 1077. és köv. §-ok alapján csak annyiban volna felelősségre vonható, a mennyiben őt az óvó intézkedés elmulasztása körül subjectiv vétkesség terheli. Ez a vétségi felelősség azonban a szóban forgó esetben elégtelennek látszik. Ha a készletben tartott anyagok veszélyes minőségéből másra tényleg kár háramlik annak következtében, mert a szükséges óvóintézkedések nem voltak megtéve, a károkozó dolgok birtokosának az a mentsége, hogy az óvóintézkedések az ő hibáján kivül maradtak el, el nem fogadható. A ki másnak személy- vagy vagyonbiztonságát — bár a nélkül, hogy a tiltott cselekmény előfeltételei fenforognának — veszélynek teszi ki, annak garantiroznia kell, hogy mindazon óvóintézkedések meg fognak tétetni, a melyek az ezen veszélyből eredhető kár elháritására szükségesek; annak tehát, ha azok még sem tétettek meg, az ebből származó kárért feltétlenül helyt kell állania, bármi okból maradtak is el, s bármennyire ártatlan is ő egyénileg a mulasztásban. Az 1781. §. első bekezdése ezen a felfogáson alapszik (v. ö. S. 1908., hasonló inditvány tétetett a német ptkönyv kidolgozásával megbizott második bizottságban, l. Prot. II. k. 649., 650. lap.).

A második bekezdés fokozott felelősségnek veti alá azt, a ki a nélkül, hogy állásánál fogva (mint pl. a katonai hatóságok) erre kötelezve volna, robbanó anyagokat (lőport, dynamitot stb.) tart készletben. Az ilyen anyagok a személy- és vagyonbiztonságra oly nagy mértékben veszélyesek, hogy annak, a ki ilyeneket kötelezettség nélkül készletben tart, a felrobbanásukból másokra háramló kárért akkor is felelnie kell, ha a szükséges óvóintézkedések meg voltak téve, de véletlen eset közbenjötte folytán foganatlanok maradtak. A T. kiveszi az erőhatalom esetét; hogy kártérités akkor sem követelhető, ha a kárt a károsult maga okozta, az 1785. §. első bekezdésében van kimondva.

Ha a jelen §. szerint felelős személyt tiltott cselekmény is terheli, a jelen §. alapján támasztható kártéritési követelés concurrálni fog azzal, a mely az 1077. és köv. §-okból folyik. Különösen akkor foroghat ez fenn, ha robbanó vagy egyéb veszélyes anyagokat oly személy tart készletben, a kinek ez tiltva van,

vagy ha oly helyen, vagy oly mennyiségben tartja készletben, a hol s a mily mennyiségben ezt tennie nem szabad. A tiltott cselekmény miatt támasztható kártéritési követelés ily esetekben akkor sem lesz kizárva, ha egyébként minden óvóintézkedés meg volt téve, sőt akkor sem, ha a robbanó anyagszerek felrobbanását erőhatalom idézte elő, mert az emlitett előfeltételek mellett a veszélyes anyagok készletben tartása már magában véve tiltott cselekmény. A harmadik bekezdés, midőn kifejezetten utal arra, hogy a tiltott cselekményből folyó felelősség érintetlen marad, azon félreértésnek akarja elejét venni, mintha a szóban forgó esetekben a tiltott cselekmény miatt támasztható kártéritési követelés is az első és második bekezdés korlátainak volna alávetve.

1782—1784. §§.

A fenti §-ok az iparüzem veszélyeiért való felelősséget szabályozzák, lényegileg azon felfogás alapján, hogy a ki másnak személy- vagy vagyonbiztonságát veszélynek teszi ki, vétkességre való tekintet nélkül felelni tartozik a kárért, a mely e veszélyből reája tényleg hárul (Gefährdungshaftung).

A modern gyári ipar oly erőkkel dolgozik s oly gépeket használ, a melyek főleg a munkásokat, de általában a nagy közönséget is előbb nem ismert veszélyeknek teszik ki. Az uj kor technikai vivmányai, mig egyrészt mindig nagyobb és nagyobb mértékben vetik alá a természeti erőket az ember uralmának s ez által az ipari productiót óriási mértékben fokozzák, másrészt ujabb és ujabb veszélyeket is idéznek fel, a melyeket csökkenteni ugyan lehet, de teljesen kizárni nem. Az ezen veszélyekből eredő károk ellenében a római jog vétkességi elve csak elégtelen védelmet nyujt, hacsak magát azt a tényt, hogy valaki veszélyes ipart folytat, culpának nem akarjuk minősiteni. Az igazság követelményének látszik, hogy a ki a saját anyagi haszna végett oly ipart folytat, a mely másokra — akár saját alkalmazottjaira, akár idegenekre — veszélyessé válhatik, ezt a kárveszélyt mint üzleti koczkázatot maga viselje. Felelősségének megállapitására elegendő, hogy ő idézte fel, és pedig a saját anyagi érdekében, azt a veszélyt, a melyből — bár subjec-

tiv vétkessége nélkül — a kár keletkezett. Ezen általános szempontok mellett a T. a felelősség mértékének meghatározásánál tekintettel van arra, hogy az iparüzem kisebb vagy nagyobb veszélylyel jár-e másokra nézve.

Azért a kárért, a mely az üzemnek vagy az üzemberendezéseknek hiányaiból háramlik másokra, az iparos az 1782. §. értelmében mindenkor, tehát akkor is felel, ha az illető iparág egyébként nem tartozik a különösen veszélyes iparagák közé. A felelősség nem függ az iparos vétkességétől; a T. az általános személy- és vagyonbiztonság érdekében azt a törvényes kötelezettséget rója reája, hogy az üzem helyességét s az üzemberendezések megfelelő voltát garantirozza. Ha pl. a gyárában használt kazán akár túlfütés, akár rossz minősége miatt szétrobban és valakit megsért, az iparosnak felelnie kell a kárért arra való tekintet nélkül, hogy a tulfütés tekintetében terheli-e vétkesség, vagy, hogy a kazán rossz minőségét ismerte és ismerhette-e. Az 1782. §. szabálya egyaránt vonatkozik arra az esetre, ha az iparosnak saját munkása, és arra, ha idegen személy szenved kárt; gyakorlati jelentőséggel azonban főleg a munkások baleseteire nézve bir, s a munkásoknak e tekintetben megadja azt a védelmet, a melyet az általános ptkönyv keretében számukra biztositani lehet. Azon külön intézkedések, a melyek a munkások hathatósabb biztositása érdekében szükségesek, a specialis törvényhozásnak maradnak fentartva. Az iparosra, illetőleg munkaadóra nézve az a teher, a melyet az 1782. §. reája hárit, nem lesz elviselhetetlen, mert módjában van magát azon károk ellen, a melyekért e §. szerint felelnie kell, biztositás kötése által megóvni.

Az 1783. §. fokozott felelősségét háritja azokra, a kik oly ipart folytatnak, a mely természeténél fogva az alkalmazottakra vagy másokra nézve különös veszélylyel jár; az ily iparos minden kárért felelős, mely ezen veszélyből származik, az erőhatalom esetét kivéve (első és harmadik bekezdés). Az 1783. §. viszonya az 1782. §-hoz lényegileg ugyanaz, mint az 1781. §. második bekezdésének viszonya az első bekezdéshez. A különös veszélylyel járó iparágaknál a felelősség kizárására nem elég, hogy az üzem kifogástalan s a berendezések tökéletesek; az iparosnak felelnie kell akkor is, ha harmadik személy cselekménye vagy a véletlen eset adott okot arra, hogy az üzem-

veszélyből valakire kár háramlott. A causalis kapcsolatnak az üzem veszélyessége s a bekövetkezett kár között természetesen meg kell lennie; de e kapcsolat meg van akkor is, ha az üzem veszélyes minősége csak egy harmadik személy cselekményének vagy egy véletlen esetnek közrehatásával idézte elő a kárt (pl. a vonat kisiklik, mert valaki felszedte a sineket, vagy mert véletlenül kő gurult a sinekre.)

Fennálló jogunkban az 1783. §-ban kimondott elv csak a vasutak (és pedig csak a gőzmozdonyu vasutak) által okozott halál és testi sértés esetére nézve van kimondva (1874. évi XVIII. t.-cz.). A T. ezt az elvet általánositja; kiterjeszti ugyanis minden iparra, mely különös veszélylyel jár és minden kárra, a melyet mások az ipar veszélyes minősége folytán akár személyükben, akár vagyonukban szenvednek. A különös veszélylyel járó iparágak kimeritő felsorolása nem látszik lehetségesnek; adott esetben a biróra kell bizni annak megitélését, hogy az az iparág, a melynek üzeménél a kár történt, általában vagy a fenforgó specialis körülményekre való tekintettel a különösen veszélyesek közé sorolandó-e. Egyes iparágakat azonban, a melyeket minden esetben ilyeneknek kivánt tekinteni, a T. az 1783. §. 2. bekezdésében különösen kiemel. Ezek: a vasuti vállalatok (bárminő legyen is az alkalmazott hajtóerő, tehát gőzmozdonyu, villamos és lóvasutak egyaránt), a siklóvállalatok (szintén tekintet nélkül a hajtóerő minőségére), a gőzhajózás, az épitési, a bánya s a kőfejtő ipar. Az itt felsorolt iparágaknál minden kár, a mely az üzemnél előfordul, az ezen iparágakkal járó különös veszélyből származónak tekintetik; a károsultnak tehát elég azt bizonyitania, hogy a kár az üzem folytatásában következett be, s az iparos, illetőleg a vállalat a kártéritési kötelezettséget csak ugy háríthatja el magáról, ha bizonyitja, hogy a kárt erőhatalom vagy kizáróan a károsult saját vétkessége okozta (1783. §. III. és 1785. §. I.) Ha a károsult saját vétkessége a kár keletkezésére csak közrehatott, az 1141. §. szabályai nyernek alkalmazást.

A védelem, a melyet az 1782. és 1783. §-ok az iparos alkalmazottjainak és általában a nagyközönségnek biztositani akarnak, jórészt illusorius volna, ha a T. a felállitott szabályoknak szerződéssel való korlátozását vagy kizárását megengedné. Ez esetben az iparosok illetőleg munkaadók, mint gazdaságilag

erősebbek az alkalmazottaknak, mint gyengébbeknek, a vasuti, sikló és gőzgajózási vállalatok pedig a reájuk szoruló közönségnek szabadon diktálhatnák feltételeiket és arra kényszerithetnék őket, hogy az 1782., 1783. §-okból folyó jogaikról eleve lemondjanak. Minthogy tehát a felállitott szabályok mint dispositiv szabályok teljesen értéktelenek volnának, a T.-nek kényszeritő jelleggel kellett azokat felruháznia. Az 1784. §. ehhez képest kimondja, hogy az 1782., 1783. §-ok szerinti felelősséget az iparos alkalmazottaival szemben, a vasuti, sikló vagy gőzhajózási vállalat a szállitott vagy a fuvarozásnál érdekekelt személyekkel szemben, szerződéssel előre sem ki nem zárhatja, sem nem korlátozhatja. A kár megtörténte után a már megnyilt kártéritési követelés a jogosultnak szabad dispositiója alatt áll.

1785. §.

Az 1778—1783. §-okban tárgyalt esetek mindegyikére áll és külön indokolásra nem szorul a jelen §. első bekezdésében kimondott az a tétel, hogy a károsult nem követelhet kártéritést oly kárért, a mely egyedül a saját vétkességéből keletkezett.

A második bekezdés az 1141. §. alkalmazását csak arra az esetre irja ugyan elő, ha az 1779—1783. §-ok szerint felelős személyt, vagy azon személyek valamelyikét, a kikért ez felelős, szintén vétkesség terheli; a T. azonban ezzel nem akarja kizárni az 1141. §. szabályainak alkalmazását abban az esetben sem, ha a most emlitett személyeket vétkesség nem terheli, de a kárt nem egyedül a károsult vétkessége okozta, hanem vétkessége a kár keletkezésénél csak közrehatott.

1786., 1787. §§.

Az utczai forgalom biztonsága érdekében már a római jog felelőssé tette azt, a kinek lakásából valamit járt helyre kidobnak vagy kiöntenek, az ezáltal másnak okozott kárért (actio de effusis et ejectis), fenhagyván visszkeresetét a tettes ellen. A rendelkezés átment az ujabb törvényhozások nagyobb részébe

is; a felelősség foka azonban az egyes törvényhozásokban különböző. Egyes törvényhozások, igy különösen az osztrák polgári törvénykönyv szerint is, az illető épület vagy lakás birlalója vétkességre való tekintet nélkül felel a károsultnak (O. 1318., S. 1910., badeni Landrecht 1384/a.). Más törvénykönyvek és tervezetek szerint az épület vagy lakás birlalója exculpálhatja magát annak bizonyitása által, hogy sem maga, sem oly személy nem okozta a kárt, a kinek cselekményeiért ő felelős (Sz. 1554., D. 1020., Apáthy terv. 792.); vagy elhárithatja magáról a kártéritési kötelezettséget az által, hogy kimutatja a tettest (P. L. R. 1. r. 6. cz. 68., H. 676., B. 951., német első Entwurf 729., lényegileg szintugy Z. 1864.). A franczia, olasz, svájczi, német törényhozás az itt szóban forgó tekintetben minden különleges rendelkezést mellőz.

Habár kétségtelen, hogy a modern rendészeti intézkedések mellett az épületek és lakások birtokosainak a kidobás vagy kiöntés által okozott kárért való ez a specialis felelőssége ma már jóval kevesebb gyakorlati jelentőséggel bir, mint régente, a T. azt még sem tartotta elejtendőnek, mert azt ma is az utczai forgalom biztonságának egyik nem jelentéktelen biztositékául tekinti. A mi azt a kérdést illeti, hogy mily mértékben teendő az ingatlan vagy lakás birtokosa, a szóban forgó károkért felelőssé, e tekintetben a T. középutat tart. Tulszigorunak látszik a birlalót minden kárért felelelőssé tenni, a melyet az ő helyiségéből való kidobás vagy kiöntés által bárki okoz, mert a birlaló nem felelhet oly harmadik személyekért is, a kik akarata ellenére, tán éppen erőszak felhasználásával tolakodnak be az ő helyiségébe. Másrészt tulságosan meggyöngittetnék a felelősség, ha a birlaló azt már a tettes kimutatása által is elhárithatná magáról, mert saját helyiségében a birlaló lévén köteles a rend fentartásáról gondoskodni, őt méltán lehet felelőssé tenni oly harmadik személyek károsító cselekményeiért, a kik az ő engedélyével tartózkodnak az ő helyiségében. Az 1786. §-nak első bekezdése ugyanazért — lényegileg Bähr Ottó Gegenentwurf-jának 805., 806. §-ait követve — kimondja, hogy a kidobás, kiöntés, leejtés által okozott kárért a helyiség birtokosa felelős, kivéve ha bizonyitja, hogy a kárt háznépéhez nem tartozó oly személy okozta, a ki engedélye nélkül tartózkodott a helyiségben. A birtokos e szerint nem csak háznépéért,

hanem azokért a személyekért is felelőssé van téve, a kiket akár tartósan, akár ideiglenesen, bármi czimen lakásába fogadott vagy helyiségébe bebocsátott; pl. albérlőre, vendégeire stb.

A felelősség csak annyiban áll be, a mennyiben a helyiségből járt helyre dobnak vagy öntenek ki valamit. Járt hely alatt nem csak köztér vagy utcza értendő, hanem magánhely pl. udvartér is, feltéve, hogy az járás-kelésre szolgál és hogy a károsult jogositva volt ott megfordulni. Oly hely, a hova jogellenesen hatolt be a károsult, rá nézve járt helynek nem tekinthető. Annak külön kimondása tehát, hogy ily esetben kártéritést nem követelhet (D. 1022., Apáthy terv. 794.), felesleges.

A birtokosnak azt a jogát, hogy az I. bekezdésben emlitett körülmény bizonyitása által a felelősséget elháríthassa magáról, a károsult érdekében szükségképen időbeli korláthoz kell kötni, mert ellenkező esetben az a védelem, a melyben az első bekezdés a károsultat részesiteni akarja, illusoriussá válnék. Méltánytalan volna különösen, ha a birtokos még akkor is, mikor a károsult már per utján érvényesitette ellene követelését s e czélból költekezett, ebbeli joglépéseit s az azok körül felmerült költségeit a tettes utólagos kimutatása által frustrálhatná, vagy ha a tettes kimutatása által oly esetben is menekedhetnék saját felelőssége alól, midőn időközben a tettes elleni kárkövetelés sikeres érvényesitésének lehetősége megszünt. Az 1786. §. második bekezdése ugyanazért megengedi a károsultnak, hogy a tettes megnevezése végett megfelelő záros határidőt tüzhessen ki a birtokosnak azzal a hatálylyal, hogy ennek eredménytelen elteltével az utóbbinak feltétlenül kell felelnie.

Másrészt a birtokos érdeke megköveteli, hogy a károsultnak az 1786. §. alapján támasztható követelése vagy záros határidőhöz köttessék, vagy kivételesen rövid elévülésnek vettessék alá; mert ha a birtokosnak harmadik személyekért kell felelnie, viszont módot kell neki nyujtani, hogy a kár közvetlen okozója elleni visszkereseti jogait idejekorán érvényesithesse. Az 1786. §. harmadik bekezdése ez okból a kár megtörténtétől számitott nyolcz napi záros határidőt ir elő a kárkövetelésnek a helyiség birtokosánál vagy a hatóságnál való bejelentésére, és a bejelentés elmulasztásához azt a sanctiót füzi, hogy ellenkező esetben a jelen §. alapján támasztható kárkö-

vetelés elenyészik (v. ö. Sz. 1559., D. 1024., Apáthy terv. 796., német első Entwurf 732., Z. 1871.). A határidő elmulasztásának magától érthetőleg csak az a következménye van, hogy a károsult az 1786. §. alapján nem támaszthat többé a birtokos ellen követelést. Ha a birtokos saját személyében forognak fenn a tiltott cselekmény előfeltételei, ez alapon, ha pedig oly személy okozta a kárt, a kiért a birtokos az 1789. §. szerint felelős, e §. alapján továbbra is kártéritést követelhet a birtokostól. Egyes törvénykönyvek és tervezetek külön kimondják, hogy ha többen birják ugyanazt a lakást vagy helyiséget, egyetemleg felelnek (Sz. 1556., D. 1020., német első Entwurt 731., Z. 1865., Apáthy terv. 793.); hogy kártérités nem követelhető, ha a károsult szóval vagy szembetünő jel által figyelmeztetve volt az esetleges kárra (Sz. 1557., D. 1022., B. 951. III., Z. 1866., Apáthy terv. 794.); végre hogy a birtokosnak, ha megtéritette a kárt, a tettes ellen visszkereseti joga van (Sz. 1555., D. 1020. II., Z. 1868., német első Entwurf 730., Apáthy terv. 792. II.). A T.-nek nem kellett e kérdésekről külön rendelkeznie. Több birtokos esetében az egyetemlegesség az 1791. §-ból, a birtokosnak a tettes elleni visszkeresete az 1792. §-ból folyik. Abban az esetben pedig, ha a kár keletkezésénél a károsultnak saját vigyázatlansága hatott közre, az 1141. §. szabályai nyernek alkalmazást.

Az 1786. §. szabályainak kiterjesztése arra az esetre, ha járt hely fölött kifügesztett vagy felállitott dolog leesése által okoz valakinek kárt (1787. §.), külön indokolásra nem szorul. Hasonlóan rendelkeznek a törvényhozások általában (v. ö. O. 1318., Sz. 1554., 1558., B. 951. IV., D. 1023., német első Entwurf 733., Z. 1870. Apáthy terv. 795.).

1788. §.

Az 1788. §. szabálya is, ugy mint a két megelőző szakaszé, a római jogra megy vissza, habár a felelősség, a melylyel a vendégfogadósokat terheli, enyhébb annál, a melyet a római jog s annak nyomán az ujabb törvényhozások túlnyomó része, a vendégfogadósok terhére megállapit.

A vendégfogadós és a megszálló vendég között szerződési

viszony keletkezik, mely a bérlethez hasonló, de nemcsak a lakás használatának átengedésére, hanem egyéb szolgáltatásokra is kiterjed. E szerződésnél fogva a vendégfogadós a felek intentiója és a dolog természete szerint gondot köteles forditani arra, hogy a vendég holmijában kár ne essék. A szerződésből folyó ez az őrzési kötelezettség azonban a megszálló vendég védelmére nem elegendő, mert e szerint a fogadós a saját szerződésszegésén kivül csak azon alkalmazottjainak szerződésellenes cselekményeiért felelne (az 1164. §. alapján), a kiket a vendég irányában fenálló kötelezettségei teljesitésére használ. A tiltott cselekményekre vonatkozó általános szabályok s az 1789. §. rendelkezése sem látszik elegendőnek; egyrészt mert ezen szabályok előfeltételét: a fogadósnak vagy a kárt okozó alkalmazottnak vétkességét a vendégnek kellene bizonyitania; másrészt mert az 1789. §. szerint a fogadós az alkalmazottjai által jogellenes cselekmény által okozott kárért csak annyiban felelne, a mennyiben azt a reájuk bizott teendők teljesitésében, nem akkor is, ha csak e teendők teljesitése alkalmából okozták; tehát különösen nem felelne az alkalmazottak lopásáért és általuk elkövetett szándékos rongálásokért. Már pedig az utazó közönség biztonságának érdeke megköveteli, hogy a vendégfogadós az emberei által a megszálló vendég kárára elkövetett lopásokért és rongálásokért feltétlenül helyt álljon, s hogy ne a vendég legyen kénytelen kinyomozni a tettes kilétét, hanem a vendégfogadós, a kit a házi rend fentartása s a vendég személy- és vagyonbiztonságáról való gondoskodás terhel, exculpálja magát, ha a felelősséget el akarja háritani magáról.

A vendégfogadósok felelőssége tekintetében tehát különleges szabályokat okvetlenül fel kellett venni, s csak az lehetett a kérdés, hogy a felelősség szigoritásában mennyire kell menni. A római jog s az ujabb törvénykönyvek és tervezetek túlnyomó része szerint a vendégfogadós elvileg vétkességre való tekintet nélkül minden kárért felelős, a mely az utasnak a fogadóba behozott dolgaiban azok elveszése vagy megsérülése által okoztatik. Igy rendelkezik különösen a német ptkönyv 701. §-a, mely a kártéritési kötelezettséget csak abban az esetben zárja ki, ha a kárt a vendég maga vagy kisérője vagy oly személy okozza, a kit a vendég magához fogadott, vagy ha a kár a behozott dolgok minőségéből ered vagy erőhatalom folytán keletkezik (több

kevesebb eltéréssel hasonlóan rendelkeznek: P. L. R. 2. r. 8. cz. 444., 447., C. 1952—1954., Ol. 1866—1868., S. 1783., 1784., Sz. 1280., 1285., Z. 1149., 1150., Sv. 486., B. 679., D. 750., Apáthy terv. 646.). Lényegileg kedvezőbb a vendégfogadósokra nézve az osztrák ptkönyv álláspontja, mely 970. §-ában kijelenti, hogy az utasok által nekik vagy embereinek átadott dolgokért letéteményesként felelnek, 1316. §-ában pedig csak azon károkért teszi őket felelőssé, melyek önnön cselédeik vagy az általuk odautasitott szolgálatbeliek által okoztatnak az utas dolgaiban, de nem azokért is, a melyeket más utas okoz, vagy a melyek véletlenből erednek.

A T. az 1788. §. első bekezdésében az osztrák ptkönyv álláspontjához csatlakozik; felelőssé teszi ugyanis a vendégfogadóst a kárért, a melyet a megszálló vendég a fogadóba hozott dolgainak elveszése, megsemmisitése vagy megsérülése által szenved, de fenhagyja neki annak bizonyitását, hogy a kár oly körülményből ered, a melyért sem őt, sem háznépét és embereit felelősség nem terheli. A rendelkezés jelentősége egyrészt abban van, hogy megforditja a bizonyitás terhét, s ha a vendég holmija elvész, megsemmisül vagy megsérül, a vendégfogadóst kötelezi annak tüzetes kimutatására, hogy a kár mi módon, jelesül kinek hibájából vagy mily esemény következtében keletkezett; másrészt abban, hogy a vendégfogadóst háznépének és embereinek jogellenes cselekményeiért ugyanazon terjedelemben teszi felelőssé, a melyben ezek az okozott kárért önmaguk felelnek. A német ptkönyvtől s a fentemlitett többi törvénykönyvektől és tervezetektől ez a rendelkezés főleg abban tér el, hogy a vendégfogadóst nem kötelezi kártéritésre akkor, ha a kárt egy másik megszálló vendég okozza, vagy ha a kár erőhatalomnak nem tekinthető véletlen esetnek következménye. Exorbitánsnak látszik a vendégfogadós felelősségét ezekre az esetekre is kiterjeszteni. A megszálló vendégnek eleve számolnia kell azzal a ténynyel, hogy a fogadóban, a hova száll, rajta kivül más utasok is megszállnak, és nem várhat a fogadóstól nagyobb biztositást a többi utasoktól eredhető károsításokkal szemben, mint a melyet ez nyujtani képes. Ha tehát a fogadós kimutatja, hogy a kárt okozó másik vendég befogadásánál és a házi rend fentartása körül a kellő gondossággal járt el s a kárt a másik vendégnek oly cselekménye idézte elő, a melyet megakadályoznia

módjában nem volt, a felelősség alól mentesülnie kell. Még méltánytalanabb volna a vendégfogadóst még abban az esetben is kártéritésre kötelezni, ha a kár bebizonyithatóan véletlen esetből eredt.

A vendégfogadósnak a jelen §-ban meghatározott felelőssége a T. felfogása szerint nem a vendégfogadós és a vendég között létrejött szerződésből ered, hanem mint e szabályoknak a jelen czimben való elhelyezéséből kitünik, közvetlenül a törvényen alapszik. A jelen §. alkalmazhatósága tehát független attól, hogy a szerződés, mely a vendégfogadós és a vendég között ez utóbbinak befogadása és elszállásolása iránt létrejön, érvényes-e vagy sem. Ha szerződőképtelen személy, pl. akaratelhatározásra teljesen képtelen elmebeteg száll meg egy fogadóban, a vendégfogadósnak az 1788. §-on alapuló felelőssége vele szemben is fenn fog állani, habár a szerződés, a melyet az elmebeteggel kötött, a 916. §. értelmében semmis (lásd Dernburg Bürg. Recht II. köt. II. rész, 528. l.).

A jelen §-ban meghatározott felelősség csak a vendégfogadósokat terheli, azaz azokat, a kik vendégeknek befogadásával és elszállásolásával iparszerüen foglalkoznak. Más vendéglősökre (éttermek tulajdonosaira stb.), kávésokra, fürdőtulajdonosokra a T. szintoly kevéssé terjeszti ki eme szigoru felelősséget, mint a többi törvényhozások. Nem tartoznak ide azok sem, a kik butorozott szobát adnak bérbe, bár egyuttal élelemmel látják is el a bérlőt; szintoly kevéssé azok, a kik csak istállót tartanak mások lovainak elhelyezésére; nem forog fenn gyakorlati szükség, hogy az ex recepto való felelősség szigoru szabálya — a mint azt a római jog nyomán egyes törvénykönyvek és tervezetek (Sz. 1290., Sv. 488., D. 753.) teszik — ez utóbbiakra is kiterjesztessék.

A felelősség a megszálló vendégnek azon dolgaira vonatkozik, a melyeket a fogadóba hozott. A második bekezdés, a német ptkönyv 701. §-ának második bekezdésével egyezően, meghatározza, hogy mi tekintendő behozottnak. Ide tartozik nem csak az a podgyász, a melyet a vendég magával hozott, hanem az előre küldött vagy részére utólag érkező dolgok is, feltéve, hogy a második bekezdés előfeltételei azokra nézve fenforognak, a nélkül, hogy különbséget tenne, vajjon a vendég-

fogadós vagy emberei a behozatalról tudomással birnak-e vagy sem. Ha a saját kocsiján érkező vendég a fogadóban, a hol ő maga megszállt, kocsiját és lovait is elhelyezte, ezek is a behozott dolgok fogalma alá fognak esni, s a vendégfogadós azok tekintetében is ép ugy fog felelni, mint a vendég egyéb holmijáért (eltérő: Curia 11467/93. M. E. H. VII. 12558.).

A T. a vendégnek magával hozott készpénze, értékpapirjai és drágaságai tekintetében sem korlátozza a vendégfogadós felelősségét; a fogadós tehát ezekért elvileg épugy felel, mint egyéb dolgokért (ugyanezen az állásponton van a pandektajog, továbbá: P. L. R., C., Sv., H., D.). Azon törvényhozások közül, a melyek a fogadóst elvben minden kárért felelőssé teszik, egyesek kivételt tesznek a készpénzre, értékpapirokra és drágaságokra nézve. A német ptkönyv 702. §-a szerint a fogadós ilyenekért csak ezer márka erejéig felel, kivéve ha e tárgyakat, tudva azt, hogy értéktárgyak, megőrzés végett átvette, vagy a megőrzést megtagadta, vagy ha a kárt ő vagy emberei vétkesen okozták. Hasonlóan korlátozza a vendégfogadósok felelősségét ebben a tekintetben az 1889. ápril 18-ki franczia törvény (1000 frankra) s az 1863. julius 13-ki angol törvény (30 fontra); mind a két törvény fentartván a felelősséget arra az esetre, ha a fogadóst vagy embereit vétkesség terheli. A szász ptkönyv 1288. §-a s a bajor javaslat 680. czikke pedig megengedi a vendéglősnek, hogy az ily értéktárgyakért való felelősséget a fogadó helyiségeiben kifüggesztett hirdetmény által bizonyos feltételek mellett, nevezetesen az őrizetbevétel felajánlása által elháríthassa magáról (hasonlóan Apáthy terv. 647.). A T.-re nézve ily kivételes szabályok felvételének szüksége nem forgott fenn, mert a T. szerint a fogadós oly kárért, a mely sem neki, sem háznépének vagy embereinek fel nem róható, különben sem felelős; pusztán a bizonyitási teher tekintetében pedig alig volna indokolható az értéktárgyak és egyéb dolgok között különbséget tenni. E mellett figyelembe veendő, hogy ha a kár keletkezése tekintetében a károsult részéről is vétkesség hatott közre, az 1141. §. szabályai nyernek alkalmazást; ily vétkesség pedig esetleg akkor is meg lesz állapitható, ha a vendég oly tárgyak tekintetében, a melyek rendkivül nagy értékkel birnak s e miatt rendkivül gondos megőrzést kivánnak, a vendégfogadóst ebbeli minőségükről értesiteni elmulasztotta vagy a

vendéglősnek a külön őrizetbevétel iránti ajánlatát visszautasitotta.

A törvényhozások megegyeznek abban, hogy a vendégfogadósnak a receptumból eredő felelőssége szerződés által korlátozható, sőt kizárható; ellenben eltérően rendelkeznek abban a kérdésben, hogy korlátozhatja, illetőleg kizárhatja-e a vendégfogadós ezt a felelősségét egyoldalu kijelentéssel, jelesül a fogadó helyiségeiben kifüggesztett hirdetménynyel (igenlően döntik el: Sz. 1288., B. 680.; tagadólag: Sv. 487., D. 751., N. 701. III.). A T. ebben a tekintetben eltér a többi törvényhozásoktól, a mennyiben a jelen §. harmadik bekezdésében kijelenti, hogy az itt meghatározott felelősséget előre sem kizárni, sem korlátozni nem lehet. Ezt a rendelkezést az utazó forgalom biztonságának érdeke javasolja; ha a törvény a felelősségnek szerződési kizárását megengedné, az utas sokszor juthatna abba a kényszerhelyzetbe, hogy a fogadóst törvényes felelőssége alól eleve fel kellene mentenie, csakhogy szállást kaphasson. A fogadósokra pedig e rendelkezés nem tekinthető tulterhesnek, mert a T. az ő felelősségüket amugy is enyhébben szabályozta, mint a törvényhozások legnagyobb része.

A negyedik bekezdés a német ptkönyv 703. §-ának példájára a vendégfogadós érdekében még azt a rendelkezést vette fel, hogy a vendég az 1788. §-ban foglalt szabályokra csak ugy hivatkozhatik, ha a kárt, mihelyt róla értesül, a vendégfogadósnak haladéktalanul bejelenti. A fogadósnak csakugyan sürgős érdekében áll, hogy a kárról, a mely miatt felelőssé tétetik, késedelem nélkül értesittessék, mert csak igy lesz módjában a közvetlen tettes elleni visszkereseti követelését idejekorán érvényesiteni és biztositani és magát esetleges további kártól, a melyet pl. egy hütelen vagy ügyetlen alkalmazott neki okozhat, annak elbocsátása által megóvni. A bejelentés elmulasztása nem a jelen §. alapján támasztható követelés elenyészését vonja maga után, (mint N. 703. szerint), hanem a fogadós javára csak ügydöntő kifogást alapit meg, a melyet a jelen §-ra alapitott kártéritési követelésnek ellenvethet. A vendégnek a fogadóssal kötött szerződésből folyó vagy más alapon fennálló jogai azonban a bejelentés elmulasztása esetében is érintetlenül maradnak; a vendég tehát követelheti kárát e mulasztás ellenére, ha kimutatja, hogy a vendéglős szerződési kötelezettségei meg-

szegése által okozta a kárt, vagy hogy a kár oly személy vétkességéből ered, a kiért a fogadós az 1164. vagy 1789. §. szerint felelős.

Arról az esetről, ha többen közösen folytatnak vendégfogadó üzletet (P. L. R. 2. r. 8. cz. 445.) felesleges rendelkezni; az 1791. §-ból folyik, hogy ezek egyetemleg felelősek. Szintoly kevéssé szükséges külön kimondani, hogy a vendégfogadós, a ki a jelen §. alapján a kárt megtéritette, a közvetlen tettes ellen visszkeresettel fordulhat, mert ez már az 1792. §. szabályaiból következik.

1789. §.

Az 1091. §. meghatározza, hogy mennyiben felelős a munkaadó és megbizó saját vétkessége alapján az alkalmazottjai vagy megbizottjai által jogellenesen okozott károkért. Az 1789. §. azzal a másik kérdéssel foglalkozik, hogy mennyiben felelős a munkaadó vétkesség nélkül az alkalmazottjai által elkövetett tiltott cselekményekért. A törvényhozások, miként már az 1091. §. indokolásánál ki van fejtve, e kérdést nagyon különböző módon döntik el, és hazai joggyakorlatunk is ingadozik abban a kérdésben, hogy a gazda vétkességre való tekintet nélkül, vagy csak ha őt alkalmazottjának megválasztása vagy a fölügyelet gyakorlása tekintetében vétkesség terheli, felel-e az alkalmazottja által okozott károkért (az előbbi értelemben: Legf. It. szék 13369/80., Curia 936/87., 5050/90., M. E. H. I. 437. lap; az utóbbi értelemben: Curia 5922/84., 519/91., 582/91., 5774/95., M. E. H. I. 437. III. 280., 287. lap, VII. 12541.).

A T. a franczia-olasz és angol-amerikai joghoz csatlakozik, midőn az 1789. §. első bekezdésében a munkaadót általában — tehát vétkességére való tekintet nélkül — felelőssé teszi azért a kárért, a melyet alkalmazottjai a reájuk bizott teendők teljesitésében harmadik személynek jogellenes cselekmény által vétkesen okoznak. E felelősség elméletileg arra alapitható, hogy az alkalmazott, a ki a munkaadó ügyét ennek érdekéhez képest és utasitásai szerint köteles ellátni, a munkaadó közege; ha ez a közeg a neki kijelölt müködési körben helytelenül müködik és harmadik személyeknek kárt okoz, a károsultnak az tartozik felelni, a ki müködésbe hozta: a munkaadó. A veszé-

lyeztetés szempontján kivül még az a szempont is figyelmet érdemel, hogy ha a munkaadó magáévá teszi az alkalmazott müködésének előnyeit, ha idegen személyek felhasználása által gazdasági tevékenységét megsokszorositja, keresetét fokozza és oly előnyökre tesz szert, a melyek reá nézve, ha egyéni munkaerejére volna utalva, elérhetetlenek volnának, akkor méltányos és igazságos, hogy helyt álljon azon károkért is, a melyek az idegen segitség felhasználásából harmadik személyekre hárulnak. Már a római jog kimondta elvül: ex qua persona quis lucrum capit, ejus factum praestare debet (l. 149. D. R. I. 50., 17.), de az elvet gyakorlatilag nem vitte keresztül. A modern jogéletben annak érvényesülését socialis tekintetek is kivánatossá teszik; ellenkező esetben ugyanis a gazdag a szegény fölött, a nagy iparos a kis iparos fölött mindig előnyben volna, mert a szegény, a ki ügyeit maga látja el, a kis iparos, a ki az elvállalt munkát személyesen végzi, felelni volna kénytelen minden kárért, melyet ügyei ellátásánál vagy elvállalt munkája teljesitésénél harmadik személyeknek okoz; ellenben a gazdag, a ki ügyeit alkalmazottjai által láttatja el, a nagy iparos, a ki emberei által végezteti a munkát, az ügyek ellátásánál vagy a munka teljesitésénél előforduló kárositásokért a felelősséget magáról el-, — és az — esetleg vagyontalan — alkalmazottakra, illetőleg munkásokra hárithatná.

Az angol-amerikai jog álláspontja a franczia-olasz jog álláspontjától annyiban különbözik, hogy az előbbi szerint a munkaadó csak azon károkért felel, a melyeket az alkalmazott a reája bizott teendők teljesitésében, ellenben az utóbbi szerint azokért is, a melyeket e teendők alkalmából okoz. Ebben a tekintetben a T. az előbbi álláspontot fogadta el; indokolatlan volna a felelősséget azon határon túl kiterjeszteni, a meddig a szolgálati viszony s a károkozás között a causalis kapcsolat terjed. Gyakorlati szempontból a különbség az, hogy a T. felfogása szerint a munkaadó felel az alkalmazottja által gondatlanul okozott károkért (pl. a munkaadó kocsisa ügyetlenségből vagy vigyázatlanságból a reája bizott kocsival elgázol valakit; a szobafestőnek a falfestés kijavitásával megbizott segédje gondatlanságból megrongálja a butorokat); de nem felel az alkalmazottnak szándékos delictumaiért, különösen lopásért és szándékos vagyonrongálásért.

Az itt szóban forgó felelősséget a T. csak a *munkaadó* terhére állapitja meg és csak *alkalmazottjainak* cselekményeiért, a mely elnevezés alatt a T. az állandóan alkalmazott munkavállalókat érti. Pusztán ideiglenes természetü szolgálati viszonyoknál nincs gyakorlati szükség e felelősség statuálására. A megrendelőt a vállalkozóval szemben a jelen §. szerinti felelősség nem terheli. A vállalkozó kifelé nem mint a megrendelő közege, hanem saját nevében lép fel; ő nem is munkáját állitja a megrendelő szolgálatába, hanem bizonyos munkaeredményt igér a megrendelőnek; az ezen eredmény előállitása végett véghez vitt cselekményeiért tehát csak ő maga lehet felelős.

A megbizásra az első bekezdés szabálya csak a második bekezdés esetében, t. i. abban az esetben van kiterjesztve, ha a családfő háztartásában élő családtagot biz meg valamely teendővel. Nyilvánvalóan visszás volna, ha a családfő nagyobb mértékben felelne cselédjeiért, mint megbizott családtagjaiért. A végleges szövegezésnél esetleg meg lesz fontolandó, hogy az 1789. §. első bekezdésének szabálya nem terjesztendő-e ki általában a megbizásra oly értelemben, hogy a megbizó azon kárért, a melyet megbizottja a megbizás teljesitésében harmadik személynek jogellenes cselekménye által vétkesen okoz, saját vétkességére való tekintet nélkül, felelni legyen köteles.

1790. §.

A jelen §. első bekezdésében a T. azon nagy fontosságu és sokat vitatott kérdésben foglal állást, hogy felelős-e az állam azért a kárért, a melyet hivatalnokai hivatalos minőségükben harmadik személyeknek jogellenesen okoznak. A polgári törvénykönyvek és tervezetek e kérdéssel rendszerint nem foglalkoznak; csak a zürichi polgári törvénykönyv 1856. §-a dönti el a kérdést tagadólag s a bajor javaslat 67. czikke igenlőleg. Specialis törvényekben az állam felelőssége több külföldi államban van kimondva, pl. Szászországban. A német ptkönyv elkészitésekor ismételve és több oldalról felmerült az az óhaj, hogy az állam felelőssége a polgári törvénykönyvben a német birodalom egész területére nézve kimondassék; a törvénykönyvbe azonban, habár e kérdés szabályozásának szüksége általánosan elismertetett, ily tartalmu rendelkezés nem vétetett fel, hanem e

kérdés szabályozása az életbeléptető törvény 77. czikke szerint a szövetséges államok külön törvényhozása számára tartatott fenn.

Hazánkban régtől fogva törvényileg ki van mondva, hogy a községi és törvényhatósági tisztviselők által okozott károkért az illető község, illetőleg törvényhatóság subsidiariter felelős (1870. évi XLII. t.-cz. 75. §-a, 1871. évi XVIII. t.-cz. 89. §-a, 1872. évi XXXVI. t.-cz. 115. §-a, 1877. évi XX. t.-cz. 299. §-a, 1886. évi XXI. t.-cz. 91. §-a, 1886. évi XXII. 88. §-a); ellenben a mi az állam felelősségét illeti, az csak azon károk tekintetében van törvényileg elismerve, a melyek az 1869. évi IV. t.-cz. értelmében kinevezett birák és birósági hivatalnokok hivatalos minőségükben elkövetett sikkasztásai által okoztatnak magánfeleknek (1871. évi VIII. törvényczikk 19. §-a, 1871. évi LI. t.-cz. 20. §-a). Az állam által magánfeleknek nyujtott ezen biztositék elégtelenségét a hazai jogászi közvélemény régóta érzi és az állam felelősségének általános kimondását sürgeti. Az 5-ik és 6-ik magyar jogászgyülésen, a mely e kérdést behatóan tárgyalta, csak abban a tekintetben volt nézeteltérés, hogy mig a kisebbség az állam felelősségét directe akarta kimondani, a többség nézete az volt, hogy a közhivatalnokok hivatalos eljárása által okozott károkra nézve az őket alkalmazók vagyonjogi felelőssége azon elvek szerint szabályozandó, a melyek szerint általában a jogi személyek képviselőik okozta károkért felelősek. Minthogy pedig ez utóbbiakat eme károkért okvetlenül felelőssé kell tenni, a minthogy e felelősség az egyesületekre vonatkozólag a T. 43. §-ában, a német ptkönyv 31. §-val egyezően, meg is van állapitva, a jogászgyülés többsége által elfogadott álláspontból is az következik, hogy az államot a hivatalnokai által harmadik személyeknek hivatalos eljárásukban okozott károkért magánjogilag felelőssé kell tenni.

E felelősség kimondása csakugyan elutasithatatlan követelménye a jogrendnek. Ha az állam megköveteli polgáraitól, hogy hivatalnokaiban megbizzanak, és nekik törvényes hatáskörükben engedelmeskedjenek, ugy ennek erkölcsi és jogi corollariuma, hogy az állam viszont helyt álljon hivatalnokaiért. A hivatalnoki szervezetet az állam a köz érdekében állapitja meg; ha ez a szervezet egyes esetekben helytelenül functionál, a kárt is a köznek kell viselnie, nem az egyesnek, a kit e kár

véletlenül épen ér s a kinek minthogy nem jó szántából érintkezik az állam functionáriusaival, hanem az állami rend által kényszeritőleg van hozzájuk utalva, rendszerint nem is áll módjában a kár keletkezésének elejét venni. Hazánkban különben az állam eme felelősségének kimondása csak szükségképi következménye annak az álláspontnak, a melyet a törvényhozás a községi és törvényhatósági tisztviselők tekintetében elfoglal. Ha helyes, hogy ezekért az őket alkalmazó község, illetőleg törvényhatóság feleljen, akkor helyesnek kell lennie annak is, hogy az állam époly módon feleljen a saját hivatalnokaiért, mert az igazsággal meg nem egyeztethető, hogy az állam önmagát kivonja azon felelősség alól, mely a többi közjogi testületek terhére törvényileg meg van állapitva. A felelősség ellenzői különben egyebet mint financiális aggályokat fel sem hoznak; de hogy ezen aggályok mennyire alaptalanok, azt bizonyitja azon államok példája, a melyekben e felelősség már régtől fogva fennáll, a nélkül, hogy az államkincstár számba vehető megterhelését eredményezte volna, s az kitünik abból is, hogy az állami hivatalnokok általában véve bizonyára nem kevésbbé megbizhatók, mint a községi és törvényhatósági tisztviselők; ha tehát a községek és törvényhatóságok nem roskadtak össze azon felelősség terhe alatt, a melyet a fentebb idézett törvények reájuk róttak, azt előreláthatólag az állam is el fogja birni. Lényegileg ezek a szempontok indokolják az 1790. §. első bekezdésének rendelkezését, a mely az államot felelőssé teszi azért a kárért, a melyet hivatalnokai a hatáskörükhöz tartozó hivatalos eljárásban vagy a reájuk ruházott hivatalos hatalom felhasználásával harmadik személynek jogellenes és saját felelősségüket is megalapitó cselekmény által okoznak.

Ez a felelősség a T. szerint nem subsidiarius; a károsult nem köteles első sorban a vétkes hivatalnok ellen fordulni, hanem közvetlenül az állam ellen fordulhat. Ebben a tekintetben tehát a T. eltér azon állásponttól, a melyet a hazai jogunk a községek és törvényhozások hasonló felelősségének kérdésében elfoglal. Az eltérést az a megfontolás indokolja, hogy az államra nézve alig birhat számbavehető gyakorlati jelentőséggel, ha csak a vétkes hivatalnok után másod sorban tétetik felelőssé, mert ha a hivatalnok fizetőképes, a helyette fizetett kártéritési összeget visszkeresetileg ugy is megveheti rajta; ellenben a káro-

sultra nézve nagy fontosságu, hogy a kártéritési összeghez mentől előbb és mentől kevesebb költséggel juthasson. Az ellenkező álláspont azzal a hátránynyal jár, hogy a károsult oly esetben is, midőn a vétkes hivatalnok fizetőképtelensége nyilvánvaló, csak azért kénytelen őt tetemes pénzáldozattal és időveszteséggel előzőleg elmarasztaltatni s ellene a végrehajtást megkisérteni, hogy ennek sikertelenségét kimutatva, az állam ellen fordulhasson.

Valamint a munkaadó az alkalmazottjai által, ugy az állam a hivatalnokai által okozott károkért is rendszerint csak akkor felelős, ha azokat teendőik teljesitésében, tehát a hatáskörükhöz tartozó hivatalos eljárásban okozták. A felelősség tehát nem áll be, ha a kár a hivatalos eljárással nincs causalis kapcsolatban, hanem csak esetlegesen annak alkalmából merült fel. E részben mindazonáltal kivételt kell tenni arra az esetre, ha a hivatalnok a kárt nem ugyan hivatalos eljárásban és törvényes hatáskörében, de a reája ruházott hivatalos hatalom felhasználásával okozta. Ha a hivatalnok visszaél a hivatalos hatalommal, a melylyel az állam felruházta, s a melynek az állampolgár ellen nem szegülhet, az államnak vagyonilag helyt kell állania a visszaélés káros következéseiért.

A felelősség előfeltétele továbbá, hogy a hivatalnok által okozott kár objective jogellenes és subjective a hivatalnoknak beszámitható legyen, vagyis a hivatalnoknak oly cselekményéből eredjen, a mely a saját felelősségét is megalapitja. Megfontolást érdemel ugyan, vajjon nem kellene-e az állam felelősségét minden kárra kiterjeszteni, a melyet a hivatalnok objective jogellenes cselekménye által okoz, tekintet nélkül arra, hogy terheli-e vétkesség vagy sem. Csakugyan nyomatékos okok szólnak a mellett, hogy az állam akkor is feleljen polgárainak a hivatalnoka által jogellenesen okozott kárért, ha a hivatalnok a károsító cselekményt öntudatlan, vagy az akaratelhatározást kizáró állapotban, pl. hirtelen kitört elmebajban, vagy pedig vétlen tévedésből követte el. Ha a T. nem ment ily messze, az egyrészt abban találja okát, hogy a T. fenn akarta tartani az összhangot az 1789. §-szal, mely a munkaadót szintén csak az alkalmazottjai által vétkesen okozott károkért teszi felelőssé, másrészt abban, hogy nem akarta fokozni azon financiális aggályokat, a melyeket az állam felelősségének kimondása — bár alaptalanul — esetleg kelthet. Az állam tehát az 1790. §. első

bekezdésének értelmében csak annyiban felel a hivatalnokai által okozott károkért, a mennyiben, ha a kárt megtériti, a kárt okozó hivatalnok ellen visszkeresete van.

Csak két tekintetben töri át a harmadik bekezdés ezt a szabályt: telekkönyvi és birói letéti ügyekben az állam a tárgyilag helytelen hatósági intézkedés által okozott kárért akkor is felelős, ha az intézkedő hivatalnokot felelősség nem terheli. Mindkét irányban a koczkán forgó érdekek fontossága indokolja az eltérést. Ha hamis okiratok alapján kieszközölt telekkönyvi bejegyzések vagy pénzkiutalások által a telekkönyvileg jogosult, illetőleg az a fél, a kit a birói letét illet, kárt szenvedett, az állam nem háríthatja el magától a kártéritési kötelezettséget azon az alapon, hogy hivatalnokát gondatlanság nem terheli, hacsak discreditálni nem akarja magát a telekkönyvi intézményt, és megrenditeni nem akarja a közönségnek a birói letétek biztonságába helyezett bizalmát. A kárt, mely ezen közérdekből behozott intézmények tökéletlenségéből egyesekre hárul, igazság szerint szintén a köznek kell viselnie. Egy harmadik esetben is függetlennek kell lennie az állam kártéritési kötelezettségének attól a kérdéstől, hogy az eljárt hivatalnokot terheli-e vétkesség vagy sem; abban az esetben t. i., ha valaki ártatlanul elitéltetett, vagy vizsgálati fogságot szenvedett. Minthogy azonban a törvényhozás ezt a kérdést a bünvádi perrendtartásról szóló törvény keretében már megoldotta, a T. erre a kérdésre nem terjeszkedhetett ki.

A mi a törvényhatóságoknak és községeknek a tisztviselőik által okozott károkért való felelősségét illeti, azt a T. ugyanugy szabályozza, mint a hogy az állam felelőssége a jelen §. első bekezdésében szabályozva van (második bekezdés). Lényegesebb eltérés a jelenlegi jogtól itt csak annyiban van, a menynyiben ezen közjogi testületek is ezentul a vétkes tisztviselővel együtt első sorban és nem pusztán subsidiariter felelnének.

Hogy mily befolyása van a jelen §-ban megállapitott kártéritési kötelezettségre annak a körülménynek, hogy a kár keletkezésénél a károsult vétkessége is közrehatott, vagy hogy a károsult fél a kár elháritását vagy enyhitését elmulasztotta, az általában az 1141. §. szabályai szerint itélendő meg. Csak egy tekintetben állit fel a jelen §. negyedik bekezdése külön szabályt; a kötelezettek érdekében ugyanis a fele-

lősséget egyáltalán kizárja, ha a káros a kárt jogorvoslattal elháríthatta volna s ezt tenni vétkesen elmulasztotta. Magában véve az a körülmény, hogy jogorvoslatnak helye volt s a károsult azzal nem élt, a felelősséget ki nem zárja, mert lehetséges, hogy a jogorvoslatot vétlenül mulasztotta el. Csak ha szándékosan vagy gondatlanságból nem élt jogorvoslattal, követeli meg a méltányosság, hogy az állam, illetőleg a törvényhatóság vagy község a kár megteritésének kötelezettségétől fel legyen mentve.

1791., 1792. §§.

Az 1791. §., mely egyetemleges felelősséget állapit meg arra az esetre, ha ugyanazon kárra vonatkozólag több személyben forognak fönn a kártéritési kötelezettségnek a jelen fejezetben meghatározott előfeltételei, s az 1792. §., mely arra az esetre, ha a jelen fejezet szabályai alapján vétlenül felelős személy mellett más személy tiltott cselekmény miatt van ugyanazon kár megtéritésére kötelezve, a kötelezetteknek a károsulthoz és egymás között való viszonyát meghatározza, külön indokolásra nem szorul. Lásd a tiltott cselekményekre vonatkozólag az 1092., 1093. §-ok analog rendelkezéseit.

1793. §.

Habár a jelen fejezet alapján támasztható kártéritési követelések (az 1779. §. harmadik és az 1780. §. második bekezdésében emlitetteteket kivéve) nem delictumból eredő követelések, gyakorlati szempontból mégis kivánatos, hogy elévülésük a tiltott cselekményekből eredő követelések elévülésével összhangzóan legyen szabályozva, mert nyilvánvalóan visszás volna, ha a vétlenül felelős személyre nézve az elévülési idő hosszabb volna, mint a delictum alapján kötelezettre nézve. A jelen §. ugyanazért tekintettel az 1330. §. első bekezdésére, kimondja, hogy e kártéritési követelések attól az időponttól számitott három év alatt évülnek el, a melyben a kár s az a miatt felelősségre vonható személy kiléte a károsultnak tudomására jutott. A T. azonban ezen rendelkezése által az elévülésre vonatkozó álta-

lános szabályokat csak a kötelezett javára akarja megváltoztatni, nem hátrányára; a jelen §. szabálya tehát csak annyiban nyer alkalmazást, a mennyiben az elévülés az általános szabályok szerint már korábban — t. i. a kár keletkezésétől számitandó rendes tiz év alatt — be nem áll. Azok az indokok, a melyek a T.-et arra inditották, hogy a tiltott cselekményekből eredő követelések tekintetében eme határidőt kivételesen husz évre terjeszsze ki (1330. §. második bekezdése), itt fenn nem forognak.

Az 1779. §. harmadik és az 1780. §. második bekezdése alapján támasztható követelések tiltott cselekményekből eredő követelések lévén, azok elévülésére nem a jelen §., hanem az 1330. §. szabályai nyernek alkalmazást.

Az indokolás negyedik kötetében használt rövidítések:

T. = a magyar általános polgári törvénykönyv jelen tervezete
Hkv. = Werbőczy Hármaskönyve
K. T. = magyar kereskedelmi törvény
M. E. H. = Márkus: Felsőbiróságaink elvi határozatai
F. C. H. = Fabiny: Curiai határozatok.
Hoffmann terv. = az általános magánjogi törvénykönyvnek tervezete Magyarország számára. I. közlemény: Általános rész. Készitette Hoffmann Pál (Pest, 1871.)
Apáthy terv. = az általános magánjogi törvénykönyv tervezete. Készitette: Apáthy István (Bpest, 1882.)
Győry terv. = az általános magyar magánjogi törvénykönyv tervezete. Általános rész. Készitette: Győry Elek (Bpest, 1880.).
O. = osztrák általános polgári törvénykönyv
N. = német birodalmi „ „
Sz. = szász „ „
Z. = zürichi „ „
Sv. = svájczi kötelmi jogi törvény
P. L. R. = porosz Landrecht
C. = code civil (code Napoleon)
Ol. = olasz polgári törvénykönyv
S. = spanyol „ „
Ho. = hollandi „ „
B. = bajor javaslat
H. = hesseni „
D. = drezdai tervezet
Sv. terv. = a svájczi ptkönyvnek a szövetségi kormány által 1900-ban közzétett tervezete
Ind. = a magyar általános polgári törvénykönyv első tervezetének indokolása
Motive = a német birodalmi polgári törvénykönyv első tervezetének indokolása
ptkönyv = polgári törvénykönyv
r. = rész
cz. = czim
f. = fejezet
art. = articulus
p. = pont.
Dvt. = Döntvénytár

A jelen tervezet, a külföldi törvénykönyvek és javaslatok fentjelzett röviditései mellett az illető szakasz §-jel nélkül idéztetik, a római számok ily esetben az illető §. bekezdését, a római szám vagy szakasz-szám fejébe irt arabs szám az illető bekezdés vagy §. mondatát jelenti. Tehát például N. 723. II². = a német birodalmi polgári törvénykönyv 723. §-a második bekezdésének második mondata. Vagy: P. L. R. 1. r. 20. cz. 29. = porosz Landrecht első rész, 20-ik czim 29. §-a.

A szövegben zárjel között §-jellel ellátott szám a jelen tervezet szakaszát, a §-jel nélkül előforduló szám az illető helyen megbeszélt külföldi törvény vagy javaslat §-át jelenti.

TARTALOMMUTATÓ

az indokolás negyedik kötetéhez.

NEGYEDIK RÉSZ.

Kötelmi jog.

(VII—XVI. CZIM.)